

Loïc Wacquant ve Kent Sosyolojisi

Takdim: Aksu Akçaoğlu

Söyleşi

Kentsel Marjinalite ve Devletin Sağ Eli
Loïc Wacquant ve Aksu Akçaoğlu

Makaleler

Loïc Wacquant: Karşılaştırmalı Bir Kent Sosyolojisinin Ana Hatları
Tom Slater

Kentsel Yoksulluk Tartışmalarının Kavramsal Kalibrasyonu: Wacquant ve İleri Marjinalite
Anıl Mühürdaroğlu

Wacquant'la Bakmak ve Anlamak: Saha, Kavramlar ve -Kent- Sosyolojisi
Nezihe Başak Ergin

Toplumsal Mekân ve Düşünsel bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak
Sinan Tankut Gülhan

Sürgün Bölgelerini Yeniden Düşünmek: İleri Marjinalitenin Teşkilinde Sınıf, Etnisite ve Devlet
Loïc Wacquant

Kenti Bourdieu'yle Düşünmek: İlişkisi, İlkeleri ve Uygulamaları
Loïc Wacquant

İleri Marjinalite Perspektifinden Altındağ'a Bakış: Suçun Mekânı, Mekânın Suçu mu?
Boran Ali Mercan

Locally Confined Territorial Stigmatization: The Case of "Gypsy" Stigma
Özlem Akkaya - Egemen Yılmaz

"Gettolaşma" Söylemi Bağlamında Sosyo-mekânsal Sürgün Yerleri
Asiye Akgün Gültekin

Gecekonduyu Wacquant'la Düşünmek: Umut Mekânlarında Toplumsal ve Mekânsal Dönüşüm
Ferhat Arık

Loïc Wacquant'a İlişkin Notlar Üzerinden Güncel Türkiye Okuması Denemesi
Meriç Kırmızı

Türkiye'de Neoliberal Devletin İnşa ve Muhafazasında Çanakkale Savaşı Söyleminin Rolü Üzerine Bir Tartışma
Elif Gezgün

Mekân, Kimlik, Sınıf: Farklar Neden Bir Arada Barınmazlar?
Polat S. Alpman

Loïc Wacquant ve Kent Sosyolojisi

Cilt 10 • Sayı 26 • Yıl 2019

Şahibi Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Őti. adına
Yusuf Sunar

Yazı İşleri M¼d¼r¼

General Director
Emir Osmanoğlu

Edit¼rler Editors*

Mustafa Altunoğlu • Zafer Çelik • Őerife Geniş • Orçun İmga • Emir Osmanoğlu

Sayı Edit¼r¼: Aksu Akçaoğlu

Yardımcı Edit¼r: Duygu Hazal Simser

Hakem ve Danışma Kurulu Advisory Board*

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (İstanbul Şehir Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), L. Funda Őenol Cantek, Tayfun Çınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), Őebnem G¼kçen D¼ndar (Dokuz Eyl¼l niversitesi), H. İbrahim D¼zenli (Şehir Üniversitesi), Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal G¼rmez (Gazi Üniversitesi), Fuat G¼ll¼pınar (Anadolu Üniversitesi), Berin G¼r (TED Üniversitesi), Murat G¼venç (Kadir Has Üniversitesi), Ő¼kr¼ Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Ayşe Çolpan Kavuncu (AYB¼), İlhan Kaya (Yıldız Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Erciyes Üniversitesi), Hakan Kaynar (Hacettepe Üniversitesi), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Mehmet Ali Kılıçbay, Emine K¼seođlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Miraftap (İllinois Üniversitesi), G¼kt¼ğ Morç¼l (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (Bilecik Őeyh Edebalı Üniversitesi), Mustafa Orçan (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) Tuncay Önder (Gazi Üniversitesi), Metin S¼zen (Çek¼l Vakfı), Yusuf Şahin (Aksaray Üniversitesi), Tanık Őeng¼l (ODT¼), Yıldırım Őent¼rk (Mimar Sinan Üniversitesi), Uğur Tanyeli (Şehir Üniversitesi), Coşkun Taştan (Polis Akademisi), İlhan Tekeli (ODT¼), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (Çankaya Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Y¼z¼nc¼ Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (Gazi Üniversitesi), H. Sevgi Zengin (Niğe Üniversitesi)

*Soyadına g¼re alfabetik sırada *In alphabetical order*

Dil Edit¼r¼: Elif Helvacı

Yayın T¼r¼: D¼rt aylık, Yerel S¼reli Yayın

Yayın Dili: T¼rkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: Bekir Ateş

Baskı/Yayın Tarihi: Nisan/April 2019, Baskı: Tarcan Matbaası (Sertifika No: 25744)

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

İletişim Correspondence

İdealkent Yayınları (Sertifika No: 33004)

Nasuh Akar Mah. 1403. Cad. 10/5 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 / Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59

Web: www.idealkentdergisi.com **E-posta:** idealkent@gmail.com / bilgi@idealkentdergisi.com

idealkent (Kent Araştırmaları Dergisi) TUBİTAK ULAKBİM ve EBSCO tarafından indekslenmektedir. idealkent, yılda üç sayı yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. © Yayımlanan yazıların telif hakları idealkent'e aittir, yayımcının izni alınmadan yazıların t¼m¼, bir kısmı ya da b¼l¼mleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

İçindekiler/Contents

Takdim/ Editorial

- 5 **Aksu Akçaoğlu**

Söyleşi/Interview

- 11 **Kentsel Marjinallik ve Devletin Sağ Eli**
Urban Marginality and the Right Hand of the State
Loïc Wacquant ve Aksu Akçaoğlu

Makaleler/Articles

- 20 **Loïc Wacquant: Karşılaştırmalı Bir Kent Sosyolojisinin Ana Hatları**
Loïc Wacquant: Outline of a Comparative Urban Sociology
Tom Slater (Çeviren: Müge Güvenç Akçaoğlu)
- 28 **Kentsel Yoksulluk Tartışmalarının Kavramsal Kalibrasyonu: Wacquant ve İleri Marjinallik**
Conceptual Recalibration of the Debates on Urban Poverty: Wacquant and Advanced Marginality
Anıl Mühürdaroğlu
- 60 **Wacquant'la Bakmak ve Anlamak: Saha, Kavramlar ve –Kent- Sosyolojisi**
Exploring and Understanding with Wacquant: Field, Concepts and –Urban-Sociology
Nezihe Başak Ergin
- 83 **Toplumsal Mekân ve Düşünümsel bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak**
Social Space and the Genesis of a Reflexive Sociology: Bourdieu's Interventions in the Study of Space
Sinan Tankut Gülhan
- 128 **Sürgün Bölgelerini Yeniden Düşünmek: İleri Marjinalliğin Teşkilinde Sınıf, Etnisite ve Devlet**
Revisiting Territories of Relegation: Class, Ethnicity and State in the Making of Advanced Marginality
Loïc Wacquant (Çeviren: Aksu Akçaoğlu)
- 146 **Kenti Bourdieu'yle Düşünmek: İlişkisi, İlkeleri ve Uygulamaları**
Bourdieu Comes to Town: Pertinence, Principles, Applications
Loïc Wacquant (Çeviren: Aksu Akçaoğlu)

- 176 **İleri Marjinalite Perspektifinden Altındağ'a Bakış: Suçun Mekânı, Mekânın Suçu mu?**
Gazing at Altındağ from the Perspective of Advanced Marginality: Is the Space of Crime the Crime of Space?
Boran Ali Mercan
- 214 **Locally Confined Territorial Stigmatization: The Case of "Gypsy" Stigma**
Yerel Düzeyle Sınırlı Mekânsal Damgalama: "Çingene" Damgası Örneği
Özlem Akkaya - Egemen Yılgür
- 254 **"Gettolaşma" Söylemi Bağlamında Sosyo-mekânsal Sürgün Yerleri**
Socio-spatial in the Context of the "Ghettoization" Discourse
Asiye Akgün Gültekin
- 278 **Gecekonduyu Wacquant'la Düşünmek: Umut Mekânlarında Toplumsal ve Mekânsal Dönüşüm**
Thinking of Squatter House with Wacquant; Social and Spatial Transformation in the Spaces of Hope
Ferhat Arık
- 316 **Loïc Wacquant'a İlişkin Notlar Üzerinden Güncel Türkiye Okuması Denemesi**
Re-thinking Contemporary Turkey with Loïc Wacquant
Meriç Kırmızı
- 340 **Türkiye'de Neoliberal Devletin İnşa ve Muhafazasında Çanakkale Savaşı Söyleminin Rolü Üzerine Bir Tartışma**
A Discussion on the Role of the Gallipoli War Narrative in Constructing and Protecting the Neoliberal Government in Turkey
Elif Gezgin
- 374 **Mekân, Kimlik, Sınıf: Farklar Neden Bir Arada Barınmazlar?**
Space, Identity, Class: Why Cannot the Differences Coexist?
Polat S. Alpman

Takdim

Tıpkı geçen yüzyılda olduğu gibi, 21. yüzyılda da kent, büyük dönüşümlerin ve mücadelelerin mahalli olmayı sürdürüyor. Siyasi ve ekonomik dönüşümlerle paralel ilerleyen sosyo-mekânsal değişim, yaşıadığımız kentleri büyük bir hızla neredeyse tanınamayacak hale getiriyor. Kentsel mekânda gözlemlenen bu dönüşüm, kent sosyolojisinin mevcut kavram ve yöntem repertuarına müdahaleyi de zorunlu kılıyor. Son otuz yıl içinde gelişen, sınanan ve yeni araştırmalarla güçlenen Loic Wacquant külli-yatı, kent sosyolojisi için en önemli güncel müdahalelerden biridir. Loic Wacquant'ın toplumsal yapılar, etno-ırksal/sınıfsal ayrımlar, mekân ve beden arasındaki ilişkiselliğe dayandırdığı araştırma programı, güncel kent eşitsizliğinin en ayrıntılı analizlerinden birini sunar (Flint ve Powell, 2019). Kent sınırlarını aşıp neoliberalizmin fiili mantığına analizine ulaşan bu araştırma programının ilk sorusu, 1960'lardaki sivil haklar hareketine kaynaklık ettikten sonra, istikrarlı bir şekilde çöküşe geçen Birleşik Devletler'deki geleneksel siyah gettolarının dönüşümünü anlamaya yöneliktir. Wacquant'a (2015) göre, kabaca 1880-1980 arası hüküm süren komünal getto, birbiriyle çelişen iki işlevi yerine getiriyordu: Komünal getto, kendisini kuşatan dış dünya için sömürülecek bir emek deposuyken, kendi sakinleri içinse kaynaklık ettiği güçlü dayanışma ağları sayesinde dış dünyanın saldırganlığından koruyan bir kalkan ve özgün getto ekonomisinin can damarını teşkil eden paralel kurumların verimli toprağıydı.

1980 sonrasında bir taraftan sanayisizleşmenin yaygınlaşmasıyla emek piyasasının parçalara ayrılması, diğer taraftan da refah devletinin sınırlarının daralması, toplumsal hayatı çllestirerek komünal gettoyu hipergettoya dönüştürür. Kamu kurumlarının gettodan çekilmesi, siyah orta sınıfların başka mahallelere taşınması ve yerel yönetimlerin uyguladığı bölgesel damgalama politikaları neticesinde hipergetto bir tür sürgün bölgesi işlevi görmeye başlar. Yarı-zamanlı, geçici, düşük ücretli ve vasıfsız işlerin hipergettoda yoğun-

laşması, prekaryalaşmayı tetiklemele kalmaz; aynı zamanda koyu bir yoksulluğu toplumsal kadere dönüştürür. Böylelikle, komünal gettonun paralel kurumlarının yerini hipergettoda suç ekonomisi alır ve güçlü dayanışma ilişkileri yerini Hobbes'un 17. yüzyılda tarif ettiği savaş durumunu andıran tekinsizliğe bırakır. Kısacası, açık bir hapisaneye dönüşen hipergetto, sakinlerini koyu bir yoksulluğa, işsizliğe, eğitimsizliğe, yalnızlığa ve damgalamaya mahkum eden mekânsal bir kapatma mekanizmasıdır ve meyvesi ileri marjinalittir. Kapitalizmin yeni sektörlerinin yayılımıyla paralellik gösteren ileri marjinallik, kapitalist toplumların geleceğine dair bugünden bir işarettir.

Birleşik Devletler metropollerindeki siyah gettolara dair bu temel bulgular, Wacquant'ın araştırma programını birbiriyle ilişkili üç uğrağa genişletir. Bunlardan ilki, 1990'larda Batı Avrupa metropollerinde patlak veren göçmen isyanlarının ardından medyayı ve politikacıları esir alan gettolaşma söylemini sosyolojik olarak sınamaktır. Wacquant Kent Paryaları'nda (2015), Atlantik'in iki yakasında gettolaşma bağlamında bir örtüşme bulunmadığını ortaya koyar. Eğer getto kavramını kullanmakta ısrar edeceksek, Wacquant'a göre, Batı Avrupa metropollerindeki göçmen mahalleleri için ancak anti-getto terimini kullanabiliriz. Zira, Amerika'ya kıyasla Avrupa'daki halen etkin refah devleti, kapsayıcı vatandaşlık anlayışı ve göçmen mahallelerinin etnik homojenleşmeden uzak oluşu, gettolaşma söylemini temelsiz bırakır.

İkinci uğrak, hipergetto ve hapisane arasındaki ilişkiyi bir benzeşmenin ötesine taşıma gayretidir. Prisons of Poverty'de (2009a) Wacquant, sürgün bölgeleri sakinlerinin hapse girme yaygınlığının ve artan hapisane sayılarının tesadüfi olmadığını ileri sürer. Nitekim 1980 sonrası bürokrasi alanında yaşanan dönüşümlerin neticesinde, refah devleti yerini ceza devletine bırakmıştır. Dolayısıyla, hipergettonun bir açık hapisaneye benzemesi tesadüfün ötesinde, ekonomi ve bürokrasi alanındaki dönüşümlerle ilişkilidir. Wacquant (2009b), Deadly Symbiosis'te gettoyu hapisaneye, hapisaneyi de gettoya yakınlaştıran işlevsel denkliliği, yapısal eş-mantıklılığı ve kültürel bütünleşmeyi ayrıntılı bir şekilde inceler. Üçüncü uğraktaysa Wacquant (2009c), devletin sağ elindeki genişlemenin analizini bu kez yoksulluğun idaresini de hesaba katarak yapar. Punishing the Poor, sosyal güvencesizlik çağında, refah devletiyle ceza devletinin bütünleşmesinin sonuçlarına ışık tutar: Wacquant'a göre, devletin sağ elindeki genişleme, sosyal politikaların giderek daralan sınırlarına işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda iyi bir 'çalışan vatandaş'

olmayanların başına nelerin geleceğini göstererek, yeni bir toplum sözleşmesi üretir. Bu yeni toplum sözleşmesine ruhunu üfleyen neoliberalizm, küçülen bir devleti değil, toplumsal hiyerarşinin zirvesinde liberal dibinde ise paternalist, birbiriyle çelişen iki yönetim mantığının iç içe geçmesiyle oluşan özgün bir devleti ifade eder.

Wacquant külliyyatının altında yatan ve en az bulguları kadar önemli olan dört temel ilkedен söz edebiliriz (Delica ve Hansen, 2016): Bu ilkeler, epistemolojik ihtiyat, uygulamalı Bourdieu sosyolojisi, etnografik bir araç olarak habitus ve sabit fikir-savar olarak eleştiridir. Wacquant külliyyatının en dikkat çekici özelliklerinden biri, geliştirdiği özgün kavram setidir. İleri marjinallik, hipergetto, anti-getto, bölgesel damgalama ve ceza devleti bu özgün kavram setinin en dikkat çekici unsurlarıdır. Bu hamlelerle hedeflenen, basit bir özgünlük arayışından fazlasıdır. Tıpkı hocası Bourdieu gibi, Wacquant da hem gündelik hem de akademik dildeki yaygın kanaatlerin, medyatik ve bürokratik söylemden sorgulanmadan alınan kavramların araştırma nesnesi üzerindeki tahribatına karşı duyarlıdır. Kavramlar, bilim insanlarının görme, anlama ve inşa etme araçları oldukları kadar, toplumsal dünyanın meşru tanımını üretmek için verilen sembolik mücadelelerin aracıdır. Dolayısıyla, özensiz kullanılmaları durumunda, kavramların içine gömülü (örneğin bürokratik ya da medyatik) çıkarlar, araştırmacının bakışını çarpıtacak ve incelenen nesneyi tahrip edecektir. Wacquant'ın getto kavramını açıklamak için ya da sınıf-altı kavramını eleştirmek için harcadığı mesainin ve gösterdiği titizliğin arkasında böyle bir motivasyon bulunur.

Çeşitli kuramsal kaynaklardan beslenen Wacquant sosyolojisi için, yine de temel rehber Pierre Bourdieu'nün ilişkisel sosyolojisidir. Toplumsal uzam, sembolik uzam ve fiziksel uzam arasındaki karmaşık eş-mantıklılığın irdelemesi; toplumsal yapılar, mekân, beden ve eylem arasındaki bağı sıkı sıkıya kurma çabası ve sembolik sistemlerin teşkil edici kapasitelerinin vurgulanması, Wacquant üzerindeki Bourdieu mirasının tipik işaretleridir. Fakat, Wacquant'ın Bourdieu'nün kuramıyla ilişkisi, kimi zaman iddia edildiği gibi, körü körüne bir bağlılık değildir. Bourdieu'nün kavram seti ampirik araştırmalarla sınırlıdır, gerektiğinde güncellenir ve bazen de tıpkı habitus kavramının etnografik bir araç olarak kullanılmasında görüldüğü gibi marjinal bir biçimde uyarlanır. Wacquant, bir etnografik araç olarak habitus yaklaşımıyla, Bourdieu'nün eğilim temelli eylem kuramını bir adım öteye taşıyıp, bedenden (carnal) sosyoloji yaklaşımını geliştirir. Wacquant, Ruh ve Beden'de

(2012) herhangi bir insanı ringe taşıyıp boksöre dönüştüren hevesleri, arzuları, becerileri ve bilişsel kategorileri, bir çırak boksör olarak kendi deneyimi üzerinden inceler. Wacquant'a göre aynı yöntem, yoksulluktan adalet sistemine kadar farklı araştırma nesnelere içsel mantığını araştırmak için başvurulabilir. Son olarak, etnografi-temelli bilgi, araştırma nesnesinin etrafını saran sabit fikirleri dağıtmak üzere başvuru alan eleştirinin ham maddesini teşkil eder. Tıpkı Bourdieu'de olduğu gibi Wacquant için de sosyoloji, algı ve anlam kategorilerini esir alan sabit fikirleri ve tahakküm sistemlerini ifşa etmeyi ve böylelikle anlamı faile geri vermeyi amaçlayan bir mücadele sporudur.

Tüm bu ilkeler ve bunların işe koşulmasıyla ulaşılan bulgular kent sosyolojisindeki (Chicago Okulu, Marxist ve Weberci ekonomi politik yaklaşımlar gibi) yerleşik konumlara alternatif yeni bir yaklaşım üretir. Bu sayıda, bu yeni yaklaşımın kuramsal imkan ve kısıtlılıklarını sorgulayan makaleler, saha çalışmalarıyla bir araya geliyor. Sayı, birbirini tamamlayan üç bölümden oluşuyor. İlk bölümde, Wacquant sosyolojisinin genel hatlarına ışık tutan makaleler bulunuyor. İkinci bölümdeyse, Bourdieücü kent sosyolojisinin ana hatlarını ve Wacquant'ın araştırma programının temel izleğini tartışan iki Wacquant çevirisi yer alıyor. Üçüncü bölümdeyse, Wacquant sosyolojisinden esinlenmiş ve Türkiye'de yürütülmüş saha çalışmaları bulunuyor.

Sayı, kentsel marjinalliğin ve Bourdieücü kent sosyolojisinin ana hatlarını tartışan bir Wacquant söyleşiyle başlıyor. Ardından, Müge Güvenç Akçaoğlu'nun Türkçe'ye çevirdiği makalede Tom Slater, Wacquant'ın karşılaştırmalı kent sosyolojisinin merkezi unsurlarına kısa ve öz bir biçimde ışık tutuyor. Anıl Mühürdaroğlu Wacquant sosyolojisini Birleşik Devletler'deki kent yoksulluğu tartışmalarının içine yerleştiriyor ve kavramsal repertuarının oluşum güzergâhını açıklıyor. Nezihe Başak Ergin, Wacquant'ın kavramsal repertuarını, saha araştırmalarıyla ilişkisi doğrultusunda değerlendiriyor. İlk bölümün son makalesindeyse, Sinan T. Gülhan Wacquant'ın temsil ettiği Bourdieücü kent sosyolojisinin gelişimini, uluslararası kent literatürünün önemli dergilerinden birinde yaptığı içerik analizi üzerinden değerlendiriyor. Sayının ikinci bölümünde, Bourdieu ve Wacquant birlikteliğinin kent sosyolojisi için sunabileceği imkanları ortaya seren iki Wacquant çevirisi bulunuyor. Üçüncü bölümün ilk makalesinde Boran Mercan, Wacquant sosyolojisinin en önemli konularından biri olan mekân ve suç ilişkisini, Altındağ

üzerinden değerlendiriyor. Ardından Özlem Akkaya ve Egemen Yılıgür, İstanbul'da gerçekleştirdikleri alan araştırması üzerinden 'Çingene damgası'nu inceliyorlar. Asiye Akgün Gültekin, gettolaşma söylemini La Haine filmi üzerinden değerlendiriyor. Ferhat Arık, Mamak'ın Akdere mahallesinde gerçekleştirdiği alan araştırması üzerinden, Türkiye'de gecekondulaşmanın güzergâhını ileri marjinallik perspektifinden inceliyor. Meriç Kırmızı, Wacquant'ın neoliberalizm ve ceza devleti kavrayışı üzerinden güncel bir Türkiye okuması yapıyor. Elif Gezgin, Türkiye'de neoliberalizmin inşa ve muhafazasında Çanakkale Savaşı söyleminin rolünü sorguluyor. Son olarak Polat S. Alpman, Wacquant sosyolojisinin sınırlarını aşan bir perspektiften, bizi farklılıkların neden bir arada barınmadığını düşünmeye davet ediyor.

Wacquant sosyolojisinin Türkiye'ye girişi, Pierre Bourdieu'yle birlikte kalem aldıkları Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar'ın 2003'te Türkçe'ye çevrilmesiyle başlıyor. Ardından Ruh ve Beden 2012'de, Kent Paryaları 2015'te Türkçeleştiriliyor. Bu süre zarfında, kitaplarının yanında, çeşitli makaleleri de Türkçeleştiriliyor. Wacquant ve Bourdieu birlikteliğinin kent sosyolojisi için sunduğu imkanları tartışan ve bu sayıda sıkça atıf yapılan Alim Arlı ve Emrah Göker'in 'Kent Sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant'la Düşünmek' başlıklı makalesi 2014'te basılıyor. Bunlara ek olarak, burada teker teker sayamayacağımız kadar çok sayıda, Wacquant sosyolojisinden esinlenmiş kıymetli saha çalışması bulunuyor. Uzun lafın kısıması, Wacquant sosyolojisinin Türkiye'deki macerası pek yeni sayılmaz. Bu sayı da, kendisini önceleyen kolektif emek sarfiyatının bir tohumudur. Dileğimiz bu tohumun filizlenip serpilerek, Türkiye'nin akademi alanındaki tartışmalara katkıda bulunmasıdır. Elinizdeki çalışma, Wacquant sosyolojisini kuramsal açıdan sorgulayan makalelerle, Wacquant'ın kendi çalışmalarından örnekleri ve Wacquant'dan esinlenerek yürütülmüş saha çalışmalarını bir araya getiren Türkiye'deki ilk özel sayıdır. Bu kolektif çalışma, Türkiye'deki Wacquant literatürüne katkı sunmanın ötesinde, ülkemizdeki toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşümün aynası konumundaki kentsel değişimi anlama ve açıklama çabasına katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Bu sayı, yoğun ve özenli bir kolektif emeğin neticesinde ortaya çıktı. Loïc Wacquant, en başından beri destek oldu ve sayının genel planının oluşturulmasına yardım etti. Ryan Powell ve Tom Slater, hem makalelerini, hem de düşüncelerini paylaşarak değerli katkılar sundular. Tanıl Bora ve Birikim dergisi ekibi, 'Kentsel Marjinallik ve Devletin Sağ Eli' başlıklı söyleşiyi burada

yeniden basmamıza izin vererek büyük bir incelik gösterdiler. Başta Emir Osmanoğlu olmak üzere, İdeal Kent ekibi büyük bir ilgi ve özveriyle çalışarak, bu sayının görünmez kahramanı oldular. Çalışmalarıyla sayıya destek veren yazarlarımız, gösterdikleri ilgi ve özen için büyük bir teşekkürü hak ediyor. Hakemlik yaparak bu sayıdaki makalelerin iyileştirilmesine katkı sunan meslektaşlarımıza da sonsuz teşekkürler. Son olarak, süreç boyunca heyecanımı paylaşan, desteğini esirgemeyen ve bir çeviriyle sayıya katkı sunan Müge Güvenç Akçaoğlu'na teşekkürü borç bilirim.

Aksu Akçaoğlu

Nisan 2019 / Çanakkale

Kaynakça

- Flint, J. ve Powell, R. (2019). *Class, ethnicity and state in the polarized metropolis: Putting Wacquant to work*. London: Palgrave Macmillan.
- Delica, K. N. ve Hansen, C. S. (2016). Pillars in the works of Loïc Wacquant. *Thesis Eleven* 137(1): 39-54.
- Wacquant, L. (2015). *Kent paryaları: İleri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Wacquant, L. (2012). *Ruh ve beden: Acemi bir boksörün defterleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Wacquant, L. (2009a). *Prisons of poverty*. London: University of Minnesota Press.
- Wacquant, L. (2009b). *Deadly symbiosis: Race & the rise of neoliberal penalty*. New York: Polity Press.
- Wacquant, L. (2009c). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. Durham: Duke University Press.

Kentsel Marjinallik ve Devletin Sağ Eli¹

Urban Marginality and the Right Hand of the State

*

Loïc Wacquant ve Aksu Akçaoğlu
UC Berkeley –Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Fotoğraf: Ekin Ekici

Aksu Akçaoğlu (AA): *Kent Paryaları'nda (2015) 1980'lerde yeni bir kentsel marjinallik rejiminin doğduğunu ileri sürüyorsunuz. İçinde bulunduğumuz bu yeni dönemin ayırt edici özellikleri nelerdir?*

Loïc Wacquant (LW): Çalışmamın başlangıç noktasında kentsel yoksulluk ve toplumsal hareketlilik çalışmalarının eleştirisi bulunuyor. Bu araştırmalarda yoksulluğun geride bıraktığımız, kabaca 1880-1980 arasında kapsayan, Fordist ekonomi-Keynesçi refah devleti yüzyılına ait fikirler,

¹ Bu söyleşi, Loïc Wacquant 17 Ocak 2014'te Hrant Dink İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Konferansı'nda konuşmacı olarak Türkiye'ye geldiğinde, Boğaziçi Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir ve Birikim'in Şubat 2014'teki 298. sayısında yayımlanmıştır. Bkz. Akçaoğlu, A. (2014) "Loïc Wacquant'la Söyleşi: Kentsel Marjinalleşme ve Devletin Sağ Eli". *Birikim* 298: 67-72. Söyleşi, temayla olan yakın ilişkisi nedeniyle tekrar basılmıştır. Burada yeniden yayımlanmasına izin veren Tanıl Bora ve Birikim ekibine teşekkürü borç bilirim [AA].

kategoriler ve bakış açılarıyla tanımlandığını görüyoruz. Geride bıraktığımız yüzyılda yoksulluk, büyük bir oranda, iş yetersizliğinden kaynaklanmaktaydı. Yoksullukla mücadele ise yeni fabrikaların açılmasını gerektiriyordu. Bu mücadeleyi de refah devleti veriyordu. Dolayısıyla, Fordist ekonomi ve Keynesçi refah devleti arasında önemli oranda uyum vardı. Özellikle gelişmiş yeteneklerden mahrum kesimler için hayat istikrarının, gelecek tasarılarının ve hane halkının yeniden üretiminin merkezinde yer alan ekonomik alan, fabrika işçiliğine ve benim 40-50-60 formülü olarak adlandırdığım, 60 yaşına kadar yılda 50 hafta, haftada 40 saat çalışma ilkesine dayanıyordu. Bu ekonomik sistem, kendi döngüsüyle uyumlu, gelirin bir kısmının yeniden dağıtımını ve vatandaşların sosyal güvenliğini görev edinmiş Keynesçi refah devletinin oluşumuyla da bağlantılıdır. Ekonomi çöktüğünde devlet koruma politikalarını devreye sokar, işler yoluna girdiğinde geri çekilir; Fordist ekonomi ve Keynesçi refah devleti uyumundan bahsettiğimde kast ettiğim budur.

Ekonomi ve devlet uyumunun parçası olmakla birlikte, üzerinde pek de durulmayan iki unsur daha var. Bunlardan ilki, erkeğin aile reisi olduğu, kadınınsa emeğini hane halkının ve dolayısıyla çalışmanın, fabrikanın ve toplumun yeniden üretimine adanmış erkek egemen çekirdek ailedir. İkincisi ve en az inceleneni ise yaşlır. Geçtiğimiz yüzyılda yaşın etkisi bugüne kıyasla daha sert hissediliyordu. 16 yaşına kadar okula gidiliyor, hemen arkasından fabrikada işe giriliyor ve yine belirli bir yaşta aile kuruluyordu. Burada temel hatlarını çizdiğim Fordist-Keynesçi yüzyıla kusursuz uyum içinde olan bir toplum yoktur. Benim burada yaptığım, sanayi toplumlarının büyük bir kısmında, farklı biçimlerde de olsa, gözlemlenen bir ideal-tip kurmaktan ibaret.

1970'lere ve 80'lere geldiğimizde sözünü ettiğimiz bu uyumun parçalandığını, 40-50-60 formülünün yerini formülsüzlüğe bıraktığını görüyoruz. Sanayi sonrası toplumun işçi sınıfı için, özellikle de vasıfsız kesimler için, işi örgütleyen bir ilkeden söz etmek mümkün değil. Artık tek formülün yerini çok formüle bıraktığı bir duruma geçiyoruz. Ücretli emeğin parçalandığını, daha önce birbirine benzeyen hayat deneyimlerinin farklılaştığını gözlemliyoruz. Durkheim'ın kavram setinden hareketle, önceki yüzyılın benzer iş deneyimlerinin, işçileri mekanik dayanışma etrafında bir araya getirdiğini söyleyebiliriz. Aynı rolleri oynadığın, aynı deneyimi paylaştığın ve özdeşleştiğin insanlarla işçi sınıfı mahallesinde yaşamak yapısal olarak ortak kimliğin koşullarını inşa eder. Bu koşullar aynı zamanda refah devletinin de koşullarıdır.

Öyleyse, siyasi, teknolojik, küresel vb. etkiler sonucunda emek piyasasının denetimsizleşmesiyle birlikte, daha önce aynılaştırıcı güç üreten ücretli emeğin güvensizlik, istikrarsızlık, farklılaşma ve dağılma ürettiğini gözlemliyoruz. Ücretli emeğin parçalara ayrılmasıyla çalışma hayatı farklılaşıyor. Yarı- zamanlı işler ve tam-zamanlı işler ayrımı ortaya çıkıyor; yarı-zamanlı işler de kendi içinde farklılaşıyor, haftada 10 saat çalışılan işler ya da 30 saat çalışılan işler gibi. Bazı işler sağlık güvencesi sağlarken, bazıları sağlamıyor. Dolayısıyla ortaya öyle bir farklılaşma çıkıyor ki; birbiriyle arkadaş otuz kişinin çalışma hayatını düzenleyen otuz ayrı formül olduğunu görüyoruz. Günümüzde ücretli emekten kaynaklanan aynılaştırıcı gücün ürettiği ortak kimlik ve siyasetten söz etmemiz mümkün değil.

AA: 1980 sonrası gözlemlenen yeni koşulları neoliberalizme bağlamak konusunda fikir birliğinden söz edebiliriz. Fakat neoliberalizm ne kadar çok çalışılırsa o kadar çok bulanıklaşıyor gibi hissediyorum. Siz çalışmalarınızda neoliberalizmi saf bir ekonomik sistem olarak kavramlaştıramayacağımızı ileri sürüyorsunuz. Yeni kent marjinalliğinin üretiminde etkili olan neoliberalizm nedir ve nasıl etki eder?

LW: Aslında yukarıda ücretli emek üzerinden anlatmaya çalıştığım ekonomik alandaki dönüşümler devlete içkin çatışmalarla, bürokratik alanda verilen, devletin sağ eliyle sol eli arasındaki, mücadelelerle yakından ilişkilidir. İçinde yaşadığımız koşullar, ekonomik rekabetin uluslararasılaşması, üretimin küreselleşmesi gibi sebeplerle devlet formları arasındaki ilişkilerde de geçişin yaşandığı koşullar. Örneğin, bu dönemde Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası bir koalisyonun doğuşuna tanıklık ettik. Burada kabaca temel hatlarını verdiğim bürokratik alandaki bu yeni çatışmalar, Keynesçi refah devletinden neoliberal devlete geçişin önünü açıyor. Pek çok araştırmacı için neoliberalizm, piyasa hükümlerini ya da devletin geri çekilmesini, küçülmesini ifade ediyor. Bence sözünü ettiğimiz bu özellikler neoliberalizmin ideolojisidir. Neoliberalizmin gerçekliği ise devletin geri çekilmesinden ziyade yeniden yapılanması ve yeniden düzenlenmesiyle ilişkilidir. Metalaşmayı teşvik eden, piyasayı destekleyen bir devlet biçiminin yapılandırılmasından söz ediyoruz.

Polanyi, piyasanın doğal bir kurum olmadığını, bir kurgu olduğunu ileri sürer. Buradaki önemli nokta, piyasayı üretenin devlet olmasıdır. Öyleyse, neoliberal devlet küçülen, daralan zayıf bir devlet değildir, gücünü metalaşmayı desteklemek için kullanan güçlü bir devlet biçimidir.

Fakat devlet metalaşmayı desteklediğinde toplumsal istikrarı riske atar. Çünkü ücretli emeğin parçalanmasını, yani yarı-zamanlı, güvencesiz, hakkaniyetsiz çalışma koşullarını normalleştirir. Bu, işçi sınıfının en vafsız kesimleri için güvencesiz bir hayatın normalleşmesi, hanede ve mahallede düzensizliğin hâkim olması ve kayıt dışı ekonominin büyümesi anlamına gelir. Sonuç olarak, toplumsal kargaşanın yoğunlaştığı kent çeperlerinin ve sol siyasetin güçlü olduğu eski işçi sınıfı mahallelerinin sorunlu mahallelere dönüştürüldüğünü görürüz. Türkiye’de gecekondu dan varoşa geçişin, bunun örneği olduğunu düşünüyorum. Sözü nü ettiğimiz bu toplumsal kargaşa, aslında metalaşmayı teşvik eden, güvencesiz hayatı normalleştiren neoliberal devlet ile ücretli emek arasındaki yeni bir ilişki biçiminin ifadesiyken, varoşlardan kaynaklanan, orada yaşayan insanlara özgü sorunlar olarak görülür. Toplumsal kargaşa belirli mahallelere hapsedilerek çözülmeye çalışılır. Neoliberal devlet bu çözümü koruyucu toplumsal refahtan disipline edici çalışma toplumuna geçerek üretir. Dolayısıyla, ben neoliberalizmi bir ekonomik rejim olarak değil, bir devlet biçimi olarak ele alıyorum.

AA: Devletteki sözünü ettiğiniz bu değişim ya da yeniden yapılanma bir sembolik sermaye arayışı olarak değerlendirilebilir mi?

LW: Bir anlamda böyle görülebilir. Temel neden, insanları bu güvencesiz koşulları kabule zorlamaktır. Devlet, toplumsal ve ekonomik güvence sağlamadığı koşullarda otoritesini yeniden sağlamlaştırmak zorundadır. Bu yeni koşullarda siyasi elitler meşruiyet açığı sıkıntısı çekiyor. Sermayenin hükümranlığını ilan ettiği koşullarda devlet iktidarını nasıl sahneler? Bütçenizi AB belirlerken, ekonomik sermaye akışı sizi gereksiz kılarlarken, vatandaşlarınıza iktidarda olduğunuzu nasıl anlatabilirsiniz? Devlet iktidar kapasitesini yeniden canlandırmak için ceza devletini etkin hale getirir. Polisin, mahkemelerin ve hapishanelerin etkinleşmesi benim Karl Polanyi ve Carl Schmitt problemleri olarak adlandırdığım iki sorunun çözümüne olanak sağlar. Polanyi bize şunu öğretti; top-rağı, parayı, emeği metalaştırdığınızda toplumsal ilişkileri erozyona uğrattır-sınız. Toplumsal düzensizlik ve kargaşa yaratırsınız. Toplum da buna tepki verir.

Polanyi (2000) *Büyük Dönüşüm* adlı kitabında ikili hareketlerden söz eder: Piyasa hareketleri ve toplumsal ilişkileri korumak amacıyla piyasa dur diyen karşı hareketler. Nancy Fraser (2013) gibi neoliberal çağı yeni karşı hareketler etrafında açıklamaya çalışanlara cevaben benim

tezim şu: Evet karşı hareketler var ama kaynağı toplumun alt katmanları değil, devletin içi. Bourdieu'nün (1991) kavram setinden hareketle, bu karşı hareketler devletin sağ elinin verdiği tepkidir. Bu kavramsal çerçeve içinde devletin sol eli ekonomik ve kültürel sermaye yoksunu kesimlere yardım eden, koruyucu bir eldir. Sağlık, eğitim ve konut gibi, korunmaya muhtaç vatandaşlara güvence sağlamayı amaçlayan, tüm kamu politikaları devletin sol elini temsil eder. Metalaşmanın faili olan ve yeni baskılar üreten piyasa, ekonomi bakanlığı ve hazine gibi kurumlar ise devletin sağ elidir. *Punishing the Poor* (2009) adlı kitabımda ben bu sağ ele polisi, mahkemeleri ve hapsaneleri de ekliyorum. Sözümlü ettiğim bu üç kurum, ücretli emeğin parçalanması ve devlet desteğiyle şiddetlenen metalaşmanın yol açtığı toplumsal düzensizliği mekânsal hiyerarşinin dibindeki mahallelere hapsederek tepki veren devletin sağ elidir; aynı zamanda karşı hareketlerin devlet içindeki kaynağıdır. Ceza devletin toplumsal sorunları çözmek yerine, toplumsal ve fiziksel uzama hapsederek Karl Polanyi problemini çözüme kavuşturduğunu ileri sürüyorum.

Ceza devleti Carl Schmitt problemini de çözümler. Schmitt (2007), siyaset kavramının özünün biz ve onlar, dost ve düşman gibi ayrımlar ve sınırlar yaratmak olduğunu ileri sürer. Bir başka deyişle, bu sınırlar siyasetin başladığı noktadır. Schmitt'in haklı olduğunu düşünüyorum ve sınırlar çizip, düşman belirlemenin devletin sağ elinin ürünü olduğunu ileri sürüyorum. Sermayenin küreselleştiği koşullarda düşmanın yabancı, toplum dışı bir unsur olması güçleşir. Fransa ve Almanya neredeyse tek bir ekonomiyi andırarak kadar güçlü ticari ilişkiler kurmuşken, birbirlerine muhtaçken, düşman olmaları zordur. Dolayısıyla düşman artık dışarıda değil içeride üretilir. Ceza devletin temel olarak üç ayrım etrafında iç düşman tanımladığını ileri sürüyorum: Vatandaşa karşı yabancı, üretken vatandaşa karşı sosyal yardıma muhtaç vatandaş ve yasalara sadık vatandaşa karşı suçlular. Bu üç ayrımın birbirine çok yakın ilişkilerle bağlı olduğunu düşünüyorum. Yabancı aynı zamanda suça ve ihtiyaç duymadığı halde sosyal yardım kurumlarını sömürmeye yatkın olarak temsil edilir. Aynı şekilde, suçlu temsili de göçmen ya da yabancı temsiliyle örtüşür. Özellikle Doğu Avrupa'daki Romanların temsili düşünün; suça ve sosyal devleti sömürmeye yatkın olarak temsil edilirler.

Her yerde, buna benzer içerideki bir yabancı unsur olarak halk düşmanları temsiliyle karşılaşabiliriz. Nazi Almanya'sında halk düşmanı olarak temsil edilen Yahudiler, zengin olarak bilinmeleri bir kenara bira-

kılırsa, pek çok açıdan bugün Avrupa'daki Romanların temsiliyle benzer. Aslına bakarsanız Romanların dilencilik şebekeleri sayesinde zenginlik edindiklerine dair efsaneler de mevcuttur. Kim olursa olsun, içerideki düşman her yerde köksüz, vahşi, tembel, suça ve devleti sömürmeye yatkın olarak temsil edilir. Üzülerek söylüyorum ki; 2011'de Sarkozy Fransa'daki Doğu Avrupalı göçmenlerin kamplarını dağıttığında yaptığı şey biz ve onlar, vatandaşlar ve yabancılar arasındaki sınırı yeniden çizmekten başka bir şey değildi. Bunun adı düşman tarif ederek yeniden toplumsal birlik yaratmaktır. Türkiye'de iç düşmanlar dini, etnik ve bölgesel unsurlar içerecektir. Kürtler, Ermeniler, Aleviler gibi kesimler suça ve başkaldırmaya yatkın olarak temsil edilirler; meydanlara çıktıklarında bu siyasal eylem olarak değil, devlete meydan okuma olarak görülür. Dolayısıyla, esasen sivil, toplumsal, dini ya da etnik kökenli talepler suçlaştırılarak biz ve onlar, halk ve düşmanlar arasındaki sınırlar yeniden çizilmiş olur. Böylelikle, ceza aygıtı aracılığıyla Carl Schmitt problemi de çözüme kavuşmuş olur. Kısaca özetlemek gerekirse, yeni kentsel marjinalliğin ürettiği açmazlar neoliberal devlet için inşa zemini oluştururken; devletin polis, mahkeme, hapishane gibi cezalandırıcı kanadının etkinleştirilmesiyle de sözünü ettiğimiz açmazlar çözüme kavuşturulmuş olur.

AA: Galatasaray Üniversitesi'ndeki konuşmanızda Bourdieu'nün teorisinde vazgeçilmez iki unsur olarak, sembolik iktidar ve toplumsal uzamın önemini vurguladınız. Kent Paryaları'nda incelediğiniz fiziksel uzamın bu iki temel unsurla ilişkisi nedir? Aralarında bir örtüşmeden söz edebilir miyiz?

LW: Kent ve Bölge Araştırmaları Dergisi'nin (Journal of Urban and Regional Research) Bourdieu özel sayısı için yazmakta olduğum makalede, Bourdieu'nün teorisinin kent sosyolojisini hem yeniden inşa etmek hem de feshetmek için güçlü ve yaratıcı araçlar sunduğunu ileri sürüyorum (Wacquant, 2018). Sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamlar arasındaki ilişkiyi incelemek bir yeniden inşa olanağı sunar. Fiziksel uzam bir anlamda, sembolik ve toplumsal uzamlarda kaynaklara erişmek için verilen mücadelelerin somutlaşmış halidir. Dolayısıyla bu üçlü ilişkiyi incelemek, kent sosyolojisini yeniden inşa etmek için titiz bir temel sunabilir. Kent sosyolojisine özgü sorunlardan biri, kavramın tanımlanmasında yaşanan zorluktur. Kent sosyolojisi dediğimizde neyi kast ediyoruz? Belirli bir kurum olarak kentin sosyolojisini mi, yoksa kapitalizm, meta-laşma ve toplumsal cinsiyet ilişkileri gibi kentte olan her şeyin sosyolojisini mi? Başka bir şekilde soracak olursak, kentin sosyolojisini mi, kentteki sosyolojiyi mi ima ediyoruz? Kendisini kent sosyoloğu olarak adlandıranların çoğu, aslında kenti çalışmıyor; kentteki toplumsal cinsiyeti ya da siyaseti çalışıyor. Dolayısıyla Bourdieu'nün kavram setine başvurarak, kent sosyolojisi kente özgü olmayan, kırdan da gözlemlenebilen, bir mekân sosyolojisidir sonucuna da ulaşabiliriz. Böylelikle kent sosyolojisini feshedip, topolojik sosyolojinin alt başlığına dönüştürmüş oluruz.

Fakat Bourdieu'nün kavram seti bize, kenti kendine özgü bir ortam olarak yeniden düşünme olanağı da sunar. Benzer bir çabayı sergileyen iki geleneksel akımdan söz edebiliriz. Bunlardan ilki, kenti kendine has kapsama alanı ve nüfus yoğunluğu gibi özellikler barındıran bir mekân olarak gören Chicago Okulu'dur. Fakat kentin bu özelliklerini kesin bir açıklığa kavuşturmadığı için bu yaklaşım muğlak olarak kalır. İkinci yaklaşım ise David Harvey ve erken dönem Manuel Castells'in çalışmalarını içeren neo-Marxist yaklaşımdır. Harvey'e göre kent, sermayenin arazi spekülasyonları etrafında yeniden devreye girdiği ikinci dolaşım uzamıdır. Castells'e göre ise kent, kolektif tüketimin mekânıdır. Fakat bu yaklaşımların hiçbiri yeterince açıklayıcı değildir. Weber ve Bourdieu'yu birlikte ele alarak, kenti göreceli değerlerini belirlemek için mücadele halinde bulunan farklı sermaye türlerini barındıran mekân olarak tanımlayabiliriz. Öyleyse kent, sermaye türlerinin yoğunlaştığı, biriktiği ve

farklılaştığı bir mekândır. Böyle bir Bourdieu okuması kent sosyolojisini feshetmek yerine, onu yeni bir kent kavrayışı üzerinden kurmayı mümkün kılar.

AA: *Bu kent kavrayışı üzerinden Gezi olaylarını nasıl açıklayabiliriz? Çalışmanızda incelediğiniz hipergetto ve banliyö failleriyle karşılaştırdığımızda, Gezi'nin faillerini nasıl tanımlarsınız?*

LW: Gezi'yi, mekânı kendi hayat imkânlarını, özellikle de kültürel sermayelerini, değerlendirmek için kullanmak isteyen küçük kültür burjuvazisinin öncülük ettiği kent eylemlerinin erken bir işareti olarak görüyorum. Gezi, kenti eski usullere göre yönetmek isteyen otoritelere karşı tepki eylemiydi. Kenti, hayat imkânlarının gerçekleştirileceği bir tüketim mekânı olarak gören kültürel sermaye sahipleri yeni bir kent yönetimi talep ediyordu. Mısır, İspanya, Brezilya ve Türkiye'deki eylemleri birlikte ele aldığımızda, meydandakilerin kültürel olarak donanımlı ama ekonomik olarak dışlanmış, işsiz genç kesimler olduğunu görüyoruz. Kültürel sermayeye ve seslerini duyurma imkânına sahipler. Çalışmamda incelediğim kent paryalarıyla hiçbir benzerlikleri yok. Gezi'yi yeni kültür burjuvazisiyle prekaryayı ilişkilendirme imkânı da barındıran, kentin kendi tüketimleri için yeniden inşa edilmesini talep edenlerin karmaşık bir hareketi olarak görüyorum. Eylemlere katılan arkadaşarımla tartıştığımızda, Gezi hakkındaki görüşlerimden hoşlanmadıklarını görüyorum. Onlara, eylemlerden önce parkın sakinlerinin alt sınıflar, özellikle de alt sınıf eşcinseller, olduğunu, fakat kentsel mekânın ticarileşmesine karşı olanların, parkı eğitimli orta sınıflar için talep ettiğini anlatıyorum. Kısaca ifade etmek gerekirse, Gezi'yi hem devleti, hem de parkın marjinalleşmiş alt sınıf kullanıcılarını karşısına alan, dipten gelen bir soylulaştırma mücadelesi olarak görüyorum. Gezi muğlak bir hareket: Bir yanıyla ilerici; devletin daha demokratik, daha kapsayıcı, kültürel çeşitliliklere daha saygılı olmasını talep ediyor; bir yanıyla da muhafazakâr; çünkü parkın önceki kullanıcılarını marjinalleştiriyor.

Çeviri: Aksu Akçaoğlu

Kaynakça

- Bourdieu, P. (1991). Political representation: Elements for a theory of political field. in Bourdieu, P. *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Fraser, N. (2013). *Fortunes of feminism: From state-managed capitalism to neoliberal crisis*. New York: Verso.
- Polanyi, K. (2000) *Büyük dönüşüm: Çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schmitt, C. (2007). *The concept of the political*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wacquant, L. (2018). "Bourdieu Comes to Town: Pertinence, Principles, Applications." *International Journal of Urban and Regional Research* 4 (1): 90-105.

Loïc Wacquant Berkeley'deki California Üniversitesi kampüsünde sosyoloji profesörü ve Paris'teki Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde araştırmacıdır. Temel ilgi alanları, kentsel marjinallik, ceza, bedensellik ve toplum kuramıdır. MacArthur Ödülü'nü kazanan Wacquant'ın yirmiden fazla dile tercüme edilmiş kitaplarından bazıları şunlardır: *Body and Soul: Notebooks of An Apprentice Boxer* (2004, yeni genişletilmiş baskı, 2016), *The Two Faces of the Ghetto* (2016), ve *Tracking the Penal State* (2016). Daha fazla bilgi için yazarın kişisel internet sitesi olan loicwacquant.net'i ziyaret edebilirsiniz.

Loïc Wacquant is professor of sociology at the University of California, Berkeley, and researcher at the Centre de sociologie européenne, Paris. His interests include urban marginality, penalty, carnality, and social theory. A MacArthur Prize Fellow, his books have been translated in two dozen languages and include *Body and Soul: Notebooks of An Apprentice Boxer* (2004, new expanded edition, 2016), *The Two Faces of the Ghetto* (2016), and *Tracking the Penal State* (2016). For more information, see loicwacquant.net.

Aksu Akçaoğlu İstanbul Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünden 2004'te mezun oldu. Yüksek Lisans ve doktora derecelerini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden aldı. Halen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün akademik kadrosundadır.

Aksu Akçaoğlu graduated from Public Relations and Advertising Department of Istanbul University in 2004. He accomplished the MSc and PhD degrees on Sociology from Middle East Technical University. He is currently a faculty member at the Sociology Department of Çanakkale Onsekiz Mart University.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Sayı Issue 26, Cilt Volume 10, Yıl Year 2019-1, 20-27 DOI: 10.31198/idealkent.562674

Loïc Wacquant: Karşılaştırmalı Bir Kent Sosyolojisinin Ana Hatları*

*

Tom Slater
Edinburgh Üniversitesi

Çeviren: Müge Güvenç Akçaoğlu

Öz

Sosyal bilimlerin iki devinin, Pierre Bourdieu ve William Julius'un üretken öğrencisi Loïc Wacquant, kent çalışmalarına, etkisi kentlerden çok daha öteye uzanan, çeşitli ve özgün katkıları sunan disiplinler arası bir sosyologdur. Beden sosyolojisi, ceza devleti, etnik-ırksal tahakküm ve toplum kuramı üzerine kurucu nitelikteki yazıları iki düzine dile çevrilmiş ve çeşitli disiplinlerdeki tartışmaları tetiklemiştir. Kent araştırmacıları içerisinde en çok karşılaştırmalı incelemeleri ve ilerlemiş marjinalite ve bölgesel damgalama kavramsallaştırması ile bilinmektedir. Ayrıca yoksulluğun cezalandırılması üzerine tezi ve başa çıkılması zor getto problemini yeniden ele alışı da yaygın bir biçimde okunmaktadır. Çalışmaları, epistemolojik kopuşun ve teorik inşanın aracı olarak yoğun alan araştırmasına dayalıdır. Wacquant'ın marjinalitenin üreticisi olarak devletin rolü, kentlerdeki mülksüzleştirilmenin üretilmesinde sembolik yapıların ağırlığı, kuram, etnografya ve karşılaştırmalı çalışmalar konularındaki vurgusu bilhassa öğretici ve kıskırtıcı olmuştur.

Wacquant, Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley'de Sosyoloji profesörü ve Paris'te Avrupa Sosyoloji ve Siyaset Bilimi Merkezi'nde (Centre de Européen de Sociologie et de Science Politique) araştırmacıdır.

Anahtar Kelimeler: Kent Paryaları, ileri marjinalite, bölgesel damgalama, kent sosyolojisi, Pierre Bourdieu

* Makalenin İngilizce aslı için bkz: Slater, T. (2017). Loïc Wacquant. Koch, R. & Latham, A. (der.), *Key Thinkers on Cities* içinde (ss. 237-242). London: SAGE.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Sayı *Issue* 26, Cilt *Volume* 10, Yıl *Year* 2019-1, 20-27 DOI: 10.31198/idealkent.562674

Loïc Wacquant: Outline of a Comparative Urban Sociology

*

Tom Slater
University of Edinburgh

Abstract

The prolific student of two giants of social science, Pierre Bourdieu and William Julius Wilson, Loïc Wacquant is an interdisciplinary sociologist who has made varied and original contributions to urban studies, although his influence extends well beyond cities. His foundational writings on carnal sociology, the penal state, ethnoracial domination and social theory have been translated into two dozen languages and have triggered debates in multiple disciplines. He is best known among urbanists for his comparative analyses and conceptualization of advanced marginality and territorial stigmatization. He is also widely read for his thesis on the penalization of poverty, and his rethinking of the vexed question of the ghetto. His work is rooted in his insistence upon intensive fieldwork as an instrument of epistemological rupture and theoretical construction. Wacquant's emphasis on the role of the state as producer of marginality, the weight of symbolic structures in the production of dispossession in cities, and the need to fuse theory, ethnography and comparison has proven especially instructive and provocative.

Wacquant is Professor of Sociology at the University of California, Berkeley and a Researcher at the Centre de Européen de Sociologie et de Science Politique in Paris.

Keywords: *Urban Outcasts, advanced marginality, territorial stigmatization, urban sociology, Pierre Bourdieu*

Akademik Biyografi ve Araştırma Alanları

Wacquant Fransa'nın güneyinde doğup büyüdü ve Fransa'nın önde gelen işletme okulu, *École des Hautes Études Commerciales*'de okumak için 1979 yılında Paris'e taşındı. Entelektüel serüveni Ocak 1981'de, kısa bir süre sonra akıl hocası ve entelektüel ilham kaynağı olacak olan Pierre Bourdieu tarafından verilen heyecan verici bir konferans ile değişti ve Wacquant, Nanterre'deki Paris Üniversitesi'nde ekonomiden sosyolojiye ve daha sonra Chapel Hill'deki Kuzey Kerolayna Üniversitesi'ne geçti. Wacquant 1985'te sosyolojide doktora yapmak için Şikago Üniversitesi'ne gitti. Orada, Amerikan şehirlerindeki ırkçı tecride dair ufuk açıcı bir çalışma olan (bkz. Wacquant ve Wilson, 1989) *The Truly Disadvantaged*'ın (1987) yazarı, ünlü sosyolog William Julius Wilson ile çalıştı. Wacquant, getto çalışmalarına hakim olan düşünümsellik eksikliğinden, mesafeli bakış açısından ve özellikle toplumsal örgütsüzlük varsayımı ile kentli sınıfa dair akademik bakış açısından rahatsız oldu. Wacquant, Wilson'un yaklaşımından ayrılarak Bourdieu'nun teori ve toplumsal araştırmaya dair yaklaşımını Amerikan gettosuna kazandırdı. Bir boks salonuna üye oldu ve Drake ve Cayton (1933 [1945]) tarafından betimlenen tarihi '*Black Metropolis*'in 1960'lar sonrası dönüşümünü yorumlayan bir etnografi yürütmeye başladı. Ardından araştırmasının odağını, 1990'larda Fransa'da ve Batı Avrupa'nın büyük bir kısmında hızla yayılan, kentlerin endüstrisizleşme ile baltalanmış çeper bölgelerinin iddia edilen 'gettolaşması' hakkındaki ahlaki paniğe karşılık olarak Atlantik ötesi bir kent marjinalliği karşılaştırmasına genişletti.

Şikago ve Paris arasındaki karşılaştırma, saha çalışması, araştırma verileri ve kurumsal karşılaştırmayı bir arada harmanlayarak iki kentsel monografi ile sonuçlandı: boksun gettoda içerden ve aşağıdan görünen bedensel etnografisi, *Ruh ve Beden* (2012 [2004]), ve getto'nun yukarıdan görünen makroanalitik tahlili, *Kent Paryaları* (2015 [2008]). Wacquant bunların yanı sıra, kentteki sembolik, toplumsal ve fiziksel uzam arasındaki ilişkiye yeniden ışık tutan çok sayıda etkili makale yazdı. Tüm bu çalışmalar, getto, bölgesel damgalama, prekarya, etnografik metodoloji, kentsel sosyal politika ve ceza politikasıyla neoliberal devlet inşası arasındaki girift bağlar hakkında kavramsal yenilenmeyi gerekli kıldı (Bkz. Wacquant, 2002, 2009b, 2012, 2014).

Temel Düşünceler

Çoğunlukla katı bir Bourdieücü sosyolog olarak okunan Wacquant'ın kent üzerine çalışmalarında çok sayıda etki aynı potada erimiştir. Bourdieu'nün

öğretileri epistemolojik temel ve analitik çerçeve sağlar. Fakat, Wacquant kentli 'prekarya'nın (ücretli emeğin parçalanması ve mekanın itibar kaybının yayılmasıyla istikrarsızlaşan endüstri-sonrası işçi sınıfının kırılğan fraksiyonları) akibetini teşhis etmek ve haritalandırmak için geniş menzilli bir entelektüel kaynaktan, özellikle Engels, Durkheim, Weber, Mauss, Wittgenstein, Elias ve Goffman'dan yararlanır. Şikago Okulu'nun apolitik yok-sulluk ve mekan betimlemelerinin ve ekonomi politiğin Marksist ve Weberci yorumlarının ekonomik belirlenimciliğinin hüsrana uğrattığı Wacquant'ın yaklaşımı şu şekilde nitelendirilebilir: (1) kentsel marjinalliğin biçimleri, dağıtımı ve yoğunluğunun belirlenmesinde devlet yapısı ve politikasının rolü üzerindeki ısrar (2) toplumsal ilişkilere yalnızca ayna tutmakla kalmayan dahası inşalarına yardımcı olan -üretimi ve yayılımında temel merkezleri kentler olan- sembolik sistemlerin önemi; (3) çeşitli ölçeklerdeki sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamın karşılıklı dönüşümünü ve haritalandırılmasını izleme ve mekânın toplumsal tahakkümdeki rolünü aydınlatma çabası. Bu üçlü ilgi soyut teori ve somut etnografinin birleşimi olarak nitelendirilebilir ve marjinallik, etnisite ve ceza ağı etrafında gelişmiş kavramsal formülasyonlar üretir (Wacquant, 2014). Özellikle, ulusal ve disiplinler sınırların ötesinde daha ileri araştırmalara kapı aralayan iki temel fikir öne çıkmaktadır.

Birincisi, Wacquant'ın karşılaştırmalı incelemeler neticesinde gettoyu, damgalanmış bir kategorinin ve tahsis edilmiş bir bölgenin 'karşılıklı ikili tayini' üzerinde temellenen, 'etno-ırksal bir kapatma aracı' olarak yeniden kavramsallaştırmasıdır (Wacquant, 2016a). Wacquant, üç temel vakanın karşılaştırması temelinde -Rönesans Avrupası'nda Yahudilerin sosyo-mekansal tecridi, Fordist endüstriyel metropolisteki siyah Amerikalılar ve Japonya'da Tokugawa dönemindeki Buraku'lar (Burakumin)- gettonun, ekonomik faydalanma ve sosyal dışlama gibi iki çelişen işlevi yerine getirmek için mekânı kullanan sosyo-örgütsel bir araç, kurumsal bir form olduğunu savunur. Gettonun kent yöneticileri tarafından hor görülmüş etnik bir kategoriden alınabilecek maddi değeri maksimum kılarken, üyeleriyle yakın teması asgari düzeye indirmek üzere oluşturulduğunu gösterir. Bunun sonucunda getto, başlıcası sakinlerine yasaklanan şehirdeki kurumların mükerreri olan bir dizi paralel kurumun (ibadet yerleri, basın, okullar, medikal klinikler, iş yerleri, sivil dernekler) oluşumu olan, ayırt edici sosyolojik özellikler gösterir. Bu kurumlar aynı anda, hakim olanların menfaatine kapatmayı gerçekleştiren bir kılıç, ve tâbi olanların karşılıklılık ve saygınlığı deneyimleyebileceği korunaklı bir alan sunan kalkan rolü oynarlar. Dolayı-

sıyla, Wacquant'ın getto tanımlaması çift yüzlüdür (janus-faced). Gettonun –gazetecilik, siyaset ve kent araştırmalarının büyük bölümünde hakim olan maddi mahrumiyetin ve toplumsal çözülmenin mekanı biçimindeki betimlemelerine karşı, gettolaşmanın genellikle hedef nüfusun ekonomik gelişmesi, sosyal güçlenmesi ve sembolik birleşmesine dönüştüğünü gösterir. Wacquant (2016a) gettonun bu ikinci yüzünün eklemelenmesini, kent hayatındaki ve daha genel olarak kurumlardaki düşeyliğin (sömürü ve eşitsizlik) ve yataylığın (karşılıklılık ve eşitlik) dinamik uyumunu yakalama kabiliyetine sahip bir 'diagonal sosyolojiyi' savunmak için kullanır. Wacquant'ın Birleşik Devletler'deki komünal gettonun çöküşünü ve (makroekonomik dönüşüm ve devletin kemer sıkması nedeniyle ekonomik işlevden mahrum olan) hipergettoya mutasyonunu izah etmesine imkân veren, gettonun tarihsel anlam ve sosyolojik muhtevasına dair yürüttüğü ayrıntılı incelemedir. Böylesi bir [inceleme], esasında kayda değer derecede etnik çeşitlilik barındıran, paylaşılan bir aidiyet üretmede başarısız olan ve devlet tarafından derinlemesine nüfuz edilen Avrupa şehirlerinin çeperlerindeki işçi sınıfı bölgelerini ya da göçmen mahallelerini tanımlamak için, getto kavramının müphem ya da fırsatçı kullanımına dair Wacquant'ın eleştirisini (Wacquant'ın bu bölgelere yukarıda kavramsallaştırılan getto modelinden uzaklaştıkları için 'anti-getto' demesine yol açarak) sağlamlaştırdı.

İkincisi, Wacquant bölgesel damgalama kavramını 'mekânın lekelenmesi' (2007: 67) olarak nitelendirdiği belirginleşmeyi inceledikten sonra geliştirmiştir: Yaftalanmış mahalle hissiyatı Atlantik'in her iki tarafında belirlemektedir. Fransız kent politikası yetkililerinin alt sınıf semtlerinden seslerinde iğrenme ile bahsettiklerini işitip, Paris'in dışındaki La Courneuve (ve Şikago'nun içindeki Woodlawn) sakinlerinin bu alçaltıcı imgeleri içselleştirdiklerini ve/veya komşularına yakıştırdıklarını duyduktan sonra, Wacquant, Goffman ve Bourdieu'nün teorilerinden yararlanarak mekânsal utancı ve bu utancın etkilerini kavramsallaştırmaya koyuldu. Goffman'ın bir bireyi tayin edilmiş 'istenmeyen bir farklılıkla' 'normaller'den ayıran mikro düzeydeki ilişki sel damga görüşü (1963: 18) ile Bourdieu'nün (1991) sembolik iktidar (gerçekliğin temsillerini gerçeğe dönüştüren performatif kapasite) teorisiyle birleştirdi. Bourdieu merkezi olarak farklı sınıflar arasındaki sembolik mücadelelere, özellikle de otoriter failer ve kurumların kendi çıkarlarına uygun bir toplumsal dünya tanımını dayatma yollarına ilgi duymaktaydı (cf. **Teresa Caldeira**). Wacquant bu görüşü kimliğin işaretleyicisi olarak mekân içinde ve mekân üzerine verilen mücadelelere genişletir. Bu teori harmanı, Wacquant'ın bölgesel damgalamayı, 'bu sülfürlü bölgelerde sıkı-

şıp kalanların yaşam deneyimlerinin muhtemelen tek belirgin özelliği' olarak tanımlamasına yardımcı olur (Wacquant, 2008: 169). Bu, mekânsal damganın diğer damgalama zeminlerinden özerkleşmesi nedeniyle, 21. yüzyıldaki ileri marjinalliğin ayırt edici bir özelliğidir. Wacquant, gelişmiş toplumlarda bazı gözden düşmüş bölgelerin, endüstriyel çağda metropolün örgütlü karşı-toplumu olarak algılanan itibarsız semtlerinin tersine, sınıf düzeyleri arasında nasıl yeniden ünlendiğini, ırksallaştığını, ve çözülmenin simgeleri ve taşıyıcıları olarak resmedildiğini aydınlatmaktadır. Mekânsal damganın toplumsal stratejiyi ve kimliği çeşitli ölçeklerde nasıl marjinalliği sağlamlaştıracak bir biçimde etkilediğini haritalandırmaktadır (Wacquant, 2014). Ayrıca getto terimini retorik abartma amacıyla ilerici politika müdahalesini teşvik etme umuduyla kullanan akademisyenlerin aslında mülksüzleştirilmiş mahallelerin ve böylelikle tam da incelemeleri gereken fenomenin daha fazla sembolik alçalmasına katkıda buldukları konusunda uyarılmaktadır.

Wacquant'ın kent sosyolojisi merceklerinden bakıldığında, devlet yekpare ürünler temin eden bürokratik bir bütün ya da 'piyasa başarısızlığı' durumunda imdada yetişen bir cankurtaran değildir; daha ziyade, toplumsal ve fiziksel uzamı, ve özellikle alt sınıf mahallelerinin şeklini, yerleşimini, yapısını ve dokusunu devamlı surette biçimlendiren 'faili tabakalaştıran ve sınıflandıran' bir kuvvettir (2014: 1699). Metropolün marjinal bölgeleri, sınıfsal ve mekânsal yapıdan aşağı doğru süzöldükleri için devletin maddi ve sembolik iktidarının bir ürünü olarak çözümlenir. İleri marjinallik, Wacquant (2008) tarafından, ücretli emeğin parçalanması, refah devletinin geri çekilmesi ve Fordist-Keynezyen dönemde işçi sınıfı mahallelerinin bir özelliği olan akrabalık ve mekan temelindeki karşılıklılığa dayalı sosyal ekonominin bükülmesiyle simgelenen, endüstri-sonrası kentlerde yükselen yoksulluk rejimi olarak nitelendirilir.

Kentsel Araştırmalara Katkılar

Wacquant tüm dünyada düzenli olarak konferanslar vermektedir ve çalışmalarını akademik çevrelerin ötesine taşarak, özellikle Avrupa ve Latin Amerika'daki kamusal tartışmaları beslemek ve etkilemek üzere yayılmaktadır. Yazıları, özellikle kentsel düzenin altındaki neoliberal yeniden yapılandırmanın etkisini çalışan akademisyenler için kullanışlı olmuştur. Neoliberalizmi, (ekonomik kuralsızlaştırma, 'kısıtlayıcı çalışma refahı' ve 'genişleyen hapisane refahı' örgütsel üçlüsü dolayısıyla) (2012: 71) 'piyasayla uyumlu

devlet inşası' olarak tanımlaması, sosyoloji ve antropolojiden kriminoloji ve planlamaya, coğrafya, hukuk ve toplum çalışmalarına kadar birçok disiplin üzerinden kent araştırmalarını etkilemiştir. Wacquant külliyatının, etnografiyi yaygın kanaatleri ve siyasi kategorileri delip geçen bir 'kopuş aracı' olarak kullanması, parçalanmış neoliberal kent manzarasını aşağıdan açığa çıkarmak için alan çalışması yürüten akademisyenleri harekete geçirmiştir. Şikago Okulu'nun (bkz. **Elijah Anderson**) tümevarımsal 'fikirleri sahada edin' yaklaşımının tersine, Wacquant'ın kuramın rehberlik ettiği etnografisi, şiddetli tartışmalar başlatmıştır. Wacquant (2002) 'Scrutinizing the Street' başlıklı makalesinde, çağdaş Birleşik Devletler'deki üç temel ırk ve yoksulluk etnografisini, 'halk kavrayışlarına, sıradan ahlakçılığa, resmi ideolojinin baştan çıkarmalarına ve akademik nezaket kurallarına aceleci teslimiyete dair belli bir epistemolojik duruşun' örnekleri olarak çözümler (2009b: 122). Wacquant'a göre, bu duruş bilimsel hatalara ve kentsel problemlere ilişkin yanlış politika teşhislerine yol açar ve akademinin, mucizevi neoliberal çözümlerin etkisine kapılmış devlet elitlerinin kategorilerine ve sorunlarına boyun eğmesini teşvik eder. Bekleneceği üzere, bu epistemik eleştiri Amerikalı sosyoloji kurumunun, bunu bir polemik olarak göz ardı eden geniş kesimlerince hoş karşılanmamıştır. Wacquant'ın çalışmasına yönelik olarak tekrarlanan diğer eleştiri, kentsel mekânı bölen temel ilkenin ve Fransız ve Avrupa metropollerinin alt sınıf mahallelerindeki yaşam şansının belirleyicisinin etnisite ya da din değil, sınıf olduğu konusundaki ısrarıdır. Schneider (2014), Wacquant'ın siyah ve Arap gençlerin bu mahallelerde yoğunlaşmasına yeterli dikkati göstermediğini savunur ve bu gençlerin, sayet ırk ayrımcılığının, ırkçı fişlemenin ve polis şiddetinin olmadığı bir toplumda yaşıyorlarsa, mahallelerini ateşe vermelerine neyin yol açtığını sorar. Wacquant'ın (2016b) cevabı, sınıfın önceliğinin, küçük fakat mekânsal olarak mobil olan post-kolonyal bir küçük burjuvazinin yükselişinin ve yabancı ve ulusal nüfusların demografik profilindeki her yerde artan benzerliğin gösterdiği ampirik bir olgu olduğudur.

Wacquant'ın kent çalışmalarına en önemli katkısı, kentteki marjinalliğin üretilmesinde sembolik yapıların oynadığı rolün göz ardı edilmesinin, yoksulluğun altında yatan sorunların ifadesi olarak mahalle kavrayışından, yoksulluğun *gerekçesi* olarak mahalle kavrayışına geçişle neticelendiğini göstermesidir. Mahallenin etkileri hakkındaki, birinin yaşadığı yerin o kişinin yaşam şansını etkilediği yönündeki önermeye dayanan geniş literatür, mekânsal damgalamanın mekanizmalarını ve sonuçlarını göz ardı eder. Esasen bu literatür birçok durumda, tam da marjinalleşmiş mahalleler üye-

rinde eğitilmiş bir küçültücü bakış aracılığıyla damgalamayı perçinler. Wacquant'ın çalışması sosyal bilimlerin bu bakışı boşa çıkarmada ve hastalığı ya da ıstırapı ifade ettiği kadar maskeleyen, 'çoğu kez saçma, kimi zaman tiksindirici öngörülerin perdesinin delinip geçilmesinde' (Bourdieu, 1999: 629) oynayacağı bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynakça/References

İkincil Kaynaklar ve Referanslar

- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1999). *The weight of the world: Social suffering in contemporary society*. Cambridge: Polity Press.
- Drake, S. and Cayton, H. (1993 [1945]). *Black metropolis: A study of negro life in a northern city*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin.
- Schneider, C.L. (2014). *Police power and race riots: Urban unrest in Paris and New York*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Wacquant, L. (2009b). The body, the ghetto and the penal state. *Qualitative Sociology*, 32(1): 101–129.
- Wacquant, L. (2012). Three steps to a historical anthropology of actually existing neoliberalism. *Social Anthropology*, 20(1): 66–79.
- Wacquant, L. (2014). Marginality, ethnicity and penalty in the neoliberal city: An analytic cartography. *Ethnic and Racial Studies*, 37(10): 1687–1711.
- Wacquant, L. (2016b). Revisiting territories of relegation: Class, ethnicity and the state in the making of marginality. *Urban Studies*, 53(6): 1077–1088.
- Wacquant, L. and Wilson, W.J. (1989). The cost of racial and class exclusion in the inner city. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 501: 8–25.

Temel kent yazıları

- Wacquant, L. (2002). Scrutinizing the street: Poverty, morality and the pitfalls of urban ethnography. *American Journal of Sociology*, 107(6): 1468–1532.
- Wacquant, L. (2004). *Body and soul: Notebooks of an apprentice boxer*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L. (2009a). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. Durham, NC and London: Duke University Press.
- Wacquant, L. (2016a). *The two faces of the ghetto*. New York: Oxford University Press.

Tom Slater Edinburgh Üniversitesi Kentsel Coğrafya Bölümü'nde profesördür. Temel ilgi alanları, kentsel soylulaştırma, yerinden edilme ve bölgesel damgalamadır.

Tom Slater is a professor of Urban Geography at the University of Edinburgh. His studies focus on gentrification, displacement, and territorial stigmatization.

Kentsel Yoksulluk Tartışmalarının Kavramsal Kalibrasyonu: Wacquant ve İleri Marjinallik

*

Anıl Mühürdaroğlu
Trakya Üniversitesi

Öz

Gelişmiş ülkelerdeki endüstrisizleşme sürecini takiben metropollerde istihdam imkanına büyük oranda sahip olmayan geniş kitlelerin varlığı 1980'li yıllarla birlikte gözle görünür hale geldi. Kentleşme yazını bu durumu, kent merkezlerinde sıkışmış geniş yoksul mahalleler konusunda gelişmiş bir araştırma geleneğine sahip olan Amerikan sosyolojisinin sunduğu araçlardan faydalanarak çözümleme yoluna gitti. Loic Wacquant'ın kentsel yoksulluk üzerine çalışmaya başladığı dönemlerde Avrupa kentlerinde yoksulluğun dönüşümü büyük oranda getto ve sınıf-altı gibi Amerikan menşeli kavramlar üzerinden tartışılmaktaydı. Wacquant karşılaştırmalı bir bakış açısı önererek gelişmiş ülke kentlerinin Amerikanlaşacağı yönündeki argümanları reddetmiş, ayrıca Amerikan sosyolojisinin kendi içerisinde yoksulluğu kavramsallaştırma tarzının büyük oranda Amerikan siyah gettosunda yaşayanları damgalayıcı bir nitelik taşıdığını ortaya koymaya çalışmıştır. Wacquant'ın kent sosyolojisine yönelik temel katkısı siyah gettosuna dair değerlendirmelerinde ortaya çıkar. Amerikan sosyoloji geleneğinin yoksulluk olgusunu siyasal içerimlerinden sıyrarak teknik bir hizmet sunumu sorunu olarak ele alma alışkanlığı karşısında Wacquant, devletin ayrımcılık olgusuna doğrudan dahlini göstermeyi hedefleyen bir yaklaşım önerir. Wacquant'a göre ABD'de devlet yoksulluk meselesini bir yandan yeni ekonomik yapılanma içerisinde istihdam imkânı bulamayan siyah nüfusun gettolarda daha fazla yoğunlaşmalarına yönelik uygulamalarla, öte yandan denetim ve cezalandırma uygulamalarını daha da genişletip sıkılaştırmak suretiyle ele almıştır. Bu çalışmada Wacquant'ın kentleşme literatürüne dair genel değerlendirmeleri ile Amerikan kent sosyolojisinin getto olgusuna bakışına dair eleştirileri ele alınacak, ardından kendi alternatif formülasyonu eleştirel olarak değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Getto, ileri marjinallik, kentsel yoksulluk, sınıf-altı

Conceptual Recalibration of the Debates on Urban Poverty: Wacquant and Advanced Marginality

*

Anıl Mühürdaroğlu
Trakya University

Abstract

Following the de-industrialization process in advanced countries, the existence of populations which were largely excluded from employment opportunities had become more and more apparent by 1980ies. Urbanization literature tried to understand the ongoing process by using the instruments of American sociology which had an advanced tradition of research on extensive neighborhoods of poverty in the so-called inner city. Discussions on the transformation of urban poverty in European cities had been largely filled with American-originated concepts like ghetto and underclass during the periods when Loic Wacquant started his research on urban poverty. Wacquant offered a comparative perspective and repudiated the arguments which were based on the assumption of the Americanization of European cities. In addition, he argued that conceptualization of urban poverty in American sociology mostly serves for the stigmatization of black ghetto residents. Wacquant's main contribution is his studies on the black ghetto. Standing against the tendency of the American sociological tradition to strip off the political implications of poverty and presenting it as a technical problem of service provision, Wacquant offers a perspective which focuses on the direct involvement of the state in segregation. According to Wacquant, the state in the US tried to deal with poverty by increasing the concentration of black population who have little or no employment opportunity in the restructured economy in ghettos on the one hand, and extending and tightening the instruments of control and punishment on the other. In this study, Wacquant's general evaluations on the literature on urbanization and his critique of American sociology's approach to the ghetto phenomenon will be introduced and his own formulation on this issue will be critically evaluated.

Keywords: *Ghetto, advanced marginality, urban poverty, underclass*

Giriş

1970'ler sonrasında Fordist birikim rejiminden post-Fordizme geçiş sürecinin üretim süreci ve istihdam yapısındaki yansımaları ve buna paralel 'devletin mali krizi' olarak tanımlanan süreçle birlikte refah devleti uygulamalarındaki dönüşümün 'yeni kentsel yoksulluk' olarak tanımlanan bir fenomene kaynaklık ettiği tartışmaları 1980'lerin ikinci yarısı ve 1990'lar kentleşme literatüründe genişçe yer almıştı. Mingione, *International Journal of Urban and Regional Research* dergisinin konu hakkındaki bir özel sayısının girişinde sanayi toplumlarında yaşanan dönüşümün yarattığı yeni kentsel yoksulluğun belirteçlerini şöyle sıralar: (1) dilencilik ve evsizliğin yaygınlaşması; (2) özellikle dezavantajlı gruplar arasında işsizlik ve düşük ücretli istihdamın artışı; (3) genç çetecilerin ve çocukların içerisinde yer aldığı sokak suçlarındaki artış; (4) kent merkezlerinde psikolojik rahatsızlığı olan kimsesiz kişilerin giderek daha fazla gözlenmesi; ve (5) köhne yapılardan oluşan geniş yapıli alanların oluşması. Mingione bu manzaranın yanı sıra bütün büyük kentlerde zenginlik içerisinde yaşanan kısımlarla "kronik yoksulluk ve marjinalleşmenin", isyan ve şiddet olaylarının yaygın olduğu gettolar arasında bölünerek 'Amerikanlaşacağı' yönünde bir kaygının alttan alta yaygınlaştığını ifade eder (Mingione, 1993:324). Getto kavramının kullanılma biçimi ve Avrupa'da kentlerin Amerikanlaşacağı yönündeki bu kaygı ve tartışmalar, aşağıda ele alınacağı üzere, Wacquant'ın kent sosyolojisine dair geliştirdiği eleştirilerin başında gelmektedir.

Metropollerde yüksek gelir gruplarının yaşadığı mekânlarla "gettolar" arasında keskinleştiği ifade edilen ayrışma, 'ikili kent' veya 'bölünmüş kent' gibi kavramlarda ifadesini buldu. Örneğin Mollenkopf ve Castells'e göre ikili kent olgusu "ekonomik ve ırksal kutuplaşmanın" giderek keskinleştiği New York kentinin basın ve edebiyattaki temsilinde yer alan çekici bir metafor olmanın ötesine geçmişti. Özellikle New York'un gündeminde öne çıkan bir takım şiddet olayları sonucu artan ve New York'un ilk (ve bugüne kadar tek) Afrikalı-Amerikalı belediye başkanı olan David Dinkins'in 1990'da göreve gelmesiyle yeni bir boyut kazanan ırksal gerilim ile birlikte ikili kent olgusu sosyal bilimlerden açısından da önemli bir olguydu artık (Mollenkopf ve Castells, 1991:3-5). Gettolaşma ve yeni kentsel yoksulluk olgusu Avrupa bağlamında en yoğun olarak, Sassen'in New

York ve Tokyo ile birlikte küresel dünyanın üçüncü finansal merkezi olarak ilan ettiği (Sassen, 1991, s. 5) Londra üzerinden tartışıldı. Ekonomik yeniden-yapılanmanın siyasa-yapım süreçlerine yansımaları ifade eden 'yeni sağ' kavramı sıklıkla bu dönüşüm sürecinde sırasıyla Amerika ve İngiltere'de başkan ve başbakan konumunda olan Ronald Reagan ve Margaret Thatcher isimleri ile birlikte anılıyordu. Bu anlamda kentleşme yazınında ekonomik yeniden-yapılanmanın mekâna yansımalarına dair tartışmalar büyük oranda 'sanayisizleşme' süreci, uluslararası sermayeyi çekmeye çalışan kentler arasındaki rekabet, devlet ve yerel siyasetin işleyiş mekanizması ve kentsel planlama, kamu-özel ortaklıkları, kent merkezlerinin dönüşümü, esnek birikim rejiminin sınıfsal yapı ve çalışma üzerindeki etkisi, yoksulluk, sosyal dışlanma ve yeni kentsel sosyal hareketler bağlamında New York ve Londra örnekleri üzerinden Amerika ve İngiltere arasında yapılan karşılaştırmaların sunduğu kavramsal çerçeve ve veriler kullanılarak tartışıldı.¹

'Yeni uluslararası iş bölümü' çerçevesinde yaşanan ekonomik dönüşümün yapısal anlamda Avrupa ve Amerika'daki metropollerde birbirine benzer sonuçlar doğuracağı görüşü, 1980'ler ve 1990'larda küreselleşmenin aynılaştırıcı etkisine dair tartışmaların yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda şaşırtıcı değildi. Öte yandan, 1970'ler sonrasında kentlerde yaşanan dönüşümü ve bunu tetikleyen etkenleri tasvir etme girişimleri farklı paradigmalarda kavramsal setlerinin birbirine karışmasını beraberinde getirdi. Bu karmaşa ekonomik yeniden-yapılanmanın çalışma ve kolektif tüketim mallarının sunumu gibi alanlardaki olumsuz etkilerini eleştirenlerle bu yeniden yapılanma sürecinde kentlerin yeni rolüne dair tespitleri küresel ekonomide başarılı olmanın reçetesi olarak görüp söz konusu dönüşümü kutlayan yaklaşımların aynı kavramlar çerçevesinde görüşlerini dile getirmesine neden oldu. Örneğin yeni kentsel yoksulluğu yaratan önemli faktörlerden birisi olarak görünen emek piyasalarının dönüşümü süreci 'esneklik' kavramı üzerinden tartışılmaktaydı. Ancak kavramın kullanılma biçimi paradigmalarda farklılık gösteriyordu.

¹ İngiltere'de kentlerin yapılanması ile ilgili olarak bkz. Imrie ve Thomas (der.) (1999), Allmendinger ve Thomas (der.) (1998), Oatley (der.) (1998), Hamnet (2003). İngiltere ve Amerika arasında karşılaştırmalar için bkz. Fainstein (vd.) (der.) (1992), Barnekov (vd.) (1989). Avrupa'da kentlerin dönüşümüne dair değerlendirmeler için bkz. Szelezyi (der.) (1984), Bagnasco ve Le Galés (der.) (2000), Le Galés (2002), Newman ve Thornley (1996).

Dönemin siyasal paradigmasına adını veren ve Wacquant'ın da üzerinde durduğu neoliberalizmin ekonomik alandaki öncüleri, emek piyasalarının 'esnek olmayan' yapısına yönelik eleştirilere dayanıyordu. Buna göre gelişmiş ülkelerdeki güçlü sendikalar bu yapının oluşmasına neden olmakta, ücret farklılıklarının düşük olması emeğin mobilitesini sınırlandırmakta, yüksek ücretler işsizliğe neden olmakta, dahası, sosyal güvenlik mekanizmaları gönüllü işsizliği teşvik etmekteydi. Öte yandan, üretim alanındaki dönüşümü 'esnek uzmanlaşma' üzerinden tanımlayan yaklaşımlar, neoliberal yaklaşımın düzenleyici mekanizmaların ortadan kalkmasına yönelik taleplerinin aksine, uzun-vadede başarı için işçi- işveren ve şirketler ile taşeronlar arasında belli bir güven ve işbirliğine, ayrıca teknolojik enformasyon ve yetişmiş işgücü gibi girdileri sağlayacak olan "kollektif kurumlara" ihtiyaç olduğunu ifade ediyorlardı (Marshall, 1999, ss. 202-203; Hirst ve Zeitlin, 1991, s. 7). Esneklik kavramı aynı zamanda istihdam yapısında bu dönemde yaşanan dönüşümü ve bir tarafta hizmet sektörünün ön plana çıkmaya başladığı gelişmiş ülkelerde güvencesiz, yarı-zamanlı işlerin artışı, öte yandan ağır sanayinin taşındığı az gelişmiş ülkelerde sendikasız ve geleceği belirsiz şekilde çalışan işçilerin durumunu tanımlamak için kullanıldı.²

Bu tartışmalar 1970'ler öncesi dönemin nasıl tanımlanması gerektiğinden 1970'lerle birlikte yaşanan dönüşümlerin hangi dinamiklerle açıklanabileceğine kadar pek çok noktada farklılaşsa bile, bu tartışmalar kentleşme yazınına esnek uzmanlaşma veya esnek 'birikim rejimi' ile birlikte istihdam yapısının dönüştüğü, sosyal devletin belirli sorumluluklarını üzerinden atmasıyla birlikte zaten istihdam yapısındaki dönüşümden etkilenen kesimlerin daha da marjinalleştiği ve kentlerin kendi kaderlerini belirlemek durumunda kaldığı bir rekabet ortamının oluştuğu şekilde

² Kavramların farklı şekillerde kullanılmasında 1980'ler ve 1990'lar kentleşme yazınının biçimlenmesinde önemli etkisi olan Marxist kökenli Düzenleme Okulunun da payını vurgulamak gerekir. Okulun önde gelen isimlerinden Jessop'ın yekpare bir kuramsal sistemden ziyade devam etmekte olan bir "araştırma programı" olarak tanımladığı Düzenleme Okulu içerisinde hem Marxizm ile ilişkisi farklı olan, hem de sanayi kapitalizminde yaşanan dönüşümü tanımlarken kullanılan Fordizm ve post-Fordizm kavramlarını farklı şekilde ele alan yaklaşımlar mevcuttu (Jessop, 1990, s. 153-154). Bu durumun esneklik kavramının kullanımı çerçevesindeki yansımalarına örnek olarak Lovering'in (1990) esnek üretim olgusu üzerine çalışan Scott'a (1988) yönelik eleştirilerine ve bu tartışmayı da çerçeveye alan Tickell ve Peck'in (1992) Düzenleme Okulu ile kurumsalcı yaklaşımlar arasındaki benzerlik ve farklara dair tespitlerine bakılabilir.

yansıdı. Bu görüş çerçevesinde yürütülen tartışmalar, ekonomik gelişmişlik, küresel ekonomideki konum, devletin ve yerel siyaset sisteminin işleyişi, sınıfsal ve etnik yapı alanlarındaki farklılıklar çerçevesinde yapılan karşılaştırmalar üzerinden yürütüldü. Bunun sonucunda karşılaştırmalı yaklaşımlar dahi belirli eğilimleri tanımlayan 'esneklik', 'rekabetçi kentler', 'dışlanma' ve 'sınıf-altı' gibi kavramlar üzerinden yürütüldü.

Kentleşme literatüründe söz konusu dönemin tartışmalarında belirli kavramların aşırı popüler hale gelmesi ve bağlamsal farklılıklar göz ardı edilerek kullanılması, Wacquant'ın daha sonra üzerinde sıklıkla duracağı bir mesele olacaktır. Ancak konu yalnızca akademik yazında söz konusu olan bir kavram hassasiyetsizliği meselesi değildir. Bourdieu sosyolojinin özerkliği kazanmakta zorluk çekmesini nedenini bilgi nesnesinin üzerine hakikat üretme yetkisinin yalnızca sosyologlara bırakılmayacak kadar önemli ve tartışmalı olması ile açıklar. Bundan dolayı başta iktidar sahipleri olmak üzere herkes sosyolojinin nesnesi üzerine görüş belirtme ve toplumsal dünyanın tanımlanması mücadelesinde yer alma hakkını kendisinde bulmaktadır (Bourdieu,2001/2004, s. 86-87). Aynı meseleye değinen Bauman ve May sosyolojinin konusu olan olguların halihazırda "sağduyusal bilginin" (*commonsense knowledge*) nesnesi olduğunu, bu anlamda sosyolojik kavramların "sıradan insanlar" tarafından verilen anlamlarla yüklü olduğunu söyler. Bu durum kendisini sağduyunun ürettiği bilgiden ayırt etmesini sosyolojinin kimliği açısından önemli bir mesele haline getirir. (Bauman ve May, 1990/2001, s. 5-8). Sosyolojinin üzerinde bilgi üretme tekeli kuramadığı bu olguların hem gündelik hayatta, hem de medyada yoğun olarak ele alınmaları da aynı durumun bir yansımasıdır. Wacquant, Bourdieu ile beraber bu konu üzerinde durmuş, gelişmiş ülkelerde son yıllarda yaşanan dönüşümlere yönelik tartışmalarda kamu görevlilerinden medya entelektüellerine birçok çevrede küreselleşme, esneklik, yönetim, kimlik ve sınıf-altı gibi kavramların yoğun olarak kullanıldığını; buna karşın kapitalizm, sınıf ve sömürü kavramlarının belirgin şekilde kullanılmamasının bu kavramların işaret ettiği olguların geçersiz ve modası geçmiş olduğu algısını yarattığını ifade etmiştir. Yazarlara göre bu sorunu daha da büyüten etken, bu kavramsal tercihlerin yalnızca bu moda kavramların işaret ettiği dönüşümleri destekleyen neoliberal çevrelerce değil, araştırmacılar, yazarlar, sanatçılar ve sol-kanat aktivistler tarafından da yapılmasıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2001, s. 2).

Kentlerin toplumsal çelişkilerin doğrudan doğruya vücut bulduğu mekânlar olması ve kentsel sorunların hem gündelik hayatta sürekli tartışılan, hem de medya gündeminde kolay yer bulan meseleler olması, söz konusu durumun kent sosyolojisi göz önünde bulundurulduğunda daha da belirgin hale gelmesi sonucunu doğurduğunu söylemek mümkündür. Kentsel deneyim bir yandan gündelik yaşamın sunduğu fotoğrafların estetize edilmesi, otantikleştirilmesi ve romantize edilmesine neden olacak pırlıtyı taşıyabilmekte, öte yandan kişilerin aynı mekânı paylaştıkları insanları yabancı, öteki, dışarıklı olarak kategorize etmesini beraberinde getirecek tehdit algısını tetikleyebilmektedir. Kent sosyolojisi, sosyolojik kavramlarının basında özensiz şekilde kullanılmasını sürekli olarak bir sorun olarak görmüştür. Burada Wacquant'ın bulduğu her fırsatta eleştirdiği sınıf-altı kavramı üzerinde durmak gerekir.

Sınıf-altı Meselesi

Sınıf-altı kavramı ilk olarak Gunnar Myrdal tarafından 1960'ların başlarında giderek daha fazla vasıf ve eğitim gerektiren istihdam imkânlarının yaygınlaşmasıyla birlikte bu talepleri karşılayamayan kesimlerin karşı karşıya kaldığı yapısal işsizlik sorununu tanımlamak için kullanılmakla birlikte takip eden dönemde aynı yıllarda popölerleşen 'yoksulluk kültürü' kavramının ve bu kavramların basındaki kullanım biçimlerinin de etkisiyle ırkçı tonlara bulanarak Amerika'nın siyah gettolarındaki yoksulluğu siyah nüfusun bir takım kültürel nitelikleri üzerinden açıklamak için kullanılır hale geldi. Bu süreçte kavramın akademik yazında da büyük oranda bu popölerleşen kültürcü anlamıyla, hatta yoksulluk kültürü kavramının ikamesi olarak kullanıldığı gözlemlendi (Aponte, 1990, s. 118; Morris, 1989, s. 123-125; Yılmaz, 2008, s. 127-128). Bu anlamda sınıf-altı geçmişten bugüne 'berduş' (*vagaond*), 'hak etmeyen yoksullar', 'tehlikeli sınıflar' gibi, ekonomik üretkenliği olmayan, çoğunlukla alkolizm ve anti-sosyal davranış biçimleri gibi kalıtsal olduğu varsayılan özellikler taşıdığı iddia edilen gruplara yakıştırılan yeni bir adlandırma haline geldi (Gans, 1994, s. 270; Magnicol, 1987, s. 296-297; Robinson ve Gregson, 1992, s. 38). Öte yandan Myrdal kavramı istihdam yapısındaki değişimle ilişkilendirmiş ve Gans'ın da ifade ettiği gibi ileride endüstri-sonrası toplum olarak tanımlanacak olan duruma dair bir öngörüde bulunmuştur (Gans, 1993, s. 327). Bu anlamda Myrdal'ın kavramı üzerine temellendirdiği dinamikler

dolayısıyla sınıf-altı kavramı, 1970'ler ve sonrasında marjinalize olan kesimleri tanımlamak için sıklıkla başvurulan bir kavram haline gelmiş, basında ve akademik yazında yoksulluğun dönüşümü ile ilgili tartışmalarda ön plana çıkmıştır.

Genel anlamda sınıf-altı kavramının, istihdam yapısındaki dönüşümle birlikte marjinalize olan ve emek piyasasının dışında kalan bir kesimin kentlerin belli bölgelerinde yoğunlaşması ve söz konusu marjinal konunun kendi kendini üretir hale gelmesi durumunu tanımladığı söylenebilir. Peterson'a göre kavram çekiciliğini bir taraftan kişilerin karakterleri ile toplum ve siyasetin büyük ölçekli güçlerinin kesiştiği noktada yer almasından, öte yandan Marx'ın lümpen-proletarya kavramının işaret ettiği gibi ekonomik ve siyasal güçler tarafından tahakküm altına alınmış olan, ancak üretici bir rolü olmayan bir grubu tanımlamaya imkan vermesinden almaktadır (Peterson, 1991-1992, s. 617-618). Buna ek olarak kavramın özellikle kent sosyolojisinde bu derece ele alınmasının şaşırtıcı olmadığını ifade etmek gerekir. Kavramı davranışsal anlamıyla ele alan araştırmacılar açısından belirli "karakter özelliklerinin" nesilden nesle aktarılması süreci mekânsal bir ortaklığı gerekli kılar. Sınıf-altını oluşturan yapısal süreçlere vurgu yapan araştırmacılar ise bu süreçler sonucunda toplumun belli bir kesiminin izolasyonunu kentin belirli kısımlarına sıkışmaları üzerinden ele almaktadır. Bu izolasyonla ayrımcılık arasındaki nedensellik ilişkisi nasıl kurulursa kurulsun, sınıf-altı kavramı tarihi itibarıyla toplumsal katmanlaşma ve yoksulluk literatüründe kullanılan diğer kavramlara göre çok daha doğrudan bir mekânsal referans yüklenmiş, yoksulluk ve mekân ilişkisini vurgulamak isteyen araştırmacılara paradigmatic anlamda olmasa dahi dil anlamında bir ortaklık imkânı sağlamış, ancak Wacquant'ın eleştirilerinden de görüleceği üzere bu ortaklık aynı zamanda kentsel yoksulluğun yapısını anlama girişimine karşı bir epistemolojik engel oluşturmuştur.

Amerika bağlamında, sınıf-altının ekonomik yaşamda marjinalize olmuş bir grubun mekânsal anlamda belirli bir bölgede yoğunlaşması ile açıklanmasından dolayı genel olarak siyah nüfusa özgün bir durum olarak ele alınmıştır. Sınıf-altı yazınında bu durum siyah nüfusu gettonun tarihsel oluşum sürecinde Amerika'ya göç eden diğer gruplarla siyah nüfusun yaşadığı ayrımcılık arasındaki niteliksel farklar ve diğer grupların ekonomik ve siyasal hayatta örgütlenme başarısına karşılık siyahlarda böyle bir sürecin yaşanmaması üzerinden ele alınmıştır. Wacquant sınıf-altı kavramını gelişmiş ülkelerde kentsel yoksulluğun yeni biçimlerine

dair yürüttüğü çalışmalarda sıklıkla eleştirel bir şekilde ele almıştır. Bu noktada sınıf-altı yazınında önemli yeri olan ve Wacquant'ın kendi yaklaşımıyla yer yer karşılaştırdığı (Wacquant, 2008/2010a, s. 14) iki kitap üzerinde kısaca durmak gerekir. Bu çalışmalar Wacquant'ın Chicago Üniversitesi'nde doktora yaparken beraber çalıştığı Wilson'ın *Truly Disadvantaged* (1987) kitabı, diğeri ise Massey ve Denton'ın *American Apartheid* (1993) başlıklı çalışmasıdır.

Wilson 1960'lara kadar gettolarda belirli bir toplumsal örgütlenmenin var olduğunu, bunun bir komünite hissini beraberinde getirdiğini ve buralarda yaşayan kesimlerin kendilerini yaşadıkları mahalle üzerinden kimliklendirdiklerini söyler. Bu komünite hissi belirli davranışsal normlar tanımlamış ve bu sayede yüksek seviyede yaşanan yoksulluğa karşı daha sonraki dönemlerde bu mahallelerde yaygın olduğu kabul edilen sorunlar belli bir derecenin üzerine çıkmamıştır. Ancak 1960'lı yıllara kadar işçi sınıfına mensup siyahlarla beraber kent merkezindeki gettolarda yaşayan siyah orta sınıf, bu tarihlerle birlikte kentlerin diğeri kısımlarında veya dışında bulunan konut alanlarına taşınmaya başlamış, toplumsal örgütlenmenin işleyişi açısından önemli olan bu kesimin gidişi sınıf-altının oluşumunda önemli bir etken olmuştur. Wilson aynı dönemlerde Amerika'nın kuzeyindeki büyük kentlerde artan siyah göçü ile birlikte bu kentlerdeki gettolarda genç nüfus oranının hızla artmış olduğunu belirtir. Bu durumun istihdam yapısındaki dönüşümle çakışması ile birlikte geldikleri kentlerdeki yeni iş alanlarında çalışma vasfına sahip olmayan bu genç nüfus sınıf-altının çekirdeğini oluşturmuştur (Wilson, 1987, s. 3, 142-143).

Sınıf-altının oluşumunda belirleyici faktörün ekonomi olduğuna yönelik kabulü Wilson'ı bu kavramı ırkçı tonlar barındıracak şekilde kullanan kültürcü yaklaşımlardan farklılaştırmakla birlikte Wilson kültürel niteliklerin sınıf-altı olgusunu anlamak için önemli olduğunu vurgular. Bu noktada Wilson kendi yaklaşımını, eleştirdiği ırkçı tonlar taşıyan yaklaşımlardan farklılaştırmak için anahtar bir kavram olarak 'yoksulluk kültürü' yerine 'sosyal izolasyon' kavramını ortaya koyar. Wilson yoksulluk kültürü kavramının sınıf-altını oluşturan kesimlerin karakter özelliklerinin yapısal nitelikteki sınırlılıklar ve imkânlar bütününden özerk hale geldiğini ve toplumsal mobilite imkânları artırıldığında dahi ortadan kalkmayacağını ima ettiğini söyler. Buna karşılık sosyal izolasyon kavramı, ırkçı politikalarla başlayıp kent merkezlerinin sınıfsal yapısında ve kentlerdeki ekonomik yaşamda meydana gelen dönüşümlerle birlikte artan bir süreci betim-

lemektedir. Bu yaklaşım yoksulluğun yoğunlaştığı bölgelerdeki davranışları anlamakta kültürel niteliklerin önemsiz olduğunu savunmamakta, ancak kültürü yapısal sınırlılıklara verilen bir tepki olarak görmektedir. Wilson açısından buradaki nedensellik ilişkisini doğru kurmak sosyal politika geliştirebilmek adına önemlidir. Zira yoksulluk kültürü anlayışı çerçevesinde geliştirilecek olan yaklaşımlar söz konusu kültürel nitelikleri dönüştürmeyi hedefleyecekken, soruna sosyal izolasyon perspektifinden yaklaşmak bu niteliklerin ortaya çıkıp kendini yeniden üretir hale gelmesine neden olan yapısal sınırlılıkları ortadan kaldırmaya yönelik olarak geliştirilebilecektir (Wilson, 1987, s. 61, 137, 147).

Massey ve Denton'ın getto olgusuna ve sınıf-altının oluşumuna dair görüşleri, Wacquant'ın da ifade ettiği üzere konuya ekonomik süreçleri merkeze alan Wilson'dan farklı olarak ırk ayırımına odaklanarak biçimlenmiştir. Wilson gibi gettonun 1960'lar sonrasındaki dönüşümü üzerine odaklanan Massey ve Denton, dönüşümün yaşanması öncesi ve sonrasına tanıklık eden araştırmalardan hareketle yoksulluk ve baskıya rağmen Amerikan toplumunun temel değerlerine bağlı kalan getto sakinlerinin ideal yaşam şartlarına kavuşma imkânlarından yoksun bırakılmaları sonucu tatmin için başka araçların arayışına girdiklerini ve bunun sonucunda özerk bir "yeni getto kültürü" geliştirdiklerini iddia ederler. İzolasyon ve aşırı yoksulluğun yarattığı ve toplumun geri kalanında kullanılan farklı bir dil üretmiş olan bu "muhalif kültür", gettoda yaşayan insanların eğitime önem vermek gibi toplumda başarılı olmanın yolu olarak görülen faaliyetlere katılmaması yönünde içeriden bir baskı unsuru oluşturmuştur. Bu durum söz konusu yoksulluğun kendisini yeniden ürettiği bir ortamı beraberinde getirmiştir (Massey ve Denton, 1993, s. 162-165, 171-173, 184-185).

Yazarlara göre siyah gettosunun sürekliliğinden sorumlu olan temel yapısal faktör ırk ayrımcılığıdır ve (Wilson'ın yaklaşımının aksine) ekonomik nedenlerden kaynaklanmamaktadır. Ayrımcılığın seviyesi diğer etnik gruplar için gelir düzeyi arttıkça azalmakla birlikte farklı sınıfsal pozisyonlarındaki siyahların maruz kaldıkları ayrımcılığın seviyesini çok farklı değildir. 1960'larda kentsel yoksullukla ilgili bir takım uygulamalar devreye sokulmuş olmakla birlikte gettonun varlığını neden sürdürdüğü sorusunun "basit cevabı" Amerika'nın beyaz nüfusunun aslen gettonun varlığını sürdürmesinden yana olması ve mekânsal ayırımın devam etmesini istemesidir. Banliyölerin oluşumunu desteklerken kent merkezlerin-

deki yatırımlara kredi desteği sağlamayan, beyaz nüfusun banliyöye kaçıını teşvik eden otoyollara yatırım yaparken bir yandan da siyah nüfusun kent merkezlerinde yoğunlaşp izole olmasını sağlayacak olan federal düzenlemeler siyah gettoların varlığını sürdürmesini garanti altına almıştır. Emlak piyasasının aktörleri de siyahların beyazların yaşadığı konut alanlarında oturmasını değer kaybı yaşanacağı düşüncesiyle istemeyerek “yoksulluğun yapısal koşullarının” önemli bir ayağını oluştururlar. Diğer etnik gruplardan çok daha fazlasıyla mekânsal olarak belli bölgelerde izole olmalarının siyah nüfusu siyasal alanda başka gruplarla koalisyon kuramayacakları bir konuma yerleştirdiğini ifade eden yazarlara göre siyah politikacılar da bu mekânsal yoğunlaşmadan çıkar sağlamaktadırlar. Hatta bir takım örneklerin ortaya koyduğuna göre oy tabanını kaybetmek kaygısıyla getto nüfusun kente entegrasyonuna engel oluşturmuşlardır (Massey ve Denton, 1993, s. 9-11, 155, 186-187, 212-214).

Bu ve benzeri çalışmaların tanıklık ettiği ve sınıf-altı kavramı üzerinden ele aldığı yeni kentsel yoksulluğun Amerikanlaşmaya başladığı düşünölen Avrupa kentlerinde de ortaya çıkacağı yönündeki kaygılar 1980’ler ve 1990’larda sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Avrupa metropollerinde sınıf-altının oluşumuna dair tartışmalar Amerika örneği ile karşılaştırmalar üzerinden yürütölmüştür. Örneğin Silver’a göre İngiltere’de sınıf-altı kavramı Amerika’daki anlamından ziyade, T. H. Marshall’ın vatandaşlık kavramsallaştırması çerçevesinde katılım olanaklarından dışlanma üzerinden tartışılmış, bu yeni yoksulluğun tanımlanmasında ırk değil işsizlik, işçi sınıfının parçalanması ve vatandaşlık konularına odaklanılmıştır (Silver, 1993, s. 343-344). Bu tarz karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmakla birlikte, Avrupa metropollerinde emek piyasasından uzaklaşmış kesimin daha da marjinalleşerek sınıf-altı nitelikler taşıyan bir nüfusa dönüşebileceğine dair kaygılar da dile getirilmiştir. Avrupa örneğinde Amerika’nın siyah nüfusun rolünü 1960’larla birlikte Avrupa’ya göç eden “misafir işçiler” ve takip eden dönemdeki diğer göçmen gruplar alır. İstihdam yapısındaki dönüşümde ise sanayi-sonrası topluma geçiş olgusunun yanı sıra Avrupa Birliği’nin getirdiği ekonomik entegrasyonun etkisi üzerinde durulmuştur. Amsterdam’daki durumu değerlendiren Musterd ve Ostendorf, banliyölerde konut sahipliği eğiliminin arttığını ve buna karşılık kiralık sosyal konutların büyük oranda kent merkezinde sunulduğunu, bu sürecin sınıf-altının oluşumunda belirleyici unsur olan mekânsal ayrışmanın yolunu açtığını söylerler. Araştırmacılara göre (makalenin yayınlandığı tarih itibarıyla) sosyal devlet Hollanda’da

sınıf-altının oluşumuna neden olacak derecede bir kutuplaşmayı henüz önleyebilmektedir. Bununla birlikte konut piyasasındaki dinamiklerle birlikte kent merkezinde toplanmakta olan göçmen nüfus, toplumun geri kalanına göre eğitimde geri kaldığından ve Hollanda ekonomisinin bu kesimlerin çalıştığı vasıf gerektirmeyen iş imkânlarını gelecekte sunmama ihtimalinden dolayı kalıcı işsizlik ve sosyal devlet yardımlarına bağımlı bir sınıf-altına dönüşme riski ile karşı karşıyadırlar (Musterd ve Ostendorf, 1994, ss. 250-251). 1990'lar Berlin'ini değerlendiren Haussmann ve Sackmann ise Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrasında kentin göçmen nüfusunun istihdam imkânlarının azaldığını ve işsizlik ve sosyal yardım bağımlılığının arttığı bu kesimin sınıf-altına dönüşme ihtimali olduğunu söylerler (Haussmann ve Sackman, 1994: 239). Brüksel'deki sosyo-mekansal kutuplaşmayı değerlendiren Kesteloot ise kentte kelimenin doğru anlamıyla bir gettonun varlığından bahsedilemeyeceğini, bununla birlikte bazı mahallelerin %70-80 oranında göçmenleri barındırdığını ifade eder. Kentin genç nüfusunun çoğunluğunu barındıran bu bölgeler uzun vadede marjinalleşme riski taşımaktadırlar (Kesteloot, 1994, ss. 211-212).

Wacquant Amerikan siyah gettosuna dair kendi yaklaşımının kent sosyolojisi yazınında kabul gören görüşlerden farkını ifade ederken, ekonomik faktörleri öne çıkartan Wilson'ın ve ırk ayrımına odaklanan Massey ve Denton'ın çalışmalarını siyah gettosunda yaşanan dönüşümde devlet politikalarının rolünü göz ardı ettikleri için eleştirir. Wilson kamu politikalarını yalnızca "onarıcı" işlevleri çerçevesinde ele almakta, gettoda yaşanan dönüşümü "kör piyasa mekanizmasının" bir sonucu olarak görüp devletin bu süreçteki payını ıskalamaktadır. Massey ve Denton'ın ırk ayrımcılığı vurgusu ise, söz konusu ayrımcılık aslen gettoyu oluşturduğundan bu yana varlığını sürdürmekte olduğu için, gettodaki dönüşüm ile ırkçılığın devletin uygulamalarındaki işleyiş biçimindeki dönüşümler arasındaki ilişkileri görememektedir (Wacquant, 2008/2010a, s. 107-108). Amerikan sosyoloji yazını bu şekilde eleştiren Wacquant, bunun yanında söz konusu tartışmalarda ön plana çıkan sınıf-altı kavramının Avrupa'da yaşanan dönüşümü açıklamak için kullanılmasına da karşıdır. Eleştirdiği bu değerlendirmelerin yerine, bağlamsal farkların kurumsal süreçlerin işlemindeki etkisini açıklayabilen ve devletin kentsel yoksulluğun dönüşümündeki rolünü ön plana çıkartan yeni bir kavram seti önerir.

İleri Marjinallik, Hipergetto ve Cezai Devlet

Wacquant'ın kent olgusuna dair yürüttüğü tartışmaların iki boyutu olduğu söylenebilir. Birinci boyut 1970'ler sonrası kentleşme süreçlerinde Amerika ve Avrupa'da yaşanan süreçlere dair görüşlerin bağlamsal farkları göz ardı eden tutumlarını eleştiren karşılaştırmalı yaklaşımdır. Wacquant'a göre Avrupa metropollerinde yeni ortaya çıkan yoksulluk formlarının etnik-ırksal ayrımcılıkla örtüşmesi kentleşme yazınında "Atlantik-ötesi yakınsama tezi" olarak tanımladığı bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kavramların bu Atlantik-ötesi yayılımı, ikili kent, getto ve sınıf-altı gibi kavramların Avrupa metropollerini betimlemek için kullanılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Wacquant bu kavramların işaret ettiği olguların Avrupa'daki kentsel yoksulluğu betimlemekte kullanılmasını eleştirmekle beraber, 1960'lar sonrası dönemde gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ve "ileri marjinallik" olarak tanımladığı bir durumun ortaya çıktığını savunur. Diğer bir deyişle, Avrupa'da gettolaşma ve sınıf-altı oluşumunu eleştirmek, Atlantik'in iki yakasında ortaya çıkan ve belli ortaklıklar taşıyan yeni bir kentsel yoksulluk halinden bahsetmeye engel değildir (Wacquant, 1993, s. 366-367; Wacquant, 2002a, s. 221-222; Wacquant, 2008/2010a, s. 16-17; Wacquant, 2007, s. 66-67). Wacquant Amerika ve Avrupa kentleri arasındaki farklara dair karşılaştırmalı değerlendirmelerini ve ileri marjinallik başlığı altında tespit ettiği ortaklıkları Amerikan siyah gettosu ile Fransız banliyösüne dair çalışmaları üzerinden ortaya koymuştur.

Kuzey-doğu ve orta-batı Amerika'nın metropollerinde oluşan ve Wacquant'ın "kara kuşak" olarak tanımladığı gettolar ile başta Paris olmak üzere Fransız kentlerinin dış çeperlerindeki eski işçi sınıfı yerleşim alanları olan ve Wacquant'ın "kızıl kuşak" olarak tanımladığı banliyöler arasındaki en belirgin fark siyah kuşakta ayrımın renk üzerinden ortaya çıkıp sınıfsal fark ve devlet uygulamaları ile güçlendirilmesine karşılık, kızıl kuşağın oluşumunda temel belirleyenin sınıfsal farklılık olması ve devletin çeşitli uygulamalarıyla bu durumu hafifletmeye çalışmasıdır. Bunun sonucu olarak Amerikan gettosu ırksal ve kültürel olarak homojen bir yapıya sahip ve devletin sınırlı müdahalede bulunduğu alanlarken, Fransız banliyösü sınıf ve etnisite anlamında heterojen bir yapıya sahiptir ve kamu kurumlarının varlığı kendisini hissettirmektedir. Banliyölerin get-

tolaştığı tezinin yanlışlığının da ötesinde, Wacquant heterojen etnik yapısı, geçirgen sınırları ve ortak bir kültürel kimlik yaratma anlamındaki kapasitesizliğini vurgulayıp gettolardan ne derece farklı olduklarını ortaya koymak için banliyöleri “anti-getto” olarak tanımlar (Wacquant, 1993, s. 368; Wacquant, 2008, s. 115).

Wacquant bu noktada iki devletin konuya yaklaşımı arasındaki farkı vurgular. Buna göre Amerikan gettosuna yönelik kamusal programlar 1990'lara doğru neredeyse tamamen ortadan kalkmaktayken, Fransa'da aynı tarihlerde devreye giren sosyal yardım ve eğitime yönelik diğer kamusal destek projelerine paralel olarak eski işçi sınıfı banliyölerindeki sağlıklı yaşam koşullarını ortadan kaldırmaya yönelik programlar devreye sokulmuştur. Wacquant bu anlamda devletin yaklaşım biçimi anlamında kendi kaderine terk edilen Amerikan gettosuyla devletin yoğun olarak müdahale ettiği Fransız banliyösü arasında “keskin bir zıtlık” olduğunu söyler. Wacquant'a göre toplumun bir kesiminin belirli bir mekâna sürgün edilmesi ve bu durumun kurumsallaşması Fransa'nın “üniter vatandaşlık ve ulusal topluluğa katılım” ideolojisine aykırı bir durumdur ve bu ideolojinin etkisi, Kuzey Afrika'dan gelen göçmenlerin özerk bir topluluk oluşturmak yerine Fransız kültürel ve davranışsal kalıplarını benimsemiş olmalarından anlaşılabilir. Amerika'da ise en belirgin kurumsal ifadesi olan siyah gettosunun kentlerin verili bir unsur haline gelmesinden de görülebileceği gibi renk ayrımı düzenin parçalarından birisi haline gelmiştir. Amerikan metropollerinde gettoların varlığı o derece kökleşmiştir ki kentlerin ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamının değişmez bir unsuru haline gelmiştir (Wacquant, 1993, s. 373, 378-379; Wacquant, 2008/2010a, s. 180-182).

Bunun yanında, getto ve banliyö sakinlerinin taşıdıkları ‘damganın’ niteliksel farklılığı, bu iki örnek arasında deneyimsel anlamda önemli bir fark yaratmaktadır. Fransız banliyösünden gelenler, belirli bir fiziksel veya kültürel işaretleyiciyle değil, yaşadıkları yer üzerinden damgalanmışlardır ve nereden geldiklerini saklamaya yönelik stratejiler kullanarak toplumun geneline dahil olabildikleri “birkaç saatlik bir fantezi” yaşama imkanına sahiptirler. Amerikan gettosu sakinleri ise deri renkleri üzerinden damgalanmış oldukları için böyle bir imkâna sahip değildirler. Bunun sonucunda, gettoda yaşayanların tek yapabileceği şey, kızıl kuşakta yaşayanların asla kabul etmeyecekleri şekilde kendilerine vurulan damgayı kabul edip zorunlu olan bu durumu bir zevk haline getirmektir (Wacquant, 1993, s. 373-374). Bu farklar üzerinden değerlendirildiğinde Fransa'da

veya diğer gelişmiş ülkelerdeki metropollerde dönüşen kentsel yoksulluğın mekânsal niteliğini getto kavramı üzerinden ele almak bir epistemolojik engel teşkil etmektedir.

Bu farklılıklarla birlikte, Wacquant'a göre gelişmiş ülke metropollerinde yaşanan yoksulluğın dönüşümünde belirli ortak noktalar vardır. Kendisinin ifadesiyle, "Atlantik'in iki tarafında renk, sınıf ve yerin (*place*) birbirlerine farklı şekilde "dikilmiş" olmaları", Amerikan gettosu, Fransız banliyösü, veya İngiltere ve Hollanda'daki kent merkezlerinde, henüz tam oluşmamış olmakla birlikte bazı belirgin nitelikler taşıyan ve hem Amerika'nın geleneksel gettosundan, hem de Avrupa'daki işçi sınıfı yerleşim bölgelerinden farklı olan yeni bir "kentsel marjinallik rejiminin" ortaya çıkmadığı anlamına gelmez (Wacquant, 2002a, s. 222). İleri marjinalliğin ortaya çıkmasındaki etmenlerden birincisi Fordist kapitalizmin dönüşümü ile birlikte ortaya çıkan yeni istihdam yapısının işçi sınıfı üzerindeki yıpratıcı etkisidir. Güvencesiz, yarı-zamanlı, düşük ücretli işlerin arttığı bu ortamda emek piyasasının çeperinde veya tamamen dışında kalmanın yanı sıra ileri marjinalliği tanımlayan ikinci unsur mekânsal anlamda belirgin sınırları olan izole yerleşim alanlarında yaşamaktır. İleri marjinalliği deneyimlemekte olan kesimler yoksulluğın damgalayıcı niteliğinin yanı sıra, yaşamak durumunda kaldıkları mahallelerden dolayı damgalanırlar. Wacquant Fransız banliyölerinde ve Amerikan gettolarında yürüttüğü saha çalışmalarından hareketle bu bölge sakinlerinin yaşadıkları yerden utandıklarını veya kendilerini aslen bu mahallelere ait olmayan kişiler olarak tanımlamaya çalıştıklarını söyler. Damgalanmanın bu etkisi ileri marjinallik deneyiminin bir başka boyutunu, 'yer' (*place*) hissinin ortadan kalktığı, Wacquant'ın 'bölgesel yabancılaşma' (*territorial alienation*) olarak tanımladığı durumu beraberinde getirir. Bölgesel yabancılaşma ile birlikte bu bölgeler anlam ve duygu ortaklığının yaşandığı mahalli (*communal*) 'yerler' olmaktan çıkıp kişilerin hayatta kalmaya çalıştığı ve birbirlerine kayıtsız olarak yaşadıkları 'mekânlara' (*space*) dönüşür. Mahalli ilişkilerin ortadan kalkması eski işçi mahallelerinde işten çıkarılma gibi zorluklar yaşayan kişileri tekrar ayağa kalkana kadar koruma altında tutan informel destek mekanizmalarının da ortadan kalkması anlamına gelmektedir. İleri marjinalliğin Wacquant'ın ifade ettiği son tanımlayıcı niteliği, bu süreçleri deneyimleyen kesimlerin ortak bir dile, "kolektif anlamda kaderlerini tanımlayabilecekleri ortak temsil ve göstergelere" sahip olmamalarıdır. Bunun sonucunda yeni kent yoksulları hem toplumsal, hem de sembolik düzeyde parçalanmakta, bu yeni yapı karşısında

sendika gibi geleneksel destekleyici kurumlar faydalı olamamaktadır (Wacquant, 2002a, s. 224-228).

ABD ve Avrupa'da kentsel yoksulluğun farklılaştığı ve ortaklaştığı alanlar üzerine dair bu tartışmalar, Wacquant'ın kent sosyolojisi yazınına katkısının birinci boyutunu oluşturur. Bununla birlikte Wacquant'ın kent sosyolojisi yazınına olan temel katkısının Amerikan gettosuna dair yürüttüğü çalışmalar ve tartışmalar olduğunu belirtmek gerekir. Wacquant'ın birçok çalışmasında Amerikan gettosuyla Fransız banliyösü arasında bir karşılaştırma sunduğu doğru olmakla birlikte bu çalışmaların odağında Amerikan gettosu vardır ve söz konusu karşılaştırma, 'Atlantik-ötesi yakınsama tezini' reddetmek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca Wacquant ileri marjinalliğin denetim ve cezalandırma sistemindeki dönüşümle ilişkisini ABD örneğinde ayrıntılandırmıştır.

Wacquant siyah gettosunun Wilson'ın ve diğer pek çok getto araştırmacısının vurguladığına benzer bir dönüşüm geçirdiğini ifade eder. Buna göre, siyahlara karşı yürütülen ayrımcılık süreciyle oluşmuş olan gettolar özellikle siyah orta sınıfın oluşmaya başlamasıyla beraber "birliktelik bilinciyle birbirine bağlanmış siyah sınıfların hepsini" barındıran komünal bir yapı kazanmıştı ve tüm getto sakinlerine mobilite ve temsil imkânları sağlayacak şekilde işlev görmekteydi. Bazı kentlerde orta sınıf siyahlar gettodan uzaklaşıp daha cazibeli konut bölgelerinde yaşamayı tercih etmekle birlikte sınıfsal mesafe bu kesimi aile ve toplumsal bağlarla bağlı olduğu gettodan uzaklaştırmamıştı. Ayrımcılığa uğrama anlamında getto sakinleriyle aynı kaderi paylaşan orta sınıfların ekonomik gücü büyük oranda getto komünitesine sağladıkları mal ve hizmetlerle oluşuyordu ve "ırkın gelişmesi" yönündeki kaygılarla bir araya gelerek, İkinci Dünya Savaşı sonrası Fordist dönem gettosuna toplumsal ve yapısal anlamda entegre bir kimlik kazandırıyor. Ancak örgütlü bir yapısı olan, bir "toplu dayanışma ve seferberlik aracı" olarak işleyen komünal getto 1970'lerle birlikte dönüşmeye başlamış, "tampon işlevi" gören örgütsel yapının ortadan kalkmasıyla birlikte komünal getto Wacquant'ın "hipergetto" dediği, ileri marjinalleşmenin yaşandığı mekânlara dönüşmüştür (Wacquant, 2001, s. 103-104, 107; Wacquant, 2008/2010a, s. 60, 76). Bu dönüşüm Fordist yapının ortadan kalkmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni yapı ve refah devleti uygulamalarındaki kısıtlamalardan kaynaklanmış, toplu konut projelerinin kentlerin en yoksul mahallelerinde gerçekleştirilmesi gibi uygulamalarla devam ettirilen, siyah nüfusu belli yaşam alanlarına sürme politikasının varlığını sürdürmesiyle söz konusu dönüşümün etkisi daha

da ağırlaşmıştır. Wacquant komünel gettonun hipergettoya dönüşümünü makroekonomik dönüşümler üzerinden açıklamanın yanlışlığının, asıl belirleyici faktörün gettoda yaşayanları bu süreçlerin insafına bırakma kararı veren kent seçkinlerinin iradesi olduğunun altını çizerek (Wacquant, 2008/2010a, s. 84-85).

Wacquant'a göre hipergettonun teşkilindeki temel gerilim, Bourdieu'nun "devletin sol eli" olarak tanımladığı, devletin sosyal yardım ve destek programlarını ifade eden kısmı ile Bourdieu'nun "devletin sağ eli" olarak tanımladığı, finansal kaygılar doğrultusunda hareket eden ve sol elin talep ettiği kalemlere bütçe ayırmamak için sürekli direnen, kısım arasındaki çatışmaya dayanır (Bourdieu, 1998, s. 1-2; Wacquant, 2009, s. 6). Gettodan hipergettoya geçiş sürecinde devletin kentsel yoksullukla ilgili programlarını kısmasını ise Smith'in kentleşme yazınına uyarladığı rövanşizm kavramı üzerinden tanımlar (Wacquant, 2009, s. 57). Smith rövanşist kent tanımını 1990'larda New York'taki "suç, şiddet, uyuşturucu, kullanımı, işsizlik, göçmenler ve ahlak-düşüklüğü" gibi olguların yaygınlığı yönünde yoğun kaygıların medya ve siyaset kanalıyla yaygınlaştırıldığı, "ırk/sınıf/toplumsal cinsiyet" üzerinden yürütölen terör kampanyası sonucunda orta ve üst sınıf beyazlar arasında yaratıldığını iddia ettiği bir tavra dayandırır. Kavrama kaynaklık eden on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sındaki harekette olduğu gibi, kaybettiklerini düşündükleri şeyleri geri almak isteyen bu sınıflar yaratılan bu algı ile birlikte evsizler, işsizler, kadınlar, göçmenler, gey ve lezbiyenler gibi kesimleri New York'taki yaşam tarzını tehdit eden unsurlar olarak görmeye başlamış ve kenti bu kesimlerden "geri almaya" yönelik uygulamaları desteklemişlerdir (Smith, 1996, s. 210-232).

Ancak bu rövanşist tavır, iki yönlü ilerlemektedir. İstatistiki veriler bunu göstermese de toplumun genelinde sosyal yardımlardan büyük oranda gettoda yaşayanların faydalandığı, bu yardımların onları tembelleğe ve ahlak-dışı yaşam biçimlerini sürdürmeye teşvik ettiği yönünde bir algı oluşmuştur ve 1960'lardan 1990'lara gelen süreçte medyada yer alan yoksulluk hikâyelerinde siyahların giderek daha ağırlıklı olarak temsil edilmesi de bunda etkili olmuştur (Wacquant, 2009, s. 82-83). Devlet yoksulluğun kriminalize edilmesi üzerinden yüröyen bu sürece paralel olarak getto üzerindeki denetim mekanizmalarını da artırmıştır. Wacquant, Bourdieu'nun devletin sağ eli olarak tanımladığı kısma polis, mahkemeler ve hapishane kurumunu ekleyerek Keynesyen dönem sonrası devletin sol

elinin geri çekilmesiyle birlikte derinleşen eşitsizlik ve yoksulluğun karşısında devreye sokulan cezai uygulamaları analizin merkezine kaydırmayı hedefler. Wacquant'a göre yoksullara yönelik yardımlarla ceza ve kapatma sistemlerinin feodalizmden kapitalizme geçiş sürecindeki ortak tarihsel kökeni daha sonra unutulmuş, toplumsal refaha yönelik uygulamalarla cezalandırma olgusu farklı çalışma alanları haline gelmiştir. Ancak neoliberalizmin sosyo-ekonomik etkileri bu olguların birbirleriyle tekrar bağlantılı olarak işlemesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı günümüzde devleti ve toplumsal katmanlaşmayı anlayabilmesi için sosyolojinin refah devleti olgusu ve uygulamalarıyla birlikte mevcut durumda kriminolojinin çalışma konusu olarak ayrı bir yere konulmuş olan cezalandırma olgusu üzerine çalışmalı ve bunlar arasındaki ilişkiyi görebilmesi gerekir (Wacquant, 2009, s. 16, 289, 291).

1970'lerle birlikte ABD'de devletin diğer ülkelerin ceza ve kapatma sistemleriyle karşılaştırıldığında çok daha "cezalandırıcı" (*punitive*) bir nitelik kazandığını iddia eden Wacquant'a göre bunun nedeni suç eylemlerinin yapısında veya niceliğinde değil, kamu otoritesinin ve oy tabanının çoğunluğunu oluşturan beyaz orta sınıfın yaklaşımındaki değişimdir. Wacquant'ın hiper-kapatma (*hyperincarceration*) olarak adlandırdığı bu yoğunlaşan cezalandırma ve kapatma sürecinden ekonomik anlamda zaten istikrarsızlaşmış olan sınıflar daha fazla etkilemiş, komünal gettonun çöküşü sonrasında getto sakini siyah nüfus, polis ve yargı sisteminin sınıfsal ve ırksal önyargılarının de etkisiyle, bu süreçte birincil hedef haline gelmiştir. Hapishanelerin sayısındaki artış, mahkûmiyet sürelerinin uzaması ve cezaların sertleşmesinin yanı sıra denetimli serbestlik ve şartlı tahliye mekanizmaları hapishanedeki mahkumlardan çok daha geniş bir nüfusun denetim altına alınmasına imkân tanımıştır. Wacquant şartlı tahliyenin işleyişine dair düzenlemelerdeki değişimlerle birlikte bu sistemin hapishaneye alternatif olmaktan ziyade onun bir uzantısı haline geldiğini ve bir tür "cezai tuzak" (*penal trap*) şeklinde işlev gördüğünü savunur. Sosyal devletin işlemediği hipergettoda ıslah sistemi alt sınıf vasıfsız genç siyah erkeklerin devletle tek temas noktasını oluşturmaktadır ve istatistiki veriler bu gruba dahil siyah nüfusun büyük oranda hapishane, denetimli serbestlik veya şartlı tahliye altında bu yapıya tabi olarak yaşadıklarını göstermektedir. Bu noktada hapishane kurumu ABD'de yoksulluk "yönetiminin" asal kurumlarından biri haline gelmiştir (Wacquant, 2009, s. 63, 125-129; Wacquant, 2010b, s. 76).

Amerikan Kent Sosyolojisinin Eleştirisi

Wacquant Amerikan siyah gettosu üzerine araştırmalar yürütmeye Wilson'ın başında olduğu bir projede görev alarak başlamış ancak daha sonra Wilson'a ve genel olarak Amerikan sosyolojisine karşı eleştirel bir tutum takınmıştır. Wacquant'ın Amerikan kent sosyolojisine yönelik eleştirileri üç başlık altında toplanır. Bunlardan birincisi getto kavramının "sulandırılması" ve bu bölgelerin oluşununun ve sonrasında hipergettoya dönüşümünün altında devletin rolünün göz ardı edilip basitçe yoksulluğun yoğunlaştığı bölgeleri tanımlamak için kullanılması, bu anlamda kavramın tarihsel anlamının ve sosyolojik içeriğinin boşaltılmasıdır (Wacquant, 1997, s. 341). Wacquant'ın bu eleştirisi Amerikan kent sosyolojisi geleneğine dair uzun zamandır dile getirilen eleştirilerin bir uzantısı olarak görülebilir. Castells 1970'lerde bu geleneğin yapı taşlarını oluşturan Chicago 'kentsel ekoloji' okulunu değerlendirirken, bu okulun şehir olgusunu anahtar kavramları olan 'boyut', 'yoğunluk' ve 'heterojenlik' anlamında gerekli şartların oluşması durumunda ortaya çıkan kültürel bir olgu olarak tanımlama eğiliminin söz konusu şartların oluşumunda asıl belirleyici etken olan endüstriyel kapitalizmle örtüşen toplumsal örgütlenme tarzını göz ardı ettiğini ifade etmiştir (Castells, 1972/1977, s. 77-81). Bu ve benzeri eleştirilerin Wacquant'ın görüşleriyle ilişkisi, kapitalizmin veya Castells'in üzerinde durduğu devletin 'görelı özerkliğinin' kentleşmeyi biçimlendirmesindeki etkisinin göz ardı edilmesinden ziyade, kentin oluşum ve dönüşümünü doğal süreçler olarak görüp bunun altında yatan ekonomik ve siyasal etkenlerin göz ardı edilmesi durumudur. Amerikan kent sosyolojisinde önemli yeri olan ve Marksist ve Weberyen kentleşme kuramlarının yoğun eleştirilerine (Harloe, 1978, s.1-10) rağmen etkisi devam eden ekolojik yaklaşım (Flanagan, 1993, s.66-68), bu anlamda siyahların kültürel özelliklerini gettoların sorunlu bölgeler olmasında etkili olduğunu ima eden değerlendirmelerle, bunlara doğrudan kaynaklık etmese de, uyum içerisindedir. Wacquant gettonun doğal süreçlerin sonucu olarak yoksulların yoğunlaştığı mekânlar olarak değil, "etno-ırksal kapatma ve denetim mekanizmalarının" oluşturduğu kurumsal bir olgu olarak tanımlanması gerektiğini savunur. Gettoyu yoksulluğun yoğunlaşmasının bir sonucu olarak görmek bu iki olgu arasındaki nedensellik ilişkisini tersine çevirmek anlamına gelmekte ve Amerika'da neden özellikle siyah nüfusun yoğun olarak gettolarda yaşamakta olduğu sorusu başta

olmak üzere gettonun gerçekliğini görmemizi sağlayacak olan soruların sorulmasını engellemektedir (Wacquant, 1997, s. 343; Wacquant, 2008/2010a, s. 63).

Wacquant'ın Amerikan kent sosyolojisine yönelik ikinci eleştirisinin merkezinde Chicago okulunun kentleşme yazınına yerleştirdiği "örgütlenme" (*organization*) kavramı yer almaktadır. Toplumsal örgütlenme kavramı kenti grupların kendi yerleşim alanlarını oluşturmak için rekabet ettikleri bir serbest piyasa alanı olarak ele alan ve adaptasyon ve doğal gelişim olgusunu merkeze alan insan ekolojisi anlayışının bir uzantısıdır. Buna göre örgütlenmenin beraberinde getirdiği denge durumu kente yeni gelen grupların kenttekilerin yaşadıkları bölgelere yerleşme çabasıyla birlikte bozulup hem mahalle, hem de kent ölçeğinde bir "örgütsüzlük" (*disorganization*) durumunu beraberinde getirmekte, süreç içerisinde bu durum yeniden örgütlenme ile birlikte son bulmaktadır (Hunter, 2014, s. 189-190). Örgütsüzlük vurgusu, Durkheim sosyolojisinin kolektif bilincin hızlı toplumsal değişimlere adapte olamamasıyla birlikte ortaya çıktığını savunduğu anomi durumunun bir varyasyonudur. Okulun önde gelen temsilcilerinden Burgess, bu tarz değişimlerin "davranışlar üzerindeki kültürel denetimleri" ortadan kaldırdığını ve bu durumun "ahlaksızlık ve suç", yani "toplumsal örgütsüzlükle" sonuçlandığını iddia ederken, göçmen ailelerin çocukları arasındaki yüksek çocuk suçluluğu oranlarını buna örnek olarak verir (Burgess, 1925/1967, s.150). Wacquant Chicago Okulu'nun gettoyu örgütsüzlük olarak gören anlayışının, yoksulluk ve ayrımcılığı biyolojik anlamda bir büyüme sürecinin sonucu olarak gören ve getto sorununa asimilasyoncu açıdan ele alan bir yaklaşımı beraberinde getirdiğini savunur. Wacquant ahlaki kabullerle yüklü olan örgütsüzlük kavramı ve bu kavramın beraberinde getirdiği gettoyu "düzensizlik ve eksiklik" üzerinden tanımlama alışkanlığına alternatif olarak, karşı karşıya kaldığı "yapısal ve stratejik sınırlamalara" tepki olarak toplumun geri kalanından farklı bir şekilde örgütlenmiş bir getto kavramsallaştırması önerir (Wacquant, 1997, s. 345-346; Wacquant, 2008/2010a, s. 65).

Wacquant Bourdieu'nün bilgi nesnesinin kuramsal olarak inşa edilmesiyle doğrudan bir bağlantısı olmasından dolayı veri toplama sürecinin ast konumunda çalışanlara, araştırma bürokrasilerine (*survey bureaucracies*) veya asistanlara bırakılabilecek teknik görevlere indirgenemeyeceğini savunduğunu söyler (Wacquant, 1992, s. 29). Başka bir yerde bu durumu "veri toplama" terimi yerine "veri üretimi" (*fabrication*) terimini tercih ettiğini söyleyerek vurgular. Zira veri toplanabilir değil, "ampirik bir tasarım çerçevesinde

titiz sorular sorularak" üretilmesi gereken bir şeydir (Wacquant ve Akçaoğlu, 2017, s. 59). Gettonun örgütsüzlük kavramının izinden ele alınmasının da belli ölçüde araştırmaların belirli bir "mesafeden" yapılmasından ve marjinal kesimlerin yaşamını incelemeye uygun olmayan "araştırma bürokrasilerinden" faydalanılmasından kaynaklandığını söyleyen Wacquant (Wacquant, 1997, s. 346), araştırma nesnesiyle bu anlamda mesafesini kısaltan kentsel etnografya çalışmalarını da eleştirmekten geri kalmaz. Wacquant'ın Amerikan kent sosyolojisine yönelik üçüncü eleştirisi özellikle etnografik çalışmalarda ortaya çıkan "gettoyu egzotikleştirme" eğilimidir. Getto sakinlerinin "yaşam dünyasını" anlamının ve "yerli bakış açısının" yakalayabilmenin sosyolojik araştırmanın ön şartı olmasına karşın, bu yöndeki çabalar getto toplumunu yüceltme riskini de taşımaktadır (Wacquant, 2008/2010a, s. 62). Amerika'da kentsel yoksulluğa dair Duneier (1999), Anderson (1999) ve Newman'ın (1999) etnografik çalışmaları için yaptığı değerlendirmelerde Wacquant, yazarların bulgularını saptırmayı göze alarak Amerika'nın kentsel yoksullarında görmek istedikleri "dürüstlük, ahlaklılık ve tutumluluk" niteliklerini ön plana çıkarmaya odaklandıklarını iddia eder. Wacquant'a göre, getto sakinlerini orta sınıf değerlerine istinaden kahramanlaştırıp erdemli kişiler olarak resmetmek, Amerikan siyah gettosuna dair ırkçı tonlar içeren değerlendirmelerde yer alan tek boyutlu, yapay insan tasvirlerini yerinden çıkartıp bunun yerine başka yapay tasvirler yerleştirmekten başka bir şey değildir (Wacquant, 2002b, s. 1469, 1520). Wacquant'a göre, bu durum yalnızca söz konusu yazarların kişisel eğilimlerinden veya etnografik çalışmaların barındırdığı risklerden kendilerini kurtaramamalarından ziyade, hem ticari, hem de giderek ticari nitelik kazanan üniversite yayınevlerinin politikalarından kaynaklanmaktadır. Buna göre kamuoyunun dikkatini çeken siyahlar, şiddet ve yoksulluk konularındaki çalışmalar yayınevlerinin politikaları doğrultusunda "apolitik ahlaki masallar" olarak biçimlendirilmekte ve belirli beklentileri karşılayacak şekilde yazılmaktadır (Wacquant, 2002, s. 1524, 1527).

Sonuç

Sosyal bilimcilerin siyasal angajmanlarının "bilimsel" faaliyetlerine etkisi yaygın bir tartışma konusudur ve sosyoloji bilgi üreticisinin sıklıkla nesnesinin içerisinden konuşmak durumunda olması itibarıyla söz konusu tartışmanın merkezinde olan bir disiplindir. Wacquant'ın çalışmalarının ekse-

nini oluşturan kentsel yoksulluk ve ayrımcılık gibi konular, işlenmemiş biçimiyle bilgi nesnesi anlamında genel olarak arayıp bulmayı gerektiren bir takım başka araştırma alanlarından farklı olarak her daim görünür olgular olarak bilgi üreticisinin karşısına çıkar. Kentleşmenin işleyişini her nasıl açıklarsak açıklayalım (ekolojik, ekonomik, siyasal), eşitsizlik mekana mihlanmış şekilde işler ve araştırmacı içinden de geçse, kenarından da dolansa olgunun varlığını yok sayamaz. Bu her an karşı karşıya olma hali, hangi açıdan bakılırsa bakılsın bu olgulara “çözülmesi gereken sorun” niteliği kazandırır. Araştırmacının bu aciliyet karşısında tekerleği yeniden icat etmekten ziyade bu sorunlara dair mevcut tespitlere bakması şaşırtıcı olmamakla birlikte bu durum hazır reçete arayışına dönüşme riski taşır. Dahası, kamuoyunda ilgi gören, sivil toplumun çeşitli yollarla çözüm arayışında olduğu ve bütün bunların yanında devlet bürokrasisinin de olgu tespiti, denetim ve kontrol amaçlı olarak üzerinde çalıştığı bu konular, sosyolojik bilgi üretiminin tahrip olmasına son derece açıktır. Yani bir yandan başka bağlamlardan kuram ve kavramların ithal edilmesi, öte yandan bunların eleştirel bir değerlendirmeden geçmeden dolaşıma sokulması söz konusudur. Bu anlamda “kentsel araştırmalardan elde edilen teorik sonuçların bağlamlarından koparılarak genelleştirilmesi eğilimi” (Arlı ve Göker, 2014, s.129) karşısındaki eleştirel tutumu, Wacquant’ın önemli katkılarından birisi olarak karşımıza çıkar.

Acil çözüm gerektirdiği düşünülen sorunlara teşhis koymak için bir takım kavramların üzerinde çok düşünülmeden kullanılması karşısındaki bu tavır, kavramların altında yatan gizil niyetler karşısında tetikte olmak anlamına gelmektedir. Wacquant’ın Amerikan sosyolojisinde gettonun temel özellikleri tasvir edilirken kullanılan örgütsüzlük kavramına olan eleştirisi yalnızca yoksul insanların da kendi hayatlarını düzene sokabilecek düzenlemeler yapabileceği yönündeki bir ‘taraf tutma’ haline işaret etmez. Örgütsüzlük kavramı Amerikan sosyolojisinin apolitik karakteri çerçevesinde analitik bir kavram olarak kullanılmakla birlikte gettoda yaşayanların kendi örgütlenme tarzının toplumun geri kalanıyla uyumlu olması gerektiği kabulüne dayanır ve bu yönüyle bariz siyasal içerimlere sahiptir. Bu anlamda Wacquant’ın bilimsellik iddiasıyla siyasal niteliğinden sıyrılmaya riski taşıyan yoksulluk konusundaki kavramsal kalibrasyon girişimi aslen sosyal bilimsel araştırmanın olmazsa olmazı olarak görülmemelidir. Bununla birlikte bu girişime dair iki sorunun üzerinde durmak gerekir.

Wacquant'ın yoksulluğun ele alınma biçimine dair uyarıları, araştırmacıyla nesnesi arasındaki mesafeye işaret eder. Bununla birlikte Amerikan gettosuna dair "yerli bakış açısından" bakmaya çalışan yaklaşımların gettoyu egzotikleştirme ve getto sakinlerini yüceltme riskini taşıdığını söyledikten sonra sınıf-altı kavramı ile "soul" kavramı arasında yaptığı karşılaştırma, Amerikan kentsel etnografya çalışmalarına dair ifade ettikleriyle çelişir gibi görünmektedir. "Getto sakinlerinin kendi toplu ve bireysel kimliklerini üretme vasıtalarından gittikçe mahrum edildiğini" söyleyen Wacquant (kullanıcılarının niyetlerinden bağımsız olarak) gettoyu denetim altına alma ve disipline etme işlevine sahip olan damgalayıcı sınıf-altı kavramının aksine, siyah nüfusun kendisini kimliklendirmek için kullanıma soktukları "soul" kavramının olumlu bir anlam taşıdığını savunur (Wacquant, 2008/2010a, s. 62-63). İşin aslı bu tarz bir karşılaştırma her zaman için kavramın oluşumuna neden olan/imkân veren çerçevenin boyutları üzerinden farklı şekilde yapılabilir. Bu örnekte "soul" kavramının ortaya çıktığı bağlam, Wacquant'ın başka bir yerde de ifade ettiği gibi "yaşam dünyası" açısından Amerikan kültürünün genelinden ayrılmakla birlikte "sistemik" anlamda bir kopukluk söz konusu değildir (Wacquant, 2008/2010a, s. 60). Bunun yanında, Hall'ın da ifade ettiği üzere, toplumda yaşayan grupların kendilerini ifade etmek için kullandıkları kavramların anlamları ideolojik mücadelenin bir konusudur ve belli bir gösterilene sabitlenemezler (Hall, 1985, s. 112). Bu durum Wacquant'ın gereğinden fazla üzerinde durduğu ve bulduğu her fırsatta eleştirdiği sınıf-altı kavramı için de geçerlidir. Bu noktada Wilson'ın kavramı ele alış biçimine dönülebilir. Wilson kavrama yöneltilen çeşitli eleştirileri değerlendirirken liberal araştırmacıların sınıf-altı kavramının birbirinden farklı insanları aynı kefeye koyduğunu ve yoksulluğundan dolayı bu insanları damgaladığını iddia ettiklerini söyler. Wilson'a göre ise sorun kavramın kendisinden değil, gettoda yaşayan insanların karakter özelliklerine odaklanan muhafazakârların bu kavrama konuya gettoda yaşayanların sorunlarını toplumun geneli ile ilişkili olarak ele alabilecek olan liberallerden daha fazla ilgi duymuş olması, bunun sonucunda kavramın yaygınlaşmasında muhafazakârların etkili olmalarıdır (Wilson, 1987, s. 6-7). Burada karşılaşılan durum kavramın ilk kullanım biçiminden bağımsız olarak gelişen bir anlamlandırma sürecinin belirli bir ideolojik yaklaşımın kabulleri çerçevesinde şekillenmesidir. Wilson kavramın 1970'ler sonrası gettodaki yoksulluğun dönüşümünü anlamada değerli olduğunu ve bu-

nun için kavramın ırkçı tonlardaki kullanımlarından farklı şekilde yeniden anlamlandırılması gerektiğini iddia eder (Wilson, 1987, s. 11, 18-19). Diğer bir deyişle amacı muhafazakârların kavram üzerindeki hâkimiyetini kırması yönünde liberalleri mobilize etmektir.

Wacquant'ın kendisini Amerikan siyasal hayatındaki liberal-muhafazakâr ikiliğinin üzerine yerleştirdiği ve yoksulluk yazınında her iki kesime seslenen çalışmaların da aynı amaca hizmet ettiğini düşündüğü görülmektedir. Wacquant'ın sınıf-altı kavramına olan eleştirilerinin haklı olup olması bir yana, ideolojik bir anlamlandırma mücadelesine bu derece açık olmasının bir kavramın analitik değerini düşürmesi kaçınılmazdır. Bununla birlikte her ülkede nüfusun geniş kısmını barındıran metropollerdeki gündelik hayata doğrudan etkisi olmasından dolayı ırkçılık, ayrımcılık ve yoksulluk eksenindeki tartışmalarda ön plana çıkan kavramların böyle bir mücadeleye sahne olması kaçınılmazdır. Ayrıca Wacquant kendisini Amerikan sosyolojisindeki farklı konumların üzerinde bir yere yerleştirmekle birlikte sınıf-altı kavramının etrafında dönüp durmak suretiyle, doğrudan veya dolaylı olarak, söz konusu mücadelenin bir parçası haline gelmektedir. Bu durumun kaçınılmazlığının da ötesinde Wacquant eleştirdiği akademik yayın dünyasından pek dışlanmış gibi görünmemekte, aksine sınıf-altını konu edinen, hatta başlığına taşıyan derleme kitaplarda ve akademik dergilerde aynı metinleri ufak tefek değişikliklerle tekrar tekrar yayınlatarak adeta yerden yere vurduğu kavramın piyasasında bir tür çeşni olarak yerini almış gibi görünmektedir.

Wacquant'ın görüşlerine dair üzerinde durulması gereken ikinci sorun, yeni kentsel yoksulluğu anlamaya yönelik önerdiği çerçeve ve kavramların iddia ettiği hedefe hizmet etmesi anlamında kimi eksiklikler içermesidir. Wacquant'ın gelişmiş ekonomilerde hizmet sektörünün ön plana çıkması ve istihdam yapısındaki dönüşümle birlikte yeniden şekillenen kentsel yoksulluk tartışmalarındaki "yakınsama" tezine yönelik eleştirilerinin merkezinde sınıf-altı ve getto kavramlarının Avrupa bağlamında kullanılması yer almaktadır. Ancak Wacquant bu kavramları yerinden çıkartıp "ileri marjinallik" kavramını koyarak belirli bir indirgeyici kavram seti yerine yeni bir indirgeyici kavram seti ortaya koymaktadır. Gans'ın da ifade ettiği gibi sosyal bilimcilerin geliştirdiklerin kavramların mülkiyetini elinde bulunduramayacakları (Gans, 1997, s. 506) göz önünde bulundurulduğunda, sınıf-altı kavramının işaret ettiğinden çok daha geniş bir grubu tanımlayan ileri marjinallik kavramının kentsel yoksulluğu ay-

rımcılık ve damgalama amacıyla kullanılmayacak şekilde kavramsallaştırma çabasına nasıl hizmet edeceği belirsizdir. Konuya operasyonel olarak yaklaşırsa, Wacquant'ın konu hakkındaki argümanları kavramın içeriğinde yer aldığını ifade ettiği yoksulluğun mekânsal yoğunlaşması durumuna dair açıklayıcı içerikten yoksundur. Bu durum Bourdieu'den mülhem mekânsal indirgemecilikten kaçma kaygısının (Wacquant, 2008/2010a, s. 19-20) uzantısı olarak Wacquant'ın 'mekân etkisini' bütünüyle göz ardı etmesinin bir sonucudur. Yoksulluk ve mekân ilişkisi, yoksul mahallelerde yaşayan kişilerin kendilerini yaşadıkları mahallenin diğer sakinlerinden farklı olarak görmelerinin çok daha ötesindedir. Wacquant konuyu "yukarıdan" ele alırken ise, özellikle ABD örneğinde sorunlu olan bir kabulde, merkezi bir devletin uygulamaya koyduğu belirli politikaların devletin diğer kademelerinde olduğu şekliyle uygulandığı bir yapıdan hareket etmektedir (Marwel, 2016, s. 1096). Neoliberalizm kavramı altında devletlerin işleyiş biçimindeki dönüşümde bir takım ortak eğilimlerin varlığı doğru olsa da bu eğilimlerin emek piyasalarından dışlanmaktan etnik ve ırksal ayrımcılığa kadar birçok farklı nedenle yoksulluğu deneyimleyen kesimlerin durumunu tek başına açıklayabileceğini iddia etmek, hiç olmazsa Wacquant'ın karşılaştırmalı bakışıyla örtüşmemektedir. Buradaki sorunun belli ölçüde Wacquant'ın kentleşme gibi disiplinler sınırların dışına çıkan bir çalışma konusunu genel olarak sosyoloji yazını çerçevesinde ele almasından ve kentleşme yazınına başka alanlardan yapılan katkılardan habersiz olmasa dahi bunlara değerlendirmelerinde sınırlı yer vermesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Extended Abstract

Conceptual Recalibration of the Debates on Urban Poverty: Wacquant and Advanced Marginality

*

Anıl Mühürdaroğlu
Trakya University

De-industrialization process in advanced countries posed new challenges to urban policy makers in an age when the states were going through a process of restructuring and working classes were struggling to adapt to the new structure of employment. The very same process was changing the spaces of production through rehabilitation of the industrial areas of the previous era on the one hand and working class neighborhoods on the other. As it has been the case for sociological literature of the postwar era in general, urban sociology has dealt with this issue by applying the theoretical and conceptual tools which had been developed by American sociology which has a long tradition in poverty research and its relationship to spatial processes. As a result, impact of de-industrialization and the restructuring of the state on cities on both sides of the Atlantic is investigated via concepts like 'ghetto' and 'underclass'. These debates were backed by the widespread belief in the Americanization of European cities. Loic Wacquant criticizes this belief and offers a comparative perspective which he applied in his comparison between French *banlieue* and American ghetto. According to Wacquant, ghettos in American cities were a consequence of the inherent racism of housing market and public housing policy and the extent of concentration of a specific group in space cannot be observed in European cities. Therefore, it would be misleading to use this concept to describe neighborhoods with high level of unemployment in Europe. In his comparison between neighborhoods of poverty in the United States and France, Wacquant points to the ethnic heterogeneity of French *banlieue* contrary to the concentration of black population in American ghettos and the contrast between public policies in France which aim to mitigate urban poverty and the lack of state intervention in this regard in the United States. Underclass is another concept which is widely used in urbanization literature to define the new forms of poverty in the period of de-industrialization. The concept

is heavily criticized by Wacquant. Although having been used originally to define the structural causes of urban poverty, the concept of underclass gained racist undertones especially with the popularity of the concept of 'culture of poverty' which linked the concentration of urban poor in ghetto neighborhoods to alleged cultural characteristics of black people. Wacquant points to two influential studies which use the concept of underclass. The first one is *Truly Disadvantaged* which was written by W. J. Wilson with whom Wacquant conducted a research and made some publications in the early years of his career. Wilson uses the concept in its classical, structural meaning and explains the high concentration of urban poor in black ghetto with the changing occupational structure. Wilson prefers using the concept for he believes that cultural aspect of poverty should not be overlooked. However, he considers culture as a dependent variable which, unlike what the concept of culture of poverty assumes, can change with economic conditions. The second study is Douglas Massey and Nancy Denton's *American Apartheid* which aims to display "the new ghetto culture" by using the concept of underclass. What separates Massey and Denton's study from Wilson's is their focus on the decisive impact of racist housing policies, actors of real estate market and even black politicians in the concentration of black in neighborhoods of poverty. This shift of emphasis leads to the denial of the economic determination which is assumed by Wilson. Wacquant claims that his approach to the relationship between urban poverty and American black ghetto is different from these two studies for it stresses the role of the state in the formation and transformation of ghetto -which was neglected, according to Wacquant, by Wilson who explains the issue with reference to blind market processes- and it detects the transformation of the poverty in ghettos by 1970s -which was neglected, again, according to Wacquant, by Massey and Denton whose mere stress on racism does not give us information about the changing nature of the poverty which is experienced in the black ghetto. Wacquant uses the concept of 'hyperghetto' to define the distinctive features of the black ghetto in the post-1970 period which lacks the integrated and communal nature of the ghetto of the Fordist period when black neighborhoods were not merely inhabited by the marginalized segment of the black population. The transition from the communal to the hyperghetto disrupted the relationship between people from various classes and produced neighborhoods which are inhabited by people who do not feel like they belong there. The hyperghetto is the product of the neoliberal

eral state policies in the United States which diminished the budget of poverty reduction programs on the one hand and engaged extensively in the construction of prisons where black inmates are disproportionately represented. According to Wacquant the penal policies and urban policies are connected. What he calls 'hyperincarceration' is backed by changing regulations on probation and parole which increased the surveillance of black population even outside of the prison and the concentration of blacks in ghettos contributes to this interconnected system which Wacquant defines as 'penal trap'. Wacquant's unending critique of the concept of underclass in all possible occasions ironically makes him a valuable asset in the academic market which concentrated around this concept. Although having a critical stance against the operation of knowledge production and publication policies in the scholarly world -a stance he inherited from his mentor, Pierre Bourdieu-, Wacquant becomes a part of it by publishing his works again and again, sometimes with the same paragraphs with little or no tweaks, in many publications which has the concept of underclass in their heading. His exclusive focus on sociological studies and his disinterest in the related discussions in other disciplines like urban geography and public administration should also be regarded as a shortcoming of Wacquant's account considering the fact that urbanization is an issue which exceeds disciplinary boundaries.

Kaynakça / References

- Allmendiger, P. ve Thomas, H. (Der.) (1998). *Urban planning and the British new right*. Londra: Routledge.
- Anderson, E. (1999). *Code of the Street: Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York: W. W. Norton.
- Aponte, R. (1990). Definitions of the underclass: A critical analysis. H. J. Gans (Der.), *Sociology in America* içinde (ss. 117-137). California: Sage.
- Arlı, A. ve Göker, E. (2014). Kent sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant ile düşünmek. *Cogito*, 76, 121-138.
- Bagnasco, A. ve LeGalés, P. (Der.) (2000). *Cities in contemporary Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barnekov, T., Boyle, R. ve Rich, D. (1989). *Privatism and urban policy in Britain and the United States*. Oxford: Oxford University Press.
- Bauman, Z. ve May, T. (2001). *Thinking sociologically*. Oxford: Blackwell (Orijinal eserin yayın tarihi 1990).

- Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance: Against the new myths of our time* (R. Nice, Çev.). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2004). *Science of science and reflexivity*. (R. Nice Çev.). Chicago: The University of Chicago Press (Orijinal eserin yayın tarihi 2001).
- Bourdieu, P. ve Wacquant L. (2001). NewLiberalSpeak: Notes on the new planetary vulgate. *Radical Philosophy*, 105, 2-5.
- Burgess, E. W. (1967). Can neighborhood work have a scientific basis? R. E. Park, E. W. Burgess ve R. D. McKezie (Der.), *The City*. Chicago: The University of Chicago Press. (Orijinal eserin yayın tarihi 1925).
- Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach*. (A. Sheridan, Çev.). Londra: Edward Arnold. (Orijinal eserin yayın tarihi 1972).
- Duneier, M. (1999). *Sidewalk*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Fainstein, S. S., Gordon, I. ve Harloe, M. (Der.) (1992). *Divided cities: New York and London in the contemporary world*. Oxford: Blackwell.
- Flanagan, W. G. (1993). *Contemporary urban sociology*. New York: Cambridge University Press.
- Gans, H. J. (1993). From 'Underclass' to 'undercaste': Some observations about the future of the postindustrial economy and its major victims'. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17 (3), 327-335.
- Gans, H. J. (1994). Positive functions of the undeserving poor: Uses of underclass in America. *Politics and Society*, 22 (3), 269-283.
- Gans, H. J. (1997). Uses and misuses of concepts in American social science research: Variations on Loic Wacquant's theme of 'Three pernicious premises in the study of the American ghetto'. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21 (3), 504-507.
- Hall, S. (1985). Signification, representation, ideology: Althusser and the post-structuralist debates. *Critical Studies in Mass Communication*, 2 (2), ss. 91-114.
- Harloe, M. (1978). Introduction. M. Harloe (Der.), *Captive cities: Studies in the political economy of cities and regions*. New York: John Wiley & Sons.
- Hamnett, C. (2003). *Unequal city: London in the global arena*. Londra: Routledge.
- Hausmann, H. ve Sackman, R. (1994). Changes in Berlin: The emergence of an underclass?. *Built Environment*, 20 (3), 231-241.
- Hirst, P. ve Zeitlin, J. (1991). Flexible specialization versus post-Fordism: Theory, evidence and policy implications. *Economy and Society*, 20 (1), 1-56.
- Hunter, M. A. (2014). Ecologies, post-modern urbanisms, and symbolic economies: A comparative assessment of American urban sociology. *Comparative Sociology*, 13, 185-214.
- Imrie, R. ve Thomas, H. (Der.) (1999). *British urban policy: An evaluation of the urban development corporations*. Londra: Sage.
- Jessop, B. (1990). Regulation theories in retrospect and prospect. *Economy and Society*, 19 (2), 153-216.

- Kesteloot, C. (1994). Three levels of socio-spatial polarization in Brussels. *Built Environment*, 20 (3), 204-217.
- LeGalés, P. (2002) *European cities: Social conflicts and governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Lovering, J. (1990). Fordism's unknown successor: A comment on Scott's theory of flexible accumulation and the re-emergence of regional economies. *International Journal of Urban and Regional Research*, 14 (1), 159-174
- Magnicol, J. (1987). In pursuit of the underclass. *Journal of Social Policy*, 16 (3), 293-318.
- Massey, D. S. ve Denton, N. A. (1993). *American apartheid: Segregation and the making of the underclass*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Marshall, M. G. (1999). Flexible specialization, supply-side institutionalism, and the nature of work systems'. *Review of Social Economy*, 57 (2), 199-219.
- Marwel, N. P. (2016). Rethinking the state in urban outcasts. *Urban Studies*, 53 (6), 1095-1098.
- Mingione, E. (1993). The new urban poverty and the underclass: Introduction. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17 (3), 324-326.
- Mollenkopf, J. H. ve Castells, M. (1991). *Dual City: Restructuring New York*. Russell Sage Foundation, New York
- Morris, M. (1989). From the culture of poverty to the underclass: An analysis of a shift in public language. *The American Sociologist*, 20 (2), 123-133.
- Musterd, S. ve Ostendorf, W. (1994). Affluence, Access to jobs, and ethnicity in the Dutch welfare state: The case of Amsterdam. *Built Environment*, 20 (3), 242-253.
- Newman, K. (1999). *No shame in my game: The working poor in the inner city*. New York: Russell Sage Foundation and Knopf.
- Newman, P. ve Thornley, A. (1996). *Urban planning in Europe*. Londra: Routledge.
- Oatley, N. (Der.) (1998). *Cities, economic competition and urban policy*. Londra: Paul Chapman.
- Peterson, P. E. (1991-1992). The urban underclass and the poverty paradox. *Political Science Quarterly*, 106 (4), 617-637.
- Robinson, F. ve Gregson, N. (1992). The underclass: A class apart? *Critical Social Policy*, 12 (34), 38-51.
- Sassen, S. (1991). *Global city: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press.
- Scott, A. J. (1988). Flexible production systems and regional development: The rise of new industrial spaces in North America and western Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*, 12 (2), 171-186.
- Silver, H. (1993). National conceptions of the new urban poverty: Social structural change in Britain, France and the United States. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17 (3), 336-354.

- Smith, N. (1996). *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. Londra: Routledge.
- Szelenyi, I. (Der.) (1984). *Cities in recession: Critical response to the urban policies of the new right*. Londra: Sage.
- Tickell, A. ve Peck, J. A. (1992). Accumulation, regulation and the geographies of post-Fordism: Missing links in regulationist research. *Progress in Human Geography*, 16 (2), 190-218.
- Wacquant, L. (1992). Toward a social praxeology: The structure and logic of Bourdieu's sociology. P. Bourdieu ve L. Wacquant, *An invitation to reflexive sociology* içinde (ss. 1-59). Chicago: The University of Chicago Press.
- Wacquant, L. (1993). Urban outcasts: Stigma and division in the black American ghetto and the French urban periphery. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17 (3), 366-383.
- Wacquant, L. (1997). Three pernicious premises in the study of the American ghetto. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21 (2), 341-353.
- Wacquant, L. (2001). Deadly symbiosis: When ghetto and prison meet and mesh. *Punishment and Society*, 3 (1), ss. 95-133.
- Wacquant, L. (2002a). The rise of advanced marginality: Notes on its nature and implications. P. Marcuse ve R.v. Kempen (Der.), *Of states and cities: The partitioning of urban space* içinde (ss. 221-239). New York: Oxford University Press.
- Wacquant, L. (2002b). Scrutinizing the Street: Poverty, morality, and the pitfalls of urban ethnography. *American Journal of Sociology*, 107 (6), 1468-1532.
- Wacquant, L. (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. *Thesis Eleven*, 91, 66-77.
- Wacquant, L. (2008). Ghettos and anti-ghettos: An anatomy of the new urban poverty. *Thesis Eleven*, 94, ss. 113-118.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. Durham: Duke University Press.
- Wacquant, L. (2010a). *Kent paryaları: İleri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi*. (M. Doğan Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2008).
- Wacquant, L. (2010b). Class, race and hyperincarceration in revanchist America. *Daedalus*, 139 (3), 74-90
- Wacquant, L. ve Akçaoğlu, A. (2017). Practice and symbolic power in Bourdieu: The view from Berkeley. *Journal of Classical Sociology*, 17 (1), 55-69.
- Wilson, W. J. (1987). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Yılmaz, B. (2008). Türkiye'de sınıf-altı: Nöbetleşe yoksulluktan müebbet yoksulluğa. *Toplum ve Bilim*, 113, 127-145.

Anıl Mühürdaroğlu 2002 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans derecesini 2005 yılında ODTÜ Kentleşme Politikaları ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'ndan, doktora derecesini 2014 yılında ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nden almıştır. Halen Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Anıl Mühürdaroğlu is graduated from Department of City and Regional Planning, Faculty of Architecture, Middle East Technical University (METU) in 2002. He acquired his MSc degree from the Urban Policy Planning and Local Governments graduate program at METU in 2005 and defended his PhD thesis in the Department of Sociology at METU in 2014. He works as an assistant professor in the Department of Humanities and Social Sciences in Faculty of Letters at Trakya University.

E-mail: anilmuhur@gmail.com

Wacquant'la Bakmak ve Anlamak: Saha, Kavramlar ve -Kent- Sosyolojisi

*

Nezihe Başak Ergin
Giresun Üniversitesi

Öz

Kendimi ve kenti, Wacquant'la sorgulama ve anlama çabama tekabül eden bu yazıda, kendisinin araştırma pratiklerinden, kente ve kent sosyolojisine farklı sahalardan yönelttiği itiraz ve getirdiği önerilerden bahsettim. Üzerinde durduğum noktalardan biri, Wacquant'ın, mahallelerin, karamsar ve tek renkli bir ses tonuyla, uzaktan ve yukarıdan betimlendiği tespittir. Saha çalışmasının teoriden ayrı düşünülmemeyeceği fikrini ele alırken, Wacquant'ı, düşünüm-sellik açısından, iç içe geçen boks ve sahanın anlatıldığı "Ruh ve Beden" çalışması üzerinden değerlendirdim. Wacquant'ın çalışmalarını toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından kısaca değerlendirip, ardından, çalışmalarının yarattığı etki ve tartışmalardan bahsettim. Bununla birlikte, kent sosyolojisi ve toplumsal hareketler çalışmaları açısından önemli bulduğum, kendisinin de tartışmaya açtığı kavram ("getto", "sınıfaltı") ve konulara (maskeleyici "masal kavramlar", devletin rolü, dönüşümlerin arkasındaki siyasi ve ekonomik nedenler, "marjinalliğin" özgül biçimlerinin tarihsel bir bağlamda değerlendirilmesi) değindim. Kent ve mahalleler hakkında yapılan çalışmaların "toplumsal gerçeklik" olarak değerlendirilen algılara dayanması, damgalamaların üretilmesine katkısı ve kavramların saha üzerinden eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmasının gereği vurgularından bahsedip kent sosyolojisini -politik ve ekonomik- açma çağrısını dile getirdim.

Anahtar kelimeler: Wacquant, kavramlar, düşünüm-sellik, boks/saha, kent sosyolojisi

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Sayı Issue 26, Cilt Volume 10, Yıl Year 2019-1, 60-82 DOI: 10.31198/idealkent.521634

Exploring and Understanding with Wacquant: Field, Concepts and –Urban-Sociology

*

Nezihe Başak Ergin
Giresun University

Abstract

*In this article, which corresponds to an attempt to question and understand the city and myself as a sociologist with Wacquant, I discussed his research practices, his rejections and propositions emerging from field. For Wacquant, neighbourhoods are defined by distance and from above. In this respect, I also underlined his emphasis on the fact that field research could not be thought separately from theory. To realize this, I explored Wacquant's ideas on reflexivity mainly from the field research in *Body and Soul*. After a brief evaluation of Wacquant's studies on gender, I examined discussions and impacts of his studies. Besides, I elaborated the concepts ("ghetto", "underclass") and issues ("story concepts", the role of the state, the political and economic reasons behind change and transformations, the evaluation of specific types of "marginality" in the historical context), significant for urban sociology and social movement studies. With the necessity of a critical revisit of the concepts from the field, I revealed his call for opening urban sociology discussing his emphasis on the fact that studies on neighbourhoods and the city are based on perceptions considered as "social reality", their contribution to the production of stereotypes.*

Keywords: *Wacquant, concepts, reflexivity, boxing/field, urban sociology*

Giriş

Arlı ve Göker'in "Kent Sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant ile Düşünmek" makalesinden (Arlı ve Göker, 2014) ilhamla başlık verdiğim, kenti anlama ve anlatma çabamın bir parçası olarak değerlendirilebilecek bu yazıda, "kenti" ve "kente" ilişkin kavramsallaştırmaları, Wacquant üzerinden okuyacağım. Wacquant (2010a, s. 11), "Getto, Banliyö, Favela ve Benzerleri" makalesinde bu mahallelerin, karamsar ve tek renkli bir ses tonuyla, *uzaktan ve yukarıdan* betimlendiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, "Karıştırmaktan Karşılaştırmaya" (Wacquant, 2010a, s. 155, 177) başlığı altında, yakınlık ve zıtlıklarıyla banliyö ve gettoyu ele almış, adeta *üretilen bir suç ve tehlikeyle* "banliyölerin gettolaştığı" tezinin savunulduğunu ortaya koymuştur.

Bu vurgu, kenti anlama çabamın başlarında, "İstanbul"u ve kavramsallaştırılmaya, başka bir dile çevrilmeye, benzetilmeye, karşılaştırılmaya, tekipleştirilmeye çalışılan, romantikleştirilen veya damgalanan, farklı dönemler ve söylemlerde "çarpık kentleşme" olarak değerlendirilen mahalle ve "gecekondu"ları "dışarıdan" okumaya başladığım günden beri dikkatimi çekmiştir. Wacquant, Arlı ve Göker'in (2014, s. 127) de vurguladığı üzere, genellemeci tutumların *karşılaştırmalı bir çalışmayı karıştırmaya* çevirdiğini, bunun yanında, tikelciliğin de sosyal yapıların homoloji ve izomorfik özelliklerini reddeden bir *istisnacılığa ve partikülarizme* yol açtığını belirtmiştir. Tam da bu noktada, Arlı ve Göker'in (2014, s. 129) ifade ettiği, kent etnografisi yapan bir sosyoloğun "araştırma pedagojisi" için değerli bir ders mahiyetinde olan, "olağanüstülüğün içindeki sıradanlığı, sıradanlığın içindeki olağanüstülüğü görebilecek bir epistemik dikkat ve yöntemsel bir şüpheye sahip olması" gerektiği ifadesine referans verilebilir. Bu tabii ki de kolay değildir; ancak saha çalışması bunun kapısını aralayabilir.

Kentin ancak saha çalışmalarıyla anlaşılıp, anlatılabileceği düşüncesinin yanında, Wacquant'ın diğer bir amacı, aslında, kent sosyolojisi alanında *alguların* üzerine dayandırılan çalışmaların, *gerçekliğin imal edilmesine* nasıl katkıda bulunduğunu göstermekti (Bkz. Wacquant, 2010a, s.11). Örneğin tarihsel olarak açıklanabilecek, Amerikan "Siyah Kuşak" ve Fransız "Kara Kuşak"ta kentsel dışlama hakkındaki çalışmalarında da gördüğümüz, *sosyal ve zihinsel yapıların analizi üzerinden bir karşılaştırma* da yaparak (Wacquant, 2008a, s. 236), bu *kurguların* izini sürmektedir.

Yazıda, öncelikle düşünümsellikten bahsedecek, sahadaki sosyoloğu/Wacquant'ı "Ruh ve Beden" çalışması üzerinden değerlendireceğim.

Sonrasında, düşünümselliğin de bir devamı niteliğinde, “kavramların” başta saha üzerinden eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmasının gereğini anlatıp, ardından Wacquant’ın çalışmalarını toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından kısaca inceleyeceğim. Sonuç bölümünde ise Wacquant’ın “kent” sosyolojisi ve daha doğrusu sosyolojik düşünmeye katkısını değerlendireceğim.

Düşünümsellik

Wacquant’a ve Wacquant’la kente baktığımda, sanıyorum en başta, (öz)düşünümselliği tartışarak başlamalıyım. Wacquant (Şen, 2014, s. 369), çağdaş toplumsal kuramlar bağlamında, kendi içinde bulunduğu akademik ortamı sürekli sorunsallaştıran, kendi deneyimleri ve icra ettiği sosyoloji pratiği açısından Bourdieu’yü ayırt eden bir özellik olarak, değişmez *düşünümsellik* kaygısından bahsetmiştir. *Düşünümsel*-lik (Bkz. Wacquant, 2003, s. 11; Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 53, 56, 192), sosyoloji sahası için bir savunma mahiyetinde, sosyoloğun entelektüel alanda pratiklerini yöneten, kendi akademik konum ve “yanlılıklarını” da işin içine kattığı düşünme olarak açıklanabilir. Düşünümsel bir sosyoloji –Mücen (2007)’in tabiriyle “bilimsel yüzleşme”-, Bourdieu’ye göre (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 195), entelektüelleri yanılısmalarından *-özellikle de kendi haklarında yanılısmaları olmadığı yanılısamasından-* kurtarabilir ve ancak bu şekilde *bilen öznenin* de “ayrıcılığı” sorgulanır (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 216).

Bourdieu’nün düşünümselliği (Şen, 2014, s. 375), bireysel olandaki toplumsal, mahremnin altında gizlenen gayri şahsiyi, özelin en derinine gömülmüş evrenseli keşfettirmektedir. “Her sosyoloğun kendi sosyolojik pratiğinin sosyal koşullarını irdelemek amacıyla yürüttüğü sosyoloji” olarak açıklanan “sosyolojinin sosyolojisi”nde düşünümsellik ilkesi devreye girer (Karakayalı’dan aktaran Şen, 2014, s. 369). Bourdieu’ye (Şen, 2014, s. 369) göre, tüm pratikler, ancak, teorik varsayımların altında yatan saklı varsayımların bilincine varmalarıyla mümkün olabilir. Araştırmacının akademik evreninde egemen kurumsal varsayımların ve toplumsal dünyadaki ilişkilerin ve bunları meşrulaştırmayı sağlayan doxa’nın sınırlarının farkındalığıyla, bunun üstesinden gelebilmek için bir üretim yapılması amaçlanmalıdır (Şen, 2014, s. 369). Bu tür bir üretim, araştırmacının dönemsel olarak başvurduğu, uyguladığı bir ilke değil; bir habitus bağlamında geliştirilebilecek ve hatta kurumsallaştırılacak, bir *zanaat* olarak sosyolojinin ana motiflerinden biridir (Şen, 2014, s. 376).

Wacquant (2014a, s.115), “kuramsal ilhamı” olarak ifade ettiği Bourdieu tarafından geliştirilen pek çok kavramı, gündelik hayattan devlet biçimlerine kadar, marjinalite, etnisite ve cezalandırma gibi *yeni cephe*leri anlamak için temel oluşturduğunu belirtmiştir. Bunlardan belki de en önemlilerinden biri, “halkın görmesi ve inanması, dünya görüşünü ve böylece dünya üzerine eylemi, dolayısıyla dünyanın kendisini pekiştirmek ya da dönüştürmek adına verili olanı ilan ederek kurma gücü olarak” açıklanabilecek (Wacquant, 2014a, s. 115) “sembolik iktidar”dır. Etnografik çalışmayı, devletin yerlerdeki politikalarını anlamaya ve aslında Bourdieu’nün devleti düşünmek için sunduğu faydalı kategorilerden biri olarak tanımladığı *sembolik iktidar* bağlamında tartışabiliriz. Wacquant (Wacquant, Bozçalı, Aydın ve Özden, 2007a) zihinsel inşa hakkında şunları söylemektedir: “Bourdieu’ye göre “devlet sembolik iktidarın merkez bankasıdır”. Devletin maddi iktidarı kullandığını ... Hobbes’tan beri biliyoruz, her materyalist devlet teorisi de bunu teyit etti zaten. Ancak Bourdieu devlet iktidarının daha mahir biçimleri konusunda çok özgün. Bu iktidar *zihinsel kategorilerin biçimi üzerinden, gündelik etkinlikleri anlamlandırmada kullanılan şematiki insanların kafasına yerleştirme üzerinden uygulanıyor.*” Wacquant (2014a, s. 115), Bourdieu’nün sembolik iktidar kavramıyla, marjinalite, kamusal görünmezlik ya da aşırı görünürlük olarak ötelenerek, toplumsal eşitsizlikle cezalandırmayı, küçük düşürmekle ırksallaştırmayı *zihinsel temelli* şiddetle donattığını göstermek istemiştir. Aslında, kendisinin de açıkladığı gibi, bu kavramın, kamusal politikaların, resmî kategorizasyonlarla (örneğin, *quartiers sensibles* yani *hasas mahalleler* mefhumunda olduğu gibi), *kentsel gerçekliği yeniden ürettiğinden* bahsedebiliriz. Başka bir ifadeyle, toplumsal yapılarla zihinsel yapılar arası ilişkiyi ortaya koyup, “marjinalite zihinsel yapıları” sonucuna varmıştır (Bkz. Wacquant, 2010a, ss. 219-220).

Aslında, bu düşünme, “sembolik tahakküme” karşı, kendi üzerinden/kendine karşı (Şen, 2014, s. 370, 374), düşünceyi belirleyen kategorileri anlamak için yürütülen bir mücadeledir (Bourdieu ve Wacquant, 1992). Bu bağlamda, dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise, *bilimcinin* konumunda kayıtlı görünmez belirlenimlerden kaynaklı “yanlılıktır”. Şen (2014, s. 372), Bourdieu’nün, toplumsal dünyayı gözlemlediğimiz andan itibaren dünyayı algılayışımız, inceleme ve hakkında konuşmak için tamamen ya da bir ölçüde kendimizi ondan yalıtmamız gerektiği gerçeğine bağlı olan bir yanlılıktan etkilenmekte olduğunu belirtmiştir. DüşünümSELLİK (Wacquant, 2012b, s. 11), yoksul mahallelerin ekolojisi ve sakinlerinin sözde “anti-sosyal” davranışlarına olan “akademik ilgi” ve buna bağlı beyazların tahak-

kümleri ve yetkililerin beceriksizliklerini aklayan -ve yazının bir sonraki bölümünde ele alacağım-, “sınıfaltı” hikâyesine ve diğer “masal kavramlara” da bir *itiraz* olarak değerlendirilebilir.

Acemi Bir Boksörün/Sosyoloğun Defterleri

Bu bölümde, kendi ifadesiyle, “acemi bir boksör” olarak Wacquant’ın “Ruh ve Beden” çalışmasını, *bir sosyolog* olarak sahayla kurulan ilişki bağlamında tartışmak istiyorum. Saha çalışmalarımında sıklıkla sorduğum sorular ve kendime ver-eme-diğim cevapları bulduğum bu çalışmada, Wacquant, “ırk” ve “sınıf” meselesini ve *yukarıdan bakışa karşı* gettoyu, her yönüyle anlayıp inşa etme çabasıyla, bir gözlem kulesi olarak gördüğü boks salonuna “girmiştir” (Wacquant, 2014a, s. 124). Salon/kulüp, gettoda mola alınabilecek, güvende hissedilebilecek “korunaklı bir toplumsallık”(Wacquant, 2012b, s. 41), bir niş, bir sığınak, dış olayların zor nüfuz edebileceği ve etki edemeyeceği, görece olarak kendi üstüne kapanmış alan olarak tanımlanmıştır (Wacquant, 2012b, s. 41, 246).

Wacquant (2012b, s. 10), boksörlerin, ödül dövüşçülüğü yanında, her şeyden önce, “kendimiz hakkında” öğreteceği çok şey olduğunu; saha öncesinde ne arzuladığı ne de öngördüğü dönüştürücü bir deneyimi anlama ve hakim olma ihtiyacının, yalnızca nesne olarak beden sosyolojisini değil, bedeni bir inceleme aracı ve bilgi taşıyıcısı olarak yerleştiren bir sosyolojiyi konu etme gerekliliğine sürüklediğini belirtmiştir. Etten, bedenden metne aktarımla (Bourdieu ve Wacquant, 1992), kendi ifadesiyle, Güney Fransa’nın küçük bir köyünde, orta sınıf bir ailede büyüyen Wacquant’a, siyah bir Amerikan “gettosunu” incelemek etik ve epistemolojik nedenlerle olanaksız gelirken, saha olarak seçtiği salon, “yerel sahneyi gözlemleyebileceği”, “gettonun” “gündelik gerçekliğine temas edebileceği, dinleyebileceği ve bakabileceği” (Wacquant, 2012b, s. 11) bir mekân olmuştur. Boks üzerinden, sadece dövüşçü habitusunu değil, bununla birlikte, bedensel ve zihinsel özgül bir dizi şemanın üretimi ve kolektif pratik aklın işi olarak (Wacquant, 2012b, s. 31, 113) toplumu anlamak için bir kapı açılmıştır.

Saha notlarını da okuyabileceğimiz “Ruh ve Beden” çalışması, aynı boks gibi, saha çalışmasını da, teori ve pratik, ruh ve beden, akılcı ve duygusal olan arasındaki ilişki, ayırım yerine bir bileşik olma (Wacquant, 2012b, ss. 111-112, 154) bağlamında, fiziksel ve zihinsel sınırların kalkmasını, kâğıt üzerinden değil -*sonsuzca*- tekrara dayalı eylem halinde öğrenilip, fark edilip zihinsel olarak kavranma durumuyla (Wacquant, 2012b, s. 72, 100, 107, 109, 113; Wacquant, 2015) tartışmaya açmaktadır. *Kendinden veren* boksörün,

ringin içinde ve dışında, işin hem aleti hem de rakibin hedefi olan bedene sürekli bir dikkati gerekmektedir (Wacquant, 2012b, s. 138). Boks, *saha çalışmasıyla iç içe geçmekte* (Wacquant, 2015), bedensel kırılabilirlik, adanmışlık, toplumsal hayatın derinlerine ve mahrem varlığın her alanına nüfuz eden (Wacquant, 2012b, s. 81, 87), yirmi dört saat meşguliyet ve fedakârlık gerektiren bir iş olarak (Wacquant, 2012b, s.244) ortaya konulmuştur. Bal'ın (2015a, s. 125, 126) da aktardığı gibi, Wacquant, akademik hayatını terk edip, bir profesyonel boksör olarak salondan arkadaşlarıyla birlikte kalmayı bile düşünmüştür. Sebat ve emek gerektiren bir tür zanaat olarak sosyoloji (Şen, 2014, s. 370), boks üzerinden (Wacquant, 2015), aslında, "nesneleştirme" (Şen, 2014, s. 370; Wacquant, 2004) de sorgulamaya açmaktadır. Nesneleştiren özne olarak sosyolog, çoğu zaman kendini ilgilendiği "nesneden" ayrı ve bağımsız düşünme eğilimi ve kendini *oyun dışı* tutma yatkınlığı taşımaktadır (Bkz. Bourdieu ve Wacquant, 1992, s. 68; Şen, 2014, s. 370). Bunun yerine, yukarıda tartıştığım, yüzeysel değil *nesneleştiren öznenin, bilimsel ve akademik alandaki konumunu da nesneleştirdiği* düşününsel bir nesneleştirmeyi (Şen, 2014, s. 371, 381) önermiştir.

Yukarıdan Bakışa Aşağıdan İtiraz: Masal Kavramlar Yerine Tarihsel ve Sahadan Kavramlara...

"Buraya kadar her şey yolunda, buraya kadar her şey yolunda, buraya kadar her şey yolunda, buraya kadar her şey yolunda."
La Haine, Kassovitz

"İnsanlar banliyö hakkında ne duymak istiyorlar? Şiddeti duymak istiyorlar, ben de onlara bunu veriyorum. Sanki kalbinizi açmak gibi bir şey, fakat kalbiniz karanlık. Kalbimize koyduklarını reddediyoruz."
Worms-T, Sounds of the Banlieue (Penney, 2016)

"Ölülerin gölgesi vadisinin içinden yürürken
Hayatıma bir bakıyorum
ve hiçbir şey kalmadığını fark ediyorum."
Gangsta's Paradise, Coolio

"Elbet bir gün insanlık
Sizden hesap soracak.
Bin dertle bin gamla, yaşadık çok yılları
Sardıkça ezdi bizi, yoksulluğun kolları
Bir gün mutlaka göreceğiz biz de
O güzel yarınları"
Bitecek Dertlerimiz, Orhan Gencebay

Kente ve mahallelere bakışımı farklılaştıran, yazının başında da ele aldığım, saha çalışmaları ve ayrı düşünemeyeceğimiz kavramlardan ve ilgili itirazlardan tabii ki de en bilinen ve ilham verici olanı, -50'lerin- komünal gettosundan -90'ların- devletin adli ve polis gözetim sistemleri altında yaşayan "hipergetto"ya geçiş (Bkz. Wacquant, 2010, s. 60, 65, Arlı ve Göker, 2014, s. 133) tartışmasıdır. Peki "eski" ve "yeni" arasında nasıl bir fark vardır? Wacquant, 20. yy.'ın ortalarındaki hem kapana kısıran hem de koruyan *komünal gettodan* yüzyıl sonuna ait, kurumlar ağının çözülmesiyle, ekonomik, toplumsal, sıhhi, barınmaya ilişkin her türden emniyetsizliğe maruz bırakan yapısal şiddetin de kurumsallaştığı *hipergettoya* geçişin izini sürmektedir (Wacquant'dan akt. Arlı ve Göker, 2014, ss. 134-135). Üretilen bir söylem olarak *kendi kehanetini gerçekleştirmekte*, gettodaki çekirdek topluluğa ortak aidiyet hissi yerini, sistemli, yatay bir kötülemeye bırakmıştır (Arlı ve Göker, 2014, s. 133). Fransa örneğinde görebileceğimiz üzere, "uyarıcı", "yaygaracı" başlıklar taşıyan (Wacquant, 2010a, s. 160) ve aslında yanlış kullanım örneği olan makaleler salgın halinde yayılmaktadır. Örneğin, *cit 'ler*deki olaylar, "isyan", "ayaklanma", "kalkışma" vb. zamanın siyasi doxa'sının kavramlarıyla tanımlanmıştır (Wacquant, 2010a, s. 160). Aslında aynı nedenlerin (proletersizleşme, sürgün ve yaftalama) aynı etkileri daha geniş ve hızlı bir tempoyla üretmesi sonucu, 80'lerde şehir çeperlerindeki "karma isyanlar" olarak tanımlanan toplu konut olayları, 90'lar ve 2005'te huzursuzluk dalgasıyla adeta onaylanmıştır (Wacquant, 2010a, s. 307). Tekrar altını çizmek gereklidir ki, bu tanımlamalar sadece medyaya ilişkin olmayıp, *akademik ve bürokratik* ortak kullanım ve aslında katkılarıyla şekillenmektedir. Tam da Wacquant'ın gösterdiği gibi, kenti anlamaya çalışan acemi bir sosyolog olarak, saha çalışmalarımda, mahallelerin ve mahallede yaşayanların, kendilerine rağmen, farklı açılardan ve farklı gruplar tarafından açıklamalara, tanımlamalara, damgalamalara ve kararlara maruz bıraktıklarını gördüm.

Kent Paryaları kitabında da belirttiği üzere, Wacquant, "gettonun" dönüşümünü ve gündelik hayatın dokusunu betimlemek, iktisadi ve siyasi etkenleri belirleme amacıyla etnografik bir çalışma yürütmüştür (Bal, 2015b, s. 266). Bu dönüşümün etkenleri olarak ise, ekonominin kayıt dışı olması, proletersizleşmeyle katı bir ırk ayrımının devam etmesi, yoksul mahalleler için sunulan devlet hizmetlerinin planlı daralması (Wacquant, 2010a, s. 13, 99, 104) ve hatta elini çekmesi, bunun yerine de cezai karantına uygulamalarının başlamasını saymıştır (Bal, 2015b, ss. 266-267). Wacquant (2010a, s.16), bu etnografik çalışmalarla, devletin rolüyle birlikte (devlet yapıları ile devlet

programlarının), farklı ülkelerdeki kurumsal dönüşümlere de dikkat çekmiştir. ABD “metropolisi”ndeki sınıf, kast ve devlet ilişkilerinin normal sosyolojisinin, ulusal toplumun ırksal duygusuyla şekillenen ve gettonun gerçekliğini örtbas eden *sahte kavramlarla*, “süngerimsi terimlerin hem denge hem de tutarsız ampirik göndermeleriyle” *delik deşik* (Wacquant, 2010a, s. 274) olduğunu belirtmiştir.

Wacquant (2010a, s. 258), Wittgenstein’in uyarısına referans vermiş, kavramların yanlış anlamaları hem giderip hem de aslında *tetikleyebileceğini* bilmemiz gerektiğini belirtmiştir. Sosyoloğun anlatımıyla, farklılıklar abartılabilir, koşullara değer vermeden aşırı yüklenmiş ikilikler öne sürülebilir. Arlı ve Göker (2014, s. 129), Wacquant’ın kent sosyolojisi alanındaki katkılarının başında, kent çalışmalarından çıkan teorik sonuçların “bağlamlarından kopartılarak genelleştirilmesi eğiliminin sorunlarını ortaya koyması” olarak ifade etmişlerdir. Wacquant, sosyo-analitik/etnografik alan araştırmalarında, hem önceki teorik mirası değerlendirmekte hem de karşılaştırmalı çalışmalarda bulguları bozmadan nasıl kullanılacağını gösterecek biçimde düzenlemektedir (Arlı ve Göker, 2014, ss. 131-132).

Bu bağlamda ele alabileceğimiz belki de ilk kavram ise “maskeleyici” (Wacquant, 2010a, s. 107) “sınıfaltı” –*akademik- masalıdır* (Wacquant, 2010a, s. 37, 61, 84, 106). Bu kavram kullanılarak, kitlesel ayaklanmalar, “getto”, şiddet ve “anti-sosyal” davranışlar birbirini tamamlayacak/açıklayacak şekilde ele alınmıştır. “Sınıfaltı” söyleminin de bir hedefi vardır (Wacquant, 2010a, s.58): Üyelerinin güya/sözde davranış bozuklukları ve kültürel “sapkınlık” gösterdiği bir siyahi yoksullar kesimini tanımlamak. Fiziki ve ahlaki bir tehdit ve kent belası, saldırgan bir çete üyesi erkek ve sosyal yardım alan ve edilgen bir anne olarak *kadın resimleri çizilmekte* ve kişiselleştirilmekteydi. Eski bir tartışma olan “yoksulluk kültürü” de bu bağlamda “ahlak yoksulluğu” ya da “bağımlılık kültürü” tabirleriyle gündeme gelmekteydi (Wacquant, 2010a, s. 109). “Sınıfaltı” statüsü, dışarıdan ve –yukarıdan– atanmıştır. Wacquant’a (2010a, s. 62) göre, bu atama, gazeteciler, siyasetçiler, akademisyenler, hükümet görevlileri gibi simge üretiminde uzman olan ögeler tarafından, denetim ile disiplin amaçları güdülerek, bu statünün var sayılan üyelerine zorla uygun görülmüştür. “Getto” ile birlikte de düşünmemiz gereken “sınıfaltı”, Fransa ve birçok komşu Avrupa ülkesinde, Büyük Britanya ve Hollanda’da, işsizlik, mahallelerin çöküşü gibi olaylarla bağlamında ulusal yurttaşlık düzeninin üzerindeki baskıyı tanımlamak için kullanılmaktadır (Wacquant, 2010a, s. 185). Üretilen kavramlar, toplumları şekillendirmekte, “sınıfaltı söylemi” gibi söylemler, mahalle ve kent sakinle-

rinin kendilerine dair hislerini yıpratmakla kalmamış, toplumsal ilişkiler geliştirip devam etmelerini daha da zorlaştırmıştır (Cummins, 2016, s. 78).

Bu durumu, Wacquant (2010a, ss. 37-38, 49), ekonomik ve sosyo-politik değişimlerin, Avrupa ve Amerika şehirlerindeki mülksüz gençlere son yıllarda uyguladığı *yapısal şiddetin* sosyolojik tepkisi olarak açıklamıştır. Bu şiddet, aslında, “yukarıdan gelmekte”, ücretli işgücünün parçalanması, proletersizleşme ve işgücü istikrarsızlığının yayılmasıyla şekillenen kitlesel işsizlik ve bunun geçici işleri beslemesi, yoksul mahallelere sürülme ve günlük hayatta yaftalama (Bkz. Wacquant, 2010a, s. 43) şeklinde bileşenleri bulunmaktadır. Bu noktada, Wacquant’ın *proletersizleşmeden* kastını biraz açmak gerekebilir. Sınıfların pekişmesi, proleterlerin birleşmesi yerine bir çözülmeye bahsederken, bu durumun, güvencesizleşme (ve hatta ölü doğmuş bir grup olarak güvencesizler) yönünde bir eğilimin baskısının altında geliştiğini ifade eder (Wacquant, 2010a, s. 269, 271). Wacquant (2007b), “ilerlemiş marjinalite”, post-endüstriyel toplumlarda, güvencesiz sınıf olarak açıklayabileceğimiz “prekarya” oluşumundaki etkilerinden bahsetmiştir. Wacquant, kenti, “refah” devletinin dönüşümü, devletin yeniden yapılanması ve yeniden düzenlenmesi olarak açıkladığı neoliberalizmle birlikte ele almıştır (Akçaoğlu, 2014, s. 68). Neoliberalizmin anahtar özelliklerinden biri ise yukarıda bahsedilen *ekonomik ve sosyal güvencesizliğin* etkisidir (Cummins, 2016, s. 76). Bu noktada, Wacquant, benim de kapitalizmi hayatta tutan mekân ve üretimi -ki Wacquant’ın itirazlarına yazıda değineceğim- ve kentsel hareketler üzerinden “kentsel müşterekler” (Chatterton 2010a, 2010b; Harvey, 2012) bağlamında cevabını aradığım, “ortak koşul” ve “ortak amaç duygusu”nun istikrarsızlaşma üzerinden nasıl yaratılabileceği sorusunu sormuştur (Wacquant, 2010a, s. 270).

Wacquant, belli konuları dışlayıp damgalamaları yeniden üreterek ele alan, sosyal-teorik kabulleri farklı örnek ve coğrafyalara uygulayan, kentsel teorinin siyasal ve iktisadi sosyolojiden arındırılmış *yanıltıcı biçim çıkmazlarında kaybolan geleneksel ve günümüz kent sosyolojisinin* eleştirisini değerlendirmeye sunmuştur (Bkz. Arlı ve Göker, 2014, s. 130). Örneğin, “hipergettoleşme”, kentsel coğrafyadansa siyasal coğrafyanın konusu olarak değerlendirilmiştir (Wacquant, 2010a, s. 14). Wacquant’ın da ifadesiyle, *bölgesel damgalama* ileri marjinaliteyi ayırt edici özelliklerinden biri olarak teorileştirilip ardından *hipergetto* ile hapishane arası işlevsel ve yapısal paralellik kurulmuştur (2014a, ss. 124-125). Wacquant (2014b), kentsel ırksallaştırma, cezalandırma ve siyasetsizleştirme cenderelerinin, *ileri marjinalite*, hem ABD’de hem de Batı Avrupa’da bir diğerini pekiştirdiğini belirtmiştir.

Hatta Brezilya favela'ları için bu durum, cezalandırmadan askerileşmeye doğru bir değişim geçirmektedir (Wacquant, 2008b). “İleri marjinallik”, tecrit edilmiş bölgelerde yoğunlaşma eğilimi gösterirken, adeta lanetli bir toprak, cezalandırılmış mekânlanmış gibi hem aşağıdan -günlük hayatın sıradan etkileşimleri içinde- hem de üstten -siyaset, habercilik, bürokrasi ve hatta bilim, akademi- yerilir ve damgalanırlar (Wacquant, 2010, s. 262). Görüyoruz ki, Wacquant'ın geliştirdiği teorik tartışmalar sahadan -Goffman'a referansla ele aldığı- bu damgalamalara karşı üretilmiştir. “İleri marjinallik”, tam da bu “sınıfaltı”, “yeni tür yoksulluk” gibi etiketlere bir cevap niteliğinde olup, Wacquant'ın (2010a, ss. 285-286) da ifade ettiği gibi, “açık göstergeleri Batı metropolünün üstünkörü gözlemcilerine bile hemen tanıdık” gelmektedir. *Hipergetto* sakinlerinin tepkisinin, “aşağıdan gelen” bir şiddet unsuru ve anlamsız “patolojilerinin” dışavurumu olarak analiz edilmektedir (Wacquant, 2010a, s. 69). Hatta “karanlık getto”, “kentsel patolojinin ulusal sembolü” gibi durmaktadır (Wacquant, 2008a, s. 240). Bunun yerine, Wacquant'a göre bu “tepkiler”, devletin bölgeye girme derecesi ve ne tür düzenlemeler getirdiğinin bir fonksiyonu olarak anlaşılmalıdır. Daha önce de bahsedildiği üzere, “yukarıdan gelen” farklı şiddet türlerine karşı makul bir tepki olarak değerlendirilebilir (Wacquant, 2010a, s. 69). Örneğin, Amerikan ekonomisi dönüşmekte, tek merkezden yönetilmeyen hizmet yoğun bir sisteme geçilmektedir (Wacquant, 2010a, s. 84). Wacquant'a göre (2010, s. 84), bir diğer etken de, doğal addedilen ve fark edilmeyen, Afrika kökenli Amerikalıların toplu konut projeleri şeklinde ayrı yaşam alanlarına sıkışmasıdır ki bu bir *apartheid* sistemi kurmaktadır. Bununla birlikte, “planlı bir daralmanın” dışavurumu olarak yerel kent politikaları gözden geçirilip yenilenmemektedir (Wacquant, 2010a, s. 84). Kent politikalarındaki bu yeni tutum, kentin ve günlük yaşantının çöküntüsü sonucunu doğurmuştur (Wacquant, 2010a, s. 179).

Tüm bu “kavramsal” itirazlar yanında, “sürgün mahallelerinin” mekânsal aşağılanması, sakinlerin özelliklerini ve toplumsal bağlarının yanı sıra, şekil veren devlet politikalarını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak için, “bölgesel damgalama” kavramını önermiştir (Wacquant, 2014a, ss. 119-120). Bu noktada, Wacquant'ın (2010a, ss. 190-191) “sürgün mahalleleri” ve “bölgesel yaftalama” (Wacquant, 2010a, s. 295) tartışmaları da hatırlanabilir. Her ülkeye özgü özel terimler olsa da, “yeni yüzyıl kentlerimde dışlanıp sürgün edilmiş kesimlerin” yaşadığı (Wacquant, 2010a, s. 11) yerler, yazının başında da aktarıldığı gibi, “karamsar ve tek renkli bir ses tonuyla uzaktan ve yukarıdan betimlenir” (2010a, s. 11).

Bir diğ er üzerinde durmak istediğ im nokta, Wacquant'ın, "olguların ve ilişkilerin kurumsallaş ma tarihiyle inşa edilen alan analizi" dir (Arlı ve Göker, 2014, s. 134). Değ işimleri, politik dönüşüm bağ lamında değ erlendiren *tarihsel* bir kurumsalcı yaklaşımla, farklılıklar ve bölgesel damgalanma gibi (Wacquant, 2008a, s. 105, 244) benzerlikleriyle ele almıştır. Sosyal hayatın aynı şekilde görülüp betimlendiğ i "kent marjinalliğ i her yerde aynı kumaş tan dikilmemiştir" (Wacquant, 2010a, s. 11). Kenti anlamaya ve anlatmaya çalışırken, "marjinalliğ in" özgül biçimlerini tarihsel bir bağ lama oturtmak önemlidir (Wacquant, 2010a, s. 12). Bu devletler arasında olduğ u kadar aynı ülkede siyasi ve *tarihi geç işleri* -emek piyasası ve refah devletinin kent merkezlerinden çekilmesiyle cezai aygıtın harekete geçirilmesini- (Wacquant, 2010a, s.13) ve özgünlüğü (Arlı ve Göker, 2014, s. 133) fark etmek gereklidir. Öyle ki, bu art zamanlı tarihsel dönüşümlerin dizilimi kapsamına yerleştirilmesi gerekliliğ i, bir mahallenin durumunu incelerken bile söz konusudur; *mahalle dönüşümlerin cisimleş miş halidir* (Wacquant, 2010a, s. 19). Wacquant (2010a, s. 305), ampirik bir temelde, tarihler ve koşulların analiziyle örneğ in "marjinalliğ e" biçim veren güçlerin bilançosunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, aşağı dan bir kutuplaş ma çözümlemesi (Wacquant, 2010a, s. 16), Wacquant'ın tabiriyle (2010a, s. 16) "küresel şehir" ve "ikili şehir" "kavramlarına" eleştiri sunarken, eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır.

Wacquant (2010a, s. 20), yöntembilimle ilgili olarak, daha önce de bahsedildiğ i gibi, etnografik gözlemin "vazgeçilmez" bir araç olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Fakat saha çalışmasının *kurumsal analiz olmadan düşünüle-meyeceğ ini* ve bilginin, mahalle sakinlerinin pratikleri ve temsillerini belirleyen makro-sosyal etkenlere dair olması gerektiğ inin altını çizmiştir (Wacquant, 2010, s. 20). Bu bilgi, Wacquant'a göre (2010a, s. 22), mahallelere devletin nasıl ve ne ölçüde nüfuz ettiğ inin belirlenmesiyle tamamlanabilir. Wacquant, "sınıf-ırk-devlet" üçgenindeki ilişkileri tartışırken (bkz. Bal, 2015b, ss. 264-275), refah devletinin kent merkezinden çekilip polis gücü ile bir cezai aygıt a dönüş en devlet ve politikalarının, ABD'de "getto" nun çöküşü ve Fransa'da banliyö ve işçi sınıfı mahallelerinin çözülmesiyle "ileri marjinalliğ i" nasıl ortaya çıkardığını anlatmıştır. Bu mahalleler, medya, siyasetçi ve resmî idarecilerin toplumsal sorunların mekânı olarak olumsuz bir ilgiyi üzerlerine çekerek, korkulan, kaçılan ve uzak durulan bir alan olarak tanımlanmaktadır (Wacquant'dan aktaran Bal, 2015b, s. 265). İleri marjinallikle baş a çıkmak için *yoksulluk suç* haline getirilmekte, cezai bir devlete dönüş yaşanmaktadır (Wacquant, 2010a, ss. 300-301). Bu bağ lamda, Wacquant (2014a, s. 112-113), bir cezai ve hapsedme *ağ ından* bahsetmektedir: Etnik bir

kapsayıcı mekân olarak gettonun çöküşüyle, cezai ağ, gettonun kalıntıları dahilinde ve etrafında yerleşmiştir; hem getto “hapishaneleştirilmiş” hem de hapishane “gettolaştırılmıştır”. Chicago Ekolü’nün kavramlarından biri olarak karşımıza çıkan “simbiyoz” a, Wacquant tarafından politik bir anlam yüklenmiş, hipergetto ve hapishane arasındaki ilişki, siyahi kentsel alt-proletaryanın sembolik yozlaştırılması, sürekli kılınması ve ırkın anlamının yeniden üretilerek yurttaşlığı şekillendirmesi bağlamında açıklanmıştır (Wacquant, 2014a, s. 113). Wacquant (Cummins, 2016, s. 76), toplumdaki fiziksel, ekonomik ve mekânsal kopartılma şekilleriyle marjinalleştirilmiş topluluklar haline getiren kentsel yoksulluğun mekanizmalarını da araştırmış, çalışması yoksul ve yoksullaştırılmış halkı patolojik hale getiren hakim söyleme karşı bir söylem sağlamıştır. Bu bağlamda, “getto” da artık, “neo-liberal” toplumlarda, kentsel yoksulluğu tanımlamak için doğru bir terim değildir (Cummins, 2016, s. 78). “Yoksulu Cezalandırmak” (Fisher ve Reese, 2011, s. 226), yoksulu, bir taraftan sosyal devletin geri çekilişi (Wacquant, 2010, ss. 291-292) ve düşüşü ve çalışma rejimine dayanan bir devletle ikame edilmesi ve diğer taraftan da yoksulun kriminalize edilmesi ve hapishane sisteminin genişlemesi şeklinde ikili bir düzenleme şeklinde olmuştur. Sözde “kentsel sorunları”/“hastalıkları”, devletin yargısal kolunu harekete geçirerek tedavi etmesi anlamına gelen politikaları adlandırmak için “refah-rejimi” yerine “çalışma-rejimi” ile birlikte giden “hapishane-rejimi”nin hüküm sürdüğünü ileri sürmüştür (Wacquant 2010b, s. 2; Wacquant, 2014a, s. 120). Bu rejimi ortaya koyabilmek adına tartıştığı kavramlardan bir diğeri ise bir *kamusal onursuzluk* paradigması olarak “hiper-kapatma”dır (Wacquant, 2014a, ss. 121-122). Çalışmalarında, kentsel toplumsal hareketleri, Le-fevre’in (1972; Purcell, 2002) kentsel yurttaşlık bağlamında değerlendirmiştir. Wacquant (2010a, ss. 280, 308) ise, bu koşulların sonucunda, eşitliğe dayalı bir yurttaşlığa bağlı bir geçim ve refah hakkının kurumsallaştırılmasına dair beklentisi ve umudunu da dile getirmiştir.

Yoksulluk, artık geçişsel değil, tam tersine “çağdaş toplumların geleceğinde var olan” kalıcı bir özellik taşımaktadır. Wacquant, “manevi panik yaratan” (Wacquant, 2010, s. 157) “cités-ghettos” *mitini* kırıp, Fransa ve ABD arası farkları ortaya koymaya (Wacquant, 1992) ve Atlas Okyanusu ötesi yakınsama hayaletini kovmaya çalışmıştır (Wacquant, 2008a, s. 266; Wacquant, 2010, s. 296). Sosyoloğun görevi bu mitleri yok etmektir; simgesel etkinliklerin mantık ve etkilerinin anlaşılmasına dayanan toplumsal mekanizmaları ifşa ederek, politik mücadelelerde tavrı alır (Göker, 2001). Oysa, -kent- yoksulluğuna uzaktan kuş bakışıyla göz atılmış ve “anlaşılamamıştır”

(Wacquant, 2010a, s. 306). Ortak ve benzer yapısal güçler tarafından körüklenmiş olsa da, kentsel sürgün, Wacquant'a göre (2010a, ss. 282-283), iki farklı kıtada farklı sosyal ve mekânsal dinamikleri izler. Hem medyadan yayılan görüntüye hem de kendi ifadesiyle (2010a, s. 282) somut ampirik araştırmalar yerine günün siyasi ruh halinden etkilenen akademisyenlerin aceleci bildirimlerine rağmen, ayrı devlet yapıları ve yurttaş işbirliğinin ayrı yolları üzerinden farklılığın olduğunu ileri sürmüştür.

Toplumsal Cinsiyet ve Wacquant

Wacquant'ın çalışmalarında toplumsal cinsiyete dair fikirlerini belki de açık bir şekilde göremesek de, öncelikle kente ilişkin söylemler ve "sosyal politika" bağlamında değerlendirmelerinin izini sürebiliriz. Wacquant (2010a, s. 127), sosyal yardımı, sınıf ve toplumsal cinsiyet üzerinden değerlendirmiş, tüm sınıflar için farklı mahallelerde, *kadınların* yardım alma oranının erkeklerden yüksek olduğunu belirtmiştir. Getto ve "kurgulanan" "patolojilerinin", "ahlak" ve "kültür yoksunluğu" söylemlerinin bir parçası da "bekâr anneler"dir (Bkz. Wacquant, 2010a, s. 196). Yeni, merkezlessiz (Wacquant, 2010a, s. 13) *hipergettoda* günlük geçimi sağlamak, yüksek işsizlik oranları ve iş imkânlarının yetersizliği nedeniyle, sosyal yardım almak anlamsız olsa da bu yardımı istemeye, farklı ve hatta yasadışı stratejiler geliştirme zorunluluğunu doğurmuştur (Wacquant, 2010a, s. 76). Bu durumu, saha çalışmasında bahsi geçen, çocuklu kadınların deneyimlerinden ve düşük ücretli, kısa vadeli, geçici işler dışında başka bir işte çalışamayan Robert'in ifadelerinden anlıyoruz (Wacquant, 2010a, ss. 77-79). Fisher ve Reese (2011, s. 228), Wacquant'ın "Yoksulu Cezalandırmak" çalışmasından yola çıkarak, kesimsel feminist yaklaşımla, toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf ilişkilerinin arasındaki bağlantı üzerinden, devletin refah ve kriminal adalet politikalarını değerlendirmişlerdir.

Diğer iz ise sahadadır: "Ruh ve Beden" çalışmasında erkek bir sosyolog/boksör olarak Wacquant (2012b, ss. 64-65, s. 68), boks salonunun, özünde *eril* bir uzam olduğunu belirtmiştir. Bourdieu'nün Eril Tahakküm eserinden hemen sonra yazılan bu çalışma (Bkz. Albert, 2012), *fiziksel sertliği ve cesaretiyle ünlü, erkeklerin üye oldukları* bu lonca ve *duygusal bağlılık* hissettikleri bu ikinci "ev"den (Wacquant, 2012b, s. 82) katılımlarına resmî bir engel getirilmemesine rağmen –ki hatta bazı antrenörlerin kadınların boks yapmasına karşı olmadıklarını söyler- varlıklarının bu evrenin simgesel örgütlenmesini bozduğu düşünülerek kadınların uzakta tutulup istenmediğinden bahsetmiştir. Bununla birlikte, saha notlarında "eril" salondaki kadının

yeri ve “egzotik dansçılar” dan bahsettiği kısımlar (Wacquant, 2012b, ss. 230, 231) bu durumu açık ve rahatsız edici bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu çalışmadan yola çıkarak, Wacquant’ın “et ve kan sosyolojisi” (2015) ve “carnal” (2015) -bedenin fiziksel hisleri ve arzuları üzerine nefsi, cismani (“Kadınbedensahnedünya”), dünyevi- bir sosyolojinin feminist imkânı tartışılmıştır (Bkz. Pitts-Taylor, 2015). Aslında, maddi/bedensel ve ruhani karşıt olmanın ötesinde beden ve ruhu birlikte düşünerek feminist düşüncenin sorguladığı ikili kurgunun, ve belki de bunu kırmanın etnografyasını sunmuştur. Measor (2012) ise, kadınları neoliberalizmin kurbanları olarak değerlendirmek yerine “prekarya”yı toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alıp, kadınların direnişlerine bakılması gerektiğinin altını çizmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere, tehlikeli bir sınıf olarak tanımlanan, çalışan ve güvencesiz yoksullara yönelik politikalar ve buna karşı direnişler, ancak kadınlar üzerinden okunabilir.

Sonuç: “Kent” sosyolojisini açan çalışmaların birlikteliğine, Wacquant

“Konuşmamı şu *yakarış* ile bitireceğim: Kentsel marjinalite araştırmacıları, etnisite araştırmacıları ve cezalandırma araştırmacıları, birleşin! Entelektüel zincirlerinizden başka kaybedeceğimiz bir şey yok! Ve kamusal tartışmaya katacağınız bir pratik tavsiyeler zenginliğinin yanı sıra kazanacağınız bir bilimsel keşifler dünyası var!” (Wacquant, 2014a, s. 126)

“Sonuç: “Fransız Gettosu” Sosyolojinin Uydurduğu Bir Saçmalıklardır” (Wacquant, 2010a, s. 181)

Wacquant (2007b), “gelişmiş ülkelerdeki” “getto/banliyö”lerin - Siyah Amerikan gettosu ve Fransız işçi sınıfı banliyösünün- kendi itiraz ve önerileriyle “karşılaştırmasını” yapmış, “gelişmemiş güney”e atfedilen ve karşılaştırılmayan iki örneği *içeriden* anlayıp, yeniden kavramsallaştırmıştır. Wacquant, saha çalışmasından yola çıkarak, farklı ve benzer koşulların –değişkenliğini de göz ardı etmeden- ve devlet politikalarının, kent, mekân ve bunun ötesinde sınıf bağlamında ve gündelik hayatta benzer ve farklı etkileri ve sonuçları üzerine düşünmemi sağlamıştır. “Açıklamak” için önerilen teori ve kavramların çıkışı, kullanılışı ve akademi ve ötesindeki etkileri hakkında da farkındalık geliştirmeme yardımcı olmuştur. Wacquant’ın kent analizinde sahanın ve “hayatın” yerini en iyi Kent Paryaları kitabının sonundaki Postscriptum’da bahsettiği üç “sarsıntı”dan okuyabiliriz (Wacquant,

ant, 2010a, s. 304): Bunlardan ilki, sosyolojik “fay hattının sınırında” oturduğu dairenin penceresinden keşfettiği izlerin yaşattığı *duygusal ve zihinsel şoktur*. İkincisi, siyah Amerikan gettosunun sakinleri için duyduğu bilim tutkusu yaşayan Wilson’la karşılaşmasıdır. Üçüncü sarsıntı ise, “göçmen gettolarının” çoğalmasına, Avrupa şehrinin sözde “Amerikanlaşmasına” (Wacquant, 2008a, s. 235) yönelik söylemin yayılmasıdır. Bu üç sarsıntı, Wacquant’ı anlamak için bir özet niteliğindedir.

Kenti, kendimle anlama çabamın temelini oluşturan, teoriyle saha çalışmasının, pratiğin ayrı düşünülmemeyeceği fikrini ve iç içeliğini, Bourdieu ve Wacquant (1992; Ünal, 2013, s. 12) şu şekilde ifade etmiştir: “*ampirik araştırmadan yoksun teori boştur; teoriden yoksun ampirik araştırma kördür.*” Tekrar hatırlatmak gerekirse, “kent sosyolojisi” için de bunun önemini tartışan Wacquant, kente, siyaset ve ekonomiden bağımsız bakılamayacağını vurgulamıştır. Genelde sadece Fransızca literatürde kalan Fransa kent çalışmalarını, hem deneyimler hem de kavramlar açısından kent literatürüne katarak bizlere coğrafyalar arası düşünme imkânı sunmuştur. Fransa “banliyö”leri ve Kuzey Amerika “getto” kavramlarını/tartışmalarını birbirinden ayırmış, bu kavramları da “kent sosyolojisinin”/kent kuramının sınırlarını (Wacquant, 2010a, s. 272), “kavramlarını”, akademik üretim sürecini ve *topluma etkilerini* sorgulamıştır. Wacquant’ın belki de en büyük katkılarından biri, “getto” gibi kavramların ve “muğlak kategorilerin” (Wacquant, 2014a, s. 97) yeniden üretilmesinde *kent sosyolojisinin rolünü* açığa çıkarmasıdır. Öyle ki, kendi ifadesiyle, “marjinalliğin siyasal üretimi” (Wacquant, 2014a, s. 97), bunun özellikle sosyal politika ve refah devleti bağlamında “cezalandırıcı bir adalet” yönünde değişen özellikleri ve açık bir şekilde devletin rolü üzerine tartışmak gereklidir. Bu noktada, kent sosyolojisini, *sınıf, ırk -göç- ve devlet* bağlamında, bu marjinalliğin üretilmesine katkıda bulunan “ya şu (örn. “toplumsal”) ya da bu (örn. “ırksal”)” şeklinde seçimlere zorlayan, “dar” çerçevesinden çıkarmış, sahadan ve gündelik hayattan, dinamik ve tarihsel olarak değişkenliği üzerinden -yeni- tartışma ve kavramlar öne sürmüştür.

Bir konferans konuşmasının başında, araştırmanın toplumsal ve maddi örgütlenme biçimiyle ilişkili olarak, sosyal bilimlerde ilerleme ve derinleşme sağlanamamasının arkasındaki engeller ve olanakların azlığını da dile getirmiştir (Wacquant, 2014a, ss. 98-99). Kendisinin de belirttiği gibi, başta cezalandırıcı organlar üzerine çalışmalar yapmak, kent sosyolojisi ve ekonomik analiz arası bağlantılar kurmak ve hatta tüm bu alan ve konuların birlikte ele alınmasının gerekliliğini vurgulamış (Wacquant, 2014a, s.102) ve

bunu da uygulamıştır. Irk, sınıf ve “Yarı-insan” (*Sentor*) devletin karşılıklı olarak üst üste binmesinin mekânsal boyutunu (Bkz. Wacquant, 2012a, s. 1, 9; Wacquant, 2014a, ss. 102, 121) anlayıp zapt etmemizi sağlayacak şekilde bir yol izlememiz gereklidir.

Bununla bağlantılı olarak tartışılabiliriz uyarı mahiyetindeki nokta ise, marjinalliği betimleme “örtüsü” altında, tam aksine bu söylemin oluşmasına katkıda bulunan söylem ve kavramların incelenmesidir (Wacquant, 2010a, ss. 18-19). Türkiye’de “getto”, “varoş” vs. gibi “yakıştırmaların” kullanılması hakkında tartışmalar Wacquant’ın ele aldığı noktalar üzerinden gitmemekte, bu kavramlar hâlâ birbirinin yerine kullanılarak, *akademik yaftalamalarla* “marjinalleştirme”nin yeniden üretilmesine katkıda bulunulmaktadır (Bkz. Akçaoğlu, 2014, s. 68). Wacquant (2010a, s. 19), kavramların *ithal edilen ülkelerin* bağlamlarına uygun olmamasının yanında, *ihracatçı ülkelerin* kent gerçeklerini de yansıtmadıklarını açıkça belirtmiştir.

Wacquant, Bourdieu’nün kayıp kent sosyolojisine hem yeni bir yol açmış hem de farklı sahalar için tartışmalar geliştirmiştir. Wacquant (2018, ss. 90-91), Bourdieu’yü/fikirlerini kente taşımaya tartıştığı makalesinde, Savage’ın (2014) da tabiriyle, mücadele nesnesi olarak sosyal ve fiziksel mekânın karmaşık etkileşimi ve habitus, sermaye, alan, sembolik iktidar ve doxa üzerinden “Bourdieu’nün kayıp kent sosyolojisi”ni geri kazanmaya çalışmaktadır. Yeniden bir inşa olarak değerlendirilebilecek bu çalışmada, Wacquant (Akçaoğlu, 2014, s. 71), mekânı ve toplumsal hareketleri anlamaya çalışırken okuduğum “neo-Marksist” yaklaşımı yeterince açıklayıcı bulmadığını belirtmiş ve kenti, Weber ve Bourdieu’yü birlikte ele alarak, sermaye türlerini barındıran mekân olarak tanımlamıştır.

Bir diğer kavram, *toplumsal mekân*; failerin pratiklerini ve aidiyetlerini örgütleyen *görünmez gerçeklik* olarak yaşam fırsatlarını belirleyip kaynakların bölüşümünü teşhis etmemizi ve ayrıntılı bir şekilde açıklamamızı sağlar (Wacquant, 2014a, ss. 116-117). Çalışmalarımın dayandığı temel tartışmalardan biri olan Lefebvre’in (1991) mekâna yaklaşımını, toplumsal mekân ve mekânı sahiplenme mücadele değerlendirmelerinin benzerini daha çok Bourdieu’nün (Bkz. 1993, ss. 123-129) Wacquant’ın da dahil olduğu çalışmasında görebiliriz. Wacquant, Bourdieu’nün mekânın fetişleştirilmesine karşı uyardığını ve soyut düzeyde sosyal ve fiziksel mekân arası ilişkileri formüle ettiğini belirtmiştir (Wacquant, 2018, s. 97). Daha önce de bahsettiğim gibi, mekânı, “sorunların” ve çözümün kaynağı olarak görmemiş ve mekândan çıkan ve ona dönen bu tür açıklamaları yetersiz ve hatta tehlikeli bularak, bu yazıda da açıklamaya çalıştığım bir analiz sunmuştur. Wacquant’ın ça-

lişmalarında kentsel toplumsal hareketler konusu ve siyaset tahayyülü tartışmalı olsa da (Bkz. "Milli Coğrafya"), tarihsel bir değerlendirmeye dayanan etnografik saha çalışmalarının, özellikle toplumsal hareketler araştırmalarında da temel olması için ilham vermektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de, belki de kentsel entegrasyon yerine kentsel dönüşüme karşı mücadele ve marjinallikle başa çıkma yöntemleri üzerine soru ve tartışmaların açılması gereklidir ("Milli Coğrafya").

Wacquant (2010a, s. 171), daha en başta, boyutlarına bakarak, ABD gettoları ve Fransız citélerini birbirine benzetmeyi "ağır sıklet ile tüy sıkleti" karşılaştırmak olarak değerlendirmiştir; derin yapısal ve işlevsel farklar da barındırmaktadırlar (Wacquant, 2010a, ss. 170-171). Bu karşılaştırma, örneğin geçen yüzyılın son dönemi için yöntemli bir şekilde yapılırsa, kent marjinalliğinin sosyal, zihinsel inşasında devletin merkezi rolü gözler önüne serilecektir (Wacquant, 2010a, s. 310). Wacquant'ın belki de en önemli katkılarından biri, Amerika'ya dair bir deneyimi ve hakkında bir çalışmayı, Fransa'ya birebir taşımanın imkânsızlığıyla, kent sosyolojisinin diğer alanlarla bağlantısını ortaya koymasıdır (Arlı ve Göker, 2014, s. 136). Kendisinin de ifadesiyle, hâkim bir söylem olarak "gettolaşma" hakkında, devletin marjinalliğin üretiminde ve deneyimindeki *farklılıkları ortaya çıkaran, karşılaştırmalı* bir tarihsel bakış açısı getirmiştir (Wacquant, 2014a, s. 124). Arlı ve Göker'in (2014, s. 126) de altını çizdiği üzere, Bourdieu ve Wacquant, kent çalışmalarını açan imkânlar sunmuşlar, sosyolojik muhayyile ile coğrafi muhayyileleri birleştiren, toplumsalın değişimini okumaya duyarlı epistemolojilere geçişi sağlamışlardır. Wacquant, epistemolojik ve pratik çıkışı, mekân ve sınıf arası karşılıklı damgalama tuzağından bir anlamda çıkarıp başka bir yola yönlendirmiştir. Bu yazı vesilesiyle, Wacquant'ın, -kentin ötesinde ve kentten- sosyolojik düşünme patikamdaki gizli yerini, kısmen de olsa teslim ettiğimi umuyorum.

Extended Abstract

Exploring and Understanding with Wacquant: Field, Concepts and -Urban-Sociology

This article is an attempt to understand *-with-* Wacquant, the city and academic conceptions, related “constructions”, and concepts. The studies of Wacquant pave the way to explore the process of knowledge production and think about “ourselves” in and from the field. Wacquant explicitly argued that “field” is almost prerequisite for providing insight not only about field but also about “us”. In the paper, I elaborated Wacquant’s research practices, his discussions, rejections and propositions for urban sociology, the academia and beyond, stemming from “field”. In this respect, I tried to examine Wacquant’s remark on the fact that neighbourhoods are defined by distance and from above. For instance, *gecekondu neighbourhoods* could be evaluated as a good example for concepts “proposed/explained from above”, generalized, compared with each other and other examples, translated into other examples, romanticised or stigmatised. The paper also dealt with the idea that field research could not be thought separately from theory.

I also discussed Wacquant’s (self-) reflexivity, mainly from the study, namely “Body and Soul”. This study of Wacquant offers inspirationally an ethnography, which illustrates the co-existence of body and soul, theory and practice, “rational” and “emotional”, body in and outside the ring, boxing and fieldwork and sociology itself. Throughout the ethnography to understand the “neighbourhood”, Wacquant made an analogy between boxing/boxer and sociology-field research/sociologist. We could even argue that a similarity with sociology is defined over a set of features, namely commitment, craft, patience.

Besides, I tried to discuss “symbolic power” and his critique of “academic studies”, the concepts (“ghetto”, “underclass”) and related issues, such as “story concepts”, the role of the state, the political and economic reasons behind change and transformations, the evaluation of specific types of marginality in the historical context, which are significant for urban sociology and social movement studies. Merely with an analysis of the symbolic pow-

er, the reproduction of so-called “realities” could be revealed. Wacquant traced these constructions with a comparative historical analysis of social and intellectual structures, such as American “Black Belt” and French “Black Belt”.

While concepts could overcome misunderstandings, they could also trigger new ones and put forward overloaded dualities. In this respect, generalization by de-contextualization is problematic, which could lead to some concepts that are commonly used and that shape our understanding, such as “underclass”. For this reason, a historical analysis of facts and institutionalization of relations is required. Wacquant attaches importance to the differences, more exactly, distinctness and specific forms of marginality.

Explaining his elaboration of space with the necessity of a critical revisit of the concepts and the related “contribution of academic studies” on the production of stereotypes, I tried to reveal his call for opening urban sociology with his critique of/emphasis on the fact that studies on neighbourhoods and the city are based on perceptions considered as “social reality”. This could merely be possible with a political and economic analysis of the state, its regulations and interventions. Thus, “urban sociology” could challenge these “generally accepted” concepts, so-called “realities” but myths, with a focus on class-race and state.

Another discussion is about the transition to “hyperghetto”, which could only be made in terms of “insecurity” for Wacquant. One of the significant aspects that Wacquant underlined is that historical concepts should be proposed and constructed from the field, together with theory. For Wacquant, the space should not be considered as the source of problems and solutions as well. The transformation of “ghetto” could be explained by economic and political factors such as precarization, and institutional transformations, the transformation/re-organization of “welfare state”. In this regard, the poverty could be understood in terms of its criminalization – and related “ghettoization”- and transformation of the state into “workfare” and “prisonfare”. Another remark was on the analysis of the concepts and relations through their history of institutionalisation and “particular forms of marginality”. On this point, it is crucial to examine the transformation of “welfare state” in terms of “class and race”. It could be argued that with the criminalisation of poverty, the state is transformed into a penal one. The “concepts” related to social movements, such as “riots” and “uprising”, are commonly used by the bureaucracy and academia. However, for

Wacquant, this could be evaluated as a sociological reaction against the structural violence. We can argue that neighbourhoods and dwellers are exposed to explanations, definitions, labelling and decisions made and proposed by different groups and from different aspects.

Wacquant gives the possibility to think across geographies, especially from studies on France that remain merely in discussions and conceptualization made in French and on France and its "banlieues". He also challenges the limits of urban sociology and theory and questions the academic production process, the social impacts of urban sociology and related roles. Space, for Wacquant, is not the source of problems and solutions. His conceptualisation of space stems from Weber and Bourdieu. However, for him, explanations from and on space are insufficient and could even be "dangerous".

The paper also provides a discussion on gender in terms of the city, state and fieldwork and the impact of his studies in this respect. Gender could be discussed firstly, in terms of field research of Body and Soul, which leads to challenge the dual construction, from a masculine field. Secondly, it paves the way for studies on social policy and evaluation of welfare and criminal justice policies, "precariat" and resistances, from gender perspective with an intersectional feminist approach. Moreover, this is also a new "carnal" sociology carrying feminist "possibilities", for instance, in sport sociology.

Kaynakça/References

- Akçaoğlu, A. (2014). Loïc Wacquant ile söyleşi: Kentsel marjinalite ve devletin sağ eli, *Birikim*, 298, 67-72.
- Albert, A. (2012). Lecture: Corps et âme, carnets ethnographiques d'un apprenti boxeur. de Loïc Wacquant, *Genre et Classes Populaires*, <https://gcp.hypotheses.org/743> adresinden erişildi.
- Arlı, A. ve Göker, E. (2014). Kent sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant'la düşünmek. *Cogito*, 76, 121-139.
- Bal, H. (2015a). *Sosyolojide yöntem ve araştırma teknikleri*. İstanbul: Sentez.
- Bal, H. (2015b). *Kent sosyolojisi*. İstanbul: Sentez.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. J. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press. [Bourdieu, P. ve Wacquant, L. D. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. İstanbul: İletişim.]
- Bourdieu, P. (1993). *The weight of the world, social suffering in contemporary society*, Stanford, California: Stanford University.

- Cummins, I. (2016). Wacquant, urban marginality, territorial stigmatization and social work. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 28(2), 75-83.
- Chatterton, P. (2010a). The urban impossible: A eulogy for the unfinished city. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 14 (3), 234-244.
- Chatterton, P. (2010b). Seeking the urban common: Furthering the debate on spatial justice. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 14(6), 625-628.
- Fisher, T. ve Reese, E. (2011). The punitive turn in social policies: Critical race feminist reflections on the USA, Great Britain, and beyond. *Critical Sociology*, 37(2), 225-236.
- Göker, E. (2001). Durkheim'in sol eli: Pierre Bourdieu'nun muhalefeti. *Praksis*, 3, 228-251.
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: from the right to the city to the urban revolution*. London: Verso.
- Kadınbedensahnedünya, ruh ve beden: Sosyologdan boksör olur mu?, <https://kadinbedensahnedunya.wordpress.com/2012/06/13/ruh-ve-beden-sosyologdan-boksor-olur-mu/> adresinden erişildi.
- Lefebvre, H. (1972). *Le droit à la ville (suivi de) Espace et Politique*. Paris: Anthropos.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Measor, L. (2012). Loïc Wacquant, gender and cultures of resistance. P. Squires and J. Lea (Der.), *Criminalisation and advanced marginality: Critically exploring the work of Loïc Wacquant* içinde (ss. 129-170), Bristol: University of Bristol: The Policy Press.
- Milli Coğrafya, <https://millicografya.wordpress.com/2014/01/20/wacquantin-hrant-dink-dersi-ve-kent-kuramina-dair-dusundurdukleri/> adresinden erişildi.
- Mücen, B. (2007). Sabitfikirlerle yüzleşen bilimsel tutum. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, U. Tatlıcan (Der.), *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (ss. 421-435), İstanbul: İletişim.
- Penney, J. (2016). *Sounds of the Banlieue*, <https://widerimage.reuters.com/story/sounds-of-the-banlieue> adresinden erişildi.
- Pitts-Taylor, V. (2015). A feminist carnal sociology?: Embodiment in sociology, feminism, and naturalized philosophy. *Qualitative Sociology*, 38(1), 19-25.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58(2-3), 99-108.
- Savage, M. (2014). Pierre Bourdieu'nün kayıp kent sosyolojisi, *Cogito*, 76, 106-120.
- Şen, S. (2014). Pierre Bourdieu sosyolojisinde düşününsellik, *Cogito*, 76, 366-388.
- Ünal, S. (2013) Takdim. D. Layder, *Sosyolojik araştırma pratiği, teori ve sosyal araştırmanın ilişkilendirilmesi* içinde (ss. 7-12). Ankara: Heretik.
- Wacquant, L. J. (1992). Pour en finir avec le mythe des "cités-ghettos": Les différences entre la France et les Etats-Unis. *Les Annales de la recherche urbaine*, 54(1), 21-30.
- Wacquant, L. (2004). Following Pierre Bourdieu into the field. *Ethnography*, 5(4), 387-414.
- Wacquant, L., Bozçalı, V. F., Aydın, S. ve Özden, C. (2007a). Loïc Wacquant ile söyleşi: Bourdieu ile devleti düşünmek, *Birikim*, 219, <http://wwTolga Akbu>

- lutw.birikimdergisi.com/birikim-yazi/6076/loic-wacquant-ile-soylesi-bourdieu-ile-devleti-dusunmek#.XFbU1TPBIU0 adresinden erişildi.
- Wacquant, L. (2007b). İlerlemiş marjinalite çağında bölgesel damgalama, *Birikim*, 219, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/6024/ilerlemis-marjinalite-caginda-bolgesel-damgalama#.XFbVITPBIU0> adresinden erişildi.
- Wacquant, L. (2008a). Red belt, black belt: racial division, class inequality and the state in the French urban periphery and the American ghetto. E. Mingione (Ed.), *Urban poverty and the underclass: A reader* içinde (Ch.11). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Wacquant, L. (2008b). The Militarization of urban marginality: Lessons from the Brazilian metropolis. *International Political Sociology*, 2, 56-74.
- Wacquant, L. (2010a). *Kent paryaları ıleri marjinaliteğin karşılaştırmalı sosyolojisi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Wacquant, L. (2010b). Crafting the neoliberal state: Workfare, prisonfare, and social insecurity. *Sociological Forum*, 25 (2), 197-220.
- Wacquant, L. (2012a). Three steps to a historical anthropology of actually existing neoliberalism. *Caderno CRH*, 25(66), 505-518.
- Wacquant, L. (2012b). *Ruh ve beden acemi bir boksörün defterleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Wacquant, L. (2014a). Neoliberal şehirde marjinalite, etnisite ve cezalandırma: analitik bir kartografya. S., Torlak ve Ö., Kulak (Der.), *Mekân Meselesi* içinde (ss. 97-126). İstanbul: Tekin.
- Wacquant, L. (2014b). 1993'te Bourdieu: Bilimsel kutsamaya dair bir vaka incelemesi, Pierre Bourdieu, *Cogito*, 76, 16-34.
- Wacquant, L. (2015). For a sociology of flesh and blood. *Qualitative Sociology*, 38(1), 1-11.
- Wacquant, L. (2018). Bourdieu comes to town: pertinence, principles, applications. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(1), 90-105.

Nezihe Başak Ergin Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisans ve doktora derecelerini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden almıştır. Doktora eğitimi sırasında Leeds Üniversitesi Coğrafya Okulu'nda ziyaretçi araştırmacı olarak bulunmuştur. Halen Giresun Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir.

Nezihe Başak Ergin is graduated from Urban and Regional Planning Department, Mimar Sinan Fine Arts University, İstanbul. She received the MSc and PhD degrees in sociology from Middle East Technical Studies. During her doctoral studies, she was visiting researcher in the School of Geography at the University of Leeds. She is currently faculty member in the Department of Sociology at Giresun University.

E-mail: nbasakergin@gmail.com

Toplumsal Mekân ve Düşünümsel bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak

*

Sinan Tankut Gülhan
Gaziantep Üniversitesi

Öz

Bu yazı, Pierre Bourdieu'nün "toplumsal mekân" kavramının yeni kent sosyolojisinin en önemli yayın mecrası ve kurumsal yapısı olan *International Journal of Urban and Regional Research* üzerinden alanı nasıl tanımladığını, hangi kırılma noktalarına hitap ettiğini, bu kırılma noktaları aracılığıyla nasıl bir bilimsel kopuş müdahalesi, benim deyişimle doksaya yönelik bir "huruç," tertip ettiğini açıklamayı amaçlar. Bunu yaparken *IJURR*'un son kırk yıldaki arşivini gözden geçirerek Bourdieu'nün kavramlarının kullanımını inceler. Yeni kent sosyolojisi ve Marksist şehirciliğin mekân anlayışı ve yorumu son kırk yılda önemli değişimler geçirdi. Ancak özellikle 2000'li yıllardan itibaren Bourdieu'nün kuramsal etkisi bir dizi araştırmayla kendini göstermeye başladı. Bu etkiyi araştırırken üç farklı durak noktasından geçmemiz gereklidir. Bu yazıda, öncelikle yeni kent sosyolojisinin ve eleştirel kentsel kuramların Chicago Okulu'na bir tepki olarak nasıl ortaya çıktığını incelenmiştir. İkinci durak noktasında, Castells'in kurucu etkisi altında kurulan yeni kent sosyolojisinin 1970'lerden 1980'lere dönüşümünü ele aldım. Üçüncü durak ise yeni kent sosyolojisinin geri çekilme noktasında Bourdieu'nün yapıtının öncelikle Anglofon sosyolojide, sonra da kent sosyolojisinde nasıl temellük edildiğiyle ilgilidir. Burada, 1980'lerden itibaren *IJURR*'un sayfalarında Bourdieucü sosyolojik programın nasıl ele alındığını çalıştım. Bu önemli durakta, öte yandan Bourdieu'nün metinlerinin toplumsal mekânı nasıl ele aldığı da incelenmiştir. Son kısımda, Bourdieu'nün yapıtının yeniden inşa edilmekte olan bir kent sosyolojisi için sunduğu programın eleştirisi ve kazanımları meta-kuramsal bir çerçevede içinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pierre Bourdieu, yeni kent sosyolojisi, kentsel kuram, toplumsal mekân

Social Space and the Genesis of a Reflexive Sociology: Bourdieu's Interventions in the Study of Space

*

Sinan Tankut Gülhan
Gaziantep University

Abstract

This paper focuses on the concept of “social space,” a key concept developed by Pierre Bourdieu for advancing his sociological research program. In investigating the possible novel venues of sociological inquiry opened up by the intervention provided by Bourdieu's use of social space, this paper ventures into the archives of *International Journal of Urban and Regional Research* to understand how Bourdieu's work was reflected upon within the field of urban research in the last four decades. New urban sociology and Marxist urbanism's understanding and interpretation of space has changed significantly throughout the years. Yet, Bourdieu had a certain theory effect, and this has acted upon a steady stream of research, especially since the 2000s. *IJURR* had gone through what we can call a series of theoretical ruptures in the three decades. Hence, while investigating the Bourdieu's *oeuvre* three important moments are animated here: first, the inherent rupture of the 1960s as a reaction to the Chicago School and its quantitative inheritors are explicated. Second moment requires a critical engagement with the new-born -or, still-birth- new urban sociology and how Manuel Castells' theoretical approach created a new doxa in the academic field. 1970s and 1980s was a crucial point of transformation for the urbanists. In the third moment, I investigated how Bourdieu's analysis was appropriated in the symbolic space of the sociological and urban sociological field. Bourdieu's conceptual framework created a plethora of new approaches, however, their analytical relationship with both Bourdieu's sociological program and the hitherto prevalent spatial imagination is frequently questioned. Here, I suggested an objectification of the Bourdieu's theoretical and research work and tried to locate the breaks and continuities.

Keywords: *Pierre Bourdieu, new urban sociology, urban theory, social space*

Entelektüel alan...bir manyetik alan gibi güç [iktidar] hatlarından oluşur.

(Bourdieu, 1969, s. 89)

Giriş: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak

1990'ların artık kanonikleşmiş ve popüler kültür dünyasından düşünce dünyasına sızmış efsanevi komedi dizisi Seinfeld'in bölümlerinden birinde, ağır bir anti-kahraman olan George Costanza, sevgilisiyle arkadaşlarının tanışmasından sonra meşhur ve korkunç yakınmasıyla bağırılmaktadır, "the worlds are colliding, the worlds are colliding." Dünyalar çarpışıyor, dünyalar çarpışıyor. Bourdieu'nün kent literatürüne girişi, girişinden de fazlası, Bourdieucülüğün hurucu, öyle bir etki yarattı. Dünyalar çarpışıyor. Bourdieu, Marksizmin ana kanallarından gelmedi. Daha yakından baktığımızda, tam da kılcal damarların kırılma noktasından Bourdieucülüğün doğduğunu, Ecole Normale Superieure öğrencisi, Althusser'in tüllabından, yapısalcılığın ve bilakis, Levi-Strauss murisinin taşıyıcısı olduğunu görebiliyoruz. Ne var ki, Bourdieu'nün muris karakteri, bana bu saydığım isimlerden ziyade Durkheim'i, mutlaka onun fazlasıyla değişkenler sosyolojisi olarak tanımlayabileceğimiz yanını, Weber'i, büyük ihtimalle Weberciliğin anti-pozitivist pozitivizmini akla getiriyor.

Bu yazıda, Pierre Bourdieu'nün "toplumsal mekân" kavramının yeni kent sosyolojisinin kurucu kurumsal yapısı olan *International Journal of Urban and Regional Research* üzerinden alanı nasıl tanımladığını, hangi kırılma noktalarına hitap ettiğini, bu kırılma noktaları aracılığıyla nasıl bir bilimsel kopuş müdahalesi, benim deyişimle bir "huruç," tertip ettiğini açıklamayı amaçlıyorum. Bourdieu'nün de ısrarla işaret ettiği gibi sosyal bilimlerin kendi içinde hareketini anlamaya çalışıyorsanız "nesneleştirilen özneyi nesneleştirmekten kaçınamazsınız. (Bourdieu, 1988, s. xii)"

Tabii, bazen, eleştirel öznenin bile nesneleşmenin nesnesi olması kaçınılmaz. Bourdieu'nün anaakım sosyal bilimler içinde Marksist sayılması giriş kitaplarının basitliğinin bir ürünü. Öte yandan, Marksist olup olmamasının bir önemi yok. Fakat, bir yandan giriş kitaplarının komplike olanı karmaşılaştırmasının, öte yandan, ana metinlerin mistifikasyonunun ürünü olarak, Bourdieu'nün mekâna müdahalesinin esas güzergâhı gözden kaçıyor. Bu yazıda, Bourdieu'nün toplumsal mekân kuramının, esasında toplumsal sınıfların bir illüzyon, gerçekliğin dışında bir politik ve akademik kurgu olduğu varsayımıyla başlayan bir atağın sonucu olduğunu iddia

edeceğim. Bourdieücü toplumsal mekân, kendisinin de belirttiği gibi, sosyolojiyi sosyal topoloji olarak gören (Bourdieu, 1984), ama sosyolojiyi fiziksel mekâna getiren, yapılı çevreyle iştiğâl eden, tarihsel-coğrafi bir analiz sunan bir yaklaşım değil. Bu yazıda değinmeye çalışacağım gibi, Bourdieu'nün Marksizmi, Costanza'nın deniz biyoloğu olması gibi -mimar olması gibi değil- bir ikili hareket barındırıyor içinde. Marksizme dair bir müstehzi tavrı var, onunla mücadelesi süregelen bir mücadele -muhtemelen doğru bir mücadele. Bazen, etkisini silemeyeceğiniz ağırlıkta düşünürlerin ömrü bitse de, düşüncelerinin ömrü durmuyor, kendi içinde kendini yeniden üretmeye devam ediyor. Filhakika, Bourdieu'yü övmek gerekiyor, ama hem övüp hem de kendi geliştirdiği nesneleştirilen nesne olarak idrak edebiliriz. Belki de Platon'un bize öğrettiği en gizli sır bu, hocalarınızı nesneleştirdiğinizde, onları övmeye de devam edebilirsiniz; tabii, eğer hocanızı yeniden üretmişsiniz. Zirâ, her tüllab hocasını yeniden yaratır-bazısı yeniden üretir. Ya da, Richard Swedberg'in T.S. Eliot'tan esinlenerek söylediği gibi, "olmamış şairler taklit eder, olgun şairler çalar" (T.S. Eliot, 1920/1964, s. 125; Swedberg, 2011, s. 68).

Sosyal bilimlerin Bourdieu'ye medyun olması gerektiğini düşünüyorum. Burada huruca karşı bir huruçtan bahsedilmemektedir, *Homo Academicus*'ta (1988) Bourdieu'nün işaret ettiği gibi polemik için polemik alanda yer belirlenmesine dair bir metin değil bu. Bütün diğer kavram kümelerini, habitus'u, çoklu mütekebiliyet analizini, allodoxia'yı, konumların hareketliliklerini, meta-sosyolojiyi ya da sosyolojinin sosyolojisini bir kenara bıraksak bile -ki, bırakmama taraftarıyım- salt toplumsal sınıfların alanların ta kendisi olduğu iddiası bile sınıf çalışmaları açısından son derece zihin açıcı, ilerideki araştırmalar açısından belirleyici nüveleri içinde barındırmakta.

Öte yandan, Bourdieu'nün mekânı, metaforik bir mekân, toplumsal olanın yapısal konstrüktivizminde -ya da, konstrüktivist yapısalcılığında- (1989) konstrükt edilen, inşa edilen bir temsil mekânı. Her şeyden önce, sosyologlar için bir mekân burası, farkların, değişkenlerin, chi-kare analizlerinin, çoklu mütekebiliyet analizlerinin yaşaması için kurulan bir yer. Kent- sel düşüncenin doğuşu ve gelişmesinde böylesi çok yer oldu, beşerî ekolojiden, habitat'a, mimarının ve plancının mekânından, sınıfsal ayrımların mekânına, üçüncü dünyadan, küresel kentlere ve hattâ üçüncü mekâna değin bu tropelar, Bourdieu'ye göre *phonemeler*, bu söylem birimleri, kendini yeniden üretmeyi başardı.

Kent hakkında düşünce, Batı felsefesi kadar eski; Platon'un mağara alegorisini de, iyi bir site devleti kurmak hakkında *Devlet*'teki görüşlerini de

bunun başlangıcı saymak pekâlâ mümkün. Buna, Aristoteles'in ideal site devleti hakkındaki spekülasyonlarını, St. Augustine'in Aristoteles'ten yola çıkarak uhrevi bir şehir tahayyülünü, bizim coğrafyamızda, farklı nevî İbn-Haldun güzellemelelerini -1970'lerde soldan, günümüz muhafazakârlığına kadar uzanan- görmek olası. Bir kavram ebedileştiriliyorsa, onun sosyal bilimsel açıdan yok edildiğini, gündelik iktidar söylemine massedildiğini iddia edebiliriz. Kent düşüncesinin bir toplum tahayyülü olduğunu söylemek yerinde olabilir; fakat bu, toplumları çalışmanın ezel-ebed denklemine kentselliği dahil ederek aslında mekânsal olanı ilga etmek anlamına da gelebilir. Somut ve soyut arasındaki ilişkisel gerginlik hattının en ciddi sorunu burada yatıyor; mekânı tekdüzeleştirmekte.

Bu yazıda, Pierre Bourdieu'nün kent sorununa "toplumsal mekân" kavramıyla nasıl müdahil olduğunu üç duraktan geçerek irdelemeye çalışacağım. İlk durakta Chicago Okulu'nun kuruluşu ve kente dair hegemonik paradigmayı inşa etmesi yer alıyor. Bir hayli tafsilatlı sayılacak bu durak hızlıca geçmekte fayda var; fakat iki noktayı görüş açımıza taşıması açısından önemli, birincisi Aristoteles'in site'sini Chicago Okulu'nun kent'ine çeviren benzeşlik, ikincisiyse, hegemonik söylemin kendi reddiyesini nasıl hazırladığı.

İlk durak Chicago Okulu'yla başlıyor fakat onun reddiyesini de içeriyor. Bu istikamete ancak büyük bir kopuştan geçerek varabiliriz, sosyoloji ve genel hatlarıyla mekânla iştiğâl eden sosyal bilimlerin, ekonomi-politikten coğrafyaya, siyaset biliminden kamu yönetimine, neoklasik iktisattan mimarlığa kadar uzanan geniş bir alanlar silsilesinin mekânı kavrayışındaki büyük kırılmadan bahsedeceğiz. Manuel Castells'in devrimi bu, neredeyse tek başına inşa ettiği bir paradigma, bir noktadan sonra tek başına bıraktığı bir devrim de.

İkinci durak, sosyal bilimlerin mekânın bilimsel ele alınışına dair alanı nasıl kurduğıyla doğrudan ilintili. Burada en belirgin kurum, akademik dergicilik ve o dergiciliğin nasıl şekillendiğı. Kentsel mekâna dair tahayyülün ve *International Journal of Urban and Regional Research* [bundan sonra, kısaca *IJURR*] isimli akademik bir dergi etrafında inşa edilen paradigmanın, ya da alanın, bilimsel parametrelerin, nesneleştirilenin ve daha da önemlisi söylemin nasıl üretildiğı yönünde çok parlak çalışmalar var (Crysler, 2003; Milicevic, 2001; Topalov, 1989; Zukin, 1980). Bu durak, Manuel Castells'i tarihsel açıdan konumlandırmayı, onun kuramından neşet eden kentsel ideoloji eleştirisinin nereye dönüştüğünü incelemeyi hedefliyor.

Üçüncü ve nihai durağımızda ise IJURR'da Pierre Bourdieu ve varisi Loic Wacquant'ın metinleri yer alıyor. Bu durakta, IJURR'un Sociology Source Ultimate'ta yer alan tam metin veritabanından yararlandım. Temel mesele esasında bir hayli belirgin: Bourdieu'nün 1980'lerde oluşmaya başlayan düşüncesi mekânı da, kendisinin kavramsallaştırdığı adıyla müsemma "toplumsal mekân" olarak içeriyor ve ilgilendiriyor. Oysa 2000'lerin ortalarına kadar, IJURR'da yayınlanan metinlerin sadece çok kısıtlı bir parçası Bourdieu'nün araştırma sorunsalına ve yaklaşımına yönelim gösteriyor. Öyle ki, 1990'lar ve 2000'lerin başlarında, "sosyal sermaye" kavramı, Bourdieu'nün bir çok kavramsal mekanizması ve manivelalarından çok daha fazla iş görüyor. Aynı yıllar, Amartya Sen'le beraber, Dünya Bankası ekseninde küreselleşme tartışmalarının da bir hayli yoğun ağırlık kazandığı yıllar. Ne var ki, Bourdieu'nün kendisi küreselleşme lügatına, neoliberalizmin kontrolsüz bir biçimde toplumsal alanda konumlanışına dair yazdığı çok ağır eleştirilerle yanıt verdi (Bourdieu, 1998).

Bu durakta, Bourdieu'nün 1980'lerin başından itibaren toplumsal mekân kavramını nasıl dokuduğunu ve aynı zamanda IJURR'da yoğunlaşan yeni kent sosyolojisinin ve eleştirel kentsel kuramların Bourdieu'nün ürünlerini, kuramsal pratiğini nasıl fiiliyata döktüğünü inceleyeceğim. Durağın varacağı nokta, Wacquant'ın 2018 başında IJURR'da hazırladığı Bourdieücü programatiğin ilân edildiği sayı ve bu tür bir mekânsal tahayyülün alanı nasıl tasvir ettiği olacak. Bourdieücü mekânsal tahayyül üzerinden kentsel kuramların kırılma noktalarının ve inşa güzergâhlarının mukayesesini yapmaya çalışacağım. Mike Savage bu yönde bir çabayı Bourdieu'nün "kayıp kent sosyolojisini" bulmak olarak tanımlasa da (2011), Loic Wacquant (2018, s. 91) ise mekânsallığın en başından beri Bourdieu'nün lügâtının bir parçası olduğunu iddia edecektir.

Bu yazı, bir taraftan Bourdieu'nün bir güç [iktidar] hatları alegorisiyle resmettiği alan kuramını kendi yansımasıyla değerlendirmeye çalışırken, öte taraftan da kent kuramının IJURR üzerinden yapılan bir içerik analizi yoluyla 1970'lerden bu yana dönüşümünü ele almayı amaçlamaktadır. Bu dönüşümü anlayabilmemiz için ise kentin bir nesne olarak sosyoloji alanına nasıl temellük edildiğinden, yani Chicago Okulu'nun kurucu etkisinden başlayacağız.

Kentsel Bilimin Oluşumu: Chicago Okulu

Robert Park, şehri bir bilim nesnesi olarak kurmaya kalkıştığında anladığı ve tasarladığı sosyolojiyi epeyi sarıh bir biçimde ortaya koydu. “Şehir - özellikle de insan ilişkilerinin çıkarlar ve para üzerinden tanımlandığı, genellikle rasyonel ve daha az şahsi olduğu büyük şehir- kitlesel davranışın araştırılması için gerçek anlamda bir laboratuvardır.” (Park & Burgess, 2015, s. 59). On dokuzuncu yüzyılın bütün sosyolojik mirasını taşıyan bu tanım bize bir katman meseleyi özetler. Birincisi, sosyoloji, diğer pozitif bilimler gibi bir laboratuvara ihtiyaç duyar ve bu laboratuvar da sosyal gerçekliğin ta kendisidir.

Albion W. Small’un kurduğu Chicago Okulu başlangıcından itibaren Herbert Spencer’in Darwinizm sosuna bulanmış toplumsallık yorumuna medyun, Marx’ın ekonomi-politik eleştirisine tepkiliydi. *Methodenstreit* daha kendini göstermeden, Small sosyolojinin programatik yaklaşımını belirtti: “Bazı akademisyenler hâlâ sosyolojinin bir biçimden yoksun ve boşluktan ibaret olduğunu ve bunun da sonsuza kadar böyle sürmesi gerektiği düşüncesindedir. (Small, 1895, s. 6)” Bu nedenle diyerek ekler, bu akademisyenler için sosyoloji sadece yeni kuramcılara ait bir yerdir. Small, teknik argümanlarla mücehhez bir sosyolojinin otantik bir sosyal felsefe talebi olduğunu iddia edecektir. Kurduğu Chicago Sosyoloji Bölümü de, bizim daha sonraları kulak aşinalığı taşıyacağımız bir iddiayla yola çıkar, Chicago bir sosyoloji laboratuvandır.

Park’ın, Small’dan mülhem ikinci saptaması, şu üç kavram kümesinde yer alır: rasyonellik, gayri-şahsilik ve para-çıkâr ilişkisi. Chicago Okulu, bohemiği, suçu, sapkın davranışları çalışmasıyla zamanı için bir hayli avangard bir ekoldür, ne var ki, büyük şehirleri ele alış, para-çıkâr ve gayri-şahsilikten öteye geçmediği gibi, kendi içinde bir hayli muhafazakârdır. Paranın toplumsal olgularla birlikte soyut olanı nasıl somuta tahvil ettiğini çalışmak yerine, paranın *a priori* kirliliğine takılıp kalmıştır. Park’ta, Burgess’ta, daha sonra Wirth’te çok duyacağımız bir soyutlama seviyesidir, para insanlar arasında ilişki kurar, gayri-şahsiliğin ve çıkarcılığın, menfaat-perestliğin bir timsalidir (Park & Burgess, 2015; Wirth, 1938). Nokta. Natürâlizmin evrimci inşasının doksa yerine geçtiği bir teşkilatta, olguların soyutlanmaya değil, kavrandığı gibi açıklanmasına ihtiyaç vardır.

Park için anlam sorunu, olguların gerçeklikten ayrı bir fenomenolojisi olduğu fikri bir müşkilattır, çünkü “şüphesiz ki hayvanlar arasında en sıcakkanlı olanı insandır” (Park, 2015, s. 145), bu nedenle Polonyalı göçmen

çocuklar bir semptomdur. Burgess için şehir bir metabolizmadır ve muhtemelen buradaki fikir metaforik değil, hakikaten onun bir metabolizma olduğunu kabul eden bir homolojidir. Kentsel büyüme anaboliktir (yapıcıdır) ve kataboliktir (yıkıcıdır)(Burgess, 2015, s. 99). Ne var ki bunda diyemeyiz, David Harvey'nin yaratıcı yıkım (Castree & Gregory, 2006) kavramıyla aynı anlamı taşıyor mu? Burgess, Chicago Okulu'nun sosyolojik yaklaşımını tanımlarken, onu bir cerrahi bilim keskinliğinde tasarlar. Harvey ise bambaşka bir geleneğe, diyalektiğe vurguda bulunur.

Chicago Okulu'nun atıfları sadece evrimsellikte ve organizmacılıkta kalsa, Chicago Okulu'nun ana eserleri sadece zamanının bir ürünü olmasıyla eleştirilebilecekken, yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra okurun yüzünün kızarmasına neden olabilecek Yahudilere, Siyahlara, Katoliklere, Polonya göçmenlerine, kadınlara ve daha bir yığın azınlığa ve dezavantajlı kesime yönelik en hafif deyimlerle kaba nitelendirmelerle, en kötü -ama açık- ihtimalle ırkçılıkla maluldür.

Bu nedenle, Andy Merrifield'in Chicago Okulu'nun şehir karşıtı olduğu eleştirisine hak verebiliriz (Merrifield, 2002). Chicago muharrirleri şehirde yaratıcı olanı değil, insan ekolojisinin habitatını görür. 1945'ten sonra şekil değiştirip nicel bir yaklaşıma bürünecek Chicago Okulu'nun ana metinlerinin lisans programlarında artık pek az okutulması, çalışmanın temel parametrelerini hazırlayan *Şehir* gibi kitaplarına çok az başvurulmasının belirli bir sebebi vardır. Savaş öncesi dönemden kalan büyük isimlere baktığımızda, örneğin Emile Durkheim'in *İntihar* metninin daha on dokuzuncu yüzyılın sonunda *ırk* kavramının sosyolojik bir olgu olduğunu reddettiğini fark edebiliriz (Durkheim, 2002). Max Weber'in *Protestan Ahlâkı*'nda neredeyse bütün sektlerin ve tarikatlerin analizi yapılırken, *ırk* kavramına bir defa bile değinilmez (Weber, 1992). Robert Park'ın W.E.B. DuBois ile çalışmış olması, NAACP'nin kuruluşunda katkı sağlamış olması durumu pek değiştirmez (Park & Burgess, 2015), 1945 sonrası değişen düşünsel düzlemin ayaklarının altından kaydığını çok geç fark edecektir Chicago Okulu. Talcott Parsons, Darwinizmi denklemden çıkarıp, yerine nicel bir sosyolojiyi kurduğunda, Albion W. Small ve Robert Park'ın düşüncelerini de Emile Durkheim ve Max Weber'in değişkenleriyle ikame edecektir (Parsons, 1968).

Beşerî ekoloji çerçevesini Chicago Okulu'nun elinden kurtarıp, yeni bir paradigmayı kuracak eleştiri Amos Hawley'den gelir. 1944 yılında yayınlanan yazısında, ekoloji yaklaşımının iki temel özelliği olduğunu tanımlar Hawley: rekabete dayanan bir biyolojizm ve mekânsal analiz. İlkinin göz önüne aldığımızda diye ekler Hawley, ekolojistlerin rekabete dayalı etkile-

şim dedikleri sadece “bir kavram hakkında tefekkürden fazlası değildir” ve bunu psikologlar daha iyi yapabilirler. Öte yandan, mekânsal analiz açısından baktığımızda ise beşerî ekolojinin çalışmalarının bir çoğu harita üzerinde toplumsal hayatın çeşitli özelliklerinin yansıtılmasından başka bir şey değildir, bu açıdan yaptıkları coğrafyacılığa benzer, ancak coğrafyacılarla kıyaslandığında kartografik yetenekleri çok daha aşağıdadır (Hawley, 1944, ss. 401-402). Bu ağır eleştiriden sonra Hawley ekolojiyi yeniden tanımlar: “ekoloji...kolektif hayatın morfolojisinin statik ve dinamik yönleriyle çalışılmasıdır (Hawley, 1944, s. 403). Bu nedenle, Hawley’e göre beşerî ekolojinin en basit tanımı “insan nüfusunun kendi fizikî şartlarına uyumunun tasvire dayalı çalışılmasıdır.” (Hawley, 1944, s. 404) Bu çalışmanın dört ana eksenini vardır: 1. Değişmenin sürekliliği, 2. Toplumun nüfusunun büyüklüğü, bileşenleri ve büyüme veya düşüş oranı, 3. Göçün önemi, 4. Toplumsal yapıyı oluşturan görelî rakamlar (Hawley, 1944, s. 405). Bu eleştiriyle, Hawley, daha sonra Brian Berry’nin de katkısıyla, ekolojik yaklaşımı evrimselci natüralizmin ellerinden kurtarıp, neredeyse tamamen nicelikten ve değişkenlerin rakamsal değerlendirmesinden oluşan bir yaklaşımın ana omurgası hâline getirecektir (Berry & Wheeler, 2005; Feagin, 1987; Gottdiener & Feagin, 1988).

Büyük Kırılma: Manuel Castells ve Kent Sosyolojisine Tarihsel Materyalist Yaklaşım

Manuel Castells’in kurucusu olduğu ve daha sonra bütün farklı hatlarıyla birlikte yeni kent sosyolojisi olarak adlandırılacak akım, varlığını ekolojik yaklaşımın evrimselci natüralizmi ve nicel yorumuyla kopuşa borçludur. 1968 yılında, Castells, *Y a-t-il une sociologie urbaine* [Kent Sosyolojisi diye bir şey var mı?] makalesiyle bu kırılmanın parametrelerini tanımladı (Castells, 1968). Bu kısa ama kuramsal manifesto özelliğini hâiz yazı, *Sociologie du Travail*’ın Ocak-Mart sayısında yayınlandığında, daha Mayıs 1968 gerçekleşmemiştir, fakat gelmekte olanı içinde taşıyordu.

Castells, yazısına Weber’den bir epigrafla başlar: “Yeni bir “bilim,” yeni yöntemlerle yeni sorunların peşinden koşulduğunda ve orada gerçeklik keşfedilip önemli derecede yeni bakış açılarına imkân verdiğinde ortaya

çıkar (Castells, 1976a, s. 33).¹ Castells mütevazı değildir, epigrafla yazının tonunu belirler. Castells'in müdahalesinden önce, kent üç farklı güzergâhta incelenmiştir, dünya çapında makro süreçlerin ürünü olarak kentleşme, toplumsal düzensizliklerin ve kültürlenme süreçlerinin ürünü olarak Chicago Okulu'nun yaklaşımı ve aslen etnolojiden kaynaklanan eski "toplum çalışmaları" deneyimi (Castells, 1976a, ss. 33-34). Ne var ki, Castells'e göre bu üç yaklaşım da kenti bilimsel bir nesne olarak tanımlayamamaktadır.

Çok daha sonra, çok daha büyük bir açık sözlülükle –"ben diğerleri gibi değilim, pozitivistim"– aktaracağı gibi (2006), Castells pozitivist bir manevrayla başlar. Kent bir bilimsel çerçeve içinde çalışılacaksa, kentsel bir bilim kurulacaksa, onun nesnesinin tanımlanması elzemdir. Kent sosyolojisi bir kuramsal bütünlük olarak yok olmaya yüz tutmasını kentin otonom bir toplumsal birim olmaktan çıkmasına borçludur (Castells, 1976a, ss. 35-36). Burada sorunlu olan mesele, aslında 1960'larda Castells'in eleştirisinin temelini pozitivistimin değil, bir tür ortodoksiye dönüşmüş Althusserci bilim anlayışından alıyor olması (Althusser, 1997, ss. 75-78). Althusserci hâle, çağrı [interpellation], ideoloji, her ne dersek diyelim, bir defa silindiğinde, geriye basit bir pozitivist mekanizma bırakıyor.

Castells ve Lefebvreci Müdahale

Henri Lefebvre, doğrudan bu yazının konusu değil, çünkü bizim takip ettiğimiz yeni kent sosyolojisi alanının oluşumuna hem çok sonradan, hem de IJURR'un Britanyalı ve Fransız akademisyenleri eliyle değil, Amerika Birleşik Devletleri'nden katılacaktır. Ancak, burada, Althusser'e dair *Les Paradoxes d'Althusser* [Althusser'in Paradoksları] metnini kısaca hatırlatmakta fayda var (Lefebvre, 1969). Kopuş düşüncesine yaslanan, genç Marx-olgun Marx ayrımını yapan, Hegel'i Marksist düşünceden silen iki türlü yaklaşım vardır der Lefebvre bu ağır polemik yazısında. Birincisi eski dogmatik Stalinizm'dir ve bu cihet açısından kopuş felsefidir. İkinci tür dogmatizm ise yenidir ve varlığını Althusser'in yapısalcılık denilen düşüncesinden alır. Burada da kopuş epistemolojiktir. İlk tez substansiyalite [büyüklük] ile bilgi fetişizmi ve en nihayetinde devlet fetişizmiyle sonuçlanır, ikinci tez subjektivizm [öznellik] ile bilgiyi ve pratiği yok eder. Lefebvre, burada üçüncü bir tezden bahseder, kopuşun ne felsefi, ne de epistemolojik olduğundan, bu

¹ Aksi belirtilmediği müddetçe İngilizce'den yapılan çevirilerin hepsi bu satırların yazarına aittir.

ikisinin gölgesinde kalan politika merhalesinde gerçekleştiğinden bahseder. İlk iki tür, Lasallecılığın içten içe Marksizmin yerini almasıyla ağır basmıştır (Lefebvre, 1969, ss. 4-7).

Henri Lefebvre'in 1970'lerde yeni kent sosyolojisiyle ilişkisi, Anatole Kopp ve François Choay'le birlikte kentsel biçim ve şehirciliğin tarihi üzerine önemli eleştirel metinler kaleme almış bir isim olarak anılmasından ibarettir (Topalov, 1989). Lefebvre, 1960'larda şehirciliğin teknokratların inisiyatifine terk edilmesine dair önemli metinler kaleme almıştır. Fakat Topalov'un 1965 sonrası Fransız sosyal bilimlerinin kente ve mekâna yaklaşımını irdelediği metninde, Henri Lefebvre, yabancılaşma ve şeyleşmenin filozofudur, kente ve o kapitalist kentselliğin içinde kurulan gündelik hayata dair eleştirileri dikkate alınmaz. Herbert Marcuse'yle beraber 1968'in öğrenci hareketi üzerinde çok büyük bir etkisi olsa da, Lefebvre'in katkıları "anti-hümanizm" destekçileri tarafından safiyane spekülasyon olarak değerlendirilir. Topalov'a göre Lefebvre, 1970'lerin Marksist kentsel araştırma alanı tarafından kayda değer bulunmayarak göz ardı edilir (Topalov, 1989, s. 630). Lefebvre, üstelik *IJJURR*'a o kadar yabancı bir isimdir ki, 1980'lerin sonunda elle dizildiğini tahmin ettiğim dergide, kaynakçada doğru anılmasına rağmen, Topalov'un metni içinde editörler ve dizgiciler ismini Lefebvre olarak bırakırlar.

Öte yandan, Pierre Bourdieu'nün Fransız akademisinin ve düşünce dünyasının topografyasını çizdiği *Homo Academicus* metninde, Henri Lefebvre'in adı ne iki düzlemli müteakabiliyet analizinde, ne de *Lire* dergisinin yaşayan düşünce dünyasının büyük hocaları anketinde anılır (Bourdieu, 1988). Lefebvre'in eleştirel kentsel düşünceye ve "alan"a dahil, daha sonra, 1980'lerde David Harvey, 1990'lar ve 2000'lerde ise Neil Brenner, Erik Swyngedouw, Kanishka Goonewardena ve Maria Kaika gibi isimlerin sayesinde gerçekleşecektir (Brenner, Jessop, Jones, & Macleod, 2008; Goonewardena, 2005; Kaika & Swyngedouw, 2000; Swyngedouw, 2002).

Castells, eski hocası Henri Lefebvre'e 1970'lerin başında yayınlanan *Le Question Urbaine*'de [Kent Sorunu] uzunca bir eleştiri vakfeder. Daha erken tarihli yazılarında üstü örtük biçimde eleştirel ama açıktan övücü satırlar (Castells, 1968, 1976b), 1970'lerde "kentsel kırılma"nın esas itkisini sağlayan *Le Question Urbaine*'de yerini Lefebvre'in mekânı fetişleştirdiği, "kentsel olgunun Marksist analizi" diye başladığı işi "Marksist sorunsalın kentsel kuramı"yla bitirdiği iddiasına bırakır (Castells, 1977, s. 87). Kentin ve kentsel olanın sembolik düzlemde çalışılması, kentsel semiyolojinin tehlikeli bir eğilimidir. Kent, *langue* ve *parole* üzerinden değil, Althusserci ideolojinin

kentsel dolayımın kavranmasıyla çalışılabilir (Castells, 1977, s. 220). Lefebvreci hümanizm, metafiziktir ve en nihayetinde mekânın taşıdığı özgürleşme sorunu Marksizmin iştiğâl alanı değildir, olsa olsa felsefenin ya da dinin (ilahiyatın) ilgi alanına girer (Castells, 1977, s. 92).

Marksist literatürü yakından tanıyan herhangi birinin tahmin edebileceği üzere polemik alanında, Althusserciliğin pek sevdiği tanımlamayla, “kuramsal pratik”te (Althusser, 1977, 1997), en affedilmeyecek günah, en ağır suçlama, böylesi bir fetişizmdir. Alanın, “kuramsal pratik”e mütakabiliyeti burada ele alınamayacak kadar çetrefilli bir meseledir; ne var ki, Marksist alanın kendi edimsel biçimler, önkabulleri, polemik düzeyleri, yanlışlama ve yanlışlanma kapasitesi ve en nihayetinde de kendine dair bir meta-kuramı mevcuttur. Bunun ne kadarının doksıyla ilintili olduğu, ne kadarının alanın inşasıyla yakından temas ettiği, alan dediğimiz şeyin tarihsel-coğrafi dönüşümüyle belirlenir.

Pekiyi Castells, kenti bir nesne olarak tanımlama ve böylelikle mekâna dair bilimi yeniden kurma iddiasını nereye veya neye dayandırır? Chicago Okulu’nun şehri iki kavramsal düzlemde tanımlamasının -düzensizliğin laboratuvarı ve sosyolojik değişken- aksine aslında “şehircilik” [urbanism] tahayyülünün kapitalist sanayileşme sürecinin bir ürünü olduğunu iddia eder (Castells, 1976a). “Şehir, tarihin ta kendisinin ürünüdür, toplumun yansımasıdır, kendi meskenini inşa eden İnsan’ın mekândaki eylemidir. Böylece, kent sosyolojisi insanlığın geleceğiyle ilişkilidir (Castells, 1976a).” Bizim yapmamız gereken diye ekler Castells, kentsel davranış, kentsel yaklaşımlar gibi kavramları kullanmayı bırakmak olmalıdır, çünkü bu kavramların bizâtihi kendiler bir kentli kültürü varsayarlar. Oysa bu kültür sanayileşmenin ve belirli bazı durumlarda da kapitalist sanayileşmenin doğrudan sonucudur. Ne yapmalı sorusunun cevabı bellidir: şehir olduğu gibi çalışılmalıdır (Castells, 1976a).

Ve bu şehri bir çalışma nesnesi hâline getiren, onun bilimsel bir nesne olmasını sağlayan, sadece şehre özgü bir ekonomi-politik gerçekliktir: “kolektif tüketim.” Toplumsal hareketler, kentten neşet eden siyasi faaliyetler, mekân üzerindeki arz ve talep yönlü baskılar, kısıtlı kaynaklar üzerindeki hak talepleri, artı-değerin bölüşümü üzerindeki iddialar, bütün bunları kentin yörüngesine yerleştiren “kolektif tüketim”in sadece ve sadece kentte nesneleşmesidir. Daha doğrusu, kenti, yeni kent sosyolojisinin nesnesi kılan, “kolektif tüketim”in sadece orada gerçekleşmesidir (Castells, 1977).

Kolektif tüketimin kentsel nesneyi tanımlamasının yanı sıra Weberci devlet analiziyle Marksist sınıf yaklaşımını harmanlayan Ray Pahl’ın çalış-

maları (Pahl, 1969; Pahl, 1977), Jean Lojkine'in kapitalist kentleşme kuramlarını 1960'ların yeni sol merceğiyle yorumlaması (Lojkine, 1976), Chris Pickvance'ın farklı Marksist yorumların içinde daha ziyade Castells-Althusserci çizgiyi belirleyici müdahalesiyle (Pickvance, 1978), yeni bir kentsel bilimin ana hatları ortaya çıktı. Uluslararası Sosyoloji Derneği [International Sociological Association] bünyesinde 21 numaralı Araştırma Komitesi (RC21) Chicago Okulu'na ve nicel yaklaşımların hegemonik hâkimiyetine bir tepki olarak 1970'de Uluslararası Sosyoloji Birliği'nin Varna Kongresi'nde 53 üyenin desteğiyle kuruldu (Milicevic, 2001, s. 768). 1977 yılında ise RC21, *International Journal of Urban and Regional Research* dergisini yayınlamaya başladı. Bu sayede, Castells'in muştuladığı yeni kent bilimi alanının nesnesine dair incelemeler kendine ait bir temsil mahali buldu.

Alanı Tanımlamak, Sınırları Çizmek: IJURR ve Yeni Kent Sosyolojisi

IJURR'un ve yeni kent sosyolojisinin bir alan olarak ortaya çıkışından nispeten kısa süre sonra bu alanı konu edinen temel meta-kuramsal metinler de üretilmeye başladı. Bunlardan ilki ve en bilineni Sharon Zukin'in daha yeni kent sosyolojisinin itirazı gayet canlıyken 1980'lerin başında yazdığı metin (Zukin, 1980). Ayrıca, biri 1989'da Christian Topalov tarafından diğeri de 2001'de Sasha Milicevic tarafından yazılan ve *IJURR*'da yayınlanan iki makaleyle de derginin kendi meta-kuramsal değerlendirmesini yaptığını söyleyebiliriz (Milicevic, 2001; Topalov, 1989).

Bu iki yazıdan daha eski tarihli olanı, Fransız kuramsal tartışmalarının ve esasında entelektüel alanının oluşumu ve dönüşümünün yeni kent sosyolojisini hangi sâiklerle kurduğunu inceler. Topalov, yazısında, bir entelektüel izlek eşliğinde, eleştirel mekânsal düşüncenin 1960'lardan itibaren hangi tartışmalardan beslendiğini aksettirir. Aynı zamanda, Topalov'un yazısı Bourdieu'nün bahsinin geçtiği -1980'lerde yayınlanan Edmond Preteceille'in iki makalesi ve bir uluslararası konferans notundan sonra- en erken tarihli makalelerdendir.

Topalov, 1975-1987 arasında Fransız kentsel araştırmalarının bir duraklama sürecine girdiğini, bunun FKP'nin çökmesi gibi siyasi sebeplerinin olduğu gibi, Döğolcü kalkınma planlarının 1974'te Giscard d'Estaing'in, 1981'de de François Mitterand'ın seçilmesiyle rafa kaldırılması gibi daha ziyade kamu yönetiminin yapılanmasına yönelik tercihlerle de ilgili olduğunu belirtir. Sharon Zukin'in altını çizdiği, daha sonra Sasha Milicevic'in mülakatlarında duyacağımız bir tema Topalov'da da mevcuttur: Marksist

kent çalışmaları 1970'lerde kapsamlı bir kentsel krizin gerçekleşeceğini öngörmekteydi. Alanın kuruluşu, bu gelmekte olan krize dair değiştirici ve şekillendirici bir kaygı taşıyordu. Kriz gelmedi. Ekonomi-politik düzlemde gerçekleşen kriz, 1968'de Martin Luther King Jr. suikastinden sonra ABD'nin metropolitan şehirlerinde yaşanan ayaklanmalara benzer bir tepkiye yol açmadı (Milicevic, 2001; Zukin, 1980).

Şehre kriz gelmedi ama yeni kent sosyolojisine kriz geldi. Topalov, bu krizden çıkış için farklı yeni çalışma sahalarından bahseder. 1970'lerde araştırma sorunları siyasi değişim etrafında şekillenmekte iken, 1980'lerde başat sorunsal toplumsal yeniden üretimdir. Bu istikamette birinci sorunsal bizâtili kriz meselesi ve 1970'lerin sonundan itibaren değişmekte olan ücret yapısıdır. İkinci sorunsal siyaset meselesi, siyasetin nasıl çalışılacağına dair, 1970'lerdekinin aksine kestirmeci olmayan bir çerçeve üretebilmekle ilintilidir. Burada Topalov, Gramsci ve Gramscici bir yerden Jean Lojkin'e le Edmond Préteceille'in çalışmalarını anar. Üçüncü sorunsal, iktidar meselesidir, tabii ki bu hususta Michel Foucault'nun çalışmaları belirleyicidir. Dördüncü sorunsal, pratikleri ilgilendirir, işte bu aşamada Bourdieu ilk defa anılır. Topalov, Pinçon ve Pinçon-Charlot'nun çalışmalarından bahsettikten sonra, gündelik hayat pratikleriyle ilgilenen bir çerçevenin gerekliliğinin altını çizer. Sorun şudur, sıradan kültürçülüğün totolojilerine kapılmak epeyi kolaydır. Bunu aşmayı sağlayan ise Pierre Bourdieu'nün yapıtıdır (Topalov, 1989, ss. 639-643). Aynı soruyu Topalov'la aynı sayıda yayımlanan bir diğer makalede Ray Pahl da sorar, ancak onun verdiği cevapta henüz daha Bourdieu'ye yer yoktur. Pahl ile Topalov bir noktada buluşmaktadırlar, sınıfın herşeyi izâh eden bir kavram olması yetersizdir, sorunludur, eksiktir. Fakat Pahl'a göre sınıfı kavramsallaştırmak üzere E.P. Thompson'ın yapıtına geri dönmek gerekir (Pahl, 1989).

Topalov'dan on iki yıl sonra, Sasha Milicevic, *Radical Intellectuals: What Happened to the New Urban Sociology?* [Radikal Entelektüeller: Yeni Kent Sosyolojisi Nereye Gitti?] isimli bir makale yayınladı. Makale yönetsel açıdan daha önce yazılan makalelerden bir hayli farklıdır, çünkü ilk defa yeni kent sosyolojisini bir "alan" olarak ve bir sosyolojik nesne olarak çalışmaya gayret eder. Sosyolojinin kendisi, kendine dönük bir nesne olmuştur artık. Her nesneleşmenin düşünsel ürününde rastlandığı gibi somuttan soyuta geçiş aşamaları sorunludur. Teorinin kendisini bir parametreye çevirdiğinizde nüanslar silinir: Manuel Castells'le David Harvey'nin aynı zamanda aynı güzergâha yöneldiği, ikisinin de postmodernizmle iştiğâl etmeye başladığı gibi bir anlam çıkabilir (Milicevic, 2001, s. 762).

Milicevic, yeni kent sosyolojisini bir sosyolojik nesne olarak ele alırken iki yaklaşımdan faydalanır. Birincisi, Alvin Gouldner'ın akademisyenler arasında 1960'lardan sonra gelişen radikalizme dair kuramıdır. Gouldner'ın iktidar ve bilgi arasındaki ilişkiye dair tahlillerinden, özellikle akademinin profesyonelleşmesi ve devletle akademi arasında gelişen simbiyotik ilişkiye dair eleştirisinden faydalanır (Milicevic, 2001, ss. 760-761).

İkinci yaklaşım Gouldner'inki kadar baskın olmamakla birlikte, Bourdieu'nün alan kuramıdır ve "Yeni Kent Sosyolojisi" de üniversitelerde mevcut bütün diğer alanlar gibi bir alandır. Burada, Milicevic, Bourdieu'nün de esasında bir hayli sarkastik imâsını tekdüzeleştirir. Aşağıda vurgularla verilen Milicevic'in kısa alıntısının işaret ettiği gibi Bourdieu sadece, üniversite diğer alanlar gibi bir alandır ve hiyerarşisi vardır demez. Bourdieu, akademi çatışan hiyerarşiler mevcuttur der:

Nouvel Observateur'de yazmak gibi kimilerinin öne çıkaracağı ve kamusal olarak övülebileceği bir durum başkaları tarafından kendilerine özgü dünyalarında stigmata olarak algılanır ve o dünyadan dışlanmaya neden olur (bu hayali bir vaka değil, gerçektir). Böylesi mükemmel ters-yüz olma vakalarında, yani birinin üstünlük imtiyazının diğeri için kötü şöhretli olmak anlamına gelmesi, birinin üstünlük alametinin diğeri için hakaret demek olması, bize, **üniversite alanının, başka herhangi bir alan gibi, meşru üyeliğın ve meşru hiyerarşinin kriterlerini belirlemek üzere bir mücadele yeri olduğunu**, yani, hangi özelliklerinin ilgili, etkili ve alanın gerektirdiği belirli kârları sağlamak üzere sermaye olarak işleyebileceğini gösterir (Bourdieu, 1988, s. 11).

Bourdieu'nün meselesi, akademinin içinde rakip hiyerarşilerin var olması, bu hiyerarşilerin alanın inşasında nasıl kurulduğunu, nasıl dışlama ve içirme mekanizmalarıyla hareket ettiğini göstermek, sosyolojik analizden münezzehe olduğu addedilen akademik iştigâl alanının sosyolojisinin yapılmasını sağlamaktır.

Bourdieu, bireyin, kişinin inşa edilmiş olduğu bir akademik alandan bahseder – daha sonra, kendisinin muris rolünde buna atıfta bulunacağız. Basitçe, "bilimsel analiz tarafından inşa edilmiş Lévi-Strauss" der Bourdieu, "*Tristes tropiques*'in yazarı olan" Lévi-Strauss değildir (Bourdieu, 1988, s. 22). Burada yapısalcılığı barizdir, Lévi-Strauss bu inşanın parçası olarak anıldığı müddetçe fiziksel gerçekliğinden ayrı bir karakterdir. Doksanın alanının, yani doksik mekânın, parçasıdır o artık. Bu ân, epistemik bireyle gerçek bireyin ayrıldığı noktada ortaya çıkar.

Bourdieu için akademisyenin konumlandığı mekân, Lévi-Strauss üzerinden mükemmelen tanımladığı mütakabiliyet analizinde belirginleşir.

Lévi-Strauss nispeten dışarıklıdır, akademik dünya üzerindeki hiyerarşik ve disiplinler kontrolü fevkalâde kısıtlyken düşünsel etkisi o raddede güçlüdür (Bourdieu, 1988, s. 276). Bourdieu'nün yolu, burada, Lévi-Strauss'a bir daha uğrayacaktır, *Homo Academicus*'un sarkazmının yöneldiği en önemli eklerinden birinde *Lire* dergisi tarafından yapılan araştırmada, hâlâ yaşayan üç kişinin - Gide, Camus ve Sartre gibi büyük etki sahibi üç entelektüel hocanın, - sıralanması istenir ankete katılan 448 akademisyenden. Birinci sırada Claude Lévi-Strauss yer alır, onu Raymond Aron ve Michel Foucault takip eder. Bourdieu'nün kendisi 10 oyla 36. sırada yer alır (Bourdieu, 1988, ss. 261-268). Bourdieu, sadece Lévi-Strauss'un doksaya özgü ve epistemik karakterinin ayrışmasına dikkat çekmesiyle değil, ileride bahsedeceğim gibi kendi mekânsal tahayyülünü kuran Berber evleri hakkında yazdıklarıyla da Lévi-Strauss'un Bororo köylerinin varisidir (Bourdieu, 1970; Lévi-Strauss, 1955, ss. 254-255).

Milicevic, öte yandan, Gouldner'ın ve daha sonraki müteakip çalışmaların mükerrer sorununa, söylemi içerikten ayırma yanılığine düşer. Milicevic'in analizinde Bourdieu sadece geçerken bir uğrak noktasıdır. Bu yeni kent sosyolojisinin sosyolojisi analizinde, Gouldner'ın kuramı sadece hegemonik konumdakilere karşı bir manivela, bir silah olarak kullanmaya indirilmesi, muhalif konumdakilerin iktidar elde etmesine kadar süren geçici bir manevradır. Yeni kent sosyolojisi bir kuşak hareketidir ve radikalizmi iktidar konumunu elde ettikten sonra sönümlenmiştir (Milicevic, 2001, ss. 773-774).

Milicevic'in olgusalci/objektivist natüralizme kayan meta-sosyolojisinin ayna imgesi, hemen hemen aynı yıllarda yazılan bir başka kitapta kendini parlak bir biçimde gösterir. Sosyolojik değişkenlerin yerini söylemin yapıtaşlarının aldığı Greig Crysler'ın, *Writing Spaces: Discourses of Architecture, Urbanism, and the Built Environment, 1960-2000* [Mekânları Yazmak: Mimarlık, Şehircilik ve Yapılı Çevre Söylemleri, 1960-2000] kitabı. Crysler, burada beş dergiyi ele alarak, bu dergilerin mekânı nasıl söylemsel seviyede kendi alanlarına mündemiç kıldığını çalışır (Crysler, 2003). Crysler'ın mekânın tahayyülü açısından belirleyici kabul ettiği bu beş dergi: *The Journal of the Society of Architectural Historians*, *Assemblage*, *Traditional Dwellings and Settlements Review*, *International Journal of Urban and Regional Research* ve *Environment and Planning D: Society and Space*'tir. Crysler'ın çalışması, başlangıcını Hayden White'ın yaptığı bir söylem analizi tasavvuruna dayanır (White, 1973, 1978). White, 19. yüzyıl düşüncesinin gelişimini Gaston Bachelard mülhem bir entelektüel/poetik yöntemle anlamaya çalışırken, bu poetik

dilin dört temel trope' u olduğunu öne sürecektir: metafor, metonimi, sinekdoş ve ironi (White, 1973, s. 10).

Crysler, 1990' larla birlikte *IJURR*' da iki değişimden bahseder. Birincisi, 1977 ve 1987 arasında yayınlanan ve kentsel toplumsal hareketlerle akademi arasında bir köprü kurmaya girişen *Praxis* kısmının yayınına son verilmesidir. Bu nedenle, derginin Gramscici organik entelektüel oluşturma gayesi sekteye uğramıştır. İkincisi, doğrudan birinci değişimin sebebidir, kolektif tüketimin devlet tarafından sağlanması ortadan kalkınca, akademi dışındaki siyasi hareketlerle bağ kesildiği gibi, derginin editörleri 1998 yılında yayınladıkları bir editoryal yönelim yazısıyla toplumsal değişime dair konularının salt analitik bir konum olduğunu ifade ederler (Crysler, 2003, s. 201). 1990' larda başlayan bu dönüşümde, Manuel Castells' in de kentsel düşüncenin sularından ayrılması ve enformasyon toplumu hakkında çalışmalara dönüşecek bir seri eser vermesiyle, *IJURR*' un da bir alan olarak yeniden üretimi farklı bir aşamaya girer. İşte bu aşamada, Pierre Bourdieu' nün etkisi çok daha belirgin bir hâle gelir.

Bourdieucülüğün Alandaki Gelişimi

1977' de çıkarılmaya başlanan *International Journal of Urban and Regional Research*, 42 yıl içinde, EBSCOHOST Sociology Source veritabanına göre 2269 makale yayınlamıştır. Bu makalelerin 130' unun ana metin içerisinde Bourdieu' ye gönderme yaptığını görebiliyoruz. Bu rakam bütün makalelerin yüzde 6' sından biraz azı. 1990' dan bu yana yayınlanan makalelerin içinde Bourdieu' ye atıfta bulunan makale sayısı, yüzde 7' nin biraz altında kalırken, 2000 yılından beri yayınlanan makalelerin yüzde 8' i Bourdieu' ye referans veriyor. Son on yılı düşündüğümüzde, bu sayı yüzde 8' in hemen üzerine çıkıyor. 2018 başından itibaren iki özel sayının Bourdieu eksenindeki çalışmalara ayrıldığını göz önüne alırsak, sayının artmaya devam edeceğini tahmin edebiliriz (EBSCO, 2019).

Bir karşılaştırma olması açısından, Bourdieu' ye atıfta bulunan makale sayısı ile, *IJURR* ekolünün kurucu figürünü karşılaştırmakta fayda var. Manuel Castells, 42 yıl içinde 380 makalenin tam metninde anılmış. Bu makalelerin 108' i 1977-1990 yılları arasında yayınlanmış, aynı dönemde Bourdieu' ye göndermede bulunan makale sayısı sadece 6. Son on yılda, 2008-2018 arasında, Castells' e referans veren makale sayısı 98 iken, Bourdieu' ye göndermede bulunan makale sayısı 81 (EBSCO, 2019).

Rakamlara göz atmanın şöyle bir faydası var; paradigmanın içinde olanlar, nitel yer değiştirmeleri, kavramların semiyotiğini gerçekte olduğundan daha yakın, olguların dönüşümünden daha belirgin yorumlayabilirler. Bilginin hermenötiği bu nedenle hâlâ önemli bir kavram olmakla beraber; gerçekliğin rakamsal ifadesi, bilginin alımlanışı ve yorumsamasına dair ara katmanı devreden çıkarıp, heuristik olgunun, hermenötiği düzeltmesine yarayabilir.

IJURR'da Bourdieu'ye bir atıfta bulunan ilk makale Edmond Preteceille'in Fransa'da sol belediyciliğin kısıtlılıklarını anlatan 1981 tarihli yazısı. Preteceille, yeni kent sosyolojisinin kurucu figürlerinden ve aynı zamanda aktif bir araştırma kurumunun 1970'ler ve 1980'ler boyunca başında bulundu. Jean Lojkin'e le birlikte Marksizmin kentsel düşünce içerisine nüfuzunda son derece etkin ve Britanyalı kent araştırmacılarıyla faal iletişim içinde olduğundan ötürü de Anglofon dünyada tanınırlığı yüksekti. Yazının yayınlandığı yıllarda *Centre de Sociologie Urbaine*'de Monique Pinçon ve Paul Rendu ile birlikte Paris bölgesinde kentsel hizmetlerin sağlanması ve yerel idarenin rolü hakkında bir araştırma yürütmekteydiler (Preteceille, 1981, s. 413). Birlikte yürüttükleri araştırmaya ilaveten, Preteceille, Pinçon'un Pierre Bourdieu'nün *La Distinction*'undan [Ayrım] etkilenererek yazdığı makalelerden bahseder (Preteceille, 1981, s. 417). Pinçonların, Bourdieu'nün araştırma ajandasını ve kuramsal yaklaşımını kentsel araştırmalara taşıyan ender isimlerden olduğunu daha sonra Loic Wacquant da yazacak, fakat tarihlendirmeyi 1980'lerin başı yerine 1990'ların başında konumlandıracaktır (Wacquant, 2018, s. 91).

Preteceille'in bu görece erken tanıştırma çabasına rağmen, 1980'ler boyunca *IJURR*'un satırlarında Bourdieu çok ender anılır. 1983 tarihli ve kentsel değil, Avrupa'daki kırsal dönüşüm ve bu dönüşüme karşı verilen mücadelelerden bahseden bir yazıda Bourdieu'ye değinilir (Mormont, 1983). 1980'lerin sonuna gelinirken, 1988 tarihli ve Birinci Uluslararası Tüketim Sosyolojisi Konferansı'nun özeti ve eleştirisini yapan Bob Holton'un yazısında -doğal olarak- Bourdieu'den bahsedilir (Holton, 1988).

Tüketim sosyolojisi ve sosyal sermaye ekseninde ekonomi sosyolojisi çalışmaları Bourdieu'nün Anglofon dünyada hemen hemen en önemli eserlerinin çevrildiği anda hak ettiği ilgiyi bulduğu alanlardır (Swedberg, 2011). Ne var ki, kent sosyolojisi, daha hâlâ "yeni" sıfatını taşıdığı yıllarda bu kadar hızlı hareket etmeyecektir. *IJURR*'da bütün 1980'ler boyunca Bourdieu'ye değinen sadece dört yazı basılır.

1990'lar, Crysler'ın da işaret ettiği gibi derginin editoryal politikasının klasik Marksist araştırma güzergâhını terk edip, özellikle üretim coğrafyalarından tüketimin parametrelerine yöneldiği yıllar olacaktır. 1990'ların ilk yıllarında peş peşe yayınlanan beş makalede (Ducatel & Blomley, 1990; Mullins, 1991; Norclilffe, 1993; Smart & Smart, 1991; Warde, 1990), perakende tüketimin sermayesinden, Hong Kong'un Güney Çin'deki yatırımlarıyla gelişmesine, turizm aracılığıyla kentleşmeden, kitle üretiminin esnek üretime dönüşüne ve Peter Saunders'in tüketim hakkındaki yaklaşımlarına dair yazılarda Bourdieu'nün çalışmaları ve izleri belirginleşmeye başlar.

Kırılma noktasına yönelik ilk hamle Loic Wacquant'ın 1993'te yayınlanan *Urban Outcasts* yazısıyla gelir (Wacquant, 1993). Wacquant'ın Siyah Amerikan ghettosunu ve Fransız banliyölerindeki dışlanma süreçlerini aktardığı bu yazının yayınlandığı sayıda Herbert Gans ve Enzo Mingione'nin de kentsel dışlanma süreçleriyle ilgili yazıları yer almaktadır. Wacquant, 1980'lerin ortasından itibaren Amerikan sosyolojisi içinde bir Bourdieücü *interlocutor/aktarıcı* karakteri kazanmıştır, 1989'da *Sociological Theory*'de yayınlanan Bourdieu'yle hayli kapsamlı bir mülakatın ve bu mülakatın girişini teşkil eden ağır bir eleştiri yazısının da müellifidir (Wacquant, 1989).

Wacquant, *Urban Outcasts*'te Bourdieu'nün Fransız banliyölerine dair tek bir makalesinden faydalanmıştı (Bourdieu, 1991). Makale, Bourdieu'nün kentsel düşünceye ne katabileceği gibi meta-kuramsal bir yaklaşımda bulunmaktan ziyade, bir nevi karşılaştırmalı sosyolojide ısrar eder. Amerikan ghettosuyla Fransız ghettosu arasında bir bağlantı kurarak yeni bir tür sosyolojiye, olgusal olanın yoğunluğu ve gerçekliğiyle yoğrulmuş bir yaklaşım biçimine çağırılmaktadır. Mahut Wacquant kritiği burada da belirgindir, yoksulluk istatistiklerle, gelire, hayat standartları karşılaştırmasıyla, tüketim örüntüleriyle algılanabilecek bir mesele değildir. Ve bütün bunlar aslında bürokrasilerin ve prosedürlerin -bizâtihi bu ölçümleri yaratanların- kendine has özelliklerinden başka bir şey değildir. "Yeni kentsel yoksulluk" ancak onu yaşayanların deneyimleri üzerinden kavranabilir. Segregasyon ırksallaştırır ve devlet buna müsaade ettikçe kentsel mülksüzleştirmeyi hızlandıracak ve kentsel dışlanmanın objektif ve subjektif gerçekliği içinde yaşayan kent dışlanmışları radikalleşeceklerdir (Wacquant, 1993, s. 380).

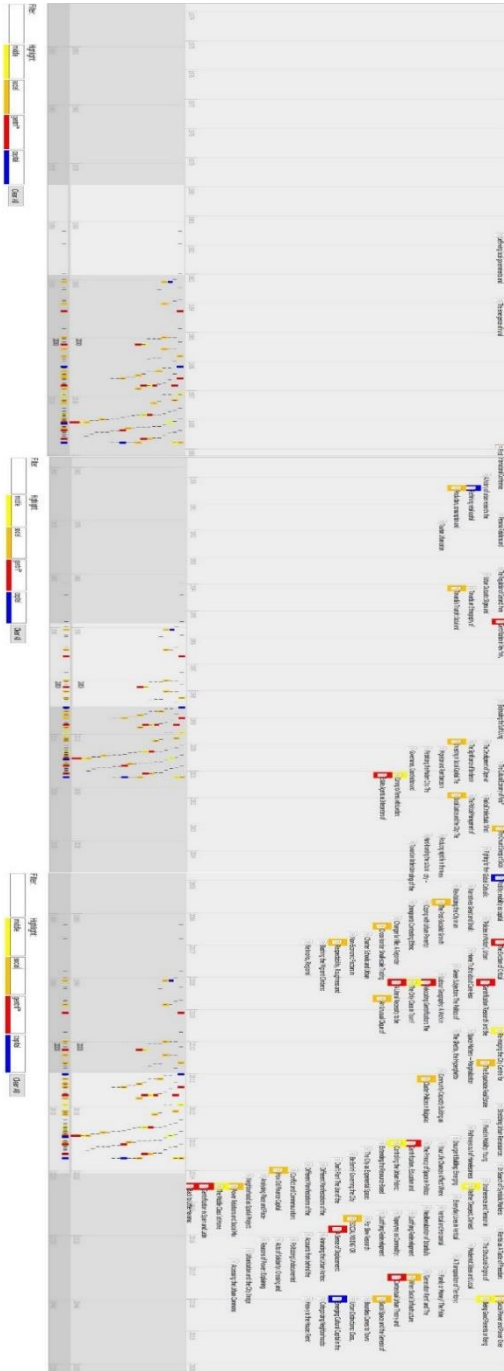
Wacquant'tan sonra, Bourdieücü yaklaşımların hızı beklendiği gibi artmadı. Ne kentsel yoksulluk çalışmalarında, ne de kentsel etnografya alanında davet edilen "düşünümsel sosyolojiye"ye (Wacquant, 1989) icabet edildiğini söylemek mümkün. Bourdieu'nün özellikle *La Distinction*'da daha önce üzerinde düşünülmemeyen sınıf fraksiyonları ve tüketim örüntüleri bağ-

lamında yeni bir orta sınıf *-alldoxia'*ya tabî sınıf- oluşumunu incelemesi New York'ta, Londra'da ve Paris'te şehiriçi yerleşim alanlarında soylulaştırma (Carpenter & Lees, 1995) ve yeni konut mimarileri ve bunların habitusları üzerinden şekillenen tüketim alışkanlıkları (Podmore, 1998) gibi çalışmalarda gösterge teşkil etti.

1990'ların muzaffer küreselleşme literatürü içinde Bourdieu'nün kavramsal kümesinin önemli öğelerinden birisi olan sosyal sermaye, Dünya Bankası'nun neoliberal kalkınma inisiyatifinin bir parçası hâline geldi (Grootaert, Narayan, Jones, & Woolcock, 2004; Grootaert & Van Bastelar, 2002; Woolcock & Narayan, 2000). Tabii, Bourdieücü sosyal sermaye ve Dünya Bankası uzmanlarının anladığı sosyal sermaye arasında isim benzerliğinden başka bir ortak nokta olmamasının altını çizmek gerekir. Robert Putnam ve Alejandro Portes'in kavramsallaştırdığı cihetten sosyal sermaye (Portes, Castells, & Benton, 1989; Putnam, 1995), küreselleşmenin hegemonik dilini kuranlar açısından, Oscar Lewis'in (Lewis, 2011) sorduğu soruya yanıt vermeyi başarıyordu: Neden yoksullar yoksul kalmaya devam ediyorlar? Çünkü sosyal sermayeleri yok, bu nedenle onlara refah devletinin imkanları yerine, önce muteber fertler olmayı öğretmemiz gerekiyor.

Bourdieu'nün sosyal sermayesinin bu şekilde tasvir edilmediğinin altını çizmeye gerek yok; salt Wacquant'ın *Urban Outcasts*'i ve *La Distinction* bile sosyal sermayenin ekonomik dışlanmayı anlamlandırma çabası olduğunu ortaya koyuyor. Ne var ki, 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında Bourdieu'nün kavram kümesini sosyal sermaye ve enformel ekonominin toplumları dönüştürme kudretini açıklama işine koşan, bir kısmı burada serrettiğimiz eleştirileri dile getiren bir dizi araştırma yayınlandı (Fernández Kelly, 1994; Mayer, 2003; Sik & Wallace, 1999; Thuen, 1999; Wallace, Shmul'yar, & Bedzir, 1999).

2000'lerin başı, Bourdieu'ye doğru çubuğun kesin olarak büküldüğü bir araştırma ve yayın akışına işaret ediyor. Kentsel dönüşümün artık gözle görülür bir biçimde soylulaştırmaya dönüştüğü, şehir merkezlerinin eski konut stoğunun yenilenip "yeni" orta sınıfın gösterişçi tüketim nesnelere ve hayat tarzı emarelerine dönüştüğü ve küresel sermayenin "iş hizmetleri" sektörüyle yayıldığı zamanlarda, Bourdieu'nün *La Distinction*'la geliştirdiği araştırma çerçevesi büyük rağbet gördü. Bu nedenle, soylulaştırma [gentrification] kavramı Bourdieu'ye yapılan atıflarda *IJURR*'da önemli bir ilinti sağladı (Bridge, 2001; de Decker, Kesteloot, de Maesschalck, & Vranken, 2005; Degen, 2003; Martin, 2005).

Şekil 1. İJURR’da tam metinde Bourdieu’den bahseden makalelerin zaman dizini.

Soylulaştırmaya yönelik bu büyük akademik ilgi, beraberinde nispeten şiddetli bir polemik de getirdi. Tom Slater'ın 2006 yılında soylulaştırmaya yönelik kent çalışmalarının nasıl eleştirel yaklaşımlardan mahrum kaldığını açıkladığı ve soylulaştırma literatürüne bu denli olumlu yaklaşıma dair ağır eleştiriler içeren yazısı, Paul Watt'ın ve en nihayetinde Loic Wacquant'ın destekleriyle bir nevî istikamet düzeltme işlevi üstlendi (Slater, 2006; Wacquant, 2008; Watt, 2008). Bu tartışmanın detaylarına girmeyeceğim, fakat, bu tartışmanın içinde Wacquant'ın üstlendiği *interlocutor/aktarıcı* işlevinin önemli bir yeri var.

Slater ve Watt, Bourdieu'de işçi sınıfına dair çözümlemelerin ve analizlerin orta sınıfa yönelimi kadar yoğun olmadığı yönünde üstü kapalı eleştiriler getirdiler (Slater, 2008, s. 220; Watt, 2006, s. 777, 2008, s. 206). Her ne kadar dipnottan veya hafif dokundurmalardan daha öteye geçmeyen eleştiriler olsa bile, Wacquant'ın polemik müdahalesi Slater'ın provokasyonunu aşan bir kuvvette gerçekleşti. *IJURR*'un sayfalarında 2000'li yıllarda başlığında sınıf geçen sadece tek bir makaleye yer verildiğini, yayınlanmış yazıların çok büyük bir kısmının Bourdieu'yle birlikte yazdıkları *Neoliberal Newspeak* [Neoliberal Yenikonuş] metninde geçen "küresel/leşme, yönetim, dışlama, ölçek, toplumsal hareket, network, işletme ve etnisite" gibi neoliberal yenikonuşun olmazsa olmazlarıyla örülü olduğunu yazdı (Bourdieu & Wacquant, 2001; Wacquant, 2008, s. 200).

Bu yazıyı yazmamda başlangıç noktasını oluşturan ve *IJURR*'un satırlarında Bourdieu'nün izlerini aramak fikrini de veren yazısında Wacquant, eleştirel eleştiriye de eleştirerek, sınıf analizini yeniden canlandırmaya ve revize etmeye davet çağrısında bulundu. Yirmi birinci yüzyılın soylulaştırılmış mahalleleri "iktisadi olarak altbelirlenmiş ve siyasi olarak üstbelirlenmiş"dir saptamasında bulunan Wacquant, doğrudan Althusser'e yapılan bu göndermeyle, son kertede kentsel mekânın siyasi olarak oluşturulduğunu, iktisadın ise ikincil rolü aldığı vurgusuyla devletin sosyomekânsal eşitsizliğin temel üreticisi olduğuna işaret etti (Wacquant, 2008, s. 203).

Wacquant'ın bu polemikteki hamlesi, radikal olanı radikalleştirmek gibi ilginç bir tavrı. Zira, son kısımda açıklayacağım üzere, Bourdieu'nün 1980'lerde mekâna müdahalesinin ciddi bir omurgasını sınıf analizinin yerine grupların alandaki çoklu ilişkilerine eğilmeye yönelik çağrı oluşturdu. Öte yandan, *IJURR*'da Wacquant'ın bu yazısından sonra bir çizgi değişikliği olduğu, kentsel mekânda neoliberal müdahaleye dair çok daha canlı bir eleştirel araştırma gündeminin oluştuğunu iddia edebilirim. Bu nedenle, 2000'lerin sonunu, *Büyük Resesyon*'un etkisiyle birlikte neoliberal yenikonuş-

şun yerini eleştirel bir kent sosyolojisinin aldığı ve Bourdieu'nün de Castells'i alandaki hegemonik *modus operandi*'nin kurucu figürü olarak ikame ettiği bir zaman dilimi olarak tarihlendirebiliriz.

Modus operandi'nin kurucu figürü olmak, alanın sınırlarını ve işlemselliğini belirleyici bir otorite kazanmak görüldüğünden çok daha zor bir iş. E.P. Thompson ve Neil Smith iki belirgin örnek. Thompson, girdiği ağır polemiklerin katkısıyla aşağıdan tarihyazımının kurucu figürü gibi görünebilir, ancak *Homo Academicus*'u hatırlarsanız ve özellikle Bourdieu'nün Lévi-Strauss'a özel önem attığı diyagramını, E.P. Thompson burada hem az etkili hem de yerleşik akademik alanda pek az otorite taşıması itibariyle ancak ölümünden sonra ortaya çıkan bir yarı-alanın timsali olabilir.

E.P. Thompson ismini Bourdieu'yle ilintili olarak boş yere anmıyorum, çünkü Fransız entelektüel alanının en ağır eleştirisini yaptığı *The Poverty of Theory: An Orrery of Errors*'ta [Kuramın Sefaleti: Bir Hatalar Dönencesi] (Thompson, [1978]1995), Bourdieu hakkında yazılabilecek en parlak yorumu herkesten çok daha evvel yapmıştı:

Bu ülkede [Britanya'da] sair "Batı Marksizmi" ithalat mümessillerinin (maalesef yıllar önce böylesi bir ithalat mümessilinin [*New Left Review*] kuruluşunda katkı olmuştu) gürültüsünden bunalan ve Fransa'da sosyoloji, iletişim ve eğitim kuramları, vs. ile ilgili en iyi Marksist geleneğin bu olduğunu zannedenlerden istirham ederim. Yeniden eğitimlerine Pierre Bourdieu okuyarak başlayabilirler (Thompson, 1995, s. 235).

Thompson için ifade ettiğimiz bir benzerini Henri Lefebvre için de söyleyebileceğimizi yukarıda açıklamıştım. Neil Smith ise polemikçiliğiyle meşhur ve David Harvey'le beraber 1980'lerden 2000'lerin başına kadar Marksist kent çalışmalarının en parlak alan kurucularından. Ne var ki, polemikğin belirli bir kurucu etkisi var ve kritik bir eşikten sonra asidin kendi kabına zarar vermesi gibi içinde bulunduğu figürün etkisini de kısıtlayabiliyor.

Bourdieu, David Harvey misali bir etkiye sahip oldu. Düşük düzeyde polemikle, bir hayli üretken olmak ve en az kendisi kadar üretken varislere sahip olmakla mümkün bir etkiden bahsediyorum. Bu nedenle, Jacques Rancière'le giriştiği çoğunluğu tek taraflı polemik dışında Bourdieu'nün kendini içinde bulduğu alan çizgileri çekme mücadelesi, bir hegemonik belirlenim kavgası olmadı. Rancière, neredeyse tamamını sadece Bourdieu'ye -onun açık ve örtük eleştirilerine adanmış- yönelttiği iki kitap yazdı, *Filozof ve Yoksulları* ve *Cahil Hoca* (Rancière, 2009; Rancière, 2014). Rancière'in belki acımasız bir gözükaralıkla kendine Bourdieu'nün putkırıcılığını atfet-

mesinden kaynaklanan kitapların ilkinde, kitabın yarısı bir müphem sosyolog figürü olarak Bourdieu'yle konuşurken, *Cahil Hoca*, Bourdieu'nün cahilliğe vurgu yaptığı hemen hemen tek bir metne ve 1980'ler boyunca yazdığı hemen her şeye bir cevap niteliği taşıyordu (Bourdieu, 1989). Bu polemik'in ayrıntılarına burada girmeye imknımız yok.

Ancak, unu söyleyebiliriz, Bourdieu, kendi kurduğu (Wacquant, 1989) *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* ile programatik metinlerini yayınladı, Loic Wacquant ile birlikte de Anglofon dünyaya bu metinlerin aksettirilmesi fırsatına kavutu. 1980'lerin başında çok daha faaldi, yapıtları çok daha canlıydı, ama en azından Anglofon dünyada bu metinlerin kabul 2000'lerin başına kadar gerçekleşmedi. Sosyoloji alanında tüketim ve orta sınıflarla ilgili metinlerde 1990'ların başında, fakat kent sosyolojisi içinde ancak 2000'in ilk on yılının sonunda alanı tanımlayıcı bir kudrete eriti. Ölümünden sonra Bourdieu'nün yapıtı, 2010'ların baı itibariyle hem Richard Swedberg gibi ekonomi sosyolojisinin önemli figürlerinin ilgisine mazhar oldu, hem de Mike Savage gibi eleştirel sosyologların alan hakkındaki revizyonlarının ayrılmaz bir parçası haline geldi (Savage, 2012; Swedberg, 2011). Bu yazının son kısmında, münhasıran kent sosyolojisi alanında, Wacquant ve Bourdieu'nün mekâna dair programatik metinlerine göz atacağız.

Bourdieu'nün Mekâna Dair Programı

Tim Cresswell, *Society and Space*'te, Bourdieu'nün ölümünün ardından yazdığı anma yazısında onunla tanııklıklarını aktarır. *La distinction*'ı Wisconsin, Madison'da yaptığı doktora esnasında edinen Cresswell, David Stark'ın bir seminerinde Bourdieu okumaları yaptıklarını ve dersin sonunda Bourdieu'nün kendisiyle tanıma ve onu sorgulama fırsatı bulduklarını belirtir:

Bourdieu bizim saygılı ama neye işaret ettiği belirgin sorularımıza hogryle yaklaştı ancak kategorize edilmeyi reddetti, ne saf bir fenomenologdu ne de gizli bir Marksist. Marx'ın solunda olduğu konusunda ısrarcıydı... "gerçeklik belirsizdir, bizim iimizin gereği de onu daha belirsiz kılmaktır" iddiasında ısrarcı olduğu gibi (Cresswell, 2002, s. 379).

Cresswell, Bourdieu'nün mekân kavramının Lefebvre'ci mekân kavramıyla hiçbir ilgisi olmadığının altını çizdikten sonra ekler, "Bourdieu'nün toplumsal mekân [kavramı] insanların, nesnelerin, zevklerin ve eğilimlerin iki-boyutlu kavramsal dzenleniidir." (Cresswell, 2002, s. 380)

Tabii Bourdieu, kendi kurduğı dergide yayınladığı makalelerinde veya 1980'lerdeki alan kurucu makalelerini yayınladığı dönemde bir doktora dersindeki kadar çekingen veya sarkastik değildir. *Social Space and Symbolic Power*'da [Toplumsal Mekân ve Sembolik İktidar] sosyolojik yaklaşımını konstrüktivist yapısalcılık veya yapısalcı konstrüktivist biçiminde tarif eder ve ona göre yapısalcılık,

Saussurecü veya Lévi-Straussçu gelenekten farklı olarak sosyal dünyanın içinde ve sadece sembolik sistemlerle (dil, mitler, vs.) kısıtlı olmamakla birlikte faillerinin bilinç ve iradelerinden bağımsız ve onların pratiklerini veya yorumlarını yönlendirme ve kısıtlama kabiliyetini hâiz objektif yapıların var olduğu anlamına gelir (Bourdieu, 1989, s. 14).

Konstrüktivizm ise toplumsal olanın iki türlü neşet etmesi veya doğuşu anlamına gelir. Burada Loic Wacquant'ın Fransızca'dan İngilizce'ye çevirisinde şu sorun mevcuttur: genesis, İngilizce'de içinde dinî göndermeleri de hâlâ taşıyan bir kavramdır, yaratılış anlamına da gelir, oysa, Fransızca *genése*, İngilizcedeki "origin" kavramıyla da pekâlâ karşılanabilir. Bourdieu'nün diğer metinlerini de göz önüne alırsak, "genesis"ten ziyade "origin"den bahsettiği, neşet edendense bir başlangıçtan, bir oluşma anundan, bir doğuştan bahsettiğini addedebiliriz.

Konstrüktivizm bu doğuşun iki türlü hâliyle ilintilidir: "bir yanda algılama, düşünce ve eylem şemalarıyla ilgilidir, ki bunlar benim habitus dediğim şeyin kurucusudur, ve diğer yandan, toplumsal yapılar, gündelik hayatta ise toplumsal sınıflar diye adlandırdığımız ama benim özellikle alanlar ve gruplar dediğim [şeyle] (Bourdieu, 1989, s. 14)."

1980'lerde *Outline of a Theory of Practice*'ten sonra (Bourdieu, 1977) kuramsal açıdan en çarpıcı makalelerini yazan Bourdieu'nün hedefinde toplumsal sınıfların gerçeklikte alanlar ve grupların çalışılmasıyla ikame edilmesi vardır. Bu açıdan, bu dönemde yayınlanan Bourdieu'nün bir seri makalesi, Marksist sınıf kuramıyla kopuşla ilintilidir. *Social Space and Symbolic Power* [Toplumsal Mekân ve Sembolik İktidar] Bourdieu'nün daha sonra İngilizce'de yayınlanan nispeten geç dönem yazılarının derlemesinin de kısmi başlığını oluşturacaktır (Bourdieu & Thompson, 1991). Aynı şekilde, *Social Space and the Genesis of Groups* makalesi de hem bir yıl içinde iki farklı İngilizce akademik dergide, çok ufak farklılıklar ve dizgi değişiklikleriyle - çeviriyle ilintilidir bu farklılıklar, mesela, "impregnated" [gebeyiz] gibi arkaik ve seksist bir kavramın, "imbued" [içselleştirmişiz] ile yer değiştirmesiyle- yayımlandı (Bourdieu, 1985a, 1985b).

Makalelerin neşet ettiği, yani doğduğu yer, 1984 yılında, Polonya’da Solidarnosc’un yükseldiği, Fransa’da FKP’nin çökmeye başladığı, reel sosyalizmin perestrojka ve glasnostu daha seslendirmek üzere olduğu kritik bir zamanda yayınlanan, sosyolojinin toplumsal sınıflar denilen mefhumdan kurtulmasına çağırarak olan *Espace social et genese des “classes”* [Toplumsal mekân ve “sınıfların” doğuşu] yazısıydı (Bourdieu, 1984). 2018 başında IJURR’da yayınlanan makale de, bu üç metnin bir varyasyonundan başka bir şey değildir. Lâkin, ilgi çekici bir durum var, Bourdieu’nün yazısı, Frankofon akademide bir patlama imkânı sağlamak için yazılmıştı. Yazının açılış cümlesi, “toplumsal mekân kuramının inşası Marksist kuramla bir dizi kopuş gerektirmektedir” idi (Bourdieu, 1984, s. 3).

Bu makalenin Fransızcasıyla İngilizcesi arasında çok ciddi bir fark mevcuttur: ilkinde sınıflar tırnak içerisinde başlıkta geçerken, ikincisi -ve aslında üçüncüsünde- sınıflara vurgu yerini toplumsal gruplara bırakmıştı (Bourdieu, 1984, 1985b, 1985a). Bunun hangi sebeple yapıldığını bilmemize imkân yok. Ancak metnin içeriğini göz önüne alırsak ve Bourdieu’nün toplumsal sınıfları bir sosyolojik nesne olarak aşma çabası ve toplumsal mekân içerisinde konumlandırma yönünde bir irade taşıdığını düşünürsek, Fransızca baskının başlığında “sınıflar”ın tırnak içine alınmasını anlamlandırabiliriz. Öte yandan, İngilizcede bu vurgunun yapılmamış olması, Bourdieu’nün Anglofon sosyolojiye görece yeni müdahalesiyle ve yerleşik eyleme biçimlerinin, doksanın icrasında 1980’lerde hâlâ etkin olan Marksizm ve sınıf kavramlarını ötelemek amacı taşıyabilir yönünde salt spekülatif -ve Bourdieu’nün *Homo Academicus*’undan mülhem- bir varsayımda bulunabiliriz. Cevabını kolayca veremeyeceğimiz soru şu, acaba doksadaki Bourdieu’yle epistemik Bourdieu burada mı ayrışmaya başlamıştı?

Yazıda, IJURR yazısında göreceğimiz sosyolojinin revizyonu -ya da yeniden inşası- yönünden bir başlangıç salvosu var: “sosyoloji kendini *toplumsal topoloji* olarak sunar...Failler ve fail grupları [toplumsal dünyanın bir mekân olarak temsili içinde] görelî konumlarına göre tanımlanırlar. (Bourdieu, 1985a, ss. 723-724)” Toplumsal alan böylelikle çok-boyutlu bir konumlanmalar mekânıdır ve failler bu mekânda dağıtılmıştır.

“Kağıt üzerinde sınıflar” diye ekler Bourdieu “ancak kuramlara ait *ku-ramsal* bir varlığa sahiptir (Bourdieu, 1985a, s. 725).” Zoologların ya da botanistlerin sınıflandırmasına benzer bir kavramdır sınıf; *filen* bir sınıf değildir, ancak mücadele için harekete geçmiş bir gruptan bahsedebiliriz ve burada da beliren “en fazla *muhtemel bir sınıf*”tır (Bourdieu, 1985a, s. 725). Kavramları şeyleştirmenin [reification], ya da *algılanabilir realizmin* aksine, Bourdieu

sınıfların salt mekânda ayırt edilebileceğini, gerçek gruplar olarak var olmadıklarını, ancak bireylerin kendilerini pratikte mevcut gruplar olarak ailelerde, kulüplerde, derneklerde ve hattâ sendika veya toplumsal hareketlerde kurabileceklerini iddia eder (Bourdieu, 1985a, s. 725). Bu iddiası, Marksist gelenekle ilk kopuş noktasıdır, Marksizm ya inşa edilmiş sınıfla gerçek sınıfı bir ve aynı zanneder, ya da bu ayrımı yapabilse bile “kendinde-sınıf”la “kendi-için-sınıf” ayırımına giderek “[sınıf] bilincini uyandırma”yı Parti’nin aydınlanmış önderliğine atfeder. Her hâlükârda diye ekler Bourdieu, “mücadele içindeki bir grup”un objektif ekonomik koşullardan nasıl doğduğunun koşulları ve oluşumu açıklanmadan bırakılmıştır (Bourdieu, 1985a, ss. 726-727).

Bourdieu’nün buradaki önerisi Erving Goffman’ı takip ederek kişinin “yer”ini bilerek konumlandığını ayırt etmektir. Marksist “sınıf bilinci”nin esasında sınıf bilinçdışı vardır ve bu bilinçdışının tekâbül ettiği durum erişilmiş bir konum bilincidir (Bourdieu, 1985a, s. 728). Bu yerini bilme hâli, bir kategoriye ait olmaktır ve iktidar tarafından çağırılmaktır. *Katagoresthai* fiili der, bize hem kategorileri işaret eder, hem de kamusal olarak itham etmek anlamını taşır (Bourdieu, 1985a, s. 729). Geleneksel Kabylia’da kategorize etmek, *adlandırılmak*, ozanların görevidir ve ozanlar, kriz durumlarında -dünyanın anlamı kayıp gitmeye başladığında- savaş lordları ve elçiler gibi temel siyasi işlevler üstlenmeye başlarlar (Bourdieu, 1985a, s. 729). Toplumsal dünyayla görelî özerklik alanlarının ayrışmasıyla beraber, anlam üretme ve empoze etmek görevi kültürel üretim alanına doğru yönelir. Böylelikle toplumsal dünyanın nesneleşmiş temsillerini üreten profesyonel üreticiler ortaya çıkar (Bourdieu, 1985a, s. 730).

Toplumsal dünyanın deneyimleri farklı ifadelerle yansıtılır. Bu nedenle, toplumsal *Gestalten* [Bütünlük] objektif olarak varolur. Burada birbirine benzer özellikler taşıyan failer, toplumsal gölgeler, mahalleler, mekânsal segregasyona maruz kalmış yerler, Weber’in *Stände*’si gibi ortak özelliklere sahiptir. Toplumsal mekân ve oradan doğan spontane farklılıklar, *Stände* ya da yaşam biçimleri mekânı gibi bir işlev görür. Ayrım, *distinction*, toplumsal mekânın bizâtihi kendi yapısında yazılmış farklılıktır -tabii, o farklılıklar yapının kendisine ait kategoriler üzerinden algılanır. “Ayrım”ın sadece başka bir adlandırılışı olan sembolik sermaye -ayrımına müsemmadır- algılar üzerinden oluşur. Weberci *Stand* bu toplumsal mekânın bölümlenmesinden başka bir şey değildir (Bourdieu, 1985a, ss. 730-731).

Sembolik sermayenin özellikle bilimin içerisinde nasıl kurulduğunu, nominal olanın nasıl gerçek olan anlamına geldiğini izâh ettikten sonra,

Bourdieu bir kere daha Marksist sınıf kuramına, kuramın yetersizliğine geri döner. Marksist sınıf kuramı toplumsal dünyayı sadece ekonomik alanla açıklamaya çalıştığı için farklı alanları ve alt-alanları göz ardı etmiştir. Özellikle kültür üretimi alanındaki ilişkilere önem vermemiştir. Bu nedenle Marksist kuram tek-boyutlu bir toplumsal dünya kurmuş, tanımlarını iki bloğun zıtlığı üzerine geliştirdiği için de “emekçi aristokrasisi,” “işçi sınıfının burjuvalaşması,” gibi bloklar arası sınırlara dair tartışmalarda takılıp kalmıştır. Bourdieu, gerçekte toplumsal mekânın çok-boyutlu bir mekân olduğunu, bu açık alan kümelerinin görece özerk olduğunu, ancak aşağı yukarı doğrudan ya da güçlü bir biçimde ekonomik üretim alanının diğer alanların işlevleri ve dönüşümlerinde mütehakkim olduğunu belirtir (Bourdieu, 1985a, s. 736). Devlet iktidarının burada isimlendirici -takdis edici- ve şekillendirici bir rolü vardır.

Bir sınıf sadece -ama sadece diye iki kere vurgular Bourdieu- kendi adına konuşabilecek bir temsil figürü bulduğunda varolabilir. Bourdieu için “Parti’nin işçi sınıfı” ya da “İşçi sınıfının Parti” olmasıyla “Kilisenin Papa” veya “Papa’nın Kilise” olması gibi kanonlaşmış ifadelerin birbirlerinden farkı yoktur. Sınıf büyüklüğü bir gerçeklik, “mistik bir gövde”dir. Sınıf kuramı tarih içinde Marks’tan başlayarak kurulmuş muazzam kuramsal ve pratik bir icattır. Ancak, sınıfın varlığı yetkilendirilmiş temsilcilerle mümkündür ve sadece bu sayede “kağıt üzerindeki sınıf” muhtemel bir sınıf-grup olarak ortaya çıkar. Sorun da buradadır, Marksist kuram, muhtemelen ilk bilimsel toplum kuramı olmasına rağmen, bir paradoksun kurbanıdır. Geçmişte *kuram etkisi* en güçlü hissedilen Marksizmin kendisi bugün toplumsal dünyaya dair yeterli kuramsal gelişimin önündeki en büyük engeldir (Bourdieu, 1985a, ss. 735-742).

Bourdieu’nün Marksizme dair yorumları çok ağırdır ve 1990’ların sonunda iddialarının en azından bir kısmından örtük olarak çark edecektir (Bourdieu, 1998). Metnin koyu polemik tonu, muhtemelen Bourdieu’nün 1980’lerde akademik sosyolojinin hâlâ en eleştirel alanı olan ve Marksist etkiyi canlı bir biçimde taşıyan kent sosyolojisinde kabul görmemesinin başlıca sebebidir. Metin, toplumsal mekânla ilgili değildir. Marksist sınıf kuramının yerine Bourdieücü bir “toplumsal grup” kuramı ikame etmeye çalışır ve sınıfın yerini gruplara terk etmesi, sosyolojinin sınıfların değil, mekânsal bir topoloji çalışması hâline dönüşmesini kurucu bir program olarak önerir. En önemli sorunu, Marksist doksayı verili kabul etmesi, 1980’lerin başında ölü attan farkı kalmayan FKP’yi 1950’ler ve 1960’ların enternasyonalist iktidar makinesi gibi telakki etmesidir. Kanaatimce, Bour-

dieu, Althusserciliğin ve onun Poulantzas varyantının içinden Marksizmi aşmaya çalışmıştır. Ve her ne kadar çok haklı eleştiriler getirse bile, Marksizmi toplumsal dünyayı anlamının önünde büyük engel addederek pire için yorgunu yakmaya çalışmıştır.

Loic Wacquant'ın, *IJURR*'da 2018 başında Bourdieücü mekânsal programın ilânı özelliği taşıyan sayıda, yukarıda aktardığım *Espace social et genese des "classes"*ı değil de, çok daha minör bir konuşmayı seçmesi ilginç bir tercihtir. Özellikle konuşmada Bourdieu'nün okuru mekân hakkında daha ayrıntılı bir kavrayış için *Espace social*'e yönlendirdiği düşünülürse daha da ilgi çekici olur bu durum. Bourdieu'nün Marksizme karşı neredeyse kavgacı, temelde de müstehzi yaklaşımı -Papa'nın Kilise olmasıyla Parti'nin sınıf olmasının eşdeğerliğini hatırlayın- ihtimaldir ki Wacquant'ın tercihinde etkili olmuştur.

Wacquant'ın seçtiği *Social Space and the Genesis of Appropriated Physical Space* [Toplumsal Mekân ve Temellük Edilmiş Fiziksel Mekânın Doğuşu/Oluşumu] (Bourdieu, 2018) yazısı da bir konuşmadan aktarılmış ve tercüme edilmiştir. Tabii, burada ilk defa fiziksel mekânı tanımlama uğraşına yönelir Bourdieu: "insan varlığı aynı anda hem biyolojik varlık hem de toplumsal fail"dir ve bu ikisinin birlikteliği toplumsal mekânla, hatta daha doğrusu diyerek ekler, alanlarla ilişkileri içinde ve dolayısıyla oluşur (Bourdieu, 2018, s. 106). Burada bir defa daha toplumsal olguyu *locus* ve *topos* üzerinden açıklar, görelî ve ilişkiyel konumlarla çalışmaya çağrıda bulunur ve sosyolojinin bir sosyal topoloji olduğu yönünde yeni bir heterodoksiye davet eder (Bourdieu, 2018, s. 106).

Bourdieu, mekânın eylemsizliğini vurgular, Leibniz'den başlayarak şeyleşmiş toplumsal mekânın, ya da temellük edilmiş mekânın, failer ve özellikleri arasındaki belirli bir ilişkiden kurulduğunu ifade eder (Bourdieu, 2018, s. 107). Toplumsal mekân fiziksel mekâna yazılmış olduğundan ötürü, yer değiştirmek zordur, bu nedenle eylemsiz veya durağan [inert] bir yapıdır diye ekler. Bourdieu, Paris'te Seine'in Sağ ve Sol kıyıları arasındaki ayrımın bu eylemsizliğin ekonomik ve kültürel iktidarın nasıl timsali olduğuna işaret eder.

Burada beliren sorun şu ki, kentsel mekân hakkında 1960'lardan bu yana yazılıp çizilenlerin hemen hepsi, mekânın eylemsiz olmadığına işaret eder, onun edilgen bir Öklidyen düzlem değil, eyleme kabiliyetini hâiz, değiştirme kudretine sahip, sabit olan tek gerçekliği hareketliliği olan bir özne yapıcı olduğundan bahseder. Mekân bir özne değildir ama özne üretir. Yaratıcı yıkımdan, mekânın tarihsel-coğrafi diyalektiğine, üçüncü mekândan, ser-

mayenin üçüncü (veya, Lefebvre'e göre ikinci) döngüsüne değin fiziksel mekân eylemsiz değildir, mütemadiyen hareket hlindedir (Dear & Scott, 1981; Harvey, 1982; Lefebvre, 1991; Soja, 1980).

Bourdieu için ise mekân zihinsel bir yapıdır. Mekânın zihinsel bir kategori olduğu iddiası Bourdieu'ye özgü bir iddia değil, bunun toplumsal mekâna dönüşümü ise Levi-Strauss'un araştırmalarında ne çıkan düalistik bir mekân kurgusunun ürünü (Lvi-Strauss, 1955, ss. 254-257). Lvi-Strauss mekânın zihinsel bir yapı olduğunu, 1955'te yayınlanan otobiyografik metni *Tristes Tropiques*'te Bororo'lardan bahsettiği kısımda ele aldı. Burada bir Bororo köyünün nasıl hem fiziksel, hem de zihinsel yapılar itibariyle ikiye bölündüğünü izâh etti. Bu açıdan, Bourdieu'nün 1960'larda Kabyle evinde yaptığı, Levi-Strauss'un 1940'larda bir Amazon köyünde yaptığıyla mukayese edilebilir (Bourdieu, 1970). Bourdieucü mekân, mekânın fiziksel gerçekliği, Şeyleşmiş toplumsal mekandan başka bir Şey değildir (Bourdieu, 2018, s. 108). Mekân, temellük edildiğinde, fizikselleŐtięinde, iktidarın nesnesi olur, "mimari mekânların sessiz etkisi doğrudan bedeni hedef alır (Bourdieu, 2018, s. 108)."

Bourdieu'ye göre toplumsal mekân soyut bir mekandır ve bir dizi alt-alandan veya alandan oluşur. Ekonomik, entelektüel, sanatsal, akademik ve bürokratik alanlar bunlardan bazılarıdır. Nesneleşmiş veya fiziksel gerçeklik kazanmış toplumsal mekân, fiziksel mekân içinde farklı ürünlerin ve hizmetlerin bölüşümü demek olduğu kadar farklı bireysel faillerin ve grupların da yerleŐtięi mekân anlamını kazanır. Toplumsal mekânın bu ikili yapısı içinde fiziksel mekân gerçekleşir: hem ürünlerin ve hizmetlerin, hem de faillerin yerleŐtięi mekandır (Bourdieu, 2018, s. 109).

Bu program ilanında, bu Bourdieucü mekân manifestosu metninde, belki de en zorlayıcı ve daha önce ele aldığımız *Espace Social* metnini tamamlayıcı zellik, Bourdieu'nün mekânın krı kavramını ortaya atmasıdır. Bu kavram, Marksist ekonomi-politik eleştirinin belki bir asırlık çaba sonucunda mekânın rant sağladığı, krla ilişkisi olmadığı zımn kabulünü yıkıp geçen bir baş aşağı döndürme, bir alt üst etme denemesidir. Bourdieu farklılık rantından, tekelci ranttan, rantla artı-değerin uzlaŐısı ve mücadelesinden, rantiyer sınıf kesimleriyle artı-değeri temellük eden kesimlerin antagonizma ve uzlaŐısından, finans sermayesinin hem arabuluculuk hem de bir sonraki döngüye aktarılacak tarihsel-coğrafi makas değiştirici rolünden bahsetmez. Bourdieu için toplumsal mücadelelerin nesneleşmiş biçimi mekânın kârıdır (Bourdieu, 2018, s. 110).

Bourdieu, mekânın kârını üç ayrı sınıfta değerlendirir, birincisi belirli kurumlar ve yerlere yakın olmaktan kaynaklanan durumsal rant, ikincisi, hiyerarşik konum veya mertebeden kaynaklanan kâr, üçüncüsü ise belirli bir yerde bulunmanın, mekânı işğâl etmenin kârıdır: geniş parklar, apartmanlar, çim peyzaj, vs. İkinci kâr, doğrudan sembolik iktidarla ilintiliyken, üçüncü mekânsal kâr fiziksel mekân üzerindeki iktidar olarak nitelendirilebilir (Bourdieu, 2018, s. 111). Bourdieu, bütün bu kâr biçimlerinin tasvirinin sonunda, habitus'ün habitat yarattığını, bunu da toplumsal kullanımlar aracılığıyla gerçekleştirdiği savını öne sürer (Bourdieu, 2018, s. 111). Dikkatli bir göz, Bourdieu'nün mekânın kârları tespitinde adlandırdığı üç kâr biçiminde doğrudan Marx'ın Kapital'in üçüncü cildinde öne sürdüğü üç rant biçiminin -farklılık rantı I, II ve mutlak rant- belirgin bir etkisi olduğunu ayırt edebilir (Marx, 1993, s. 779-907). Ne var ki, Bourdieu'nün jesti Marx'ın kuramını doksa düzleminde yeniden inşa etmek değil, onun ortodoksisini kırmak üzerinde temellenmiştir.

Bourdieu'nün "Kayıp Kent Sosyolojisi"

Bourdieu'nün kentsel kurama tam anlamıyla temellük edilmesi, Bourdieücü toplumsal mekân anlayışının eleştirel kentsel düşünce üzerinden yeniden yorumlanması, yukarıda saydığımız kırılma noktalarının dışında, Mike Savage tarafından 2012 yılında açıkça ifade edilir. Savage, kent çalışmalarının bir çıkmazda olduğunu, popüler kuramsal çerçevelerle olgusal çalışmalar arasındaki uzaklığın giderek arttığını belirtir (Savage, 2012, s. 511). Bu çıkmazın çözümü için kentsel kuramın Bourdieu'nün alan, habitus ve farklı sermaye biçimlerine dair çözümlemeleriyle desteklenmesi gerekmektedir, Bourdieu'nün "kayıp kent sosyolojisi" ortaya çıkarılmalıdır (Savage, 2012, s. 512). Her ne kadar, Bourdieu'yü kent sosyolojisine çağırırken Savage, güzergâhu da, istikameti de şaşırıp, yeni kent çalışmalarının Deleuze ve Guattari'den, bilhassa onların *detrterritorialization/reterritorialization* ikilisinden çok şey kazanabileceğini savunsa da, esas önerisi Bourdieu'nün alan analizinin ilişkisellik bağlamında Lefebvre'ci tarihselciliğin sorunlarını çözeceği ve *ekspresif bütünlük* anlayışının zayıflığını ortadan kaldıracağı yönündedir (Savage, 2012, s. 517).

Sorun, Lefebvre'den *ekspresif bütünlük* kavramını, tarihselciliğin kentsel mekâna dair yorumunu çıkardığımız zaman Lefebvre'ci bir kuram kalmayaacağı sorundur. Bütünlüğün mekâna dair en önemli eleştirel zemini teşkil ettiğini başka yerde izâh etmeye çalıştım (Gülhan, 2013). Ancak, ekspresif bütünlüğe dair eleştiriye yanıtı şöyle özetleyebilirim, düşünce düzleminde

tek bir bütünlük kavrayışı mevcut değildir. Marksist toplumsal dünyayı kuramsallaştırma ve -tabii ki- değiştirme programının ayrılmaz bir parçasıdır bütünlük arayışı, zerrede dünyanın derdini görme çabasıdır. Bundan feragat edildiğinde, geriye kompartmanlara bölünmüş, kategorize edilmiş bir değişken serileri silsilesi kalmaması imkânı da mevcut değildir. Loic Wacquant, varislerin en önemlisi olarak bütünlük sorununun en az Bourdieu kadar farkındadır.

Wacquant, Bourdieu'nün şehre bir kovboy gibi girdiği program manifestosunu üç hareketle özetler: Bourdieu'nün kentleşme ve tahakkümün mekânsal boyutuyla ilgili olgusal ilgisini su yüzüne çıkarmak, ikincisi, topolojik akıl yürütmenin ve sembolik, toplumsal, fiziksel mekân triyalektiğinin Bourdieu'nün toplum ve tarih görüşünün merkezinde olduğunu açıklamak, ve son olarak, Bourdieu'nün araştırma ve kuramsal ilkelerini uygulamakta olan yeni kuşak akademisyenlerin çalışmalarını vurgulamak (Wacquant, 2018, s. 91).

Wacquant, her hegemonik kurucu gibi neşet noktasına giderek başlar, Louis Wirth'ün 1938 yılında yayınladığı "bir yaşam biçimi olarak şehircilik"i Bourdieu'de "şehri olmayan kentliler"de izini sürerek onun erken döneminde yaşadığı kasabadaki kentleşme sancılarını arar(Wacquant, 2018, s. 93-95). Ne var ki, aradığı hegemonik noktada ne Wirth ne de Chicago okulu meskundur artık. Daha sonra, Fransa'nın taşrasından Cezayir'e gider, Bourdieu'nün Savage'dan mühlhem kayıp kent sosyolojisini şehirdeki toplumsal yapı ve deneyimler üzerine gözlemlerinde arar (Wacquant, 2018, s. 97). Bu arayışlarda, bir kere daha yeni kent sosyolojisine ve Henri Lefebvre'in Manuel Castells tarafından eleştirisinde -ya da, herhangi bir Marksist polemikte- aşına olduğumuz, uyarı karşımıza çıkar: "Fransız sosyolog [Bourdieu] mekânın fetişleştirilmesine karşı [bizi] ikaz eder ve soyut bir düzlemde toplumsal mekânla fiziksel mekân arasındaki ilişkileri" Fransa'nın taşrasında ve Cezayir araştırmalarında formüle etmiştir (Wacquant, 2018, s. 97). Mekân, zamandan sonra belki, fetişleştirmeye en teşne meseledir.

Dört durak noktasından bahseder Loic Wacquant: ilki Bachelardcı duraktır, verili analiz kategorilerinin reddedildiği yerdir burası. İkinci durak noktası Webercidir, fail, dünya ve analistin bizâtihi kendisinin üçlü tarihselleştirilmesi buradan doğacaktır, bu sayede habitus kavramının, toplumsal mekân kavramının ve epistemik düşünümselliğin devreye girmesi mümkün olacaktır. Üçüncü durak noktası Leibnizci-Durkheimcidir. Bu noktada müşterek ve çoklu mütetekabilyetlerin sembolik mekân, toplumsal mekân ve fiziksel mekân içinde topolojik yaklaşımına ve okunmasına fırsat verilecek-

tir. Son durak noktası ise Cassirerci durak noktasıdır, burada sembolik yapıların kurucu etkinliğini tanımak ve özneliği nasıl oluşturduğunu anlamak mümkündür; yani habitusun ve nesnel konumlanmaların üzerinden kurumların nasıl kurulduğunu kavrayabilmek (Wacquant, 2018, s. 98-99).

Bu dört durak noktasından hareket eder Wacquant ve Bourdieu'den öğrenebileceğimiz üç meseleye işaret eder. Öncelikle, kavramları fetişleştirmekten kaçınılmalıdır. Zira, Bourdieu sıklıkla bir "kuramcı" olarak aksettirilse de, bizzat kendisi "gösterişçi kuramsallaştırmadan" hazzetmez. İkinci uyarısı ilkiyle ilişkilidir, Bourdieu'nün kavramlarını kullanan sınırsız sayıda yazar Bourdieu'nün renklerine bürünseler de onun kavramsal kümesi esasında akademisyenlerin analizlerinde gerçek bir rol oynamaz. Üçüncüsü, Bourdieu'nün kavramları birbirinden ayrılabilir, tabiri caizse bölünmez bir bütün değildir bu kavram kümeleri. *Habitus*'tan bahsederken alandan konuşmayabilir Bourdieu; bu nedenle Wacquant'ın tavsiyesi bir yığın kavramla uğraşıp onların hiçbirinin hakkını verememektense, kısıtlı bir kavram kümesini yeterli analitik çerçevede uygulamak yönündedir (Wacquant, 2018, s. 100).

Sonuç

Tavsiyeler bir alanda yeni bir program kurabilir, hattâ yeni bir doksanın kurulmasına giden yolu açabilir. Wacquant'ın aktardığım müdahalesi, temelde yukarıda *IJURR*'da Bourdieu'nün alıntılanmasına dair rakamlarla göstermeye çalıştığım gibi, Bourdieu'nün rolünün artık kent sosyolojisi ve kent çalışmaları alanında kurulmasından sonra geldi. Buna perçinleyici hamle diyebiliriz. Perçinleyici hamle, alanın Bourdieucülüğü temellük etmesine dair düzeltici uyarılar da taşımaktadır. Bu perçinleyici ve düzeltici uyarıların her birini Wacquant belirtik kılmıştır. Fakat, Bourdieu'nün alana müdahalesinin nesneleştirmesini, daha doğrusu nesneleştireni nesneleştirme hamlesini yapmaktan geri durmuştur.

Bourdieu'nün kanımca en muazzam meta-kuramsal ve olgusal metni, *Outlines of a Theory of Practice*'te işaret ettiği gibi, doksa, işlerin doğal düzenini, kurulu sistemi, içinde yanılmaları ve sıradanlıkları da barındırdığı için, belki de dışı olmayan bir yeri işaret ettiği için, ortodoksi veya heterodoksi-den farklıdır (Bourdieu, 1977, ss. 160-165). Muhtemelen sorun burada başlıyor, alanın -yeni kent sosyolojisinin- doksası var mıydı? Akademik eyleme biçimlerini düşünürsek, düşünsel üretim faaliyetinin dışarıdan bütün hareketliliğine rağmen içeriden eylemsizliğini göz önüne alırsak -*homo academi-*

cus'u hatırlayarak- belirli bir zaman diliminde belirli bir doksanın hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Ne var ki, bu doksa, tabii gözlemlenebilir olmaktan uzak, ortodoksinin -Chicago Okulu'nun kalıntılarına, nicel ve yapısal işlevselciliğin hakimiyetine karşı tepkisel- ve heterodoksinin -Castells'in yapısalcılık tınılı pozitivizmine karşı, Hegelcilikten, Heidegger'den, semiyolojiden beslenen bir Lefebvreciliği arkasına almış- iki zıt kutbu ve birbirine karışmış renkleri arasında hareket etti.

Her yeni kurulan sembolik düzen gibi, Bourdieucülüğün alana nüfuzu kurulu kuramsal alet edevati, nesneleştirme yöntemlerini, nesneyi tanımlama manevralarını ve o nesneyi aksettirme biçimlerini, kısaca verili ortodoksiyi sorgulayarak başladı. Verili ve mevcut doksanın eleştirisi, Bourdieucülük açısından nispeten kolaydı, zira, yeni kent sosyolojisinin çoğunu kendi kendine yaptığı meta-kuramsal bir hamleden sonra tutunacağı bir omurga ya kalmamıştı ya da omurga 1980'lerin politik dönüşümlerinin baskısı altında hızla şekil değiştirmektedir.

Gene Bourdieu'yü takip ederek diyebiliriz ki, doksanın gerçekliği ancak kanaat alanında negatif olarak, reddiye üzerinden gösterilebilir (Bourdieu, 1977, s. 168). Bourdieucülüğün yeni bir ortodoksi mi imal etmekte olduğu, yoksa heterodoksinin mevzilerini mi güçlendirdiği ancak senkronik olarak, zaman içerisinde gözlemleyebileceğimiz bir mesele. Fakat üç şeyi söyleyebiliriz, birincisi, Bourdieucü mekân, yani *toplumsal mekân*, ne Castells'in tanımladığı -önce kolektif tüketimden yola çıkan, kentsel olanın nesne olmasını sağlayan, sonra toplumsal hareketlerin akışkanlığına dayanan- mekân, ne de Lefebvre'in fiziksel olanın triyalektiğe dahil olduğu ve plancının, mimarın, bürokratin, sanatçının mukim olduğu mekân. Bourdieu'nün toplumsal mekânı her şeyden önce bir metafor.

İkincisi, doğrudan bu metafor olma hâliyle ilgili, kısmen Castells'in ama esas olarak Lefebvre'in ve Harvey'nin mekânsal muhayyilesi fiziksel olandan -tarihsel-coğrafi düzlemden- başlarken, Bourdieu yolu tersten kat ediyor ve sosyolojiyi toplumsal topolojiye büküyor. Failler arasındaki ilişki, farklı grupların sembolik tahayyülleri ve tabii tahayyül etmenin konumsalılığı, herkesin bir metaforik düzlemde ve bunun sahihleştiği fiziksel düzlemdeki yeri -*locus*'u- bu yerlerin bölüşümünün ortaya çıkardığı *topos*, *topos*'un gözle görünür biçim aldığı *habitus*, o *habitusun* barındığı alanlar, alt-alanlar, grupların hareket hâlindeyken -sembolik iktidara karşı ya da onun içinde- ortaklaşa adlandırdığımız şeylere -sınıf, toplumsal cinsiyet, aidiyet, etnisite, vd.- dönüşmesi, fevkalade ilişki ve mümbit bir muhayyile sunuyor bize. Ne var ki, bu muhayyilenin ne kadar mekânsal olduğu ne kadar

mekânı bir şeyler düzeninin metaforu olarak sunduğu sorusunda ikincisi, yani Bourdieucü mekânın sosyolojik bir metafor olduğu gerçeği, daha ağır basıyor. Mekân sosyolojiktir, kesinlikle evet, ama metaforik mekânın ne raddede sosyolojik olduğu başka bir tartışmanın konusudur.

Üçüncüsü, mekânın fizikselliğinin alan ya da alanlar açısından taşıdığı önemi içeriyor: yeni kent sosyolojisi ve onun ardılı veya çağdaşı bir dizi yaklaşım -postmodern şehircilik, postmodern mimari, küresel veya dünya kenti literatürü, heterodoks şehircilik ve mimari yaklaşımlar- belirli bir kentsel mekân tahayyülünde ortaklaştılar. Misalen, üçüncü mekân, sadece kent sosyologları için sarıh bir anlam taşımıyor, aynı zamanda mimarlara, sanat tarihçilerine, şehirciliğin farklı veçheleriyle iştigal edenler için de alet edevat kümesinin kullanışlı bir parçasını oluşturuyor. Hattâ, sitüasyonizmi, metaların kendi hayatlarını, Benjaminci kentsel kuramı da işin içine katar-sak, kültürel çalışmaların, mimarlığın, şehirciliğin farklı alanlarının sosyologlardan çok daha yoğun biçimde bu *phonemeleri* kullandığını ayırt edebiliriz. Alanların kendi ayrımını oluşturduğu, bu ayrım üzerinden kendi sembolik hiyerarşisini oluşturduğu muhakkak. Ancak, 1960'lar sonrası epistemik kırılma bir yığın alanı bir araya getirdi. Benzer biçimde, Marksist şehir ve bölge plancılığının yeni kent sosyolojisiyle ortaklığı, bakışımı, kavramsal simetrisi gözden kaçırılmayacak kadar baskın ve önemli. Sembolik düzenin toplumsal mekânda kurulması, toplumsal topolojinin icadının bu karşılıklılığı ne kadar sürdürebileceği ise şüphelidir.

Bourdieu'nün ve onun varislerinin hem kentsel kurama, hem de sosyolojiye en büyük, hattâ eşsiz katkısı, 1970'lerin sonunda bir yığın günahla yaftalanıp rafa kaldırılan, envay çeşit eleştiriyile unutturulan yapısalcılığın en verimli, en parlak ve en zihin açıcı yönlerini güncel sosyal bilimsel alana taşıyabilmesidir. Sosyoloji, yapısalcılığın yıkımından en fazla zarar gören alan olduğu için hem Bourdieu'ye böylesi bir yakınlık duymakta haklıdır, hem de Bourdieu'nün sayesinde bir zamanlar vaadedilmiş potansiyelinin gerçekliğini olgusal ve toplumsal dünyada sınımayı bir kere daha deneyecektir. Velhasıl, Wacquant'ın alegorisini takip edecek olursak, Bourdieu'nün şehre gelmesi bir dünyalar çarpışıyor endişesiyle değil, hoş gelmiş ve safalar getirmiş sevinciyle karşılanmalıdır.

Extended Abstract

Social Space and the Genesis of a Reflexive Sociology: Bourdieu's Interventions in the Study of Space

This paper focuses on the concept of "social space," a key concept developed by Pierre Bourdieu for advancing his sociological research program. In investigating the possible novel venues of sociological inquiry opened up by the intervention provided by Bourdieu's use of social space, this paper ventures into the archives of International Journal of Urban and Regional Research to understand how Bourdieu's work was reflected upon within the field of urban research in the last four decades. New urban sociology and Marxist urbanism's understanding and interpretation of space have changed significantly throughout the years. Yet, Bourdieu had a certain theory effect, and this has acted upon a steady stream of research, especially since the 2000s. IJURR had gone through what we can call a series of theoretical ruptures in the three decades. Hence, while investigating the Bourdieu's oeuvre three important moments are animated here: first, the inherent rupture of the 1960s as a reaction to the Chicago School and its quantitative inheritors are explicated. The second moment requires critical engagement with the new-born -or, still-birth- new urban sociology and how Manuel Castells' theoretical approach created a new doxa in the academic field. The 1970s and 1980s was a crucial point of transformation for the urbanists. In the third moment, I investigated how Bourdieu's analysis was appropriated in the symbolic space of the sociological and urban sociological field. Bourdieu's conceptual framework created a plethora of new approaches, however, their analytical relationship with both Bourdieu's sociological program and the hitherto prevalent spatial imagination is frequently questioned. Here, I suggested an objectification of the Bourdieu's theoretical and research work and tried to locate the breaks and continuities.

The aim here is to locate two processes: on the one hand, I elucidate how urban sociology as a field, as per Bourdieu's definition, was transformed, and, on the other hand, I explained how a content analysis of IJURR would

help us understand the intrinsic tensions, ruptures, and movements of urban theory.

In the first moment explicated in this paper lies the theoretical foundations of the Chicago School and how as a paradigm it dominated research and theory in urban sociology until the 1960s. That moment requires extensive treatment, however, I raise two problems here. First is the resemblance of Aristotelian *sité* and Chicago School's urbanism. Second is especially concerned with how the theoretical premises of this particular school of thought actually developed its own negation.

Even though the first moment studied here begins with the Chicago School, it also necessarily involves a thorough refutation of this paradigm. In the mid-1960s, a plethora of disciplines within social sciences, from sociology to political economy, from political science to public administration, and from the neo-classical economics to architecture, had gone through a certain rupture in their conceptualization of urban space. The linchpin of this rupture was Manuel Castells.

The second moment here begins with that rupture and is directly related to how space is constructed inside the field of urbanism. At this point, the most relevant institutional representative of the field is academic journals. International Journal of Urban and Regional Research served as the beacon of a new mode of objectifying urban space. IJURR had functioned as the paragon of the new paradigm and its role in the field was concerned with how space was scientifically constructed and how a novel discourse was produced. Of course, Manuel Castells' work is definitive here and we should inquire how his critique of urban ideology played out in the confines of the new journal.

The third moment is interested in how Pierre Bourdieu's and his inheritor Loic Wacquant's work was received in the field spearheaded by IJURR. Here, I used IJURR's full-text archives since 1977 kept electronically by EBSCO's Sociology Source Ultimate database. The main problem is evident: Bourdieu's sociological thought and his contributions to social theory had already matured by the 1980s and his conceptualization of the "social space" was already a full-fledged Notion. Yet, IJURR's papers showed scant interest in Bourdieu's work. Throughout the 1990s and early 2000s, amidst all the richness of Bourdieu's theoretical appurtenances, papers published in IJURR showed only interest in "social capital". These years were also the time period when globalization literature was triumphant and Amartya Sen and World Bank inadvertently declared "social capital" as part of their de-

velopment agenda. Bourdieu was never a part of this frenzy, and in the latter part of the 1990s heavily criticized neoliberalism and its newspeak.

Here, the main focus is on how Bourdieu defined and developed "social space" as a founding concept within sociology. Simultaneously of interest is how IJURR functioned as a reference in the changes taking place within new urban sociology and critical urban theory and to what extent Bourdieusian notions and his theoretical practice were appropriated in this era. That moment extends to IJURR's 2018 issue edited by Wacquant that heralded a new spatial imagination based on Bourdieusian program.

Without any doubt, the Bourdieusian concept of "social space" is an intervention in hitherto existing urban theory and urban sociology and the aim here is to locate how IJURR represented different means and methods for defining and determining ruptures and frames. As Bourdieu himself aptly pointed out one cannot avoid objectifying the objectifying subject. The critical subject has to be objectified for the sake of scientific endeavor. In this vein, there exists a mainstream fallacy that treats Bourdieu as Marxist. And this contributes heavily to the eschewing of Bourdieu's key intervention: abstracting "social space" as a field where social groups move and in return, they themselves are constructed symbolically. This intervention is ultimately related to Bourdieu's refusal to treat the social class as a concrete object and digs deeper to understand and convey how Bourdieu reflected upon the theoretical practice inherent in sociology as a spatial science, as social topology. Yet, his this approach is laden with problems in its treatment of the built environment and in its reconceptualizations of historico-geographical analysis.

This paper does not intend to develop a counter-intervention against Bourdieusian intervention. Bourdieu rightfully pointed out that polemical tone serves to augment one's position on the field. Here, I attempt to foreground the import of Bourdieu's "social space," without jettisoning his other concepts like habitus, multiple correspondence analysis, allodoxia, the mobility of social positions, meta-sociology and sociology of sociology. It is fertile to harken back to Bourdieu's argument that social classes themselves are not mere abstractions, but rather movements of social classes within the field of politics, economy, and symbolic space.

In sum, space according to Bourdieu is a metaphorical space. The "social space" as implicated by Bourdieu is a construct, as explained himself in his contrast between structural constructivism and constructivist structuralism. Herein lies the sociological space, a place where differences, variables, chi-

square analyses, multiple correspondence analyses reside. The elements of discourse, phonemes according to Bourdieu, have found their expressions in various forms: in human ecology, in the study of habitats, in architectural and planning spaces, spaces of class distinction, Third World, global cities, thirdspaces. Yet, Bourdieu's contribution to urban sociology is immense and especially given the fact that neoliberalism had a devastating impact on research agenda on urbanism, his ideas still provide a refreshing novelty and carry still uncovered theoretical ground.

Kaynakça/References

- Althusser, L. (1977). *For Marx*. London: N L B.
- Althusser, L. (1997). *Reading capital*. London: Verso.
- Berry, B. J. L., & Wheeler, J. O. (2005). *Urban geography in America, 1950-2000: Paradigms and personalities*. Routledge.
- Bourdieu, P. (1969). Intellectual field and creative project. *Information (International Social Science Council)*, 8(2), 89-119.
- Bourdieu, P. (1970). The Berber house or the world reversed. *Information (International Social Science Council)*, 9(2), 151-170.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice. (Esquisse d'une théorie de la pratique)*. Transl. by Richard Nice. (Repr.). Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984). Espace social et genèse des "classes". *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 52(1), 3-14. <https://doi.org/10.3406/ars.1984.3327>
- Bourdieu, P. (1985a). The social space and the genesis of groups. *Theory and Society*, 14(6), 723-744. <https://doi.org/10.1007/BF00174048>
- Bourdieu, P. (1985b). The social space and the genesis of groups. *Information (International Social Science Council)*, 24(2), 195-220. <https://doi.org/10.1177/053901885024002001>
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1989). Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7(1), 14-25. <https://doi.org/10.2307/202060>
- Bourdieu, P. (1991). L'ordre des choses [Entretien avec deux jeunes gens du nord de la France]. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 90(1), 7-19.
- Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance: Against the new myths of our time*. Polity Press.
- Bourdieu, P. (2018). Social space and the genesis of appropriated physical space. *International Journal of Urban & Regional Research*, 42(1), 106-114. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12534>
- Bourdieu, P., & Thompson, J. B. (1991). *Language and symbolic power: the economy of linguistic exchanges*. Cambridge: Polity in association with Basil Blackwell.

- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2001). Neoliberal newspeak: notes on the new planetary vulgate. *Radical Philosophy*, (105).
- Brenner, N., Jessop, B., Jones, M., & Macleod, G. (2008). *State/Space: A reader*. John Wiley & Sons.
- Bridge, G. (2001). Estate agents as interpreters of economic and cultural capital: The gentrification premium in the Sydney housing market. *International Journal of Urban & Regional Research*, 25(1), 87-101.
- Burgess, E. W. (2015). Şehrin büyümesi: Araştırmaya giriş. içinde *Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler*. Ankara: Heretik.
- Carpenter, J., & Lees, L. (1995). Gentrification in New York, London and Paris: An international comparison. *International Journal of Urban & Regional Research*, 19(2), 286-303. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1995.tb00505.x>
- Castells, M. (1968). Y a-t-il une sociologie urbaine ? *Sociologie du travail*, 10(1), 72-90. <https://doi.org/10.3406/sotra.1968.1380>
- Castells, M. (1976a). Is there an urban sociology? İçinde C.G. Pickvance (der.) *Urban Sociology: Critical Essays*. London: Tavistock Publications.
- Castells, M. (1976b). Theory and ideology in urban sociology. İçinde C.G. Pickvance (der.) *Urban Sociology: Critical Essays*. London: Tavistock.
- Castells, M. (1977). *The urban question : a Marxist approach*. London: Edward Arnold.
- Castells, M. (2006). Changer la Ville: A Rejoinder. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(1), 219-223. <https://doi.org/doi:10.1111/j.1468-2427.2006.00654.x>
- Castree, N., & Gregory, D. (2006). *David Harvey: a critical reader*. içinde *Antipode book series*. Geliş tarihi gönderen <http://www.loc.gov/catdir/toc/ecip0513/2005013795.html>
- Cresswell, T. (2002). Bourdieu's geographies: In memorium. *Environment and Planning D: Society and Space*, 20(4), 379-382. <https://doi.org/10.1068/d2004t>
- Crysler, C. G. (2003). *Writing spaces: discourses of architecture, urbanism, and the built environment, 1960-2000*. içinde *The Architext series*. Geliş tarihi gönderen <http://www.loc.gov/catdir/enhancements/fy0701/2002153874-d.html>
- de Decker, P., Kesteloot, C., de Maesschalck, F., & Vranken, J. (2005). Revitalizing the city in an anti-urban context: Extreme right and the rise of urban policies in flanders, Belgium. *International Journal of Urban & Regional Research*, 29(1), 152-171. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2005.00576.x>
- Dear, M. J., & Scott, A. J. (1981). *Urbanization and urban planning in capitalist society*. London; New York: Methuen.
- Degen, M. (2003). Fighting for the Global Catwalk: Formalizing Public Life in Castlefield (Manchester) and Diluting Public Life in el Raval (Barcelona). *International Journal of Urban & Regional Research*, 27(4), 867-880. <https://doi.org/10.1111/j..2003.00488.x>

- Ducatel, K., & Blomley, N. (1990). Rethinking retail capital. *International Journal of Urban & Regional Research*, 14(2), 207. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1990.tb00669.x>
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- EBSCO. (2019, Ocak 28). *International Journal of Urban and Regional Research* [Database]. Geliş tarihi gönderen Sociology Source Ultimate website: <https://www.ebsco.com/products/research-databases/sociology-source-ultimate>
- Feagin, J. R. (1987). *Urban political economy: the new paradigm matures*. JSTOR.
- Fernández Kelly, M. P. (1994). Towanda's triumph: Social and cultural capital in the transition to adulthood in the urban ghetto. *International Journal of Urban & Regional Research*, 18(1), 88-111. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1994.tb00252.x>
- Goonewardena, K. (2005). The urban sensorium: Space, ideology and the aestheticization of politics. *Antipode Antipode*, 37(1), 46-71.
- Gottdiener, M., & Feagin, J. (1988). The paradigm shifts in urban sociology. *Urban Affairs Quarterly*, 24(2), 163-187.
- Grootaert, C., Narayan, D., Jones, V. N., & Woolcock, M. (2004). *Measuring social capital: An integrated questionnaire*. The World Bank.
- Grootaert, C., & Van Bastelar, T. (2002). *Understanding and measuring social capital: A multi-disciplinary tool for practitioners*. The World Bank.
- Gülhan, S. T. (2013). Özgürlüğün coğrafyası: Mekânsallığın triyalektik praksi ve bütünsellik arayışına dair bir tahlil/geographies of liberation: Trialectics of spatial praxis and some ideas on the search for a totality. *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 31-70.
- Harvey, D. (1982). *The limits to capital*. Oxford: Blackwell.
- Hawley, A. H. (1944). Ecology and human ecology. *Social Forces*, 22(4), 398-405. <https://doi.org/10.2307/2571805>
- Holton, B. (1988). *First International conference on the sociology of consumption, University of Oslo, January 1988* (Sy 03091317; s. 636). <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1988.tb00101.x>
- Kaika, M., & Swyngedouw, E. (2000). Fetishizing the Modern City: The Phantasmagoria of Urban Technological Networks. *International Journal of Urban & Regional Research*, 24(1), 120-138.
- Lefebvre, H. (1969). Les paradoxes d'Althusser. *L'Homme et la société*, 13(1), 3-37. <https://doi.org/10.3406/homso.1969.1227>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford, OX, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell.
- Lévi-Strauss, C. (1955). *Tristes tropiques*. içinde *Terre Humaine/Poche*. Paris: Plon.
- Lewis, O. (2011). *The Children of Sanchez: Autobiography of a Mexican Family*. Knopf Doubleday Publishing Group.

- Lojkine, J. (1976). Contribution to a Marxist Theory of Capitalist Urbanization. *Çinde Urban Sociology: Critical Essays*. London: Tavistock.
- Martin, G. P. (2005). Narratives great and small: Neighbourhood change, Place and Identity in Notting Hill. *International Journal of Urban & Regional Research*, 29(1), 67-88. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2005.00570.x>
- Marx, K. (1993). *Capital: Volume III: A Critique of Political Economy*. Penguin Books.
- Mayer, M. (2003). The onward sweep of social capital: Causes and consequences for understanding cities, communities and urban movements. *International Journal of Urban & Regional Research*, 27(1), 110-132. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00435>
- Merrifield, A. (2002). *Metromarxism ; a Marxist tale of the city*. New York: Routledge.
- Milicevic, A. S. (2001). Radical intellectuals: What happened to the new urban sociology? *International Journal of Urban and Regional Research*, 25(4), 759-783.
- Mormont, M. (1983). The emergence of rural struggles and their ideological effects. *International Journal of Urban & Regional Research*, 7(4), 559. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1983.tb00406.x>
- Mullins, P. (1991). Tourism urbanization. *International Journal of Urban & Regional Research*, 15(3), 326. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1991.tb00642.x>
- Norciliffe, G. (1993). The regulation of Gerland: from mass production to flexible production in tony garnier's "cité industrielle". *International Journal of Urban & Regional Research*, 17(2), 195. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1993.tb00476.x>
- Pahl, R. E. (1969). Urban social theory and research. *Environment and Planning*, 1(2), 143-153.
- Pahl, R. E. (1989). Is the emperor naked? Some questions on the adequacy of sociological theory in urban and regional research. *International Journal of Urban & Regional Research*, 13(4), 709. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1989.tb00143.x>
- Pahl, Ray E. (1977). Stratification, the relation between states and urban and regional development. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1(2), 7.
- Park, R. E. (2015). Topluluğun örgütlenmesi ve çocuk suçları. içinde *Şehir: kent ortamundaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler*. Ankara: Heretik.
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (2015). *Şehir: Kent ortamundaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler*. Ankara: Heretik.
- Parsons, T. (1968). *The structure of social action: a study in social theory with special reference to a group of recent European writers*. New York: Free press.
- Pickvance, C.G. (1976). *Urban sociology: critical essays*. London: Tavistock Publications.
- Pickvance, C.G. (1978). Marxist approaches to the study of urban politics: Divergences among some recent French studies. *International Journal of Urban and Regional Research*, 2(1), 219-255.
- Podmore, J. (1998). (Re)reading the "loft living" habitus in Montréal's inner city. *International Journal of Urban & Regional Research*, 22(2), 283.

- Portes, A., Castells, M., & Benton, L. A. (1989). *The Informal economy: studies in advanced and less developed countries*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- Preteceille, E. (1981). Left-wing local governments and services policy in France. *International Journal of Urban & Regional Research*, 5(3), 411-425.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of democracy*, 6, 65-65.
- Ranciére, J. (2009). *Filozof ve yoksulları*, çev. Aziz Ufuk Kılıç. İstanbul: Metis.
- Ranciére, J. (2014). *Cahil Hoca*. İstanbul: Metis.
- Savage, M. (2012). The lost urban sociology of Pierre Bourdieu. içinde *The New Blackwell Companion to the City* (ss. 511-520).
<https://doi.org/10.1002/9781444395105.ch45>
- Sik, E., & Wallace, C. (1999). The development of open-air markets in east-central Europe. *International Journal of Urban & Regional Research*, 23(4), 697-716.
- Slater, T. (2006). The eviction of critical perspectives from gentrification research. *International Journal of Urban & Regional Research*, 30(4), 737-757.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2006.00689.x>
- Slater, T. (2008). 'A literal necessity to be re-placed': A rejoinder to the gentrification debate. *International Journal of Urban & Regional Research*, 32(1), 212-223.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00781.x>
- Small, A. W. (1895). The era of sociology. *American Journal of Sociology*, 1(1), 1-15.
- Smart, J., & Smart, A. (1991). Personal relations and divergent economies: A case study of Hong Kong investment in South China. *International Journal of Urban & Regional Research*, 15(2), 216-233. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1991.tb00631.x>
- Soja, E. (1980). The Socio-Spatial Dialectic. *Annals of the Association of American Geographers*, 70(2), 207-225.
- Swedberg, R. (2011). The economic sociologies of Pierre Bourdieu. *Cultural sociology*, 5(1), 67-82.
- Swyngedouw, E. (2002). The strange respectability of the situationist city in the society of the spectacle. *International Journal of Urban and Regional Research*, 26(1), 153-165. <https://doi.org/doi:10.1111/1468-2427.00369>
- Thompson, E. P. (1995). *Poverty of Theory*. London: Merlin.
- Thuen, T. (1999). The significance of borders in the East European transition. *International Journal of Urban & Regional Research*, 23(4), 738-750.
- Topalov, C. (1989). A history of urban research: the French experience since 1965. *International Journal of Urban & Regional Research*, 13(4), 625-651.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1989.tb00139.x>
- Wacquant, L. (2008). Relocating gentrification: The working class, science and the state in recent urban research. *International Journal of Urban & Regional Research*, 32(1), 198-205. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00774.x>

- Wacquant, L. (2018). Bourdieu comes to town: Pertinence, principles, applications. *International Journal of Urban & Regional Research*, 42(1), 90-105. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12535>
- Wacquant, L. (1989). Towards a reflexive sociology a workshop with Pierre Bourdieu. *Sociological Theory*, 7(1), 26-63. <https://doi.org/10.2307/202061>
- Wacquant, L. (1993). Urban outcasts: Stigma and division in the black American ghetto and the French urban periphery. *International Journal of Urban & Regional Research*, 17(3), 366-383. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1993.tb00227.x>
- Wallace, C., Shmulyar, O., & Bedzir, V. (1999). Investing in social capital: The case of small-scale, cross-border traders in post-communist central Europe. *International Journal of Urban & Regional Research*, 23(4), 751.
- Warde, A. (1990). Production, consumption and social change: reservations regarding Peter Saunders' sociology of consumption. *International Journal of Urban & Regional Research*, 14(2), 228. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1990.tb00670.x>
- Watt, P. (2006). Respectability, roughness and 'race': Neighbourhood place images and the making of working-class social distinctions in London. *International Journal of Urban & Regional Research*, 30(4), 776-797. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2006.00688.x>
- Watt, P. (2008). The only class in town? Gentrification and the middle-class colonization of the city and the urban imagination. *International Journal of Urban & Regional Research*, 32(1), 206-211. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00769.x>
- Weber, M. (1992). *The protestant ethic and the spirit of capitalism* (T. Parsons, Çev.). London and New York: Routledge.
- White, H. V. (1973). *Metahistory: the historical imagination in nineteenth-century Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- White, H. V. (1978). *Tropics of discourse essays in cultural criticism*.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1-24.
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The world bank research observer*, 15(2), 225-249.
- Zukin, S. (1980). A Decade of the new urban sociology. *Theory and Society*, 9(4), 575-601.

Sinan Tankut Gülhan 2014 yılında doktorasını Binghamton Üniversitesi (New York Eyalet Üniversitesi) Sosyoloji Bölümü'nden aldı. ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde lisans eğitimini 2003 yılında tamamladı. 2015 yılından beri Gaziantep Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta, aynı zamanda 2016 yılından bu yana Kent Çalışmaları lisansüstü programının koordinatörlüğünü sürdürmektedir. İlgili alanlarının arasında kentleşme ve şehircilik kuramları, Türkiye'de kentleşme, kentsel tarih, kent sosyolojisi ve mimarlık ve şehir planlamada eleştirel kuramlar yer almaktadır.

Sinan Tankut Gülhan is an assistant professor of sociology at Gaziantep University where he has been a faculty member since 2015. He also chairs the

graduate program in urban studies since 2016. He completed his Ph.D. in sociology at SUNY at Binghamton in 2014 and he got his undergraduate degree from METU in Ankara. His current research interests include urban theory, urbanization in Turkey, urban history, sociology of urbanization, and critical perspectives in architectural history and urban planning.

E-mail: sinantgulhan@outlook.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Sayı Issue 26, Cilt Volume 10, Yıl Year 2019-1, 128-145 DOI:10.31198/idealkent.562594

Sürgün Bölgelerini Yeniden Düşünmek: İleri Marjinalliğin Teşkilinde Sınıf, Etnisite ve Devlet*

*

Loïc Wacquant
Kaliforniya Üniversitesi

Çeviren: Aksu Akçaoğlu

Öz

Sanayi-sonrası kentte sürgün, 'şehir içi mahalleler', 'gettolar', 'yıkıntılar', 'girilmez bölgeler', 'sorunlu muhitler' veya basitçe 'sert mahalleler' gibi kimi zaman gerçek kimi zaman da hayali çok çeşitli ve bulanık, özgün sosyo-mekânsal formasyonlara işaret eder. Bu mekânları nasıl karakterize etmeli ve ayırtmalıyız; güzergâhlarını (doğuşlarını, gelişimlerini, çöküşlerini ve ölümlerini) nasıl açıklamalıyız; üzerlerine yapışan damganın kaynağı nedir ve ne tür bir sınıf, etnisite ve devlet kümelenmesini somutlaştırıp işaret etmektedir? Bunlar, benim Kent Paryaları (Wacquant, 2014) başlıklı kitabımda, neoliberalizmin hüküm sürdüğü çağda, Amerika'daki kara gettoyla Avrupa işçi sınıfı banliyölerinin güzergâhlarını metodik bir şekilde karşılaştırarak cevap aradığım sorulardır. Bu makalede, yeni bir yüzyılın eşiğinde kutuplaşmış metropolisteki sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamlar arasındaki bulanık bağlantıya dair kavrayışımızı daha da genişletmek için, ileri marjinalliğin kıta aşırı sosyolojisini yeniden ele alıyorum. Buna ek olarak, karşılaştırmalı kent çalışmaları için faydalı olduğunu düşündüğüm, Bourdieu sosyolojisinin temel ilkelerine ışık tutuyorum.

Anahtar kelimeler: Kent yoksulluğu, sürgün, getto, etnik kümelenme, prekarya, bölgesel damgalama, ileri marjinallik, devlet, Bourdieu.

* Makalenin İngilizce aslı için bakınız: Wacquant, Loïc. 2016. "Revisiting the Territories of Relegation: Class, Ethnicity and State in the Making of Advanced Marginality". *Urban Studies* 53(6): 1077-1088.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Sayı Issue 26, Cilt Volume 10, Yıl Year 2019-1, 128-145 DOI:10.31198/idealkent.562594

Revisiting Territories of Relegation: Class, Ethnicity and State in the Making of Advanced Marginality

*

Loïc Wacquant
University of California

Translated by Aksu Akçaoğlu

Abstract

*In the postindustrial city, relegation takes the form of real or imaginary consignment to distinctive sociospatial formations variously and vaguely referred to as 'inner cities,' 'ghettos,' 'enclaves,' 'no-go areas,' 'problem districts' or simply 'rough neighborhoods'. How are we to characterise and differentiate these spaces; what determines their trajectory (birth, growth, decay and death); whence comes the intense stigma attached to them; and what constellations of class, ethnicity and state do they both materialise and signify? These are the questions I pursued in my book *Urban Outcasts* (Wacquant, 2008a) through a methodical comparison of the trajectories of the black American ghetto and the European working-class peripheries in the era of neoliberal ascendance. In this article, I revisit this cross-continental sociology of 'advanced marginality' to tease out its broader lessons for our understanding of the tangled nexus of symbolic, social and physical space in the polarising metropolis at century's threshold in particular, and for bringing the core principles of Bourdieu's sociology to bear on comparative urban studies in general.*

Keywords: *Urban poverty, relegation, ghetto, ethnic cluster, precariat, territorial stigmatization, advanced marginality, state, Bourdieu*

Sürgün, bir bireye, gruba ya da kategoriye, belirsiz ya da aşağı bir konumu, koşulu veya muhiti tahsis etmeyi ifade eder (sözcüğün İngilizce karşılığı geç Orta Çağ İngilizcesindeki *relegaten* fiilinden türemiştir ve bir yerden kovmayı, def etmeyi ifade etmektedir). Sanayi-sonrası kentte sürgün, 'kent içi mahalleler', 'gettolar', 'yıkıntılar', 'girilmez bölgeler', 'sorunlu muhitler' veya basitçe 'sert mahalleler' gibi kimi zaman gerçek kimi zaman da hayali çok çeşitli ve bulanık, özgün sosyo-mekânsal formasyonlara işaret eder. Bu mekânları nasıl karakterize etmeli ve ayrıştırmalıyız; güzergâhlarını (doğuşlarını, gelişimlerini, çöküşlerini ve ölümlerini) nasıl açıklamalıyız; üzerlerine yapışan damganın kaynağı nedir ve ne tür bir sınıf, etnisite ve devlet kümelenmesini somutlaştırıp işaret etmektedir? Bunlar, benim *Kent Paryaları* (Wacquant, 2014) başlıklı kitabımda, neoliberalizmin hüküm sürdüğü çağda, Amerika'daki kara gettoyla Avrupa işçi sınıfı banliyölerinin güzergâhlarını metodik bir şekilde karşılaştırarak cevap aradığım sorulardır.¹ Bu makalede, yeni bir yüz yılın eşiğinde kutuplaşmış metropolisteki sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamlar arasındaki bulanık bağlantıya dair kavrayışımızı daha da genişletmek için, ileri marjinalliğin kıta aşırı sosyolojisini yeniden ele alıyorum. Buna ek olarak, karşılaştırmalı kent çalışmaları için faydalı olduğunu düşündüğüm, Bourdieu sosyolojisinin temel ilkelerine ışık tutuyorum.

Yoksulluk bölgeleri ya da alt gelir grubu toplulukları yerine kentsel sürgün kavramını kullanmaktaki amaç, uygun araştırma nesnesinin, mekânın kendisinden ve sakinlerinden ziyade, marjinal bölgelerde yaşayan bireyleri seçen, zorlayan ve idame ettiren çok boyutlu yapısal süreçler kadar bu bölgelerde geliştirilen sosyal ağlar ve kültürel formlar olduğunda ısrar etmektir. Sürgün, bireysel bir durum değildir, kolektif bir edimdir; (ekonomik, sosyal ve sembolik iktidarla kurulan) topluluklar arası bir ilişkidir, bireylerin geçici niteliği değildir. Bunun bize hatırlatması gereken şey, akademideki mevcut kusurlu gerçekçilikten ve sıradan yaygın kanaatlerden kaçınmak olmalıdır; marjinalliğin sosyolojisi (çoğu kez sadece kağıt üzerinde var olan) zayıf 'gruplara' sapanıp kalmamalıdır; daha ziyade bu grupların farz edilen mensuplarının eklemlediği konumlar ağını üreten, yeniden üreten ve dönüştüren *kurumsal mekanizmalara* odaklanmalıdır. Bu aynı zamanda, sözünü ettiğimiz farz edilen yoksunluk bölgelerinin sosyal ve mekânsal kurulumu hakkında şüpheli kalmamız için bir uyarıdır. Özellikle de, bu mekânlara ve onların dışına doğru açılan toplumsal güzergâhların çeşitliliği düşünüldüğünde, ortaya çıkan toplumsal varlığı (en basit tanımıyla paylaşılmış bir çevreyi ve kimliği, yatay toplumsal bağları ve ortak çıkarları ifade eden) bir top-

luluk, hatta bir kader ortaklığı olarak bile kabul edemeyiz.² Herhangi bir toplumda, düşük gelirli bireylerin (sanatçılar ve yaşlılar, hizmet sektörü işçileri ve yüksek lisans öğrencileri, evsizler ve kaçak göçmenler gibi) heterojenliği ve ancak bir istatistiksel kategori olarak anlam ifade ettikleri düşünüldüğünde, gelir düzeyini ya da maddi yoksunluğu rakipsiz görme ve bölme ilkesi olarak görmemeliyiz.

Kent Paryaları Birleşik Devletler ve Batı Avrupa'da Fordist-Keynesçi çağın kapanmasını takiben kentlerde beliren 'aşağıdan kutuplaşma'nın nedenlerinin, biçimlerinin ve sonuçlarının izini süren kuramsal ve ampirik araştırmaların bütününden oluşur ve *sanayi-sonrası prekaryanın* ileri toplumların sürgün mahallelerinde toplanmasının yol açtığı açmazları tespit eder. Kitap, Amerika'daki kara gettoda 1960'lardan sonra yeniden alevlenen isyan hareketleriyle, sanayisizleşme çağında Fransız banliyölerindeki işçi sınıfı mahallelerinde gözlemlenen dağılmayı karşılaştırabilmek için saha notlarından istatistik ve tarihsel verilere uzanan geniş bir alana Bourdieu sosyolojisinin temel ilkelerini uygular. Bu makalede, üç temel tezimi ortaya koyup, sanayi-sonrası kentte yoksulluk, mekân ve iktidar arasındaki ilişkiyi aydınlatmada yardımcı olmasını umarak kentsel marjinalliğin karşılaştırmalı çalışmalarını için yenilenmiş bir analitik çerçeve sunuyorum.

Gettodan Hipergettoya: Siyah Marjinalliğin Siyasi Kökleri

Kara gettonun eninde sonunda uğrayacağı düşünülen kör talih, yüzyıl dönümünde kentsel dönüşüme dair sosyal ve bilimsel düşlerde öylesi merkezi bir yer edinmişti ki, çalışma kaçınılmaz olarak Amerikan metropolisindeki ırk, sınıf ve mekânın yeniden düzenlenişine açıklık getirerek başlar.³ Amerikan kıyılarında, 'şehir içi mahallelerde'ⁱⁱ aniden patlak veren ve öngörülemez karmaşa, siyasi endişelerin ve akademik ihtilafların kaynağına dönüşmüştü. Batı Avrupa'da ise ayrışmanın, ihmalin ve sapkınlığın patolojik mekân olarak Amerika'dan ithal edilmiş bulanık 'getto' imgesi –özellikle de 1992 ilk baharında Los Angeles'ta patlak veren isyanların ardından daha da yoğunlaşarak- kutuplaşan kentte göç ve eşitlik üzerine yürütülen medyatik, siyasi ve entellektüel tartışmalarda yaygınlaştı ve böylelikle de konunun özünü buharlaştırdı.

ⁱⁱ Şehir içi mahalle kavramı, siyahlara dayatılmış etno-ırksal bir kapatma aracı olarak, getto gerçekliğini gizleyen coğrafi bir hüsn-ü tabirdir.

Dolayısıyla, ilk tez, Birleşik Devletler’de *gettodan hipergettoya tarihi geçişin* taslağını çıkarır ve ırksallaşmış marjinalliğin yeniden üretiminde devlet yapısının ve siyasetin merkezi rolünü vurgular. 1930’ların Chicago Okulu’ndan miras kalan ‘çözülme’ kavramını rafa kaldıran ve 1980’lere kadar ırk ve yoksulluk çalışmalarını etkisi altına alan ‘sınıfsal’ masalını (yapısal, davranışsal ve neo-ekolojik türevleriyle birlikte) reddeden *Kent Paryaları*, sivil haklar hareketinin ardından çöken siyah Amerikan gettosunun yerini yeni bir örgütsel kümelenmeye bıraktığını gösterir: Hipergetto. Daha açık olmak gerekirse, 1915-1965⁴ arası Afrika kökenli Amerikan kentlilerini, bizzat kendilerinin inşa ettiği ortak kurumlar ağına iten, merkezinde kurulduğu beyaz kent tarafından tecrit edilen ‘Siyah Metropolü’, ardında *ikili bir sosyo-mekânsal oluşum* bırakarak çöküşe geçti.

Bu merkezsiz oluşumun bir ucunda, tarihi getto kalıntılarının ekonomik işlevini yitirmiş, hem ırksal hem de sınıfsal olarak ayrıştırılmış, çözümlenmiş korkuyla iç içe geçtiği çorak topraklarında siyah işçi sınıfının prekaryalaşmış fraksiyonlarını kapatan *hipergetto* (HiGe) bulunur. Diğer ucundaysa, beyazların uydu kentlere doğru kitlesel göçüyle boşalmış muhitlerde yeni filizlenen ve sakinlerinin çoğu kamu sektöründe çalışan *siyah orta sınıf mahalleleri* (SOSM) bulunur. 1. Dünya Savaşı’ndan 1960’lardaki isyanlara kadar geçen süreçte mekân, kendi içinde tabakalaşmış Afrika kökenli Amerikalılar topluluğunu bütünleştirirken, şimdiyse kural tanımayan alt sınıf kardeşlerine göz kulak olmakla görevlendirilmiş siyah orta sınıfların istihdam edildiği devletin sosyal kontrol kurumlarının da desteğiyle, eski bütünleşmiş topluluğu parçalara ayırır.⁵ Fordizmin biçimlendirdiği yarım yüzyılın, sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamlara kazanmış Beyaz:Siyah :: Kent:Getto şeklinde özetlenebilecek karşıtlıkları, parçalı bir mantığı takip ederek hipergetto sakinlerini iki kat daha fazla majinelleştiren ve tabi kılan, Beyaz:Siyah:: Kent:SOSM:HiGe şeklinde özetlenebilecek çok daha karmaşık ve gerilim yüklü bir yapı tarafından aşılmıştır. Amerikan sosyolojisinin ırk ve yoksulluk ilişkisinde devletin rolünü görmezden gelen ana akım yaklaşımlardan kopan *Kent Paryaları*, hipergettolaşmanın ekonomik olarak zayıf, siyasi olarak aşırı belirlenmiş olduğunu tespit eder. Siyah yoksunluğunun hipergettoda sosyal ve mekânsal yoğunlaşmasının arkasındaki ayırd edici itki, (William Julius Wilson’ın (1996) iddia ettiği gibi) ‘işin yok olması’ ya da (Douglas Massey’in ileri sürdüğü gibi (Massey ve Denton, 1993)) ‘hiperayırışma’ değildir (fakat yine de bu iki faktörün incelediğimiz süreçte hiç etkisi olmadığı sonucuna varılmamalı). Komünal gettonun çöküşünün arkasındaki temel itki, istih-

dam, refah, eğitim, konut ve sağlık gibi konularda *hükümet politikalarının* -federal devlet, eyalet ve yerel yönetim ölçeğinde- *kenti terk etmesi* ve böylelikle kent merkezindeki kamu kurumlarının çöküşüdür. Buradan çıkarmamız gereken sonuç, Amerikan metropolündeki sınıf ve (reddedilmiş etnisite olarak) ırk açmazının, kent yoksullarının hayat stratejilerini ve alternatiflerini kati suretle biçimlendiren bir tabakalaşma ve sınıflandırma faili olarak devletin işleyişini hesaba katmadan çözülemeyeceğidir.

'Örtüşme Tezi'nin Açıklanması ve Çürütülmesi

Kent Paryaları'nın –temel tezini içeren- ikinci bölümü, okuyucuyu Atlantik'in karşı yakasına taşıyıp, sanayi-sonrası Avrupa'da sınıf, etnisite ve devlet arasındaki, Amerika'dakini andıran, mekânsal bağlantıya ışık tutar. *Kent Paryaları*, son yirmi yıldır tüm kıta Avrupa'sını, 2000'lerden⁶ itibaren de İskandinav ülkelerini kırıp geçiren gettolaşma söyleminde derin bir yarık açarak, Fransa ve komşu ülkelerdeki kentsel yoksunluk bölgelerinin *Amerikan* gettosu olmadığını gösterir. Yüzeydeki sosyal morfolojideki (nüfus yapısı, yaş dağılımı, göreceli işsizlik ve yoksulluk düzeyleri gibi) ve bir metropolü teşkil eden mekânların maddi ve sembolik hiyerarşisinde en altta bulunmaktan kaynaklanan (aşağılanma, kapatılma ve kusurluluk hisleri gibi) temsillerdeki benzerliklere rağmen, siyah Amerikan gettosunun kalıntılarıyla Avrupa işçi sınıfı banliyöleri, yapısal, işlevsel ve ölçek farklılıkları kadar maruz kaldıkları siyasi müdahalelerdeki farklılıklar nedeniyle de büyük ölçüde ayrışır.

Özetlemek gerekirse, kara gettoya yönelik tikslenme, etnisite (E) tarafından belirlenir, 1970'lerde hipergettonun ortaya çıkmasının ardından sınıf (S) tarafından biçimlendirilir ve yüzyıl boyunca devlet (D) tarafından yoğunlaştırılır. Sözünü ettiğimiz bu ilişki, geometrik bir formülle şu şekilde ifade edilebilir: $[(E > S) \times D]$. Bunun aksine, Batı Avrupa kentlerinin banliyölerindeki sürgün, sınıfsal konum tarafından yönlendirilir, etno-ulusal aidiyet tarafından biçimlendirilir ve devlet yapıları ve politikaları aracılığıyla hafifletilir. Avrupa kentlerindeki sürgün bölgelerinin arkasındaki temel dinamikler şu formülle özetlenebilir: $[(S > E) \div D]$. Bu formül, etnik bir baskının bütün sınıfsal hiyerarşiye benzer biçimde uygulanmasıyla, kendi içinde genişletilmiş iş bölümü ve paralel kurumlar geliştiren, 'kent içinde bir göçmenler kenti' üretmez. Başka bir deyişle, Avrupa örneği, aşağılanmış bir nüfusu sosyal olarak dışlamak ve ekonomik olarak sömürmek gibi işlevleri yerine getiren 20. Yüzyılın ortasındaki siyah Amerikan gettosuyla örtüşmez.

Kentteki çeşitli yoksunluk mekânlarını ‘getto’ etiketi altında toplamak, *Kent Paryaları*’nın gidermeye çalıştığı üç hatayı doğurur ve yaygınlaştırır. İlk hata, getto kavramının ‘kentsel çoraklaşma’ düşüncesini pompalayacak ve kamu vicdanını şoka uğratacak bir biçimde, basit bir retorik araç olarak kullanılmasına dayanır.⁷ Fakat getto, ayrışma, yoksunluk, harap durumdaki konutlar, çökmüş kurumlar ve suç ve kötülüğün yaygınlaşmasıyla tanımlanabilecek bir çözülme bölgesi ya da ‘kötü bir mahalle’ değildir. Getto daha ziyade, damgalanmış bir kategoriyle, bu etiketlenmiş nüfusun kaba tahakküme karşı kendi içinde örgütlenmesine olanak tanıyarak, korunaklı bir limana dönüşen mekân arasındaki karşılıklı ilişkiden doğan, *etno-ırksal kapatma ve kontrolün mekânsal aracıdır*.⁸ İkinci hata ise komünal gettonun hipergettoyla karıştırılmasına dayanır: Yoksullaşma, ekonomik kayıt dışılaşma, kurumsal çölleşme ve gündelik hayatın pasifleşmesi gettonun özellikleri değildir. Bunlar olsa olsa, gettonun *bozulmasının ve yalnızlaşmasının semptomu* olabilir.

Üçüncü hata ise Avrupa’daki geleneksel işçi sınıfı bölgelerinin geçirmiş olduğu evrimin yanlış okunmasına dayanır. Sanayi-sonrası sürgün döneminde, bu itibarsızlaştırılmış bölgeler, etnik olarak heterojenleşirken, sömürge-sonrası göçmenlerin kentteki yayılımı dağınıklaştı (gerçi küçük muhitlerdeki yüksek göçmen yoğunluğu bile medyanın ilgisini çekmeye, siyasetçileri endişelendirmeye yetti).⁹ Göçmen muhitlerindeki örgütsel ekoloji seyrekleşti, yoğunlaşmadı; sınırları ise geçirgenleşti ve sınıfsal hiyerarşide yukarı doğru hareketlenen sakinleri tarafından rutin bir biçimde aşıldı. İslam’ın yabancı kökenli kent paryaları için ortak bir dil sağlayıp, tersine asimilasyonun fitilini ateşleyeceğine dair (Liogier, 2012), tüm Avrupa’da yayılan fantastik korkuya rağmen, geleneksel işçi sınıfı bölgeleri göçmenler için kolektif kimlik yaratmakta başarısız oldu. Bu beş boyutun her birinde, Avrupa metropollerindeki sürgün bölgeleri, bir sosyo-mekânsal kapatma aracı olarak *getto dokusundan istikrarlı bir biçimde uzaklaşmaktadır*. Getto kavramını kullanmakta ısrar edilecekse, bu muhitler en fazla *anti-getto* olarak adlandırılabilir.

Kötü durumdaki toplu konutları, çaresiz hane halklarını ve sömürge-sonrası göçmenleri yoğun olarak içeren alt sınıf bölgelerinin getto olmadığını söylemek, çağdaş Avrupa’da eşitsizliğin yapılandırılmasında etnisitenin rolünün reddedilmesi anlamına gelmez. *Kent Paryaları, yabancı düşmanlığı aşılardan zehirli ifadelerin sıradanlaştığını* ve göçmenlerin emek piyasasında ulusal aidiyet temelinde ayrımcılık gördüğünü ya da doğrudan dışlandıklarını tereddütsüz bir biçimde vurgular. Dahası, etnisitenin, tüm kıta Avrupa’sında olduğu gibi, ‘Fransız sosyal hayatında çok daha dikkat çekici bir göstergeye’

(ss. 195-196) dönüştüğünü kabul eder. Fakat *bilişsel belirginlik, sosyal neden de-ğildir*. Etnisitenin siyaset ve medya alanlarında revaçta olması, toplumsal ve kentsel yapıdaki konumun ve güzergâhın belirlenimindeki ağırlığının arttığı anlamına gelmediği gibi, sıradan etkileşimleri ve gündelik deneyimleri rutin olarak eğip büktüğü anlamına da gelmiyor.¹⁰ Dahası, etnik yarılımlar dalgalandığında ve sosyal ilişkileri damgaladığında, her yerde aynı maddi forma büründüğünü varsayamayız.

Gettolaşmanın, Avrupa kentlerinin yoksullaşmış ve damgalanmış bölgeleri için açıklayıcı *olmadığını* ileri sürmek, Batı Avrupa ve Birleşik Devletler arasındaki kökleşmiş devlet, vatandaşlık ve kentleşme farklılıklarının da etkisiyle, etno-ırksal sınıflandırma ve tabakalaşma biçimlerinin (ve bunların mekâna kazınma tarzlarının) Atlantik'in her iki kıyısında farklılaştığını belirtmekten ibarettir. Eski dünyanın banliyölerinde, göçün tetiklemesiyle filizlenen sembolik bölünmeler, Weber'in parçalı cemaatler kavramında ima edildiği gibi, ekolojik olarak parçalı fakat kültürel ve siyasi olarak bütünleşmiş¹¹ 'etnik cemaatler' üretmez (bundan farklı olarak Birleşik Devletler tarihinin akışında yalnızca Afrika kökenli Amerikalılar için, aşağı-soy temelli yarılmayı ifade eden ırk kavramı 'etnik bir cemaat' yaratır). Etnisite, kurumsal düzlemler ve sınıfsal yapının farklı düzeyleri boyunca tutarsız bir biçimde işleyen değişken ve karmaşık kriterler tarafından tanımlanır. Bu nedenle de, sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamlarda sınırları birbiriyle uyumlu bir gettolaşma dinamiği üretmez.¹²

'Oluşum Tezi'ni Formüle Etmek ve Onaylamak

Siyah Amerikan gettosuna özgü dokuların Atlantik'in karşı yakasında yayıldığı tezini çürütmek, sanayinin gelişip güçlendiği, kabaca 1880-1980 arasında hüküm süren dönemden farklı, *yeni bir kentsel marjinallik rejiminin oluştuğu* tezini açıklığa kavuşturmayı gerektirir. Kent Paryaları'nın üçüncü bölümü, ileri marjinalliğinⁱⁱⁱ bu yükselen biçiminin ideal-tipik tarifini geliştirir.¹³ Karşılaştırmalı bir bakış, ileri marjinalliğin altı eş zamanlı özelliğini ortaya koyarken (8. Bölüm), boylamsal bir bakış, mesleki yapının kutuplaşmasını ve devletin metalaşmayı teşvik edecek biçimde yeniden inşa edilmesini kapsayan dört ikna edici dinamiği gün yüzüne çıkarır (9. Bölüm). Burada, ileri marjinalliğin

ⁱⁱⁱ İleri marjinallik kavramı, güncel kent marjinalliğinin geçmişin bir kalıntısı olmadığı gibi, döngüsel ya da geçiş dönemine özgü bir marjinallik biçimi olmadığını da vurgular. İleri marjinallik, hem Birleşik Devletler'deki kara gettoyu hem de Batı Avrupa'nın geleneksel işçi bölgelerini bozuma uğratan, finans kapitalizminin derin yapılarında kök salmıştır.

özgünlüğünü vurgulayabilmek için, bu özelliklerden, biri maddi diğeri sembolik, ikisine ışık tutmak istiyorum.

Kentteki yeni marjinalite rejiminin en önemli maddi niteliği, mesleki yapının en dibindeki ücretli emeğin parçalanmasıdır. Son yirmi yıldır bütün gelişmiş ülkelerde ivme kazanan ve somutlaşan bu akım, istikrarsız, yarı-zamanlı, kısa süreli, düşük ücretli ve geleceği olmayan işlerin yaygınlaşmasını ifade eder (Cingolani, 2011; Kalleberg, 2011; Pelizzari, 2009). Yirminci yüzyılın büyük bir bölümünde, işçi sınıfının yaşam ve hane halkı stratejileri 40-50-60 formülü (60 yaşına kadar, yılda 50 hafta, haftada 40 saat çalışmayı ifade eden uluslararası ortalama) etrafında kurgulanmış sanayi istihdamına dayanırken, bugün güvencesiz hizmet proleteriyasının vasıfsız kesimleri hem iş kıtlığıyla hem de sözleşmeli çalışma bolluğuyla karşı karşıyadır ki bu da onları parçalara ayırıp istikrarsızlaştırır. Sosyal ufku, dinmeyen cefa ve çoğalan 'yoksul çalışanlar' üreten bölgesel işsizlik ve azgın güvencesizlik tarafından tıkanan bu kesimlerin zamansal ufku da daralmıştır.¹⁴

Bu çifte ekonomik ceza, özellikle sanayisizleşmenin tükettiği alt sınıf mahallelerinde yaygındır. Örneğin Fransa'da 1992-2007 arasında güvencesiz işlerde (kısa süreli, geçici işlerde, kamu kurumlarındaki sözleşmeli işlerde ve stajyer olarak) çalışanların sayısı 1,7 milyondan 2,8 milyona sıçramıştır ki bu da ülkedeki aktif iş gücünün %12,4'üne tekabül eder. Buna bir de %7-10 arasında gidip gelen ve 15-24 yaş aralığındaki nüfusta %17'den %49'a fırlayan işsizlik oranını eklemeliyiz (Maurin and Savidan, 2008). Fakat, Fransız kent politikasının resmi olarak 'hassas kentsel bölge' (ZUS) adı altında sınıflandırdığı 571 birimde, 1990'da %40 olan işsiz ya da güvencesiz işlerde çalışan gençlerin oranı 2000'den sonra %60'ın da üzerine çıkmıştır.

Parçalanmış ücretli emek, daha da yaygınlaşan yoksulluktan korumak şöyle dursun, toplumsal hiyerarşide aşağı düşmekten ve okullarda artan rekabet ve diploma-iş-maaş arasındaki bağlantının gevşemesinden dolayı statülerini çocuklarına aktaramamaktan korkan alt-orta sınıf için *öznel*, sanayi-sonrası proleterya için ise *nesnel* bir sosyal güvencesizlik taşıyıcısıdır. *Kent Paryaları*, sınıf yapısıyla kent yapısı arasındaki bağlantıyı en baştan yeniden kurma çağrısı olduğu kadar, yoksulluğun mekânsal boyutuna odaklanan (örneğin 'mahalle etkisi' başlığı altında toplanabilecek)¹⁵ çalışmalara, erken 21. yüzyılın sosyal sorununa karşı hassasiyet uyarısıdır: Sözü ettiğim bu toplumsal sorun, sosyal güvencesizliğin, kent prekaryalarının yaşadıkları bölgeler ve yaşam stratejileri üzerindeki etkilerinin ve sınıf hiyerarşisinin dibinde yaygınlaşmasının normalleştirilmesidir.

Fakat, prekaryanın sırtındaki tek yük, 'Mcİşler'in [McJobs](Fransa'da *pe-tits boulots*, Almanya'da *Billig-Jobs*, Birleşik Krallık'ta *zero-hour contracts*, İtalya'da *lavoretti*, Portekiz'de *biscate*) insafsız yayılımı değildir. İkinci yük, sosyal istikrarsızlığı derinleştirip, kültürel yükünü daha da ağırlaştırarak sembolik vektördür: *bölgesel damgalama*. Bourdieu'nün (1990) sembolik iktidar kuramıyla Goffman'ın (1964) kusurlu kimliklerin yönetimi analizini birleştirerek biçimlendirdiğim bu kavrama, yüzyıl dönümünde kentsel sürgün bölgelerine iştirilmiş mekânsal lekenin, bu bölge sakinlerinin benlik algısını ve eylem [repertuarını] nasıl etkilediğini anlamak, gelişmiş ülkelerdeki özel girişimlerin, kamu bürokrasilerinin ve devlet politikalarının yoksun nüfus ve bölgelere karşı tavrını nasıl biçimlendirdiğini tespit edebilmek için başvuruyorum.

İlk olarak, bölgesel lekenin siyah Amerikan gettosunun ve Fordist-Keynesçi döneme özgü Avrupa işçi sınıfı banliyölerinin çözülmesine paralel ortaya çıkan özgün, yeni ve genelleşmiş bir olgu olduğunu ve esas olarak yoksulluk, aşağı görülen etnik köken ve somut sapma gibi geleneksel damgaların üzerine giydirildiğini belgelendiriyorum. Kitap yayımlandığından beri, çok sayıda çalışma, mekânsal damganın üç farklı kıtanın şehirlerinde yükselişini, dirayetini ve karmaşıklaşmış yansımalarını belgeledi.¹⁶

Ardından, mekâna yönelik aşağılamanın, marjinallik dinamiklerinin altında yatan nedensellikleri, farklı düzeylerde işleyen bilişsel mekanizmalar vasıtasıyla, gerçek kaynağından uzaklaştırdığını gösteriyorum. Sözünü ettiğim bu mekânsal aşağılama, sürgün bölgeleri sakinlerini içinde buldukları durumla başa çıkabilmek için karşılıklı dışlama, etrafındakileri kötüleme, özel alana çekilme ve mahalle değiştirme gibi stratejilere yönlendirir. Bütün bu stratejiler, kimliksizleşmeyi ve çekingenliği teşvik edip, yerel sosyal bağları gerginleştirerek sosyal kontrol ve kolektif eylem kapasitesini azaltır. Dahası, bu mekânsal itibarsızlaştırma, sivil arenadaki, ekonomideki (zira firmalar yatırım yapacakları bölgeyi seçerken ve işçi alımı yaparken adrese göre ayrımcılık uygulamaları)¹⁷ ve sosyal yardım, sağlık ve güvenlik gibi kamusal hizmetlere erişimdeki (yasa uygulayıcıları alt sınıf muhitlerde nezaketsiz ve sert davranmayı hak bilirler) görevlilerin algı ve davranışlarını çarpıtır. Bölgesel damgalama, toplumsal uzamın tepe noktalarında, kültürel üretim uzmanlarının, örneğin gazetecilerin ve akademisyenlerin, çalışmalarını biçimlendirir; devlet elitlerinin düşüncelerine sirayet eder ve böylelikle marjinalliği yukarıdan tanımlayıp, yükünü aşağıya yayan bütün kamu politikalarını biçimlendirir. Buhranlı sosyal konut kümelerini, 'getto-kent', 'batık muhit' ya da

'getto-bölgesi' biçiminde etiketlemek, bu bölgeleri daha en başından birer kentsel arafa dönüştürür; farklı teşhislerin önünü tıkayarak yıkım, sürgün veya ceza kapatma uygulamalarını teşvik eder.¹⁸

Son olarak, bölgesel damgalamanın hem toplumsal uzamın hem de fiziksel uzamın alt kesimlerinde sınıfsal çözülmeye aktif biçimde katkıda bulunduğunu ileri sürüyorum. Kutuplaşmış metropoliste, çöküşteki yoksunluk bölgelerini kuşatan bu zehirli temsiller, sanayi-sonrası proleteryanın istihdam güvencesizliğinden, kategorik refahtan sözleşmeli çalışma refahına geçişten ve vasıfsız işlere erişimde dahi orta öğretim gerekliliğinin evrenselleşmesinden kaynaklanan nesnel parçalanmasını pekiştirir. Mekânsal damga, sakinlerini yurt edinme ve kendi sözlerini söyleme becerilerinden mahrum bırakır; dışarıdan dayatılan zehirli bir kimliği yük edindirir. Bütün bunlara, bir de eğitilmiş orta sınıflar etrafında yeniden konumlandırılan siyaset alanındaki değer yitimi ve sembolik ufalanma da eklenir. Uzun lafın kısıyası, prekarya, Guy Standing'in (2011) ileri sürdüğü gibi 'yeni tehlikeli sınıf' değildir. Daha ziyade, sadece istikrarlı bir hayat sürmekten değil, kendi temsilini üretmekten de mahrum bırakıldığı için, bir türlü kendisinin farkına varamayan, henüz doğmadan ölmüş bir kolektiftir. Ortak bir dilden ve sosyal pusuladan mahrum kalan, kendi içinde bölünen prekarya mensupları, aşırı sağ partilere oy vermekten geri durmazlar ve diğer tüm sivil müdahale alanlarında olduğu gibi oy vermede de parçalara ayrılıp oyun dışı kalırlar.

Kentsel Eşitsizliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi İçin Bourdieücü Çerçeve

Kent Paryaları, yüzyıl dönümünde kentte yükselen yoksulluk rejiminin tarihsel modelini çizer. Çalışma, sürgünün karşılaştırmalı sosyolojisini, tek bir ulusal toplumun deneyimini diğer sınır aşırı toplumlarda analitik kıstas kabul etme tehlikesinden azade biçimde geliştirmek üzere tasarlanmış, getto, hipergetto, anti-getto, bölgesel damgalama, ileri marjinalite ve prekarya gibi kavramlar üretir. Kenti, sosyolojik bir araştırma nesnesi olarak inşa edebilmek için, Pierre Bourdieu'nün yaklaşımının altında yatan beş ilkeye başvurur. Kitabın olumlu eleştirilerinin dahi görmezden geldiği bu ilkelere daha yakından bakmakta fayda görüyorum.¹⁹

İlk ilke, kökleri doğrudan Gaston Bachelard ve Georges Canguilhem'in geliştirdiği bilim felsefesine uzanan ve Bourdieu tarafından sosyal araştırmaya uyarlanan tarihsel epistemolojiden türer: Gündelik kavramları, analitik kavramlardan net bir biçimde ayır; kendi kavramlarını üretebilmek için mevcut kavramların doğum sancılarını tekrarlar ve ürettiği kavramları ampirik

karşılaşmalar aracılığıyla sonsuz bir akılcı düzeltme işlemine tabi tut (Bourdieu et al., 1991 [1968]; Broady, 1991). *Kent Paryaları*'yla başlayan ve gettoyu etnik kümelenmeden ve harabe bölgelerden farklılaştıran; tahsis edilmiş bölge (reservation), kamp ve hapishane gibi işlevsel benzerleriyle karşılaştırılan; gettolaşmanın tabi nüfusun yapısal entegrasyonunda oynadığı paradoksal rolü vurgulayan *The Two Faces of Ghetto*'da (Gettonun İki Yüzü) nihayete erdirilen çift yüzlü bir etno-ırksal kapatma mekanizması olarak kurumsal getto kavrayışının arkasında böyle bir itki vardır (Wacquant, 2016). İkinci ilke, ilişkisel ya da topolojik akıl yürütme tarzını ifade eder ve burada sembolik uzam (faillerin dünyayı bilişsel ve gayretkeş inşalarını yönlendiren zihinsel kategoriler şebekesi), toplumsal uzam (toplumsal olarak etkin kaynakların ya da sermayelerin dağılımı) ve fiziksel uzam (maddi ve sembolik ürünleri mekân dolayımıyla sahiplenmek için sergilenen rekabetten doğan inşa edilmiş çevre) arasındaki çoğul bağlantıları ve dönüşümleri açıklığa kavuşturur.

Üçüncü ilke, Bourdieu'nün radikal tarihselci ve çatışmacı eylem, yapı ve bilgi kavrayışını ifade eder: Bu ilke kentsel formları, çoğul zamansallıklar (uzun vadeli yapılardan [*longue durée*], orta vadeli politik dönemlere ve kısa vadeli, kişilerin fenomenolojik ufuklarına ulaşan zamansallıklar) üzerinde verilen mücadelelerin ürünü, mahalli ve mükâfatı olarak kavramamızı mümkün kılar. Bu perspektiften bakıldığında, diğer toplumlardaki sürgün bölgelerinde olduğu gibi, Amerika'nın Kara Kuşağı ve Fransa'nın Kızıl Kuşağı, yükselişi ve çözülüşü kentte mekân, onur ve sınıf üzerinden verilen rekabetin yarattığı güç dengesi tarafından belirlenen, tarihsel bir tür olarak ortaya çıkarlar. Aynı şekilde, Amerikan metropolündeki hiper-getto ve Batı Avrupa'nın anti-gettoları, sistematik bir mantığın can verdiği sonsuz ömürlü varlıklar değildir. Tam tersine, doğuşu, gelişimi ve ani çözülüşü, özgün devlet ve vatandaşlık dokusu tarafından sürdürülen ya da kesintiye uğratılan, zamanın izini taşıyan yapılardır. Dördüncü ilke ise, etnografinin sıradan kültürel kategorilerin ve sosyal ilişkilerin yakından fotoğrafını çeken basit bir araçtan ziyade, bir kopuş ve kuramsal inşa aracı olarak kullanılmasını salık verir. Bu da, kuram ve yöntemin, geleneksel kentsel araştırmalardaki, mikroskobik gözlem ve makroskobik kavramsallaştırma ayırımına dayanan entelektüel işbölümünü tersyüz edecek biçimde iç içe geçmesini ifade eder.²⁰

Sonuncu, fakat belki de en önemli ilke, sembolik yapıların teşkil edici gücüne dikkat çeker. Sembolik yapıların, bir taraftan kurumları teşkil eden nesnel konumlar ağı, diğer taraftan faillerin habitusunu oluşturan bedenselleş-

miş eğilimler sistemi üzerindeki çifte etkisinin izini sürmeyi [telkin eder]. Bölgesel damgalama kavramının gösterdiği gibi, bu ilke özellikle kendi temsili üzerinde kontrolü olmayan ve bütün varoluşu üçüncü şahıslar, özellikle de siyasetçiler, gazeteciler ve sosyal bilimciler gibi otorite söylemiyle konuşan profesyoneller tarafından biçimlendirilen yoksun ve aşağılanmış nüfusun, örneğin kentsel prekaryanın analizinde oldukça faydalıdır. Şunu belirtmeliyim ki, marjinalliği inceleyen sosyolog, epistemik düşünürsellik ilkesine sadakatle bağlanmalı ve nesneleştirdiği kentin lanetli bölgeleri üzerinde verilen sınıflandırma mücadelelerinin içine çekilmemek için nesne üretiminin her aşamasında mutlak ihtiyatlı olmalıdır.

Bu beş ilke, *Kent Paryaları*'nda gösterildiği gibi, Atlantik aşırı metropollelerin cehennem bölgelerinin analizinde sınıfsal dönüşüm (oluşum), onur derecelendirmeleri ve devlet politikaları arasındaki üçlü bağlantıya karşılaştırılmalı bir ışık tutmaya sevk eder. Bu beş ilke aynı zamanda, sosyal güvencesizlik çağında sürgün bölgeleri sosyolojisinin kıtalar, kuramsal sınırlar ve kurumlar arasındaki üçlü genişlemesini verimli bir şekilde yönlendirebilir. Coğrafi olarak, [bu beş ilke] sosyo-tarihsel uyarılma ve kavramsal tadilat aracılığıyla, ileri marjinallik şablonunun, hem kapitalist merkezdeki ülkelere hem de kentsel ihtilafların hızla yayıldığı ve biçim değiştirdiği İkinci Dünya ülkelerine uyarlanmasına rehberlik edebilir.²¹ Kuramsal olarak, Bourdieu'nün özgün kavramlarını ve önermelerini kent mevzilerine getirmek, kent sosyolojisine hem meydan okuyan hem de bütünüyle yeni bir enerji katan kuvvetli bir kaynak sunar.²² Bunun anlamı, mevcut perspektiflere güçlü ve esnek, yeni bir kavram seti (habitus, alan, sermaye, sabit fikir, sembolik iktidar) eklemekle kısıtlı değildir. Bu aynı zamanda, kenti tarihi mücadelelerin merkezi ve ödüllü kılan çeşitli sermaye türlerinin biriktiği, farklılaştığı ve mücadele halinde olduğu bir bölge olarak yeniden kavramsallaştırmanın önünü açar.

Kurumsal cephede, yeni kentsel marjinallik rejiminin güçlenmesi, yoksulluğu dizginlemek, sınırlandırmak veya azaltmak iddiasındaki hükümetlerin paradoksal bir şekilde ekonomik kuralsızlaşma (ya da ekonomiyi şirketler lehine yeniden düzenleme), refah kesintisi ve kentsel tasarruf yoluyla yoksulluğu yaygınlaştırmasına yol açan politik müdahaleler tam teşekküllü bir analizi bekliyor. Başka bir deyişle, kurumsal cephede kentsel marjinalliğin değişen formlarının devlet inşasının yeni yöntemleriyle bağının kurulması gerekir. Diğer kitabım *Punishing the Poor*'da, Bourdieu'nün bürokratik alan kavramından faydalanarak çalışma refahıyla, giderek genişleyen hapisane refahının kutuplaşmış metropolün sorunlu bölgelerinde ve kategorilerinde ya-

yılan tek bir örgütsel ve kültürel karışım haline gelmesine dayanan, yoksulluğun yönetiminde cezai tarzın icadını inceliyorum (Wacquant, 2009b ve 2012; yoksulluğu cezalandırmanın neoliberal politika transferinin merkezi bir unsuru olarak uluslararası yayılımı hakkında bir analiz için bkz. Wacquant, 2009c). Sanayi-sonrası işçi sınıfının prekaryalaşmış ve damgalanmış kesimlerinin yoğunlaştığı kentsel ihmalkârlık bölgeleri, neoliberal Leviathan'ın ana hedefi olduğu kadar, aynı zamanda inşa edildiği ve işleyişe geçtiği test birimidir. Dolayısıyla, sürgün bölgelerinin analizi kent sosyologları için olduğu kadar, devlet iktidarı kuramcıları için ve 21. yüzyıl kentlerinde sosyal adaleti geliştirebilmek için harekete geçen vatandaşlar için de acil bir ihtiyaçtır.

Finansal Destek Notu

Bu araştırma, Mac Arthur Vakfı, Harvard Üniversitesi W. E. B. Du Bois Enstitüsü ve Leverhulme Vakfı'nın *İleri Kentsel Marjinalliğin Karşılaştırmalı Analizi* üzerine verdiği burs tarafından desteklenmiştir.

¹ Bu projenin biyografik, analitik ve sivil zemini için bkz.: (Wacquant, 2009a), özellikle ss. 106-110.

² 'Topluluk' kavramının Birleşik Devletler tarihinde yüklediği anlamlar ve ifade ettiği belirsizliğin tarihsel bir özeti için bkz.: Bender (1978).

³ Kent hayatına dair akademik ve sıradan bakış açılarının iç içe geçmesi ve bulanıklaşması Peter Hall'un (1988) *Cities of Tomorrow* ve Setha Low'un (1996) *The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City* eserlerinde vurgulanır.

⁴ 'Beyaz kent içinde paralel siyah kent', St. Claire Drake ve Horace Cayton'ın (1993 [1945] *Black Metropolis: A Study of Negro Life in a Northern City* başlıklı klasik çalışmasında tasvir edilir.

⁵ 'Mahalle'nin kaderi ve normları üzerine verilen bir rekabeti ve karşılaşmayı tetikleyen bu mekânsal ve sosyal farklılaşma, *Black Picket Fences: Privilege and Peril Among the Black Middle Class* (2000) ve *Black on the Block: The Politics of Race and Class in the City* (2007) başlıklı çalışmalarıyla, kendi kuşağının önde gelen sosyologlarından Mary Pattilo tarafından incelenmiştir.

⁶ Bu durum, 2010'da Danimarka hükümetinin 'paralel topluluklarla mücadele' planını duyuran, dönemin başbakanı Lökke Rasmussen'in kafa karıştırıcı açıklamalarıyla ispatlanmıştır. Sözünü ettiğim plan, göç, işsizlik ve suçun şaşırtıcı birlikteliğinin betimlediği, resmi olarak tasarlanmış 29 gettoyu hedef almaktadır (bkz. Rasmussen (2010), özellikle ss.: 1-7 ve 37-39).

⁷ Kent toplumunun lanetlenmiş hissesi olarak, kentin tekinsiz muhitlerinin ya da yeraltı dünyasının kültürel üretimine dair çok yönlü bir inceleme için bkz.: Dominique Khalifa (2013) *Les Bas-fonds. Histoire d'un imaginaire*.

⁸ Gettonun özgün yapısı ve işlevi hakkında daha ayrıntılı bir tartışma için bkz.: Wacquant (2011) 'A Janus-Faced Institution of Ethnoracial Closure' ve Wacquant (2008b).

⁹ Kıta Avrupa'sının genel manzarası için bkz.: Pan Ké Shon ve Wacquant (2012) 'Le Grand hiatus: tableau raisonné de la ségrégation ethnique en Europe'. Danimarka'daki durum için bkz.: Skifter (2010).

¹⁰ Bu üç düzlemi yıkmak, kolektif vicdanı, sosyal morfoloji, elit söylemi ve gündelik hayat davranışıyla birleştirip, tıpkı Jean Loup Amselle'in *L'Ethnicisation de la France* (2011) başlıklı çalışmasında yaptığı gibi, etnisitenin hayat şanslarının belirleniminde sahip olduğu potansiyelin ve orijinaliğin mekanik bir şekilde abartılmasına yol açar.

¹¹ Bu yaklaşımın tahrik edici bir yeniden yorumu için bkz.: Banton (2007).

¹² Etnisiteyi, onu kesen sosyal formlar ve ölçütlerle ilişki içinde inceleyen örnek bir çalışma için bkz.: Brubaker et al. (2008); konuya ilişkin analitik bir yorum için bkz.: Wimmer (2013).

¹³ İlginç bir biçimde, bu tez *Kent Paryaları* üzerine *City* (Aralık 2007, Nisan 2008), *International Journal of Urban and Regional Research* (Eylül 2009), *Revue française de sociologie* (Aralık 2009), *Pensar* (Kış 2009) ve *Urban Geography* (Şubat 2010) dergilerince düzenlenmiş sempozyumlarda neredeyse tamamen görmezden gelindi. Genel eğilim, kitabın karşılaştırma gündemini iskalayarak, siyah gettonun tanımlanması ya da Fransız/Avrupa banliyösünün evrimine odaklanmak yönündeydi.

¹⁴ Konuyla ilgili geniş bir manzara için bkz.: Andress ve Lohmann (2008); Clerc (2004); Shipler (2004). Danimarka örneği için bkz.: Hansen (2010). Birleşik Devletler'de icat edilen 'çalışan yok-sul' kategorisi Fransa'nın resmi istatistiklerine 1996'da, Avrupa Birliği İstatistiklerine 2003'te ve Alman hükümetinin raporlarına 2009'da girdi.

¹⁵ Bu çalışmalarda ekonomik ve siyasi büyük yapılara karşı inşa edilmiş körlük Slater'ın (2013) çalışmasında vurgulanır.

¹⁶ Konuya ilişkin makaleler ve geniş çaplı bir kaynakça için bkz.: Slater et al. (2014). Danimarka örneği için bkz.: Qvortrup Jensen ve Christensen (2012); Sernhede (2009).

¹⁷ Nisan 2011'de Ayrımcılığa Karşı ve Eşitlik İçin Mücadele Yüksek Konseyi (HALDE), giderek yaygınlaşan 'adres temelli ayrımcılığa' karşı Fransız hükümetine, emek yasasına ayrımcılığı engellemek için konulmuş 18 kritere, ikamet konumunu da eklenmesini tavsiye etti.

¹⁸ Danimarka'da resmi olarak getto-bölgesi olarak tanınmış ve böylelikle harabeliğinin üzeri örtülmüş 29 bölgeyi kapsayan bir araştırma için bkz.: Schultz Larsen (2011).

¹⁹ Önemli bir istisna için bkz.: Delica (2011). Bu beş ilkenin açıklanıp örneklendirilmesi için bkz.: Bourdieu ve Wacquant (1992).

²⁰ İngilizce konuşulan ülkelerin akademilerinde 'kent etnografisi' olarak bilinen araştırma alanı, sanki yönlendirici bir analitik model olmaksızın herhangi bir konuya dair gömülü gözlem yapmak mümkünmüş gibi, eğlenceli bir şekilde kuram dışıdır. Kentsel dönüşümleri inceleyen büyük kuramlar ise, yapısal güçlerin gündelik eylem ve anlam kalıplarını nasıl biçimlendirdiğiyle ilgilenmezler. *Kent Paryaları*'nın amaçlarından biri bu uçurumu kapatmak ve saha gözlemleri, kurumsal karşılaştırma ve makroskobik kuram arasındaki devamlı iletişimden doğacak ampirik ve kavramsal faydaya dikkat çekmektir.

²¹ İngiltere örneği için bkz.: Atkinson et al. (2010); Güney Afrika, Brezilya ve Çin uyarlamaları için sırasıyla bkz.: Murray (2011); Perlman (2010); Wu ve Webster (2011). İnterdisipliner bir platformla bağlantılı araştırmacıların çeşitli çalışmaları için bkz.: www.advancedurbanmarginality.com

²² Bourdieu ve kent ilişkisine dair çeşitli katkılar için *International Journal of Urban and Regional Research*'ün (Kış 2018) 'Bourdieu'yü Kente Getirmek' temalı özel sayısına bakınız.

Kaynakça/References

Amselle, J-L (2011). *L'ethnicisation de la France*. Fécamp: Nouvelles Éditions Lignes.

- Andress, H-J ve Lohmann, H. (der.) (2008). *The working poor in Europe: Employment, poverty and globalization*. Cheltenham: Elgar Publishing.
- Atkinson, W., Roberts, S. ve Savage, M. (der.) (2012). *Class inequality in austerity Britain: Power, difference and suffering*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Banton, M. (2007). Max Weber on 'ethnic communities': A critique. *Nations and Nationalism* 13(1): 19-35.
- Bender, T. (1978). *Community and social change in America*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Bourdieu, P. (1990). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. Ve Wacquant, L. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J. C. Ve Passeron, J. C. (1991[1968]). *The craft of sociology: Epistemological preliminaries*. New York: Walter de Gruyter.
- Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi: Om Pierre Bourdieus sociologi och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.
- Brubaker, R., Feischmidt, M., Fox, J. et al. (2008). *Nationalist politics and everyday ethnicity in a transylvanian town*. Princeton: Princeton University Press.
- Cingolani, P. (2011). *La Précarité*. Paris: PUF.
- Clerc, D. (2004). *La France des travailleurs pauvres*. Paris: Grasset.
- Delica, K. (2011). Sociologisk refleksivitet og feltanalytisk anvendelse af etnografi: Om Loïc Wacquants blik på urban marginalisering. *Dansk Sociologi* 22(1): 47-67.
- Drake, S. C. ve Cayton, H. (1993[1945]). *Black metropolis: A study of negro life in a northern city*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goffman, E. (1964). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Hall, P. (1988). *Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design in twentieth century*. Oxford: Blackwell.
- Hansen, F. K. (2010). *Fattigdom i EU – landene – og dansk fattigdom i europærisk perspektiv*. Copenhagen: CASA.
- Kalifa, D. (2013). *Les Bas-fonds: Histoire d'un imaginaire*. Paris: Seuil.
- Kalleberg, A. L. (2011). *Good Jobs, Bad Jobs: The rise of polarized and precarious employment systems in United States, 1970s-2000s*. New York: Russel Sage Foundation.
- Liogier, R. (2012). *Le Mythe de l'islamisation: Essai sur une obsession collective Mythe*. Paris: Seuil.
- Low, S. (1996). The anthropology of cities: Imagining and theorizing the city. *Annual Review of Anthropology* 25: 383-409.
- Massey, D ve Denton, N. (1993). *American apartheid: Segregation and the making of underclass*. Cambridge: Harvard University Press.
- Murray, M. J. (2011). *City of extremes: The spatial politics of Johannesburg*. Durham: Duke University Press Books.
- Maurin, L. ve Savidan, P. (2008). *L'État des inégalités en France 2009: Données et analyses*. Paris: Belin.

- Perlman, J. (2010). *Favela: Four decades of living on the edge in Rio de Janeiro*. New York: Oxford University Press.
- Pan Ké Shon, J. L. ve Wacquant, L. (2012). *Le grand hiatus: Tableau raisonné de la ségrégation ethnique en Europe*. Institut national d'études démographiques tarafından düzenlenen 'Sosyo-etnik ayrımcılık: Dinamikleri ve sonuçları' temalı etkinlikte sunulan makale, Paris, 13 Haziran. Daha detaylı bilgi için bkz.: <https://www.ined.fr/en/news/scientific-meetings/seminaries-colloque-ined/la-segregation-socio-ethnique-dynamiques-et-consequences/>.
- Pattillo, M. (2000). *Black picket fences: Privilege and peril among black middle class*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pattillo, M. (2007). *Black on the block: The politics of race and class in the city*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pelizzari, A. (2009). *Dynamiken der prekarisierung: Atypische erwerbsverhältnisse und milieuspezifische unsicherheitsbewältigung*. Konstanz: UVK Verlag.
- Qvotrup Jensen, S. Ve Christensen, A. D. (2012). Territorial stigmatization and Local belonging. *City* 16(1-2): 74-92.
- Rasmussen, L. (2010). Ghettoen tilbage til samfundet-et opgør med parallelsamfund i Danmark. Copenhagen: Regeringen.
- Schultz, L. T. (2011). Med Wacquant i det ghettopolitiske felt. *Dansk sociologi* 22(1): 47-67.
- Sernhede, O. (2009). Territorial stigmatisering: Unges uformelle læring og skolen i det postindustrielle samfund. *Social Kritik* 118: 5-23.
- Shipler, D. K. (2004). *The working poor: Invisible in America*. New York: Knopf.
- Skifter, A. H. (2010). Spatial assimilation in Denmark: Why do immigrants move to and from multi-ethnic neighborhoods.? *Housing Studies* 25(3): 281-300.
- Slater, T. (2013). Your life chances affect where you live: A critique of the 'cottage industry' of neighborhood effects research. *International Journal of Urban and Regional Research* 37(2): 367-387.
- Slater, T., Pereira, V. ve Wacquant, L. (der.) (2014). Special issue on 'territorial stigmatization in action'. *Environment & Planning D* 46(6): 1263-1402.
- (2018). Special issue: Bringing Bourdieu to town. *International Journal of Urban and Regional Research*.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. London: Bloomsbury.
- Wacquant, L. (2008a). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L. (2008b). Ghettos and anti-ghettos: An anatomy of the new urban poverty. *Thesis Eleven* 94(1): 113-118.
- Wacquant, L. (2009a). The body, the ghetto and the penal state. *Qualitative Sociology* 32(1): 101-129.
- Wacquant, L. (2009b). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. Durham: Duke University Press.
- Wacquant, L. (2009c). *Prisons of poverty*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.

- Wacquant, L. (2011). A janus-faced institution of ethno-racial closure: A sociological specification of the ghetto. Hutchinson, R. ve Haynes, B. (der.) içinde. *The ghetto: Contemporary global issues and controversies*. Boulder: Westview, ss. 1-31.
- Wacquant, L. (2012). Crafting the neoliberal state: Workfare, prisonfare and social insecurity. *Sociological Forum* 25(2): 197-220.
- Wacquant, L. (2016). *The two faces of the ghetto*. New York: Oxford University Press.
- Wilson, W. J. (1996). *When work disappears: The world of the new urban poor*. New York: Knopf.
- Wimmer, A. (2013). *Ethnic boundary making: Institutions, power, networks*. New York: Oxford University Press.
- Wu, F. ve Webster, C. (der.) (2010). *Marginalization in urban China: Comparative Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan.

Loïc Wacquant Berkeley'deki California Üniversitesi kampüsünde sosyoloji profesörü ve Paris'teki Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde araştırmacıdır. Temel ilgi alanları, kentsel marjinallik, ceza, bedensellik ve toplum kuramıdır. MacArthur Ödülü'nü kazanan Wacquant'ın yirmiden fazla dile tercüme edilmiş kitaplarından bazıları şunlardır: *Body and Soul: Notebooks of An Apprentice Boxer* (2004, yeni genişletilmiş baskı, 2016), *The Two Faces of the Ghetto* (2016), ve *Tracking the Penal State* (2016). Daha fazla bilgi için yazarın kişisel internet sitesi olan loicwacquant.net'i ziyaret edebilirsiniz.

Loïc Wacquant is professor of sociology at the University of California, Berkeley, and researcher at the Centre de sociologie européenne, Paris. His interests include urban marginality, penalty, carnality, and social theory. A MacArthur Prize Fellow, his books have been translated in two dozen languages and include *Body and Soul: Notebooks of An Apprentice Boxer* (2004, new expanded edition, 2016), *The Two Faces of the Ghetto* (2016), and *Tracking the Penal State* (2016). For more information, see loicwacquant.net.

Kenti Bourdieu'yle Düşünmek: İlişkisi, İlkeleri ve Uygulamaları *

*

Loïc Wacquant
Kaliforniya Üniversitesi

Çeviren: Aksu Akçaoğlu

Öz

Bu makale, [International Journal of Urban and Regional Research'ün önümüzdeki iki sayısı boyunca] "Etkinlikler ve Tartışmalar" bölümünde yer verilecek olan "Bourdieu'yü Kente Getirmek" seminerinin ana hatlarını ele alıyor. Öncelikle, Bourdieu'nün Béarn ve Cezayir'de yürüttüğü, iktidar, mekan ve kentleşme temalı erken dönem çalışmalarını, Fransız metropolündeki toplumsal sefaleti incelediği geç dönem çalışmasıyla ilişkilendirerek Bourdieu sosyolojisinin kent çalışmaları için önemini ortaya koyuyorum. Ardından, Bourdieu'nün araştırma pratiğine hayat veren ve kent araştırmalarına verimli bir şekilde rehberlik edebilecek dört kesişen ilkeye ışık tutuyorum: Bachelardçı epistemolojik kopuş ve ihtiyat koşulu; faili (habitus), dünyayı (alana kaynaklık eden toplumsal uzam) ve araştırmacının kategorilerini (epistemik düşünümSELLİK) üçlü bir tarihselleştirmeye tabi tutmayı gerektiren Weberci buyruk; sembolik uzam, toplumsal uzam ve fiziksel uzam arasındaki karşılıklı mütekabiliyetin ini sürebilmek için topolojik akıl yürütme türüne başvurmaya çağırın Leibnizci-Durkheimci davet; sembolik yapıların teşkil edici etkinliğinin farkında olmaya çağırın Cassirerci uğrak. Ayrıca, Bourdieücü kent araştırmacılarının kaçınılmaları gereken üç tuzağa işaret ediyorum: Bunlardan ilki kavram fetişizmidir; ikincisi, Bourdieu'nün kavramlarının teşvik ettiği araştırma işlemlerinin uygulanmadığı hallerde bile "Bourdieücü konuşma" cazibesidir; üçüncüsü ise kavramları uyarlayarak kullanmanın daha üretken olduğu durumlarda bile Bourdieücü kuramsal çerçevenin bir blok olarak dayatılmasıdır.

Anahtar kelimeler: Bourdieu, kent, uzam, sosyal topoloji, sembolik iktidar, epistemolojik ihtiyat, kamp, kentleşme, kent çalışmaları.

* Makalenin İngilizce aslı için bakınız: Wacquant, Loïc. 2017. "Bourdieu Comes to Town: Pertinence, Principles, Applications", International Journal of Urban and Regional Research (basım aşamasında). Çeviriyi gözden geçirerek destek olan Müge H. Güvenç Akçaoğlu'na ve İdeal Kent editörlerine teşekkürü borç bilirim (ÇN).

Bourdieu Comes to Town: Pertinence, Principles, Applications

*

Loïc Wacquant
University of California

Translated by Aksu Akçaoğlu

Abstract

This article frames the themes of the two-part Interventions section 'Bourdieu Comes to Town'. I first establish the pertinence of Bourdieu's sociology for students of the city by revisiting his youthful work on power, space, and the diffusion of urban forms in provincial Béarn and colonial Algeria. In both cases, urbanization is the key vector of transformation, and the city, town, or camp the site anchoring the forces dissolving the social fabric of the French countryside and overturning French imperialism in North Africa. These early studies establish that all social and mental structures have spatial correlates and conditions of possibility; that social distance and power relations are both expressed in and reinforced by spatial distance; and that propinquity to the center of accumulation of capital (economic, military, or cultural) is a key determinant of the force and velocity of social change. Next, I discuss four principles that undergird Bourdieu's investigations and can profitably drive urban inquiry: the Bachelardian moment of epistemological rupture, the Weberian invitation to historicize the agent (habitus), the world (social space) and the categories of the analyst (epistemic reflexivity); the Leibnizian-Durkheimian imperative to deploy the topological mode of reasoning; and Cassirer's command to heed the constitutive efficacy of symbolic structures. The plasticity and productivity of his concepts suggest that Bourdieu can not only energize urban inquiry but also merge it into a broader analytic of the trialectic of symbolic division, social space, and the built environment. This paves a pathway for reconceptualizing the urban as the domain of accumulation, differentiation and contestation of manifold forms of capital, which makes the city a central ground, product, and prize of historical struggles.

Keywords: Bourdieu, city, space, social topography, symbolic power, epistemological vigilance, camp, urbanization, urban studies.

Bourdieu İngiltere York'a Geliyor

Mayıs 2012'de *International Journal of Urban and Regional Research* (Uluslararası Kent ve Bölge Araştırmaları Dergisi) sponsorluğunda ve Mike Savage ve benim davetim üzerine sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, coğrafya ve kentsel tasarım bölümlerinden gelen uluslararası bir araştırmacılar kadrosu "Bourdieu'yü Kente Getirmenin" imkanlarını, faydalarını ve tehlikelerini, başka bir deyişle, *Ayırım*'ın (Bourdieu, 2015) yazarının özgün kavramlarının, yöntemlerinin ve tartışmalarının kent araştırmaları üzerindeki etkilerini değerlendirmek üzere York Üniversitesi'nde bir araya geldi². Seminerin gündemi aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Yüzyılın başında, kent bir kez daha tekno-ekonomik yeniliklerin, güçlenen toplumsal eşitsizliklerin, köklü marjinalliklerin ve kapanmayan kültürel ayrımların öncelikli mahalli. Tüm bu gelişmeler, alışılmadık ve şiddetli biçimlere bürünüp yenilikçi eylem (protest) türleri ürettikleri için yeni analitik yaklaşımları gerektiriyorlar. Pierre Bourdieu'nün çalışmaları, bu gelişmeleri incelemek ve böylelikle kent sosyolojisini güçlendirmek için daha önce başvurulmamış temel kuramsal ve ampirik bir kaynak. Bu seminer, kentteki eylem, yapı ve siyasette [meydana gelen] dönüşümleri incelemek için Bourdieu'nün temel kavramlarını (habitus, sermaye, alan, sembolik iktidar, sabitfikir) kullanan akademisyenleri bir araya getiriyor. Araştırmacılar, temel bulgularını tartışıp çalışmalarının sonuçlarını netleştirerek Bourdieucü bir çerçevenin kent analizi için sunduğu meziyetleri ve kısıtlılıkları saptıyorlar.

Böylesi bir toplantı fikri, Berkeley'de 2011'in Güz döneminde verdiğim "Bağlarından Kopmuş Metropol: Kent Sosyolojisi Nereye?" başlıklı dersim için Mike Savage'ın (2011), kısmi fakat kışkırtıcı "Pierre Bourdieu'nün Kayıp Kent Sosyolojisi" (The Lost Urban Sociology of Pierre Bourdieu) başlıklı çalışmasını okumamın ertesinde ortaya çıktı. Kentte ya da kent üzerine yapılan araştırmalara en uygun Bourdieu damarının tanımlanmasında yaşanan süregelen zorluk, Bourdieu'nün kuramsal inşalarının kaynakları ve amaçları hakkında devam eden kafa karışıklığı ve kavramlarını işe koşmak yerine retorik olarak zikreden yayınların sayısındaki (şimdi bir tsunamiye

² Seminer, Centre for Urban Research (Kent Araştırmaları Merkezi, CURB) himayesinde ve York European Centre for Cultural Exploration'ın (York Avrupa Kültürel Araştırmalar Merkezi, ECCE) finansal desteğiyle gerçekleşti. Değerli idari destekleri için Josine Opmeer ve Jack Denham'a ve konferansı heyecan verici bir etkinliğe dönüştüren tüm konuşmacılara ve katılımcılara teşekkür ederiz. Simon Parker'a yerinde katkıları ve seminer sonrası makalelerin gözden geçirilme sürecinde üstlendiği liderlik için, tüm yazarlara çok sayıda (ve hiç bitmeyecek gibi görünen) düzeltme turlarında gösterdikleri anlayıştan ötürü minnettarız.

dönüşen) artış³ beni Bourdieu'yü bilhassa kent çalışmalarının kullanımına sunmanın tam zamanı olduğu hususunda ikna etti.

Böylesi bir çaba üç tamamlayıcı hamle gerektiriyor: Öncelikle, Bourdieu'nün tahakkümün mekansal boyutunu ihmal etmemişse bile azımsadığını (Ripoll 2010, s. 365) öne süren klasik hikayenin aksine, onun erken ve geç [dönem çalışmalarındaki] *kentleşme ve tahakkümün mekansal boyutu hakkındaki ilgisini* yeniden su yüzüne çıkarmak; ikinci olarak, topolojik düşünme tarzının ve sembolik uzam, toplumsal uzam ve fiziksel uzam üçlemesinin Bourdieu'nün toplum ve tarih görüşünün merkezindeki yerini açıklığa kavuşturmak; üçüncüsü ve en önemlisi Bourdieu'nün ilkelerinden ve önermelerinden verimli bir şekilde faydalanan dünyanın dört bir tarafındaki yeni kuşak araştırmacıların hali hazırda ürettiği kent araştırmaları ve kuramlarının önemli bir bölümünü derleyip vitrine çıkarmak.⁴ Tüm bunlar, böylesi bir projeyi harekete geçirmek için bir konferans düzenleme fikrini tetikledi ve konferans Mike Savage'ın şevki ve cömertliği sayesinde, kendisi London School of Economics'e geçmeden önce, York'ta hayata geçti.

Tüm açılardan, etkinlik hem katılımcılar hem de dinleyiciler için hareketli ve enerji vericiydi. Dört genişletilmiş oturumun yer aldığı ilk gün metropol cephesinde Bourdieu'ye konuşlanmış araştırmacıların bölgesel yalıtılmışlık ve eşitsizliğin mekansallaşmasından; kentsel göç; etnisite ve prekaryalık; kamu politikası ve kentsel mekanın yeniden teşkili ve sembolik tahakküm, kültürel sermaye ve kentli orta sınıflara kadar uzanan çalışmaları

³ Bu durum, *Kent Paryaları* kitabımda Bourdieu'nün kavramsal dili açık bir şekilde sergilenmediği için (kendi öğrencilerimi de içeren) okuyucuların Bourdieu-esinli araştırma parametrelerini fark edememeleriyle zıtlık teşkil eder. Katıldığım yarım düzine sempozyumda, kitabın kuramsal esinini ve kentteki sembolik iktidar ve fiziksel uzam bağlantısını yeniden tartışan çıkarımlarını fark eden tek bir eleştiri bile olmadı. Bu da beni *Kent Paryaları*'nda (Wacquant 2012) Bourdieu'nün ortaya koyduğu beş analitik ilkeyi nasıl uyguladığını tartışan bir ilave makale yazmaya yöneltti (Wacquant 2015).

⁴ Bu kuşağın [çalışmaları], başlangıçta değinilmeyi hak eden öncülerin örnek çalışmaları üzerine inşa edilmiştir. Monique ve Michel Pinçon'un (1989, 1992, 2010) Bourdieu'nün sınıf, iktidar ve kültür analizine Paris'in üst sınıf mahallelerinde başvuran öncü kitaplarıyla birlikte kentin mekansal teşkilini incelemek için *Ayırım*'ın hem kuramsal modelini hem de özgün metodolojisini genişleten iki monografi bulunuyor: Lennard Rosenlund'un ([2001] 2009) Norveç'in bir liman kenti olan Stavanger'in post-endüstriyel dönüşümünü konu alan çalışması ve Virgilio Pereria'nın (2005) Porto'daki sınıf, mahalle ve sosyallik arasındaki bağları inceleyen araştırması. Leverhulme İleri Kentsel Marjinalite Ağ'ının [Leverhulme Network on Advanced Urban Marginality] (2008-2012) çalışmaları da Bourdieu'nün kuramlarına dört kıtadaki çöküş (relegation) bölgelerinin incelenmesinde başvurdu (bkz. Wacquant, Slater, Pereira 2015).

na ayrıldı. (Doktora öğrencilerinin de yer aldığı) Genç akademisyenlerin kısa makaleler etrafında yürüttüğü şiddetli tartışmalara sahne olan ikinci günde, Oslo, Los Angeles, Bristol, Winnipeg, Amsterdam ve Paris gibi geniş bir coğrafyaya yayılmış, kentte iktidar ve ayrıcalık, toplu konutlarda yoksunluk ve düzensizlik, kültürel ve toplumsal ayrımları incelemek için yöntemler ve metropol siyaseti gibi konuları ele alan çalışmalara yer verildi. [Derginin] “Etkinlikler ve Tartışmalar” bölümünde yer alan makaleler York’ta sunulmuş ve bu etkinlik için kaleme alınmış olmakla birlikte (yazarların takviminin elverişli olmaması nedeniyle) York’ta sunulamamış makaleleri içeriyor.

Bourdieu’nün [kuramsal] çerçevesinin temel meziyetlerinden biri, soyutlama düzeyine ulaşip çeşitli analitik ölçeklerde rahatlıkla hareket ederek geniş iktidar yapılarını (bir ülkeyi, devleti, metropolü) orta düzey kurumlarla (örneğin kültürel üretim, bilim, gazetecilik ve siyaset alanlarıyla) ve küçük gündelik etkileşimlerle ve eylem kavramının kapsadığı öznelliğin fenomenolojik dokusuyla ilişkilendirebilme becerisidir. Bourdieu sosyolojisinin ikinci etkileyici özelliği, sembolik ve maddi etkenleri ereksel neden olarak görmekten kaçınmasıdır. Bunu yerine, sembolik ve maddi etkenleri, toplumsal hayatın bu iki unsuru arasında mekik dokuyan analizin iç içe geçmiş uğrakları ve sosyal strateji olarak harekete geçirilebilecek (ya da sosyal stratejiye dönüştürülebilecek) kaynaklar olarak görmeye ebedi adanmışlığıdır. Üçüncü özellik ise, bugünlerde nicel “küresel kentçilik” çalışmalarıyla, zemin düzeyindeki sosyallik ve kültürü konu alan nitel araştırmalar arasındaki derinleşen gediğin ve karşılıklı umursamazlığın örneklendirdiği, yerleşik araştırma teknikleri arasındaki klasik karşıtlığa cephe-den meydan okuyan cezbedici metodolojik çoğulculuğudur⁵.

Bu sayıda toplanan makaleler yukarıda bahsettiğim nitelikleri kolektif olarak yansıtıyor. Bu sayıda bir araya gelen altı makale nicel analize dayanarak (Bourdieu’nün kullanıp teşvik ettiği anketler ve çoklu mütakabiliyet analizi, cf. Lebaron ve Leroux 2016) mekansal algı kategorilerini ve kültürel sermayenin kente özgü formlarını ele alıyor. Bunun yanında, bu sayıdaki çalışmalar, mekan ve konut üzerinde kontrol kurmayı sağlayan sınıf stratejilerini biçimlendirerek yapısal düzeydeki kentsel eşitsizliğin ve değişimin

⁵ Bu üç özellik, sıradan deneyimlerden seçkin okullardaki öğrencilerin akademik stratejilerine, ekonomi alanıyla iktidar alanı arasındaki mütakabiliyetten bürokratik devletin tarihsel icadıyla kültürel sermayenin yükselmesi arasındaki ilişkiye kadar toplumsal yapılar ve zihinsel yapılar arasındaki karşılıklı dönüşümlerin izini sürmek amacıyla etnografik gözlemleri, mülakatları, grup biyografisini (prosopography) ve nicel yöntemleri birbirine ekleyen *The State Nobility*’de (Bourdieu 1989) en açık biçimde sergilenir.

üretimini ve yeniden üretimini aydınlatmak amacıyla iktidar alanının ve iktidar alanındaki kilit öneme sahip öncülerin stratejilerinin izini sürerek yukarıdan geniş açılı bir bakış sunuyor. Bir sonraki sayıda yayımlanacak diğer grup makale ise etnografik gözlemler ve derinlemesine mülakatlar aracılığıyla okuyucuyu Las Paz'daki, İstanbul'daki, Buenos Aires'teki, Paris'in çeperindeki toplu konutlardaki, bir Arjantin varoşundaki, küçük bir Danimarka kasabasındaki ve Philedelphia kent merkezinin şiddetle [anılan] bir köşesindeki sıradan varoluşun bilişsel, duygusal, estetik, dini, cinai ve siyasi dokusuna taşıyarak sınıf ve kent yapısına aşağıdan, tamamlayıcı mikroskobik bir bakış sunacak.

Bourdieu'nün Kente Yakınlığı: Gençlik Çalışmalarına Kısa Bir Gezi

Bourdieu'nün kırk yılı aşan üretken bilimsel hayatında kent formları ve tazyikleri üzerine yaptığı doğrudan ya da dolaylı araştırmaların kapsamlı bir özetini sunmak için ciltler dolusu yazılarını (37 kitap ve 400'ü aşkın makale) didikleme bu makalenin sınırlarını aşıyor. Fakat, Fransız sosyoloğun klasik ve çağdaş kent araştırmacılarının gündemiyle yakınlığının temelini inmek için örtülü bir şekilde kentleşmeyi ele alan, pek bilinmeyen ilintili çalışmalarına, yani sömürge Cezayir'i ve kırsal Fransa'da toplumsal çalkantı, kültürel kopuş ve özne inşası üzerine yaptığı çalışmalara odaklanmak öğretici olabilir.⁶

1958 ve 1964 arasında basılan (kimi tek yazarlı kimi Kabilli öğrencisi ve aynı zamanda saha asistanı olan Abdelmalek Sayad ve Algier'deki Fransız istatistik kurumundan bir grup matematikçiyle birlikte kaleme alınmış) uzun makaleler ve üç kitaptan oluşan bir dizi çalışmada genç Bourdieu [bir taraftan] askerlik görevi için gönderildiği sömürge Cezayir'ini tahrip eden çatışmaları ve çelişkileri, [diğer taraftan da] Piren dağlarında ücra bir kırsal bölge olan ve Bourdieu'nün doğup yüksek öğrenim için Paris'e gitmeden önce yaşadığı Béarn'daki köy toplumunun krizini inceler.⁷ Kent, kasaba

⁶ Bourdieu'nün imparatorluk Kabil'inde ve memleketi Béarn'da köy toplumunun ölümünü konu alan Akdeniz-aşırı ve çok yöntemli çalışmaları, toplumsal ve zihinsel yapılar diyalektiği hakkındaki merkezi ilgisine, eylemden doğan mantığın özgünlüğünün keşfine ve epistemik düşünümsellik anlayışına kaynaklık eden ampirik ve duygusal bir tabandır. Tüm bunlar, Bourdieu'nün tarihsel dönüşüm, kültürel kopuş ve bilinç yarılması (Wacquant, 2004) gibi tam anlamıyla kente ait olan üç niteliğin zeki bir çözümleyicisi olduğunu göstererek akademideki "yeniden üretim kuramcısı" Bourdieu mitini çürütür.

⁷ Bu yayınlar şunlardır: Daha sonra *Bekarlar Balosu*'na (Bourdieu, 2010) dönüşen 1962 tarihli "Bachelorhood and Peasant Condition" makalesi; 1958'deki *Sociology of Algeria*

veya kamp, hem Fransız kırsal kesimindeki hem de Fransız sömürgeciliğinin alaşağı edilmesinin ardından Kuzey Afrika'daki sosyal dokuyu bozan güçlerin somutlaşmış kök saldıgı mahaldir. Her iki tarafta da *kentleşme toplumsal dönüşümün ifadesi ve temel taşıyıcısıdır*.

Sosyal tarih, istatistik ve etnografiyi birleştirerek doğduğu köydeki evlilik kalıplarını inceleyen Bourdieu, büyük çocuk hakkını temel alan köy toplumunda, ekonomik ve sosyal durumun içselleştirilmesiyle ortaya çıkan bedenselleşmiş bilincin bekarlık oranındaki artışı nasıl etkilediğini ortaya koyar. Bir Cumartesi balosunda dans pisti kenarında toplanıp dans edenleri izleyen köylü erkekler sahnesi, kent ve köy arasındaki kültürel çatışmayı ve bu çatışmanın neticesinde kentli yargı kategorilerinin kırdaki yayılmasıyla birlikte köylü erkeklerin değerindeki azalmayı görmemize yardımcı olur:

Bu küçük kır balosu gerçek medeniyetler çatışmasının sahnesidir. Bu balo aracılığıyla, bütün bir kent dünyası, kültürel modelleri, müzikleri, dansları ve beden teknikleriyle köylü hayatını ateşe verir. Geleneksel şenlik edimleri yok oldu ya da kent kalıpları tarafından alaşağı edildi. Diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da öncülük kentlilerindir (Bourdieu [1962] 2002, s. 582).

Yetiştirilme tarzları ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümündeki konumları, giyim, tavır ve davranışlarda hassas olmalarını gerektirdiğinden ve ayrıca kendileri için kurtuluşu temsil eden kent hayallerine daha açık olduklarından, genç kadınlar kentin kaynaklık ettiği kültürel kalıplara erkeklere göre daha çabuk uyum sağlar; bu da köylü erkekleri olası evlilik adaylarının gözünde kendilerini değersiz kılan kıstaslarla değerlendirilmeye mahkum eder. Köylü, kent kategorileri aracılığıyla inşa edilen değersizleşmiş imajını içselleştirdiğinden kendi bedenini "köylüleşmiş", tarımsal hayatla ilişkili tutum ve faaliyetlerin izleriyle yüklü olarak algılar. Kendi bedeni hakkında edindiği kahredici bilinç, cinsler arası aşırı ayrışmanın ve baskılanmış duygusal paylaşımların damgaladığı toplumsal ilişkilerin ürettiği utangaçlığı ve beceriksizliği artırır. Düşen evlilik oranları, toplumsal yeniden üretim stratejileri sistemini raydan çıkarıp köylü toplumunu "ölümcül bir krize" sürükler (Bourdieu [1962] 2002, s. 126).

monografisi (revize edilmiş hali 1962'de *The Algerians* başlığıyla İngilizce'ye çevrildi); *The Uprooting: The Crises of Algerian Agriculture* (Bourdieu ve Sayad 1964) ve *Work and Workers in Algeria* (Bourdieu vd. 1963) çalışmaları; ölümünün ardından *Algerian Sketches* (Bourdieu 2008) başlığı altında bir araya getirilmiş bir dizi makale. Bu araştırmaları konumlandırıp ilintilendirmek için *Ethnography* dergisinin "Pierre Bourdieu in the Field" (5, no.4, December 2005) başlıklı özel sayısına bakınız.

Bu çalışmada kent; okul, medya ve ticari meslekler gibi çekim gücü ve mesafe tanımayan uyarlarıyla köydeki toplumsal ve sembolik uzamın “açılmasını” teşvik eden kurumların görünmez bir merkezidir. Sonuç olarak, “kasabadaki *kentliler* ve köydeki *köylüler* arasındaki karşıtlık”, büyük oğul ve küçük oğul arasındaki, işçi ve hizmetçi arasındaki ve büyük toprak sahibi ailelerle küçük toprak sahibi aileler arasındaki karşıtlıkların yerini alır (Bourdieu [1962] 2002, ss. 67, 75) ve yavaş yavaş toplumsal bağlara ve kültürel hiyerarşilere damgasını vurur.⁸ “Kentli ve köylü arasındaki karşıtlığın köy topluluğunun merkezindeki yükselişini” (Bourdieu [1962] 2002, s. 97) ve onu içten içe kemirmesini açıklayabilmek için Bourdieu insanların, mesleklerin ve etkinliklerin coğrafi dağılımındaki ve ayrıca evin mekansal örgütlenmesindeki yarım yüzyılda yaşanan değişimlerin dökümünü sunar. Eşler arasındaki coğrafi mesafe üzerinden köy ve kent arasındaki evlilik ilişkilerinin yoğunluğunu ve yönünü takip eder ve kasabalıların köyden vaz geçip diğer kasaba ve kentlerde eş arayışına başlamasıyla “dışarıdan yapılan evlilik” oranlarının arttığına ulaşır. Sonuç olarak “sosyal mesafe, mekansal mesafeden çok daha sert kısıtlamalar dayatır. Evlilik mübadeleleri çemberi, coğrafi tabanından bağımsızlaşır ve belirli var oluş koşullarının ve hayat tarzının paylaşılmasına dayanan yeni toplumsal öğeler tarafından örgütlenir” (Bourdieu [1962] 2002, s. 119). Başka bir deyişle, kentin kaynaklık ettiği zihinsel yapıların yayılmasıyla, kent tazyikleri toplumsal uzamın fiziksel uzamdan özerkleşmesine yol açar – olgunluk döneminde Bourdieu ([1992] 2002, s. 119) bu durumu “sembolik ürünler piyasasının bütünleşmesi” olarak adlandıracaktır. Dahası, kent tazyiklerinin etkisi, kent sosyolojisinin naif bir biçimde ampirik alanının sınırı olarak kabul ettiği kent hudutlarını aşar.

Akdeniz'i aştığımızda, genç Bourdieu'yü kırsal ve kentsel alanların şiddetli kontrolüne dayanan bağımsızlık savaşı sırasında (1954-1962) Fransız sömürgesi konumundaki Cezayir'in sancılı görünümünün iki yakasını inceleyen buluruz. *Le Déracinement*'te (“The Uprooting”, Bourdieu ve Sayad 1964; ayrıca Bourdieu 1958, 6. bölüm) artık sosyoloğa dönüşmüş Fransız düşünür, hem kent piyasasının gelişiminin teşvik ettiği tarımsal ürünlerin metalaşmasının ve tarım arazilerinin talan edilmesinin hem de zorla yerinden edilmiş milyonlarca *fellahın* yeniden yerleştirilmesinin sonucunda yerli

⁸ Kent ve kır arasındaki sosyosembolik asimetri şu kısa fakat özlü gözlemde yakalanır: “Sıradan durumlarda bir köylü civar kasabadaki bir baloya katılmanın hayalini bile kurmazken kentliler, kentlilik halesinin köylüler karşısında sunduğu önemli bir avantajla kırdaki balolara sıklıkla gruplar halinde gelirler” (Bourdieu [1962] 2002, s. 84).

köylülüğün ve onun akrabalığa ve onura dayanan üretim tarzının çöküşünü incelemek için etnografi ve anketi birlikte kullanır.⁹ Fransız ordusunun ulusal kalkışmaya verilen desteğin önünü kesmek için dayattığı nüfus hareketi iki özgün kent oluşumuna yol açtı: ordu kontrolündeki kamplar ve Fransız sömürgesinin ana kentleri etrafında mantar gibi çoğalan gecekondu. *Travail et travailleurs en Algérie*'de ("Work and Workers in Algeria", Bourdieu vd. 1963) Bourdieu, başkent Cezayir'in genişleyen popüler bölgelerinde ve toplu konutlarında oluşumuna şahit olduğu işçi sınıfını ele almak için hikayenin kent tarafından tutar. Eski köylülerin kapitalist ekonomiye katılabilirlik ve endişe verici kent sahnesinde yol alabilmek için modern kentliliğe özgü "akılcı davranışı" ve onu tetikleyen "hesaplama ruhunu" kapsayan zihinsel şemaları nasıl edindiklerinin (ya da edinemediklerinin) izini sürbilmek için "ekonomik yapılar ve zamansal yapılar" diyalektiğinin derinlerine iner.

Bu ikiz çalışmalardan, mekanın ve yerleşim yerlerinin kontrolünün ve imlenmesinin hem sömürge iktidarının hem de (Araplara karşı Berberilerin ve Fransızlara karşı Cezayirliilerin) yerli direnişinin dayatılmasında merkezi önemde olduğunu öğreniyoruz. [Buna ek olarak öğrendiğimiz bir başka husus da] kentte konut tahsisinin, hane halkının maddi ve ahlaki ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında oynadığı temel roldür. Gerçekten de, emek piyasasındaki konum ve konuta erişimdeki farklılaşma, ulusal devrimi destekleyen yerleşik bir işçi sınıfıyla, mesihçiliğe sürüklenen yerleşik olmayan alt-proleterler arasındaki ayrımı besler (Bourdieu 1977). Fakat, şaşırtıcı bir biçimde, Bourdieu'nün kent sosyolojisinin en net şablonu, yerinden edilmiş köylüler için kurulmuş kampların teşkilini, yapısını ve işlevini titizlikle incelediği sosyografide bulunur. Çünkü *kamp aynı zamanda hem kentli hem de kent karşıtı bir oluşumdur*: Kamp bir taraftan yerinden edilmiş kırsal nüfusun geleneksel oluş, düşünüş ve hissiyatını değersizleştirir ve böylelikle kentteki toplumsal ilişkilere ve kültürel modellere bir tür uyum çemberi vazifesi görür; diğer taraftan ise toplumsal tasavvur ve ayırım ilkelere hercümerç ettiği kamp nüfusunun araftaki koşullara uyumunu sağlayacak, mekan ve zaman gibi, kaynaklardan mahrum ederek kentleşmeye engel teşkil eder. Baskının doğurduğu suni bir sosyo-mekansal oluşum ola-

⁹ 1960'a kadar 2.1 milyon civarında Cezayirli askeri kamplara yerleştirilmiş, 1 milyon civarında diğer bir grup da kentlere göç etmişti. Birlikte ele alındığında bu oran kırsal nüfusun yarısını teşkil ediyordu ki bu da "tarihin gördüğü en acımasız yerinden etme örneklerinden biridir" (Bourdieu ve Sayad 1964, s. 13).

rak kamp, Bourdieu'nün "gerçek ve kurgu kentleşme" kavramlarını ilk kez kullandığı hızlandırılmış ve uç bir sosyal deney vazifesi görür.

Le Déracinement'in "Kentsiz Kentliler" başlıklı bölümü, "mekansal örgütlenme yapısıyla, sosyal grupların yapısını ve sosyallik türlerini bütünleştiren karşılıklı bağı" (Bourdieu ve Sayad 1964: 118) ustaca sergilediğinden burada yeniden ele alınmayı hak ediyor. Zorunlu iskanın getirdiği ani kümelene "toplumsal gerçekliğin tüm boyutlarında" "acımasız ve toptan bir dönüşümü" tetikler. Tıpkı Louis Wirth'ün [1938] klasikleşmiş, "bir hayat tarzı olarak kentlilik" tanımında olduğu gibi, iskan hacminde, yoğunluğunda ve heterojenliğinde görülen artış yerleşik gruplar (aşiretler ve soylar) arasındaki sosyal mesafeyi kapatır ve sosyal örgütlenmede aşiretten çekirdek hane halkına doğru hızlı bir kayışa yol açar. Aileleri kendi başına ayakta durmaya teşvik eden yeni konut birimleri "akrabalık bağlarının zayıflamasını hızlandırır ve belirginleştirir"; böylelikle de "komşuluk daha da önemlisi benzer var oluş koşullarını paylaşmaya dayanan dayanışma [ağının] oluşumunu" teşvik eder (Bourdieu ve Sayad 1964: 119, 121). Küçük bir yerleşkeyi verimli bir şekilde kullanarak yaşamak, grubun üyelerini dağıtarak "grubu parçalar"; dahası, "farklılıkların karşılaşmasını" körükleyerek ve "dünyaya dair bilgiyi ve farkındalığı genişleterek" "kültürel bulaşmayı" (*cultural contagion*) arttırır (Bourdieu ve Sayad 1964, s. 123). Karşılıklı aşinalığın yerini anonimliğe bıraktığı, "kent tipi bir toplumsal alan" (Bourdieu ve Sayad 1964, s. 132) yaratan kamp, kahvehanelerin ve eril ve dişil mekanların yıkıcı bir biçimde üst üste binmesine cevaben kadınlar arasında yayılan tesettürün simgelediği yeni bir sosyallik türünün oluşumunu tetikler. "Geleneksel ilkelerin teşvik ettiği" dayanışma ve "kardeşlik duygusu" yerini "gelişgüzelliğin dayattığı sefalette dayanışmaya" bırakır (Bourdieu ve Sayad 1964, ss. 136-137).

Kamptaki yarı-kent durumunda baskın davranış ve tüketim modelleri, kent kaynaklıdır – Berberice'de kamp sözcüğünün karşılığı olan *blad*, kent anlamına gelmektedir. Sözü ettiğimiz bu modeller, artık işlevini yitirmiş ve yersiz yurtsuz kalmış köylü erdemlerini değersizleştirir, yaşın otoritenin temeli olma özelliğini zayıflatır ve geleneksel hiyerarşileri, kent etkinlikleri, meslekleri ve normlarıyla en aşına olan ailelerin lehine olacak şekilde, ters yüz eder. Dahası,

eski çevreden ve onunla ilintili rutinlerden kopuş, [bir başka deyişle] meskun uzam (yerleşke veya ev) yapısını ifade eden sosyal ilişkiler alanının genişlemesi, kent davranışlarını kıskırtır ve kentlilerin kaygılarını, ilgilerini ve beklentilerini teşvik eder (Bourdieu ve Sayad 1964 ,s. 142).

Tüm bunlar, tüketim profilindeki (kahve ziyaretindeki, tıbbi harcamalardaki ve tütün kullanımındaki artışla) giyim kuşamdaki (geleneksel saç stili terk edildi, kravat takılmaya başlandı ve tesettür görünürleşti) ve ev için bir dolu yeni nesne edinimindeki (metal yataklar, dolaplar, konserveler, tabaklar, vb.) hızlı değişimle tasdik edilir.¹⁰ Kampta gelir ve zenginlik akrabalık ilişkilerini ve kolektif köylü değerlerini idame ettirmeye bahşedilmez. Tam tersine, “zenginliği nadiren toprağa dayanan bugünün yeni zengini kentlileri taklit etmek ve her fırsatta köylülerle arasındaki mesafeyi göstermek için can atar” (Bourdieu ve Sayad 1964, s. 143). Stratejik bireysellik ve kültürel anomi birlikte büyür:

Sosyal birimlerin dağılmasından, geleneksel sosyal bağların gevşemesinden ve fikirler üzerindeki zayıflayan kontrolden dolayı kuralları çiğnemek kuralın kendisine dönüşür; modern ekonominin getirdiği bireyselliğin karşısında hiçbir şey duramaz. Yalıtılmış bireylerin devasa ve benzersiz bir toplamı olarak yerleşkenin içinde her birey kendisini kendi anonimliğinin koruması altında hissetti; herkes kendisi hakkında ve kendisi için kendisini sorumlu tutar (Bourdieu ve Sayad 1964, ss. 149-150).

Zorunlu kentleşme gündelik hayatın duygusal profilinde de dönüşümü tetikler: umutsuzluk ve endişeyi işaret eden kolektif melankoli yerleşir. Kerker Kampı'nda yaşayanlar çıkışı olmayan bir yerde kısıp kalma hissini açıklamak için üç ifade kullanırlar: *hapishane*, *çıplaklık ve gece karanlığı* (Nazi toplama kampındaki tutsakların diline oldukça benzer).¹¹ “Standartlaştırılmış konutların işlevsel benzerliğinden” (avlusuz, çitleri ve açık alanı olmayan) evlerin iç tasarımına, dükkanların ve çeşmelerin uygun görülen yerlerinden sokakların yönüne ve genişliğine kadar inşa edilmiş çevrenin örgütlenmesindeki her şey “kırdan getirilen beklentilerle çelişir ve hayal kırıklığı yaratır” (Bourdieu ve Sayad 1964, s. 152). Bütün bunlar, “beden dilinde” ve kamp içindeki hareket kalıplarında en belirgin halini alır: erkekler iki nokta arasındaki en kısa rotayı kullanmak yerine dolambaçlı yollardan geçerek

¹⁰ Yaşanılan yer ve mesleğe göre besin bütçesi ve alışkanlıklarında görülen değişimin incelikli bir istatistiksel analizi (Bourdieu ve Sayad 1964, ss. 144-149) *Ayırım*'ın sınıf beğenisi ve besin tüketimi profillerini inceleyen bölümünün (Bourdieu, 2015) önemli bir öncü işaretidir.

¹¹ Kamp sakinlerinin yaşadığı öznel karmaşa edindikleri eğilimlerle değişmeye zorlandıkları mekan arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanır: “Tüm bedensel habitusları geleneksel devrim uzamı tarafından (ve geleneksel devrim uzamı için) teşkil edildiğinden, topraklaştırılmış köylüler deneyimledikleri karmaşayı tarif edip nedenlerini ifade edemeyecek kadar içsel dünyalarının en derininden yaralıdırlar” (Bourdieu ve Sayad 1964, s. 152).

duvarlar boyunca saklanmak istercesine yürürler; kadınlarsa özel dışıl mekanların korumasından artık muaf oldukları için ev içine kapanıp kalırlar.

Son olarak, “yeniden iskan, hayat alanının, yani teknik ve ritüel eylem mahalinin, örgütlenmesini tersyüz ederken aynı zamanda onunla ilintili zamansal tempoyu da değiştirir” ve esasen “bütün zamansallık deneyimini etkiler” (Bourdieu ve Sayad 1964, s.156). Kampta köylüler, kapitalist emek anlayışını ve nadir bir kaynak olarak tasarruf edilip harcanabilecek ya da israf edilebilecek zaman kavramını keşfederler. Kampta, sokağa çıkma yasaklarına, okulların, bürokratik dairelerin, sağlık ocaklarının ve çeşmelerin açılma ve kapanma saatlerine ve artan seyahat sürelerine göre belirlenmiş yeni bir tempoya tabidirler. Zaman artık beş vakit namaz gibi herkesi eş zamanlı kılan geleneksel aktivitelerden ziyade periyodik çan sesleri ve kontrol kulesindeki düzenli telefon zili sesiyle dilimlenir ve damgalanır. Bourdieu'nün Béarn'da tespit ettiği köylü ve kentli arasındaki toplumsal ve sembolik karşıtlıklar tüm yönleriyle Kabil'in köy toplumunun çözülmesini hızlandırmak üzere kampta somutlaşır.

Bourdieu'nün kırsal Béarn ve sömürge Cezayir'indeki çelişkileri ve değişimleri konu alan gençlik dönemindeki Akdeniz-aşırı araştırmalarının kısa bir özeti bize onun çalışmalarının kent sosyolojisinin özüne olan doğrudan yakınlığını gösterir. Bu çalışmalar, iktidar, mekan ve kentleşme bağlantısını, kırsal kesime etkileri itibarıyla ele almakla kalmaz. Aynı zamanda, *tüm toplumsal ve zihinsel yapıların mekansal bir karşılığının olduğunu ve imkanın mekansal koşullarının bulunduğu*; sosyal mesafe ve iktidar ilişkilerinin mekansal mesafe ile hem ifade edildiğini hem de güçlendirildiğini; (ekonomik, askeri veya kültürel) sermaye birikiminin merkezine yakınlığın sosyal değişimin gücünün ve hızının anahtar unsuru olduğunu saptar. Aslında bu erken dönem çalışmaları, (Cezayir'de sömürgeci, Fransa'da merkezi) devlet iktidarının mekana yayılmak ve kontrol etmek, (toplama ve dağıtma süreçleri aracılığıyla) iskanın örgütlenmesi, sembolik otoritelerin coğrafi dağılımı ve fiziksel hareketliliğin düzenlenmesi aracılığıyla aşağıdaki henüz olgunlaşmamış formülde ifade edildiği biçimde işlediğini ileri sürer:

iktidar → fiziksel uzam → sosyal yapı ve ilişkiler → eylem ve öznellik

(öznellik benliğin, özlemlerin, duyguların ve zaman hissiyatının oluşumunu da kapsar).¹² Dahası, bu erken dönem çalışmalar kenti, hız ka-

¹² Bu nedensel zincirin başında niçin iktidarın bulunduğu *The Uprooting*'in başında açık bir şekilde ifade edilir: “Cezayir, tıpkı bir izdüşümsel test gibi askeri aklın yapılarını kazıdığı

zanmış sosyal ve işlevsel farklılaşmanın, kültürel gelişmenin ve yeniliğin teşvikiyle sembolizmin sıradan ilişkilerden kopmasının, anonimliğin ve bireyselliğin yayılmasının, habitusun içsel çeşitliliği ve dağınıklığının artmasının ve konumlar ve eğilimlerin rutin ayrılığının karakterize ettiği eşsiz bir sosyal çevre olarak resmeder. Kısaca, Bourdieu'nün Béarn ve Cezayir'deki erken dönem çalışmaları onun gerçek "kayıp kent sosyolojisinin" [kaynağını] teşkil eder ve kentteki sosyal yapı ve deneyimi araştıranlar için sunduğu en zengin gözlem ve hipotezler hazinesidir.

Erken 1960'larda kaleme alınmış, bugün görmezden gelinen bu çalışmaların diğer bir meziyeti de Bourdieu'nün otuz yıl sonra inşa edilmiş çevrenin tahsisi ve imlenmesi üzerine verilen mücadeleler aracılığıyla metropoldeki toplumsal sefaleti incelediği çalışmasında ele aldığı *sembolik uzam, toplumsal uzam ve fiziksel uzam arasındaki karşılıklı izdüşüm-dönüşüm* sorunsalının unutulmuş kaynağını ifşa etmesidir. Bourdieu 1990'da, birbiri ardına patlak veren sokak ayaklanmalarıyla üst düzey ulusal bir soruna dönüşen (Jazouli 1992), ülkenin kent çeperlerinde derinleşen yara hakkında sosyolojik bir tanı koymak için Caisse des dépôts et consignations'tan (ekonomik kalkınmayı sağlamak ve alt gelir gruplarına konut inşa etmekle görevli devletin finansal kurumu) araştırma fonu buldu. Daha sonra kolektif bir çalışma olan *Dünyanın Sefaleti'*ne (Bourdieu vd. 2015) dönüşen takım halinde yapılmış saha çalışmasının verilerini paylaşmak üzere Bourdieu, William Julius Wilson'la birlikte Mayıs 1991'de Paris'teki Maison Suger'de "Gelişmiş Toplumlarda Yoksulluk, Göç ve Kentsel Marjinalite" başlıklı bir uluslararası sempozyum düzenledi.¹³ Bu etkinlikte Bourdieu "Toplumsal Uzam ve Sahiplenilmiş Fiziksel Uzamın Kaynağı" başlıklı bir sunum yaptı ki bu konuşma "Bourdieu'yü Kente Getirmek" sayısındaki ilk makaledir. Bir bölümü daha

bir deney mahalli idi" (Bourdieu ve Sayad 1964, ss. 26-27) ve "mekanın disipline edilmesi" "nüfusun disipline edilmesine" hizmet ediyordu. Yerleşimci dağılımını ele aldığı çalışmasında Bourdieu (1958, s. 106), sömürgeciliğin "hakim iktidarın kontrolünü garanti altına almak için kasten ve yöntemsel olarak ürettiği karmaşadan" faydalandığını ve bir toprak parçasını ele geçirmenin "[yerli] ekonominin ve toplumun temel yapılarını dağıtmanın bir aracı" olduğunu vurgular.

¹³ Russel Sage Foundation ve Maison des Sciences de l'Homme'un desteklediği bu konferansı ben organize ettim. Bourdieu ve Wilson dışındaki katılımcılar Philippe Bourgois, Alejandro Paul Osterman, Portes, Saskia Sassen, Roger Waldinger, Margaret Weir ve Avrupa Sosyoloji Merkezi'nden Abdelmalek Sayad'ı da içeren çeşitli üyelerden oluşuyordu. Bu dönemde Bourdieu'nün Fransa'daki yeni kent politikasını idare eden kurumlara olan ilgisi giderek büyüdü. 1993'te Collège de France'a Paris çeperinde küçük bir kale bağışlandığında bu yeni birimde Kent Araştırmaları Merkezi kurmayı hayal ediyordu.

sonra *Dünyanın Sefaleti*'nde bölüme dönüşen bu konuşmada Fransız sosyolog mekanın fetişleştirilmesi [tehlikesine] karşı uyarır ve Béarn ve Cezayir'deki çalışmalarında somut bir şekilde işlediği toplumsal uzam-fiziksel uzam ilişkisini soyut bir düzlemde formüle eder. Peki bu analitik gündemi nasıl uygulamak gerekir? Bu soruyu yanıtlamak için Bourdieu'nün kent öğrencilerini uyarlamaya davet ettiği araştırma edimi ilkelerine dönmemiz gerek.

Bourdieu'yü İşe Koşmanın Kesişen İlkeleri

Her hangi bir araştırma alanında faydalanmak için Bourdieu'yü "kesip dilimlemenin" çok sayıda yolu bulunuyor; kent ve mekan öğrencileri için de Bourdieu'nün temel eserleri hakkında kaleme alınmış çok sayıda standartlaşmış giriş ve rutinleşmiş özet mevcut (örneğin, Painter 2000, Cresswell 2002, Webster 2010, Fogle 2011, Lipunner 2012).¹⁴ Başka bir çalışmada "Neoliberal Kentte Marjinalite, Etnisite ve Ceza" (Wacquant 2014) arasındaki üçlü bağlantının incelenmesinde habitus, toplumsal uzam, bürokratik alan ve sembolik iktidar [kavramlarının] nasıl kullanılabileceğini ayrıntılı bir şekilde tartıştım. Bu kavramlar arasındaki analitik iş bölümünün taslağını çizip, yeni kavramları biçimlendirmede nasıl faydalanılabileceklerini gösterdim. Burada Bourdieu'nün araştırma edimlerinin altında yatan ve ona can veren dört kesişen ilkeye ışık tutmayı amaçlıyorum. [A]celeci okuyucunun gözünden kaçmaya teşne olan bu ilkeler, Bourdieu metinlerini doğru bir şekilde yorumlamayı sağlamanın ötesinde kent araştırmalarına verimli bir şekilde rehberlik edebilirler. Akılda kalmasını kolaylaştırmak için bu dört ilkeyi Bourdieu'nün düşüncesinin temelinde yer alan beş yazarla ilişkilendiriyorum: Bachelard, Weber, Leibniz – Durkheim ve Cassirer.¹⁵ Ayrıca, Bourdieu'cü kent araştırmacılarının kaçınmak için özen göstermeleri gereken üç bağlantılı tuzağa işaret ediyorum: (araştırmayı başlaması gereken yerde sonlandı-

¹⁴ Bourdieu'nün temel kuramları hakkındaki bu pedagojik kapsüller (ki her zaman yazarın kendi diline çevrilmiş birkaç temel yayınlı kısıtlıdır) tipik bir şekilde Bourdieu külliyyatının büyük bölümünü gözden kaçırırlar, disipline özgü ön yargılardan muzdariptirler ve bu kuramların pratik araştırma dizaynlarına ve uygulamalarına nasıl dönüştürüleceğini nadiren gösterirler.

¹⁵ Bu isimlerin standart Bourdieu sunumlarının "olağan şüphelileri" arasında yer almaması, Bourdieu'nün çalışmalarının gerçek esin kaynakları ve içsel teşkiliyle, kopuk ve mistikleştirilmiş okumaların yıllar içinde ürettiği Bourdieu imajı arasındaki derin uçurumun göstergesidir.

ran) kavram fetişizmi, makbul akademik dil olduğu için Bourdieücü konuşma tahriki ve uyarlayarak kullanmak daha üretkenken kuramsal çerçeveyi bir bütün olarak dayatmak.

1. *Bachelard Uğrağı*: Kabul görmüş analiz kategorilerini sorgulamak, önümüze hazır olarak sunulmuş sorunsalları yapı sökümüne uğratmak ve ampirik araştırmalar için halk dilini de kapsayan fakat ondan keskin biçimde ayrılan sağlam kavramlar üretebilmek için (gündelik, siyasi ve akademik) yaygın kanaatlerden kopuş (Wacquant 2002). Bu, Bourdieu'nün hocaları Gaston Bachelard ve Georges Canguilhem tarafından geliştirilip Bourdieu tarafından doğa ve yaşam bilimlerinden sosyal bilimlere nakledilen bilim felsefesinin, "tarihsel epistemolojinin", en önemli öğretisi olan *epistemolojik kopuş ve ihtiyat* ilkesinin apaçık bir uygulamasından başka bir şey değildir (Bourdieu vd. 1968, Bourdieu 2001; bu akımın özlü bir profili için bkz. Rheinberger 2010). Bu çoğu zaman görev icabı önemsenmeyen ya da atlanan bir araştırma uğrağıdır: Kent araştırmalarının çoğu alanında, kent yönetiminin, siyasetçilerin, gazetecilerin veya akademisyenlerin terminolojisi, soruları ve endişeleri [sorgusuz sualsiz] kabul edilir. [H]albuki yapılması gereken, araştırma nesnesinin analizine bu terminolojiyi, soruları ve endişeleri eklemekle beraber gelen tarihsel bilinçdışını ve toplumsal ön yargıları tespit edip etkisizleştirmektir. Bachelard'ın (1934, s. 26) uyardığı gibi "[b]ilimsel akıl, nasıl formüle edebileceğimizi bilmediğimiz, anlayamadığımız sorular hakkında fikir sahibi olmayı yasaklar. Hepsinden öte, nasıl soru sorulacağına bilinmesi gerekir."

2. *Weber Uğrağı*: Faili (habitus kavramı aracılığıyla), dünyayı (alana kaynaklık eden toplumsal uzam kavramı aracılığıyla) ve araştırmacının yöntemini ve kategorilerini (epistemik düşünümSELLİK) *üçlü bir tarihselleştirmeye* tabi tutmak. Bu ilke, her ne kadar Bourdieu'nün ilişkiselliğine tamamen yabancı bir analitik bireysellik ile iç içe geçmiş olsa da, anlamı ve yöntemi itibarıyla en yakın ifadesini Max Weber'in çalışmalarında bulan, Bourdieu'nün radikal tarihselci ve çatışmacı toplumsal eylem, yapı ve bilgi vizyonunu yansıtır (Bourdieu [2000] 2011). Her iki yazarda da, tahakküm toplumsal hayata derin bir şekilde yayılmıştır ve ekonomik temele indirgenemeyecek kadar çoklu formlara bürünmüştür. [D]ahası, tahakküm her zaman kendisini ilişki formunda işleyecek sembolik otoritelerin aracılığına ihtiyaç duyar ki bu da Weber'i (1958) meşruiyete, Bourdieu'yü de sabitfikrin toplumsal üretimine odaklanmaya it-

miştir.¹⁶ Dolayısıyla, kent kümeleri, kategorileri ve eylemleri uzun erimli (*longue durée*) seküler makro yapılardan, orta-düzyer tempodaki siyasi ve kurumsal devinimlere ve zemin düzeyindeki kişilerin kısa vadeli fenomenolojik ufuklarına kadar çoklu zamansallıklarda verilen mücadelelerin ürünü, silahı ve mükafatı olarak görülmelidir. Bu ilke, Bourdieücü çalışmalarda bile (bkz. Harding ve Blokland 2014: 129-130) işlenen bayat bir akademik masalla, “yeniden üretim kuramcısı olarak Bourdieu” anlamıyla, çelişir; fakat, Bourdieu'nün açık öğretilerini ve günümüze ulaşan bilimsel edimlerini net bir şekilde ifade eder (Bourdieu ve Wacquant 1992, Wacquant 2017a).

3. *Leibnizci-Durkheimci Uğrak*: Sembolik uzam (kişilerin dünyayı bilişsel ve zihinsel olarak inşa etmelerine rehberlik eden zihinsel sınıflandırmalar şebekesi), toplumsal uzam (sermayelerin ya da toplumsal olarak etkin niteliklerin (*asset*) dalgalanan dağılımı) ve fiziksel uzam (mekanda ki ya da mekan dolayimli soyut ve somut ürünlere sahip olmak için verilen rekabetten doğan inşa edilmiş çevre) arasındaki karşılıklı müteakibiyetin, yer değışikliklerinin ve tahribatın izini sürmek için başvuru olan *topolojik akıl yürütme biçimi*. “Toplumsal uzam, az ya da çok şekli bozulmuş biçimde, failerin ve eşyanın belirli tanzimi görünümünde kendisini yeniden tercüme etme eğiliminde olduğundan bu düşünce tarzı kaçınılmazdır. Buradan da şu sonuç çıkar; toplumsal uzamdaki tüm ayrımlar ve farklılıklar (yüksek/alçak, sol/sağ gibi) şeyleşmiş toplumsal uzamda, yani sahiplenilmiş fiziksel uzamda hem somut hem de sembolik bir karşılığa sahiptir” (Bourdieu 1997: 162). Bu ilke, Bourdieu düşüncesinin, temeli erken dönemde büyük bir hevesle yapılmış Gottfried Wilhelm Leibniz (Pascal'ın geometri perspektifine tepki olarak gelişen Leibniz'in analizi, Bourdieu'nün genişletmeyi dilediği tekçi akılcılığı örneklendirir)¹⁷ okumalarına dayanan, *geometrik* cüzüyle, Durkheim ve Mauss'un

¹⁶ (Marx'ın tarihsel ve ilişkisel yaklaşımına rağmen) burada Bourdieu'nün fikirselle temelini Marx'tan ziyade Weber'in teşkil etmesi bu sebeptendir. *Ekonomi ve Toplum*'un yazarı gibi, Bourdieu de, yönelimsel mantığa sahip yeni-Hegelci tarih anlayışını ve köken arayışını ifade eden ekonomik belirlemeyi reddeder. Bourdieu net bir biçimde, felsefeyi “bilimsel bir olguyla” başlayıp biten bir ödev olarak gören ve sonu gelmeyen sentetik bir süreç olarak bilginin genetik anlayışını benimsemiş yeni-Kantçı çizgidedir (bu metafizik karşıtı Kant yaklaşımı Georg Simmel'in tavsiyesi üzerine Cassirer'in dahil olduğu ve Windelband ve Rickert'in eserleri aracılığıyla Weber'i etkilemiş, Baden'deki yeni-Kantçı okula rakip olan Marburg Okulu'nda gelişmiştir).

¹⁷ Weik (2010) Leibniz ve Bourdieu arasındaki benzerlikleri ve yakınlıkları vurgulamakta haklıdır: Dünyayı teşkil eden yaratıcı güç Leibniz'de Tanrı'yken Bourdieu'de tarihin

(1901) fiziksel [mekansal] tabanla, sosyal grupların düzeni ve kendilerini ve dünyayı görmelerine aracılık eden “sınıflandırma biçimleri” arasındaki mütakabiliyet formülasyonuna dayanan *morfolojik* damarının kesişiminde yer alır.

4. *Cassirer Uğrağı*: *Sembolik yapıların*, bir taraftan habitusu teşkil eden öznel *eğilimler* seti ([bilişsel] kategoriler, beceriler ve arzular) diğer taraftan ise kurumlardan oluşan *konumların* nesnel ağı üzerindeki iki boyutlu *teşkil edici* gücünü tanımak ve derinlemesine incelemek. Ernst Cassirer’in (1948) genetik “sembolik formlar felsefesi” Bourdieu’nün çalışmalarının merkezinde ve doruk noktasında yer alan sembolik iktidar kavramının temel esin kaynağını oluşturur – fakat sembolik iktidar kavramı eksik ve kullanışsız “habitus, sermaye, alan” üçlemesinde somutlaşan geleneksel Bourdieu okumalarında çoğu zaman görmezden gelinir (Wacquant 2017a). İnsan türü, fiziksel evrenle katı bir gerçeklik olarak değil de (Cassirer’in dil, mit, din, sanat ve bilim tasnifinde somutlaşan) semboller aracılığıyla karşılaştığından, kentin olabilecek en nesnel bilimsel incelemesi, failerin dünyayı biçimlendirip anlamlandırmalarına aracılık eden rakip sınıflandırıcı şablonları ister istemez hesaba katmalıdır. Toplumsal dünya çok sayıdaki bakış açısı aracılığıyla inşa edilip deneyimlenebileceği için, sembolik sistemler, “dünyanın hakim bakış açısını üretip dayatmak adına verilen mücadelelerde kullanılan silahlardır” (Bourdieu [1982] 1990: 159). Kentsel mekana uygulandığında, bu ilke, belirli bir mahalde konumlanmış, yaşanan bir gerçeklik olarak, kent hayatının fenomenolojisini hesaba katmaktan fazlasını gerektirir. Sembolik otoritelerin (dini, siyasi, yasal, gazeteciliğe özgü, sanatsal, akademik ve bilimsel) metropoliste yoğunlaştığı koşullarda, *mantıksal kümeleme (consequential categorization)* gerçekliğin muhafaza edilmesinde ya da dönüştürülmesinde güçlü bir eksen teşkil ettiğinden, kentteki insanların, nesnelere, etkinliklerin ve mekanların adlandırılmasına aracılık eden sözcüklerin de hesaba katılması gerekir.¹⁸

kendisidir. İki düşünür arasındaki güçlü bağların kaynağı ilişkisel uzam felsefesiyle, Weik habitus kavramı üzerinde durur (Leibniz’in bakış açısı için bkz. De Risi 2007). Cassirer’in (1902) ilk kitabının da Leibniz düşüncesinin felsefi bağlamı üzerine olduğunu da burada zikretmekte fayda var.

¹⁸ Kent gerçekliğini sembolik rolleri aracılığıyla biçimlendiren unsurlar, özellikle kentsel mekanın çeperi ve dibindeki toplumsal ve ahlaki olarak lanetlenmiş bölgelerde hızla yayılmakla birlikte, üretim, yayılım ve tüketim şebekelerinin bütün kente yayıldığı bölgesel damgalamayla şiddetli ve belirgin bir biçime bürünür (Wacquant 2017b).

Hep birlikte ele alındığında bu dört ilke, pozitivism, realizm ve hermenötik gibi sosyal bilimlerde hüküm süren alternatif epistemolojilerden keskin bir şekilde ayrılan bir bilimsel yaklaşımı temsil eder. Genelleyici çözümlemenin avantajıyla tarihsel örneklerin ayrıntılarına girebilmek için boş formalizmden ve kör amprisizmden kopan bu duruş, bilinçli ve aktif “nesne inşasını” temel alan araştırmaları salık verir (Bourdieu 2001). Bu ilkelerin yanında, Bourdieu'nün bilimsel edimlerinden, çalışmalarında Bourdieu'ye başvurmayı düşünen kent araştırmacılarının faydalanabileceği, üç genel uyarı çıkarılabilir. İlk olarak, *kavram fetişizminden kaçınmın*: “Gösterişçi kuramcılığın” inatçı bir karşıtı olduğu halde Bourdieu sıklıkla “kuramcı” olarak görülür. Bourdieu'nün kuramdan anladığı ampirik araştırmanın kibirli bir efendisinden ziyade, mütevazı bir hizmetçisidir. [D]ahası, kuramını ampirik araştırmayla eşgüdümlü geliştirmiştir (Bourdieu ve Wacquant 1992, ss. 29-35 ve muhtelif yerlerde). Yakın bir geçmişte *Progress in Human Geography*'de basılan makalelerin örneklendirdiği bu akademik tahribattan kaçınmak için yapılması gereken, kavramların metinsel tanımlarının arka planına inmek ve ampirik nesnelere biçimlendirmek için Bourdieu'nün kavramları nasıl birer somut araştırma işlemine dönüştürdüğüne odaklanmaktır.

İkinci olarak, *retorik tuzağından sakınmın*: İncelemelerinde hiçbir yeri olmadığı halde, sayısız yazar, araştırmalarını Bourdieu renklerinde boyuyor. Sözcükler Bourdieu'yü andırırsa da kavramlarından eser yok. Bunun kanıtı, sözü edilen araştırmalar çok sayıdaki alternatif yaklaşımlardan birini temel almış olsalardı da (ki çoğunlukla da böyledir) bulgularında ve argümanlarında bir değişikliğe rastlanamayacak olmasıdır. Bu anlamda en kötüye kullanılan, Bourdieu'ye göre kavramı karakterize eden (farklılaşma, otonomi, tekelleşme, bağlantısal örgütlenme ve prizmatik etkiler gibi) özgün niteliklerin hiç birini taşımadığı halde, arena veya saha (*domain*) kavramlarının yavan bir eş anlamlısı olarak başvuru alan kavramıdır. Gerekeceği halde Bourdieucü konuşarak, bu yazarlar retorik ve çözümlemeyi birbirine karıştırmakla kalmazlar; Bourdieu'nün araçlarına etkin bir şekilde başvurmanın sağlayacağı kuramsal ve ampirik kazanımların da önüne geçerler. Benzeri verimsiz tınlar, güncel akademik yazında kent-bağlamı habitusun gülünç bir şekilde çoğaltılmasında görüldüğü gibi, hızla anlamsız kelime oyunlarına dönüşebilirler: “metropolis habitusu”, “uydu kent habitusu”, “soylulaşma habitusu”, “dot.com habitusu” ve en anlamsız “mini-habitus” (belki de ortaya çıkması an meselesi olan nano-habitusun önünü açıyordur); tüm

bu kullanımlar, mucitlerinin habitusun temel anlamını ve içsel teşkilini anlayamadıklarını gösterir (Wacquant 2016).¹⁹

Üçüncü olarak, incelenen ampirik bulmacanın çerçevelenip çözümlenebilmesi için son kertede kavramları bir araya getirmeden önce tikel bir kavrama başvurmanın gerçek bir karşılığı olduğunu gösterebilmek için *Bourdieu'nün kavramlarını birbirinden ayırmak* mümkün olmanın ötesinde arzulan bir şeydir. Bourdieu'nün bütün (*omni et simul*) temel kavramlarını kullanmayı salık veren Bourdieücü yazının teolojik okuması, hem Bourdieu'nün kendi tarzıyla hem de herhangi bir araştırma projesinin ilkeleriyle çelişir. Örneğin, Kabil kırsalındaki tarım topluluklarında alanlar oluşmadığından, Fransız sosyolog Cezayir çalışmalarında alanın sözünü etmeden habitus ve sembolik iktidarı kullanır (Bourdieu 1972, 1977, 1980, 2008). Bu ihtiyatlı strateji, el yordamıyla Bourdieu'nün düşünce tarzının temel kavrayışının ötesine geçmeye çalışan araştırmacılar için özellikle faydalıdır: Beş kavramı birbiriyle çelişen bir biçimde ya da sırf retorik icabı kullanmaktansa, tek kavrama analitik amaçlar doğrultusunda başvurmak daha iyidir.

Örnek vermek gerekirse, Nathan Marom'un (2014) "One Hundred Years of Spatial Distinction in Tel Aviv" (Tel Aviv'deki Mekansal Ayrımın Yüzyılı) başlıklı çalışması, Bourdieu'yü yukarıdaki üç öneriyle uyumlu bir şekilde ekonomik, etkin ve verimli kullanması itibarıyla önemlidir. Bu ihtilafli kentin bütün tarihi boyunca [sahnelediği] sosyomekansal karşıtlıkların güzergahını anlayabilmek için, Marom sadece "toplumsal uzamın fiziksel uzama dönüşümüne" odaklanır. Hem kent ekolojisi yaklaşımının yadigarı olan ayrışma sorunsalından hem de ekonomi-politik yaklaşımların sembolik sınıflandırmaların performatif gücü hakkındaki ve sınıflandırma mücadelelerine karşı körlüğünden kopmak amacıyla, (Bourdieu düşüncesinin merkezindeki düete dönüşen) toplumsal uzam ve sembolik iktidar kavramlarından zarif bir şekilde yararlanır. Bourdieu Marom'u yeni bir soru sormaya, [bu sorunun] kavramlarını tarihselleştirmeye, incelenen olgunun yeni ampirik boyutlarını ortaya koyabilmek için verileri ayrıntılı biçimde incelemeye, ve en sonunda

¹⁹ Nüfusun ve [zihinsel] kategorilerin çeşitliliği, toplumsal koşulların farklılığı ve her biri rakip algı ve beğeni şablonunu besleyen, birbiriyle bağlantılı çok sayıdaki toplumsal mikrokozmos, metropolisi teşkil eden nitelikler arasındadır. Dolayısıyla, metropolis (uçsuz bucaksız konumlar ve güzergahlar sınıflarına tekabül eden) çok sayıda birbirine rakip eğilim setleri doğurur. [Başka bir deyişle], kente özgü tek, bütünleşmiş bir habitus yoktur. Metropolis (ya da uydukent) habitusu tumturaklı olmakla birlikte boş bir Bourdieu lafazanlığından başka bir şey değildir.

Tel Aviv'deki değişen mekansal tasavvur ve ayırım ilkeleri hakkında diğer kuramsal yaklaşımların mümkün kılamayacağı çok ölçekli özgün bir yorum geliştirmeye iter. Marom'un makalesi ayrıca, Bourdieu'nün çalışmalarını örgütleyen yedi temel kavramdan (habitus, sermaye, toplumsal uzam, alan, sembolik iktidar, sabit fikir ve epistemik düşünüm-sellik) her birinin kent araştırmacıları tarafından verimli bir şekilde kullanılabileceğini, fakat bununla birlikte, en etkili ve en doğurgan kavramın tartışmasız bir şekilde *toplumsal uzam* olduğunu onaylar. [Toplumsal uzamın merkeziliği] sadece onun coğrafi bir metafora demirlemesinden kaynaklanmıyor, daha ziyade alan, beden (*corps*) ve toplumsal eylemin köklenip filizlendiği özgün ortam türü olarak aygıt (*apparatus*) gibi daha kısıtlı kavramlara kaynaklık eden "ana-kategori" olmasına dayanıyor (Wacquant 2017b). [Dahası], kuluçkalanmayı, farklılaşmayı, yayılmayı ve rakip sermaye türlerinin birikimini teşvik eden bir ortam olarak kent, toplumsal uzamla "doğal uyum" içindedir.²⁰

Uygulamalar: Bourdieücü Kente Sayısız Patikalar

Bourdieu'nün kent çalışmalarına yakınlığını gösterip, çalışmalarını harekete geçiren ilkeleri açıklığa kavuşturduktan sonra somut uygulamalara geçebiliriz. Kent yöneticileri için nadiren bir "toplumsal sorun" teşkil ettiğinden ve sosyologlar öteden beri madun toplumsal kategoriler ve bölgeler için romantik bir aşk beslediklerinden, kent araştırmacıları istikrarlı bir şekilde zenginlik, iktidar ve ayrıcalık bölgelerini görmezden geldiler.²¹ Bu boşluğu, yirmi yılı kentsel eşitsizliğin tepedeki üretim ve

²⁰ Aslında toplumsal uzam, hem Bourdieu'yü mevcut kent kuramlarından ayıran hem de kent kuramlarının (Chicago Okulu tarzı ekoloji ve etnografi, ekonomi politik, postkolonyal kentçilik, montaj kuramı, gezegensel kentçilik ve kentsel alan bağları yaklaşımı gibi) merkezindeki boşluğu dolduran bir kategoridir.

²¹ Popülist egzotizmin beslediği bu özgün miyopluk kısa süre önce Oxford University Press (Duneier, Kasinitz ve Murpy 2014) tarafından basılan devasa *Urban Ethnography Reader* tarafından örneklendirilir: 900 sayfa boyunca tek bir üst sınıf mekan, kurum ve eylem incelemesine rastlanmaz. "Belediye Sarayı" ve "burjuvazi" gibi kavramlar bir kere bile geçmez; "üst sınıf" terimi tesadüfen yarım düzineden az defa kullanılır; 52 bölümden 39'u net bir şekilde mağduriyet bölgelerindeki madun sınıf ve etnisitelere odaklanır; derlemenin yarısından fazlasına tekabül eden 27 bölüm Amerikan "kent merkezindeki" yoksul siyahlara vakfedilmiştir. Bu bakışın ürettiği metropolis harabelerle, sapkınlarla ve sorunlu siyahlarla (hatta güvercincilerle) doludur, fakat enteresan bir şekilde kurumlar, meslekler, siyasetçiler, hukukçular, soylu aileler, emlakçılar, bürokratlar, din görevlileri, gazeteciler ve bilim insanları yoktur. Bu türün tipik bir özelliği olduğu üzere, bu hacimli

dağılım mekanizmalarının incelenmesine vakfeden (Fransız meslektaşları kadar çok satan kitaplarının geniş okuyucu kitlesi tarafından da tanındıkları isimleriyle) “Pinçonlar”dan daha fazla dolduran olmadı (Pinçon ve Pinçon-Charlot 1989, 1992, 1996, 2010).

“**Class Power and Power over Space**” [Sınıf İktidarı ve Mekan Üzerindeki İktidar] (Pinçon ve Pinçon-Charlot 2017) başlıklı makalelerinde Fransa’nın yüksek burjuvazisinin (ve ayakta kalan aristokrasisinin) mekan kontrolündeki ve mekanı biçimlendirme kapasitesindeki üstünlüklerini yerli yerine oturtabilmek için [bu konuyu işleyen çok sayıdaki] kitaplarının sentezini sunarlar. Bourdieu’nün (2015) *Ayrım*’daki toplumsal uzam, sınıf oluşumu ve kültürel eylem modelini fiziksel uzamı kapsayacak biçimde genişleterek, hakim sınıfın kendilerine mahsus bölgelerdeki tercih edilmiş yalıtılmışlığının, iktidarlarının açık bir temeli olduğunu ortaya koyarlar. Bu ayrıştırıcı yalıtılmışlık, katı sınıf sınırları inşa eden, özel okullarla benzer bir işlevi yerine getiren sosyete baloları ve sosyal kulüpler gibi, gruba özgü kurumlar tarafından güçlendirilir. Fakat bu durumda sınıf iktidarının mekansal temelleri kenti aşar: Paris’teki evlerinin dışında, üst sınıf hanedanlıklar, Pinçon’ların da saha araştırmaları sırasında dağ bisikleti sürerek katıldığı, at sırtında ava çıkmak gibi ritüelleşmiş eylemler aracılığıyla onları alt sınıflarla ilişkilendirerek paternalistik sosyallik türleri geliştirdikleri taşrada (kale ya da malikane gibi) aile mülküne sahiptir (Pinçon ve Pinçon-Charlot 1993 ve 2005). Yüksek burjuvazinin kendine ayırdığı mekanlar, öznelliklerini biçimlendirip, varisleri mirasın korunup değerlendirilmesi hususunda eğittikleri toplumsal yeniden üretimin ana eksenidir. Pinçon ve Pinçon bu makalelerinde kentsel yoksulluk araştırmacılarında bir takıntıya dönüşen “*mahalle etkisinin*” kentsel düzenin dibinden ziyade zirvesinde etkin ve üretken olduğunu ileri sürüyorlar ve böylelikle de Bourdieu’nün uzam, mekan ve eşitsizlik çalışmalarında nasıl toptan bir değişimi teşvik ettiğini gösteriyorlar.

Bu üçleme, Virgílio Borges Pereira’nın (2017) Porto’nun tüm mahallelerindeki sosyal ilişkileri ve kültürel eylemleri araştırmak için Bourdieu’nün *Ayrım*’daki toplumsal uzam ve sembolik iktidar modelini genişlettiği, çığır açıcı kitabı *Classes e Culturas de Classe das Famílias Portuenses*’in üzerine inşa ettiği “**Urban Distinctions: Class, Culture, and Socia-**

incelemede, yabancı ülkelerde ve farklı disiplinlerde geliştirilmiş zengin kent araştırmaları geleneklerinden habersiz olduğundan, ABD dışından tek bir yazara ya da bölüme yer verilmemiştir ve yazarlar arasında sadece iki antropolog yer almaktadır.

bility in Porto” [Kentsel Ayrımlar: Porto’da Sınıf, Kültür ve Sosyallik] makalesinin de merkezindedir. Pereira, kentin toplumsal uzamının fiziksel uzam üzerindeki çok boyutlu haritasını çıkarabilmek için Bourdieu’nün özgün metodolojisi olan çoklu mütekabiliyet analizini saha gözlemleriyle birleştirir. Kentlilerin sermaye hacimleri ve karmalarında ki farklılıkların, kültürel tüketimin kitap ve televizyondan, tatile, açık hava etkinliklerine, sanatsal ve dini aktivitelere kadar uzanan çeşitli alanlarında toplumsal konum, eğilim ve konum alışlar arasındaki kalıplaşmış ilişkilerin altında yattığını tespit eder. Bourdieu’nün 1970’ler Fransa’sında geliştirdiği ve “ayrım, gösteriş ve ihtiyaç” üçlemesinin özetlediği, üç katmanlı, dikey “hayat tarzı kümeleri” otuz yıl sonra Porto’da geçerlidir. Daha önemlisi, kentteki işçi sınıfının direniş ruhu, sosyal ayrışma ve negatif bireycilikle yıpranırken, ekonomik ve kültürel sermayenin kesişen dağılımından kaynaklanan, burjuvazi ve küçük burjuvazi arasındaki yatay karşıtlık Portekiz’de de kendini gösterir. Pereira Porto çalışmasıyla hem bir metropolisteki toplumsal, sembolik ve fiziksel uzamı açık bir şekilde haritalandırır hem de Bourdieu’nün modelinin Fransız toplumuna özgü olduğuna yönelik yaygın bir eleştiriye de ampirik olarak kuvvetli bir biçimde çürütür.²²

Pinçonlar gibi Mike Savage ve Laurie Hanquinet (2017) de kuş bakışıyla Londra ve Brüksel’in karşılaştırmalı bir profilini çizerek metropoliste yükselen kültürel sermayeyi gözler önüne sererler. Bu, kültürel otoritenin ulusal formlarından farkını belirtmek için Ghassan Hage’ye (1998) atıfla kullandıkları “kozmpolit kültürel sermaye” birikimindeki belirginleşmeye dikkat çeken bir “büyük kent etkisi” hikayesidir. Belçika ve Birleşik Krallık’ta yürütülmüş büyük çaplı bir nicel araştırmaya dayanarak Savage ve Hanquinet, “etkinliğe, katılıma ve çağdaş kültürel etkinliklerin yoğun formlarına değer biçtiği” sürece sanat ve yaşam ayrımını aşındırarak fiziksel alt yapısından yalıtılmış, düşünce temelli Kantçı estetiğe dayanan yüksek kültürün geleneksel hakimiyetine meydan okuyan, kültürel tercih ve yeterliliğin bu yeni türünün yükselişini ortaya koyar. Bu kültürel kaymanın toplumsal ayrımlarda bir aşınmaya işaret etmediğini vurgularlar. [D]aha ziyade toplumsal ayrımların, genç profesyonelleri çekip yeni tüketim ve eğlence kalıplarını teşvik eden elit üniversiteleri, spor merkezleri ve soylulaştırılmış mahalleleriyle büyük kent mer-

²² Bu eleştiriye karşı Bourdieu’nün (1991) cevabı için bkz.: “Introduction to a Japanese Reading of Distinction.”

kezlerinde kök salmış yeni eksenleri etrafındaki işleyişlerine [ışık tutarlar]. Kentsel altyapıyla değişen kültürel formları ilişkilendirerek, Savage ve Hanquinet kentteki kültürel otoritenin değişen coğrafyasını açığa çıkarmak için Bourdieu'yu harekete geçirir.²³

Sylvie Tissot daha önce gerçekleştirdiği iki araştırma projesinden (Tissot 2007 ve 2011) yola çıkarak Bourdieu'nün atama mücadeleleri üzerine yaptığı vurgunun, hızla dönüşen çağdaş kent manzarasının analizinde taşıdığı değeri gösterir. **“Categorizing Neighborhoods”** [Mahalleleri Sınıflandırmak] (Tissot 2017) Atlantik'in iki yakasına uzanarak, mekansal etiketlenmenin kentsel hiyerarşinin hem dibinde hem de zirvesinde nasıl icat edildiğini, yayıldığını ve etki ürettiğini inceler. Araştırmanın Fransız yakasında, Paris'teki devlet görevlilerinin uydurduğu “risk altındaki ya da hassas bölge” kategorisi, geç 1980'lerden sonra bir toplumsal sorun olan yoğunlaşmış işsizlik ve güvencesizliği konut tasarımı ve kent erişiminden oluşan mekansal bir soruna dönüştürerek kent çeperini etkin bir şekilde biçimlendiren kent siyasetini çerçeveleyip biçimlendirmeye hizmet eder. Araştırmanın Birleşik Devletler yakasında ise, emlakçılar ve belediyeyle ittifak halindeki yeni yerleşen beyazların dillendirdiği, bir pazarlama terimi olan “tarihsel” veya “miras mahalle” kavramı Boston'un güney ucunda “çeşitlilik” etiketi altında yürütülen soylulaştırmanın önünü açarak meşrulaştırır. Buradaki siyasi ironi Atlantik'in her iki ucunda da alt sınıfları mağdur eden bu yeni kent söyleminin ilerici devlet profesyonelleri ve siyasetçiler tarafından desteklenmesidir. Bütün bunlar bize, kentin coğrafi unsurlarını bölümlemek ve temsil etmek için kullanılan sözcüklerin etkisiz ya da boş olmadığını²⁴ ve “şeylere hayat

²³ Bu noktada analitik bir uyarı: Kültürel sermayeyi “yüksek” kültürle veya “yüksek statülü kültürel ürünlerle” eşitleyen ve böylelikle ampirik farklılaşmayla kavramsal değişikliği birbirine karıştıran Bourdieu kuramının özcü yanlış okumalarından kaynaklanan sermaye türlerinin kontrolsüz çoğaltılmasına karşı dikkatli olunmalı. Bir kültürel kapasite, nesne ya da ünvan asla kendiliğinden kültürel sermaye değildir; ancak kolektif bir inanç meydana getirip, değer gördüğü ve çıkar ürettiği *belirli bir eylem arenasıyla ilişkisi itibarıyla* kültürel sermayeye dönüşebilir. Örneğin, klasik müzik aşkı ve sanat tarihi uzmanlığı okul sisteminde ve orta ve üst sınıf çevrelerinde kültürel sermayedir fakat işçi sınıfı ailelerinin gündelik hayat çevresinde değildir. Aynı şekilde, fiziksel şiddete başvurmak ya da direnmek sokakların suç dünyasında bedenselleşmiş kültürel sermayeyken, bir firmada ya da üniversite kampüsünde değildir. Birbiriyle alakasız sosyolojik bir envanterden başka bir şey ifade etmeyen “sermaye birikimi” retoriğine karşı Neveu'nun (2013) uyarıları okunabilir.

²⁴ Boşaltılmış ve küçük görülen bölgeler için kullanılan “yaratıcı kentler”, “varoşlar”, “köy”, “rönesans”, “miras ve çeşitlilik”, ve (anti) “getto” gibi etiketlerden oluşan kent

veren sözcüklerin toplumsal üretim ve alımlanma koşullarını" (Bourdieu 1990, s. 328) aydınlatmanın güçlü bir kentsel eşitsizlik sosyolojisinin ayrılmaz bir parçası olduğunu hatırlatmak için yeterlidir.

Son olarak, "**Heavy is the House**" başlıklı makalesinde Desmond (2017) Birleşik Devletler'deki yoksulların omuzlarına hem gelirlerinin azalması hem de hükümetin dar gelirli için konut desteğini kısmasının sonucunda bindirilen kira yükünü ele almak için Bourdieu'nün kente göç eden Cezayirli alt-proleterleri incelediği erken dönem çalışmasını Fransa'da müstakil ev piyasasının siyasi üretimini incelediği geç dönem çalışmasıyla birleştirir. Desmond barınmanın yoksulların yaşam stratejindeki merkezi önemiyle Amerikan kent sosyolojisinin konut sorununu işlemede ve yaygınlaşan mahalle tahliyelerinin şiddetli yoksulluğun yeniden üretiminde oynadığı rolü kabul etmekte gösterdiği istikrarlı başarısızlık arasındaki kopukluğu gözler önüne serer (Desmond 2012). Bu kopukluğu gidermek için barınmayı mekan, iş, para ve iktidar gibi metropolisi biçimlendiren daha geniş mücadele damarlarının içine yerleştirmek gerekir. Desmond, ev sahiplerini bankalarla, kredi kuruluşlarıyla ve emlakçılarla giderek yükselen ilişkileri içinde ve de kiracılarıyla hem maddi hem de ahlaki olarak giderek kötüleşen ilişkileri içinde incelemek gerektiğini savunur (Milwaukee'deki tahliyelerin etnografisini yaptığı araştırmada da bunu inceler, Desmond 2016). Desmond, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki bürokratik alanla ev sahiplerinin farklılaşmış dünyaları arasındaki bağlantının ve bunun kentsel düzenin dibindekiler için konut üretimini, tahsisini ve istikrarının nasıl etkilediğinin izlerini sürmeyi önerir. Kısacası, barınmayı ampirik bir nesne statüsüne çıkarabilmek için, sınıflandırma ve tabakalaşmanın üretimi, mahali ve hedefi olarak kentin kuramsal modelini yeniden ele almayı gerektirir.

Burada bir araya getirilen makalelerden her biri, kent hayatının incelenen parçasının unsurları ve etkenleri üzerine yapılmış araştırmaların zenginliği ve aydınlatıcılığı itibarıyla rakipsizdir. Hep birlikte ele alındıklarında, Bourdieu'nün anahtar kavramlarının, metodolojik hamlelerinin, ampirik pusulasının ve bunlar arasındaki analitik iş bölümünün esnekliğini ve üretkenliğini gösterirler. Bourdieu'nün kent araştırmalarını nasıl canlandırıp zenginleştirerek yeniden yönlendirebileceğini gösterdikleri gibi, kenti *sembolik ayrımlar, toplumsal uzam ve inşa edilmiş çevre*

retoriğinin eleştirisi için sırasıyla bkz.: Peck (2005), Gilbert (2007), Barnes et al. (2006), Modan (2007), Boyd (2008) ve Wacquant, Slater ve Pereira (2014).

arasındaki geniş ve dinamik *ilişki* içerisinde ele alabilen *kapsamlı bir topolojik sosyal bilimin* kent araştırmalarını nasıl lağvedebileceğini de gösterirler. Bourdieu yerleşik kuramsal yaklaşımlara güçlü ve esnek bir kavram seti (habitus, sermaye, toplumsal uzam, alan, sabit fikir, sembolik iktidar ve düşününsellik) eklemekle kalmaz: Ayrıca, kenti tarihsel mücadelelerin zemini ve ödülü kılan çok sayıdaki sermaye türlerinin birikim, farklılaşma ve mücadele mahalli olarak yeniden kavramsallaştırmanın önünü açar.

Teşekkür

Başta, etkinliğin düzenlenmesini omuzlayan ve entelektüel olgunluğa erişmesini sağlayan Mike Savage olmak üzere York'taki "Bourdieu'yü Kente Getirmek" seminerinin tüm katılımcılarına teşekkürü borç bilirim. Makalelerin bir araya getirilmesinde sarf ettikleri emek için Simon Parker ve Liza Weinstein'a; sonsuz sabır ve sükunetleri için IJURR editörlerine teşekkürler. Bu makalenin taslağına yaptıkları yol gösterici yorum ve eleştiriler için Magan Comfort'a, Chris Hering'e, Franck Poupeau'ya ve David Showalter'a teşekkürü borç bilirim.

Kaynakça/References

- Bachelard, G. (1938). *La Formation de l'esprit scientifique: Contribution à psychanalyse de la connaissance objective*. Paris: Vrin, 1999.
- Barnes, K., Gordon, W., Nicholas, G., ve Chris G. (2006). Community and nostalgia in urban revitalization: A critique of 'urban village' and 'creative class' strategies as remedies for social 'problems'. *Australian Geographer* 37, no 3: 335-354.
- Bourdieu, P. (1958). *Sociologie de l'Algérie*. Paris: Presses Universitaires de France (tadil edilmiş çev. *The Algerians*, Boston: Beacon Press, 1962).
- Bourdieu, P. (1962). Célibat et condition paysanne. *Études rurales* 5-6 (April): 32-136. Kısaltılmış İngilizce çev.: The ball of bachelors: The crisis of the peasant society in Béarn (Cambridge: Polity Pressi [2002] 2008) ss. 7-130.
- Bourdieu, P., Alain D., Jean-Pierre R. ve Claude S. (1963). *Travail et traveilleurs en Algérie*. Paris and the Hauge: Mouton.
- Bourdieu, P. ve Abdelmalek S. (1964). *Le Déracinement: La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P., Jean-Claude, C. ve Jean-Claude, P. (1968). *Le Métier de sociologue: Préalables épistémologiques*. Paris and the Hauge: Mouton. (İngilizce çev.: *The Craft of Sociology*. New York: Walter De Gruyter, 1991).
- Bourdieu, P. (1972). *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédée de trois essais d'ethnologie kabyle*. Geneva: Droz (tadil edilmiş çev. *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977).

- Bourdieu, P. (1977). *Algérie 60: Structures temporelles et structures sociales*. Paris: Minuit (İngilizce çev.: *Algeria 1960*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1979).
- Bourdieu, P. (1979). *La distinction: Critique sociale du jugement*. Paris: Minuit (İngilizce çev.: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press, 1984) [Türkçe çev., *Ayırım: Beğeni Yarışımının Toplumsal Eleştirisi*, Ankara: Heretik Yayınları, 2015].
- Bourdieu, P. (1980). *Le Sens pratique*. Paris: Minuit. (İngilizce çev.: *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press, 1990).
- Bourdieu, P. (1982). *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard (tadil edilmiş ve genişletilmiş İngilizce çev., *Language and Symbolic Power*, Cambridge: Harvard University Press, 1991).
- Bourdieu, P. (1989). *La noblesse d'État: Grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Minuit (İngilizce çev., *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge: Polity Press, 1996).
- Bourdieu, P. (1991). First lecture. Social space and symbolic space: Introduction to a Japanese reading of 'distinction'. *Poetics Today*12, no. 4: 627-638.
- Bourdieu, P. ([1991] 2017). Social Space, Symbolic Space and Appropriated Physical Space. *Paper Presented at the Russel Sage/MSH Conference on Poverty, Immigration and Urban Marginality in Advanced Societies*. Paris, Maison des Science de l'Homme, 10-11 May. (İngilizce çev.: Social space and the genesis of appropriated physical space. *International Journal of Urban and Regional Research*, basım aşamasında).
- Bourdieu, P., ve Wacquant, L. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: The University of Chicago Press; Cambridge: Polity Press. [Türkçe çev. *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003].
- Bourdieu, P. (1993). Effects de lieux. In Pierre Bourdieu vd., *La Misère du monde*. Paris: Seuil, ss. 123-129.
- Bourdieu, P. et al. (1993). *La misère du monde*. Paris: Seuil. (İngilizce çev. *The weight of the world: Social suffering in contemporary society*. Cambridge: Polity Press, 1999) [Türkçe çev., *Dünyanın sefaleti*. Ankara: Heretik Yayınları, 2015].
- Bourdieu, P. (1997). *Méditations pascalliennes*. Paris: Seuil. (İngilizce çev.: *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press, 2000) [Türkçe çev., *Akademik aklın eleştirisi: Pascalca düşünme çabaları*. İstanbul: Metis Yayınları, 2016].
- Bourdieu, P. ([2000] 2011). With Weber against Weber. *The Legacy of Pierre Bourdieu: Critical Essays* (içinde). Simon Susen ve Brian S. Turner (der.). ss. 111-124. London: Anthem Press.
- Bourdieu, Pierre. 2001. *Science de la science et réflexivité*. Paris: Raisons d'agir Éditions. (İngilizce çev.: *Science of Science and Reflexivity*, Cambridge: Polity Press, 2006).

- Bourdieu, Pierre. 2002. *Le Bal des célibataires: Crise de la société paysanne en Béarn*. Paris: Seuil. (İngilizce çev. *The Ball of Bachelors*. Cambridge: Polity Press, 2006) [Türkçe çev., *Bekarlar Balosu*, Ankara: DOST Kitabevi Yayınları, 2010].
- Bourdieu, P. (2008). *Esquisses algériennes*. Paris: Seuil. (İngilizce çev. *Algerian Sketches*, Cambridge: Polity Press, 2013).
- Boyd, M. R. (2008). *Jim crow nostalgia: Reconstructing race in Bronzeville*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cassirer, E. (1902). *Leibniz' system in seinen wissenschaftlichen Grundlagen*. Marburg: Elwert.
- Cassirer, E. (1944). *An essay on man: An introduction to a philosophy of human culture*. New Haven: Yale University Press.
- Cresswell, T. (2002). Bourdieu's geographies. *Environment and Planning D: Society and Space* 20: 379-382.
- Desmond, M. (2012). Eviction and the reproduction of urban poverty. *American Journal of Sociology* 118, no. 1 (May): 88-133.
- Desmond, M. (2016). *Evicted: Poverty and profit in the American city*. New York: Crown.
- Desmond, M. (2017). Heavy is the house: Rent burden among the American urban poor. *International Journal of Urban and Regional Research*. basım aşamasında.
- De Risi, V. (2007). *Geometry and monadology: Leibniz's analysis situs and philosophy of space*. Basel: Birkhäuser.
- Duneier, M., Kasinitz, P., ve Murphy A. (2014). *The urban ethnography reader*. New York: Oxford University Press.
- Durkheim, E. ve Mauss M. (1901). De quelques formes primitives de classification: contribution à l'étude des représentations collectives." *L'Année sociologique* 6: 1-72. (İngilizce çev. *Primitive Classification*. Chicago: University of Chicago Press, 1963).
- Fogle, N. (2011). *The spatial logic of social struggle: A Bourdieuan topology*. Lexington, MA: Lexington.
- Gilbert, A. (2007). The return of the slum: Does language matter? *International Journal of Urban and Regional Research*. 31, no. 4: 697-713.
- Hage, G. (1998). *White nation: Fantasies of white supremacy in a multicultural society*. Sydney: Pluto.
- Harding, A. ve Blokland T. (2014). *Urban theory: A critical introduction to power, cities and urbanism in the 21st century*. London: Sage.
- Jazouli, A. (1992). *Les Années banlieues*. Paris: Seuil.
- Lebaron, F. ve LeRoux B. (Der.). (2015). *La méthodologie de Pierre Bourdieu en action: Espace culturel, espace social et analyse des données*. Paris: Dunod.
- Lipunner, R. (2012). Pierre Bourdieu. In Eckard (der.), *Handbuch stadtsoziologie*. Berlin: VSA Verlag.

- Marom, N. (2014). Relating a city's history and geography with Bourdieu: One hundred years of spatial distinction in Tel Aviv. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38, no. 4: 1344-1362.
- Modan, G. G. (2007). *Turf wars: Discourse, diversity and the politics of place*. Malden, MA: Blackwell.
- Neveu, E. (2013). Les sciences sociales doivent-elles accumuler les capitaux? *Revue Française de Science Politique* 63, no. 2: 337-358.
- Painter, J. (2000). Pierre Bourdieu. In Mike Crang ve Nigel Thrift (der.) *Thinking space*. London: Routledge.
- Pereira, V. B. (2005). *Classes e culturas de classe das familias portuenses*. Porto: Afrontamento.
- Pereira, V. B. (Der.) (2017). Urban distinctions: Class, culture, and sociability in Porto. *International Journal of Urban and Regional Research*.
- Pinçon, M., Pinçon-Charlot M. (1989). *Dans les beaux quartiers*. Paris: Seuil.
- Pinçon, M., Pinçon-Charlot M. (1992). *Quartiers bourgeois, quartiers d'affaires*. Paris: Payot.
- Pinçon, M., Pinçon-Charlot M. (1993). *La Chasse à courre. Ses rites et ses enjeux*. Paris: Payot.
- Pinçon, M., Pinçon-Charlot M. (1996). *Grandes fortunes: Dynasties familiales et formes de richesse en France*. Paris: Payot. (İngilizce çev. *Grand Fortunes: Dynasties and Forms of Wealth in France*, New York: Algora, 1998).
- Pinçon, M., Pinçon-Charlot M. (2005). *Voyage en grande bourgeoisie: Journal d'enquête*. Paris: PUF.
- Pinçon, M., Pinçon-Charlot M. (2010). Les ghettos du gotha (2. Baskı; ilk baskı 2007). Paris: Points/Seuil.
- Pinçon, M., Pinçon-Charlot M. (2017). Class power and power over space: How the bourgeoisie reproduces itself in the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, basım aşamasında.
- Peck, J. (2005). Struggling with the creative class. *International Journal of Urban and Regional Research* 29, no. 4: 740-770.
- Rheinberger, H.-J. (2010). *On historicizing epistemology: An essay*. Stanford: Stanford University Press.
- Ripoll, F. (2013). Quelle dimension spatiale des structures sociales chez Bourdieu? Localisations résidentielles et jeux d'échelles dans La Distinction. ss. 365-377 Philip Coulangeon ve Julien Duval (der.) *Trente ans après "La Distinction" de Pierre Bourdieu*. Paris: La Découverte.
- Rosenlund, L. (2009). *Exploring the city with Bourdieu: Applying Pierre Bourdieu's theories and methods to study the community*. Berlin: VDM Publishing.
- Savage, M. (2011). The lost urban sociology of Pierre Bourdieu. ss. 511-520 *The Blackwell companion to the city* (içinde). Gary Bridge ve Sophie Watson (der.). Cambridge: Blackwell.

- Savage, M., Hanquinet, L. (2017). Emerging cultural capital in the metropolis: Profiling London and Brussels. *International Journal of Urban and Regional Research*, basım aşamasında.
- Storper, M., Scott A. J. (2016). Current debates in theory: A critical assessment." *Urban Studies* 53, no. 6: 1114-1136.
- Tissot, S. (2007). *L'État et les quartiers. Enquête sur une catégorie de l'action publique*. Paris: Seuil.
- Tissot, S. (2011). *De bons voisins: Enquête dans un quartier de la bourgeoisie progressiste*. Paris: Raisons d'agir éditions.
- Tissot, S. (2017). Categorizing neighborhoods: The invention of 'Sensitive areas' in France and 'Heritage districts' in the United States. *International Journal of Urban and Regional Research*, basım aşamasında.
- Wacquant, L. (2002). Scrutinizing the street: Poverty, morality, and the pitfalls of urban ethnography. *American Journal of Sociology* 107-6 (May): 1468-1532.
- Wacquant, L. (2004). Following Pierre Bourdieu into the field. *Ethnography* 5, no. 4 (December): 387-414.
- Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L. (2013). Symbolic power and group-making: On Bourdieu's reframing of class. *Journal of Classical Sociology* 13, no. 2 (May): 274-291.
- Wacquant, L. (2014). Marginality, ethnicity and penalty in the neoliberal city: An analytic cartography. *Ethnic & Racial Studies* 37, no. 10 (symposium with responses from Andy Clarno, Michael Dawson, Matt Desmond, Amy Lerman, Mara Loveman, Douglas Massey, Dorothy Roberts, Robert Sampson, William Julius Wilson, Andreas Wimmer): 1687-1711.
- Wacquant, L. (2015). Revisiting territories of relegation: Class, ethnicity and the state in the making of advanced marginality. *Urban Studies Journal* 53, no. 6 (symposium with responses by Nicole Marwell, Janos Ladanyi, Troels Schultz Larsen, Orlando Patterson, and Emma Shaw Crane): 1077-1088.
- Wacquant, L. (2016). A concise genealogy and anatomy of habitus. *The Sociological Review* 64, no.1: 64-72.
- Wacquant, L. (2017a). Practice and symbolic power in Bourdieu: The view from Berkeley. *Journal of Classical Sociology* 17, no. 1 (February): 55-69.
- Wacquant, L. (2017b). *The two faces of the ghetto*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L., Slater, T., ve Pereira, V. (2014). Territorial stigmatization in action. *Special Issue of Environment & Planning A* 46, no. 6 (June): 1270-1280.
- Weber, M. (1958). *From Max Weber: Essays in sociology*. H. H. Gerth ve C. Wright Mills (der.). New York: Oxford University Press.
- Webster, H. (2010). *Bourdieu for architects*. London: Routledge.
- Weik, E. (2010). Research note: Bourdieu and Leibniz: Mediated dualisms. *The Sociological Review* 58, no. 3: 486-496.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology* 44, no. 1 (July): 1-24.

Loïc Wacquant Berkeley'deki California Üniversitesi kampüsünde sosyoloji profesörü ve Paris'teki Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde araştırmacıdır. Temel ilgi alanları, kentsel marjinallik, ceza, bedensellik ve toplum kuramıdır. MacArthur Ödülü'nü kazanan Wacquant'ın yirmiden fazla dile tercüme edilmiş kitaplarından bazıları şunlardır: *Body and Soul: Notebooks of An Apprentice Boxer* (2004, yeni genişletilmiş baskı, 2016), *The Two Faces of the Ghetto* (2016), ve *Tracking the Penal State* (2016). Daha fazla bilgi için yazarın kişisel internet sitesi olan loicwacquant.net'i ziyaret edebilirsiniz.

Loïc Wacquant is professor of sociology at the University of California, Berkeley, and researcher at the Centre de sociologie européenne, Paris. His interests include urban marginality, penalty, carnality, and social theory. A MacArthur Prize Fellow, his books have been translated in two dozen languages and include *Body and Soul: Notebooks of An Apprentice Boxer* (2004, new expanded edition, 2016), *The Two Faces of the Ghetto* (2016), and *Tracking the Penal State* (2016). For more information, see loicwacquant.net.

İleri Marjinalite Perspektifinden Altındağ'a Bakış: Suçun Mekânı, Mekânın Suçu mu?¹

*

Boran Ali Mercan
Ankara Üniversitesi

Öz

Türkiye sosyal bilimler yazımında mekân ve suçluluk arasındaki ilişki, sosyolojik pozitivist temelde, nedenselliğe dayalı ve indirgemeci bir tarzda kurulmaktadır. Bu yazının amacı mekân ve suçluluk arasındaki ilişkiyi psikososyal süreçleri de dışlamaksızın sosyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere çok boyutlu bir tarzda inşa etmektir. Ankara'nın Altındağ ilçesi örneğinde, Loïc Wacquant'ın eğilimsel eylem teorisi ve ileri marjinalite sosyolojisinin argümanları suçlu failliğin/aktörlüğün oluşum koşullarını anlamak için ileri sürülmektedir. Neoliberal küresel kapitalizmin etkisiyle, çöküntü mekanlarında ücretli emeğin sosyal vasfının yitimi, makroekonomik bölgesel süreçlerden kopuş, bölgenin kamusal/sosyal damgalanması, mekâna yabancılaşma, hinterland kaybı ve sosyo-sembolik parçalanma gibi unsurlar yoksulluk ve yoksunluğu derinleştirirken enformel ve kriminal sektörleri tek alternatif olarak öne çıkarmaktadır. Öte yandan, ileri marjinalleşmeyle çöküntüleşen ve gettolaşan semtlerde suçlu sosyal tiplerin mevcudiyeti önemlidir; damgalı mahallerin gençleri ile suçlu figürler arasındaki psikososyal etkileşim ve karşılaşmalar, suçlu alt kültürünün kendine özgü bedensel ve zihinsel eğilimler kümesinin edinim ve aktarımını mümkün kılan önemli momentlerdir. Kısaca, çöküntüleşmiş mekanlardaki yoğunlaşmış suçluluk hallerini anlama ve açıklamaya çalışırken lenslerimiz çok boyutlu olmak durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Suçluluk, mekân, Altındağ, eğilimsel eylem teorisi, ileri marjinalleşme sosyolojisi.

¹ Bu yazının hazırlanmasında düzeltme, değerlendirme ve görüşlerini sunan Ozan Değer ve Yiğit Karahanoğulları'na teşekkürü borç bilirim.

Gazing at Altındağ from the Perspective of Advanced Marginality: Is the Space of Crime the Crime of Space?

*

Boran Ali Mercan
Ankara University

Abstract

The literature of Turkish social sciences sets up the relationship between space and criminality in a quite sociologically positivist manner, relying on causality and reductionism. This article thus aims to deconstruct this relationship by a multidimensional perspective including socio-economic and cultural ones but also without excluding the role of psychosocial processes. By the case of Ankara's district Altındağ, this paper suggests Loïc Wacquant's dispositional theory of action and sociology of advanced marginality in order to understand the formative conditions of criminal agency. With the impact of neoliberal global capitalism, while desocialised wage labour, functional disconnection from macroeconomic trends, territorial stigmatisation, spatial alienation, loss of hinterland and socio-symbolic fragmentation have all aggravated poverty and deprivation in the Altındağ slums, they have also driven informal and criminal sectors as a single alternative for the deprived population. In these conditions, the subject's encounters with criminal social types is of significance in advanced marginalised slums/ghettoised neighbourhoods; the psychosocial interaction between the stigmatised neighbourhood's youths and criminals renders possible the acquisition of the criminal subculture's peculiar bodily and mental dispositions. In short, we should have multidimensional lenses to understand and explain criminal subjectivities intensified within slum areas.

Keywords: *Criminality, space, Altındağ, dispositional theory of action, sociology of advanced marginality.*

Giriş

Çöküntü mekân (*slum*) kavramı ile suçluluk (*criminality*) arasında genelde doğrudan bir ilişki kurulduğunu tespit etmek zor değil.² Kent ve suç temalarını bir araya getiren akademik çalışmalar bu konuda oldukça aceleci bir tutum sergiliyor – bkz. Karasu (2008, 2012a, 2012b), Sargın ve Temurçin (2009) ve Akalın (2016). Sosyo-ekonomik yetersizlikler ve yoksunluklarla örülü, toplumun kültürel sembolik dağarcığında “damgalanmış kent mekânının suçluluk olgusunu üretebildiği” önermesi oldukça yaygın bir kanı niteliğinde. Fakat neredeyse kanıksanmış söz konusu pozitivist tutum, kendinde bir ontolojisi olmayan suçluluğu adeta mekâna özgülemiş durumda. Metropol kentlerin belirli mahallerine yönelik kendinden menkul bir kesinliğe ulaşan bu yargının ciddi bir eleştirel bakışı artık hak ettiğini söylemeliyiz. Mevzubahis (aşırın) genelleyici eğilimin Türkiye sosyal araştırma geleneğine ve sosyal bilim pratiğine içkin olmadığını ifade etmekte fayda var.³ Türkiye’de oldukça etkin olan sosyolojik pozitivist yaklaşımın⁴

² Burada suç ile mekân arasında değil, fakat bir altkültürel formasyon görüngüsü olarak suçluluk kavramı ile mekân arasında ilişki kurduğuma özellikle dikkat çekmek istiyorum. Öte yandan, suç ve mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma mevcut (Poyner, 1983; Newman, 1972; Harries, 1980; eleştirel bir bakış açısı için bkz. Hayward, 2004, 2012).

³ Bir altkültürel (*subcultural*) görüngü olarak suçluluk ile mekân ilişkisi çok uzun zamandır sosyolojik pozitivistimin ajandasında. Sosyolojik pozitivist bakış açısı suç, ayaşlık ve intihar oranları gibi sosyal karmaşanın (*social disorganisation*) belirleyici unsurlarının bilimsel ölçümünü belirli bir kent uzamı dahilinde gerçekleştiriyor. Suç oranlarının kent haritası üzerinde dağılımı “sosyal sorun”un (*social question*) yönetimi kaygısı ve istatistik dolayısıyla sosyal dünyanın bilgisine olan ihtiyaçla ortaya çıkmıştır demek yanlış olmaz. Bu bağlamda, sosyal istatistik çalışmalarının ortaya koyduğu veriler suç ve sapma davranışının ortaya çıktığı sorunlu kent alanlarının tespitini mümkün kılmıştır. Sorunlu noktaların tespit edildiği alanların kontrolü, “tedavisi” ve gelecekte sorunların yeniden belirişini önlemeye dayalı bir mantığın ürünü olan bu yaklaşım, Quételet ve Guerry gibi on dokuzuncu yüzyıl ahlak istatistikçilerinin çalışmalarına kadar götürülebilir (Hopkins Burke, 2009, s. 110). Yirminci yüzyıl başında, erken dönem Chicago Okulu’nun bu geleneği sahiplendiğini görüyoruz. Kent uzamının oluşumuna ekolojik bir yaklaşım getiren Chicago araştırmacıları kentin gelişimi ve yayılımını açıklarken kenti canlı bir organizma olarak tahayyül etmişlerdir. Buna göre insan topluluklarının kent zamanında yayılımı rastlantısal olmaktan uzak, tam tersine tıpkı bitkiler ve diğer organik canlılar gibi kent üzerinde belirli bir örüntü ihtiva etmektedir (Park, 1921). Kent içerisinde yaşayan topluluklar işgal, hakimiyet, yerini-devretme gibi mekânsal bir devinimi gösteriyorsa bu devinimin teleolojik aşamaları ve insan davranışı üzerinde etkisi de keşfedilebilir, bilinebilir (McKenzie, 1925, ss. 63–79).

temel epistemik ilkesi, kent görüngüsünün kendine has doğası ve yasaları olduğunu varsaymakta ve bu yasalar keşfedilebildiği ölçüde kent uzamında beliren suç, yoksulluk ve nüfusun kontrolü gibi sosyal sorunların anlaşılabilirliği ve çözümlenebileceğini ileri sürmektedir.⁵

Türkiye polis bilimleri yazınında sıkça görüldüğü üzere⁶, hemen her kentin suçlulukla özdeş bir mahallinin bulunduğu argümanı, temelini sosyolojik pozitivizmin çıkarımlarından almaktadır. Bu nedenle, sosyal bilimlerde yöntembilimin köşe taşlarını döşeyen erken dönem Chicago Okulu araştırmacılarının kullandığı ilksel metodları dahi içermeyen, büyük ölçüde varsayımsal nitelikte bir kanı olarak kentsel mekân ve suçluluk ilişkisi, teorik ve metodik bir bütünlükle çalışılmayı beklemektedir. Öte yandan, her ne kadar derinlikli ve çok-boyutlu bir çözümleme ihtiyacını ortadan kaldırmassa da gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaştığımız takdirde kentsel mekân ve suçluluk ilişkiseliliğinin kendini dayattığını da söylemek durumdayız: Ankara'da nam-ı diğer Çiçin, İzmir'de Kadifekale, İstanbul'da Tarlabası mahallelerinin suçlulukla özdeş ünlerinin maduniyet ve yoksulluk hallerinin önüne geçtiğini ileri sürmek mümkün görünüyor. Kanımca şu soru oldukça önemli: Suçluluk ve mekân arasındaki ilişkisellik göz önünde bulundurulduğunda, suç mekânı olarak anılan/bilinen mahallerde suçlu alt kültürü ve suçlu özneliliğin ortaya çıkışını mümkün kılan koşullar nelerdir?

Bu yazıda amacım suç mekânı olarak anılan mahallerde suçluluğun oluşum koşullarının çok boyutluluğunu incelemek olacak. Başka bir ifadeyle, mekân ve suç arasındaki indirgemeciliğin önüne geçecek bir çerçeve çizmeye çalışacağım. Loïc Wacquant'ın iki temel teorik yaklaşımı, eğilimsel eylem teorisi (*dispositional theory of action*) ile ileri marjinalleşme sosyolojisi (*sociology of advanced marginality*) temel referans noktam olacak. Eğilimsel eylem teorisi, öznenin mikro-kozmozolojisinin belirli bir ortam (*milieu*) içerisinde oluşum koşullarını ele alırken faillik/aktörlük için gereken bedensel ve zi-

⁴ Örnekleri çoğaltılabilecek, pozitivist bir yaklaşımı mekân ve coğrafya ekseninde benimseyen çalışmaların başlıcaları için bkz. Taş ve Akça (2015), Keser ve Özel (2008), Eyyuboğlu ve Aktaş (2016), Ünlü ve Büyükgüçlü (2017).

⁵ Erken dönem Chicago araştırmacılarının dairesel kent gelişimi yaklaşımına referansla tahayyül ettikleri; ekonomik gelir düzeyi ve konut kalite-fiyatlarının yüksek olduğu bir merkez ile işçi sınıfı-orta sınıf ikamet alanlarının arasında kalan yetersiz altyapı, yaygın yoksulluk ve sosyal karmaşanın (*social disorganisation*) hüküm sürdüğü geçiş (*transitional*) veya çöküntü alanları suçun yoğunlaştığı bölgeler olarak telaffuz edilir (Shaw ve McKay, 1972, s. 174; ayrıca bkz. Hopkins Burke, 2009, ss. 110–41 ve Morrison, 1995, ss. 237–53).

⁶ Bu çerçevede temel örnekler Ahyev (2016), Ataç ve Gürbüz (2009), Karakuş ve Başbüyük (2010), Delice (2011).

hinsel eğilimler kümesinin yapılanış ve yapılandırış tarzlarını çözümlemektedir (Wacquant, 2016). Failin/aktörün belirli bir suçu icra edebilmesini mümkün kılan değerlenebilir/sermayeleşebilir bedensel ve zihinsel eğilimler kümesinin oluşum ilkeleri psikososyal bir içeriğe sahiptir; suç eylemine yönelik 'önplan' (*foreground*) çözümlemesinde (Katz, 1988), "Öteki"nin rol-modelliğinin özne üzerindeki duygulanımsal (*affect*) etkisi ve eğilimleri yapılandırıcı rolü göz ardı edilemez (Mercan, 2017, 2018). Diğer yandan, kriminal çekici Öteki ile öznenin karşılaşmasında etkili olan maddi koşulların önemine vurgu yapan ve mekânın rolünü de içeren 'arka plan' (*background*) faktörleri (Katz, 1988), Wacquant'ın Amerikan ve Fransa kenar mahallelerinden (*getto*) hareketle ileri sürdüğü ileri marjinalleşme (2008) tipolojisinde açıkça incelenmiştir: Ücretli emeğin sosyal vasfının yitimi, makroekonomik süreçlerden kopuş, bölgesel damgalama, uzamsal yabancılaşma, *hinterland* kaybı ve sosyo-sembolik parçalanma. Suçluluğu mekansal olana indirgemeksizin, mekansal olanla da bağıntısını ortaya koyan ileri marjinalleşme tipolojisini psikososyal süreçleri de içerecek şekilde birlikte ele almak, suçluluk ve mekân ilişkisini çözümlemek adına çok-boyutlu, çok-katmanlı bir portre çizme imkanı sunmaktadır.

İleri marjinalleşme sosyolojisinin, suçun mekânda oluşum koşullarını anlamak adına ne ölçüde açıklayıcı olduğunu görebilmek için tipolojinin argümanlarını Ankara'nın Altındağ ilçesi bağlamında çözümleyeceğim. Bunun için şöyle bir yöntem izlemeyi uygun buldum: Öncelikle psikososyal süreçlerin öznenin faillik ve suçluluk eğilimlerini nasıl yapılandığı anlamak amacıyla Altındağ'ın meşhur Çinçin semtine ilişkin "gerçekçi (*realist*)" edebi anlatıları dikkate alacağım. Yılmaz Güney'in mekânsal olarak Çinçin'de geçen romanında, 1974 senesinde Ankara Ulucanlar Cezaevi'nde kaldığı sürede Çinçinli tutuklu ve mahkûmlara bizatihi yazdırdığı ve kendi gözlemlerinden hareketle oluşturduğu anlatılar, suçlu özneliğini inşa eden psikososyal süreçlerin nasıl işlediğini anlamak adına oldukça önemli metinlerdir. Böyle bir yöntemin izlenmesinde Altındağ ilçesinde doğrudan kriminal/gayrimeşru bir hayat tarzını benimseyenlerin psikolojik ve psişik dünyasına ilişkin yürütülmüş bir çalışmanın henüz mevcut olmaması da etkili oldu. Buna karşın, ileri marjinalleşme argümanının Altındağ örneğinde ne ölçüde geçerli olduğunu anlayabilmek için çeşitli üniversitelerde Altındağ kentsel mekanıyla ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışmaların elde ettiği bulgulardan yararlandım (Aktaş Yamanoglu, 2008; Ersavaş, 2009; Bektaş, 2011; Danuşan, 2011; Kök, 2011; Altınışik Uçar, 2015; Bal, 2015; Muşanoviç). İlgili çalışmalarda, özellikle Altındağ semt ve mahallele-

rinde yürütülen araştırmalar sırasında gerçekleştirilen görüşmeler, bu yazı için önemli bir veri seti haline geldi. Çalışmalardan elde edilen verilerin de ortaya koyduğu üzere ileri marjinalleşme, Altındağ örneğinde damgalı semtler için geçerli bir argüman olma özelliğine sahiptir ve suçluluğun oluşum dinamiğini hazırlamaktadır. Öznenin mikro-kozmozik dünyası ile mekânın çöküntüleşme faktörleri arasındaki giriftliği serimlemeden önce Altındağ'ın tarihsel demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini açıklayacağım ve sonra teorik argümanları, veriler ışığında tartışacağım.

Altındağ: Demografik ve Sosyo-ekonomik Özellikler

Ankara, merkezi konumu itibariyle erken Cumhuriyet döneminden günümüze sürekli göç alan bir kenttir. Kentin nüfus artış düzeyi de doğal olarak konut stoğunun fazlasıyla ötesine geçiyor. Çarpık kentleşme görüngüsünün Türkiye bağlamına özgü bir yapılaşma türü olarak düşünülebilecek gecekondu, 1940'lardan 1990'lara farklı sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlara sahip bir sorunsal teşkil etmiş vaziyettedir (Yasa, 1970; Drakakis-Smith, 1976; ayrıca bkz. Kirişçi, 2008, s.190). Öyle ki Ankara kentinde toplam gecekondu yerleşimi 2000'li yılların başında 500.000, bu gecekonduardaki nüfus ise 2.500.000'i bulmuşken kentin toplam nüfusunun %62,5'si gecekonduya yaşamaktaydı (Keleş, 2006, s. 569–70). Kentsel dönüşüm projeleri ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) müdahalesiyle gecekondu sorunu, bugün, üstesinden gelinmiş gibi görünse de çöküntü alanlarında varlığını sürdürmektedir (Açıkgöz, 2014). Gecekondu ve çöküntü alanı tartışmaları mevzu bahis olunca Altındağ, şüphesiz, Türkiye kent sosyolojisi tarihinin en tipik örneklerinden biridir.

Altındağ, Ankara'nın Kuzey yerleşim aksında yer alan Ulus meydanı eksenli eski kent merkezinin hemen yanı başında yer alan bir ilçesidir. 2017 yılı itibariyle 54 mahalleden oluşan Altındağ'ın nüfusu 371.366 olarak tespit edilmiştir. Altındağ kent merkezine yakın olması ve ekonomik-ticari iş olanakları sunmasından ötürü, özellikle 1950 sonrası Türkiye'nin kapitalizme eklenme süreciyle birlikte, kırsal alanda makineleşme nedeniyle işsiz ve âtlı kalan fakat karayolu ulaşımının yaygınlaşması sayesinde kırdan kente göç eden nüfusun yerleşim ihtiyacını karşılamış bir ilçedir (Şenyapılı, 2004; Tekeli, 1997; İçduygu vd., 1998). İlçenin yıllar içerisinde geçirdiği dönüşüm coğrafi bakımdan engebeli fiziki şartlarına bağlanmış olsa da söz konusu dönüşümün kapitalist bir modernleşme projesinin neticesinde ortaya çıktığı

da unutulmamalıdır. Nitekim modern cumhuriyet başkentinin nüfus ve kent planları yapılırken konut yerleşimine imkân tanımayan coğrafi engebe-lerin ve eşiklerin planlarda âtil kalması, kente gelen kırsal nüfusun yerleşim ihtiyacını karşılayan “plan dışı” bir olumsuzluk yaratmıştır (Şenyapılı ve Türel, 1996). Halihazırda geçimlik geliri dahi olmayan ve kente iş aramaya gelen nüfus, kendi olanaklarıyla kent planlarında âtil kalan coğrafi eşikleri her türlü sıhhi imkandan uzak, derme çatma baraka yapılarla doldurmuştur (Aygül, 2014). Özellikle 1940 ve 1950’li yıllarda, ilçenin Aktaş, Hıdırlıktepe, Atıfbey ve o dönemde Yenidoğan ve Telsizler mahalleleri, yoğun göç baskısının yarattığı nüfus fazlasını soğurmuş yerleşim yerleri olarak öne çıkmıştır; ilk mukimler ise genel olarak Kürtler, Romanlar, Arnavutlar ve Tatarlar olarak tespit edilmiştir (Şenyapılı, 2004, s.128). Dönemin araştırmaları, ilgili nüfus gruplarının genelde marjinal işlerde çalıştığını işaret ediyor; araştırmalar henüz 1970’lerin başında ilçe nüfusun önemli bir bölümü vasıflı ve vasıfsız işçi statüsünde iken geri kalanın temizlikçi, müstahdem, kapıcı, çöpçü, hamal, işportacı ve pazarcı olarak çalıştığını saptamıştır (Kongar, 1974; Drakakis-Smith, 1976). Kırdan kente göçün 1970’li yıllarda ivme kazanması ve özellikle İç Anadolu kentlerinden de göç almasıyla birlikte Altındağ hayli heterojen bir demografik yapıya ulaşmıştır; hatta ilçenin bugün dahi bu özelliğini koruduğu söylenebilir (Ersavaş, 2009; Bektaş, 2011). Öte yandan, 1960–1980 döneminde ilçe nüfusunda meydana gelen artış 1990–2000’li yıllarda yerini düşüşe bırakmış durumda (Bektaş ve Yücel, 2013). Yaşanan göç neticesinde, yerleşik enformel ilişkilerin değişime uğradığı, komşuluk ve dayanışma ilişkilerinin zayıfladığı, bölgede suç oranlarının arttığı, yaşam kalite-koşullarının giderek gerilediği ve buna bağlı olarak yerleşiklerin kentin başka bölgelerine göç ettiği tespit edilmektedir (Bektaş, 2011, s. 114). Tam da bu noktada Altındağ ilçesinin belirli mahallerinin kentin içinde bir iç-kent (inner-city) haline gelmesi ve çöküntü alanına dönüşmesi sürecini (1940–2000) cumhuriyetin modernleşme projesi ve buna bağlı imar mantığından bağımsız düşünmemekte fayda bulunmakta.

Yukarıdan aşağı bir modernleşme projesi olarak genç cumhuriyet rejimi ve kurucu elitleri, başkenti İstanbul’dan Ankara’ya taşıdıklarında modern Türkiye’nin sembolü olabilecek bir kent yaratmak istediler (Batuman, 2002; Nalbantoğlu 1997). Batı estetik ve kültürünün sanatsal-mimari bir temsiline tekabül edecek modern bir kent inşası için Avrupa’dan davet edilen kent planları, bulvarlar, parklar, yeni devlet binaları ve opera ve bale gibi Batı modernitesinin kültürel öğeleriyle bezenmiş bir başkent yaratmak için görevlendirildiler (Bozdoğan, 1997). 1930’lı yıllarda planlayıcısının adıyla anı-

lan Jansen planı, kentin kuzey-güney aksı üzerinde yer alan yerleşim dokusunu doğu-batı aksında yeniden kurguladığında eski kent merkezi olan Ulus, yerini Batı yönünde Yenişehir'e bırakmıştır (Şenyapılı, 2004, s. 15). Sonraki on yıllarda, Ankara, güneybatı yönünde yapılaştı ve bu aks üzerinde yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkışı, orta ve üst sınıfların konut taleplerine yanıt verdi. Henüz 1970'lerin ortasında Altındağ ilçesinin nüfus yoğunluğu doygunluk noktasına ulaştığında ilçenin vaziyeti ve akibetinin kent plancılarının o dönemde pek umurlarında olmadığını düşünmek mümkün; nitekim bölgeye ilişkin yönetimsel bir müdahalenin varlığına işaret edebilecek herhangi idari bir plan ve eylemin mevcut olmadığını görüyoruz. Ayrıca o dönem kırdan kente göçün artan baskısından dolayı planlarda öngörülen nüfus artış istatistiklerinin fazlasıyla aşılması, ilçenin belirli semtlerinin çöküntüleşmesini hızlandırmış gözüküyor. Keza 1970-1980'li yıllarda artan göç baskısı nedeniyle Altındağ'ın yeni gelen nüfusu içerebilme kapasitesi çoktan aşılmış olacak ki Ankara'da yeni gecekondu alanları ortaya çıkmış: Geniş vadi tabanı özelliği ve yeşil alanlarından ötürü yapılaşmaya müsait Keçiören ve Etlik gibi bağ ve bahçelerin yanı sıra Dikmen Vadisi de gecekondulaşmaya maruz kalmıştır (Aydın, 2012, s.88; Türker-Devecigil, 2005, s.212).

1990'lara gelindiğinde, süregelen göçün yarattığı baskı neticesinde, Altındağ'ın nüfus yoğunluğundaki artış gecekondu türü yapılaşmayı sadece Altındağ'a özgü kılmamış, gecekondulaşma sürecini kentin hemen her bölgesine taşımıştır. Fakat Ankara Kalesi'nin güney yerleşim aksı boyunca tipik bir barınma tarzı olarak on yıllarda yapılaşan gecekondu mahalleleri (Erendil ve Ulusoy, 2004, s. 237), görece yeni gecekondulaşan bölgelere tezat bir biçimde, sosyal ve kültürel bireyi içerici (inclusionary) niteliğini giderek kaybetmiştir (Bektaş, 2011, ss. 114-8). Başka deyişle, bölgede yaşayanların kolektif aidiyet oluşturabilecekleri ve birbirine tutunarak ayakta kalabilecekleri enformel sosyal ağlar, bireyi koruyucu-kollayıcı niteliğini yitirmiştir. Özellikle halk arasında Çinçin olarak bilinen semtin, kentin kamusal hizmetlerinden koparak içe kapanması, bir yandan giderek yoksullaşıp yoksunlaşırken öte yandan diğer gecekondu alanlarından farklılaşacak derece suç ve şiddetle özdeşleşmesi, araştırmacılar tarafından yerinde bir tespitle, Çinçin'in "gettolaştığı" şeklinde yorumlanmıştır (Erman, 2007; Ersavaş, 2009; Hatiboğlu Eren, 2014). Mesela, Altındağ Tepesi bölgesi son derece düşük bina-yapı kalitesi, görece nüfus yoğunluğu, alt yapı ve kamusal hizmet yetersizliği ve sosyal damgalanma nedeniyle mekânsal çöküntüleşme ve hatta gettolaşmanın en dikkat çekici örneklerinden birini oluşturmakta-

dır (Bektaş ve Yücel, 2013). Bu bağlamda, modern cumhuriyet tarihi boyunca gecekondulaşmış ve son zamanlarda da kentsel dönüşüme uğrayan Ankara kentinin Altındağ ilçesi tarihsel bir örnek haline gelmiştir.

Çöküntüleşme nedenleri erken cumhuriyet dönemine kadar götürülebi-
lecek Altındağ ilçesinin Aktaş ve Gültepe gibi muhtelif mahallelerinin kent-
sel dönüşüm sonucu kentsel-estetik mimari açıdan olmasa bile sosyo-
kültürel ve ekonomik marjinalliği, günümüzde halen devam etmektedir.
Kentsel dönüşümün bu anlamda başarısızlığı, Altındağ'ın bugününe ilişkin,
öncelikle, neoliberalizmin telaffuzunu şart koşuyor. Neoliberal küresel kapi-
talizm, Türkiye özgüllüğünde, kırdan kente yeni göçenler ile önceki kuşak-
lar arasında kent yoksulluğunu rantiyeleştirmiş (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001);
Altındağ özelinde ise gecekonduların sahipliği ve bu statünün dışında kalanlar
ayrımı/ikiliği temelinde mekânsal çöküntüleşmeyi derinleştirmiştir (Erol ve
Erdoganaras, 2013). Çöküntü mekânlarının bir "kent estetiği" sorunu olarak
kodlandığı günümüzde soruna ilişkin çözüm daha çok piyasa ekseninde
geliştirilmiş vaziyette. Sorun sadece bir estetik sorunu olarak telaffuz edilince,
hiper-tüketim kültürüne uygun sürekli dönüştürme ve yenilemenin,
yoksulluk, yoksunluk, mekânsal damgalama ve suç gibi sorunlara yönelik
aslı çare olarak ileri sürülmesi kaçınılmaz hale geliyor.

Ankara'da orta ve üst sınıf yerleşim yerlerine olan yakınlığıyla bilinen
Dikmen Vadisi gecekondularını bölgeden arındırmak kentsel mutenalaş-
tırma/soylulaştırma (gentrification) ve dönüşümün ilk hedefi olmuş iken,
Altındağ kentsel dönüşümle görece geç tanışmıştır. Nitekim Dikmen Vadisi
kentsel dönüşüm süreci 1989 yılında başlatılmışken Altındağ kentsel dönü-
şüm süreci 2000'li yılların başında hayata geçirilmiştir (Dündar, 2001; Gü-
nay, 2009). Altındağ Belediyesi ile TOKİ tarafından etaplar halinde aşama-
landırılan Atilla-Aktaş ile Gültepe (Çinçin) mahalleleri dönüşüm projeleri
2008 yılında sonuçlandırılmış ve 800'e yakın konut inşa edilmiştir; ayrıca
Doğantepe, Bentderesi, Gökçeneffe, Şükriye ve Başpınar mahalleleri dönü-
şüm projeleri de tamamlanmıştır (Açıkgöz, 2014; Güzey, 2009; Uzun ve
Simsek, 2015). Dönüşüm süreci ve sonrasında bölgede yürütülen araştırmalar,
Altındağ belediyesi ile TOKİ tarafından yürütülen kentsel dönüşüm
projelerinin Altındağ'ın sadece kentsel-estetik görünümünü hedef alırken
dönüşümün yarattığı sosyo-ekonomik ve kültürel etkileri göz ardı ettiğini
vurgulamıştır (Erman, 2011, 2012; Hatiboğlu Eren, 2014). Daha da önemlisi
bölgede yürütülen araştırmalar kentsel dönüşüm ve mutenalaşmanın Al-
tındağ'ın damgalı muhtelif semtlerinde suç ve suçluluk olgusunu ortadan
kaldırmadığını, tam tersine suç ve şiddetin yaygınlaştığını, mevcut krimi-

nalleşmenin bölge sakinleri tarafından halen önemli bir sorun olarak görül-
düğünü ve uyuşturucu ticareti ile bölgenin giderek özdeşleştiğini ortaya
koymaktadır (Erman, 2007; Ersavaş, 2009; Bektaş, 2011; Bektaş ve Yücel,
2013). Kentsel dönüşüm neticesinde, özellikle uyuşturucu madde satışı gibi
narkotik suçlarda yukarı yönlü gidişat, dönemsel olarak sekteye uğramış
gözükse bile bölgede konuşlanan uyuşturucu ticaretinin seyrinde herhangi
bir düşüş saptanmamıştır (Akalin, 2016).

Altındağ'ın tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel dokusu dikkate alındı-
ğında, açıktır ki mekân ile suçluluk arasında çok boyutlu bir çözümleme
çerçevesi ileri sürmek gerekiyor. Bu nedenle, psikososyal boyutları da dış-
lamadan bütünsel bir perspektif çerçevesinde Wacquant'ın ileri marjinalite
kavramının epistemik ilkelerini bir ideal tip olarak kabul edeceğim ve Al-
tındağ mekânında suçluluğun oluşum koşullarının sosyo-ekonomik, kültü-
rel ve sembolik boyutlarını aşağıda ele alacağım. Ama öncelikle psikososyal
süreç ve eğilimlerin mekânla olan ilişkisine bakmakta fayda var.

Mekân ve Eğilimler

Klasik sosyolojinin terminolojisiyle ifade edecek olursak, Altındağ ilçesinin
cemaat-ı meşhuresinin sosyo-kültürel “yapısı” ile malum suç eğilimlerini
mekân bağlamına nasıl yerleştirebiliriz? Bu soruya en iyi yanıtı, mekânın
tarihsel sosyolojik izleşini de serimleyecek biçimde, kanımca, Yılmaz Gü-
ney'in *Soba, Pencere Camı ve İki Ekmek İstiyoruz* adlı romanının ‘Çinçinbağları
Anaokulu’ başlıklı birinci bölümünde bulabiliriz (1997 [1977], s.17-37). Gü-
ney, öncelikle, Çinçin'in sosyo-mekânsal görünümünü şöyle tasvir eder:

Çinçin içlerine girildikçe, yoksulluk, bakımsızlık, pislik, ilkelik, çaresizlik be-
lirtileri, daha doğrusu Çinçin'in acı gerçeği bütün sarsıcılığıyla her adımda,
her kıpırtıda, en belirgin özellikleriyle kendini gösterir. Kerpiç yapılı, çorak
damlı, duvarları kirli, derme çatma evler, ne sevinçleri, ne de tatsızlıkları giz-
leyebilirler. Evlerin önünde iplere, dallara serili, her biri ayrı ayrı yoksulluğu
belgeleyen rengârenk eski çamaşırlar, çocukların kararmış, çatlamış çıplak
ayakları, ahırlar, at arabaları, burun direklerini sızlatan çöp kokusu, lağım ko-
kusu, çöplük kokusu, yıkık bir duvar, duvar diplerinde kümelenmiş yaşlı ka-
dınlar, kahve önlerinde, bakkal önlerinde şarap içen esrar içen yaşlı Kürtler,
Çingeneler ... Eski tahta, teneke ya da taş yığınlarıyla çevrili küçük avluları,
dut, erik ağaçlarıyla süslü evler, genellikle iki oda bir aradır... Evlerin helâsi
dışarıdadır. Tahta tenekeyle çevrilidir. Eski bir savan, çuvaldan bozma bir ör-
tü kapı yerinedir. Komşular birbirlerinin osuruklarına bile tanık olurlar, Saba-
hın erinde ısıtılan su, suyu ısıtan kadın, gece olanların duyurucusudur ... Ban-
yo yapılacak yeri de yoktur. Küçük büyük, erkek kadın, hepsi de leğende yı-

kanırlar. Ocak avludadır. Yemek burada pişer, su burada ısıtılır (Güney, 1997, s. 20).

Güney'in romanı kaleme aldığı tarihte Çalışkanlar, Gültepe, Server Somuncuoğlu ve Kemal Zeytinoğlu mahallelerinden oluşan ve halk arasında Çinçin olarak bilinen semt açıkça kent merkezinde bir *inner-city* portresi çizmektedir. Güney'in çarpıcı tasvirinin bize anlattığı suç ve suçluluğun belirdiği mekânın sosyal eşitsizliklerle bezenmiş bir özelliğe sahip olmasıdır. Toplumun yoksul ve sisteme tehdit oluşturabilecek Ötekisinin barındığı mekânlar/mahaller, yoksulluğu ve yoksunluğu paylaşmaktan başka çaresi olmayan toplumun en alt sınıfsal kesimlerinin ve dışlanan etnik grupların mekânsal anlamda zoraki bir arada oluşuyla malûldür. Sosyal etiketleme ve kamusal damgalamanın da şekillendirdiği bu süreç, "suçlu" sosyal tipinin "yoksul" ve "ayrık" bölgeye, Çinçin'e özgülmesini kaçınılmaz kılıyor. Mekân ve suçluluk üzerine yürütülen araştırmaların çoğunda tespit edilebilecek "illiyet kuran" aceleciliğin de önemli nedeni, aslında, en alt sınıfsal kesimler ve dışlanan etnik gruplar ile toplumun tüm Ötekilerinin mekânsal bir arada bulunmak zorunluluğundan ileri gelmektedir. Kamusal damgalamanın homojenleştirici etkisi zoraki bir arada varoluş halini görünmezleştirir; sosyo-uzamsal sürgün (*socio-spatial relegation*) mekânlarında herkes tek tip ve aynıdır (Wacquant, 2008, s. 2). Dışarıklı Ötekinin bakışı tüm yoksulluğu ve yoksunluğu homojenize ederken yoksul bireylerin farklılıkları (fiziksel ve zihinsel farklılaştırıcı tüm eğilimler vb.) ortadan kalkar. Zengin Ötekinin mekânında yoksul görünmezdir, görülmez (Erdoğan, 2007); fakat, yoksul kendi mekânında da ayırt edilmediği ölçüde farksız ve görünmezdir. Bu nedenle, belirli bir sosyal grubun bir diğeriyle zoraki bir arada bulunma halinden türeyen yaşam tarzlarının etkileşim süreçlerini ortaya koymak, kanımca, mekân ve suç arasında bir takım kaba nedensellikleri kurmayı önlemek adına son derece önemli. Sadece sosyo-sınıfsal ve etnik nedenlerden dolayı değil toplumun tüm dışlananlarının mekânsal iç içe varoluşu aynı zamanda tehlikeli, kanunsuz ve gayrimeşru olanla da karşılaşmak ve etkileşmek anlamına gelmektedir. Keza suçlu alt kültürünün oluşumu suçlu dili ve argosu, suç teknikleri ve kültürünü öğrenebilmeyi mümkün kılacak fırsatların belirli bir mekânda mümkün oluşuna bağlıdır; söz konusu mekân kimi zaman bir sokak köşesi kimi zaman bir çete muhiti (*turf*) kimi zaman da bir mahalle olarak karşımıza çıkar (Thrasher, 1927; Cohen, 1955; Cloward ve Ohlin, 1960). Dolayısıyla, belirli bir mekânsal bağlamda, Güney'in yıkık, dökük, sağlıksız yaşam koşullarının fiziki tasviriyle

başladığı anlatısından, Çinçinli çocuğun adım adım suç dünyasına yolculuğundaki sembolik, semantik, bilişsel ve bilinçdışı bütün uğraklar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede, Güney, suçlu failliğin/aktörlüğün gerektirdiği eğilimlerin aslen sokak sosyalizasyonu sayesinde kazanılabildiğinin ip uçlarını verir. Güney, adeta bir sosyal antropolog gözüyle 1970'li yılların Çinçin'inde çocuk olmanın ne olduğunu şöyle anlatıyor:

Sokak Çinçin'li çocuğun anaokuludur; zarboyu, cibeği, esrar kokusunu, mahallenin ünlü kabadayılarını, tufacılarını, kumaları, çocuk kumarlarını sokakta tanır; imrenme ve hayranlık duyduğu örneklerle sokakta karşılaşır. Çok küçük yaşlarda her türlü kanunsuzluğun doğal tanığı olur. Beş yaşlarında cıgara içmeyi öğrenir. (Güney, 1997, s. 26)

Çocuğun anlam haritasını şekillendiren unsurlar olarak imrenilen gayrimeşru imgelerin duygulanımsal (*affective*) etkisi mekân üzerinde psikososyal dinamiklerin önemine işaret ediyor. Kabadayı ve tufacı (hırsız) sosyal tiplerinin kültürel bilinçdışında nasıl bir konumda bulunduğu ve çocuktan bir suçlu tipi (aktörü) yaratacak şekilde onun bedensel-zihinsel eğilimlerini nasıl şekillendirdiği anlamak psikososyal yöntemlerinin işe koşulmasını şart kılıyor. Bu bağlamda, mekânın özne üzerindeki etkisi mekânı anlamlandırmanın, çekici kılan başka aktörlerin duygulanımsal bakışının önemini dikkate almayı gerektiriyor. Bu husus Güney'in cezaevinde hayat hikayesini kaleme aldırtdığı tufacı bir çocuğun otobiyografisinde açıkça belirlemektedir:

On ay sonra tahliye olmuşum. Annemler kapıdan aldılar beni. Onlarla eve dahi gitmedim. ... Çinçinbağları eşeklerin anırdığı, çıplak ayaklı çocukların çamurlar içinde gezdiği mahalleme gittim. Çinçin Dört yol'a ulaştığımda bizden büyük külhanbeylerin kahvenin yan tarafında içki içtiklerini gördüm. Hemen sırtımı dönüp boynumdaki kravatı çıkardım ve yürüdüm. Beni tanıyanlar geçmiş olsun diyorlardı. Ben de daha ayrı bir yürüyüş, daha başka bir sesle sağolun'u yapıştırıyordum. On ay cezaevinde yatmışım. Bu bana bir güç, bir güven, karşımdakilere de bir ürkeklik veriyordu belli. İşte böyle bir mahalleydi benim mahallem. Adam vurmak, hırsızlık, esrar içmek, kumar ve oğlancılık; bunlar normaldi Çinçin'de, en iyi çalan en yüce olurdu. Çalışan çocuklara pısırik derlerdi, küçümsenirlerdi. Onlar da bizi görünce ya annelerinin çağırtdığını bahane ederek evlerine kaçarlar veya bizden birkaç tokat ve tekme yerlerdi (Güney, 1997, s. 35).

İmrenilen, hayran olunan kabadayılar ve hırsızların sokağın anlam dünyasını ve arzularını kuşattığı bir ortamda çocuk ile Ötekinin karşılaşma momentleri dikkatlerin yönlendirilmesi gereken bir husus. Altındağ'ın damgalı mahallerinde doğan çocukların içine doğdukları ortamın (*milieu*)

sembolleri ve kültürel dağarcığını içselleştirirlerken deneyimledikleri duygulanımların nasıl bir faillığe itki oluşturduğu ve söz konusu failliğin nasıl bir bedensel somutlanma tarzını hem yarattığı hem de gerektirdiği önemli bir sorunsal teşkil ediyor. Dolayısıyla, öznelikten aktörlüğe, çocuğun suç aleminin bir faili/aktörü *oluş* yolculuğunu; çocuğun bugününden geçmişine giderek, kendi iç dünyasındaki travmatik-etkileyici uğrakları içerisinde çıkageldiği koşullarla sınırlı sosyal yörüngesi ile etkileşimi bakımından incelememiz gerekiyor. Bu noktada Loïc Wacquant'ın eğilimsel eylem teorisinden (*dispositional theory of action*) bahsetmemiz kaçınılmazdır.

Wacquant davranışın olumsal tezahürüne bilinçdışı yön veren zamanla çökelmiş bedensel ve zihinsel eğilimler kümesinin çeşitli sosyal sahaların niteliğine göre nasıl değerlendirildiği ve sosyal pratik adı altında ortaya çıktığını ifade eden Bourdieu'nün sosyal pratik teorisinden hareket etmektedir (Wacquant, 2016). Eğilimsel eylem teorisi, aktörün bedensel ve zihinsel pratiklerinin çökme sürecini analitik olarak üç düzeyde incelemeyi öğretir: Bir eylemi gerçekleştirebilmek için gerekli olan istenç ve iradenin oluşturduğu çabanın bedensel somutlanma biçimlerini ifade eden gayretsel (*conative*); bilinç düzleminde, maruz kalınan sahanın kodlarının semantik ve sentagmatik içselleştirilmesine karşılık gelen bilişsel (*cognitive*); sosyal sahalardaki varlığın temel dinamosunu oluşturan arzu ve keyfi anlatan duygulanımsal (*affective*) düzeyler. Wacquant'ın Chicago gettolarında boksör *habitusunu* incelerken boksörlüğün kendine has oluşum sürecini gayretsel, bilişsel ve duygulanımsal analitik kategoriler dolayısıyla mekânda serimlediğini görüyoruz (Wacquant, 2004). Boksörün sosyo-uzamsal yörüngesi boksörlüğün kendine has *habitusunu* mümkün kılan gayret, biliş ve duygulanımla bir mekân üzerinde şekillenirken; edinilen eğilimlerin boksörlük sahasında sermayeleşmesi sonucunda kat edilen sosyo-uzamsal mesafe, mekâna bağlı ama onu aşan bir görüngü olarak karşımıza çıkar. Benzer metodik ilkedен esinlenen suç etnografileri de mekâna önem atfederken kriminal sermaye düzeyi ya da toplam sermaye kompozisyonunda meydana gelen değişim neticesinde aktörün sosyal yörüngesinde ortaya çıkan farklılaşmayı mekânla ilişkili, mekân üzerinde biçimlenen fakat mekâna indirgenemeyen bir görüngü olarak belirlemektedir (Bourgois, 2003; Sandberg ve Pedersen, 2009; Contreras, 2013; Mercan, 2017, 2018). Verili bir mekânda suçlu *habitusunun* oluşum analizi, Altındağ'ın damgalı mahallerinde doğan ve büyüyen çocuğun kendi bedeniyile olan ilişkisi, bedeninin konumlanması, bilişsel süreçlerde alımladığı kodları kategorize edişi ve içselleştirişi, duygulanımlarının hem kaynağı hem de yönelimi olan önemli Öteki ile karşılaşma süreçlerinin

açığa çıkarılmasını hedefleyecektir. *Sedimente* olan (çökelen) bedensel ve zihinsel eğilimlerin (yani *habitusun*) bir suç pratiği olarak ortaya çıkışı ise suçlu (gayrimeşru) faaliyet sahalarında nasıl değerlendirildiği ve ne tarzda var olduğu ile ilişkilidir. Böyle bir çözümleme teorik olarak biçimlendirilmiş etnografik yöntem (*theoretically-informed ethnography*) ile sosyal antropolojik bir çalışmayı gerekli kılmaktadır.

Peki öznenin faile dönüşüp suçlulaştığı/suçlu sahaların aktörü haline geldiği psikososyal dramanın arkaplanına (*background*) ilişkin mekânsal oluşum koşullarına ilişkin ne(ler) söyleyebiliriz? Hemen belirtilmelidir ki ileri düzeyde marjinalleşme ile mekânsal kapanımın (sosyal ve sembolik manada) iç içe geçtiği bir süreçle karşı karşıyayız. ABD, Fransa ve İngiltere metropollerinde tezahür eden ilerlemiş marjinalleşmenin (*advanced marginality*) kendine özgü sosyolojisini çözümleyen Wacquant (2008), mekânsal dışlamaya maruz kalan işçi sınıfının en yarınsız kesimlerinin karşılaşmak zorunda kaldığı *hiper-gettoşlamanın* (*hyperghettoization*) kriminal ekonomiyi tek alternatif olarak sunduğunu belirtmektedir. Buna göre, Wacquant (2008, ss. 229–56), altı ilke ekseninde ileri düzeyde marjinalleşmenin hatlarını çizmektedir:

1. Ücretli emeğiyle geçinen en yarınsız kesimler enformel ve güvencesiz bir istihdamla karşı karşıyadır.
2. Kentin çöküntü alanında yaşam mücadelesi veren kesimler metropolün genel makroekonomik koşullarından ve bu koşulların yarattığı gelir ve imkânlardan yoksundur; çünkü çöküntü alanı kent içinde olmasına karşın kentten kopuktur ve sosyo-uzamsal bir sürgün yeridir.
3. Damgalı nüfus üzerinde katı bölgesel bir kontrol mevcuttur; proaktif polisliğin neticesinde damgalı bölgelerde yaşayan nüfus sürekli bir denetim ve gözetim altındadır.
4. Kentle bütünleşemeyen ve dolayısıyla kentin bütününden kopan nüfus kendi kolektif bütünlüğüne de yabancılaşır; burada söz konusu olan bölgesel bir yabancılaşma ve ilgili mahaldeki nüfusun oluşturduğu kolektivitinin özgüven eksikliğidir.
5. Marjinalleşen ve gettolaşan nüfus kent uzamından sembolik anlamda giderek uzaklaşır.
6. Marjinalleşen nüfusu aksi halde bir arada tutabilecek sosyal ve sembolik kodlar da parçalanmıştır; kolektif bir kurtuluş tahayyülü, bunu mümkün kılacak bir eylemlilik ve alternatif bir gelecek beklentisi mevcut değildir.

Kentin belirli mahallerinde yoğunlaşan suç ve suçluluk sorununun kent uzamında ileri düzeyde marjinalleşme olgusuyla yakından bir ilişkisi söz konusu. Bu ilişkinin enformel ve kriminal sektörler ile devletin de aktif rol oynadığı bir yönetimselliğin sonucu olduğunu söylemek mümkün; çünkü marjinalleşen kesim/sosyal sınıflar ancak bir “sosyal yardım-cezaevi ağı” (*assistential-carceral net*) içerisinde kapsanabilecek bir nüfus büyüklüğüne tekabül ediyor. Devletin sosyal niteliğini yitirdiği bir süreçte sosyal sorun teşkil eden nüfusun refah rejimi yerine piyasa eksenli çalıştırma (*workfare*) rejimiyle yönetimi, devletin adli-cezaî aygıtlarının kullanımını zorunlu kılıyor. Bu bağlamda, Wacquant’ın mekânsal ayrışma, damgalama ve suç tartışmalarına ilişkin özgün katkısını ortaya koyan sosyal yardım ve cezaevi ikilemi, devlet desteği-sosyal yardımlar olmaksızın geçinebilme imkanı olmayan marjinalleşmiş nüfusun ya enformel sektörde vasıfsız işgücü olarak emeğiyle karın tokluğuna geçinebildiğini ya da çöküntü alanının adeta bir uydusu olarak işlev gören cezaevine girerek kriminal sektör-cezaevi kompleksinin bir parçası haline geldiğini anlatıyor (Wacquant, 2009, ss. 113–54, 195–208). *Hiper*-gettolaşmış Amerikan metropollerinin çöküntü alanlarında yaşayan siyahî nüfusun gayrimeşru faaliyetlerini, Wacquant, suç olarak değil fakat çoğu siyahînin pazarlanabilir bir kültürel sermaye yoksunluğundan dolayı kaderi haline gelen ve aralarında en yoksun olanlarının illegal sokak ekonomisine kaçarak direnmeye çalıştığı, sosyal vasfını yitirmiş ücretli emek rejimine bir yanıt olarak görüyor (Wacquant, 2002, s.44). İleri marjinalleşme sosyolojisinin argümanları, suçlu sosyal tiplerin varlığını mümkün kılan sokak ekonomisi ve kriminal sektörün Altındağ bağlamında ortaya çıkışı ve süregelenliğini anlamak adına önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Bu nedenle, ileri marjinalleşmenin altı ilkesi ekseninde, Altındağ mekânının günümüz (sosyal, ekonomik, kültürel, sembolik) koşulları ile suçluluk arasındaki ilişkiyi detaylandırmamız gerekmektedir.

Ücretli Emeğin Güvencesizliği

Batı toplumlarında refah devleti ve Keynesyen sosyal uzlaşının çözünümlü tam istihdama dayalı güvenceli ücretli emek rejimini ortadan kaldırmıştır. Sosyal güvencesizlik ve yarısızlık ücretli emek rejimine mecbur olanları yarı-zamanlı, esnek ve değişken zamanlı işlere veya daimi süreli olsa bile sosyal korumadan mahrum bırakan iş sözleşmelerine/koşullarına maruz bırakmaktadır. Fordist-Keynesyen uzlaşının ürettiği refah rejiminin yerini alan piyasa eksenli çalıştırma (*workfare*) rejimi bireyi, her türlü sosyal, eko-

nomik ve ontolojik güvenceden yoksun bırakarak ücretli emeği sosyal vasfından ayırmakta (*the desocialization of wage labour*), iş güvencesi, istihdam güvencesi, gelir güvencesi, sosyal yardım güvencesini ortadan kaldırmaktadır (Wacquant, 2008, s. 234). Uzamsal düzlemde dikkate alınırsa istihdam ve emek rejiminin güvencesizlik hattında parçalandığı ve çeşitlendiği koşullar özellikle çöküntü alanlarında yoğunlaşmaktadır (Wacquant, 2008, s. 235–6).

Türkiye ekonomisinin kayıt dışı/enformel niteliğinin vasıfsız işgücü, düşük ücret ve sosyal koruma yoksunluğuna dayandığı uzun zamandır ifade edilmektedir (Bulutay ve Taştı, 2004; Şenses, 2000; Buğra ve Keyder, 2003; Toksöz ve Özsuca, 2003; Demir ve Suğur, 1999; Güler-Müftüoğlu, 2000; Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2000; Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Yapılan araştırmalar Altındağ bölgesinin muhtelif mahallerinde yaşayanların, geçmişten günümüze, marjinal işlerde çalıştıklarını belirtmektedir (Kongar 1974; Şenyapılı, 2004). Araştırmalar hem eğitim durumunun hem de düzenli bir gelir ve işe sahip olanların oranının Ankara'nın diğer semtlerine göre düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Bektaş, 2011). Keza, Aktaş Mahallesi örneğinde TÜİK verilerinden hareketle, temel eğitimden yoksun olanlar ile sadece temel eğitim alanların mahalle nüfusuna oranı %74, işgücüne katılım oranı %35 ve işsizlik oranı ise %10,9 düzeyinde tespit edilmiştir; söz konusu istatistikler Ankara çapında en yüksek oranlar olarak dikkat çekmektedir (Danışan, 2012, ss. 70-1). Düşük ücret ve sosyal güvence yoksunluğu temelinde, bölgede yaşayanların büyük çoğunluğu enformel ekonomik faaliyetlerle hayatta kalmaktadır. Gültepe (Çinçin) Mahallesi örneğinde Ersavaş (2009), bölgedeki enformel-marjinal işlerin yaygınlığını şöyle ortaya koymaktadır:

Enformel sektör içinde ağırlıklı olarak çalışılan işler, hurdacılık (%25), işportacılık (6,7), kayıtsız işçilik (%8,3), hamallık (%3,3), şoförlük (%5), kayıtsız esnaflık (%1,7). Hane reislerinin %23,3 gibi önemli bir oranı işsizdir. Bu rakamlar dışında, memur (%5), kayıtlı esnaf (%8,3), kayıtlı işçi (3,3) olarak güvenceli çalışan kesim oldukça düşük düzeyde kalmaktadır (Ersavaş, 2009, s. 149).

Ücretli ve düzenli bir emek rejimi içerisinde yer alanların oldukça ender olduğu Altındağ ilçesinin damgalı mekânlarında çalışma faaliyeti istisna (marjinal) olanın aslında kural olduğu bir tablo çizmektedir. İşsizliğin ve enformel ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bölgede hayatta kalma uğraşını destekleyecek gelir faaliyetlerinin çeşitlenmesi ve farklılaşması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle, çalışma-

hayatta kalma uğraşının, indirgenemeyecek–tek tipleştirilemeyecek düzeyde, formelden enforme, meşrudan gayrimeşruya çeşitlenmesi söz konusu. Altındağ bölgesi sakinleri işsizlik, düzensiz işçilik, enformel veya aşağıda tartışılacağı üzere, kriminal ekonomik faaliyetler ekseninde bir çalışma faaliyeti spektrumu ile karşı karşıyadır.

Makroekonomik Süreçlerden Kopuş

Batı toplumsal formasyonlarında ileri marjinelleşmenin uzamı ülke ekonomisinin ekonomik çevrimlerinden artan ölçüde koparak makro düzeyde istihdam ve gelirden artış etkilerinden uzaklaşmaktadır. Bir diğer ifadeyle, çöküntü alanları ve gettolaşmış mahallerdeki sosyal koşullar ve yaşam standartları ekonomik gelişmelerden giderek kopmaktadır (Wacquant, 2008, s. 236). Wacquant'ın dikkatimizi çektiği bu husus, çöküntü mahallinin kendine has bir ekonomik işleyişe sahip olduğu argümanını beraberinde getirmektedir. Enformel ekonomik faaliyete dayalı çeşitli sektörlerin ortaya çıkışı ve kriminal faaliyet sahalarının çöküntü mahallerinde yoğunlaşması daha geniş ölçekte formel ekonomik süreçlerden kopukluğun bir sonucudur. Nitekim Altındağ'da marjinal işlerle geçinen en yarinsız kesimler enformel ekonomi dolayısıyla hayatta kalmaya çalışırken devletin doğrudan makroekonomik gelir artırıcı ve teşvik edici politikalarıyla değil, fakat sosyal yardım ağlarıyla tanışmaktadır (Duyan, 2010; Kök, 2011, ss. 184–6). Bu nedenle formel ekonomiden kopukluğun yarattığı boşluğu enformel işler ile gayrimeşru işlerin doldurduğunu görüyoruz. Aktaş Mahallesi muhtarı durumu şöyle ifade etmektedir:

Eskiden mahalle insanı çocuklarını okutmaya çalışırdı. Çocuk okumak istemezse, siter bölgesine çalışmaya yollarlardı. Şimdi affedersiniz torbacılık yapıyorlar. Ya hap satıyor ya da esrar satıyor. Bu şekilde yaşamlarını sürdürüyorlar (Bektaş, 2011, s. 108).

Uyuşturucu ticaretinin asli geçim kaynağı haline geldiği bir uzamda enformel gelir getirici işler düşük ücreti nedeniyle çekici olmaktan uzaktır. Ayrıca işsizliğin yaygın olması bölgede suçu bir çalışma faaliyetine dönüştüren unsurlardan biri olarak görülebilir.

Şurada ya beş yüz tane delikanlı boş geziyor, hepsi esrar içiyor, hap içiyor boş geziyor. İş yok. Hep boşluktan yapıyorlar bunları. İçki içen adam bile boşluktan içiyor... Bak şuraya kaç delikanlı var, bir tanesi çalışmıyor, akşama kadar oturuyor. İş olsun kim istemez ki? Yeter ki düzenli bir iş olsun... Sıkıntıya giriyorum, içmesem ne yapcam ki, otur boş boş otur. İşim olsa içmem neden içeyim ki? (Aktaş Yamanoglu, 2008, s.206).

İşsizliğin, düşük ücret ve sosyal koruma yoksunluğunun yaygın ve yoğun olduğu bölgede suç alternatif bir gelir kaynağıdır. Bir çalışma faaliyeti olarak suçun yaygınlığı çeşitli göstergelerle anlaşılabilir. Bölgede yürütülen çalışmalar kadınların çoğunun eşlerinin ve çocuklarının kriminal bir faaliyetten ya gelir elde ettiği ya da kriminal faaliyetlerle bağıntılı olarak cezaevinde tutuklu veya mahkûm olduğunu belirlemektedir (Danışan, 2012). Danışan'ın görüşmecilerinden biri durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Hırsızdım. İlkokuldan sonra okula devam etmedim ve bir iş bulamadım, özellikle iş bulmaya çalışmadım. Hırsızlık yaşamın kolay tarafıydı. Sahip olacağın şeyler el çabukluğu ve cesarettten ibaret. Fakat yakalandım, o günler benim ve ailem için zordu. Kardeşim eşime ve çocuğuma baktı. (Danışan, 2012, s. 71).

Wacquant (2009) sosyal ve ontolojik güvenceden yoksun kitlelerin yönetiminde hapisane (*prisonfare*) ve çalıştırma (*workfare*) rejimlerinin yarattığı ikilikten bahsederken kadınların ya geçimlik düzeyin altında oldukça düşük ücretlerde çalışarak enformel ekonomiye dahil olduğu ya da işsiz olduklarını; buna karşılık babalarının, kardeşlerinin, eşlerinin ve çocuklarının ya illegal faaliyet sahalarından elde ettikleri gelirle geçim mücadelesine katıldığı ya da cezaevine konularak işsizlik ve suç oranlarının baskılandığına dikkat çeker. Neoliberal kapitalizme özgü bir yönetimsellik olarak düşünülecek cezalandırma ve çalıştırma rejimi ikiliğinin cinsiyete dayalı işbölümüne dayalı yansımalarını Altındağ'da görebiliriz. Altındağ bölgesinde kadınların eşlerinin genelde cezaevinde olması sosyal bir görüngüdür ve bu nedenle de sosyal bir soruna tekabül eder (Muşanoviç, 2018). Sosyal bir sorun olarak eşi cezaevinde olan kadın sosyo-ekonomik bir baskı altındadır, çünkü kadınların çoğu ev hanımıdır, başka bir ifadeyle, işsizdir ve eşleri de cezaevine girmeden önce "marjinal işlerde" çalışmaktadır (Muşanoviç, 2018, ss. 49–51). Açık ki Türkiye sosyal formasyonunun Altındağ'a özgü koşullarında cinsiyete dayalı bir kapatma ve enformel-kriminal çalıştırma rejiminden bahsedilebilir.

Sosyal koruma yoksunluğu, enformel sektörün gelir düzensizliği ve yetersizliği ile beliren ontolojik güvencesizlik, bireyleri illegal ve gayrimeşru sahalara yönlendirmektedir. Aktaş Mahallesi muhtarı uyuşturucu ticaretinin ne denli yaygın bir faaliyet haline geldiğini şu şekilde belirtiyor:

Şimdi hep uyuşturucuyu, eroini, esrarı gözümüzün önünde satıyorlar. Ben bedeliyenin görevlisiyim. Ben bile korkuyorum mahallede dolaşırken. Okumazsa geleceğin eroincisi, uyuşturucu satıcısı olacak buradaki çocuklar. Genelde alanın %60'ı gayrimeşru işlerde çalışıyor. Bedavaya alıştırlmış oradaki insan-

lar. Onların mesaisi akşam 5'ten sonra başlar. Onlar için hırsızlık övünülecek bir şey (Bektaş, 2011, s. 111).

İllegal faaliyetlerin yaygınlığı, formel makroekonomik süreçlerin dışında yer alan Altındağ bölgesinin çöküntü alanları için ekonomik bağlantısızlığının etkisini telafi etmektedir. Diğer yandan, bölgenin tarihsel ve sosyal yapısı kriminal bir sektörün varlığı ve işleyebilmesini mümkün kılacak nitelikleri haizdir. Bölgeye dair "tehlikeli" ve "girilemez" algısı alternatif bir ekonomik faaliyet olarak yerel uyuşturucu organizasyonunu mümkün kılmaktadır. Bu nedenle mekânın kamusal damgalanmasını dikkate almakta fayda var.

Bölgesel Damgalama

İleri marjinalleşme olgusu metropollerin izole edilmiş, ayrıksı ve ayrıştırılmış, belirli sınırlara sahip ve toplumsal hiyerarşiye istese de dahil olamayacak kesimlerin ikamet ettiği hem içerisinde hem de dışarısında yaşayanlar tarafından kurtarılmış, sorunlu, hastalıklı-patolojik olarak görülen bölgelerinde yoğunlaşmaktadır (Wacquant, 2008, s. 237). Chicago gettolarından Paris banliyölerine, Güney Amerika *favelalarından* Türkiye gecekondu mahallelerine küresel bir görüngü olarak "damgalı mahal", sosyo-sembolik ve duygulanımsal yükü olan uzamlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dışarıda kalanlara/dışarıdan bakanlara bir tehdit ve korku olarak beliren duygulanımlar, içeride olanlarda aşağılanma, hor görülme ve güvensizlik olarak hissedilmektedir. Mahallelinin pozitif bir sembolik "bizlik" veya "aidiyet" duygusu oluşturmasını engelleyen negatif duygulanımlar mekândan kişiye yönelen bir negatif etiket niteliğine dönüşmektedir:

Hıdırlıktepeli olmak ne demek biliyo musun? Lekeli olmak demek (Kök, 2011: 114).

Altındağ'ın damgalı mekânında yaşayan bireyin lekeli oluşu, o bireyin Öteki'nin gözünden kendine bakışı ve kendini yaşadığı mekanla anlamlandırmasını ifade ediyor. Fakat damgalama kişinin kendiliğine (*self*) yönelik negatif algısıyla sınırlı kalmamakta; bireylerin sınıfsal akışkanlığını belirleyecek iş ve meslek edinimi için gerekli sermaye donanımlarının şekillendirdiği sosyal yörüngelerin (*social trajectories*) gidişatına da etki etmektedir. Aktaş Yamanoğlu'nun görüşmecileri, damgalamanın bireysel sosyal yörüngelere etkisini oldukça net bir biçimde dile getirmektedir:

Adam bilmiyor, tepki oluyor ister istemez. Adam hırsız mı, arsız mı ne bu adam belli değil [diye düşünüyorlar]. İki üç kişi ismini çıkartmış buranın, herkesi suçluyorlar. Beş parmağın beşi bir değil ya.

Biz her yerde işimizi aradık zaten ama Yenidoğan-Çinçin çevresinde oturduğumuz için kimse iş imkânı sunmadı... Yenidoğan-Çinçin'in ismi Türkiye'nin her yerinde var.

Bizim seçme şansımız yok. Biz o şansımızı Altındağ'da doğup, okumayarak, bir meslek öğrenmeyerek kaybetmişiz.

Adam ilk önce soruyor nerelisin diye, Doğan-tepe deyince zaten kafada bitiriyor seni. Ne bileyim tipine bakıyorlar kayık. Bir başka çocuk geliyor ertesi gün eli yüzü düzgün, onu gören gelir hesabı, bizim eşgal bozuk ya ... Gecekondu bebesi, serseri hesabı iki gün çalıştırıyor sallıyor sonra. Neden adın çıkmış serseriye, hırsıza neden çünkü tek hatan gecekondu da oturmak (Aktaş Yamaoğlu, 2008, s. 207).

Öte yandan, damgalı bölgenin mukimleri kendilerini mahallelerinin mikro-toplumsal kolektivitesine ait görmemekte; kamuoyunda ve medyada imgesi tahrif edilmiş mekâna karşı mesafelenmektedir (Wacquant, 2008, s. 239).

Burda hiç yaşamak istemezdim. Yani böyle daha lüks semtlere giderdim. Ne biliyim yani, herkes Çankaya daha iyi diyorlar (Bal, 2015, s. 127).

Sosyal eşitsizliklerin mekâna kazındığı ve mekânda cisimleştiği alanlar olarak yoksul mahallelerin (Erdoğan, 2007, s. 53) kamusal düzeyde damgalanışı hem bölgeyi kriminalize etmenin hem de bölgenin kriminalleşmesinin dinamosunu yaratmaktadır. Bu nedenle bir mahalle/mahal/mekân bir kere "kanunsuz alan" olarak kamusal düzeyde etiketlendiğinde, yetkili otoritelerin ilgili mahaldeki mukimleri daha da marjinalleştirecek, kamusal alanda görünmezleştirecek veya kamusal alanın dışına sürebilecek polisiye ve cezaî önlemleri alabilmeleri kolaylaşmaktadır (Wacquant, 2008, s. 240). Polisiye tutum ise gettolaşmış/çöküntü alanlarının varlığından dolayı kendini tehdit altında hisseden kentlinin üst ve orta sınıf yerleşim yerlerinde yaşayanların dışarıdan algı ve bakışlarıyla belirlenmektedir. Erkip'in (2010) Ankara'nın üst ve orta sınıf yerleşim bölgelerini barındıran Çankaya ilçesinde yaptığı görüşmelerde, Ankara'nın eski kent merkezi ve Kuzey bölgesinde yer alan yoksul mahallelere ilişkin damgalayıcı negatif tutumu görmek mümkündür. Erkip'in görüşmecileri "asla Keçiören, Mamak, Çinçin'e gitmediklerini çünkü herkesin bu yerlerin tehlikeli olduğunu söylediğini" işaret etmiş; "daha az güvenli ve düşük düzeyli olmaları sebebiyle Ulus ve Mamak'tan

kaçınılması gerektiğın” belirtmiş; “karışık ve düşük kalitede olduğu için özellikle Ulus’tan sakındıklarını” ve son olarak “kendi mahallelerini yüksek kültürlü ve geliri” buldukları için “Çinçin, Ulus ve diğere gecekondu bölgelerini tehlikeli” gördüklerini ifade etmiştir (Erkip, 2010, s. 102). Açıkır ki kentli orta ve üst sınıfların hiç gidip görmedikleri yerlere ilişkin negatif tutumları, bölgesel damgalama ve yoksulluğun kriminalleşmesini pekiştirmektedir.

Uzamsal Yabancılaşma ve Mekânın Çözünümlü

Post-Fordist üretim örgütlenmesinin akışlar halinde olan sermaye, meta, emek ve bir bütün olarak insan varlığının konumlanışını yeniden düzenlemesiyle birlikte boş, belirsiz uzay düzlemi anlamına gelen uzamın sosyal açıdan anlamlandırılmasını ifade eden mekân radikal bir dönüşüme/çözünüme uğradı. Bu nedenle, bölgesel damgalama sürecinin öbür yüzü mekânsal çözümüm şeklinde tezahür ediyor. Çözünmek terimi marjinalleşmiş kent nüfusunun özdeşleşebileceği, kendilerini güvende hissedebilecekleri insani, kültürel açıdan aşına oldukları ve sosyal niteliği olan bir mahallin kaybı/yoksunluğunu imlemektedir (Wacquant, 2008, ss. 240–1). Wacquant Amerikan hiper-gettolarının uzamlaşmasından bahsederken mekânın içerisinde yaşayan birey ve toplulukların kendilerini koruyabilecek ve sınıf atlayabilmelerini sağlayacak vasfını yitirmesiyle oluşan anlam erozyonunu ve yabancılaşmayı ifade eder (2008, s. 242). Bir semptom olarak yabancılaşmanın en önemli göstergesi, yaşanan mekândan kaçma/kaçınma hissi olarak belirmektedir:

Yenidoğan’da oturuyorum, burda doğdum burda büyüdüm yani Çinçin’de. Sonradan daha yeni Etimesgut’a taşındık. Burda evimiz vardı tam olarak yerini anlatamam da [söylemekte kararsız], orda kaldık, sıkıntılar oldu biraz, büyüdüğümüzden dolayı buralar biraz pis diye... Ondan ailem dedi ki, biz taşınalım. Ya gözümüzün önünde madde satanlar vardı hani, polisler de artık bişey yapamıyodu hani şikâyet etsek de. Napabilirler ki, sonuçta polislerin tanıdığı bile oluyodu orda... (Bal, 2015, s. 123).

Çöküntü mekânı kişinin hem kendisi hem de ailesine bir şiddet ve suç potansiyeli olarak belirir. Şiddet ve potansiyel suç tehdidi ise mahalleye olan yabancılaşma duygusunun temel motifini oluşturur. Gültepe Mahallesi örneğinde bu durum çok açıkça görülebilir:

Bir hırsızlık veya yaralama olduğunda şikâyet edilirse o suçu işleyenler, mağdur ettikleri insanların başına bela oluyor. Hem suçlu hem güçlüler. Şikâyette bulunsan her yerde rahatsız ediyorlar, bulunmasan hırsızlık, uğursuzluk eksik

olmuyor ama korkuyor insanlar, polise gitmiyor. Polis bir geliyor, iki geliyor. Sonrasında başının çaresine kendin bakıyorsun (Ersavaş, 2009, s. 192).

“Başına bela” olan gettolaşmış çöküntü mekânında yaşamak aynı zamanda kendi başının çaresine bakmaktır; çünkü Altındağ, yukarıda vurgulandığı gibi, adli ve polisiye her tür kamusal hizmetten yoksundur. Çare arayışı daha çok kaçma/kaçınma hissiyle ifade edilmektedir. Damgalı mekânın mukimi yaşadığı mahalden uzaklaşma, kaçma ve kaçınma hissiyle kurtulmaya çalışırken mekânla özdeş kendiliğinin Öteki tarafından nasıl konumlandırıldığının da farkındadır. Mekâna yabancılaşma, anlamını yitiren mekânın yarattığı “tehdidin” sadece mekânda yoğunlaşan, sıklaşan şiddet ve suç unsurlarından ibaret olmadığını, fakat aynı zamanda, “dışarıklı” Ötekinin söz konusu “tehditten” çöküntü mekânından uzak durmasıyla şekillenmektedir. Server Somuncuoğlu Mahallesi sakininin sözleri bu hususu açıkça işaret ediyor:

Çinçin dediğin zaman taksici gelmez buraya. Tanıdığın olursa anca getirir. Ego da 8'den sonra geçmez buradan. Çinçin, Yenidoğan hattına gece 7'den sonra dolmuş da gelmez. Aksam gezmeye git, Gençlik Parkı'na çoluğunla çocuğunla, geri evine gelmeye araç bulamazsın (Bektaş, 2013, s. 230).

Hem içerisinde suçlu alt kültürünün yarattığı potansiyel tehdit hem de dışarıklı Ötekinin tutumu, mekânı ve mukimlerini sosyal olanın marjinallerine iterken, mahallenin yerleşiklerinin bakışından, yaşanan mahallin güven ve huzuru imleyen pozitif anlamı giderek kaybolmaktadır. Sürekli teyakuz halinde olmaya yol açan korku ve güvensizlik hissi yaşanan yere *karşı* temel duygulanımlar olarak belirlemektedir. Gültepe Mahallesi sakininin korkusu bu açıdan yaşamsal bir önemi haiz:

İki tane yirmili yaşlarda oğlum var. Birisi işsiz, diğeri çalışıyor. Mahalledeki kavgadan, gürültüden uzak dururlar, kendi hallerinde çocuklardır. Bizim küçük bahçede güvercin-kuş beslerler. Mahalledeki bela gençlerden birkaçı sürekli rahatsız ediyor benim çocukları. Kuşları verin bize deyip korkutuyorlar, kavga etmeye çalışıyorlar. Çok tembihledim, onlarla kavga etmeyin diye. Bir şey yapacaklar çocuklara. Geceleri kapıyı bacayı kilitliyoruz, yine de korkuyoruz. Geçen haftalarda bahçeye girmiş birileri, çerçöp vardı bir şey de yoktu onları almışlar. Birbirini kolluyor bunlar, onun için korkuları yok kimseden. İşlerine gelmeyen her şeye huzursuzluk, kavga, korkutmayla yaklaşıyorlar (Ersavaş, 2009, s. 188).

Korkunun ve güvensizlik hissini hâkim olduğu mekân, aidiyet kurula-
cak bir yer olmaktan çıkarken aynı zamanda sosyal bağların inşa edilebile-

ceği niteliğini de kaybetmektedir. Söz konusu negatif duyguların yaygınlığı, bölgede yürütülen hemen her çalışmanın bulgularında rastlanabilir.

Diğer yandan, mekâna yabancılaşma gettolaşmış mahallenin sınırlarından öte gidemeyen bir maduniyete de işaret etmektedir. Yoksulluk ve yoksunluğun insanları sıkıştırdığı içe kapalı mahallelerin (*enclave*) genel ekonomik koşullardan kopukluğu ve kendi kapalı sosyo-ekonomik (meşru veya gayrimeşru) işleyişleri bir gettolaşma yaratırken, gettolaşan mahallelerin sakinleri “dış” dünyaya giderek yabancılaşmaktadır. Kök (2011), Hıdırlıktepe’de yürüttüğü araştırmasında bunu açıkça tespit etmiştir:

15 yaşında evlendim bu eve gelin geldim. Kayseri’nin bi köyündeydim önce. Bak geleli yirmi beş sene olmuş. Bu mahalleden çıkmadım. Bol bol hastaneye gittim. Ankara demek hastane demek, bu mahalle demek. Ankara’ya niye geldim ki? Köyümde de böyleydim. Kızılay diyolar, Gençlik Parkı diyolar. Ben hiç gitmedim. Bilmem bi yeri (Kök, 2011, s. 173).

Keza Erdoğan da (2007) Yenidoğan semtinde yürüttüğü araştırmasında benzer bir tablo ile karşılaşmaktadır. Yaptığı görüşmelerin birinde Yenidoğan’da yaşayan görüşmeci Ankara’nın başka hiçbir yerini bilmediğini söylemektedir:

Başka bi yerini bilmiyon mu Ankara’nın?

Bilmiyorum. Ne yalan söyliyim, bilmiyorum işte. Ulus’u biliyom, Dışkapı’yı biliyom.

Ulus’ta nerelere gidiyosun?

Samanpazarı’na gidiyom. Tek orayı biliyom yani.

Dışkapı oraya yakın ama. Oraya gidiyo musun?

I ih, oraya gitmiyorum. Dışkapıya’da gitmiyorum.

E, hayat bu sokakta mı geçiyo şimdi? [Sokak arasını kastederek] Şu arada mı geçiyo?

Hi hi.

Sekiz senedir böyle yani?

Hi hi.

(Ocak ve Erdoğan, 2007, s. 657)

Kent içinde yaşayıp kentin bütünüyle olan kopukluk ve yabancılaşma, istisnai bir durum olmaktan oldukça uzak görünüyor. Yine Yenidoğan semtinde benzer bir içe kapanma ve yabancılaşma başka görüşmeciler tarafından da dile getirilmiştir. Erdoğan durumu şöyle anlatmaktadır:

Zira Selda, Yenidoğan’da oturmasına rağmen Ulus’u ve Dışkapı’yı “gördüğü yerler” arasında sayıyor ve ilaç almak için gittiği Kızılay ve Sincan onun gittiği en uzak yerler muhtemelen (Erdoğan, 2007, s.53).

Öyle görünüyor ki Altındağ'ın çöküntüleşmiş semtlerinde yaşamak bir getto içerisine sıkışmak şeklinde tezahür ediyor. Çöküntü mekânı hem suç ve şiddet tehdidi hem de yoksulluktan dolayı madun bireyin yakın çevresiyle pozitif ilişkilenebildiği bir yer olmaktan oldukça uzak görünüyor. Bu nedenle mekânın çözünümü çelişkili duyguların ifadesinde anlam buluyor. Hem mekândan kaçma/kaçınma ve kurtulma hissine sahip olarak yaşanan mahalleye yabancılaşmak hem de gidecek başka bir yer tahayyülüne sahip olmamak anlamında kentin tamamına yabancı olmak, mekânsal çözümünün Altındağ örneğindeki tezahürü olarak düşünülebilir.

Hinterland Kaybı

Batı kapitalist toplumsal formasyonlarında ekonominin daralma dönemlerinde işgücü piyasasının dışına itilenler, Fordist-Keynesyen uzlaşının yarattığı ekonomik refah sayesinde, kendi topluluklarının (cemaatlerinin) sosyal ekonomilerine ve yardımlaşma/dayanışma ağlarına sığınabilmekteydi. Aile-kabile-klan temelinde akraba dayanışması ekonomik zorlukları masedebiliyordu. Wacquant, yirminci yüzyılın ortalarına kadar Chicago fabrika ve imalathanelerinde işini kaybedenlerin akraba ve kilise cemaatinin kaynaklarından destek görebildiğini belirtirken; günümüzde sosyal dayanışma ekonomisine dayalı bir hinterlandın (iç bölgenin) mevcut olmadığını vurgulamaktadır (Wacquant, 2008, s. 244). Ücretli emek rejiminin dışında kalan nüfusun enformel kolektif dayanışma ağlarından yoksunluğu enformel ve kriminal ekonominin çöküntü alanlarında gelişmesine yol açmaktadır. Formel işin kaybı özellikle dezavantajlı sosyal sınıf ve etnik gruplar için işsizlik ve enformel-kriminal sektör alternatifleriyle dengelenmektedir (Wilson, 1996).

Benzer biçimde, Türkiye'de kent temelli yoksulluk çalışmaları kır-kent arasındaki ilişkiye dayalı dayanışma ağlarının önemini vurgulamıştır. Kentte tutunma mücadelesi veren hanehalkı geniş aile içerisinde kuşaklararası gelir transferi dolayısıyla yerleşik kent mekânının ötesine geçerek bir dayanışma ağı kurmaktaydı (Kalaycıoğlu, 2006; Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2000). Buna karşın, hemşerilik ilişkilerinin ve kökene dayalı dayanışmanın önemli olduğu Türkiye toplumunda, kent yoksulluğunun marjinalleştirici baskısını hafifletebilecek kökene dayalı dayanışma ve yardımlaşmanın neoliberal piyasa *ethosu* ekseninde aşındığı ve giderek zayıfladığı tespit edilmiştir (Şen, 2007, s. 249-92). Bu bağlamda, özellikle çöküntü mekânlarında yaşayan yoksul hanehalkları için kır-kent ikiliğinin ötesine

geçen dayanışma ağları işlevini yitirmeye başlamıştır. Altındağ örneğinde araştırmaların dolaylı olarak ortaya koyduğu bulgular, bölge mukimlerinin sosyo-ekonomik bir *hinterland* olarak kır-kent ya da geniş aile veya topluluk temelli dayanışma ilişkilerinin kopma yönünde olduğunu gösterir niteliktedir (Şen, 2007, s. 288). 2001 krizinin hemen akabinde Erdoğan'ın (2007) Yenidoğan'da yürüttüğü saha araştırmasının bulguları dayanışmanın rolüne dair bir fikir vermektedir. Görüşme tarihinde Yenidoğan'da yaşayan ve doğma büyüme Yenidoğanlı olan görüşmeci, akrabalarının da aynı mahallede yaşamasına rağmen herhangi bir akraba desteğinin söz konusu olmadığını belirtiyor:

Onlar da aynı, aynı bizler gibi. Hiç yani... Seni şu yukarıya bir götürüyüm, hiç... Onlar bizden kötü. Yani, biz nasılız, onlar da öyle. Yok, geçim zorlaşmış... Nasıl anlatıyım? Kelime bulamıyorum ki... (Bora, 2007, s. 670).

Erzurumlu olan görüşmecinin köyde kalan akrabalarının durumuna ilişkin soruya verdiği yanıtta dayanışma ve gelir desteğine ilişkin ipuçlarını veriyor:

Onların da iyi kötü bir tarlaları var kendine göre. Adama gelememi ki korkudan. Ben gidersem orda daha çok aç kalacım, dedi. Hiç olmazsa birkaç tane geyiği var, onları geçiniyo. Onları geçiniyo (...). On altı yaşımda evlendim ben (Bora, 2007, s.671).

Altındağ'da eşi cezaevinde olan kadınlarla yapılan çalışmanın bulguları eşlerin tutuklanması veya hüküm giymesi nedeniyle evden ayrılması akabinde kadınların maddi sıkıntı ve yaşam zorluklarını hafifletebilecek bir dayanışma ağının içerisinde olmadığını göstermektedir (Muşanoviç, 2018, s. 54-6). Çöküntü mekânı, hanehalklarının kökene dayalı dayanışma ve alternatif gelir ağlarından giderek mahrum oluşu, yoksulluğu ve yoksunluğu derinleştirirken insani sosyal varoluşun marjinalleşmesine de sebep olmaktadır. Alt sınıfın en yarınsız kesimlerinin belirli bir mekânsal izolasyon içerisinde dayanışma ve alternatif gelir ağlarından yoksun kalışı, ücretli emek rejiminin dışına çıkan ve enformel ekonomik faaliyetlerle hayatta kalmaya çalışan alt sınıfların kriminal sektöre yönelimini-eğilimini artırır bir faktör olarak düşünülmelidir.

Sosyo-sembolik Parçalanma

İleri marjinalleşme, bir yarınsızlaşma (*precarization*) sürecidir; kolektif emeğin giderek parçalanması, heterojenleşmesi ve atomize olmasıdır. Ücretli emeği konsolide eden ve tek tipleştirme eğiliminde olan kapitalist top-

lumsal formasyonun önceki evrelerinden farklılaşarak sergilediği cari eğilim, emeğiyle geçinmek zorunda olan kitleleri daha çok yarınısızlaştırma ve proleterdişilaştırmasıdır (*deproletarianization*). Yarınısızlaşan ve sosyal vasfını yitiren ücretli emek gücü kategorisinde bulunan kesimler, yaşadıkları kenttin damgalı bölgesinde giderek hem kendilerine hem de daha geniş ölçekte topluma yabancılaşırken; kolektif bir kurtuluş tahayyülünü mümkün kılacak ortak bir repertuar ile dil, imge ve göstergeler bütününlü oluşturabilecek gücü de yitirmektedir (Wacquant, 2008, s. 245). Keza, hayatta kalma mücadelesinde birbirine rakip hale gelen yarınısız, geçici nitelikte çalışanlar, kısa zamanlı, belirli süreli işçiler, sosyal haklardan mahrum olanlar ile dilenci, evsiz, sapkın, gayrimeşru iş yapanlar ve dahi etnik azınlıklar ile göçmenlerin nasıl ortak bir dil ve aidiyet geliştirebileceği başlı başına bir sorun olarak karşımızda durmaktadır (Wacquant, 2008, s. 246).

Yukarıda bahsederken vurguladığım dayanışma ve yardımlaşmanın erozyona uğraması kolektif kimliği de şüphesiz etkilemektedir. Nitekim Altındağ'da gecekonduların yaşamının oluşturduğu "geleneksel" kolektif aidiyetin kentsel dönüşümle birlikte önemli ölçüde zayıfladığı tespit edilmektedir. Şimdi nostaljik bir geçmiş olarak görülebilecek gecekonduların yaşantısı kendine dair imgeleri kolektif süreçlerle kurarken aynı zamanda özgün bir kültürel dokuyu da pekiştirmiştir. Burada dikkat edilmesi gerek husus, çöküntü alanlarında yaşamış ve yerinden edilmiş olanlar tarafından nostaljikleşen unsurların komşuluk ve koruma-kollama gibi kolektif çağrışımı olan gösterenlerle telaffuz edilmesidir. Gecekonduların yapımı ve yaşantısının getirdiği zorluklarla mücadelenin kolektif yönü, komşuluk ilişkilerinin koruyucu ve kollayıcılığı ile ortakçı yönlerini dile getirirken açığa çıkıyor:

Komşularımızla yakındık, iyiydik. Kendi evimiz gibi girip çıkardık. Çekinmezdik. Kardeş gibiydik. İyi anlaşıyorduk. Aynı gayrımız yoktu. ... Gecekonduda bacı gibiydik.

Aynı bacı kardeş gibiydik. Çocuklarımız, kocalarımız hepimiz bacı kardeş gibiydik. Günlük yemeğimizi bir onlarda bir bizde yerdik (Erman, 2011, s.186).

Erman (2011)'in görüşmecileri yardımlaşma ve dayanışma ağlarının işletildiği bir mekân olarak kentsel dönüşüm öncesi Altındağ gecekondularının bu niteliğini 2006 sonrasında yıkımların başlamasıyla yitirdiğini belirtmiştir. Gecekonduların bahçeli oluşu kır yaşamının muhtelif öğelerini pastoral tarzda üretebilmeyi mümkün kılarken gecekonduların yerleşiklerinin çok katlı apartmanlara taşınmaya zorlanması kolektif aidiyeti parçaladığı

kadar, aynı zamanda, kent içerisinde ve kente rağmen kır yaşamına içkin otantik deneyimleri de ortadan kaldırmıştır:

Sabah kalkıyordum, hemen dışarı çıkıyordum yazın, ekiyordum, suluyordum. Meyvelerini yiyordum taze taze. Bir kuşum vardı, her gün öterdi cıvı cıvı. Severdim bahçeyle uğraşmasını, uğraşıyorduk devamlı (Erman, 2011, s. 183).

Bu tip pozitif duygulanımların son bulmasını ifade eden yerinden edilme sadece yabancılaşmayı değil, kolektif bir kimlik inşası için gerekli motivasyonu da erozyona uğratmaktadır. Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında başlatılan gecekonduların yıkım ve yerleşik nüfusun yerinden edilmesi süreci kolektif niteliği haiz komşuluk ilişkilerini atomize ederek parçalamıştır. TOKİ konutlarına yerleştirilenlerin önemli bir bölümü geleneksel/kırsal yaşam tarzını yeni meskenlerinde sürdürmeye çalışırken, sosyo-ekonomik ve kültürel bir adaptasyon sorunuyla karşılaşmış, çoğunluk taksitle borçlandırılarak konutlara yerleştirildiği için geçim maliyeti ekonomik durumlarını sarsmış, çok katlı, asansörlü ve belirli kurallar dayatan apartmanlara alışmakta zorluk çekmiş ve yeni konutlarından başka bölgelere taşınmak durumunda kalmıştır (Erman, 2011, ss. 189–93). Yerinden edilen nüfus, kendilerine özgü yaşam tarzını sürdürebilecekleri Ankara'nın kuzeyinde Hüseyingazi ve Sincan gibi bölgelere göçerek çözüm bulmaya çalışmaktadır. Gecekonduların mahallesinin yarattığı dinamik sosyo-kültürel ve ekonomik yaşantı yeni yerleşim alanlarında ve konutlarda kolektif olarak yeniden üretilmediği için, gecekonduların imgesi pozitif yüklü bir gösteren olarak "bereket" ile özdeşleşirken TOKİ imgesi ise negatif yüklü bir gösteren olan "geçim derdi" ile telaffuz edilmektedir:

Buraya bir çivi vurursun para. Asansör parası, çöp parası, su parası. Her şey para. Orada suyumuz gelirdi, ısımız, yardımımız gelirdi. Gecekondulara kurban olayım (...) bereket, bereket (...) önceden bak böyle içeriden suyun akardı. Bebeber hep perişan. Ama Allah senin üstünde duruyordu. Evinin bir eksikliği kalmıyordu. (...) Şimdi boğazından kesiyorsun, elektrik ödüyorsun, aidat ödüyorsun (Hatıboğulu Eren, 2014, s. 280).

Gecekonduların yaşamını geride bırakan nüfusun gittiği yerde komşuluk ve hemşerilik ilişkilerinin ortadan kalktığı düşünülürse yerinden edilen ve sürülen nüfus, yeni yaşam-alanında ortak bir dili kuracak ve yeni koşullarla mücadele edebilecek bir potansiyeli oluşturmanın oldukça uzağına düşmektedir. Yabancılaşmanın derinleştiği yalnızlaşma süreçlerinde yerinden edilen nüfusun geçim sıkıntısı ve hayatta kalma kaygısıyla baş edebilmele-

rini sağlayabilecek bir kolektif çabayı üretecek potansiyel bulunmamaktadır. Nitekim, gecekonduluların tahliye ve yıkım sürecinde gecekonduluların önemli bir bölümünün TOKİ apartmanlarına geçmek için evlerini terk etmesi, kalıp direnmek isteyenlerin yaratabileceği mücadeleyi de ketlemiştir:

Dedim gelin yürüyüş yapak, dedik, evimizi versinler öyle yıkak, dedim. Yükleyen geldi, yükleyen geldi. Benim iki yetişkin kızım vardı, duramadım (Erman, 2011, s. 188).

Mekânın kolektif kültürü ve direnişinin zayıflamasıyla birlikte hayatta kalma çabası ve ailesel yükümlülükler dönüşüme karşı politik mobilizasyon ihtimalini de engellemektedir. Çöküntüleşen mekân politik direniş ve imkanları ortadan kaldırırken madun bireyleri yalnızlığa ve sorunlarla bireysel yüzleşmeye itmektedir. Bu tablo içerisinde alternatif bir yaşamı kolektif temelde inşa edebilecek ortak bir dil, repertuar ve pratikler bütünüünün gelişebilmesi ise mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, kolektif politik potansiyelin aşındığı ve fakat tek başına hayatta kalma gayesinin öne çıktığı süreçlerde ayakta durabilme ve "yırtma" tahayyüllerinin gayrimeşru fırsatları bir "idare etme sanatı" olarak dışlamayacağı, Altındağ bağlamında ileri sürülebilir (Erdoğan, 2007, ss. 76-83). Keza Bektaş (2011) ve Bektaş ve Yücel'in (2013) bulguları Altındağ'ın muhtelif semtlerinin çöküntüleşme süreçlerinde uyuşturucu ticareti ve gayrimeşru faaliyetlerin ne denli yaygınlaştığını ortaya koymaktadır.

Değerlendirme

Bu yazıda iki noktayı vurgulamaya çalıştım: İlki, suçlu alt kültürünün oluşum koşulları basit bir nedensellikte mekânsal faktörlere indirgenemez; mekân, suçu kendiliğinden üretmez. İkincisi, failliği/aktörlüğü inşa edecek unsurlar psikososyal, sosyo-ekonomik, kültürel ve uzamsal çok sayıda faktörün çoklu ilişkiseliliği çerçevesinde anlaşılabilir bir sosyal görüngü niteliğindedir. Ankara'nın Altındağ ilçesinin damgalı semtlerinin kamusal ölçekte kriminal "şöhretinin" Türkiye'nin küresel kapitalizme eklenmesi sürecinde ve bir modernleşme projesi dahilinde siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel açılardan geçirdiği dönüşümün kent uzamında yarattığı özgüllüklere dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir başka deyişle, ekonomik ve sosyal açıdan hızla gelişen ve modernite ekseninde dönüştürülmek istenen kentin cazibesi ile kırsal kesimde âtlı kalan, yoksullaşan ve bu nedenle ekonomik imkânlar sunan kente göç etmekten başka seçeneği olmayan nü-

fusun çaresizliği arasındaki diyalektiği görmeksizin gecekondular ve mekânsal çöküntüleşme olgusunu anlamak mümkün değildir. Benzer biçimde, neoliberal küresel kapitalizmin kent mekânında yarattığı dönüşüm ve dinamiklerin hali hazırda gecekondular alanlarını çöküntüleştirici ve gettolaştırıcı etkisini dikkate almaksızın suç ve suçluluk görüngüsü de pek anlaşılabilir bir mesele olmayacaktır. Wacquant'ın Batı kapitalist toplumsal formasyonlarında tespit ettiği ücretli emeğin sosyal vasfının yitimi, makroekonomik bölgesel süreçlerden kopuş, bölgenin kamusal/sosyal damgalanması, mekânın çözünümü ve yabancılaşma, *hinterland* kaybı ve sosyo-sembolik parçalanma şeklinde tartıştığı ileri marjinalleşmenin altı belirleyici unsuru, enformel ve kriminal sektörlerin oluşum koşullarını anlamak adına son derece önemli bir tipoloji-referans noktası teşkil etmektedir. Altındağ örneğinde, ileri marjinalleşme dinamiklerinin geçerli olduğunu; işsizlik, düşük ücret ve sosyal koruma yoksunluğu ve mekânsal yabancılaşmanın tezahür ettiği, fakat, dayanışma ile politik direnişi mümkün kılacak kolektif bir tahayyül ve dilin de aşındığı bir süreçte, kriminal ekonomik faaliyetlerin hayatta kalma stratejisi olarak belirlediğini tespit etmek mümkündür. Öte yandan, arka plan faktörleri olarak suçluluğun maddi oluşum koşullarını etkileyecek sadece bu altı unsuru dikkate almak, suçluluk görüngüsünü anlamak adına yeterli olmayacaktır. Bu nedenle, çöküntüleşmiş ve gettolaşmış mekânda öznelerarası karşılaşmalar da son derece önemlidir. Çin'inde namı duyulmuş bir "gayrimeşhur" olmanın ne ölçüde önemli olduğunu hem Güney'in metinlerinden hem de son dönem araştırma bulgularından çıkarmış durumdayız. Damgalı mahallerin gençleri ile suçlu sosyal tiplerin arasındaki etkileşim, suçlu alt kültürünün kendine özgü kodlarının öğrenimi ve içselleştirilmesini kavramak bakımından dikkat edilmesi ve incelenmesi gereken süreçlerdir. Çöküntü mekânları içerisinde bireyselleşmiş sosyal yörüngelerdeki psikososyal uğrakların çözümlenmesi, suçlu alt kültürünün maduniyet ve yoksunluk ortamındaki çekiciliğini anlamak adına üstlenilmesi gereken bir çabadır. Bu bağlamda, çöküntüleşmiş mekânlardaki suçluluk hallerini anlama ve açıklamaya çalışırken lenslerimiz çok boyutlu olmak durumundadır.

Extended Abstract

İleri Marjinalite Perspektifinden Altındağ'a Bakış: Suçun Mekânı, Mekânın Suçu mu?

*

Boran Ali Mercan
Ankara Üniversitesi

The literature of Turkish social sciences sets up the relationship between space and criminality in a quite sociologically positivist manner, relying on causality and reductionism. This article thus aims to deconstruct this relationship by a multidimensional perspective including socio-economic and cultural ones but also without excluding the role of psychosocial processes. By the case of Ankara's district Altındağ, this paper suggests Loïc J. Wacquant's dispositional theory of action and sociology of advanced marginality in order to understand the formative conditions of criminal agency. The dispositional theory of action lays out the formative principles of a specific habitus by drawing attention to the transformation of the subject into a canny agent of various criminal fields through the acquisition of necessary bodily and mental dispositions. In so doing, Wacquant analytically dissects the formation of habitus into conative, cognitive and affective parts, all of which involve in moulding the understanding, appreciation and perception of an agent in a way as to lead her to acquire the sense of game and improvise actions in specific fields. This theoretical-methodical guidance registers the importance of space in shaping agency required by rules of various fields – in our case street-criminal cultural field. However, the agent's capacity of improvising and adapting herself to extant milieu is not something to be reduced to the space: there is more to the space. This excess, in Wacquant's new formulation of the theory of social practice, is explicitly referred to the psychosocial dimension of habitus. As argued in this piece, the latter can be thoroughly investigated by making use of psychoanalytical categories in order to reveal and understand the inner-world of agents in the dynamic interactions with their extant milieu. The disadvantaged, lower-class youth's encounter with

criminal social types is an affective process in triggering symbolic identificatory acts and acquiring certain bodily and mental dispositions. Undertaking such a psychosocially-attuned approach, the paper discusses the necessity of examining the inner-world experience of disadvantaged, lower-class youth of Altındağ in a stark contrast to the general claims of the Turkish literature of urban and police studies that attribute the space of slums the main responsibility of producing crime and criminality. On the other hand, the formation of criminal social types in slums cannot be only explained on the basis of psychosocial dynamics. The socio-economic conditions of the extant milieu are of significance in preparing given conditions into which the subject was born and has no control whatsoever. Here comes in the macro-level analysis that prepares the conditions of possibility for some certain forms of subjectivities. It is a fact that criminal subjectivity is frequently seen within ghettoised-slummed areas more than anywhere else. In the case of Ankara, Turkey, criminality is mainly attributed to Altındağ because it has lacked of economic opportunities and public social services. But this generic observation needs a more subtle thinking. Altındağ has both a specific history in the urbanisation process of the capital and also has undergone a radical transformation in the last three decades or so. Both the modernisation process of Turkey and the recent effects of neoliberal-global capitalism have made Altındağ a unique case in the history of the capital. The urban plans in the early modern period of the republic could not estimate the increasing level of domestic migration in ongoing years and the topographical thresholds, out of the plan's predictions, provided space for migrated population. On the physical thresholds, the absence of sanitation, infrastructure and other public services long deprived the area of an average level of living standards required by any modern city life. This created a city in the city: an inner-city. By the pressure of migration in later years, and the spatial proximity of the district to economic opportunities within the city centre, Altındağ could not absorb migrants and thus could not provide regular income and job. The result was the urban sprawl, heterogeneous population and increasing criminality. Thus, the slummed and dilapidated character of the district has followed the unprecedented consequences of modernisation and the articulation of the country into global capitalism. To understand and explain the recent nature of slummisation and later hyperghettoisation, Wacquant's sociology of advanced marginality furnishes us with rich and useful insights on the transformation of metropolitan areas under the effect of

global capitalism all over the world. His oeuvre *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality* puts a reference point to disentangle complex and sophisticated processes of the neoliberal urban transformation from a comparative perspective. The six principles of advanced marginality as he discussed the book hold importance in examining the case of Altındağ. Exploring these six points in turn, desocialised wage labour tells the collapse of the Keynesian social welfare consensus and the emergence of precariousness as a norm; functional disconnection from macroeconomic trends refers to a radical break of poverty areas from general macroeconomic policies of the government all over the country; territorial stigmatisation is the overall derogatory labelling effect of public policies putting this stigma specifically on desolated and poverty-stricken areas; spatial alienation designates the containment of poor, deprived population including excluded lower-class, ethno-racially mixed groups who cannot integrate themselves into the social hierarchy even if they wish to do so; loss of hinterland is the term that tells the absence of social solidarity networks during the times of economic crisis to which lowest sections of the working-class could resort as a supportive source; finally and socio-symbolic fragmentation expresses the loss of potency, common symbol and language among the most precarious sections of working class to be able to put up a collective struggle against the neoliberal capitalist market forces and values. With the impact of neoliberal global capitalism, while desocialised wage labour, functional disconnection from macroeconomic trends, territorial stigmatisation, spatial alienation, loss of hinterland and socio-symbolic fragmentation have all aggravated poverty and deprivation in the Altındağ slums, they have also driven informal and criminal sectors as a single alternative. In these conditions, the subject's encounters with criminal social types is of significance in advanced marginalised slums/ghettoised neighbourhoods; the psychosocial interaction between the stigmatised neighbourhood's youths and criminals renders possible the acquisition of the criminal subculture's peculiar bodily and mental dispositions. In short, we should have multidimensional lenses to understand and explain criminal subjectivities intensified within slum areas.

Kaynakça/References

- Açıkgöz, A.T. (2014). *Kentsel dönüşümün ekonomik, mekânsal, sosyal etkileri ve kamu-nun rolü: Ankara Gültepe (Çinçin) örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Alıyev, N. (2016). Kriminoloji Bilim Dalında Suçluluğun "Coğrafi" Bölgesel Tahlili Yönünün Ortaya Çıkması ve Gelişimi. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 18(2), 117-132.
- Akalın, M. (2016). Kentsel dönüşüm projelerinin suç oranlarına etkilerinin değerlendirilmesi: Ankara Altındağ örneği. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 5-33.
- Aktaş Ymanoğlu, M. (2008). *Kent yoksulu gençlerin tüketim toplumunda yaşama deneyimleri: Ankara örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Altınışık Uçar, H. (2015). *Türkiye'de kentsel kimliğin dönüşümü ve soylulaştırma: Ankara Hamamönü örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ataç, E ve Gürbüz, D. (2009). Kentsel mekanda gelişen suça müdahale etmede disiplinler arası güvenlik politikaları. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(1), 25-46.
- Aydın, S. (2012). Ekolojik Tahribat ve Kültürel Çöküş: Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara. Cantek, F. Ş.(Der.). *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara* içinde (ss.57-96). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Aygül, C. (2014). 1940-1950 Yılları Arasında Öteki Ankara: Altındağ. *İdealkent*, 5(11), 250-267.
- Bal, S. (2015). *Altındağdaki kent yoksulu gençlerin gündelik yaşamlarında medya tüketimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Batuman, B. (2002). Cumhuriyetin Kamusal Mekanı Olarak Kızılay Meydanı. G. A. Sargın (Der.). *Ankara'nın Kamusal Yüzleri* içinde (ss.40-76). İstanbul: İletişim.
- Bektaş, Y. (2011). *Ankara eski Altındağ yerleşim bölgesi'nde mekânsal ayrışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Bektaş, Y. ve Yücel, C. (2013). Ankara-Altındağ tepesi gecekondu bölgesi'nde mekânsal ayrışmanın gözlenmesine yönelik bir araştırma. *Megaron*, 8(2), 115-129.
- Bora, A. (2007). Şermin: "Hemen kanal değiştiriyorum". N. Erdoğan (Der.). *Yoksuluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görüntüleri* içinde (ss. 667-679). İstanbul: İletişim.
- Bourgois, P. (2003). *In Search of respect: Selling crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bozdoğan, S. (1997). The Predicament of Modernism in Turkish Architectural Culture: An Overview. S. Bozdoğan ve R. Kasaba (Der.). *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey* içinde (ss.133-156). Seattle and London: University of Washington Press.

- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey*. Ankara: UNDP.
- Bulutay, T. ve Taştı, E. (2004). *Informal Sector in the Turkish Labour Market*. Turkish Economic Association, Discussion Paper, 2004/22.
- Cloward, R. A. ve Ohlin, L. E. (1960). *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. Glencoe, IL: Free Press.
- Cohen, A. (1955). *Delinquent boys: The culture of the gang*. New York: Free Press.
- Contreras, R. (2013). *The Stickup kids: Race, drugs, violence, and the American dream*. California: University of California Press.
- Danuşan, E. (2012). *Violation of housing rights via state, as a case of Aktaş neighbourhood, Altındağ* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ, Ankara.
- Delice, M. (2011). How The Routine Activity Theory can Help Police Understand and Prevent Burglary. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(1), 137-154.
- Demir, E. ve Suğur, N. (1999). Özelleştirme Sonrası Çimento Sanayiinde Taşeron İşgücü Kullanımı ve Esnek İstihdam. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. XXIII (215), 162-181.
- Drakakis-Smith, D. W. (1976). Slums and squatters in Ankara: Case studies in four areas of the city. *Town Planning Review*, 47(3), 225-240.
- Duyan Çamur, G. (2010). Yoksulluğun Kadınlığı: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum*, 6(22), 19-29.
- Dündar, Ö. (2001). Models of urban transformation: Informal housing in Ankara. *Cities*, 18(6), 391-401.
- Erdoğan, N. (2007). Yok-sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve "Fark Yaraları". N. Erdoğan (Der.). *Yoksulluk Halleri:Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görüntüleri* içinde (ss. 47-95). İstanbul: İletişim.
- Ocak, E. ve Erdoğan, N. (2007). Ayşenur: "Erbakan var, Derviş var... Bilmem; herhalde onlar devlet. N. Erdoğan (Der.). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görüntüleri* içinde (ss. 651-666). İstanbul: İletişim.
- Erendil, A. T. ve Ulusoy, Z. (2004). İronik karşılaşmalar: kalenin kentle ve kentin kaleyle iki karşılaşması. T. Bora (Der.). *Şehrin zulası Ankara Kalesi* içinde (ss. 221-287). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkip, F. (2010). Community and neighborhood relations in Ankara: An urban-suburban contrast. *Cities*, 27(2), 96-102.
- Erol, D. ve Erdoganaras, F. (2013). The Impacts of Neoliberal Urban Politics on Transformation Process of Poverty; the Case of Altındağ Gecekondu Neighbourhood of Ankara. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 81, 376-383.
- Erman, T. (2007). Çandarlı-Hıdırlıktepe (Altındağ, Ankara) örneği üzerinden suç ve mekan ilişkisi ve mahalleli deneyimleri: Dosya 06. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, 55, 30-34.
- Erman, T. (2011). Ankara kent çeperinin dönüşümüne içeriden bakmak. *İdealkent*, 2(4), 176-196.

- Erman, T. (2012). Yıkılan gecekondu, yapılan TOKİ toplu konut projeleri: Kent yoksulunun yeni yaşam çevresi olarak Karacaören-TOKİ Sitesi. *İdealkent*, 3(7), 38-63.
- Ersavaş, Ö. (2009). *Gecekondu alanlarının dönüşümü: Ankara Gültepe mahallesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Eyyuboğlu, B.B. ve Aktaş, S.G. (2016). Sosyal bilimler ve coğrafi bilgi sistemleri uygulamaları kesişiminde mekân kavramı. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 103-116.
- Güler-Müftüoğlu, B. (2000). İstanbul Gedikpaşa'da ayakkabı üretiminin değişen yapısı ve farklılaşan işgücü. *Toplum ve Bilim*, 86, 118-138.
- Günay, B. (2009). Conservation of urban space as an ontological problem. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26(1), 123-56.
- Güney, Y. (1997). *Soba, pencere camı ve iki ekmek istiyoruz* (6. bs.). İstanbul: Güney Yayınları.
- Güzey, Ö. (2009). Urban regeneration and increased competitive power: Ankara in an era of globalization. *Cities*, 26(1), 27-37.
- Harries, K. D. (1980). *Crime and the Environment*. Springfield, IL: Thomas.
- Hatiboğlu Eren, B. (2014). Geçmişte ve bugün marjinal olanın yarını: Yenidoğan ve Çiçin Bağları üzerine. *İdealkent*, 11(1), 269-285.
- Hayward, K. J. (2012). Five spaces of cultural criminology. *The British Journal of Criminology*, 52(3), 441-462.
- Hayward, K. (2004). Space—the final frontier: Criminology, the city and the spatial dynamics of exclusion. J. Ferrell, K. Hayward, W. Morrison ve M. Presdee (Der.). *Cultural criminology unleashed* içinde (ss.155-166). London: Routledge.
- Hopkins Burke, R. (2009) *An Introduction to Criminological Theory*. Cullompton: Willan.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2001). Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği. İstanbul: İletişim.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1998). Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketlerine etkisi İ. Aydınğün (Der.). *Türkiye'de İçgöç* içinde (ss. 125–151). İstanbul: Tarıh Vakfı Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S. (2006). Dynamics of poverty in Turkey: Gender, Rural/Urban poverty, social networks and reciprocal survival strategies. M. Petmesidou ve C. Papatheodorou (Der.), *Poverty and Social Deprivation in the Mediterranean Area: Trends, Policies and Welfare Prospects in the New Millennium* (ss.218-247) London: Zed Books.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger-Tılıç, H. (2000). Intergenerational solidarity networks of instrumental and cultural transfers within migrant families in Turkey. *Ageing and Society*, 20, 523-542.
- Karakuş, Ö. ve Başbüyük, O. (2010). Sosyal düzensizlik teorisi ve insan ticareti: sistemik kontrol yaklaşımı. *Polis Bilimleri Dergisi*, 12(2), 23-41.

- Karasu, M.A. (2008). Türkiye'de kentleşme dinamiklerinin suça etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4), 255-283.
- Karasu, M.A. (2012a). Kent kültürünün suça etkisi-Şanlıurfa Örneği. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 71-104.
- Karasu, M.A. (2012b). Kent ve suç üzerine kavramsal bir çerçeve. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13 (2), 175-195.
- Katz, J. (1988). *Seductions of Crime: The Moral and Sensual Attractions of Doing Evil*. New York: Basic Books.
- Keleş, R. (2006). *Kentleşme Politikası* (9. bs.). Ankara: İmge.
- Keser, N ve Özel, A. (2008). Geo-Political Position and Importance of Turkey in the Crime Trafficking Between the Continents Asia, Europe and Africa. *International Journal of Environmental & Science Education*, 3(2), 75-81.
- Kırcı, N. (2014). Cultural conflict related to Ankara's housing problem. *International Journal of Architectural Engineering Technology*, 2014, 1, 25-32.
- Kirişçi, K. (2008). Migration and Turkey: the dynamics of state, society and politics. R. Kasaba (Der.). *The Cambridge History of Turkey. Volume 4: Turkey in the Modern World* içinde (ss. 175-198) Cambridge: Cambridge University Press.
- Kongar, E. (1974). Altındağ'da kentle bütünleşme. *Amme İdaresi Dergisi*, 6(3), 59-84.
- Kök, S. (2011). *Kent yoksulluğu ve siyaset: Ankara örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Mercan, B. A. (2018). The making of the professional criminal in Turkey. *Ethnography*, <https://doi.org/10.1177/1466138118779604>.
- Mercan, B.A. (2017). Profesyonel suçlunun oluşumunda duygulanımlar ve eğilimler: Lacan ve Bourdieu ekseninde bir yaklaşım. *Toplum ve Bilim*, 142, 24-55.
- McKenzie, R.D. (1925). The Ecological Approach to the Study of the Human Community R.E. Park, E. W. Burgess ve R. D. McKenzie (Der.). *The city* içinde (ss. 63-79). Chicago: University of Chicago Press.
- Morrison, W. (1995). *Theoretical criminology from modernity to post-modernism*. London: Routledge-Cavendish.
- Muşanoviç, S. (2018). *Eşleri cezaevinde bulunan kadınların yaşadıkları sorunlar ve başa çıkma becerileri: Altındağ sosyal hizmet merkezi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Hacettepe.
- Nalbantoğlu, G.B. (1997). Silent interruptions: Urban encounters with rural Turkey. S. Bozdoğan and R. Kasaba (Der.). *Rethinking modernity and national identity in Turkey* içinde (ss.192-210). Seattle and London: University of Washington Press.
- Newman, O. (1972). *Defensible space*. New York: Macmillan.
- Özsuca, Ş. ve Toksöz, G (2003). *Sosyal koruma yoksunluğu enformel sektör ve küçük işletmeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 591.

- Park, R.E. (1921). *Introduction to the study of sociology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Poyner, B. (1983). *Design against crime: Beyond defensible space*. London: Butterworths.
- Sandberg, S. ve Pedersen, W. (2009). *Street capital: Black Cannabis dealers in a White Welfare State*. Bristol: The Policy Press.
- Sargın, S. ve Temurçin, K. (2009). *Türkiye'nin suç coğrafyası: Şehir asayiş suçları*. Ankara: Beyaz Kalem Yayınları.
- Shaw, C.R. ve McKay, H.D. (1972). *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Şen, M. (2007). Kökene dayalı dayanışma-yardımlaşma: "zor iş..." N. Erdoğan (Der.). *Yoksulluk halleri: Türkiye'de kent yoksulluğunun toplumsal görüntüleri içinde* (ss. 249-292). İstanbul: İletişim.
- Şenses, F. (2000). Neoliberal ekonomi politikaları, işgücü piyasaları ve istihdam. 2000-2003, *Petrol-İş Yıllığı* içinde (ss. 149-162). İstanbul: Petrol-İş Yayını.
- Şenyapılı, T. (2000). Enformel sektör: Devingenlikten durağanlığa / gecekondu-laşmadan apartmanlaşmaya. *Yoksulluk içinde* (ss. 161-180) İstanbul: TESEV.
- Şenyapılı, T. (2004). *'Baraka'dan gecekonduya Ankara'da kentsel mekanın dönüşümü: 1923-1960*. İstanbul: İletişim.
- Şenyapılı, T. ve Türel, A. (1996). *Ankara'da gecekondu oluşum süreci ve ruhsatlı konut sunumu*. Ankara: Batıbirlik.
- Taş, B. ve Akça, F. (2015). Coğrafi bakış açısıyla ödemiş şehirde kişiye karşı işlenen suçlar. *Türk Coğrafya Dergisi*, 64, ss. 61-68.
- Tekeli, İ. (1997). *Kırda ve kentte dönüşüm süreci: bağımlı kentleşme*. Ankara: Mimarlar Odası.
- Thrasher, F. M. (1927). *The gang*. Chicago: University of Chicago Press.
- Türker-Devecigil, P. (2005). Urban transformation projects as a model to transform gecekondu areas in Turkey: The example of Dikmen Valley–Ankara. *International Journal of Housing Policy*, 5(2), 211-229.
- Uzun, B. ve Simsek, N. C. (2015). Upgrading of illegal settlements in Turkey; the case of North Ankara entrance urban regeneration project. *Habitat International*, 49, 157-164.
- Ünlü, M. ve Büyükgüçlü, A. (2017). Türkiye'de suç coğrafyası kavramının emniyet teşkilatı eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 36, 26-32.
- Yasa, İ. (1970). Gecekondu ailesi: Geçiş halinde bir aile tipolojisi. *AÜSBF Dergisi*, 25, 9-18.
- Wacquant, L.J. (2002). From slavery to mass incarceration. *New Left Review*, 13, (Jan–Feb) 41-60.
- Wacquant, L. J. (2004). *Body & soul*. Oxford: Oxford University Press.
- Wacquant, L.J. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.

- Wacquant, L.J. (2009). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. Durham and London: Duke University Press.
- Wacquant, L.J. (2016). A concise genealogy and anatomy of habitus. *The Sociological Review*, 64(1), 64-72.
- Wilson, W.J. (1996). *When work disappears*. New York: Alfred A. Knopf.

Boran Ali Mercan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. Yüksek lisansını sosyal ve siyasal teori üzerine Birkbeck, University of London'da, doktorasını ise sosyoloji alanında University of Kent, Canterbury'de tamamlamıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır.

Boran Ali Mercan graduated from Ankara University, Faculty of Political Science. He took MSc in social and political theory from Birkbeck, University of London and PhD in sociology from the University of Kent at Canterbury. He is currently Research Fellow in the Faculty of Political Science.

E-mail: mercan@politics.ankara.edu.tr

Locally Confined Territorial Stigmatization: The Case of “Gypsy” Stigma

*

Özlem Akkaya - Egemen Yılgür
Yeditepe University - Beykoz University

Abstract

Wacquant (2008) argues that the city has become the scene of novel patterns of segregating and stigmatizing ethnic or class groups on a territorial basis in developed countries in the post-industrial era. Drawing on the insights he offers, this study examined the existence of a similar mechanism of urban territorial stigmatization in Turkey, yet as a “developing country.” It compared the cases of territorial stigmatization in two urban quarters of İstanbul: Nişantaşı Teneke and Rumelikavağı Kayadere. A secondary analysis of the available data about these quarters collected by the authors during their recent field studies and also during some archive research, albeit to a more limited degree, revealed that the “Gypsy” stigma attached to them has largely determined their formation and trajectory in interaction with their socio-historical contingencies. It also showed that unlike the cases reported by Wacquant (2008) as regards to developed countries, these stigmatized urban districts in Turkey are not simply the outcome of the process of deindustrialization that accompanies neoliberalism but that their history goes back to the late 19th century. Accordingly, the authors introduced a more nuanced sub-term to handle the aforementioned socio-spatial phenomenon: locally confined territorial stigmatization.

Keywords: Territorial stigmatization, marginalization, discrimination, “Gypsy” stigma, segregation

Yerel Düzeyle Sınırlı Mekânsal Damgalama: “Çingene” Damgası Örneği

*

Özlem Akkaya - Egemen Yılıgür
Yeditepe Üniversitesi Beykoz Üniversitesi

Öz

Wacquant'a göre (2008) post-endüstriyel dönemde gelişmiş ülkelerin kentlerinde, etnik ya da sınıfsal grupların mekânsal temelde ayrıştırılmaları ve damgalanmalarının yeni örüntüleri ortaya çıkmıştır. Onun öngörülerinden hareketle, bu çalışmada bu kez “gelişmekte olan bir ülke” olarak Türkiye’de kentsel mekânsal damgalama olgusu ile benzerlik gösteren bir mekanizmanın varlığı inceleme konusu yapılmıştır. Çalışma kapsamında İstanbul’un iki mahallesindeki mekânsal damgalama örnekleri karşılaştırılmıştır: Nişantaşı Teneke ve Rumelikavağı Kayadere. Yazarların yakın dönemlerde gerçekleştirdikleri saha çalışmalarında ve daha kısıtlı bir düzeyde olsa da bazı arşiv araştırmalarında mahalleler hakkında topladıkları verilerin ikincil analizi, bu mahallelerin “Çingenelik”le damgalanmasının, oluşumlarını ve yörelerini sosyo-tarihsel olumsuzluklarıyla etkileşim içinde büyük ölçüde belirlemiş olduğunu açığa çıkarmıştır. Aynı zamanda çalışmada ortaya konulan bulgular, Wacquant’ın (2008) ele aldığı gelişmiş ülkelerdeki örneklerden farklı olarak, Türkiye’deki bu damgalanmış kentsel yerleşim alanlarının basitçe neoliberalizme eşlik eden sanayisizleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmadıklarını ve bu mahallelerin tarihinin geç 19. yüzyıla uzandığını göstermiştir. Sonuç olarak yazarlar, söz konusu sosyo-mekânsal fenomenin ele alınabileceği daha nüanslı bir alt-terim önermişlerdir: yerel düzeyle sınırlı mekânsal damgalama.

Anahtar kelimeler: Mekânsal damgalama, marjinalleşme, ayrımcılık, “Çingene” damgası, ayrışma

Introduction: territorial stigmatization in the post-industrial society

The concept of territorial stigmatization developed by Loïc Wacquant (2008) provides crucial analytical opportunities to scholars. The adoption of the mechanism indicated by this concept as an explanatory model for a specific form of urban poverty concentrated in socially marginalized areas reveals the diversity in the field and encourages theoretical attempts to improve the concept to a more nuanced level. In this paper, we discuss its suitability to handle two local neighborhoods carrying the “Gypsy” stigma, which emerged in the last quarter of the 19th century Ottoman capital and which demonstrate certain distinctions from the cases studied by Wacquant (2008) as regards to the post-industrial era.

Wacquant’s (2008) widely-cited study *Urban Outcasts* is the outcome of a decade long theoretical and empirical inquiry on the causes, forms, and consequences of urban poverty in the United States and Western Europe in the post-Fordist/post-Keynesian era. Wacquant (2008) started this daring endeavor first by focusing on the instances of “polarization from below,” (p. 259) as he names the rebellious protests that occasionally emanated from the stigmatized urban areas of developed countries like France, Britain, and the USA throughout the 1980s and 1990s. The mainstream media in the West mainly regarded these protests as the materialization of an ethnicity-based unrest. However, what first caught a suspicious eye as regards to them was that their participants were not as ethnically homogeneous as the mainstream media suggested. Although their participants expressed open objection to ethnic discrimination, and although it was purportedly ethnic discrimination that turned their disquiet into massive resentment in each particular case, something more than mere ethnic resentment did actually mobilize them, as their activities and slogans implied (Wacquant, 2008, p. 23).

Wacquant (2008) argues that these protests were, in fact, a reaction to the processes of mass unemployment, deproletarianization, and socio-spatial relegation characterizing the post-Fordist/post-Keynesian era, as well as a reaction to the stigma accompanying them, a stigma which is related not only to an ethnic but also to a territorial identity (pp. 24-25). According to him, the city of the post-industrial period in developed countries has been the scene of the materialization of a new regime of urban poverty in the form of socio-spatial relegation and exclusionary closure, both in practice and in perception. This phenomenon is mainly the outcome of the forces of

deindustrialization and of the withering away of the welfare state from the urban core, and it implies the reconfiguration of the urban space along novel lines of polarization that differ from those observed in the Keynesian period (Wacquant, 2008, pp. 2-3).

People living in stigmatized urban areas, those carrying the burden of "advanced marginality" as Wacquant (2008, p. 3) defines them, are exempted from access to many socio-economic and cultural opportunities on the basis of their group characteristics like race, ethnicity, language, place of origin, social background, and descent. They are deemed redundant by the post-Fordist reorganization of the economy and deprived of the benefits of the welfare state, accordingly (Wacquant, 2008, p. 169).

These socio-spatial formations, "situated at the very bottom of the material and symbolic hierarchy of places that make up the metropolis," as Wacquant (2013, p. 3) writes, take different names in each particular society in North America, Western Europe and South America. They are called "ghetto"¹ in the United States, "*banlieue*" in France, "*degi-adati*" in Italy, "*problemonrade*" in Sweden, "*favela*" in Brazil, and "*villamiseria*" in Argentina, to name but a few. However, they share a striking commonality: Not only from an outsider's but also from an insider's perspective, they are known to be "lawless zones," "problem estates," "no-go areas," and "wild districts." They are thought to be characterized by a sheer lack of a sense of security and order not only in actual but also in perceived terms (Wacquant, 2013, p. 1). Indeed, this general perception, communicated across various media, contributes powerfully to constructing their reality (Wacquant, 2008, p. 1) and reinforces the stigma the inhabitants of these neighborhoods are condemned to carry.

Furthermore, this territorial stigma has a "nationalized and democratized character" in that the names of such stigmatized lots are spread by the mass media, politicians, and scholars, so that the image of "no-go areas" becomes a part of ordinary citizens' daily discourse in addition to that of the political and cultural elite (Wacquant, Slater, and Pereria, 2014, p. 1273). Another related mechanism is the racialization of their inhabitants through the overemphasis of their selected features or the creation of a distorted

¹ Wacquant (2012) elaborated a conceptual model whereby he established the notion of ghetto as a clearly-delineated analytical instrument to limit its occasional uses in social sciences and to distinguish it from similar urban phenomena such as ethnic clusters.

image to signify their neighborhoods in which the “exotic” and the “darker” elements that constitute the local demography are made more salient. While the exaggeration of cultural differences implies an assumed divergence from the dominant societal norms, the class positioning of the inhabitants of these areas becomes almost invisible. The living conditions in these stigmatized districts incite negative feelings and reactions among their residents, which, in turn, provides a seemingly legitimate excuse for the aggrandizement of the penal apparatus of the state and its employment in most brutal ways (Wacquant, Slater, and Pereira, p. 1274).

As Wacquant (2008) demonstrates, the experiences of the inhabitants of stigmatized urban areas in France and the USA bear important similarities. In the former case, to live in the *banlieue* has been associated with confinement into a restricted space, much as in a “trap,” not only by the mainstream media and by outsiders but also by its inhabitants themselves. Most particularly, since they come across distrust by employers as soon as they mention where they live, this territorial discrimination hampers their job seeking (Wacquant, 2008, p. 174), especially in the formal sector, and, in turn, contributes to the solidification of local unemployment in the *banlieue*. Thus, they are usually forced to reticence and try to hide their residence addresses in their interactions with the outside world (Wacquant, 2007, p. 68). Territorial stigmatization has an effect on their interactions not only with employers but also with representatives from the state apparatuses, like the police, the courts and the local bureaucracy, which almost immediately change their way of conduct and procedures against those coming from stigmatized districts (Wacquant, 2008, p. 174).

In a similar vein, people from the American ghetto are automatically presumed to be socially unworthy and morally inferior in the dominant culture. In turn, like those from the French *banlieue*, they are aware that living in a stigmatized part of the metropolis imposes a handicap on them in the labor market. Thus, in their everyday interactions with the outside, they deny belonging to the ghetto community and try to put a distance between themselves and the stigmatized area’s derogatory images that abound within the mainstream (Wacquant, 2008, pp. 175-76).

Even so, Wacquant (2008) suggests that urban marginalization does not follow the same pattern in each developed society. It rather emerges as a peculiar outcome of the historical intersection of the forces of racial/ethnic domination, class inequality and state action and/or indifference in a country. That is why it is necessary to embed the specific forms that this urban

socio-spatial phenomenon takes in the historical matrix of class, state and space characterizing each society (Wacquant, 2008, p. 2).

In this regard, the structures and mechanisms of urban marginalization in the French and American cases show significant divergences despite the commonalities in the life-experiences and demographic profiles of their inhabitants (Wacquant, 2008). Among all other things, they differ in the nature of segregation, poverty, and isolation experienced. What is at stake is not merely a quantitative difference but more than that: The *banlieue* in France has not arisen from the same criteria of social classification as the American ghetto (Wacquant, 2008, pp. 145-50). According to Wacquant (2008), the most fundamental difference between the French *banlieue* and the black ghetto in the USA is actually related to the nature of the stigma they are associated with: While it is essentially residential in the former, it is inseparably spatial and racial in the latter (p. 181).

When they were first erected in the early 1960s, French *banlieues* were expected to accommodate the members of lower social classes, like repatriates from formerly French Algeria, displaced inhabitants of the suburban shanty-towns of the previous decade, and immigrant workers and their families. Initially, they were considered great projects welcoming people enthusiastically and giving them inspiration and hope for their future. In almost a decade, however, as middle class families abandoned *banlieues*, this optimistic view gradually began to be replaced by images of disintegration and fear, especially with the accompanying rise of unemployment among their inhabitants. By the end of the 20th century, this pressure of stigmatization had increased sharply as a result of the proliferation of discourses about the assumed importation of the American style ghetto to France with all the problems it was identified with. In fact, the *banlieue* was designated as the "cell of Arab poverty and disorder," in some way referring to the "ethnicization" of the French urban space (Wacquant 2008, pp. 170-71).

Although the French *banlieue* has assumed the characteristics of an ethnicity-based area of confinement in recent years, the form of stigmatization accompanying it more or less reflects its territorial nature, and it is typified by a fundamentally heterogeneous population whose isolation is somehow mitigated by the presence of public institutions caring for the needs of the urban poor (Wacquant, 2008, p. 5). On the other hand, in the US case, the communal black ghetto of the mid-20th century had been a compact and self-enclosed socio-spatial entity in which black people from all classes live as a community bound together by institutions specific to themselves and to

their place of settlement (Wacquant, 2008 p. 3). However, in the neoliberal period, with the withdrawal of the labor market and the welfare state from the urban core, accompanied by more brutal deployment of the repressive state apparatuses, the communal ghetto was replaced by a novel territorial and organizational configuration, the “hyperghetto,” (Wacquant, 2008, pp. 3-5), characterized by double segregation depending on both race and class. Therefore, Wacquant (2008) concludes that compared to the French *banlieue*, not only is the American ghetto a more homogeneous environment in ethnical and demographic terms, but it is also characterized by weaker levels of state penetration and, correspondingly, by more extreme levels of physical and social insecurity (pp. 197-98).

These analytical and conceptual tools developed by Wacquant have inspired many scholars to handle the contemporary socio-spatial exclusion of Roma² and of other communities classified as “Gypsy,” from a wider theoretical perspective.

Some of these directly use the conceptual tool set developed by Wacquant to examine the contemporary experiences of territorial stigmatization of Roma. To illustrate, Powell and Lever (2017) have adopted Wacquant’s frames of “ghettoization” and of “advanced marginality” to analyze the deepening stigmatization of the Eastern European Roma in the post-communist period. They maintain that the “loss of the economic function” in the era caused similar transformations to those that occurred in the American ghetto as a result of the process of deindustrialization (Powell and Lever, p. 690-91).³ In this regard, Vincze (2013) argues that the development of advanced marginality in the Roma context began in the 2000s. According to him, the deteriorating living standards in working class settlements as a result of the depression in the communist economy in the 1980s and the following restructuring of the housing sphere in the 1990s triggered this phenomenon (p. 220). Along those lines, Stejskalova (2013) checks the suitability of the concept of ghetto as coined by Wacquant to define the “socially

² The term “Roma” refers to the self-identification of a particular peripatetic or former-peripatetic ethnic group, including Romani speakers and their descendants who have lost their ancestral language in time (Matras, 2004a).

³ Powell (2013) has preferably utilized the notion of ghetto rather than the more complex one of “advantaged marginality” as an analytical tool to handle the stigmatization and marginalization of “Gypsy-travellers” in urban settlement sites in the UK (p. 119).

excluded Roma areas" in Czech cities, the inhabitants of which largely lost their opportunities to work in industry after the collapse of the old regime. She points out that the non-Roma majority developed strong anti-Roma prejudices and stereotypes, and, thus, the perception of Roma as "criminals, parasites and the welfare-dependent" became prevalent (Stejskalova, 2013, p. 9). Filcak and Steger (2014) also draw parallels between the cases of hyperghettoization that Wacquant (2008) discusses and the alienated and marginalized Roma communities in Slovakia: The local settlements (*osada*) not only demonstrate many characteristics of Wacquant's ghetto but also have started to evoke the notion of hyperghetto, in their view (Filcak and Steger, 2014, p. 5). Still, Walach (2015) argues that the "socially excluded neighborhoods" in Czech cities cannot be considered as completely identical with the cases exemplifying Wacquant's notion of advanced marginality (pp. 141-142). The identity discourses developed by the inhabitants of these stigmatized areas in the Czech Republic have rather a mixed nature and reflect diverse strategies (Walach, 2015, p. 171). The presence of representational strategies characterizing both the ghetto (namely defensive strategies and a strong sense of belonging) and the clusters of advanced marginality (namely strategies of rejection and a powerful temptation to escape) rather locate these neighborhoods at the intersection of the two categories (Walach, 2015, p. 182).

Some authors enrich Wacquant's conceptual framework regarding urban territorial stigmatization with the insights from many other constructs formulated in social sciences in order to comprehend the diverse patterns of socio-economic and cultural inequality accompanying neoliberalism. For example, in one study, Cames (2013) combines the concepts of Agamben's "bio-political camp" and of Wacquant's ghetto and hyperghetto, and, in this context, discusses the deterioration of the living conditions of Roma in the post-communist era: They have been the earliest victims of the abandonment of the "full-employment" and "job-security" policies in Eastern Europe, and migration to the west has not provided them with any better job opportunities than "low-wage daily labor" and "begging" (Cames, 2013, p. 5-6). Besides, similar to the stigmatized urban black districts Wacquant (2008) discusses, the retreat of the state's welfare apparatus from Romani settlements has contributed to the hyperghettoization of these spaces, (Cames, 2013, p. 16). Similarly, Marinaro (2017) develops a hybrid frame, a synthesis of Wacquant's terminology regarding urban confinement and the notion of informality, to conceptualize Roma camps in Italy (p. 547), and

holds that the formalization of these camps strengthens the process of their ghettoization (p. 557).

There are also studies that draw on Wacquant's related theoretical insights in their examination of the instances of territorial stigmatization experienced by Roma and other peripatetic communities in Turkey. Akkan et al (2017) introduce a new concept, "the Romanization of poverty," replacing the generic terms used by surrounding populations to classify and to stigmatize peripatetics in the Turkish context, namely "*Çingene*" or "*Kıpti*," (Turkish equivalents of "Gypsy") with a "politically correct one," Roma.⁴ They studied how Roma neighborhoods changed within the neoliberal transformation of the Turkish economy in the 1980s, adopting the conceptual framework that centered on the notion of "new poverty," coined by Buğra and Keyder (2003), to distinguish more recent informal settlements inhabited by Kurds or Roma from the earlier ones, which appeared relatively more advantageous. According to the authors, modern Roma neighborhoods have been turned into hyperghettos with their socially marginalized status (Akkan et al, 2017, p. 78). In a similar manner, Gezgin (2016) evaluates the data collected in a field research in one of the oldest Roma settlements in Çanakkale by utilizing the analytical frame formulated by Wacquant, and points at the relation between neoliberal policies and advanced marginality (p. 190).

The studies mentioned above make an undeniable contribution to the related field of research. However, at least for the cases this paper examines, the attachment of the "Gypsy" stigma to a given space is a phenomenon not solely triggered by contemporary socio-economic and political developments involving the adoption of neoliberal policies amongst others. Rather their formation can be traced back to the late 19th century. In fact, Wacquant et al (2014) do not argue that the "topography of disrepute" (p. 219) is a completely novel phenomenon. Still, the authors of this paper believe that the differences between the recently developing cases of territorial stigmatization and those coming from the past deserve critical scrutiny, if one desires to get a more nuanced understanding of the phenomenon and to avoid

⁴ Although they argue that they do not consider "Roma" as an "umbrella term," their classification of non-Roma peripatetics as Roma (Akkan et al, 2011) actually reflects a recent policy adopted by various European institutions to redefine the term in this manner. For a convincing criticism of this approach, see Marushiakova and Popov (2011).

the trap of pinpointing neoliberalism as the merely reason for any social ills, without regard to their historical and local contingencies.

"Gypsy" stigma: tribal or territorial?

In his illuminating study *Stigma*, Ervin Goffman (1963) analyzes the situation of those who are unable to conform to the standards deemed normal by society. He defines "stigma" as an attribute, behavior, or reputation that is socially discrediting in a particular way. Stigma causes an individual to be conceived by others as an undesirable and repellent stereotype rather than as normal (Goffman, 1963, p. 3). He argues that stigmatization also involves dehumanization; that is, a stigmatized individual is not accepted as fully human, and thereby faces various discriminatory practices and ideologies (Goffman, 1963, p. 3).

Among immediately or potentially visible stigmatized attributes, Goffman (1963) lists the "tribal stigma of race, nation, and religion," which is transmitted by lineage and affects all the members of the related group and hence can be characterized as collective or group stigma (p. 4). The "Gypsy" stigma is a long-standing example of this tribal stigma.

In one study where they examined the development of the "Gypsy" stigma in the European context, Lucassen, Willems and Cottar (1998) highlight its socio-historically constructed nature and provide insights to the process of the ethnicization of "Gypsy" communities by outsiders. In a more recent study, Willems and Lucassen (2000) argue that people who adopt a distinct way of life, characterized by a combination of self-employment and traveling with the family, which is itself a work unit, would probably be labeled as "Gypsy" or named with another stigmatizing term. Thus, the actual basis of this apparently tribal stigmatization has been the practicing of a specific "itinerant profession" and the obvious display of a "travelling way of life" as a family (Willems and Lucassen, 2000, p. 262).

Indeed, for Lucassen (1991), the creation and popularization of unfavorable assumptions about a group (stigma) and the attachment of a given stigma to individual communities (labeling) are different aspects of the stigmatization process (pp. 80-81). Thus, the question of which groups "deserve" to be labeled with a given stigma is rather a matter of historical struggle and negotiation. On the other hand, he admits that the process of stigmatization can trigger the formation of a group identity and could pro-

vide a basis for developing ethnic consciousness (Lucassen, 1991, p. 80). Related to this, not only have the word “Gypsy” and its equivalents in other languages been utilized by members of surrounding populations, as agents of “symbolic violence” in the Bourdeisian sense of term, to stigmatize peripatetic groups, but also, in many cases, the members of thereby-stigmatized communities have themselves positively affirmed these terms as a means of self-identification (Okely, 2002[1983], p. 4; Okely, 2014, pp. 78-79). Similarly, while the Turkish word “Çingene” is a highly pejorative exonym used to denominate local peripatetics such as Roma, Loms, Doms, and Abdals, some individual members of these communities have adopted the word in their self-definitions in a very enthusiastic manner. A former bureaucrat, Mustafa Aksu (2006) who publicly declared his “Çingene” identity after his retirement, obviously exemplifies this attitude as an individual case.

This does not mean to deny that the “Gypsy” stigma usually causes one to be condemned to a very limited social space in the sense of having extremely restricted opportunities for self-development and self-determination in almost every realm of life. People stigmatized as “Gypsy” suffer various forms of discrimination and isolation, particularly in employment, settlement, health, education, and politics. They are often prevented from enjoying their civil, political, and social rights as full-fledged citizens. Thus, they are pressured to hide their group identity from the public sphere, especially when seeking employment in the formal sector (Aksu, 2006). Even if they accept assimilation into the dominant culture, the “Gypsy” stigma as inscribed on their bodies almost always signifies their deviation from the norm, unless they are unexceptionally lucky, so to speak, to the extent that their physical complexion does not imply “Gypsiness” to the members of the surrounding populations. Their appearance may make them feel both noticed and simultaneously invisible or dismissable, thereby throwing them back into their group identity, as Iris Marion Young (1990, p. 14) discusses.

Current reports from Turkey about people carrying the “Gypsy” stigma demonstrate that the ones who are able to work full-time and to receive accompanying social security benefits constitute a small minority among them. Most are employed on a temporary basis in the informal sector

(Anon, 2008, p. 86).⁵ Instances of "Gypsy" stigma-related discrimination abound in Turkey, indeed. As quoted in a study drawn up by a non-governmental organization, an interviewee from Erzurum states:

Employers are concerned about where you live. If you disclose to them that you live in the neighborhood *Sanayi* (known to be a "Gypsy" quarter in the city), then you have no chance to get employed. Once I applied for a job, but when the employer learned where I live, he did not recruit me. (Anon, 2008, p. 86)

Another interviewee from Akıncılar (a neighborhood in Adana designated as a "Gypsy" settlement) admits that he gets off the bus at the stop before Akıncılar since he is worried that his friends might learn where he actually resides (Anon, 2008, p. 86). Similarly, a person from Çorlu, Tekirdağ mentions that when he worked as a headwaiter in a restaurant in the city, the other waiters complained about him to the employer that they did not want to work under the supervision of a "Gypsy." Then he was left no choice but to resign (Anon, 2008, p. 86). A woman from the same district in Tekirdağ states that his daughter once made a successful application for a position, but as soon as the employer found out that she was a "Gypsy," he refused to hire her (Anon, 2008, p. 86). A much more explicit instance of such discrimination is as follows: The annual report of a major textile company in Turkey openly stated that the board of the company decided not to employ the Romani (Anon, 2008, p. 87).

"Gypsy" (which is commonly translated as "*Çingene*" into Turkish but a more correct translation could arguably be "*Kıpti*")⁶ has been traditionally

⁵ Fleeming et al (2000) argue that informal economic activities are unregulated but not prohibited by the state (pp. 387-388). In a similar vein, Castells and Portes (1991) define informal activities as the production of socially legitimate/licit commodities and services without state regulation (p. 15). For a summary of diverse theoretical standpoints (dualist, structural, legalist etc.) regarding the use of the formal-informal dichotomy, see Katalin (2015) and Chen (2012).

⁶ "*Kıpti*" could be said to be the Ottoman equivalent of the term "Gypsy," considering the etymological and semantic aspects of both terms. The particular uses of these terms reflect the common mythical assumptions of surrounding populations about the so-called Egyptian origins, not only of Roma but also of other peripatetic communities in Europe and Asia Minor. For a detailed linguistic and historical analysis of the relation between these terms, see Matras (2015, pp. 20-23), Ginio (2004, p. 131), and Soulis (1961). For a detailed historiography of the term "*Kıpti*," particularly as regards to its use in census records and

deployed to classify and, to a certain degree, to stigmatize peripatetic groups.⁷ In the 18th century, when European scholars revealed the possible Indian origins of the Romani language, many authors began to distinguish various peripatetic communities, including Roma, from others for whom there was no obvious sign for such an ancestral link, and accordingly, it has then become a widespread attitude among scholars to classify the former as “Gypsy” and the latter as “Gypsy-like.”⁸ Nevertheless, in everyday life, surrounding non-peripatetics generally continued indiscriminately to call both categories of people “Gypsy.”⁹ Still, there is an on-going debate on the scope and definition of the term. According to Matras (2004), a linguist and one of the most prominent Romani studies scholars, the term “Gypsy” refers to two separate entities in its contemporary use. While “Gypsy I” denotes a social phenomenon, that is, any peripatetic community irrespective of its ethnic features such as mother-language, “Gypsy II” is the indicator of Romani speaking communities (Matras, 2004, p. 53); and the generic and stigmatized use of the term actually takes place in the sphere of “Gypsy I.”¹⁰

In fact, “Çingene” and “Kıpti,” albeit the latter to a lesser degree, have been in Turkey for classifying diverse peripatetic communities. Yet only some of these, such as Roma,¹¹ Doms,¹² and Loms,¹³ have possible Indian origins according to various linguistic, historical and recently-conducted

identification cards to classify peripatetic groups in the late Ottoman era, see Yılıgür (2018a).

⁷ Indeed, various generic terms are deployed to name peripatetic communities around the world, such as *Jat* in Afghanistan, and *Hwach* or *Chaien* in Korea (Rao, 1987, p. 7), to give a few examples.

⁸ For a detailed account of the historical development of this paradigm as regards to the “discovery” of the Indian roots of the Romani language, see Matras (2004), Okely (2002[1983]), Willems and Lucassen (2000), and also Willems (1998).

⁹ The case of Irish travelers also exemplifies this situation (Kearns, 1977, p. 538).

¹⁰ However, there are also studies dealing with the “Gypsy” stigma as a phenomenon largely associated with the “Gypsy II” population, such as Powell (2008), Widmann (2007), and Kligman (2001).

¹¹ For linguistic, historical and genetic studies on the Indian origins of Roma, see Grellman (1787), De Goeje (1886), Matras (2004), and Sinigerska et al (2006).

¹² For linguistic and historical studies on the Indian origins of Doms, see Matras (1999), Matras (2004a), and Hancock (2003).

¹³ For linguistic and historical studies on the Indian origins and the ethno-social features of Loms, see Matras (2004a), Hancock (2003), Scala (2014), and Marushiakova and Popov (2016).

genetic studies,¹⁴ whereas some do not, at least in part, like Abdals¹⁵ and Tahtacis (Yilgür, 2017, p. 3).¹⁶

Admittedly, the Ottoman state frequently registered peripatetics, including Teber/Abdals and Tahtacis as "*Kıpti*" from the earliest census in the 19th century (1831) onwards and usually held them exempt from the military service (Karpat, 1985, p. 67).¹⁷ On the other hand, interestingly enough, in a petition submitted by the representatives from certain Abdal and Tahtaci communities in Antalya in the last quarter of the 19th century, the petitioners adopted the term "*Kıpti*" to identify themselves, asking to maintain their exemption from the military service against the rising pressure from the state authorities.¹⁸

¹⁴ Surdu and Kovats (2015) are obviously critical of the reliability of genetic studies in this regard.

¹⁵ The term "Abdal" is actually an exonym used by the surrounding populations in Asia Minor and Central Asia to denominate peripatetics. In Sinkiang, Uyghurs call former-peripatetic Eynus "Abdal" in a highly pejorative manner. For details, see Tietze and Ladstatter (1994) quoted by Johanson (2001, p. 22). In Turkey, non-peripatetics use it to denominate primarily Teber/Tebercis (drummers), the most visible group in Central Anatolia, but not in an exclusionary manner. Some Dom groups have also been classified as such. For details, see Yalman (1977, p. 18), Yıldırım (2011, p. 29), and Yilgür (2017, pp. 10-11). As many central Anatolian non-peripatetics utilize the term in a less stigmatizing manner compared to the word "*Çingene*," it has also been a tool of self-identification, to a certain degree (Yilgür, 2017). For a detailed account of Teber/Abdals and their secret lexicon, see Yıldırım (2012), Erkan (2011), Yalman (1977), Caferoğlu (1950), and Caferoğlu (1946).

¹⁶ For an ethnological account of Tahtacis, see Roux (1987), and for rare collections of Tahtacis' secret lexicon, see Caferoğlu (1954).

¹⁷ Karal (1997 [1943]) published the official summary of the census dated 1831. It is not possible to assume an overall consistency for the terminology used in the registration of peripatetics in the census. The census clerks registered Abdals as a separate group in Aksaray and Tarsus (Karal, 1997[1943], p. 114, 176). In İçel, however, Abdals and Tahtacis were registered in the same category as "*Kıptis*" (Karal, 1997[1943], p. 115), but it is not clear whether "*Kıpti*" was also used as a local name for a particular peripatetic group or not (Karal, 1997[1943], p. 116). In Antalya, the clerks clearly had a notion of "*Kıpti*" as an overarching category. According to them, the terms "Abdal" and "Tahtacı" were local denotations for "*Kıptis*:" "*Livai mezkur kazaların ifrazattan Tahtacı ve abdal tabir eyledikleri kıptiler*" (Karal, 1997[1943], p. 122). In fact, they registered local peripatetics as "*Kıpti*" without referring to any local exonyms, in some locations such as Taşköprü and Çıldır (Karal, 1997[1943], p. 109, 179).

¹⁸ The original petition dated January 29, 1873 read as follows: "*Kulları Antalya'da mine'l-kadim Kıbtî Abdal ve Tahtacı tâifesinden olduğumuz hâlde redîf binbaşısı mukaddem virdiği (1)*

As already discussed above, generic terms reflect the ethnicity-based image that surrounding populations adopt to signify the assumed homogeneity of peripatetic communities. The use of such an image, however, varies according to the relative demographical density of individual peripatetic communities in particular regions. In Turkey, Roma are the most visible in Thrace and in some Aegean locations, Doms in Mesopotamia, Loms in Northern Turkey, Abdals in Central Anatolia, and Tahtacis in rural areas of the Mediterranean and Aegean regions (Yılıgür, 2017). In Thrace, the public image of “Çingene” almost exclusively denotes Roma people.¹⁹ However, the basic constitutive elements of this image, that is, accent, physical complexion, occupational orientation and the like, differ in the regions where non-Roma peripatetics are the most visible (Yılıgür, 2016a, p. 106-107). Thus, the public image of peripatetics largely reflects, albeit in a distorted way, the ethno-social features of the most visible group in each locality. Nevertheless, it is not possible to overlook the influence of the Roma image in the mainstream on the local representations of “Çingene,” which ironically allows some non-Roma former peripatetics to sustain their anonymity in big cities.

The concept of peripatetic designates the kind of communities whose strategies of survival basically depend on spatial mobility and commercialism in economic terms and on endogamy in social terms (Rao, 1987, p. 3). Historically, most of those communities were forced to abandon their established ways of subsistence as the consumer demand for the artifacts of traditional craftsmanship declined along with the process of industrialization.

aşîret nâmı inâdında musirr olarak kur'a keşîdesiyle asker almak üzere tâifemizi tazyîk ile habse ilka (2) itâirdi biz... Kibtîyiz efganımız dinlemiyorlar.” See The Ottoman Archives of the Prime Minister's Office [BOA], The Council of State [ŞD], 609.40.4.1.1, also quoted by Yılıgür, 2018a, p. 221.

¹⁹ This phenomenon is also observable in the East European context. Marushiakova and Popov (2011) adopt the popular definition of the terms, such as “Cigáni,” “Cikáni,” “Cyganie,” “Çigonai,” “Çigāni,” “Cigany,” and “Tigani,” as “a clearly defined and distinctive ethnic community, whose ancestors had migrated from the Indian subcontinent to Europe more than a millennium ago,” (p. 87), thereby declaring their support to the scholarly use of “Gypsy II” by Matras (2004), mentioned above. Nevertheless, theirs could be regarded as the use of an otherwise generic term to denote the most visible peripatetic community in a particular region, that is, Roma in Eastern Europe. In fact, Marushiakova and Popov (2016) also employ the word “Gypsy” in a wider context as an umbrella term meant to encompass various communities with Indian origins, such as Roma, Doms, and Loms (pp. 1-5).

Actually, Lucassen (1998) raises an objection to the assumption about "Gypsies" being "the passive victims of modernization." Instead, they have been able to adapt to changing socio-economic environments and to benefit from the new opportunities brought about by the industrial revolution (Lucassen, 1998, p. 154). Salo (1987, 1982, 1986), Jabbur (1995), Williams et al (1982), Gmelch (1982), and Rao (2009) also studied the effects of devastating socio-economic crises that urged peripatetics to develop new survival strategies in many different cases. In this regard, Gmelch (1986, p. 309) and Salo (1986) refer to the inadequacy of the concept of "peripatetic" to encompass all these communities due to its assumption that nomadism is a defining feature of them. In fact, although there are some groups sustaining their nomadic way of life in the modern era (Lucassen, 1998, p. 154), a considerable portion of former peripatetics adopted a more sedentary life. Accordingly, Yılmaz (2016a) has introduced a new concept, "late-peripatetic," to define the former peripatetics that, having confronted the necessity of adopting new survival strategies suitable for industrial capitalism, migrated to cities en masse, or to towns and villages albeit in relatively smaller numbers, and established several communities there where they more or less retained a sense of cultural identity and, related to this, faced stigmatization in the mainstream. In time, their descendants began to cohabitate with others in these communities, mostly with those, who, despite not having peripatetic origins, similarly responded to the dissolution of their traditional social structures by migrating to the city in large numbers. Still, irrespective of their social backgrounds, all suffer from the devastating effects of the "Gypsy" stigma (Yılmaz, 2016a). To say it otherwise, an urban quarter stigmatized as "Gypsy," or a so-called "*Çingene mahallesi*" in Turkish, indiscriminately resigns its residents to a limited social existence: that is, they face typical discriminative discourses and practices, regardless of whether they come from a peripatetic or non-peripatetic origin, which suggests that the "Gypsy" stigma in the city is largely (re)produced on a residential basis.

Illustratively, İsmetpaşa is an urban quarter in Ankara, Turkey's capital, that hosts both late-peripatetic communities (such as Boshas/the Lom from the Black Sea coast and Abdals from Konya, a city close to Ankara) and non-peripatetic ones (mainly Kurds from Siirt and Urfa in Southeastern Turkey) (Bozkurt, 2006, p. 314). It provides a striking example of the direct association of urban poverty with the "Gypsy" stigma from an outsider's view. Some Kurdish children from the quarter (namely, the off-spring of those non-peripatetic Kurdish families who moved to İsmetpaşa from Haymana,

a provincial district in Ankara) contribute to their family incomes by selling petty items in the city center. People coming across these children in the city generally perceive them as “Gypsy” (Bozkurt, 2006, p. 316). Besides the inscription of poverty on these children’s bodies, the fact that they reside in İsmetpasha, a quarter known to be a “Gypsy” settlement by the mainstream culture, is automatically accepted as an indication of their so-called “Gypsy” identity (Bozkurt, 2006, p. 296).

The cases we reconsider below from a comparative perspective also illuminate the particular socio-historical forms of the stigmatization of a given urban space in a country not located at the center of the world capitalism, Turkey. From our perspective, the main difference between the urban quarters Wacquant (2008) has studied as the instances of the crystallization of a new form of poverty and segregation in the post-industrial city of the neoliberal period and those we examine in this paper is as follows: The latter survived for a prolonged historical period dating back to the late 19th century. Therefore, the existence of these urban socio-spatial formations could not be simply considered as outcomes of the processes of deindustrialization, deproletarianization, and of the withering away of the welfare state in the neoliberal period.²⁰

By the late 19th century, the repercussions of Turkey’s integration into the world capitalism through various political and structural reforms effectuated on behalf of “catching up with the modern world” had already become manifest in the city. To give a representative figure about the deepening of Turkey’s incorporation into the modern world in the 1800s, the volume of Anatolia’s imports and exports increased by around 12 to 15 times throughout the century (Pamuk, 2005, p. 20). Challenged by rather cheaper products from European industries with high labor productivity, local manufacturers in the Ottoman Empire were only able to survive as long as the labor, under the threat of open unemployment in the urban core, complied with working for lower earnings. Actually, a few initiatives for establishing industrial

²⁰ Indeed, changes in the welfare regime, local industries, and employment opportunities in formal and informal sectors all influenced the stigmatized areas of cities in Turkey, to a considerable degree, in addition to several urban renewal projects that were effectuated in the 2000s. However, this issue deserves a highly focused scholarly attention that, unfortunately, extends beyond the scope of this study. We plan to develop an explanatory model for the neoliberal transformation of stigmatized urban neighbourhoods in the Turkish context in a future study.

plants were observed in Anatolia towards the late 19th century, but they remained weak and developed quite slowly and sporadically since the state's authority to increase import duties had already been curtailed by free trade agreements with various European powers. Indeed, as Pamuk (2005) argues, the long-established weight of low-paid and labor intensive industrial sectors in the Turkish economy has its roots in this unequal pattern of integration into world capitalism in the 19th century (p. 21).²¹

Another development with a long-standing formative influence on Turkey's economic, social and cultural structure was the migration of millions of Muslims to Anatolia from the Balkans, Crimea, Caucasia and the Aegean Islands, namely the lands the Ottomans lost to European powers, and to the newly established nation states there throughout the 19th century. It is estimated that the overall population who moved at that time to those parts of the Empire that are inside today's Turkey was nearly five million (Pamuk, 2005, p. 142). To illustrate, Karpas (2002) states that the number of those who had to flee from their former lands following the Ottoman-Russian War of 1877-78 was no less than one and a half million, and nearly one million of them were resettled in the Ottoman territory between 1877 and 1890 (p. 663). Initially, they were temporally located in dervish lodges, mosques, and previously abandoned barracks in and around the city center; then they were permanently relocated by the state authorities to various parts of İstanbul as well as to other cities in Eastern Thrace and Anatolia (Arslan, 2008, pp. 86-95; İpek, 1999, pp. 58-68). Among them were also peripatetic families, some of which established new quarters in İstanbul that came to be associated with the "Gypsy" stigma in time. As time wore on, others who had been deterritorialized by the Balkan Wars and by the Turkish-Greek Population Exchange in 1923-24 joined among the dwellers of these quarters.²²

²¹ In fact, there were also some exceptional historical cases in this regard. Some local industries like tobacco manufacturing in several Ottoman towns, such as Drama, Kavala, Serez, and Xanthi, which are inside today's Greece, provided high-wage employment opportunities at that period. This was essentially an export-based industry in which raw tobacco leaves were semi-processed and packed. Along with Greeks, Jews, and Turks, late-peripatetic Roma also participated in this local labor force (Yıldır, 2016a).

²² For the influence of the modern waves of migration to Ottoman cities on the formation and development of the quarters associated with the "Gypsy" stigma, see Yıldır (2016a) and Gürboğa (2016).

In the 1950s, Turkey lived through another massive wave of migration, this time from agricultural to urban areas, with the intensification of its integration into the world capitalist system after the Second World War. Over a million people abandoned their lands and moved permanently to cities in order to exploit the employment opportunities newly developing industries offered, resulting in an annual increase in the population of large cities by nearly 10% throughout the decade (Zürcher, 2004, p. 226). However, as the capacity of the urban industry remained incapable of absorbing this huge mass of unskilled labor, most migrants ended up working in temporary jobs in the informal sector without receiving almost any social security benefits. To make matters worse, since the state largely remained indifferent to their needs for shelter, they either established new informal settlements of “*gecekondu*” (literally denoting shelters built secretly at night) in and around the city center or settled in already stigmatized urban quarters (Zürcher, 2004, p. 226).

The two cases we reexamine below, namely Nişantaşı Teneke and Rumelikavağı Kayadere, are the kind of urban socio-spatial formations the “Gypsy” stigma of which has its roots in the massive wave of migration from the Balkans and Thrace to the imperial capital, İstanbul, towards the end of the 19th century. Their demographic profiles were also largely influenced by the patterns of rural-to-urban migration observed after the Second World War. At first glance, one could observe striking historical commonalities in the life-experiences of their inhabitants-basically in terms of being attributed a group stigma regardless of whether they have peripatetic origins or not, and, hence, of being imprisoned in a narrow social existence and deemed redundant for the national economy-thereby pointing at the residential premises of the “Gypsy” stigma in the urban space. However, a more attentive reading of the available data about them that we collected previously demonstrates their historical, economic, demographic, and geographical contingencies and indicates the need for further studies that examine urban territorial stigmatization in Turkey from a historically informed and comparative perspective.

Methodology

In developing a comparative outlook into those historical forms of urban poverty in Turkey that have been accompanied by the “Gypsy” stigma, we

reuse the data we collected for our previous individual studies which had different focuses of interest. That is, we offer a secondary analysis of the available data collected in recent field and archive research about these quarters, yet with research questions distinct from those of the original works.

One of the previous studies that we reexamined is a comprehensive fieldwork conducted between 2005 and 2008 (Yıldır, 2012) of Nişantaşı Teneke. Nişantaşı Teneke was a quarter that existed on the European side of İstanbul between the last quarter of the 19th century and the last quarter of the 20th century. As this previous research conspicuously demonstrated, with all the symptoms of absolute poverty it was condemned to carry, this quarter created a sharp contrast to the elite urban settlement beside which it was historically located. Illustratively, the historical name of the quarter, *teneke* (translated as "tinplate" into English) implied that its inhabitants lived in shacks made of tinplates and waste wood. Today, however, it exhibits the typical features of a middle class urban district, and, in fact, the sources and consequences of its transformation from a "*teneke mahalle*" (tin can neighborhood) (Yıldır, 2018b) to a middle-class settlement was the interest of the research. Semi-structured in-depth interviewing of its previous and current inhabitants, configured around the themes of economic activities, gender relations, social stratification, cultural rituals, educational and religious practices, and important historical developments in the district, was employed as the main method in the study, in addition to the data collected through the archival work in newspapers and official records, which played an important role in grounding the work on a firm historical perspective. Interviewees were selected by the co-author from among the three categories of people: the residents of the neighborhood, the residents of the high-profiled elite settlement in Nişantaşı, and the residents of similar stigmatized neighborhoods like Kuştepe in the same district, Şişli (Yıldır, 2012, p. 22).

In recent times, we revisited the area before conducting archive research in the Ottoman State Archives. According to the archives, Nişantaşı Teneke was located in the territory of Balmumcu Farm, an agricultural land that belonged to the private treasury of the Ottoman Sultanate (*Hazine-i Hassa*) and was rented out to individual families for agricultural purposes. The archival records dated 1888, 1892, 1901, and 1904 include socio-demographic data about those settled in and around the farm and, thus, provide great analytical opportunities to evaluate the trajectory of the neighborhood from a long-term perspective (Yıldır, 2018b; Yıldır, 2016a).

The second set of data reused in this study comes from fieldwork conducted over a three-month period in 2005 in Kayadere quarter in Rumelika-vağı, Sarıyer, which is a lower middle-class settlement on the European side of İstanbul. Unlike Nişantaşı Tenekte, Kayadere has still survived since the late 19th century as a stigmatized and segregated settlement in Rumelika-vağı; yet it is one that is not very visible to outsiders to the area in which it resides. The fieldwork similarly benefited from semi-structured interviews with current inhabitants of the quarter and basically examined the ways they culturally identify themselves and their community as a coping strategy to challenge and negotiate the “Gypsy” stigma with which they are associated. It also questioned what the discourses of identity that they have adopted imply for the possibility of resolving their stigmatization-related problems through the politics of recognition.

We, as primary researchers reusing our own data, are aware of the key ethical and practical issues that the employment of a secondary analysis in a qualitative study gives rise to. The main ethical issue in a secondary analysis considers how consent was obtained in the original research. Having been aware that it is not usually feasible to seek additional consent from subjects in a possible secondary analysis, we obtained our interviewees’ consent as covering this possibility as well as the original research, which is actually consistent with the professional guidelines on ethical practice in sociology (British Sociological Association, 2002, p. 3).

Besides this ethical concern, the main practical issue considers where the primary analysis stops and the secondary analysis starts. It is rather a difficult task to ascertain whether the analysis is new and distinct enough to qualify as secondary. We are of the opinion that there are no ready-made solutions for this problem except to say that our effort to develop a comparative outlook with a focus rather different than the primary research, that is, on the residential and historically contingent nature of the “Gypsy” stigma in the city, enables us to more appropriately define this work as secondary.

Another practical problem considers whether the data is suitable for a secondary analysis, which depends on the match between the purpose of the analysis and the nature and the quality of the original data sets. Since we conducted less tightly structured interviews in our primary research projects, we were able to collect richer and more varied data then.

Also, we believe that the use of the secondary analysis does not necessarily preclude the collection of primary data. In addition to reusing the qualitative data from these previous works, this study benefits from five

semi-structured in-depth interviews conducted in May 2018 with those inhabitants of Rumelikavağı not living in Kayadere, whose actual names are not disclosed for the purpose of privacy.

The interviews were structured around the themes of the significant historical developments, main economic activities, and the nature of socio-cultural relations in Rumelikavağı as well as the changes in its demographic profile. The reason for the use of this additional research is two-fold. First, unlike the original one, this study particularly focuses on the effects of the waves of migration, observed in the late 19th century and after the Second World War, respectively, on the nature and extent of the "Gypsy" stigma with which Kayadere quarter has historically been associated. Second, in the original study, no primary interviews were conducted with those inhabitants of Rumelikavağı who reside outside Kayadere since its main focus was on how the residents of Kayadere cope with the "Gypsy" stigma they are identified with. On the other hand, to display the relational quality of the group stigma attached more clearly, in this study, we agreed to carry out primary interviews with so-called non-"Gypsy" inhabitants of Rumelika-vağı.

Also, the archival research regarding Rumelikavağı provides us limited but effective data to shed light on the initial phases of the neighborhood's development. Some archival records from 1892 include information about the socio-demographic profile of hovel/shack dwellers all around the city except for a few suburban and inner city clusters.²³ The officials drawing up the records mentioned Kayadere and the five founding families who had already settled in the location by 1892. The records also referred to their occupations, their places of origin, and the number of their family members.

Research Findings

Nişantaşı Teneke

Having been located in the city center in İstanbul, Nişantaşı Teneke was among the earliest instances of stigmatized neighborhoods in Turkey. It was established towards the end of the 19th century by a group of late-peripatetic families identified as "Gypsy" by outsiders (Yılgür, 2012, p. 49). Escaping

²³ See BOA, The Municipality of İstanbul [İŞE], 2.30.1.13.

the Russian army, which occupied Thrace during the Ottoman-Russian War of 1877-1878, they migrated to İstanbul as refugees. They were composed of eight families from Lovech (*Lofça*), a former Ottoman territory which is inside Bulgaria today; the majority of them earned their living as porters (*hammals*) and initially stayed in one of the temporary immigrant settlements, *Akarat-ı Seniyye*,²⁴ in Beşiktaş (Yılıgür, 2016b, pp. 188-192), but the government evicted them from there along with other immigrants at the end of 1883.²⁵ Shortly after, they built eight new houses in a relatively empty lot of Balmumcu Farm, which was located around the local quarries (*Taşocağı*) then, an area unexpectedly very close to today's Nişantaşı (Yılıgür, 2016b).

There are no references to the ethnic profile of these founding families in the archives. Indeed, by that period, the Ottoman state had made changes in its population management policy and intended to register all Muslims in the same category irrespective of their ethnicity (Karpas, 1985). The state officials registered all immigrants, including peripatetics who had been otherwise officially designated as "*Kıpti*" until then, in the umbrella category of the time, "*Muhâcir*,"²⁶ (denoting the then-current immigrants from the Balkans) at least at the beginning of the massive wave of migration following the war. They also developed a new policy for local "Gypsies:" They would no longer be registered as "*Kıpti*" but rather on the basis of their religious affiliations, except for a small non-Muslim minority whose religious affiliation was not counted in the census records.²⁷ However, a comparison be-

²⁴ These terraced houses located between Maçka and Beşiktaş, which were built by famous Armenian architect Sarkis Balyan, actually belonged to *Hazine-i Hassa*. For a detailed account of *Akarat-ı Seniyye*, see Batur (1999).

²⁵ The original archives dated 1883, August 19 read as follows: "*muhâcirîn sâkin olan mahallerde gidecek olanlardan mâadâ muhâcir kalmamış hükmünde (4) ve hele Beşiktaş da kâin Akarât-ı Hümâyûnları derûnunda bulunan muhâcirînden kezâlik gidecek (5) olanlardan başkası kâmilen çıkarılub*" See BOA, Yıldız Palace [Y], Retail Documents [PRK], Petitions to the Commissions [KOM], 4.20.5.1.15.

²⁶ The original archives dated 1882, February 15 read as follows: "*Mahallât arasında hânelerde sâkin olan muhâcirîn müteehhîl defterine kayd olunması tabîi ise de (1) esâmîleri hâmişine muhâcir oldukları şerh virilecektir...*" See BOA, ŞD, 695.29.8.3.3.

²⁷ The original archives dated 1903, January 12 read as follows: "*Kıbtîlerin İslâm olanlarının cemâat-i Müslime ve Hristiyyân (2) bulunanlarının mensûb oldukları cemâat-i gayr-i Müslime efrâdından add edilerek (3) sicillât ve tezâkirda ona göre icrâ-yı muâmelât olunması evvelce vâki' olan (4) istîzân üzerine Şûrâ-yı Devlet Tanzîmât dâiresinden kaleme alınan 16 Kânûn-ı Sâni sene 301 (28 Ocak 1886) (5) târîhlü mazbatada gösterilmiş olduğundan Müslim Kıbtîlerin tezâkir-i*

tween the occupations of the founders of the refugee settlement in Nişantaşı and of the Ottoman subjects registered as "Kıpti" in and around Lovech in the 19th century records is obviously convincing about the former's peripatetic backgrounds, since in Lovech and around it, porters almost exclusively came from peripatetics, that is, from Roma (Yıldırım, 2016b, pp. 186-188; Selçuk, 2013, pp. 173-320).

A comparison of the archival records dated 1888, 1892, 1901, 1904, with of some additional yet less systematic archival documents unfolds the subsequent historical trajectory of the neighborhood. In 1888, there were just 24 households, including 17 immigrants from Bulgarian cities, the majority of whom were probably of peripatetic origins (Lovech: 9, Haskovo [Hasköy]: 3, Stara Zagora [Eski Zağra]: 2, Sevliovo [Selvi]: 1, Varna: 1, Uncertain: 1), in *Taşocağı* region of Balmumcu Farm. This fact implies that the formation of the neighborhood by the Lovechian founders provided other newcomers with a port of refuge and shelter. The number of Balkan-origin residents not only gradually but consistently increased then; it became 44 in 1892, 82 in 1901, and 83 in 1904.

The housing opportunities provided by the emerging neighborhood were by no means exclusively reserved for immigrants. They also welcomed family groups from various Anatolian cities. Kurdish families, the majority of whom were from Şirvan/Siirt, a city in Eastern Anatolia, constituted the second most populous group until the late 1920s. The earliest three Kurdish households arrived in the neighborhood between 1888 and 1892. Then their number grew to 17 in 1901 and to 20 in 1903. Some of them were agricultural workers (*rencbers*) who sought employment in the agricultural lands around Balmumcu Farm, whereas others were low ranking functionaries, largely servants, who worked in mansions, palaces and government institutions around the location (Yıldırım, 2018b).

In the beginning of the 20th century, there was actually a considerable socio-cultural diversity among the residents of Nişantaşı Teneke. However, outsiders continued to perceive it as a "Gypsy" settlement into the end of the 1940s (Yıldırım, 2012, p. 141). This perception was generated by the residents of the surrounding, upper-income settlements, who were namely the

Osmaniyelerinin (6) mezheb hânelerine Müslim yazılması ve gayr-i Müslim olanlar hakkında da ona göre (7) muâmele ifâsı lüzûmi ..." See BOA, The Ministry of Internal Affairs [DH], The Office of Secretary [MKT], 632.19.1.2.30, also quoted by Yıldırım, 2018a, p. 285.

Ottoman administrative elite and the bourgeoisie that lived in Nişantaşı. We can trace this historical perception back to some literary works by those who happened to live in the location or were in contact with the residents of the area. To illustrate, in *Sonuncu Kadeh*, [The Last Glass], one of the most important works by the famous Turkish novelist Refik Halit Karay (1994[1965]), the protagonist defines the region as a “Çingene mahallesi” (a Gypsy quarter) with a careful description of its exact location, shortly after a trip around Nişantaşı in the 1910s (pp. 156-157). In a similar manner, an interview with one of the former Nişantaşı residents who left the area in the beginning of the 1950s reflects the stigmatized perception about the neighborhood. The interviewee believes that it was an exclusively “Gypsy town:” “That place completely belonged to the poor... What we call a *teneke mahallesi*... More precisely, completely, *teneke mahallesi* is a place where ‘Çingenes’ live” (Yılıgür, 2013, 42-43).

During that period, most inhabitants of the quarter had been able to work only in informal jobs with acutely low levels of income, thereby being trapped into a vicious circle of extreme poverty (Yılıgür, 2012, pp. 91-149). Although the influence of the “Gypsy” stigma on its residents’ individual life trajectories was clearly noticeable in the past, today there appears a significant difference between this settlement and the contemporary cases of advanced marginality in developed countries. While the latter instances of territorial stigmatization have a nationalized (Wacquant et al, 2014, p. 1273) character, those who actually attached the “Gypsy” stigma to the quarter of Nişantaşı Teneke were the residents of the surrounding settlements, confining its representation in pejorative terms in the public sphere to some rare literary texts.

Indeed, the visibility of late-peripatetics, as Yılıgür denominates them (2016a), faded away in Nişantaşı Teneke as an increasing mass of non-peripatetic families migrated to the region from various parts of Turkey, particularly Kurds, with the urbanization that gained momentum in the 1950s. The particular significance of Nişantaşı Teneke for our discussion is that it demonstrates the dynamic, historically situated nature of the stigma attached to an urban socio-spatial entity. The changing configuration of the quarter’s population after the 1950s was accompanied by a gradual disappearance of the “Gypsy” stigma that originally characterized it. Then, the quarter began to be perceived as a settlement for those at lower income levels, without any particular group stigma attached. The “Gypsy” stigma became something about the history of neighborhood, having nothing to do

with its contemporary presence. A short story by Saadet Timur Ulçugür (1974) where the neighborhood was defined as a former "Gypsy town" (p. 349) actually reflected the changing categories of perception regarding the area.

From the 1950s onwards, some of its inhabitants, including Balkanian immigrants, the majority of whom were probably former peripatetics, moved up and expanded their chances of subsistence as they started to exploit the growing educational opportunities in the city and to get employed as regular, and to a degree, white-collar workers. Most of them were assimilated into the mainstream, and ridding themselves of the embodied signifiers of the "Gypsy" stigma, preferred to stay in the quarter. They have lost their prominence since their earlier communal identity began to dissolve (Yıldır, 2012, pp. 149-173). On the other hand, those peripatetic-origin families of the quarter who were not able to adapt themselves to the changing patterns of incorporation to the urban core in the second half of the 20th century chose to move to other similarly stigmatized settlements around such as Kuştepe.

Rumelikavağı Kayadere

Rumelikavağı is a historical town located on the northern European side of the Bosphorus, in İstanbul, somewhat away from the city center. In Ottoman times, the area served as a customs checkpoint for ships and vessels traveling through the Bosphorus. It also functioned as a military fortification at that period. On the other hand, historically, the area bore the characteristics of a village-type settlement whose inhabitants mostly engaged in vegetable production (Balçı, 2006, p. 125).

Similar to Nişantaşı Teneke, upon the occupation of Thrace by the Russian army in 1877-1878, Rumelikavağı became one of the destinations designated by the state for settling refugees. Immigrants to the region were composed of both peripatetic and non-peripatetic families from the Balkans. The poorest immigrant families among them established small clusters of hovels both inside Rumelikavağı and around it, in such towns as Sarıyer and Kireçburnu.²⁸ In 1894, there were 16 immigrant families who had constructed

²⁸ The original archives dated 1908, December 3 read as follows: "*Sarıyârda ve Kireçburnunda ve Kavâkda ve mahall-i sâirede perâkende bir hâlde bulunan (1) barakaların...*" See BOA, ŞD,

hovels in the area located in Çayırdere Street in Rumelikavağı.²⁹ By 1899, the number of the households in the neighborhood jumped to 28, including 14 Balkanians but also other immigrants and some of the local poor (Ergin, 1995, pp. 3898-99).

During the First World War, some Muslim non-peripatetic families who fled from the Russian Army advancing on the Black Sea coast moved to Rumelikavağı (B. S., personal communication, 12 May 2018). The migration from the Black Sea particularly accelerated after the 1950s onwards (B. Ö., personal communication, 10 May 2018), resulting in a change in the demographic composition of the neighborhood in favor of non-peripatetic Muslim families. Since then, the population in the town also became much more homogeneous in religious terms, especially after many of its Greek residents were expelled from Turkey by the government over the escalation of the Cyprus problem with Greece in 1964 (B. C., personal communication, 28 May 2015).

Most Muslim families from the Black Sea historically earned their living as fishermen. Fishing was their traditional occupation before their migration, but remained so because Rumelikavağı was geographically insulated from the city center for a rather long time period. In fact, outsiders were banned from visiting the town, which had been designated as a military zone until 1960 (Balci, 2006, p. 123). To illustrate, the first public bus service between Rumelikavağı and the city center started as late as 1964. This left the residents few options other than earning their bread from the sea in their new settlement (B.A., personal communication, 15 May 2018). Today, Rumelikavağı is home to a population of around 3,725 according to the 2013 census statistics.

The economy of the town still depends on the fishing industry, for the most part (A.S., personal communication, 5 May 2018). The town also hosts many fish restaurants attracting both foreign and domestic visitors. Kurdish people, who moved to İstanbul fleeing from the ongoing civil war between the Turkish army and the Kurdish paramilitary PKK in Eastern and South-

2749.40.1.20. Indeed, today a small territory composed of a few streets in the centre of Sarıyer is denominated as "*Muhacir Mahallesi*," a local idiom indicating the earliest founders' immigrant origins (Balci, 1999, pp. 163-178).

²⁹ The original archives dated 1894, May 1 read as follows: "*Çayırdere mevki'nde bir numrolu fundalığım... ahîren muhâcirîn-i merkume on altı hâneye bâliğ olarak.*" See BOA, DH, MKT, 137.31.8.1.25.

eastern Turkey since the 1990s, are employed in these restaurants, mostly as waiters. The restaurant owners, most of whom are the descendants of those who migrated there from the Black Sea coast, generally hesitate to employ people from the so-called "Gypsy" quarter of the town, Kayadere, even in low-paid positions. In turn, most inhabitants of Kayadere earn their living by gathering mussels from the sea and trading them both in the domestic and in the international market (A. A., personal communication, 20 May 2018).

Mussel-gathering had traditionally been practiced by the Greek community in Rumelikavağı. After their deportation by the state authorities in 1964, families from Kayadere took it up as almost their communal type of occupation. Until the 1960s, some families, probably the earliest founders, from Kayadere had also engaged in basketmaking, a typical occupation of many peripatetic groups. Now, however, basketmaking as a way of subsistence is totally non-existent in the district (B. C., personal communication, 28 May 2018).

As the previous research demonstrated, people stigmatized as "Gypsy" there live in a rather insulated part of the town away from its center (Akkaya, 2011, p. 127). The area is officially called Kayadere; however, those inhabitants of Rumelikavağı living outside Kayadere usually call it the "Gypsy quarter" (*Çingene mahallesi*). Today, 30 to 35 households comprising around 450 people reside in the area, which "carries the distinguishing features of a shanty town" (Akkaya, 2011, p. 127):

Disordered and muddy pathways, which are so narrow that they do not allow more than two people stand side by side, separate these houses from one another. The drainage system has broken in various places, and drain water spreads over the main street in the quarter. The organization of the settlement does not follow any plan. There are also a few dwellings made of plastic or tinplate with no connection to the central electricity or sewer system. (Akkaya, 2011, p. 127)

According to an official record, dated 1892, the earliest settlers in Kayadere quarter were five peripatetic families comprising 38 individuals. They were basketmakers (*sebetçis*) who had lived in Âsitâne (a traditional name used to denote the Ottoman capital) before their arrival to Kayadere, as stated in the record. One household head was registered as "*Kıbtî*" in the record. However, as already discussed above, in that period, the state used to classify peripatetic and non-peripatetic Muslims in the same category and did not register peripatetics as "*Kıptî*" (Yılıgür, 2018a); so according to the

census report dated 1897, there were officially no Muslim “*Kıptis*” in İstanbul (Güran, 1997, p. 25). Thus, the particular record regarding that household head in Kayadere might have reflected not a general policy but a local practice of denomination.

According to the General Directorate of Land Registry and Cadastre (2018), today there are five parcels on the area, located between Maslak, Feneryolu, and Haber Streets. Except for the most central parcel, 946/2, they are still registered as empty terrains, implying that the constructions there have been informally built (see Figure 1 below). The records state that on the parcel 946/2, there are five wooden houses, each with an individual garden, which were most probably established by the earliest founders, that is, the basketmakers. Interestingly enough, one of the interviewees claimed that the few “lucky” ones who hold official certificates of land registry in Kayadere had possible “Egyptian” origins (A.A., personal communication, 20 May 2018). It is very probable that the registration of one of the founding household heads as “*Kıbtî*” in the record dated 1892 provided a base for this assumption.

Figure 1. Parcels in Kayadere today (Source: <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr>)

Although the founders of the hovel cluster in Kayadere were local peripatetics, the basketmakers, the oral interviews also indicated that some of the Balkan-origin residents of the aforementioned settlements around Rumelikavağı moved over time to the newly forming cluster in Kayadere (B. C., personal communication, 28 May 2018). Today, a considerable portion of the settlers in the area are the descendants of these Balkanian immigrants, the majority of whom were probably former peripatetics.

Some descendants of the migrants from the Black Sea coast with non-peripatetic origins also live in this segregated part of the town. Being composed of only ten families, they do not constitute an immediately visible demographic element in there, though. Other residents of the town ascribe this deviation from the norm to individual characteristics like drug addiction or alcoholism. In turn, these internal "outcasts" of Rumelikavağı, as they might be called, consider themselves a part of the community, the same stigmatized quarter, Kayadere, as the case of one interviewee whose family migrated to Rumelikavağı from the Black Sea coast in the 1950s clearly illustrated in the original research. An interviewee from outside Kayadere was quoted to say the following about him: "He became darkened because of poverty and of drinking. Then he ended up in the 'Gypsy' quarter. He is not 'Gypsy,' indeed" (Akkaya, 2011, p. 130). He himself stated that he got "oxidized" as everyone else who settled in there did. Therefore, he was not able to escape from that quarter. On the other hand, he said, "Neither I nor my wife visits our own relatives. Whenever we have a problem, we ask help from that woman" (referring to an elderly female inhabitant of Kayadere with peripatetic origins) (Akkaya, 2011, p. 130).

As a whole, outsiders do not designate Rumelikavağı as a "Gypsy" settlement. Likewise, it is not generally known in the mainstream that a so-called "Gypsy" quarter has actually existed in there for more than a century (A.S., personal communication, 6 May 2018). As it was also implied by the interviews conducted for this study, in the case of Rumelikavağı, territorial segregation as accompanied by the "Gypsy" stigma is endogenous to the town itself, presumably for two main reasons, which we believe deserve to be substantiated by further ethnographic studies about the town, if one's aim is to gain a more rigorous understanding about the historical forms of urban poverty in İstanbul: First, demographically speaking, families with non-peripatetic origins have constituted an overwhelming majority in the town since the second half of the

20th century, rendering the descendants of the peripatetic communities who settled in there in the late 19th century almost invisible from the outsider's view. The second reason is that Rumelikavağı more or less retains the characteristics of a self-contained economy, as also pointed at by the interviewees, despite the development of its social, economic, and cultural ties to the city center in recent years. Due to its rather low level of socio-economic interaction with the outside, the "Gypsy" stigma in Rumelikavağı is experienced as a pattern of segregation among the inhabitants of the town itself, without much effect on the outsider's view of the town.

Conclusion

This study explores the particular socio-historical forms the phenomenon of territorial stigmatization that characterizes the urban experience of post-industrial society in developed societies assumes in Turkey as a part of the developing world. In the light of the approach developed by Wacquant (2008) to the reconfigured patterns of segregation and inequality in the urban space in the neoliberal period, it reevaluates the previously collected ethnographic and archival data about two urban quarters of İstanbul, Nişantaşı Teneke and Rumelikavağı Kayadere, which have historically been repositories for the so-called "Gypsy" as a stigmatized socio-cultural belonging.

"Gypsy" appeared as a generic word deployed to designate, and, hence, to socially exclude peripatetic groups of people. However, our reinterpretation of the qualitative data about these quarters basically shows that the tribal stigma traditionally associated with the presumed "Gypsy" identity is rather (re)produced on a residential basis as capitalist relations of production determine the trajectory of the urban economy. That is, if an urban spatial entity is designated as a "Gypsy" settlement within the dominant cultural imagery, its inhabitants, regardless of whether they come from peripatetic origins or not, are indiscriminately held subject to typical exclusionary and segregationist practices and ideologies. As this study demonstrates, members of Kurdish, Albanian or Turkish communities with non-peripatetic origins can face as much discrimination as late-peripatetics, such as Roma, Abdals (Tebers) and Boshas (Loms), and they

can be equally perceived in the "Gypsy" stereotype only because they are consigned into the same stigmatized settlement.

We also show that the extent to which territorial identity is a constituent of the "Gypsy" stigma depends on the historical trajectory that the demographic composition of a so-called "Gypsy" quarter follows. To be more precise, we suggested that if those with peripatetic origins continue to constitute the demographic majority in the quarter, late-settlers could not usually hold themselves exempt from being perceived in the typical "Gypsy" stereotype. On the other hand, if late-settlers become the dominant demographic element in time, the "Gypsy" stigma attached to the quarter exhibits a tendency to fade away, revealing the historically situated nature of the segregationist identification of an urban territory as "Gypsy."

The historical case of Nişantaşı Teneke allows one to keep track of the dynamic path a stigmatized urban quarter might follow. Together with Rumelikavağı, Nişantaşı Teneke also brings out the relationship between the share of late-peripatetics in the demographic composition of an urban quarter and the degree of segregation its inhabitants confront in their interactions with the outside. Furthermore, the Rumelikavağı case reveals that the form and the extent of a town's social, cultural, and economic incorporation to the city center has a significant effect on the way territorial segregation as based on the "Gypsy" stigma is lived through by its inhabitants. In a lower middle-class settlement with meager connections to the urban core, Rumelikavağı, territorial stigmatization manifests itself as a phenomenon endogenous to the town itself, without many repercussions on the outsiders' view of it.

This study suggested that these instances of territorial segregation based on the "Gypsy" stigma emerged in the Turkish urban space much before the neoliberal era. Their formation was linked to the long-standing significance of the informal sector in the national economy of Turkey, as a country located at the periphery of the world capitalist system. The phenomenon of the marginalized and territorially segregated mass of the urban poor, an off-spring of deindustrialization and of the withdrawal of the welfare state from the urban core in developed countries, has been a constitutive part of the urban social life in Turkey for a much longer time period dating back to as far as the late 19th century.

As we discussed above, Turkey's level of industrialization historically lagged much behind that in developed nations as a result of the way it

incorporated capitalism. To put it in other words, the bitter effects of deindustrialization on society that have come into question rather recently in the developed world, have had a much more sustained existence in Turkey. In fact, since the beginning of its interaction with world capitalism, the masses of the urban poor were largely unable to find their place in the industrial growth. The most disadvantaged ones among them including late-peripatetics were left almost no alternatives other than being compelled to work at the lowest layers of the informal sector, thereby encountering dehumanization at each step they took to free themselves from being imprisoned in the a residential-cum-tribal stigma of "Gypsy."

Admittedly, the similarities between the cases of territorial segregation in the developed countries studied by Wacquant (2008) and those examined by us cannot be ignored. However, it has to be emphasized that the territorial "Gypsy" stigma that emerged in the late-Ottoman city had a less "nationalized" and less "democratized" character. It was primarily the residents of the surrounding settlements with non-peripatetic origins who generated and perpetuated the territorial "Gypsy" stigma in our cases. And their image as "Gypsy quarters" remained confined to a local level, thanks to the relative inadequacy of mass-media in the era, but also to the distinctiveness of the socio-spatial phenomenon itself; that is, it was less widespread and less visible in comparison with the contemporary cases of the hyperghetto or the *banlieue* examined by Wacquant (2008). Thus, it makes sense to deem the mechanism observed in these cases dating back to the late Ottoman city as a subcategory of territorial stigmatization, that is, locally confined territorial stigmatization, in order to emphasize its distinct character.

Last but not least, we are of the opinion that the results of our secondary analysis of the available ethnographic and archival data about these two urban quarters need to be supported by further work and cannot be accepted as conclusive otherwise. Still, we hope that further historically informed, comparative analyses of the interrelation between the "Gypsy" stigma and urban territorial segregation in Turkey, like ours, might be helpful in designing such fieldwork by offering hypotheses to prove or to falsify.

References

List of sources

Archival Sources

- BOA, DH, MKT, 632.19.1.2.30.
BOA, DH, MKT, 137.31.8.1.25.
BOA, İŞE, 2.30.1.13.
BOA, ŞD, 609.40.4.1.17.
BOA, ŞD, 695.29.8.3.3.
BOA, ŞD, 2749.40.1.20.
BOA, Y, PRK, KOM, 4.20.5.1.15.

Secondary Sources

- Akkan, B. E., Deniz, M. B. & Ertan, M. (2017). The Romanization of poverty: spatial stigmatization of Roma neighborhoods in Turkey. *Romani Studies*. 27(1), 73-93.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B. & Ertan, M. (2011). *Poverty and social exclusion of Roma in Turkey*. İstanbul: Edirne Roma Association, Bogazici University Social Policy Forum, Anadolu Kültür.
- Akkaya, Ö. (2011). Çingenerler: Başka bir dünyanın insanları. *Global Media Journal Turkish Edition*. 1(2), 121-136. Accessed on June 6, 2018 from http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_2._sayi_Bahar_2011/pdf/Akkaya.pdf
- Anon (2008). Eşitsiz vatandaşlık: Türkiye Çingenerinin karşılaştığı hak ihlalleri. In E. Uzpeder, S. Danova / Roussinova, S. Özçelik & S. Gökçen (Eds.), *Biz buradayız: Türkiye’de Romanlar, ayrımcı uygulamalar ve hak mücadelesi* (pp. 53 - 108). İstanbul: Helsinki Citizens Assembly, European Roma Rights Center, EDROM.
- Arslan, S. (2008). *Balkan Savaşları sonrası Rumeli’den Türk göçleri ve Osmanlı Devleti’nde iskânları* (Unpublished MA thesis), Trakya University Institute of Social Sciences, Edirne.
- Balcı, İ. (2006). *Sarıyer: Aşiyan’dan Kısırkaya’ya*. İstanbul: İlkbiz Yayınevi.
- Balcı, İ. (1999). *Şimas’tan Sarıyer’e*. İstanbul: Günlük Ticaret Matbaası.
- Batur, A. (1999). Akaretler. In N. Akbayar (Ed.), *Beşiktaş past and present* (pp. 119-121). İstanbul: Beşiktaş Belediyesi.
- Bozkurt, T. (2006). Poşalar örneğinde etnisite ve toplumsal cinsiyet ilişkisi. In C. Suvari, A. Yıldırım, T. Bozkurt & M. İlker (Eds.), *Artakanlar* (pp. 283-355). İstanbul: E.
- Buğra, A. & Keyder, Ç. (2003). *New poverty and changing welfare regime of Turkey: Report prepared for the United Nations Development Program*. Ankara: UNDP.
- Caferoğlu, A. (1954). Pallacı, Tahtacı ve Çepni dillerine dair. *Türkiyat Mecmuası*. 11, 41-56.
- Caferoğlu, A. (1950). Eskişehir ağızları üzerine bir deneme. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 4(1-2), 15-33.
- Caferoğlu, A. (1946). Kırşehir vilayetinin bugünkü etnik teşekkülüne dair notlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 2(1-2), 79-96.

- Cames, R. (2013). Government by expulsion: The Roma camp, citizenship, and the state. Paper presented at Resourceful Cities Research Committee, Sociology of Urban and Regional Development, International Sociological Association, Berlin, August 29-31, 2013. Accessed on November 10, 2018 from https://www.academia.edu/5618161/Government_by_Expulsion_The_Roma_Camp_Citizenship_and_the_State
- Castells, M. & Portes, A. (1991). World underneath: The origins, dynamics, and effects of informal economy. In A. Portes, M. Castells & L. A. Benton (Eds.), *The informal economy studies in advanced and less developed countries* (pp. 11-40). Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Chen, M. A. (2012). *The informal economy: Definitions, theories and policies*. Cambridge: WIEGO.
- De Goeje, M. J. (1886). A contribution to the history of the Gypsies. In D. MacRitchie (Ed.), *Accounts of the Gypsies of India* (pp. 1-60). London: Kegan Paul, Trench & Co.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i umur-ı belediyye*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı.
- Erkan, S. (2011). Köçek tipinin uluslararası kökeni üzerine bir deneme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 18(1), 223-240.
- Fleeming, M. H, Roman, J. & Farrell, G. (2000). The shadow economy. *Journal of International Affairs Editorial Board*. 53(2), 387-409.
- Filcak, R. & Steger, T. (2014). Ghettos in Slovakia. The environmental exclusion of the Roma minority. *Analyse & Kritik*. 2, 1-22.
- Gezgin, E. (2016). *Damgalanan mekânda yaşam: Bir kentin "ötekisi" olmak*. Ankara: Phoenix.
- Ginio, E. (2004). Neither Muslim nor Zimmis: The Gypsies (Roma) in the Ottoman state. *Romani Studies*. 14(2), 117-144.
- Gmelch, S. B. (1986). Groups that don't want in: Gypsies and other artisan trader, and entertainer minorities. *Annual Review of Anthropology*. 15, 307-330.
- Gmelch, S. B. (1982). Gypsies in British cities: Problems and government response. *Urban Anthropology*. 11(3/4), 347-376.
- Goffman, E. (1963). *Stigma*. New York: Simon and Schuster.
- Grellman, H. M. G. (1787). *Dissertation on the Gypsies being an historical enquiry concerning the manner of life, economy, customs, and conditions of these people in Europe, and their origin*. London: G. BIGG.
- Güran, T. (1997). *Osmanlı Devleti'nin ilk istatistik yillığı 1897*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Gürboğa, N. (2016). Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve devletin mübadil Romanlara ilişkin söylem ve politikaları. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(1), 109-140.
- Hancock, I. (2003). On Romany origins and identity-questions for discussion. In A. Marsh & E. Strand (Eds.), *Gypsies and the problem of identities: Contextual, con-*

- structured and contested (pp. 69-93). İstanbul: Swedish Research Institute in İstanbul.
- İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk göçleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jabbur, J. S. (1995). *The Bedouins and the desert: Aspects of nomadic life in the Arab East*. New York: State University of New York Press.
- Johanson, L. (2001). *Discoveries on the Turkic linguistic map*. Stockholm: Svenska Forskningsinstitutet i İstanbul.
- Karay, R. H. (1994[1965]). *Sonuncu kadeh*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Karpat, K. (2002). *Studies on Ottoman social and political history*. Leiden, Boston, Köln: Brill.
- Karpat. K. (2003). *Ottoman population 1830-1914: Demographic and social characteristics*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Katalin, G. (2015). The informal economy: Conceptual background and theoretical framework. In *The Proceedings of the International Conference on Literature, Discourse and Multicultural Dialogue* (pp. 57-71). Tirgu Mureş: Arhipelag XXI Press.
- Kazgan, G. (1999). *Kuştepe araştırması*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Kearns, Kevin. C. (1977). Irish tinkers: An itinerant population in transition. *Annals of Association of American Geographers*. 67(4), 538-548.
- Kligman, G. (2001). On the social construction of "otherness:" Identifying "the Roma" in post-socialist communities. *Review of Sociology*. 7(2), 61-78.
- Ladstätter, O. & Andreas T. (1994). *Die Abdal (Äynu) in Xinjiang*. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press.
- Lucassen, L. (1991). The power of definition. Stigmatization, minoritization and ethnicity illustrated by the history of Gypsies in the Netherlands. *Journal of Social Science*. 27, 80-91.
- Lucassen, L., Willem, W. & Cottaar, A. (1998). *Gypsies and other itinerant groups: A socio-historical approach*. London: Macmillan Press.
- Lucassen, L. (1998). The clink of the hammer was heard from daybreak till dawn: Gypsy occupations in Western Europe. In L. Lucassen, W. Willem & A. Cottaar (Eds.), *Gypsies and other itinerant groups: A socio-historical approach* (pp. 153-173). London: Macmillan Press.
- Marinero, I. C. (2017). The informal faces of the (neo-)ghetto: state confinement, formalization and multidimensional informalities in Italy's Roma camps. *International Sociology*. 32(4), 545-562.
- Marushiakova, E. & Popov, V. (2016). *Gypsies in Central Asia and Caucasus*. London: Palgrave Macmillan.
- Marushiakova, E. & Popov, V. (2011). Between exoticization and marginalization: Current problems of Gypsy studies. *BEHEMOTH A Journal on Civilization*. 4(1), 86-105.

- Matras, Y. (2015). *The Romani Gypsies*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Matras, Y. (2004). The role of language in mystifying and demystifying Gypsy identity. In N. Saul & S. Tebbutt (Eds.), *The mixed language debate: Theoretical and empirical advances* (pp. 1-20). Liverpool: Liverpool University Press.
- Matras, Y. (2004a). *Romani: A linguistic introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y. (1999). The state of present-day Romani in Jerusalem. *Mediterranean Language Review*. 11, 1-58.
- Okely, J. (2014). Recycled (mis)representations: Gypsies, travelers or Roma treated as objects, rarely subjects. *People, Place and Policy*. 8(1), 65-85.
- Okely, J. (2002[1983]). *The traveler-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı ekonomisinde bağımlılık ve büyüme 1820-1913*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Powell, R. & Lever, J. (2017). Europe's perennial "outsiders:" A processual approach to Roma stigmatization and ghettoization. *Current Sociology*. 65(5), 680-699.
- Powell, R. (2013). Loïc Wacquant's "ghetto" and ethnic minority segregation the UK: The neglected case of Gypsy-travelers. *International Journal of Urban and Regional Research*. 37(1), 115-34.
- Powell, R. (2008). Understanding the stigmatization of Gypsies: Power and the dialectics of (dis)identification. *Housing, Theory, and Society*. 25(2), 87-109.
- Rao, A. (2009). Peripatetic peoples and lifestyles in South Asia. In B. Brower, & B. R. Johnston (Eds.), *Disappearing peoples? Indigenous groups and ethnic minorities in South and Central Asia* (pp. 53-72). California: Left Coast Press.
- Rao, A. (1987). The concept of peripatetics: an introduction. In A. Rao (Ed.), *The other nomads: Peripatetic minorities in cross-cultural perspective* (pp. 1-32). Köln: Böhlau.
- Roux, J. P. (1987). The Tahtaci of Anatolia. In A. Rao (Ed.), *The other nomads: Peripatetic minorities in cross-cultural perspective* (pp. 229-246). Köln: Böhlau.
- Salo, M. (1987). The Gypsy niche in North America: some ecological perspectives on the exploitation of social environments. In A. Rao (Ed.), *The other nomads: Peripatetic minorities in cross-cultural perspective* (pp. 89-110). Köln, Viyana: Böhlau.
- Salo, M. (1986). Peripatetic adaptation in historical perspective. *Nomadic Peoples*. 21/22, 7-36.
- Salo, M. (1982). Roma niches: Economic and social organization in urban new England. *Urban Anthropology*. 11(3/4), 273-313.
- Scala, A. (2014). The mixed language of Armenian Boshha (Lomavren) and its inflectional morphology: Some considerations in light of Armenian dialectal variation. *Annali del Dipartimento di Studi Letterari, Linguistici e Comparati Sezione Linguistica*. 3, 233-250.
- Selçuk, H. (2013). *Tuna boyunda bir Osmanlı kenti: Vidin*. Konya: Çizgi.

- Sinigerska, I., Chandler, D., Vaghjiani, V., Hassanova, I., Gooding, R., Morrone, A., Kremensky, I. & Kalaydjieva, L. (2006). Founder mutation causing infantile gm1-gangliosidosis in the Gypsy population. *Molecular Genetics and Metabolism*. 88, 93-95.
- Soulis, G. C. (1961). The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the late middle ages. *Dumbarton Oaks Paper*. 15, 141-165.
- Stejskalova, M. (2013). Can we speak of ghetto in Czech cities? *Slovo*. 25(2), 3-17.
- Surdu, M. & Kovats, M. (2015). Roma identity as an expert-political construction. *Social Inclusion*. 3(5), 5-18.
- The General Directorate of Land Registry and Cadaster (2018). Parsel sorgulama. Accessed on November 28, 2018 from <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr>
- Vincze, E. (2013). Socio-spatial marginality of Roma as a form of intersectional injustice. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Sociologia*. 58(LVIII), 217-243.
- Wacquant, L., Slater, T. & Pereira, V. B. (2014). Territorial stigmatization in action. *Environment and Planning A*. 46(6), 1270-1280.
- Wacquant, L. (2013). Class, ethnicity and state in the making of marginality: revisiting territories of urban relegation. Accessed on October 15, 2014 from <http://loicwacquant.net/assets/Papers/REVISITINGURBANOUTCASTS-Danish-article-version.pdf>
- Wacquant, L. (2012). A janus-faced institution of ethno-racial closure: A sociological specification of the ghetto. In R. Hutchison & B. D. Haynes (Eds.), *The ghetto: Contemporary global issues and controversies* (pp. 1-32). Colorado: Westview Press.
- Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts*. Cambridge: Polity.
- Wacquant, L. (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. *Thesis Eleven*. 91, 16-22.
- Walach, V. (2015). Advanced marginalization or ghettoization? An analysis of a Czech socially excluded neighborhood in terms of inhabitants' representations. In K. Nedbalkova, K. S. Janku, S. Ficova, J. Novotna & D. P. Mark (Eds.), *Doing research, making science: The memory of Roma workers* (pp. 141-188). Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture.
- Widmann, P. (2007). The campaign against the restless: Criminal biology and the stigmatization of the Gypsies, 1890-1960. In R. Stauber & R. Vago (Eds.), *The Roma a minority in Europe: Historical, political and social perspectives* (pp. 19-30). Budapest: Central European University Press.
- Willems, W. & Lucassen, L. (2000). Gypsies in the diaspora? The pitfalls of a biblical concept. *Histoire Sociale / Social History*. 6, 251-269.
- Willem, W. (1998). Ethnicity as a death-trap: The history of Gypsy studies. In L. Lucassen, W. Willems & A. Cottaar (Eds.), *Gypsies and other itinerant groups: A socio-historical approach* (pp. 17-34). London: Macmillan Press.

- Williams, P., Lerch, O. & Lerch, M. (1982). The invisibility of the Kalderash of Paris: Some aspects of the economic activity and settlement patterns of the Kalderash Rom of the Paris suburbs. *Urban Anthropology*. 11(3/4), 315-346.
- Yalman, A. R. (1977 [1931]). *Cenupta Türkmen oymakları I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yıldırım, F. (2012). *Abdal gizli dili: İnceleme-sözlük*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yılıgür, E. (2018a). Son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve Çingeneler: Vergi, askerlik ve adlandırma meseleleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(18), 267-303.
- Yılıgür, E. (2018b). Teneke mahallesi in the late Ottoman capital: A socio-spatial ground for the co-inhabitation of Roma immigrants and local poor. *Romani Studies*. 28(2), 157-194.
- Yılıgür, E. (2017). Türkiye'de peripatetik topluluklar: Jenerik terimler ve öz-etnik kategorizasyon biçimleri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(1), 1-25.
- Yılıgür, E. (2016a). *Roman tütün işçileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yılıgür, E. (2016b). Lofça Muhacirler Mahallesi: Kentsel mekânın yeniden üretimi ekseninde peripatetik toplumsal organizasyon biçimleri. *Modus Operandi*. 4, 177-210.
- Yılıgür, E. (2013). Nişantaşı Teneke Mahallesi: Mekânsal dönüşümün algısal ve sosyolojik arka planı. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 8, 31-47.
- Yılıgür, E. (2012). *Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke mahalle yoksulluğundan orta sınıf yerleşimine*. İstanbul: İletişim.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton: Princeton University.
- Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A modern history*. New York: I.B. Tauris & Co.

Özlem Akkaya graduated from the Political Science and International Relations of Bogazici University in 2005. She accomplished her MA and PhD Degrees in the history of the Turkish Republic from Bogazici University. She is currently a member at the Visual Communication and Design Department of Yeditepe University.

Özlem Akkaya 2005'te Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora derecelerini Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nden aldı. Halen Yeditepe Üniversitesi Görsel İletişim Tasarım Bölümü'nün akademik kadrosundadır.

E-mail: ozlemakkaya@outlook.com.tr

Egemen Yılıgür graduated from the Public Administration Department of Istanbul University in 2005. He accomplished his MA and PhD degrees in sociology from Mimar Sinan Fine Arts University. He is currently a member at the Political Science and International Relations Department of Beykoz University.

Egemen Yılgür 2005'te İstanbul Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora derecelerini Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden aldı. Halen Beykoz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün akademik kadrosundadır.
E-mail: tegemen1523@yahoo.com

“Gettolaşma” Söylemi Bağlamında Sosyo-mekânsal Sürgün Yerleri

*

Asiye Akgün Gültekin
İstanbul Kültür Üniversitesi

Öz

Ekonomik, kültürel, sosyal ve politik süreçlerin kent mekânındaki izdüşümü olarak mekânsal dışlama ve kentsel eşitsizliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda kent peyzajında ortaya çıkan kümelenmeler, 1970 sonrası gelişmiş ülkelerde görülen kentsel hareketler ve aktörler arasındaki ilişkilerin kentsel eşitsizlikleri nasıl tetiklediği sorusu önem kazanmaktadır. Kentsel sosyo-mekânsal kapanma ya da inziva biçimleri olarak getto ve banliyölerin yapısal ve işlevsel farklılıklarının altının çizildiği; bu tiplerin ayınıştırılmaya çalışılan söylemlerinin arka planında neler olacağı yönündeki tartışmayı içeren çalışmada bir dizi politik ve medya söylemlerine yer verildi. Sömürge sonrası dünya kentlerinde ileri marjinalliğin mekânları olarak genel kabul gören, şiddet ile yaftalanan, heterojen demografinin emek piyasasından dışlandığı, sistemle sorunlu ilişkisinin tanımlandığı sürgün yerleri kentsel bir oluşum olarak apaçık karşımızda durmaktadır. Gettolaşan Avrupa söylemlerine, Wacquant’ın değerlendirmeleri paralelinde bakan bu yazının temel endişesi; mekânın sosyal boyutu ve topluluk üzerindeki etkilerini anlamaya yöneliktir. Getto, hipergetto, antigetto kavramları arasındaki farkların neler olduğuna ilişkin tartışma La Haine filmi okuması üzerinden yürütüldü. Bu metnin ortaya çıkışındaki süreçte Fransa’da yaşanan “sarı yelek” protestolarının ekonomik, kültürel ve sosyo-mekânsal bağajlarını deşmek düşüncesi yer alır. Mekânsal dışlamanın etno-ırksal, sınıfsal formlarının arkasındaki ilişkiler ağının haritasının çıkartılması; bu çalışmanın hedefini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Gettolaşma, antigetto, sosyo-mekânsal inziva, söylemsel pratikler, damgalama, paralel topluluk, La Haine*

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Sayı Issue 26, Cilt Volume 10, Yıl Year 2019-1, 254-277 DOI: 10.31198/idealkent.500263

Socio-spatial in the Context of the “Ghettozation” Discourse

*

Asiye Akgün Gültekin
Istanbul Technical University

Abstract

Spatial exclusion and urban inequalities are seen as the projections of economic, cultural, social and political processes in the urban space. In this context, the question of how the relations triggered the urban inequalities between clusters that emerged in urban landscapes and urban movements in the developed countries after 1970 and actors gets importance. In this study, a series of political and media reports that include the discussion underlining the structural and functional differences of ghettos and banlieues as urban socio-spatial forms of seclusion is described; what is on the backstage of these types of ‘sameness’ discourses. The exile locations that are generally accepted as the places of advanced marginality, labeled with violence, excluded from the labor market and the having problematic relations with the system in post-colonial world cities clearly stands in front of us as an urban formation. The main concern of this article which looks at the ‘discourses of ghettozation of Europe in line with Wacquant’s arguments is to understand the social dimension of the space and its impact on the community. The discussion of the differences between the concepts of ghetto, hyperghetto and antighetto was carried out through the La Haine film reading. This text emerged from the intention of digging the economic, cultural and socio-spatial baggage of current yellow vest protests in France. Mapping the network of relations behind the ethno-racial, class forms of spatial exclusion is the target of this study.

Keywords: *Ghettozation, anti-ghetto, socio-spatial seclusion, discursive practices, stigmatization, parallel society, La Haine*

Giriş

Kapitalist sistemin 1973 ekonomik krizi beraberinde refah devleti politikalarından vazgeçilmesi ve bunun etkileri ile ilişkili etnik, ırksal ve sınıfsal huzursuzlukların artması kentsel direnişlerin ivmelenen artışını ortaya çıkarttı. Neoliberal politikalar ile mülksüzleştirilen, işsizleştirilen ve yapısal şiddete maruz kalanların çığılığı olarak ortaya çıkan eylemler temelde ekonomik ve mekânsal eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Marjinalleşen-tirilen kent paryaları, tehlikeli görülen kent mekânları ve kentsel hareketler karşısında; Avrupa toplumlarında ırkçılığın yeniden yükselişine ilişkin endişeler kendini göstermektedir. Diğer taraftan kentsel hareketler karşısında devlet tarafından gösterilen ağırlaşan militer müdahaleler ve ceza-cezalandırma sistemine ilişkin tartışmaların yapılmakta olduğuna şahit olmaktadır.

Wacquant'ın getto/anti-getto/hiper-getto (bu türden mekansal kümelenmeleri Wacquant sürgün yerleri olarak ifade eder ki bu yazıda da bu şekilde kullanılmaktadır) kavramlarının yapısal çözümlemesinin yapmasının üzerinden kabaca yirmi yıl geçmesine rağmen (Urban Outcast yayın tarihini refere ederek), politikacıların getto kavramını kullanmadaki ısrarın manipülatif olduğunu düşündürür. 20. yüzyıl ortalarındaki komünal gettodan 21. yüzyıl sonuna ait hiper-gettoya tarihi geçişin izini süren Wacquant'a göre ABD kentlerinde görülen komünal gettolarda siyahların tüm sosyal sınıfları kendilerine ayrılmış bir yere tıklar; sınırlı kesin bir şekilde çizilen bu alanlarda, bu etnik gruba özgü kurumların varlığı eşliğinde sıkışık bir sosyo-mekânsal oluşum içinde ortak bir kader yaşanır iken; hiper-getto, yeni, merkezsiz, belirli bir bölgeyle sınırlı, örgütlenmiş bir yapıdır; burada ırk ve sınıf temelinde birleşik bir ayırım söz konusudur. Bu oluşum; emek piyasasının ve refah devletinin kent merkezinden çekilmesi bağlamında gerçekleşmektedir (Wacquant, 2015, s.13). 1950'lerin komünal gettosunun siyahların marjinalleşmesi ve yaşam alanlarının tekinsiz bir hale gelmesi ile 1990'lar hiper-gettosuna dönüşmesi, yere olan aidiyetleri de olumsuz etkilemiştir. Wacquant (2015, s.14), hiper-gettoların aşırı marjinalleşmesinin temelinde siyasetin, ekonomiye göre daha fazla belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Avrupa işçi sınıfı banliyölerinde 21. yüzyıldan itibaren başgösteren ileri marjinalliği Amerikan gettolarında yaşananlarla yüzeysel benzerlikleri nedeniyle türdeşleştiren anlayışın karşısında, temelde banliyölerin heterojen yapısı, kent merkezi ile ilişkileri ve bu bölgelere yönelik politik

yaklaşımları ile gettolardan yapısal ve işlevsel olarak ayıran özellikleri bağlamında Wacquant (2015); işçi sınıfı yerleşmelerinin gettolaşamayacağını olsa olsa anti-getto olabileceğini ileri sürer. Diğer yandan kavramların etimolojik farklılığının görmezden gelinerek Avrupa işçi sınıfı yerleşmelerine (cité) ithafen getto-gettolaşma kavramları ile adlandırılmaları, ‘*paralel yaşamlar*’ın lanetlenmesi; Avrupa’nın göbeğinden bu söylemi sistematikleştiren paralel söylemlerin ortaya çıkıyor olması, dünya konjonktürel siyasetine ve ekonomisine bakıldığında yadırganmaması gereken bir durum. İşsizleştirilerek, etnik-sınıf temelli ayrıştırılarak yabancılaştırılan topluluklar; medya ve politika aracılığıyla mekânsal olarak da damgalanmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın çerçevesi; medyada yaratılan panik, *sembolik iktidar* ve *sembolik şiddet* ile ilişkili olarak sosyo-mekânsal inzivanın Avrupa işçi sınıfı yaşam alanları ile gettoların yapısal ve işlevsel farklılıklarını ortaya koymaktadır. Temel olarak bu çalışma, Wacquant’ın 2014 yılında ABD’de Yale Üniversitesi’nde vermiş olduğu kentsel inzivanın tarihçesini anlattığı “*Designing Urban Seclusion*” seminerinin deşifrelerine ve ileri marjinalliğin Amerikan ve Avrupa örnekleri üzerinden tartışıldığı “Kent Parayaları” kitabına dayanmaktadır. Üniversitede vermiş olduğum “Mekânsal Ayrışma” seçmeli lisans dersi kapsamında izlettiğim La Haine filmi üzerinden Wacquant okuması yapmaya çalışıyorum. Filmin yönetmeni Kassovitz’in, banliyödeki gündelik hayatı kalıplaşmış steryotiplerden çok farklı olduğunu güçlü bir şekilde vurguladığı ve film müziklerini banliyö müzik kültürünü temsil ettiğini düşündüğüm için, bir çok banliyö filmi varken (Jean-Luc Godard’ın 1966 yılı *Two or Three Things I Know About Her* filmi, Marco Ferreri’nin 1976 yılı *The Last Woman* filmi, Abdellatif Kechiche’nin 2003 yılı *L’ esquivé* filmi gibi) La Haine’i tercih ettiğimi düşünüyorum. Bu yazıyı yazmaya başladığımda “sarı yelek” eylemlerinin ortaya çıkışı ve ardından medyada gündeme gelmesi, yazının araştırma yöntemini biraz genişletmeme sebep oldu. Başlangıçta sadece La Haine filmi üzerinden yapmayı hedeflediğim Wacquant okuması metninin araştırma ekseninde, gündemin etkisiyle Avrupa banliyöleri ve şiddet ilişkisi söylemleri paralelinde bir kayma yaşadığımı itiraf etmeliyim. Sarı yelek protestolarının Avrupa’nın bir çok kentinde yayılmaya başlaması ile Avrupa basınına takip sürecimin sonucunda yazı şekillenmeye başladı. Dolayısıyla başlangıçta bu şekilde kurgulanmamış bir araştırma yöntemi, yazım sürecinde ortaya çıktı. Bu noktada, yazı içinde değinilen Foucault’un *söylemsel pratikler* ve Bourdieu’nun *sembolik şiddet* kavramları çerçevesinde haber söylemine eleştirel yaklaşımı ortaya koymaya çalıştım.

Araştırmanın argümanı; Avrupa banliyöleri ile Amerikan gettolarının yapısal, tarihsel ve işlevsel farklılıklarından ötürü aynı kategorizasyon içinde ele alınamayacağı savının, Wacquant literatürü temelinde La Haine filmi üzerinden ilerleyen bir analizine dayanmaktadır. Bununla birlikte medyada ve politik arenada ortaya çıkan söylemlerin, bu iki olguyu aynılaştırmaya çalışması eleştirilmektedir.

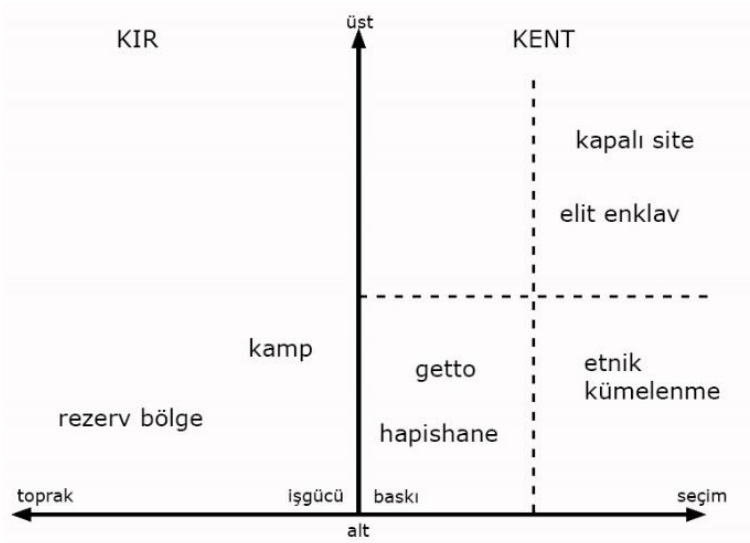
Sosyo-mekansal İnzivanın Analitik Arka Planı

Sosyo-mekânsal inziva (İngilizce literatürde *seclusion* olarak geçen terimi bu metinde inziva olarak kullanılmaktadır), belirli toplumsal kategorilerin ve faaliyetlerin, fiziksel ve sosyal alanın ayrılmış ve kısıtlı bir kademesiyle birleştirildiği, oralarda tutulduğu ve izole edildiği süreçleri ifade etmektedir. Wacquant (2014) bunu iki alanda kavramsallaştırır; kırsal kesimde sosyo-mekânsal inziva, kentsel sosyo-mekânsal inziva.

Kırsal kesimde, mekânsal kapanmanın kurallarını belirleyen başlıca faktör, madun nüfusun işgücü olarak mı, yoksa işgal ettikleri araziye tahliye etmek için mi kaldırılması gerektiğidir. Baskın grubun madundan işgücü olarak istifade edemediği durumlarda sömürgeci karşılaşmalarda olan bir tavırla, buradaki topluluğu yeniden gruplamak ve hareketsiz kılmak için tasarlanmış özel yasal ve geleneksel kurallar ile yönetilen genellikle sınırlandırılmış rezerv bölge olan bir rezervasyonun (Yerli Amerikalıların yaşadıkları durum örneği) ortaya çıktığını görürüz (Wacquant, 2014). Wacquant'ın sosyo-mekânsal inziva diyagramında (bkz. Resim 1) toprak / işgücü eksenini boyunca sağ tarafa doğru hareket edildiğinde, madun nüfusların emek gücünü güvence altına almak ve şehire gelmelerini engel olacak iki tür kümelenme ile karşılaşılıyor; göçmen işçiler için çalışma kampı ve mülteci kampı.

Wacquant (2014), kentsel sosyo-mekânsal inziva biçimlerini ise iki temel boyutta ele alır; ilki sınıf (pazar kapasitesi), etnik köken veya yerlerin prestij derecesine dayalı olup olmadığını temsil eden sosyal hiyerarşideki düzeydir. Bu sosyal hiyerarşi, toplumun en alt ve üstündeki inzivaya ayrılır. İkinci boyut, dışarıdan bir baskı ile veya kendiliğinden belirli bir alana kapanma durumunu ifade eden inzivanın seçime bağlı olup olmadığı boyutudur. Bu iki eksen tarafından belirlenen iki boyutlu uzayda tipik sosyo-mekânsal kümelenme biçimleri dağılmaktadır. Diyagramın sağ üst tarafındaki çeyrekte, seçim tarafında; sosyo-ekonomik bakımdan yüksek gelir grubunu temsil

eden yerleşmeler görülmektedir. 1980’lerden sonra ortaya çıkan sosyal ve mekânsal hiyerarşinin tepesinde yer alan “kapılı topluluklar (*gated community*)” sosyal bakımdan homojen olan, suç, güvenlik endişeleri ile şekillenen ve ayrıcalıklı bir yaşam alanı vaat eden topluluk alanlarıdır. Tablonun üst kısmında diğerlerini dışlamak ve kendi kendini izole etmek için maddi ve sembolik sermayeyle donatılmış güçlü kişiler tarafından kullanılan soylu faaliyetler görülürken, en altta ise yerinden edilmiş ve ekonomik ve kültürel sermayeden mahrum bırakılmış alt tabaka nüfusların faaliyetleri yer almaktadır.

Resim 1. Wacquant'ın sosyo-mekânsal inziva diyagramı(Wacquant, 2014)

Kentsel hiyerarşinin en altında yer alan sosyo-mekânsal inzivalar; etkisi yayılan iki büyük etno-ırksal form olan ghetto ve etnik kümelenmedir. Bunlar, baskı/seçim sürekliliğinin iki ucunda yer aldıklarından (Marcuse¹ gönüllü-gönülsüz ghetto kavramı bağlamında her iki kümelenme de ghetto içinde ele alınmaktadır), farklı yapılarla ve karşıt işlevlere hizmet ettikleri için birbirinden farklıdır. Mimari açıdan (beyaz) etnik bir kümelenme bir köprü ile temsil edilebilir, diğer taraftan (siyah) ghetto bir duvar temsili ile anlaşılabilir. Biri esnek ve geçici bir mekanizma iken diğeri esnek olmayan ve kalıcı bir

¹ https://www.unizo.be/images/res299713_17.pdf (Marcuse,1997; The Enclave, The Citadel and The Ghetto)

araçtır. Gettoları, istenmeyen grupların hapsedildiği bir çeşit etno-ırksal hapishaneler olarak düşünebileceğimizi ifade eder Wacquant (2014).

Medya ve Korku Çerçevesinde Sürgün Yerleri

'kavramlar yanlış anlamaları düzeltebileceği gibi kötüleştirebilir, bunları giderebileceği gibi tetikleyebilir'

Wittgenstein

Foucault (2006), öznel deneyimin söylemsel olan ve olmayan pratikler ile iktidar tarafından nasıl kurulduğunu anlatırken; bilginin nasıl bu pratikler içinde kullanıldığının önemini vurgular. Bilimsellikle desteklenmiş söylemi; normal-patolojik ayrımı ile deliliği inşa etmesi üzerinden örnekler. Aynı örnek üzerinden başlangıçta var olan diyalogun sonradan monoloğa dönüşmesi ve bunun toplumsal/kavramsal yarılmalara neden olduğunu ifade eder. Böylelikle Foucault'ya göre birey kimliğini belirlenen öznel deneyimler ile sınırlandırır. Medyada haber ya da tartışma programlarında istatistikler üzerinden konuşan konunun ehli uzmanların bilimselleştirdiği bir söylem pratiğinin oluşturulduğunu takip edebileceğimizi varsayıyorum. Bunu Bourdieu'nun *simgesel şiddet* kavramına dolaylı olarak bağlandığını düşünüyorum. Bourdieu gelişmiş toplumlarda bile başat tahakküm tarzının, açık baskı ve fiziksel şiddet tehdidinden simgesel manipülasyon biçimlerine kaydığını iddia eder (Swartz, 2011, s.120). Simgesel sistemlerin bilişsel ve bütünleştirici işlevlerinin yanı sıra Bourdieu'nun en çok üzerinde durduğu tahakküm araçları olarak işlevi önem kazanmaktadır. Hakim simgesel sistemler hakim grupların bütünleşmesini sağlarken, ezilen gruplar için ayırım ve hiyerarşi yaratır ve tahakküm altındakileri, toplumsal ayırımların mevcut hiyerarşilerini kabul etmeye zorlayarak toplumsal tabakalaşmanın meşruluk kazanmasını sağlar. İdeoloji, ya da simgesel şiddet, ekonomik ve siyasi iktidarı kılık değiştirmiş, sorgusuz sualsiz kabul edilen biçimler altında temsil ederek toplumsal dünyayı anlamayı ve uyarlamayı sağlayan araçları dayatma gücüdür (Swartz, 2011, s.120-9). Bu doğrultuda çalışmada, Avrupa'da yükselen gettolaşma endişesinin söylemsel olan ve olmayan pratikler çerçevesinde nasıl inşa edildiği ve sembolik şiddet kavramı kapsamında ortaya çıkan peyzajı resmedilmektedir.

Wacquant (2015, s.158), Kent Paryaları kitabında Cohen’e referansla “banliyölerle ilgili ahlaki bir paniğin hızla yükselişine, billurlaşmasına” ta-nıklık ettiğini ifade eder. Doksanlı yıllara kadar Fransa politika ve medya-sında dikkat çekmeyen, kent çeperlerindeki yıkık dökük toplu konut proje-leri, Kuzey Afrikalı gençlerin başını çektiği sokak protestoları ve eylemleri gündeme gelir. Banliyö konusu şehir plancılarından, siyasetçi ve medyada-kilerin ana ilgi konusu olmaya başlarken, Amerikan kökenli getto kavramı ile özdeşleştirilmeye başlanır(Wacquant, 2015)². Medyanın kamu düzeni ile ulusal toplumun bütünlüğüne karşı banliyölerin gittikçe daha büyük bir tehdit oluşturduğu söylemi ile banliyölerin etnik gettolara dönüştüğü çı-ğırkanlığı yapılmaktaydı. Wacquant, 1990 sokak eylemlerinin ardından benzer içerikte birçok haberin art arda köşe yazılarında baş gösterdiğini ifade eder. 1991 yılında Fransız Hükümeti, Anti-Getto yasasını yürürlüğe koyar. Ortaya çıkan görüntülerin altında Fransa’daki kentsel eşitsizlik yat-maktadır. Medya söylemi ve politik dil ile oluşturulan panik havasında teh-dit olarak görülen şiddet değil; Avrupa banliyölerinin Amerikan tarzı get-toların yapısına kayma tehlikesi olarak görülmektedir (Wacquant, 2015, s.164). Banliyöler ile ilgili benzer yaklaşımdaki haberleri 2005 yılı olayları sonrası gazete başlıklarından da görmek mümkündür (Resim2).

Resim 2. 2005 Fransız gazete başlıkları³

² Wacquant; banliyölerin gettolaşması konusunun bu tarihten önceye dayandığını açıklar.

³ <https://www.dw.com/en/acquittals-in-paris-banlieues-police-trials/a-18457173>

Bu noktada Amerikan gettosu ile Avrupa Banliyösünü yapısı ve işlevleri doğrultusunda araştıran Wacquant'ın ikisi arasındaki farklılıkları nasıl ortaya koyduğunu aktarmaya çalışacağım. Öncelikle benzerliklerinden söz etmek gerekirse; nüfus yapısındaki benzerlik; yüksek yoğunlukta etnik farklılıkları içermesi yönünde görülür (bir tarafta siyahlar, diğer tarafta göçmenler). Burada yaşayan ve dışarıda olup buradan korkanlar için bu yerleşimleri tanımlamalarındaki algılar ortaktır. Bununla ilişkili olarak getto ve banliyöler üzerine yapılandırılan yaftalamaları burada yaşayanların sürekli üzerlerinde taşımak zorunda olmaları benzerlik gösterir. Yine buna bağlı olarak bu yaşam alanlarından kaçma istekleri benzerdir. İşsizlik durumları ve yoksulluk seviyeleri benzerlik gösterir. Diğer yandan aynı sıklette bulunmayacak nüfus büyüklükleri bu iki tipin işlevsel ve ekolojik farklılıklarını ortaya çıkartır. Bunların başında gettoların homojen, banliyölerin heterojen yapısı gelmektedir(ama bu durum banliyölerin gettolaşması söylemine etki etmemiştir!). Gettoların aksine kendi kurumlar ağını geliştirmiş değildir banliyöler. Dışarıya kapalı gettoların tersine, kent dokusuyla alışverişte bulunan, gettolar gibi kendine yeten bir işlevi olmayan, kendi sosyal adaletlerini sürdürülebilecek kadar çok işlevli topluluklar olmayan banliyöler, daha çok yerleşim adalarıdır. Refah ve yarı refah devleti politikaları, sosyal yardımlar ve hizmetler bakımından da farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Suç ve tehlike bakımından gettolarda kamusal alan fiilen ortadan kalkmış görünürken, banliyölerde medyanın yönlendirmesinin dışında aniden patlayan bir şiddet durumunun olmadığını ifade eder Wacquant (2015, s.178). Bu durumu getto okullarında meydana gelen silahlı saldırıları örnek vererek açıklar. Mesken stoku karşılaştırması ve fiziksel çevre koşullarının da farklılık gösterdiği ifade edilmektedir.

Komünal gettosunda siyahlar ve beyazlar arasında kapsamlı karşıtlıklar kök salmış, bu dışlama süreci devletin organları ve politikaları tarafından hem maddi hem de simgesel olarak desteklenmiştir. Fransa banliyölerinde devletin tutumunun daha yara sarıcı ve koruyucu olduğunu ifade eder Wacquant (2015, s.257-58). Diğer yandan uluslararası bir organizasyon olan OSF (Open Society Foundation), Avrupa banliyölerinde yaşayanlara yönelik olarak medyada suçlayıcı bir dil kullanıldığını ifade ederken, bu alanlarda yaşayan insanların işsiz ya da az ücretli işlerde çalıştığını, güvencesizlik içinde oldukları, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden tam olarak faydalanamadıklarını ve dışlanmış hissettiklerini belirtir. Organizasyonun yapmış olduğu alan çalışmalarına göre; burada yaşayanların yurttaşlık haklarını istedikleri, aktif olarak politika yapmak istedikleri ve sosyal anlamda

yeni insanlara açık oldukları ve aralarındaki sosyal ilişkilerin güçlü olduğu görülmektedir.⁴

Medya ve politik arenada sürekli dile getirilen gettolaşma söylemine cevaben; Wacquant (2014), banliyölerin neden gettolaşamayacağını maddeler halinde açıklar: Birincisi, gettolaşma, sınırlı bir kategorinin üyelerinin, kendileri için ayrılmış ayrı bir alanda yaşamaya zorlanması anlamına gelir ve bu da mekanik olarak yükselen etnik homojenliğe dönüşür. Fakat Paris Kırmızı Kuşağı'nın terkedilmiş ilçeleri ve Fransa'nın hassas banliyölerinin, son yirmi yılda daha az homojen hale geldiğini ifade eder. Gettolaşmanın ikinci bir göstergesi, artan örgütsel yoğunluğun göstergesidir: Ayrılmış bir yerleşim biriminde damgalanmış bir kategori, enformel ve resmi örgütlenmelerin büyümesinde ve artan farklılaşmasında kaydedildiği gibi, onu kendi kurumları ile dolduracaktır (Ancak, Batı Avrupa, İngiltere Midlands'tan Alman Ruhr'a, Kuzey İtalya şehirlerinin bozulmuş mahallelerine kadar işçi sınıfı bölgeleri, yerel kuruluşlardan çok, bu bölgelerdeki mevcut dernekler devlet bürokrasisine dayanan kamu bürokrasileri ve topluluk kurumlarıdır). Üçüncüsü, gettonun damgalanmış nüfusunun çeşitli bileşenlerini kapsayan ortak bir kimlik oluşturma olgusunun ortaya çıkışını teşvik eden bir kültürel enerjinin var olmasıdır (Yine, Batı Avrupa'nın işçi sınıfı bölgeleri, bu şemadan uzaklaşıyorlar. Wacquant bunu şu örnek ile açıklar; La Courneuve'de, Les Quatre mille kiracılarına cami inşa etmek için bir şehir arsasının ücretsiz kullanımı verilmiş ancak Müslüman inanca sahip farklı etnisiteden nüfusların- Faslılar, Cezayirli, Tunuslular, Türkler, Çin gibi- her biri ayrı ibadet yeri istedikleri için projede asgari bir anlaşmaya varamamışlardır). Gettonun dördüncü bir özelliği, sınırları ve gelirleri ne olursa olsun, sınırlarının aşılmasıdır (Cezayirli üzerine yaptığı gözlemlere dayanarak Wacquant, farklı alanlara, kentin merkezine göç eden ya da farklı sınıf yapısına geçen ve kentsel alandaki dağınık olarak, benzer sınıf seviyesindeki “beyaz” Fransız ailelerle karıştıklarını tespit eder).

Özetle, Avrupa metropolünün azalan alt sınıf mahalleleri, daha heterojen, etnik ve daha az yoğun örgütsel hale gelmektedir; geçişen sınırlara sahip olan bu yerleşmeler; paylaşılan bir kültürel kimlik oluşturmayı başaramamışlardır. Her dört açıdan da, Avrupa banliyölerinin, gettonun sosyo-mekânsal dinamiklerine uymadığı ifade edilir. Bu yüzden onlara Avrupa

⁴ <https://www.opensocietyfoundations.org/voices/understanding-europe-s-white-working-class-communities>

kentinin “Amerikanlaşması”nın moda tezinin savunucularına yönelik olarak Wacquant, anti-getto terimini ortaya atar; yirmi birinci yüzyılın başlangıcında Batı Avrupa’da kentsel inzivayı tanımlamak için gettoluşma dilinin son derece yetersiz olduğunu iddia eder. Paris’teki damgalanmış mekanlar üzerine etnografik araştırmalar yapmış olan Castaneda (2012, s.159-190), Wacquant’ın banliyölerin yapısal olarak siyah gettolardan çok farklı olduğunu, kısmen de kendi alt kültüründen ve gayri resmi kültürel ve politik kurumlarından yoksun olduklarını ileri sürdüğü sava şöyle bir eleştiri getirmektedir: Büyüyen Fransız rap endüstrisi, banliyö esinli film ve tiyatro, banliyö gençliğinin özel dil ve giyim tarzı, *Conseil Représentatif des Associations Noires* (CRAN) ve *Indigènes de la République* gibi hareketler ile derneklerin büyümesi gibi özelliklerin Wacquant’ın hipoteziyle çelişebileceğini düşünmektedir. Dahası, etnik örgütlerin görece zayıflığı ve eşgüdümlü eylemler, görünürdeki azınlıklara yönelik ayrımcılık eksikliğinden ziyade, Fransız cumhuriyet yasaları ve değerleri ile daha fazla ilgisi olabilir (Castaneda, 2012).

Balibar (2007) içsel dışlamayı aktardığı yazısında, 2005 yılında Fransız banliyölerinde yaşanan isyanlar sırasında “dışlama” kavramının tartışıldığından bahseder; Castel (2007)’in dışlama kategorisinin, en azından başlangıçta, polise karşı mücadele eden çoğunlukla göçmen kökenli (yani, Afrikalı ve Kuzey Afrikalı) fakat aynı zamanda Fransız yurttaşı olan, işsiz gençlerin durumunu betimleye uygun olmadığını aktarır. Bunun, Fransız banliyölerinin ABD’de olduğu gibi tam olarak gettolar olmadığını ileri süren Loic Wacquant’ın savıyla uyduğunu ifade eden Balibar (2007) Castel’in sözlerini şöyle aktarır: “*Banliyö bir getto değildir, banliyönün genç müdavimleri “dışlanır”, şayet kavrama kesin bir anlam verilecekse: dışlama, tam anlamıyla nüfusun iki ayrı kategoriye bölünmesi demek iken, “dışlanan” toplumsal oyuna dışsal olacaktır zira kolektif sosyal yaşamda bir rol oynamak için gerekli olan bir hiçbir hakka, kapasiteye ve kaynağa sahip değildirler... Banliyödeki gençler Fransız ulusuna aitliği destekleyen politik yurttaşlık ve toplumsal yurttaşlık gibi birçok ayrıcalığa hak kazanır. Etnik kökenlerinden bağımsız olarak projelerdeki çoğu genç, Fransız yurttaşıdır. Bu yüzden ilke olarak en azından vatandaşlık hakkı yaşama geldiklerinde, yasalarca siyasal haklara ve eşit muameleye sahiptirler...*” (Sarı, 2011).

Balibar (2007)’a göre Fransız banliyölerindeki genç isyancılar örneğinde sınıf ve ırk ayrımcılığının radikal biçimler aldığını ifade eder: “*sınıf ayrımcılığı, işsizlik ve güvencesiz iş arasında yabancılaştırıcı bir tercih halini almışken, ırk ayrımcılığı ise göçmenlerin oğul ve torunlarının yasal statülerinin açık çelişkisi içerisinde ebediyen “yabancılar” ve göçmenler” olarak temsil edildiği “soy kütüksel*

bir düzen” biçimini almıştır. Bu toplumsal bir kültürel aşağılık imgesi ile bir yabancı doğrudan potansiyel bir düşmanmış gibi –ki tüzel terimlerle yabancı bile olmayan- genç Afrikaluların ve Arapların temsil ettiği yurttaş güvenliğine yönelik tehditle de benzeşir...”. Balibar (2007), Avrupa nüfusunun bir parçası haline gelmiş ötekinin, “dışlanan” kategorisinin fark gözetmeyerak genelleştirilemeyeceğini iddia eder. Diğer taraftan çoğu kez, göçmenler ve onların torunlarının kendilerini farklı yerel ve küresel dışlama biçimlerinin içinde bulduğunu ifade eder (Sarı, 2011).

La Haine (Protesto) filminde banliyödeki heterojen etnik yapıyı görmek mümkün. 1995 yılında Kassovitz tarafından çekilmiş film, Fransa’daki banliyö ve sınıf meselesini irdeler. Afrika kökenli Hubert, Yahudi Vinz ve Arap Said’in başkahramanları banliyö gençliğinin heterojen yapısını yansıtmaktadır. Bu heterojen topluluk içinde sosyal bağların da çok kopuk olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan içsel dışlamanın sonucu olarak banliyöde kendi içinde de ikincil bir dışlamaya ev sahipliği yapabileceğini cinsiyet üzerinden söylemek mümkün. Film boyunca cinsel içerikli küfürler bolca geçmesine rağmen filmde kayda değer bir kadın figürünün olmaması; banliyö yaşantısı temsilde kadına yönelik bir dışlamaya gönderme yapıyor olabilir.

Kültürel çalışmalar altında yabancılaşma kavramı çerçevesinde, kültürlerin (alt/üst) temsil biçimlerine ilişkin özellikle medya ve müzik üzerinden yapılan araştırmalara (Adorno’dan Goodwin ve Hall’ın başını çektiği Birmingham Okulu Kültür Çalışmalarına kadar geniş bir zaman dilimine yayılan çalışmalar) bakıldığında temsilin bir direniş temsiline hangi formlarda dönüştüğünü görebilmekteyiz. La Haine filminde grupların eylem, giyim kodları, madde kullanımları, kullandıkları argo dil, dinlikleri müzik ve dans gibi gündelik pratiklerinde görülen rutinler; işsizlik ve yabancılaşma gibi nesnel koşullara karşı sembolik ve imgesel tepkiler olarak ortaya çıkmaktadır.⁵ Film boyunca ara ara ön plana çıkan sokak müziği olarak bilinen hiphop müzikler eşliğinde dans eden gençleri görürüz. Bunun yanında arka fonda duyulan caz, fank, reggie tarzı müzikler; banliyö yaşamının kültürel kompetanı gibi algılanır. Bir yandan banliyö mekânın duvarlarındaki grafitiler buradaki gençlerin kültürlerini gösterme şekillerinden biri olarak karşımıza çıkar. Filmde banliyölerin fiziksel yapısı hakkında da bilgi sahibi olabiliyoruz;

⁵ Bu savın menşesindeki etnografik çalışmaları içeren “Ritüeller Yoluyla Direniş”(Hall ve Jefferson, 1976) kitabında konu detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

planlı yerleşme ve 5-6 katlı dikdörtgen yapı bloklarından oluşan modern mimarlığın tipik örneği bir yerleşme alanında eğlenmek için sokakların değil kapalı alanlar ya da çatının kullanıldığı görülür. Sokaklar, çatışmaların izini taşıdığından sürekli bir tetikte olma durumunu akıllara kazır.

Resim 3. La Haine-basın algısı

Medya söylemleri bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu; Bourdieu'ya referansla 'sınıf kavramının yanlış tanınma' çerçevesinde algının dayatılmasıdır. İleri toplumlarda, simgesel manipülasyon uğraşı genelde temsil kabiliyeti olan uzmanlar tarafından tekel altına alınır-sindikacılar, siyasetçiler, devlet idarecileri, anketörler, gazeteciler ve entelektüeller (Wacquant, 2013). Ve bunun için de simgesel şiddetin önemli araçlarından biri olan televizyon kullanılır. La Haine filminde Afrika kökenli genç Abdel'in polis tarafından sokak eylemleri sırasında öldürülmesinin televizyonda yanlış bir haber olarak verilmesi ile banliyödekilerin buna tepkisi, temsil problemini de ortaya koyar. Gerçekliğin tüm Fransa'ya tek taraflı ve suçlu gösterilerek veriliyor olması Bourdieu (1991)'nin bahsettiği simgesel manipülasyona işaret etmektedir. Mahalleye röportaj yapmak için gelen gazetecileri kovan gençler, taraflı olduğunu gördükleri medyanın kendilerini anlamaya çalışmak için değil, hayvanat bahçesine ziyarete gelmiş gibi davranmalarına tepki göstermektedir (Resim 3). Temsil ortamının demokratik olmadığı bir ortamda kendilerini gündelik ritüelleri içerisinde söz ve davranış kalıpları biçimleriyle ifade etmelerini sonucunu doğurmuştur. Ötekinin-ötekileştirilenin mekânı olarak görülen banliyöde temsili demokrasinin kendilerini temsiline olan inancın kalmadığı görülmektedir.

Lazzarato (2015, s.220), 20.yüzyılın tamamına yayılan süreç içinde politik partiler ve sendikalar, devlet kurumlarının bütünsel birer parçası haline geldiklerinden dolayı temsili demokrasinin giderek devlet mekanizmasına dönüştüğünü ifade etmektedir. Dünyanın neredeyse tamamında patlak veren protestoların, temsili demokraside başka alternatifin mümkün olmadığı gerçeğini ortaya koyduğunu iddia eder. Protestoların menşei getto-banliyö gençleri ya da kent paryalarının sosyo-mekânsal kümelenmelerinin yer aldığı kentsel mekânlar olarak görülmektedir.

Gettoya geri dönüş: Devlet Politikaları ve Toplumsal yaşam Çerçevesinde Gettodan Hipergettoya, Banliyöden Antigettoya Sürgün yerleri

...Sorunlar özellikle mahrum edilmiş konut alanları ile bağlantılıdır. Günlük dilimizde getto denen bölgeler. Hükümet yirmi dokuz getto alanını belli başlı zorluklara göre tanımlamıştır. Bunlar, sakinlerin büyük bir kısmının işsiz olduğu alanlardır. Bir suçlu geçmişi olan birçok insanın yaşadığı ve göçmen kökenli birçok Danimarkalının yaşadığı yerlerdir. Kararlı harekete geçmeliyiz. Gettoların bazı kısımlarında egemen olan tahammülsüzlüğe karşı, yanlış hoşgörülülüğe son verme zamanı gelmiştir. Açıkça konuşalım: Danimarkalı değerlerin sağlam bir zemine sahip olmadığı yerlerde, normal çözümler tamamen yetersiz hale gelecektir...

(Danimarka Meclis açılış günü) Rasmussen (2010)⁶

Danimarka'nın merkez sağ hükümeti, 2030 yılına kadar sözde “paralel toplumları” ortadan kaldırmak amacıyla, daha fazla sayıda göçmen ve daha fazla işsizliğe maruz kalan vandalizm ve hırsızlık gibi suçlara yönelik cezayı iki katına çıkarmak istiyor. Aralık ayında, hükümet “getto” listesini sunarak göçmenlerin ve onların sorunlarının oranının yüzde 50'nin üzerinde olduğu, işsizlik oranının yüksek olduğu ve başka şeylerin yanı sıra çok sayıda ceza kanunu mahkûmiyetinin bulunduğu 22 yeri vurguladı.

Breitbart⁷

Popülist Danimarkalı Halk Partisi'nin (DF) toplumsal olarak marjinalize olmuş bölgelerde yaşayan gençlere sokağa çıkma yasağı koyma önerisi geldi...

The Local News (2018)⁸

⁶ <https://www.citylab.com/equity/2018/07/denmarks-ghetto-plan/564296/>

⁷ <https://www.breitbart.com/europe/2018/02/28/danish-government-double-punishments-largely-migrant-ghetto-areas/>

⁸ <https://www.thelocal.dk/20180105/danish-populists-curfew-plan-for-ghettos-faces-criticism-cross-aisle-criticism>

1960 ayaklanmaları sonrası Amerikan gettosu içe doğru çökmüştür. Bunda etken olan üç önemli faktör vardır; ekonomik (sanayinin yerini hizmet sektörüne bırakmaya başlamasıyla ucuz işgücü kaynağı olarak görülen getto sakinlerini gereksiz! hale getirdi); demografik ve politik (1970'lerde ekonomik kriz etkisiyle merkezden banliyöye doğru beyaz göçü) ile Siyah Güç Hareketi (insan hakları hareketleri içinde ortaya çıkan radikal, beyaz egemenliğe karşı harekete geçilmesi). Bu üç faktör, gettoların kendi içine doğru çökmesine neden oldu; bu da hiper-getto ve orta sınıf siyahların oturduğu uydu-mahallelerden oluşan ikili bir kümelenmeye yol açtı. 1910'larda yükselen 60'larda yok olan komünal gettolardan hipergettoları ayıran üç özellik var; birincisi, hipergettonun içerdiği emek gücü; ihtiyaç fazlasına dönüştüğü için ekonomik bir işleve sahip değildir. İkincisi, ekonomik fazlalık, yeniden sosyal ayrımcılığa ve siyah burjuvazinin buharlaşmasına yol açmış, böylece hiper-getto hem ırk hem sınıf temelinde çifte dışlanmanın yaşandığı sosyo-mekânsal bir izolasyon olarak ortaya çıkmıştır. Üçüncüsü ve sonuç olarak, egemenliğe karşı tamponlama ve gündelik yaşamın çerçevesini sağlamada kullanılan içe doğru büyümüş paralel kurumlardan sıyrılmıştır (Wacquant, 2014).

Atlantik'in diğer tarafında 1970'lerin ortalarından sonra Batı Avrupa kentinin çeperlerinde azalan işçi sınıfı bölgeleri, gerçekte hem işgal hem de etnisite açısından karma alanlar oldukları zamanlarda medya ve politika tartışmalarında "göçmen gettoları" olarak yaygın bir biçimde tasvir edilmişlerdir. Çok düşük yerel istisnaların dışında, Fransa'nın alt sınıf banliyöleri çoğunlukta Fransız olan ve farklı uluslardan gelen sakinlerden oluşan nüfusları içermektedir. Tarihsel olarak, fabrika işçiliği ile bağlantılı ücret emek, belediye hizmetleri ve mavi yakalı mahalle ve aile hayatı dünyasının sıkı entegrasyonu ile karakterize edilmiştir. Ancak yerel yönetim ve topluluk arasındaki sıkı ilişki, sanayisizleşme, kitlesel işsizlik, değerli sosyal pozisyonlara ulaşmada önem kazanan okullaşma ve devlet politikaları baskıları altında çözülmüştür (Wacquant, 2014).

Sonuç olarak, Amerika gettosunda ırka dayalı sosyo-mekânsal izolasyonun daha sonra sınıf eksenine kaydığı ve hiper-gettoya dönüştüğü, ekonomik, eğitim, sağlık, konut politikaları aracılığıyla devlet tarafından bölgesel eşitsizliğin derinleştirildiği görülürken; Avrupa banliyölerinde sınıf öncelikli sosyo-mekânsal izolasyonun sosyal koruma ve kentsel hareketleri denetlemeyi amaçlayan müdahaleler ile devlet tarafından marjinalliğin kısmen hafifletildiği görülür. Atlantik'in her iki tarafında, kentsel marjinalliğin oluşmasında büyük tasarımcının devlet olduğu anlaşılmaktadır. Devlet,

sosyo-mekânsal izolasyonun parametrelerini belirleyen kurumdur. Kentsel hiyerarşideki alt ve üst arasındaki mesafenin boyutunu; kent planlama, ekonomik düzenleme, maliye politikası ve altyapı yatırımlarından, konut, eğitim, sağlık, refah ve polislik gibi merkezi kamu mallarının mekânsal olarak farklılaştırılmış kaynağına kadar çeşitli programlarıyla bunu belirler (Wacquant, 2015).

Standing (2014), piyasayı, Darwin’in ‘güçlü olanın hayatta kalması’ metaforunun vücut bulmuş hali olarak tanımlar. Neoliberal devlet, rekabetçiliği desteklerken, piyasa güçlerini sekteye uğratan toplumsal herhangi bir şeye karşı durması bakımından Darwinci bir devlettir. Neoliberal devlet gücünü hukukun kolektif eylemlerin azaltılmasına dayalı hukukun müdahalesine dayanarak sürdürür. Bu müdahale, Wacquant’ın ‘sapkın kategorilerin (sokak serserileri, işsizler, hırsızlar, karakter sorunu ve davranış bozukluğu sergileyen kaybedenleri tanımlar) kamusal alandan afaroz edilmesi’ dediği sürece kadar uzar (Standing, 2014, s.221). Standing (2014), 2008 krizinden bu yana hükümetlerin, küresel piyasa ekonomisinin kurbanlarını-ki bunlar; göçmenler, sosyal yardım alanlar, suçlular ve engelliler- şeytanlaştırdığını iddia eder. Bunlar politik demeçler ve basından takip edebilir (Bir yandan da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Avrupa ülkeleri aleyhine gelen “nefret söylemi” altındaki başvuruların 11 Eylül sonrası İslam dini ağırlıklı olduğu gözlenmektedir⁹).

21. yüzyıl kent marjinalliğini ileri marjinallik olarak tanımlayan Wacquant (2015, s.259-74)’a göre; post-Fordist sürecin ücretli emeğinin örgütsüzleşmesi ve güvencesizliği, küreselleşen ekonomiden kopuş, mekânsal damgalamaya maruz kalma, toplumsal ortaklıkların zayıflaması ile uzamlaşan (tekinsiz boşluk bölgeleri) mahalin çözülmesi, hayatta kalabilmek için gayri resmi sosyal yardımlara bel bağlanamayacağından yasa dışı işlere yönelme ile yaşanabilir hinterlandın yok oluşu ve nihayet sınıfların çözülmesi ile ortak kader algısı yaratan dil ve simgeler repertuarından yoksun kalarak toplumsal parçalanma yaşanması; yeni kent paryalarının temel niteliklerini oluşturur. Kent paryalarının (*outcasts*) yeni ortaya çıkan biçimi olarak ileri marjinallikle başa çıkma çabalarında ulus-devletin üç siyasi seçenekle karşı karşıya olduğunu ifade eden Wacquant (2015, s.303-304) bunları şu şekilde

⁹ Konu ile ilgili yapılmış bir çalışma; https://www.regent.edu/acad/schlaw/student_life/studentorgs/lawreview/docs/issues/v25n1/04Kiskavol.25.1.pdf

açıklar; hareketsiz orta yol seçeneğinde refah devletinin mevcut programlarını derlemeyi ve hayata geçirmeyi içerir ve marjinalleri desteklemeyi hedefler; gerileyici ve baskıcı bir çözüm olarak yoksulları içinde hapsedildikleri yaftalanmış mahalleler ya da hapishanelerde cezai önlemlerle tutarak yoksulluğu suç haline getirmek (altmışlı yıllar getto ayaklanmalarından sonra ABD’de ortaya çıkan hapishane sayısında ve içerdiği zenci nüfustaki artış-Foucault’un *söylemsel olmayan pratikleri* bağlamında hapishane sayılarında artışın özneliği nasıl disipline ettiğinin örneği olarak görmek mümkün- bu politikanın uygulandığını gösterir); üçüncüsü ilerici tepki biçimi olarak sosyal devletin kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması ile sosyal devlet mottosunun ileri uygulamalarını içermektedir. Günümüz Avrupa’sının giderek cezai devlete dönüşerek ileri marjinalite ile başa çıkmaya çalıştığına tanıklık ederiz. Bu noktada Wacquant Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunda hapsedme oranlarının olağanüstü yükseldiğini ve bu yükselişte Avrupalı kökenli olmayan nüfusun ağırlıkta olduğunu ifade etmektedir (Wacquant, 2015, s.304).

Wacquant, “Neoliberal Şehirde Marjinalite, Etnisite ve Cezalandırma: Analitik Bir Kartografya” başlıklı metninde; cezalandırma ve ırksallaştırma arasındaki bağlantıyı nasıl keşettiğini şöyle açıklar; “bölgesel damgalanmayı ileri marjinalitenin ayırt edici özelliklerinden biri olarak teorileştirmeseydim ve ardından hipergetto ile hapishane arasındaki işlevsel ve yapısal paralelliğin farkına varmasaydım, küçük düşürmenin birbirine akraba biçimleri olarak cezalandırma ve ırksallaştırma arasındaki gizli bağlantıları tespit edemeyecektim” (Merrifield, Negri, Bayat, Harvey, Wacquant, Amoros, Torlak, 2014, s.124). İrksallaştırma ve cezalandırma arasındaki bağlantının yoğunlaştığını medyadan takip etmek mümkün. 2010 yılında yaptığı açıklamada kaçakçılara ve suçlulara karşı savaş ilan eden Fransız Devlet Başkanı Sarkozy (Merrifield vd., 2014, s.113) bir polis şefini vali olarak atayacaktır. Sarkozy istenmeyen yabancıları doğrudan suçla bağlantılandırıyor; çözüm olarak da adalet sistemi eliyle ileri düzeyde (vatandaşlıktan çıkarmaya kadar) ve açıkça ayrımcı cezaları işaret ediyordu. Benzer söylemler Avrupa’nın farklı ülkelerinden de gelmekte. Örneğin yukarıda yer alan gazete başlıklarında; Danimarka’da getto listelerinin açıklanması¹⁰, bu alan-

¹⁰ <http://cphpost.dk/news/danish-municipality-splitting-up-housing-area-to-get-it-on-ghetto-list.html>

<http://www.irr.org.uk/news/denmarks-ghetto-list-must-be-scraped/>

larda yaşayan gençlere yönelik sokağa çıkma yasağı ve cezaların arttırılması gibi önerilerin devlet organları tarafından medyaya çıkmış yorumları yer almakta. Belanın kaynağı olarak algılanan ve damgalanan banliyö sakinleri için bu alanlarda yaşamının zaten kısıtlı olan iş bulma durumunu ek olarak olumsuz etkilediği (Wacquant, s.265) ve bu durumun da yasadışı işlere yönelmelerine sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 4. La Haine –İstisna olarak Banliyö

La Haine filminin geçtiği banliyöde, Agamben (2013, s.29)'in istisna kavramını açıklarken kullandığı duruma uygun düşen; askıya alınmış bir demokrasinin/hukuk düzeninin var olduğu görülmektedir (Resim 4). Polisin uyguladığı şiddete karşı hukuki yolların aranma düşüncesine bile gidilmemesi; istisna/olağanüstü halin gündelik hayatın içinde nasıl normalleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Agamben'e göre kriz durumu söylemi altında meşrulaştırılmaya çalışılan istisna hali, yasadışı bir yasa gücünün söz konusu olduğu kuralsız bir alandır. “Bu düşen bir toplumun hikayesidir; kendini rahatlatmak için buraya kadar her şey yolunda diye tekrar eder, önemli olan düşüş anı değil çakılma anıdır” cümleleri filmin çekildiği 90'lı yıllardaki Fransa sokak hareketlerine referans veren önemli bir sözü olarak karşımıza çıkar. Yine dönemin ırkçı politikaları ile bilinen Le Pen'e gönderme yapan bir sahnede; “sistemin ürettiği adamlar sistemin asansörünü kullanır ve arıza çıkarınca ayaklanırlar, Le Pen'e oy verir ve ırkçı değildir; işte

en tehlikelisi bunlar” açık bir sistem eleştirisi vardır. Başka bir sahnede “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” mottosunun gerçeklikle ilgisi olmaması ile dalga geçilir. Aslında banliyö gençlerinin temel derdinin sistemle olduğu anlaşılmaktadır.

Genel Değerlendirme

*Bu sabah sokağa çıkma yasağıyla uyandım;
Tanrım, esirdim de, evet
Etrafımdaki yüzleri tanıyamadım;
Hepsi gaddarlık üniformalarını giymişti
Daha ne kadar nehir geçeceğiz,
Patronla konuşmak için?
Elimizdeki her şeyi kaybetmiş gibiyiz;
Bedelini cidden ödemiş olmalıyız.
Bu yüzden bu gece
Yakacağız ve talan edeceğiz*

...

Bob Marley, Burnin' and Lootin' şarkı sözleri(filmin giriş müziği), 1973

Yakın zamana kadar, Avrupa getto terimini pek kullanmıyorken, ne oldu da politik, medya hatta akademik alanda kullanımı sıklaştı? Wacquant'ın Avrupa'daki işçi sınıfı yaşam alanlarını ve Amerikan gettolarının yapısal ve işlevsel farklılıklarını ortaya koymasına rağmen, getto-gettolaşma kavramlarının kullanımının karşısında durmasının altında “Yahudi gettoları ile özdeş algısından ötürü” gibi naif bir bağlantı görmek isteyenler olabilir. Avrupa işçi sınıfı yaşam alanı ve banliyölerini, getto ve hiper-gettodan farklı olduğunun altını çizen Wacquant'ın bu sosyo-mekânsal alanları anti-getto olarak adlandırılmasının temel nedenleri; yapısal, işlevsel, demografik özelliklerinin farklı olmasından ileri gelmektedir. Diğer yandan; 1996 yılında Almanya'daki Türk ve Müslüman azınlıkların kendi içine kapalı yaşamlarını ifade eden “paralel yaşamlar” kelimesi de yaygın olarak kullanılmakta olmasıyla birlikte, siyaset ve medya söylemlerinde bu kavramların aynılaştırılmaya çalışılmasının altında sembolik şiddetin uygulandığı anlamını çıkarmaktayım. İster getto, isterse banliyö olsun, ister gönüllü ister zorunlu olsun tüm sosyo-mekânsal inzivaların arkasında damgalama olduğu bir gerçektir. Bunun yanında ötekileştirme ile birlikte medya ve politikada

kullanılan dillerin giderek sertleşmesi, hukuki anlamda bu bölgelerde yaşayanlara yaptırımların arttırılması ile mekânsal eşitsizliklerin altı kalın kelimelerle çizilerek kentte yoğunlaşmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Son yıllarda dünya üzerinde sivil eylem ve direnişlerin mekânı olan kentlerde ortaya çıkan bu hareketler farklı içeriklere sahip olsalar da temelde eşit kent hakkı istekleri noktasında birleşirler. Bu hareketlerin bir üçüncü alan yaratma potansiyeli olabilir. Ancak ortaya çıkan sosyal ve fiziksel anlamda oransız güç kullanımı ve hukukun askıya alınması durumu, insan hakları bakımından kabul edilebilir değildir. Cezanın suçu önlediği, şiddetin şiddeti doğurmadığı örnekler açısından tarihsel süreç elimizi zenginleştirmemektedir. Sembolik şiddetin toplum üzerindeki psikolojik etkisi, fiziksel şiddetin oluşturduğu etkiden daha az olmayacaktır.

Kentsel eşitsizlik temelinde birbiri ile sıkı sıkıya ilişkili sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal bagajlarının sistemin içinde olmak istemeyen aslında sistem dışına atılmış toplulukların gerilimlerini tetiklediği anlaşılmaktadır. Avrupa banliyöleri özelinde devletin militer yüzünün yoğunluğu ile karşılarız. Medya ve politik söylemde mekânsal damgalamanın ivmelenerek arttığı, neoliberal ekonomik yapılanmalarla iş hayatının dışına itildiği çoğunlukla göçmenlerin oluşturduğu nüfusun sosyo-mekânsal olarak kentte ‘gettolaştığı iddia edilen’ sürgün yerlerine sıkıştırıldığı tabloda, ‘yere düşüş anı’ nın nasıl olacağına dair korku senaryoları üretilir. Oysa ‘patronla konuşmak için daha ne kadar nehir geçilecektir?’ ki...

Extended Abstract

Socio-spatial Seclusion in the Context of the “Ghettoization” Discourse

Abandonment of welfare state politics in the results of the 1973 economic crisis of capitalism and in relation to that increases of ethnical, racial, class-based unrests brought out the acceleration of urban resistances. The resistances are generated as a scream of being dispossession, disemployment and incurring to structural violence with the neoliberal politics essentially derive economic and spatial inequalities. As well as the marginalized urban outcast with urban space which is seen as dangerous and urban resistance, the concerns about reinvigoration of racism in European society arose. Besides that, we witness how the state's interventions on urban movements are heavily militant and discussions on the penalization system.

Although the roughly twenty years are passing out of Wacquant's structural analysis of the ghetto / anti-ghetto / hyper-ghetto concepts, the insistence of the use of the ghetto concept by politicians suggests that it is manipulative. According to the Wacquant who traces the historical transition from the communal ghetto in the mid-20th century to hyper-ghetto in the end of the 21st century, all social classes of blacks are tied to a place reserved for themselves in communal ghettos in US cities; in these limited areas, a common fate is experienced in a cramped socio-spatial formation in the presence of the institutions specific to this ethnic group; hyper-ghetto is a new, decentralized, organized structure that is limited to a certain region. There is a unified distinction on the basis of race and class. The marginalization of the communal ghetto of the 50's and the transformation of the habitats that becoming insecure into the 90's hyper-ghetto was also adversely affected the habitant's sense of belonging. Wacquant stands against to discourse of ghettoization of suburb which is generated from superficial similarity of advanced marginalized occurrences, because of the structural and functional differentiation of both like banlieue's heterogenic structure, its relation with the city center and the state's politics. He asserts that the working class settlements can not be ghettos, but can be anti-ghetto. On the other hand,

naming with concepts of ghetto-ghettoism ignoring the etymological differences of the concepts in the European working class settlements (cité), the curse of parallel lives, the emergence of similar discourses that systematize such discourses in Europe is a situation that should not be overlooked considering the global conjectural politics and economy. Communities that are unemployed, segregated by ethnic-class basis are stigmatized in a spatial manner by media and politics.

In this context, the framework of the study reveals the structural and functional differences of the European working class habitats and ghettos as different forms of socio-spatial seclusion in the relation with symbolic power and symbolic violence concepts. Basically, this study is based on the description of Wacquant's 'Designing Urban Seclusion' seminar describing the history of urban seclusion which was given in Yale University in the USA in 2014, and the book of 'Urban Outcasts' where advanced marginality is discussed through American and European examples. In this study, which is read Wacquant approaches via La Haine film; La Haine film is preferred because the daily life in the suburbs is strongly emphasized as a very different from stereotyped stereotypes in the film and the film music that represents the suburban music culture. During the writing process, the emergence of "yellow vest protests in different European cities" and those subsequent rise in the media reflect to the methodology of paper in the context of critics of European suburbs and violence relation discourses. Within the framework of Foucault's discursive practices and Bourdieu's symbolic violence concepts, a critical approach to media discourse is developed.

We witness that today's Europe is increasingly transformed into a criminal state in the politics of coping with advanced marginality as the emerging form of urban outcasts. In the suburb of La Haine, a suspended democracy appears to exist. The situation of the inhabitants who do not even think about looking for legal means against police violence in the film shows how the state of exception is normalized in everyday life. In recent years, the protests in the cities, which are the places of civil action and resistance on the world, even they have different contents, but they basically unite in the same way that they have equal rights of the city. These movements may have the potential to create a third space. However, the occurrence of social and physical disproportionate use of force and the suspension of law are not acceptable for human rights.

Whether ghetto or suburban, voluntary or involuntary, it is a fact that there is spatial stigmatization at the background of any socio-spatial seclusion. In addition to this, it is observed that the spatial inequalities are concentrated in the city by the languages used in the media and politics are getting harder and the legal implications are increased. It is understood that social, cultural, economic and spatial baggage, which are closely related to each other on the basis of urban inequality, trigger the tensions of the societies that have been pushed out of the system. In the case of European suburbs, we see the intensity of the military face of the state. The nature of exile locations can be understood by the questioning of the political, economic and social history and relationships.

Kaynakça/ References

- Agamben, G. (2013). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat*. (İsmail Türkmen, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (orjinal eserin yayın tarihi 1995).
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. (N. Ökten, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (orjinal eserin yayın tarihi 2001).
- Bourdieu, P. 1991. Language and symbolic power. John B. Thompson (Der.). Polity Press, US.
- Castaneda, E. (2012). Places of stigma: Ghetto, barrios and banlieues. (R. Hutchison ve B. D. Haynes, Der.). *The Ghetto: Contemporary Global Issues and Controversies* in (pp. 159-190). US: Westview Press,.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin tarihi*. (M.A. Kılıçbay, çev.). Ankara: İmge Yayınevi (orjinal eserin yayın tarihi 1961).
- Hall, S. (2017). *Temsil: Kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları*. (İ. Dünder, çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık (orjinal eserin yayın tarihi 1997).
- Lazzarato, M. (2015). *Göstergeler ve makineler*. (F. N. Demirci, çev.). İstanbul: Otonom Politika Yayıncılık (orjinal eserin yayın tarihi 2015).
- Merrified, A., Negri, A., Bayat, A., Harvey, D., Wacquant, L., Amoros, M., Torlak, S., (2014). *Mekân meselesi*. (S. Torlak, Ö. Kulak Der.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Sarı, A., (17.2.2011). Etienne Balibar: Demokrasinin tarihsel ikilemleri ve çağdaş yurttaşlık. *Rethinking Marxism (2008) Cilt 20, Sayı 4*, (s. 522-538) çev), 16 Aralık 2018 tarihinde, <https://onbirincitez.wordpress.com/2011/02/17/etienne-balibar-demokrasinin-tarihsel-ikilemleri-ve-cagdas-yurttaslik/> adresinden erişildi.
- Standing, G. (2014). *Prekarya, yeni tehlikeli sınıf*. (E. Bulut, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (orjinal eserin yayın tarihi 2011).
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*. (E. Gen, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (orjinal eserin yayın tarihi 1997).

- Wacquant, L. (2013). Simgesel iktidar ve grup oluşumu: Pierre Bourdieu'nün sınıfı yeniden çerçevelemesi üzerine. *Cogito, Sayı: 76*, s.204-230.
- Wacquant, L., (2014). Designing urban seclusion. (Yale Üniversitesi Semineri). 10 Aralık 2018 tarihinde, <https://www.youtube.com/watch?v=UsqWyLoK2wE> adresinden erişildi.
- Wacquant, L., (2015). *Kent paryaları: İleri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi*. (M. Doğan, çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi (orjinal eserin yayın tarihi 2008).

Asiye Akgün Gültekin, 1999 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Lisansının ardından, 2002 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimari Tasarım Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans ve 2012 yılında Doktorasını tamamlamıştır. İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde 2007 yılından itibaren akademisyen olarak çalışmaktadır. Başlıca çalışma alanları; mekanın ekonomi politikası, mekânsal dışlama ve ayrışmadır.

Asiye Akgün Gültekin, Received her B.Arch in Architecture from Yıldız Technical University Faculty of Architecture (1993-1999). Received her MSc. (2000-2002) and earned her PhD. degree (2002-2012) in Architectural Design Programme from Istanbul Technical University. Currently works as an Assistant Professor at Istanbul Kültür University. Major research interests include economic policy of space, spatial exclusion and segregation.

E-mail: a.akgun@iku.edu.tr

Gecekonduyu Wacquant'la Düşünmek: Umud Mekânlarında Toplumsal ve Mekânsal Dönüşüm *

*

Ferhat Arık

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Öz

Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında neredeyse bütün dünyada yapısal, ekonomik ve politik değişimler neticesinde adı ve niteliği ülkeden ülkeye değişen, kentsel mekânın en alt hiyerarşisinde kalan mahalleler ortaya çıkmıştır. Türkiye’de gecekondu; bir dizi yapısal dönüşüm neticesinde sürecin zorunlu bir sonucu olarak kentlerdeki önlenemez yükselişini günümüze kadar taşımıştır. Bu çalışma, Loic Wacquant’ın araştırmalarıyla bağlantılı olarak “Gecekonduların” bir konumlandırmasını içermektedir. Çalışmanın amacı; kent yoksulluğunun oluşum süreçlerini ve temel dinamiklerini politik ve ekonomik dönüşümler ışığında anlamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda yapılan araştırma ile; göçmenlerin kırdan kente göç süreci, umud mekânı olarak gecekonduların inşası, sınıfsal pozisyonları, göçmenlerin toplumsal, mekânsal ve kültürel dönüşümleri gecekondu gözünden ele alınmıştır. Nitel araştırma tekniğinin kullanıldığı çalışmada, 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Veriler MAXQDA 11 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; tarihsel, toplumsal ve politik şartlara bağlı olarak kentin “marjinalleri” yoksulluk ortak paydasında buluşsa da ülkeden ülkeye önemli farklar göstermektedir. Türkiye’de gecekondu göçmen açısından kente tutunmanın mekânsal tezahürü olmuştur. Dayanışma ağları ve hemşerilik kente tutunmanın ilk adımı olan gecekonduların inşasında ve kentte var olabilmelerini sağlayan ekonomik girişimlerde en önemli etken olmuştur. Gecekondu için apartmanlarda yaşama en önemli hedeftir. Kentsel dönüşüm süreçleri neticesinde hedeflerine ulaşan gecekondu bir yandan kentin orta sınıfları haline gelirken bir yandan beklemedikleri ve arzu etmedikleri kültürel ve toplumsal sonuçlarla yüzleşmek durumunda kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kent Paryaları, Göç, Gecekondu, Umud Mekanları, Kentsel Dönüşüm

* Bu makale, yazarın “Umud Mekanlarından Kentsel Dönüşüm Alanlarına Toplumsal Hareketlilik” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

'Re-thinking Squatter Houses with Wacquant; Social and Spatial Transformation in the Spaces of Hope

*

Ferhat Arık
Hatay Mustafa Kemal University

Abstract

In the aftermath of the Second World War, structural, economic and political changes took place in almost all over the world. As a result, neighborhoods whose name and nature vary from country to country and have the lowest level of urban space hierarchy have emerged. As a necessary outcome of a series of structural transformations, unavoidable rise of the squatter houses in the cities has been carried to this day in Turkey. This study includes a positioning of the "Squatter Houses" in connection with the research of Loic Wacquant. The aim of the study is to understand the formation processes and basic dynamics of urban poverty in the light of political and economic transformations. Through this research; The migration process of migrants from rural to urban areas, the construction of squatter houses as spaces of hope, class positions, migrants' social, spatial and cultural transformations are touched upon from the viewpoint of squatters. In this study, in which qualitative research technique was used, in-depth interviews were conducted with 30 people. The data are analyzed by MAXQDA 11 program. According to the results obtained, the "marginals" of the city meet on the common ground of poverty, depending on historical, social and political conditions. Yet, it has significant differences from country to country. Squatter houses, in Turkey, has become a spatial manifestation of migrants' adaptation to the city in their eyes. Solidarity networks and favoring someone because of being from the same place were the most important factors in the construction of the squatter houses, which is the first step towards adaptation to the city, and in the economic initiatives that guarantee their existence in the city. For squatters, living in apartments is the most important goal. As a result of the urban renewal processes, squatters reached their targets. On the one hand, they had to face the cultural and social consequences that they did not expect and desire, while becoming the middle class of the city.

Keywords: *Urban Outcasts, Migration, Squatter House, Spaces of Hope, Urban Transformation*

Giriş

Türkiye’de kentler 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle tarımda meydana gelen yapısal dönüşüme bağlı olarak yoğun göç dalgalarına maruz kalmıştır. Göç neticesinde kentlerin nüfusu önemli oranda artarken, sanayileşme sürecini henüz tamamlamamış olan kentler göçmenlere istihdam alanı yaratamadığı gibi barınabilecekleri konut arzı da gerçekleştirememiştir. Bu sürecin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan gecekondular, enformel olarak kentlerdeki konut sorununa bir çözüm yolu olmuşlardır. Bu araştırma, öncelikle 1950 sonrası Türkiye’inde meydana gelen toplumsal, mekânsal ve ekonomik dönüşümün gecekondular tarafından nasıl yaşandığını, deneyimlendiğini anlamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte araştırma, Wacquant’ın (2015) “Amerikan Gettolarının” ve “Fransız Banliyölerinin” bir karşılaştırmasını içeren “Kent Paryaları” isimli çalışmasından hareketle gecekonduların bu kavramsal inşa içerisindeki konumunu tartışmaya açmaktadır. Kara gettonun geçirdiği kurumsal dönüşümü tanımlamaya ve açıklamaya çalışan Wacquant, Amerikanın “hipergettoları” ile Fransanın “şehir çeperlerinin” benzerlik ve farklılıklarını esas alarak ileri marjinalliğin sosyolojik olarak karşılaştırmalı analizini çalışmasının temeline oturtur.

Analistik çerçevesini Bourdieu epistemolojisinin çizdiği Wacquant’ın araştırmaları; genel itibariyle kentsel eşitsizlik, kent yoksulluğu, ırksal ve sınıfsal tahakküm, özellikle kent üzerinde devletin politik ve ekonomik etkilerini, süreçlerini ve dinamiklerini konu edinmiş ve yöntemsel olarak disiplinler arası bir yaklaşımla karşılaştırmalı teorik bir anlayışı benimsemiştir. Çalışmalarının uygulama aşaması ise etnografik alan araştırmalarına dayanır ve teorik arka plan ile pratiği bu yolla kesiştirerek gözler önüne serer (Arlı ve Göker, 2014, s. 129).

Wacquant külliyyatı; sınıfsal tabakalaşma, etnik bölünme ve devletin politik ve ekonomik etkilerini kentin marjinalleri ve kent yoksulluğu üzerinden açıklamaya çalışır. Wacquant’ın 1988-1991 yılları arasında Chicago’da bir boks salonunda gerçekleştirdiği araştırması bir yandan Bourdieu epistemolojisinin ve sosyolojisinin izlerini taşıırken bir yandan da Wacquant’ın genelde kent sosyolojisi özelde ise kent paryalarını, kentin marjinallerini ele aldığı çalışmalarının temelini oluşturmaktadır (Wacquant, 2012, s. 10-13).

Wacquant (2015), 2. Dünya Savaşı sonrasında kent yoksulluğunun, kent marjinalliğinin toplumsal ve ekonomik yapısı ile yirminci yüzyılın sonun-

daki yapının büyük ölçüde dönüştüğünü belirtir. Refah devletinin sona ermesi, neoliberal kapitalist ekonomi ile 1980 sonrası emek piyasası, yoksulluk mekanları, yoksulluğa bakış bariz bir şekilde değişmiştir. Wacquant, Amerika'da kara gettonun refah devletinin küçülmesine paralel bir biçimde yoksulluğun derinleştiği, işsizliğin kronik bir hal aldığı, suçun merkezi bir rol oynadığı bir sürgün mekanına (hipergetto) dönüştüğünü ileri sürer. Fransız banliyölerinde ise ele alındığı ve korkulduğu şekliyle bir gettolaşmanın yaşanmadığını buna karşın tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomi politüğün banliyöleri de yaftalamanın, toplumsal hareketlilik imkanlarındaki daralmanın, yoksulluğun mekânsal tezahürü olarak gözler önüne serdiğini belirtir.

Türkiye'de de 2. Dünya Savaşı sonrasında modernleşme sürecinin bir parçası olarak meydana gelen yapısal değişim ve dönüşüm süreci toplumsal, ekonomik ve mekânsal birtakım sonuçlar doğurmuştur. Özellikle tarım ekonomisindeki dönüşüm kırdan kente göçü tetiklemiş ve kentlerin önemli bir parçası haline gelen gecekondu mahallelerini ortaya çıkarmıştır. 1950 sonrası Türkiye'nin mekânsal, toplumsal ve ekonomik dönüşümünü anlamak bir bakıma gecekonduların ve gecekonducuların dönüşümünü anlamaktan geçer. Öyle ki, Türkiye'nin başkenti ve beyni olan Ankara'da 1964 yılında gerçekleştirilen çalışma ışığında gecekondu toplam konut sayısının %64,60'na tekabül etmektedir. Bu yıllarda Ankara'nın toplam konut sayısının yarısından fazlasını gecekonducuların oluşturduğu görülmektedir

Tablo 1. Kentlerdeki Gecekonducuların Toplam Konut Sayısına Oranı

	Toplam Konut Sayısı	Gecekondu Sayısı	Toplam Konut Sayısına Göre Gecekondu Sayısı (%)
Adana	38.724	18.925	48.87
Ankara	108.360	70.000	64.60
Bursa	40.260	8.713	21.64
Diyarbakır	11.030	1.400	12.69
Erzurum	14.505	5.750	39.64
İskenderun	10.326	4.275	41.40
İstanbul	303.418	120.000	39.55
İzmir	74.670	18.025	24.14
Mersin	13.740	896	6.52
Samsun	14.010	5.700	40.69
Zonguldak	9.485	14.000	*

Kaynak: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi, 1964

Türkiye'de 1950'li yıllarda ile başlayan ve 1985'lere kadar devam eden kırdan kente doğru gelişen iç göç "emek göçü" olarak tanımlanabilir. Kırdan kente göç eden kişi sayısı 1945-1950 arasında 214 bin iken, 1950-1955

arasında bu sayı 904 bine çıkmıştır. 1960 ve 1965 yıllarında göç oranında fazla bir artış olmazken, 1965-1970 yıllarında tekrar önemli bir sıçrama ile 1.938.000'e ulaşmıştır. 1975-1980 arasında 1.692.000'e düşen göçmen sayısı, 1980-1985 yılları arasında keskin bir artışla 2.582.000'i bulmuştur (Akşit, 1998, s. 25). Türkiye genelinde 1950 sonrası hızla artan iç göçe bağlı olarak ortaya çıkan gecekondulu ve gecekondulu nüfusu ise tarihsel olarak şu şekilde belirlemiştir;

Tablo 2. Türkiye'de Gecekondulu ve Gecekondulu Nüfus (Keleş, 2012, 510)

Yıllar	Gecekondulu	Gecekondulu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1
1990	1.750.000	8.750.000	33.9
1995	2.000.000	10.000.000	35.0
2002	2.200.000	11.000.000	27.0

Gecekondulu, favela, macambo, rancho, bustee vb. modern toplumlarda toplumsal tabakalaşmanın en altında bulunan nüfus kümelerinin kentsel alandaki mekânsal ayrışmalarının bir sonucudur. Bu mekanlar, modern dünyanın yapısal dönüşümlerinin birer sonucu olarak ele alınmalıdır. Karpat, gecekondulu yerleşimlerinin kentleşme ve modernleşmenin kaçınılmaz bir adımı olmadığını; eğer konut yapma becerileri ve mali kaynaklar mevcut olsaydı bu yerleşimlerin ortaya çıkmayabileceğini belirtir. Fakat özellikle üçüncü dünya ülkelerinde, gecekondulu yerleşimleri genelde modernleşme özelde kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı göç dalgalarının neredeyse doğal bir adımı haline gelmiştir. Karpat'a göre gecekondulu ve türevi yerleşimler bir sapma olarak değil, tam aksine çağdaş iktisadi kalkınma ve kentleşme-modernleşme sürecinin bir parçası olarak düşünülmelidir (Karpat, 2003, s. 29).

Gecekondular ile ilgili yasal düzenlemelerin dışında onu bir sosyal vaka olarak gören çalışmaların ilki; 1957 yılında İbrahim Öğretmen'e ait "Ankara'da 158 Gecekondulu Hakkında Monografi" adlı çalışmadır. Bu dönemde ayrıca İbrahim Yasa (1966), Sewel (1964), Charles W.M. Hart (1969), Turhan Yörükân (1965) Ankara, İstanbul ve İzmir'de gecekondulu bölgelerinde araştırma yapmışlardır. Bu çalışmalarda genel olarak gece-

konduların kentle bütünleşme meseleleri üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalar, modernleşme teorilerinin etkisiyle gecekondu bölgelerinin zamanla kente ekleneneceğini ve yok olacağını belirtmektedirler. Yapılan çalışmalarda genel olarak, gecekonducuların giyim-kuşam, yeme-içme, sosyal faaliyetler gibi alanlarda kentle olan farklılıkları ve benzerlikleri üzerinde durularak kentle bütünleşmenin izleri aranmıştır.

Göçmenler, genellikle daha iyi bir yaşam koşullarına ulaşmak adına kente gelmişler ve “umut mekanları” olarak nitelendirebileceğimiz gecekonducuları inşa etmişlerdir. Göçmen açısından sırtında yorganı ve cebinde otobüs parasıyla gerçekleştirilen kente göç süreci bir belirsizlik ve kaosun ifadesidir. Nereye gittiğini, nasıl iş bulacağını bilemeyen göçmen için gecekonducular umudun mekânsal tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle “umut mekanları” bir ülkenin geçirdiği yapısal dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal, toplumsal ve mekânsal yeni bir konumlanma sürecidir. Gecekonducularla ilgili yapılan çalışmalarda (Karpas, 2003; Şenyapılı, 2004; Sencer 1979; Kongar 1973; Gökçe, 1993; Erder, 1996; Kartal, 1978 Işık ve Pınarcıoğlu, 2013) görülmektedir ki; akrabalık ve hemşeri yardımlaşmaları sonucu meydana getirilen gecekonducular, kentte var olabilmek için tek başlarına yetmeseler bile kentlere atılan ilk adımın bir şekilde başarıya ulaştığı mekanlardır. Bu yönüyle göçmenler, umutsuz ve yalnız değillerdir. Akra ve hemşeri ilişkileri yardımıyla oluşturulan ağ onların kentle mekânsal ve ekonomik anlamda bütünleşmelerinin ana belirleyicisi olmuştur. Fakat bu mekanlar dışlanmanın ve yoksulluğun merkezi olmaktan da kurtulamamışlardır.

Getto, Banliyö ve Gecekonducular

Bu çalışmada, gecekonducuları Chicago'nun kara gettosu ve Paris banliyöleriyle karşılaştırarak, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal şartları içerisinde gecekonducuların ortaya çıkarmış olduğu toplumsal, mekânsal, ekonomik yapının özgünlüğünü ve tarihsel süreç içerisinde gecekonducuların-gecekonducuların uğradığı dönüşümü anlamamıza yardımcı olacağı ileri sürülmektedir. Wacquant, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik dönüşümün anlaşılmasına yönelik bir çaba içerisinde. Bu dönüşümün, Amerika'nın kara gettosunda ve Fransa'nın işçi sınıfı banliyölerinde çalışarak ve bu yapıları karşılaştırarak her toplumun devlet yapısına, sınıfsal ve mekânsal özelliklerine, tarihsel dokusuna

bağlı olarak sosyolojik anlamda farklı sonuçlar doğurduğunu belirtir. Wacquant (2015), ileri marjinalliği analiz edebilmek ve farklı bağlamlar içerisinde karşılaştırma yapabilmek için ileri marjinalliğin altı boyutlu ideal tipini oluşturmuştur.

1. Toplumsal istikrarsızlık ve hayat güvencesizliği vektörü olarak ücretli emek
2. Makroekonomik akımlardan işlevsel kopuş
3. Mekânsal sabitleşme ve yafıt
4. Uzamsal yabancılaşma ve “mahal”in çözülmesi
5. Hinterlantın yok oluşu
6. Toplumsal parçalanma, simgesel yarıлма ya da “güvencesizler”in tamamlanmamış doğumu

Bu araştırmada, tek tek bu maddeler bir analize tabi tutulmamakla beraber getto ve banliyölerde yapılan araştırmaya bağlı olarak gecekondulardaki yapı ve tarihsel dönüşüm tartışılmıştır. Öncelikle gecekondu mahalleleri yoksulluğun yoğunlaştığı mekânsal kümelenmeler olması sebebiyle her ne kadar getto ve banliyölerle benzeşse de hem gettodan hem de banliyölerden keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Getto da tıpkı gecekondu kavramı gibi toplumsal olanla mekânsalın kesiştiği bir yerde durur. Erder, gettonun gecekonduya göre çok eski bir kavram olduğunu belirtir, kavramın sosyal bilimler açısından tanımlanması ilk kez 1928’de Amerikalı sosyolog Lous Wirth tarafından yapılmıştır. Wirth, geleneksel Yahudi gettolarında yaşayanların kendilerine özgü yaşam biçimleri ve buna bağlı olarak kurumsal ilişkileri olduğunu belirtir, aynı zamanda yerleşen grup toplumun geri kalanına oranla şiddetli bir ayrımcılığa uğramaktadır (Erder, 2006, 2-3). Erder, gettonun toplumsal ve ekonomik anlamda köhneleşmiş bir mekânsal birim olmaktan öte etnik, dini ya da politik bir tür dışlama ve sürgün mekânı olarak ele alındığını belirtir. Gecekondular, gettolarda olduğu gibi ırksal özelliklere bağlı olarak bir tür kapatılmanın ya da sürgünün mekânsal tezahürü değildir. Gecekondular çiftçilikten kent işçiliğine geçişin bir tür mekânsal yansıması olarak ele alınabilir. Bu yönüyle sınıfsal nitelikler itibariyle banliyölerle benzeşse de bütünüyle örtüşmezler. Banliyölerin en temel özelliği post-kolonyal göç sonucu ortaya çıkmış mekânsal birimler olmaları iken, gecekondular iç göç neticesinde ortaya çıkmışlardır. Ayrıca banliyö devlet politikasının bir sonucu olarak oluşturulmuş toplu konut alanlarıdır. Gecekondular ise kaçak yapılaşmalardır.

Gecekondu kentleşme ve kentleşme süreçleri sınıf kimliği çerçevesinde değil hemşerilik ve akrabalık gibi sosyal ağlar yardımıyla gerçekleşmiştir.

Wacquant gettoyu iki ana tarihsel çizgi içerisinde ele alır. Bunlardan ilki komünal gettodur. İkinci dünya savaşının hemen sonrası olarak tarif edilebilecek komünal getto; ortak kader anlayışının sonucu olarak sıkı bir dayanışmanın olduğu, sınırları belli mekânsal bir görünüme sahip, ekonomik ve kültürel hayatta belirli bir iş bölümü oluşturmuş, toplumsal hareketlilik imkanlarına inanan ve bu hareketliliğin yaşandığı bir yapıdır. Wacquant, yüz yılın sonunda ise komünal gettonun yerini iktisadi ve siyasi dönüşümler sonunda hipergettoya bıraktığını belirtir. Bu anlamdaki en belirgin dönüşüm, Neoliberal dönemle birlikte, Keynesyen-Fordist döneme ait üretim ve refah devletinin ortadan kalkmasıdır. (Wacquant, 2015, 60).

Türkiye’de de gecekondulaşma daha çok iki dönem çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu ayrımın temelinde Wacquant’ın (2014) analizinde olduğu gibi 1980 sonrası neoliberal ekonomik sistemin etkileri vardır. Neoliberal dönem öncesi ekonomi politik gecekonducuların sistem içerisinde barınabilmesini ve kentin önemli bir yüzü olarak bugünlere taşınmasını sağlamıştır.

Karpat (2003) gecekonduculunun kentleşmesini sağlayan ekonomik ve politik süreci dört başlıkta ele alır. İlki, gecekonduculunun ucuz emek deposu olarak kentteki varlığının ithal ikameci ekonomik sistemin vazgeçilmez bir unsuru olmasıdır. İkincisi, tüketici olarak gecekondu kentlerin üretim-tüketim sürecinin ve ekonomik sisteminin en önemli unsuru olmasıdır. Üçüncüsü ise politik etkidir. Göçmenlerin oy potansiyeli olarak görülmesi ve niceliksel olarak seçimlere etki eden güçleri, onların kentlerdeki varlıklarını perçinlemiştir. Son olarak ise, tamamen göçmenlerin emeği olarak ortaya çıkan gecekondu kentlerdeki konut açığına ve sorununa önemli bir çözüm olmuştur. Şenyapılı da özellikle gecekonducuların pazara ucuz emek sunması, devingen oluşları ve aynı zamanda tüketici olarak ekonomik sistem içerisinde olmalarını da göz önünde bulundurarak gecekonducuların bir “tampon” görevi gördüğünü söyler (Şenyapılı, 1978, s. 17-18). Şenyapılı’ya göre, sorun gecekondu ya da marjinal sektör sorunu olmaktan öte, bir kapitalistleşme biçiminin sistem içerisinde hâkim olması meselesidir. Bu yeni sistem, sınırlı kapitale, basit teknolojiye ve ucuz emeğe dayanır.

Ancak emek pazarında küçülme, ücretlerin düşmesi, kamu sektöründe istihdamın azalması gibi neoliberal politikaların etkileri görülmeye başlansa da neoliberal yükseliş ve refah devletinin küçülmesiyle imar affı düzenlemesi aynı döneme denk gelmiştir. Buna bağlı olarak apartmanlaşma yani kentsel dönüşüm süreci gerileyen refah devletinin olumsuz sonuçlarını ve gecekonduların marjinalleşmesini büyük ölçüde engellemiş ve tam tersine gecekonduların nüfusunun orta sınıflaşmasının yolunu açmıştır. Pınarcıoğlu ve Işık'a göre; gecekonduların asıl çarpıcı dönüşümünü 1980'li yıllarda çıkartılan imar affı yasaları ile gerçekleştirmiştir. Bu dönemden sonra çok katlı gecekondular inşa edilmiş ve kentlerde gecekondular üzerinden bir rant oluşmaya başlamıştır. Böylelikle gecekonduların apartmanlaşmasının önü açılmış ve düşük gelirli gecekondular arsa ve gecekondular üzerinden önemli bir hareketlilik alanı kazanmıştır. Gecekondular, bizzat göçmen tarafından ve akraba ve hemşeri dayanışmasıyla kullanım değeri üzerinden inşa edilirken, daha sonra gecekondular ticaretin bir nesnesi haline gelmiş ve alınıp satılmaya başlanmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013, s. 167).

1990'lı yıllardan sonra, gecekondular tarafından paylaşılan rant artık devletin hatta belediyelerin kontrolüne geçmiş ve bu dönem esas itibarıyla mekân üzerinden paylaşılan rantın el değiştirildiği bir dönem haline gelmiştir. Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yeni bir toplumsal dönüşüm başlamış, kentle bütünleşme meselesi apartmanla bütünleşme meselesi olarak karşımıza çıkmıştır. Yani kentler kamu ve özel sektör ortaklığı ile dönüştürülürken bu dönüşüm "neoliberal kentleşme" kavramıyla açıklanmaktadır (Erman, 2016, s. 24). Neoliberal politikalar ve refah devletinin küçülmesi tek başına Türkiye'de ileri marjinalliğin tezahür ettiği mekânsal birimlere dönüşmemekle birlikte "neoliberal kentleşme", mülteci akını, kentsel dönüşüm için terkedilen yerlerin fuhuş, hırsızlık, suç mekanları olarak ortaya çıkması artık Wacquant'ın önerisi doğrultusunda ileri marjinalliğin sosyolojisi bağlamında yeniden ele alınması gereken yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Wacquant (2015) Amerika gettosunda (kara kuşak) dışlanmayı oluşturan temel ayrımın etno ırksal olduğunu belirtir. Fransız banliyölerinde (kırmızı kuşak) ise sınıfsal bir marjinalleşme söz konusudur. Bu bölgeler kentin diğer yüzüne karşı tepkiseldir ve diğerlerine karşı şiddetli çatışmalar barındırır. Kısaca, bu bölgelerde yaşayanlara yöneltilmiş yaftalama ve suçlama, öteki üzerinden yürütülen bir kimlikli inşa sürecini tetiklemiştir.

Gecekondularda yaşayan insanlara karşı da suçlama ve damgalamanın izlerine rastlansa da gecekonducular genel itibariyle kentin diğer yüzü ile her zaman barışık olmuşlardır. Gecekonducuların getto ve banliyö gibi yapılardan ayıran en önemli özelliklerden biri de göçmenlerin kentlerde inşa etmiş oldukları gecekondu daimî evleri olarak görmeleri, buna bağlı olarak evlerini sürekli olarak yenilemeye ve daha yaşanılır kılmaya çalışmalarıdır. Ayrıca eğitim yoluyla ve kentteki toplumsal hareketlilik imkanları ile en azından kırdaki yaşantıya oranla daha rahat yaşayacaklarına ve daha iyi şartlar içerisinde kentin bir parçası olacaklarına inanmışlardır. Bununla birlikte, kentin değerleriyle kavgalı değillerdir ve kente karşı düşmanca bir tavır içerisinde olmamışlardır. Gerek kılık kıyafet yönünden gerekse dilin kullanımı açısından kentlilere benzemek adına daima bir çaba içerisinde olmuşlardır. Hemşerilik ve akrabalığa dayalı ağ türü ilişkiler yardımıyla da kentleşme süreci görece daha rahat geçmiştir. Bu durum gecekondu mahallelerinde suç ve sapma gibi olguların toplumsal hayatta baskın olarak ortaya çıkmasını da engellemiştir. Türk gecekonducularını diğer yoksulluk alanlarından ve dışlanmış mekanlardan ayıran en önemli özellik gecekonducuların kentli olabilmek adına vermiş oldukları mücadele, umut ve çalışmadır.

Aşağıda, bir umut mekânı olarak gecekonducuların nasıl ortaya çıktıkları, kentte var olabilmelerini sağlayan yapısal süreçler, apartmanlaşma süreciyle beraber ortaya çıkan orta sınıflaşma ve toplumsal, mekânsal ve kültürel dönüşüm Mamak'ın Akdere mahallesinde gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlara dayalı olarak incelenmiştir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma deseni ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, verilerin toplanması ve analizi açısından çeşitli tekniklerin uygulandığı bir araştırma desendir. Bu çalışmada da bu tekniklerden biri olan Anlatı, öyküsel araştırma tekniği kullanılmıştır. Bu yaklaşım, bir veya birden fazla bireyin deneyimlerini araştırırken, bu bireylerin yaşam öykülerini bir araya getirerek veri toplamayı ve kişisel deneyimleri rapor ederek bu deneyimlerin içerdiği anlamları kronolojik olarak sıralamayı içermektedir (Creswell, 2015, s. 70).

Araştırmanın evreni; Ankara'nın en eski ve en yoğun gecekondu yerleşim alanlarından olan Mamak'ın mahallelerinden Akdere mahallesidir.

Çalışma, 1950 sonrası bir dizi yapısal dönüşüm neticesinde iç göçe bağlı olarak ortaya çıkmaya başlayan gecekondulu olgusuna odaklandığı ve gecekondulu ve apartman yaşantısının yan yana beraber halen devam ettiği bir alanda yaşanan dönüşümü anlama çabası içerisinde olduğu için Akdere mahallesi evren olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca; Akdere, Ankara'nın en gelişmiş bölgesi olarak kabul edilebilecek, lüksün ve ihtişamlı yapıların bulunduğu Çankaya ve dünden bugüne yoksulluk mekânı olarak bilinen Mamak bölgesi arasında bulunmaktadır. Akdere bu yönüyle her iki sosyolojik havayı da tenfeüs eden önemli bir alanda yer almaktadır. Atakule, Karum ve modern kentin yüksek yapılarının rahatlıkla görüldüğü mahalleyi Çankaya'dan ayıran İmrahor deresi-vadisidir. Akdere mahallesi-nin TOKİ ya da belediyeler aracılığıyla değil özel müteahhitler eliyle dönüştürülmesi bu bölgenin araştırma evreni olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Araştırma örneklemini ise göç neticesinde Akdere'ye yerleşmiş ve o günden bu yana bu mahallede yaşamış 30 kişiyi ve biri apartmanda biri halen gecekonduda yaşayan iki aileyi kapsamaktadır. Araştırmada veriler, iki aylık süre zarfında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, katılımlı gözlemler, tarihi dokümanlar ve saha notlarından oluşmaktadır. Veriler, verilerin depolanması, düzenlenmesi, kodlanması ve yorumlanmasına hizmet eden bir yazılım programı olan. MAXQDA-11 yardımı ile analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamında araştırmacıya yol gösterecek iki temel sorguyu detaylandıran araştırma sorularını şu şekilde sıralayabiliriz.

A. Gecekonduluların Göç Hikayeleri ve Kentlere İlk Adım

B. Kentsel Dönüşüm Projeleri Bağlamında Gecekonduluların Toplumsal ve Ekonomik Dönüşümü

Bulgular

Bulgular; üç bölüm ve alt temalar çerçevesinde oluşturulmuştur. İlk olarak katılımcıların ve araştırma yapılan mekânın (Akdere) genel özellikleri gözler önüne serilmiştir. İkinci olarak göçmenlerin göç öncesi toplumsal yaşantıları, onları göçe zorlayan nedenler, göç süreci ve umut mekanlarını (gecekonduları) inşa etme süreçleri gecekonduluların gözünden anlatıl-

mıştır. Son olarak ise; kentsel dönüşüm süreçleri ile mekânsal ve toplumsal anlamda nasıl bir dönüşüm geçirildiği, gecekonduculuk ve apartman sakini olmanın temel ayrımı ele alınmıştır.

Sahanın ve Katılımcıların Özellikleri

Ankara'nın Mamak ilçesinin 66 mahallesinden biri olan Akdere, yaklaşık 13.500 kadar bir nüfusa sahiptir. Akdere; Kutlu, Mutlu, General Zeki Doğan, Kazım Orbay, Peyami Safa ve Türközü gibi mahalleleri de kapsayan bir alana sahipken, Mamak'ın 1983 yılında Çankaya'dan ayrılarak ilçe olmasıyla birlikte bu mahalleler Akdere'den ayrılarak ayrı birer mahalle olmuşlardır. Akdere, Ankara'nın lüks ve gelişmişlik merkezi olan Çankaya ve yoksulluk mekânı olarak bilinen Mamak bölgesi arasında kalan, her iki havayı da teneffüs eden sosyolojik anlamda önemli bir alanda yer almaktadır. Akdere Mahallesi; Kızılay merkeze 3,5 km, Kocatepe Camii'ne 3 km, Ankara'nın ve Çankaya'nın sembol yapılarından biri olan Atakule'ye 3,4 km ve Akderelilerce "çamlık" olarak bilinen ve geniş ve görkemli Ankara manzarasıyla önemli bir konumda bulunan 50. Yıl Parkı'na 1 km'lik yürüme mesafesindedir. 50. Yıl kentsel dönüşüm projesi kapsamında yapılan ve "Ankara'nın Seyir Terası" olarak bilinen bu park; 54 hektarlık alanda, Şehit Cengiz Topel mahallesinin tamamı ile Akdere ve Türközü mahallelerinin bir kısmını kapsamaktadır.

Akdere mahallesi; Çorum, Kızılcahamam, Kırşehir, Yozgat, Tokat, Sivas başta olmak üzere özellikle Ankara'nın doğusundaki birçok şehirden göç almıştır. Göçler genel itibariyle 1954-1968 arasında gerçekleşmiştir. Gecekondulular, akraba ve hemşerileri ile beraber kümelenerek çevirdikleri arsalarda beraberce uzun yıllar oturmuşlardır ve büyük çoğunluğu 1990'dan sonra başlayan apartmanlaşma neticesinde sahip oldukları dairelerinde yine beraberce yaşamaktadırlar. Halen gecekonduların ve apartmanların bir arada var olduğu mahallede katılımcılar içerisinde üç aile halen gecekonduya yaşamaktadır. Katılımcılar genel itibariyle Ankara'nın doğusunda komşu illerden göç etmişlerdir. İlk kuşak gecekonduluların çoğunun köyde doğmuş oldukları görülmektedir. Katılımcılar arasından babalarının ilk olarak şehre geldiğini söyleyenler ise genel itibariyle Ankara'da doğmuşlardır.

1950-1960 arasında Akdere'ye göçen gecekondulular bizzat gecekondu yaparken, 1960 sonrasında gecekondu kiracılığının arttığı gözlenmiştir. Halen gecekonduya yaşayan üç aile vardır ve bu ailelerden biri dışında

diğerleri gecekondularını müteahhite vermişler ve dönüşüm sürecini beklenmektedirler. Görüşmecilerin önemli bir kısmı müteahhitler vasıtasıyla dönüşüm sonrasında dairelerinde yaşamaktadırlar, fakat bir kısmı ise müteahhitlerle anlaşmışlar fakat dönüşüm süreci henüz başlamamıştır. Bu kesim ise emeklilik primleriyle aldıkları dairelerde oturmaktadırlar.

Fotoğraf 1. Gecekondu sırtlarında binalar yükselirken.

Umuda Yolculuk, Kentlere İlk Adım ve Umut Mekanları

Geleneksel, Kırsal Yaşamın Son Demleri

Akşit, kapitalist ekonomi biçiminin köylere girmesi ve köyleri dönüştürmesine bağlı olarak üç tür köyün yer aldığı bir tipoloji oluşturur. Bunlardan ilki; büyük toprak mülkiyetinin ve feodal rant ilişkilerinin olduğu köylerdir. İkincisi, küçük toprak mülkiyetinin ve birikim olanaklarının olduğu köylerdir. Üçüncüsü ise, küçük toprak mülkiyetinin yaygın olduğu ve birikim olanaklarının fazla olmadığı köylerdir (Akşit,1985, s. 93). Bu tipolojide gecekonducular üçüncü gruba girmektedir. Katılımcıların %90'ı onları göçe zorlayan ekonomik şartların temelinde topraksızlık ya da toprağın artık hane halkına yetmemesini sebep olarak göstermişlerdir.

İlk okulu bitirdik köy yerinde, sonra ne olacak? Boş kaldın mı ya evlendirirler ya koyun güttürürler ya da bekçi yaparlar. Ben okulu bitirince bana da bu teklifler geldi. Ya ben ne yapacağım köyde dedim, zaten iki kardeşiz arsa ikiye bölünse 35 dönüm kalacak o da kime yetecek, ona da mısır falan ekilirdi, o da kimseyi doyurmaz. Babama dedim, bana müsaade et ben Ankara'ya gideyim ne çobanlık ne çiftçilik istemiyorum. (Kenan, Çorum -nereden gelindiği-, 1964 -Ankara'ya göç tarihi-)

Özellikle 1950 sonrası göç dalgası başlıyor, fakat bu sürece herkes aynı şartlarda yakalanmıyor ve aynı tepkileri vermiyorlar; köydeki toprak miktarı, hane halkının nüfusu, çiftçilik dışında bir zanaat alanının olup olmamasına göre değişiyor. Mahmut ailenin ilk çocuğu olmasına rağmen, yeterli düzeyde toprağın olmaması, ailenin zaten yoksulluk içinde olması sebebiyle köyden ayrılma kararı alıyor. Ancak görüşme yapılan göçmenlerin çoğunluğunun ailenin son çocuğu olduğu görülüyor. Bu durumda köylülerin bir şekilde 1950-1960'lara kadar toprakları ile geçimlerini idare edebildikleri ve artık son çocuğa bir alan açılmadığı anlaşılıyor.

Bizim aramız yok denecek kadar azdı. Hayvancılıkla geçiniyorduk. Biz 5 kardeştik, ben sonuncuyum, artık 5 kardeş ile aynı evde geçim zorlaşmıştır, artık geçim olmuyordu. (Yusuf, Kızılcahamam, 1957)

Görüşmeciler arasından önemli bir kısmının da babası ile beraber kente geldikleri görülüyor. Babası ile beraber gelenlerin babalarının bir kısmı çiftçilik ile uğraşıyor, fakat artık hane halkına toprak yetmiyor, bir kısmı da topraksızlıktan dolayı çiftçilik yapamıyorlar ve köyde farklı zanaatlara yöneliyorlar. Bu zanaat de genellikle inşaat içerisindeki çeşitli iş kolları oluyor; sıvacılık, boyacılık, suculuk gibi.

Biz babamızla beraber geliyoruz ailecek. Biz köydeyken zaten babam sürekli gelir giderdi şehre. Bizim köyde aramız yoktu. Babam sıvacıydı, inşaat işçisiydi. (Rifat, Kayseri, 1965)

Kırsal hayat; beraber üretilip beraber tüketilen, aile içi hiyerarşinin yaşa göre belirlenmiş olduğu, ataerkil, özellikle hane reisinin baskın bir karakter taşıdığı, eşlerin akrabalar arasından ebeveynler tarafından seçildiği, geniş aile özelliği gösteren, dini ve geleneksel değerlerin toplumsal hayata yön verdiği bir karakter taşır. Eğitim olanakları yok denecek kadar azdır. Köylerde orta okul ya da lise bulunmazken, ilk okul ise köylerin çok az bir kısmında vardır.

Bizim zamanımızda dedeler, neneler birlikte otururduk. Anne-babanın dediği olurdu örneğin ben evlenecem, anne-baba karar verir kim olacak diye. Mesela Ahmet ağğanın kızı var, onlar aralarında konuşur, anlaşır. Eve gelene kadar kızı göstermezler. O günkü insanlar hep geri kafalıydı, öyle olur mu? Ben eşimi evlenene kadar hiç görmedim. (Yusuf, Kızılcahamam, 1957)

Köyde kırsal hayat, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın tamamını kuşatan bir yaşam formu üretiyor. Maddi ve manevi olan iç içe geçmiş. Kırsal yaşamda modern hayatın parçalı ve bölünmüş yapısı yoktur. Kendi içinde hem özerk bir yaşantı hem de iç dengeleri itibariyle fazla kuşatıcıdır. Bu haliyle köylülük özel hayatın ve toplumsal hayatın iç içe geçtiği, kuşatıcı, denetleyici dinamik bir yaşamı mümkün kılar.

Göç Süreci: Belirsizliğe Meydan Okuma ve Umuda Tutunma

Kırsal göçün ortaya çıkışı genel itibariyle iki sebebe bağlanmıştır. Bunlardan ilki, Türkiye’de nüfus artış hızının giderek yükselmesidir. İkincisi ise tarımsal alanda makineleşmenin artmasıdır. Hem hızla artan nüfus hem makineleşme neticesinde tarımda insan emeğine duyulan ihtiyacın azalması, kırsal alandan kentlere doğru yoğun bir akışın başlamasına neden olmuştur (Tekeli, 1982, s. 85). Bunun yanı sıra toprak mülkiyeti ve miras hukuku da köylünün topraktan ayrılmasına neden olan önemli bir etkidir. Geniş aile olarak yaşayan ve beraber ekip-biçen ve beraber tüketen köylü ailesi için toprağın bütünlüğü hem iktisadi anlamda hem de aile bütünlüğü anlamında hayati öneme sahiptir. Fakat hane reisinin ölümünden sonra toprağın çocuklar arasında paylaşılması sonucu elde kalan topraklar hanenin devamlılığını ve geçimini sağlamaya yetmemiştir. Bu süreç toprak sahibinin topraktan ve köyünden kopmasına neden olmuştur. Bazen toprağını evini barkını satarak bazen de evi barkı koruyarak ve toprağın işlenmesine bir şekilde devam ederek kentin yolunu tutmuştur.

Babam rençperdi. Ben de köyde çiftçilik yaptım fakat sonra köyde iş kalmadı, ben de kalktım geldim buralara. (Yahya, Bala, 1954)

Geçimlik tarım ile uğraşan köylü artık nüfusun çoğalması, toprağın bölünmesi ve ağır makinaların tarıma yavaş yavaş girmeye başlaması ile köyde barınmanın mümkün olmayacağını anlayarak yeni arayışlara girmiştir. Bu yönüyle kır artık köylüyü başka arayışlara doğru itmektedir. Fakat o yıllarda sanayileşme ile paralel yürümeyen kentler sanayi merkezli olarak çekici bir özellik göstermese de ithal ikame ekonomik sistem

özellikle hizmet sektöründe bir çekicilik meydana getirmiştir, fakat bu çekim oldukça sınırlıdır. Bu durumda köylü belirsizlik ve kaos ortamında bir tür umuda tutunma arzusunda.

Bizim fazlaca bir aramız olmadı için bir dolaşayım diye (çalışmak maksadıyla) Ankara'ya geldim. Biz o zamanlar çok yoksulduk, yani devlet yok-suldu. 30 lira ile köyden ayrıldım, 15 lirası ile Ankara'ya geldim. Otobüste iki Laz vardı, muhabbet oldu, iş aramaya gittiğimi söyledim, kalacak gidecek yerim yok dedim. Onlar da bizi takip et dediler. Onlar ile beraber Samanpazarı'na geldik. Onlar İstanbul'a devam edecekler ama Ankara'yı biliyorlar. Bir hana getirdiler beni, 10 kuruşa kalıyorsun gecelik, ellinin üzerinde adam var. Orada bir kişi yer temizliyor, bizim köylüye benzettim laf attım, oradan muhabbet açıldı. Yerin yurdun var mı diye sordu bana. Ben de ne yerim ne yurdum ne de işim var dedim. Buralarda pire doludur ben şuraları temizledim gel burada yat dedi. O geceyi orada geçirdik. Sabah oldu oradan çıktım nereye gideceğimi bilmiyorum, dönüp dolaşıyorum yine karşıma o heykel (Atatürk heykeli Ulus Meydanı) çıkıyor, dedim bu heykelden nasıl uzaklaşacağım. Bir taksi dolmuş var, Yenimahalle Yenimahalle diye bağırıyor, 25 kuruş verdim, bindim. (Alâeddin, Sivas, 1957)

Önemli bir kısım katılımcı ise aşamalı olarak kente geliyor. Öncelikli olarak eşlerini ve ailelerini getirmeden kendileri gelip iş ve kalacak yer arıyorlar. Bu durum onların kente daha rahat uyum sağlamalarını ve kentte daha rahat hareket etmelerini sağlıyor. Hem köydeki mevcut durum bir şekilde devam ediyor, hem de kentten bir gelir elde ediyorlar. Bu seçenek köylü için toptan her şeyi bırakıp gitmekten daha makul bir seçenek olarak duruyor. Fakat aşamalı kentleşme köyde halen bir umut gören ya da ufakta olsa bir gelir elde edebilen köylüler açısından bir seçenek oluşturuyor.

Babam çiftçiydi ben rençperdim, ilk olarak babam gelmiş şehre, gelip gidermiş, o zamanlar kıtlık varmış. Babam bir iki ay evde bir iki ay şehirde dururdu. Bizim malımız vardı, mal alışverişi yapardık, genç öküzleri verip üstünü alıyorduk. Babam öldükten sonra ben gidip gelmeye başladım şehre. İnşaatlarda çalışıyordum, iş bitince de köye anamın yanına geri dönüyordum, köyde abimler mal alıp satmaya devam ediyorlardı. Daha sonra da şehre amcamın gecekonduasına temelli olarak geldim. (Neşet, Tokat, 1955)

Köyde toprağı, malı mülkü olmayanların görece daha erken köyden koptukları görülüyor, bu kopuş mevsimlik işçilik çerçevesinde olduğu için kısmen daha uyumlu bir süreç geçirebiliyorlar.

Fotoğraf 2. Bir devrin sonu.

Yerleşim Yeri Tayini

Yerleşim yerinin belirlenmesini etkileyen faktörleri öncelikle Ankara'ya geliş tarihlerine bağlı olarak iki döneme ayırmak gerekir. 1960'lı yıllardan önce gelenler ilk olarak Ankara'nın ilk gecekondu bölgeleri olarak bildiğimiz Ulus, Samanpazarı, Kale çevresi ve Altındağ civarına yerleşiyorlar. Daha sonra ise genellikle akraba ve hemşerilerinin Akdere'de olmalarından dolayı, yaşadıkları yerlerden ayrılıp Akdere'ye geliyorlar. Katılımcıların 19'u 1960 öncesinde Akdere'ye gelirken 11 kişi 1960 sonrasında göç etmiştir.

Akdere'ye göç etmeden önce Ulus ve Altındağ merkezli gecekondu bölgelerinde kiracı olarak yaşayan ve arkadaşının önerisi ile Akdere'ye gecekondu yapmak için göçen katılımcı bu süreci şu şekilde anlatmaktadır;

Ben sene 1949'da at pazarına, kalenin dibine geldim, orada iş buldum çalıştım. Sonra evlendim, askere gittim. Askerden sonra da yine aynı yere geldim bir gecekondu kiraladım. Ben bir gün Çubuk'a lastik satmaya gittim, kalacak yer bulamadım, dışarda kaldım. Sonra vardım birisine yav hemşerim dedim, otel bulamadım benim kalacak yerim yok. O da kal burada o zaman dedi, ben gece 12'de giderim sabah 5'te gelirim. O gece orada dükkânda bir çulun üstünde yattım. Sonra bu adamı ben Ulus'ta gördüm,

gel dedim bir çay içelim. Bana sordu, sen neredesin naparsın, ben de buradayım dedim, dükkân burada ben de burada oturuyorum. Sen neredesin dedim, Akdere'deyim dedi, Akdere ne la dedim, Abidin Paşa'nın arkası dedi. Bana dedi, napıyon burada kirada, gel Akdere'ye yap gecekondu, otur. Sonra sene 1958 gittim buldum bu adamı, o bana bir yer gösterdi, arsa aldım Kayserili Mapus Osman'dan, oraya gecekondu yaptım. (Pirinççi, Kızılcahamam, 1949)

İlk olarak Akdere dışındaki gecekondu bölgelerine yerleşen bir katılımcı ise Akdere'de bulunan akrabalarının çağırması, yönlendirmesi ile bu bölgeye geçiş yapıyor.

Biz Kafkas göçmeniyiz. Babam 1954 yılında Kafkasya'dan direkt olarak Ankara'ya geliyor, Aktaş mahallesine. Orada gecekondu kirada oturuyorlar. O dönem Aktaş mahallesinde Kafkas göçmeni birkaç tanidik varmış. Daha sonra Akdere'de de bizim hemşerilerimiz var, onlar Akdere'ye çağırıyorlar, gel buraya burada sana gecekondu yaparız diyorlar. Bunun üzerine babam 1955 yılında Akdere'ye gelip gecekondu yapıyor. Ben burada Akdere'de doğmuşum. (Celal, Kakasya, 1954)

Mevsimlik işçi olarak Ankara'nın çeşitli yerlerinde çalışmış ve yaşamış olan katılımcı, hemşerilerinin Akdere'de kümelenmesi neticesinde bu bölgeye kalıcı olarak göç ediyorlar.

Babam mevsimlik işçi olarak sürekli şehre gidip gelmiş. O dönem Samanpazarı'nda pansiyonda kalırlarmış. Sonra annemi de şehre getirmeye karar verince, annemle beraber ilk olarak Dikmen tarafına gelmişler. Orada kirada oturuyorlar, daha sonra Hacettepe civarına gidiyorlar, o dönem Kayserililerin toplanma yeri orasıymış. Orada da bir iki sene kirada oturduktan sonra Akdere'deki hemşeriler arsa çevirmişler, gel sana da bir gecekondu yaparız deyip, babamı çağırmişlar, 1960 yılı olabilir. (Mustafa, Kayseri, 1953)

Akdere'ye 1960 sonrasında gelenler ise, akrabalarının hemşerilerinin yanına yerleşiyor. Bu yerleşmeler daha önce şehre gelen gecekondulunun köyde geride kalan akraba, komşu ya da hemşerisini de köyden işsizlikten kurtarma çabası sebebiyle şehre davetiyle gerçekleşiyor. Bazen de köyde okul olmadığı için, kardeşinin eğitimini şehirde devam ettirebilmesi için getiriyor kardeşini. Katılımcıların bir kısmı ise tesadüfen Akdere'ye geldiklerini belirtiyorlar. Mamak bölgesi Ankara'nın doğu yüzü olduğu için ve Akdere'deki gecekonduluların neredeyse tamamının Ankara'nın doğusunda kalan şehirlerden geldiklerini göz önünde bulundurduğumuzda bu tercih anlaşılır oluyor.

Abim ailecek çalışmak masadıyla şehre gitmişti 1960'ta falan. Onlar Akdere'ye geldiklerinde de zaten bizim hemşerilerimiz varmış buralarda. Köyde ilk okul vardı ama orta okul yoktu. Okuyacaksın mecbur köyden çıkmak zorundasın. Ben de ilk okulu bitirdim okumak için abimin yanına şehre, Akdere'ye geldim. (Bekir, Çorum, 1965)

Umut Mekanları: Bir Gecede İnşa Edilen Düzen ve Kente Kök Salmak

Göçmenlerin kentlerde başlarını sokacakları bir çatı inşa etmeleri ve bunu gerçekleştirmeleri onlar için önemli bir aşamayı geride bırakmak anlamı taşır. Bu çatı ile bir özdeşim kurulur, bir sahiplenme oluşur ve artık esasında orali olunur. Bu çatının adına Gecekondu denilmiştir. Bu kavram bir soyutlama, bir mübalağa ya da başka türden bir mecaz içermez. Gecekondu isminden de anlayacağımız üzere gerçekten de bir gecede oluşturulan, birkaç günde tam anlamıyla oturulacak vaziyete gelen fakat ayakta durduğu süre zarfında asla işi bitmeyen bir yapıdır. Yani gecekondu ironik bir şekilde hem bir gecede ortaya çıkan hem de sürekli yenilemeye ve onarıma ihtiyaç duyan, umut yolculuğunun son durağı umut mekanlarıdır. Bunun yanı sıra, gecekondu eskimesi ve onarılmasından öte bir de yıkılıp yeniden yapılması meselesi vardır. Hazine arazileri bazen de özel mülkiyet üzerine kurulmuş olan gecekondu çoğu kere yıkım ile yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Bazen siyasal ilişkiler ile bazen de gelen görevlinin "görülmesi" ile yıkım önlenmeye çalışılmıştır. Yıkılsa bile yıkımın hemen ardından gecekondu yine bir gecede ortaya çıkmışlardır. Katılımcıların belirttiği üzere gecekonduların üçü dışında tamamı en az bir kere yıkılmıştır.

Yokluk hat safhadaydı, herkesin bir umudu var cebinde, yüreğinde o umutla geliyorlar şehre. Bir yanda çocukların da geleceği var. Ben babamdan çok iyi bilirim gecekondu olduğundaki mutluluğunu, gözlerindeki ışığı. Şehirde iki göz bir eve sahip olmak büyük başarıydı, bunu başardı babam. (Oktay, Tokat, 1961)

Gecekondu derlerdi ya, konu komşu toplanıp bir gecede yapar çıkarlardı. (Yahya, Bala, 1954)

Katılımcıların ifadesine göre gecekondu, kolektif bir emeğin ürünü olarak ortaya çıkıyor. Usta ve işçi de çalıştırıldığı olmuş fakat genel itibarıyla özellikle gecekondu sahiplerinin yoğun emeği ve bunun yanı sıra komşular ve akrabaların yardımıyla el birliği ile tamamlanmıştır. Bu dayanışma göçmenin her anlamıyla kente tutunmasının temel dinamiği olmuştur.

Celal'in babası vardı, çatıyı buna verdim ben yap diye. O çatıyı yaptı güzelce biz de duvarı yaptık akrabalarla, sonra getirdik çatıyı duvarın üstüne koyduk. (Pirinççi, Kızılcahamam, 1949)

Gecekondu "iki oda bir ara" olarak tarif edilir. Ara denen yer aynı zamanda mutfak ve banyo olarak kullanılır. İlk gecekonduların tuvaletleri dışarıdadır. Zamanla onarılan, yenilenen bir yapı olma özelliği taşıyan gecekondu hem niteliksel hem de niceliksel olarak sürekli dönüşürler. Önceleri kerpiçten yapılan gecekondu zamanla tuğla ve briket ile yenilenirler. Yenileme süreci ise artan nüfusa ve kiralanmak suretiyle ek gelir elde etme düşüncesine bağlı olarak genişleyerek devam eder.

Gecekonduyunun niteliksel ve niceliksel olarak geçirdiği dönüşüm katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilir;

Ardıye vardı şurada malzemeleri oradan alırdık, taksitle de veriyorlardı, parası olan peşin alırdı, ben pazarlık yaptım aylık bin lira taksitle aldım. Eş dost yardımı ile de hep beraber önce bir oda yaptık. İlk yapılışı kerpiçtir. Benim gecekondu üç malzeme değiştirdi. İkinci odayı briket ile üçüncü yeri de tuğladan yaptım. Çoluk çocuk büyüyünce herkes bir oda istedi, gecekondu da böylelikle büyüdü gitti. (Yusuf, Kızılcahamam, 1957)

Gecekondu, çoğu zaman birden fazla aileye kucak açmak zorunda kalıyor. Bir zincir şeklinde göç devam ederken, yeni gelenler için gecekondu ve akrabalar sığınak olma özelliği taşıyorlar. Türk gecekondularının ve göçmenlerin bu özelliği onları diğer yoksulluk mekanlarından önemli ölçüde ayırıyor.

Abisi evlenince iki göz gecekonduya bir göz daha yapılıyor. Herkes bir odada yaşıyor. Bu arada halamlar da geliyor, onlar da bayağı beş-altı çocuklu bir aile. Onların gelmesiyle gecekondu yine yetmiyor ve bir oda daha yapılıyor. Duvarlar alçak bu yüzden hem karanlık hem nem oluyor, aile kalabalıklaştıkça oksijen bile problem olmaya başlıyor. Böylelikle hem duvarlar yükseliyor hem ek odalar yapılıyor. Böyle olunca üç dört ailenin bir arada yaşadığı gecekondu ortaya çıkıyor. Daha sonra halamlar çok kalabalık olduğu için evin başka bir tarafından kapı açılıyor, içerdeki bağlantı kesiliyor ve onların yaşadığı alana ayrı bir ev havası veriliyor. Babam askere gidip geldikten sonra evlenince artık amcam kendine başka bir yerde gecekondu yapıyor ve buradaki gecekonduyu babama bırakıyor. (Cenk, Sivas, 1958)

Akdere'de yaşayan göçmenlerin 1950-1960 arasında Ankara'ya göç etmiş olanların ilkin Ankara'nın ilk gecekondu bölgesi olan Kale civarında, Altındağ bölgesine geldiklerini belirtmiştik. Göçmenler iş bulmak amacıyla bu bölgeye geliyorlar ve bu bölgeden gecekondu kiralararak buralarda yaşa-

maya başlıyorlar. Daha sonra çeşitli nedenlerle Akdere'ye gelip burada gecekondularını inşa ediyorlar. İlk geldikleri yerde Aktaş, Yenidoğan ve Kale civarında gecekondularına girişmemeleri muhtemeldir ki bu bölgede artık gecekonduların yapımına uygun arazinin bulunmamasından kaynaklıdır. Bu kesim 1960 öncesi görece daha geç gecekondulaşan ve uygun arazinin olduğu Akdere'ye gelip bu bölgeye gecekondular yapıyorlar. 1960 özellikle de 1965 sonrasında gelenler ise daha çok gecekondular satın alma yoluyla bir ev sahibi oluyorlar. Yine 1960 sonrasında direkt olarak Akdere'ye gelip önce gecekondular kiralarak daha sonra ya oturduğu gecekondularını satın alarak ya da başka bir gecekondular olarak gecekondular sahibi oldukları görülüyor.

Fotoğraf 3. Kentte köyü yaşamak.

Kentsel Mekândan Pay Almak

Kentsel mekândan pay almak ve artık kentin parçası olmak gecekondular arasında Özal tapusu olarak da bilenen Tapu Tahsis Belgesi sayesinde olmuştur. 1984 yılındaki 2981 sayılı kanun ile, oturdukları yerlerde işgalci konumunda olan gecekondular hukuki bir statüye kavuşarak gecekondularının gerçek sahibi olmuşlardır. 1990'larda ise gelişen inşaat ve apartmanlaşma sektörü göçmenler ve gecekondular arasındaki bu yasal bağı müteahhitler vasıtasıyla ortadan kaldırarak gecekondular yerlerini "modern" apartmanlara terk etmiştir.

Biz evi yaptık ama tapu yok, Özal geldi tapu tahsis belgesi verdi. Belediye başkanı vardı o da tuttu tapu verdi. Aşağı yukarı 1983 yılıydı ben tapu tahsis belgemi aldım. Yerimizi ölçtüler biçtiler 600 metre kare yerim vardı benim. Sonra bu tapuda 270 metre kareye düştü. Biri geldi balta vurdu biri geldi her şeyi budadı kala kala o kadar kaldı. Ben sağcı olduğum için solcular aşırı vurdu. (Yahya, Bala, 1954)

Tapu tahsis belgeleri alındıktan sonra imar izni açılıyor fakat apartmanlaşma süreci ve mahallenin alt ve üst yapı hizmetlerinin; yolların, parkların, çeşitli kurumların inşası başlayınca tapu tahsis belgelerindeki arsa büyüklüğü otomatik olarak düşmektedir. Tapu tahsis belgelerinin alınabilmesi için kimin ne kadar arsası olduğu mahallelerde kurulan yeminli bürolar vasıtasıyla yürütülmektedir. Bu belirleme ham bir işlem olduğu için de gelişen ve değişen mahalle ölçeğine göre tapular tapu tahsis belgelerinde olandan çok daha küçük boyutlara gelmektedir.

Babam 1984 yılında tapu tahsis belgesi çıkarttı, babam o dönem bu bölgede tapu mühendisleri ile anlaşarak büro açtı (Arsa ölçümü yapan ve buna göre tapu tahsis belgesi veren yeminli bürolar). Ölçüm için herkesten 15 lira alınır. Ölçüm yapılırdı ve herkesin ne kadar arsası var belirtilirdi. Buna göre de belediye para yatırarak tapu tahsis belgesi alınır. (Orhan, Kayseri, 1958)

Üç aile dışında gecekondulular tapu tahsis belgelerinin alınmasından sonra 1990 ve 2002 arasında çeşitli zamanlarda apartmanlaşma rüzgarının etkisiyle apartmanlara geçmişlerdir. Üç aile ise halen Akdere'ye gelip inşa ettikleri o ilk gecekondualarında umut mekanlarında yaşamaktadırlar.

Şimdi ben zamanında rahmetlik Turgut Özal zamanında tapu tahsis aldım. Ölçtüler biçtiler, belediyeye gidiyorsun paranı ödüyorsun, artık hak sahibi oluyorsun. Benim şimdi 400 metre kare yerim var, iki katlı gecekondu var, üstte ben altta oğlum oturuyor. Benim keyfimiz yerinde. Müteahhite verecek olduk parseldeki komşu istemedi, imza atmadı, ben de aldırış etmiyorum, olursa olur olmazsa olmaz. (Sucu, Kırşehir, 1965)

Umut Mekanlarından Apartmanlara: Gecekondulularda Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yaşamın Dönüşümü

Al Arsayı Ver Daireyi: Özel Müteahhitler Vasıtasıyla Gerçekleşen Dönüşüm Süreci

Akdere'nin içerisinde kabul edilebilecek 50. Yıl Parkı projesi Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Projenin gerçekleştirildiği alan; Akdere, Türközü, İncesu gecekondu mahallelerini kapsamaktadır. 50. Yıl projesinden sonra Akdere mahallesini de içine alan bir

proje planlanmış fakat hayata geçirilmemiştir. Akdere’de ise 1990’lı yılların başından itibaren bir apartmanlaşma süreci yerel birtakım unsurlarla ve müteahhitler vasıtasıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Akdere gecekonduluları öncesinde işgalci olarak oturdukları hazine arazisi üzerine kurulu gecekondularında, 1984 yılındaki 2981 sayılı kanundan faydalanarak tapu tahsis belgelerini almışlar ve yaşadıkları alanlar hukuki bir statüye kavuşmuştur. Bu sayede de Toki ya da Belediyeye ihtiyaç duymadan kendi imkanları ile dönüşüm sürecini başlatmışlardır.

Apartmanlaşma süreci içerisinde bizim müteahhit dediklerimiz aslında o dönem için söylüyorum sıradan adamlarımız yani fırsatçılarımız. Şöyle bir gözünü açıp gecekondulara baksan fiziki şartları ortada, hijyenik değil sağlıklı değil, dökülüyor. Buralarda yaşayan insanlar ise sürekli olarak apartmanların yanından geçerken apartman dairelerine imrenmemesi mümkün değil. İş böyle olunca da bu adamlar (müteahhitler) bu ortamları fırsat bilip değerlendirmişlerdir. (Oktay, Tokat, 1968)

Görüşmeciler arasında üç aile hala gecekondularda oturmaktadırlar. Bu ailelerden biri (Sucu, Kırşehir, 1965) gecekonduda mutlu olduğunu ve apartmana geçmeyi düşünmediğini belirtmiştir. Diğer gecekondular ise müteahhitlerle görüşmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra gecekondusunu bir müteahhit ile anlaşarak terk eden ve genellikle emekli ikramiyesi ile kendilerine daire alıp apartman yaşantısına geçen aileler de (Mahmut, Çorum, 1960), (Kenan, Çorum, 1964), (Bekir, Çorum, 1965) mevcuttur. Cengiz, (Bala, 1963) ise gecekondusunu kiraya verip, kendisi emeklilik ikramiyesi ile bir apartman dairesi alıp oraya taşınmıştır. Ancak apartman dönüşümü yerine bir site dönüşümü hedefleyen müteahhitler çalışmalara henüz başlamamışlardır.

Benim 153 metre karelik tapu tahsil belgem vardı, sonra imar tapusuna geçince o 100 metre kare kaldı. Ben müteahhitle 50 bin lira borçlanarak bir daire karşılığında anlaştım. Ancak gecekondu öyle duruyor hala, bir ikisi itiraz etmiş, anlaşmamışlar. Parselde 35 kişi falan var. 52 dairelik üç dört binadan oluşan bir site olacakmış. (Mahmut, Çorum, 1960)

Akdere’de yirmi yıllık aktif bir apartmanlaşma süreci yaşanmıştır. Bu dönemde gecekondululardaki temel hedef bir dairede yaşamak haline gelmiştir. Göç sürecinde gecekonduların göçmen açısından anlamı neyse apartmanın da gecekondulu açısından anlamı odur. Bu sebepten dairenin kendilerine ne getirip ne götürceği hesabı yapılmadan sorgusuz bir apartmanlaşma ve müteahhitle anlaşma yoluna gidilmiştir.

O dönemde gecekondulular apartmanlarda yaşamayı çok istiyorlar, gecekondu dan bıkmışlar bu yüzden de müteahhitlerle bir pazarlık sürecine pek girilmiyor. Bunu fırsat bilen müteahhitler de tek tip projelerle apartmanları yaptılar. Fakat yaşam alanı ne olmalıdır, bir daire nasıl olmalıdır bunlar hiç planlanmadı konuşulmadı. 100 metre karelik bir yere de üç artı bir yaptılar 300 metre karelik bir yere de. Çünkü o dönemde insanların aklında sadece üç artı bir vardı. İstedikleri tek şey buydu. Bizim 200 metre kare yerimiz var bize iki daire verdiler 85'er metre kareden. Yani biz iki daire sahibi olmuş olduk. (Oktay, Tokat, 1968)

Genel olarak müteahhitler lehine gerçekleşen apartmanlaşma dönüşüm sürecinin ilk dönemlerindeki anlaşmaların %30-%70 şeklinde olduğu görülüyor. Bu oranlar apartmanın daire sayısının %70'ini müteahhidin %30'unu hak sahiplerinin alacağı anlamına geliyor. Anlaşmalar ise gecekondu nun bulunduğu alana, alanın topolojik özelliklerine, mahalle merkezine ve caddeye olan yakınlığına göre değişebilmektedir.

Biz 1990'da apartmana geçtik, %30 ile anlaştık. Benim 375 metre kare yerim vardı. İki daire aldım. Birinde ben oturuyorum diğerinde kiracı. (Rasim, Kayseri, 1953)

Gecekondulunun apartman yaşantısına geçişi ile birlikte hem dolaylı hem de doğrudan bir gelir elde ettikleri görülüyor. Gecekondu su karşılığında alınan birden fazla daire sayesinde oturulan daire dışındakinin kiraya verilmesi suretiyle gecekondu lu için doğrudan bir gelir kapısı oluşmuştur. Ancak gecekondu su karşılığında bir daire alanlarda ise ekonomik anlamda bir etki meydana gelmemiştir.

Benim arsam 2,70 daire etti, küsuratını sattım iki daire aldım, birinde ben oturuyorum diğerini kiraya verdim, şu anda kiracı 600 liraya oturuyor. (Yavuz, Çorum, 1968)

Apartmanlar; Yüksek Gecekondu lar ve Modern Hapishaneler

Katılımcılar yanı başlarındaki apartman dairelerine her zaman özenle baktıklarını belirtmişlerdir. Bu özentinin altında hem gecekondu yaşantısının elverişsiz koşulları vardır, hem de apartman yaşantısı onlara göre şehirli olmanın ve toplumsal anlamda yükselmenin göstergesi olmuştur.

Akdere'de apartman yoktu, Abidin Paşa tarafı sıralı apartmanlarla çevriliydi. Apartmanlar bize çok temiz görünürdü, camlarına bakardık, renklerine bakardık, apartmanlara imrenme olurdu. (Taha, Sivas, 1967)

Zamanla gecekondulu ve gecekondulu arasındaki bağ kaybolmaya başlamıştır. Artık gecekondulular da onca zaman zorluğunu çektikleri gecekondulardan çıkıp apartmanlarda yaşamak istemişlerdir.

Gecekonduda iş bitmez, bir gün çatısı bir gün başka tarafı, apartmanlarda öyle değil tabi, her şey yerli yerinde, ter temiz. (Mustafa, Kayseri, 1953)

Gecekondulular, fiziksel anlamda apartmanların çekiciliğine ve rahatlığına bağlı olarak apartmanlaşma sürecini sonuna kadar desteklemiş ve müteahhitlere herhangi bir zorluk çıkarmamışlar ve apartmanlaşma başlamıştır. Ancak müteahhitlerin gecekonduluların “cahilliğinden” de istifade edip; kalitesiz, ölçüsüz, yalıtımsız, yaşanılabilir olmayan, muhtemelen çok da fazla ömrü olmayacak olan binalar yaptıkları belirtilmiştir.

Cebinde üç beş parası olan adamlar Akdere’de binalaşma yaptılar. Bu apartmanlar üst üste yerleştirilmiş gecekondulardan başka bir şey olmadı maalesef. Bugün bir Ümitköy’deki apartmanlar hatta Abidin Paşa’daki apartmanlar böyle mi, değil. Dönemin şartlarını fırsat bilenler işte bu üst üste gecekondulu diyebileceğimiz apartmanları yaptılar. (Oktay, Tokat, 1968)

Apartmentların niteliksiz yapısı ve işçiliğinin yanı sıra yaşam alanı anlamındaki durumları da gecekonduluları mutlu etmemiştir. Gecekondular ihtiyaç ölçüsünde kolayca büyüyen, genişleyen yapılar olmuştur. Aynı zamanda evden evlenen kişilerin ayrılmasından da sonra neredeyse geride kalanların her birinin ayrı bir odası olmuştur. Bu durum gecekondulular açısından ferahlığın ve özgürlüğün ifadesidir. Ancak apartmanlar ise üç artı bir olarak yapılmış ve metre kareleri de oldukça düşük olunca yaşam alanı oldukça daralmıştır.

Biz apartment dairesine geçiş yaptık fakat pişman olduk, bizim gecekondumuz altı artı birdi, ferahtı, manzaralıydı. Fakat apartment dairesi üç artı birdi ve bize yetmiyordu ayrıca çok kullanışsızdı. (Cenk, Sivas, 1958)

Gecekondulular için apartment yaşantısının getirmiş olduğu en büyük problem ise binalardaki ses geçirgenliği yani yalıtım problemi ve bu sebepten komşularla doğan huzursuzluklar olmuştur. Bu durum gecekondulular tarafından özgürlüğün sınırlandırılması hatta apartmanlarda özgürlüğün bitmesi olarak yorumlanmıştır.

Biz gecekondularda daha rahat hareket ediyorduk, daha özgürdük, hareketlerimizde sınırlama olmuyordu ve gürültümüzü daha rahat yapıyorduk.

Evin şeklini şemalini de daha rahat yapardık. Gecekonduyu kendimize benzetirdik, dönüştürürdük bu bakımdan gecekondu bizim için önemliydi. Ama apartmana geçtiğimiz zaman kendimizi apartmana benzetmeye başladık yani apartmana kendimizi uydurduk. İnsanları (komşuları) rahatsız etmemek adına çok sınırlı hareket etmek gerekirdi. Çok bitişik evler olduğundan apartman yaşantısı oldukça kısıtlayıcı oldu. (Hakan, Sivas, 1957)

Bunun yanı sıra apartmanlar özgürlüğü kısıtlayıcı olmaktan da öte gecekondulular tarafından hapishane olarak da tanımlanmışlardır.

Artık ben kendimi hür olarak görmüyorum, gecekonduya otururken hürdüm fakat şimdi değil. Benim her türlü meyvem her türlü ağacım vardı. Ben her akşam bahçemde mangalımı yakar oturdum. Apartmanda nefes bile alırken iki kere düşünüyorsun. Bugün apartman demek hapishane demek. (Yavuz, Çorum, 1968)

Apartmentların kalitesizliği ve apartmanlarda özgürlüğün olmamasından kaynaklı problemler gecekonduya apartman yaşantısına geçen gecekonduluların en çok şikâyet ettikleri konu olurken, asıl sıkıntısını çektikleri ve apartmana geçişteki pişmanlıklarının sebebi doğa (bahçeler, ağaçlar, hayvanlar) ile olan ilişkilerinin bitmiş olmasıdır.

Gecekondu yaşantısında doğa ile iç içedir insan. İnsan doğayı dönüştürür, doğa da insanı. Ağacını sularsın ondan meyve alırsın, hayvanını beslersin ondan yumurta alırsın, bahçende oturursun, ayağın toprağa değer. İnsan doğayı hisseder. Ancak apartman yaşantısında bunların hiçbiri yok, olmadığı gibi doğa ile ve kendin ile kopuyorsun ve apartmana yani duvarlara benziyorsun. (Hakan, Sivas, 1957)

Halen kendi yaptığı gecekonduya yaşayan ailelerden biri olan Sucu, (Kırşehir, 1968) gecekonduya önündeki bahçesini hiçbir şeye değişmeyeceğini belirtmiştir. Torunları parka gitme ihtiyacı duymazken burada, bahçelerinde gayet güzel zaman geçirebilmektedirler. Oğlu ise bir kuşçudur ve kuş uçurtmaktadır. Kuş dışında, ördekler, tavuklar ve bir de köpekler vardır. Oğul "hocam ben şimdi apartmana geçtiğimde nasıl zaman geçirebilirim dört duvar arasında, geçiremezsin ve stresini atamazsın bu defa da karınla çocuklarınla uğraşırsın, olacak şey budur, e bu da seni mutsuz eder, kuşlar benim bütün stresimi alır" diyerek aslında insanın doğayla iç içe olmasının kültürel ve toplumsal sonuçlarından da bahsetmektedir. Gerek apartman yaşantısına geçenlerin gerekse halen gecekonduya yaşayanların gecekondu ve apartman yaşantısındaki temel ayrım odağı doğa ile sürdürülen ya da koparılan etkileşim olmuştur. Doğa ile

etkileşimin kopması ise insanın özgürlüğünün kaybolması olarak yorumlanmıştır.

Fotoğraf 4. Yüksek gecekondular, modern hapisaneler.

Geçmişe Özlem; Komşuluğun ve Toplumsal İlişkilerin Dönüşümü

Göçmen için gecekondular mekânı bir zorunluluktur. Kentte özellikle Ankara’da orta sınıf için dahi bir konut sorunu ortada dururken göçmenin gecekondular dışında bir şey hayal etmesi ya da bir alternatif araması düşünülemezdi. Göçmen gecekondulara sarılmış, gecekondular da göçmeni sahiplenmiş ve onları bu günlere taşımıştır. Bu sebeple gecekondular umudun korunduğu, beslendiği, yaşatıldığı mekanlar olmuştur. Ancak gecekonduların gecekondularından vazgeçip, apartmanın büyümesine kapılması da çok kolay olmuştur. Çünkü gecekondular toplumsal mekânın dönüşümünün aynı zamanda toplumsal ilişkileri ve toplumsal kültürü de dönüştüreceğini düşünmemiştir. Onlar için asıl mesele apartmanın rahatlığı ve daha önemlisi dönüşüm sürecinden sonra elde edecekleri artı bir daire ile oluşacak ek gelirdir. Lefebvre’ye göre (2014), şehrin kullanım değerine sahip olması gerekirken özellikle sanayileşme sonrasında ortaya çıkan metalaşma şehrin de dönüşümüne neden olmuştur. Değişim değeri mekândaki toplumsal yaşantının değer kaybına uğramasına yol açmıştır. Kent yaşamının özü toplumsal ve toplumsallık iken ve yerleşme amaçlı

inşa hedeflenirken artık ekonomik rasyonalite kentte etkili olmaya başlamıştır. Harvey'e (2016) göre de mesken alanlarının farklılaşması, çünkü kapitalist toplumların bir özelliği olarak toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi söz konusudur. Yaşanılan alan, mekân bireylerin bütün toplumsal ilişkilerini, tüketim alışkanlıklarını etkileyen bir sosyal etkileşim ortaya çıkarmaktadır.

Bu rasyonalite gecekonducuları da kuşatmıştır, ancak onlar ortaya çıkan kendilerine yabancı bu toplumsal ilişki ağı içerisinde mutlu değildir. Apartman yaşantısı içerisinde doğa ile olan etkileşimlerinin kopması ve toplumsal ilişkilerdeki yabancılaşma ve yalnızlaşma da pişmanlıklarının temel sebebini oluşturmaktadır.

Benim kahve alışkanlığım yoktu ama komşularım vardı. Hafta sonları sabah çıkarıldık evden ancak akşam geri gelirdik. Akşamları da genellikle komşulara giderdik, başka yapacak bir şey yoktu. Sırasıyla gider gelirdik, bazen onlar gelirdi bazen biz giderdik. Güzel sohbetler edilirdi, şakalar yapılırdı, çay içip mısır patlatılırdı. Şimdi bunların hiçbiri kalmadı, keşke gecekondularımız geri gelebilse. (Yaşar, Çorum, 1962)

Gecekonduyunun gözünü seveyim ben; insanlık da orda Müslümanlık da orda. (Tahsin, Beypazarı, 1957)

Dayanışma kültürü ve komşular ile kurulan yakın ilişki gecekondu yaşantısının temel özelliğini oluşturur. Dayanışmanın ortaya çıkışı akrabalık ve hemşerilik gibi köke ve kökene dayalı ilişki ağı olsa da gecekonducuların süreç içerisinde dayanışma ve yardımlaşmaları gecekondu paydası etrafında şekillenmiştir. Dayanışmanın dinamizmi ortak kader paylaşımına dönmüştür. Buna bağlı olarak da komşuluk ilişkileri yani mekânsal ilişki ve mekânsal yakınlık dayanışmanın özünü oluşturmuştur. Gecekonducular komşuları ile iç içe bir yaşantı sürdürmüş hem iyi günde hem kötü günde birbirlerinden desteklerini esirgememişlerdir ve bu ilişki biçimi göçmenin kentte yalnızlaşmasını ve yabancılaşmasını önlerken, aynı zamanda da birbirlerine ekonomik anlamda ayakta kalmalarını sağlayacak maddi desteklerde de bulunmuşlardır.

Bende olmazsa sende olurdu, komşular her zaman birbirlerine yardım ederdi, beraber yenir içilirdi çoğu zaman. (Tahsin, Beypazarı, 1957)

Apartmanlar ile hem özgürlük bitirildi hem de komşuluk ilişkileri ve komşu kavramı çok zarar gördü. Çocuklar ses yapmasınlar, komşuyu rahatsız etmesinler diye sürekli uyarıldı, sürekli müdahale edildi oyunlarına,

davranışlarına. Çocuklar çevreye zarar vermesin kültürüyle sesli oyunlardan, gürültülü aktivitelerden uzak tutarken çocuklar tabletlere, televizyonlara hapsedildi. Böyle olunca çocuk bir başkasına ihtiyaç duymak yerine tabletine, oyun konsoluna, televizyonuna ihtiyaç duymaya başladı ve benim tabletim benim oyunum diyerek, biz kavramı beraberlik kavramı, komşuluk kavramı unutuldu ve sadece ben ve sen ortaya çıktı. Komşu kızar, komşu şöyle yapar demek suretiyle çocuklara komşunun korkunç bir şey olduğunu söylemiş oluyoruz, bilerek ya da bilmeyerek. (Hakan, Sivas, 1957)

Gecekondu hayatında mahallelinin birbirlerine yettiği, her durumda yardımlaşmaları ve sağlık sorunlarını dahi kendi içlerinde, kendi imkanlarıyla çözdükleri görülüyor.

Gecekondu zamanında düğünde de cenazede de insanlar birbirlerine yardım ederlerdi. Sevgi ve saygı o dönemde çok önemli değerlerdi. O zamanlarda kadınlar bile farklıydı, abim evin önünde arabanın el frenini çekmeyi unutmuş, arabaya yürümeye başlamış ve o anda Fatma teyze hemen koşup arabaya omuz vermiş ve abime yetiş diye bağırmış. Sonra bir de Numan amca vardı, sağlık memurluğu yapardı mahallede fakat memur falan değildi, belki lise mezunu bile değildi, küçük bir yazıhanesi vardı orada tüm mahalleliye bakardı, ücret de istemezdi. (Celal, Kafkasya, 1954)

Gecekondu ve apartman yaşantısına dair ekonomik anlamda da bir kıyaslama yapılmıştır. Gecekondu zamanında yoksulluğun olduğu, apartman hayatında daha zengin oldukları fakat daha mutsuz oldukları belirtilmiştir.

Hayat o zaman (gecekonducularda) bambaşkaydı, yoksulluk vardı ama hayat güzeldi. O zamanlar ihtiyaçlarımız da yoktu, kendimize yeterdik, bugün daha zenginiz ama daha çok ihtiyacımız var. Her gün bir şey almak gerekiyor. (Kemal, Yozgat, 1940)

Katılımcılar arasından iki kişi ise çocukları evlendirdikten sonra apartman yaşantısını terk etmek istediklerini belirtmişlerdir. Ramazan, köye dönmeyi düşünürken, ekonomik anlamda görece daha iyi durumda olan Kazım ise şehirde müstakil bir ev yapmayı ya da satın almayı düşünmektedir. Görüşmecilerin çoğunluğu apartman yaşantısını istemeyip gecekonduyu özlediklerini belirtmektedir, fakat hareket kabiliyetleri olmadığı için iş işten geçti diye düşünmektedirler.

Gecekondu zamanında araba yoktu kimsede, bende vardı, yeri gelirdi gecenin bir yarısı komşu çıkar gelirdi çocuğu hastalanmış hemen götürürdüm hastaneye, zevkle yapardık, komşu da acaba götürür mü diye düşünmezdi.

Benim bir dairem var oğlanı evlendirip oraya yerleştirip ben köye dönmeyi düşünüyorum, o yaşıntıyı daha çok seviyorum. (Ramazan, Ş. Koçhisar, 1956)

Apartman yaşantısı bin defa gecekonduyu arattırıyor. Komşuluk, arkadaşlık o kültür yok. Apartman yaşantısı rahat mı dersen, yok rahat değil. Gürültü, patırtı. Azıcık bir gürültü yapsan yukarıdan duyuluyor. Ben müstakil bir ev alıp orada yaşamak istiyorum. (Kazım, Akyurt, 1956)

Apartman yaşantısını ise en çok kadınların tercih ettiği görülmektedir. Özellikle gecekondu yaşantısında soba faktörünün kadınları çok yorduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra ne kadar temizlik yapılsa da gecekondu nun tam anlamıyla temiz olmadığından dem vurulmaktadır. Bu sebeplerle apartman yaşantısı gecekondu lular için bir yaşlılık ve kadın mekânı olarak görülebilir. Halen gecekondu da yaşayan Sucu (Kırşehir, 1968) ve oğlu apartman yaşantısını istemediklerini özellikle belirtmekte ve gecekondu larda mutlu olduklarını söylemektedirler. Ancak Sucu'nun eşi, gecekondu da yorulduğunu ve artık apartman yaşantısına geçmek istediğini belirtmiştir.

Aslında ben de istemem apartmana geçmeyi yani burada karışan yok eden yok istediğin hareketi yapıyorsun, komşular bize imreniyor. Fakat artık soba yakmaktan ben de amcan da bıktık, zaten benim dizimde platin var, yürümekte bile zorlanıyorum. Hem apartman daha temiz oluyor, temizlediğinde temizlik yaptığın belli oluyor. (Sucu'nun Eşi, Kırşehir, 1968)

Sonuç

Bu çalışmada, Wacquant'ın etnografik çalışmaları ve karşılaştırmalı analizleri ışığında gecekondu luların ve gecekondu luların tarihsel anlamda sosyo-ekonomik özellikleri ele alınmıştır. Modernleşmenin en önemli sonuçları olarak görülebilecek birbirleriyle bağlantılı sanayileşme ve kentleşmenin sonucu olarak dünyanın her yerinde Wacquant'ın kent marjinaleri dediği; dışlanmış, yaftalanmış, itilmiş, yoksulluk kümeleri ortaya çıkmıştır. Toplumların özel yapılarına ve tarihlerine bağlı olarak ise biçim değiştirmişlerdir. Görüldüğü gibi bazı bölgelerde ırksal, etnik bir kümeleme ortaya çıkarken bazı bölgelerde sınıfsal, yapısal ekonomik dönüşümlerin ürünü olarak belirginlik kazanmışlardır. Ancak kent yoksulluğunun evrimi neredeyse bütün dünyada ortak özellikler gösterir.

Umut mekanları vasıtasıyla kentte varlık kazanan göçmen açısından kentli olmak, kentin bir parçası olmak ancak 1980’li yıllarda gerçekleşecektir. Mekânsal hareketlilik ile gecekonduluları kentin orta sınıfının bir parçası haline getiren ve onları yoksulluk mekanlarından (gecekondulardan) ayırarak apartmanlara taşıyan süreç 1984 yılındaki 2981 sayılı kanun ile başlamıştır. Bu kanun kapsamında halen kentlerde işgalci konumda olan gecekondulular önce tapu tahsis belgelerini almak suretiyle daha sonra da imar tapusu ile birlikte apartmanlaşma (kentsel dönüşüm) sürecine girmişler ve aşağı yukarı 30 yıllık süreç sonunda onlar için en önemli amaç olan apartmanlaşma gerçekleşmiştir. Bu süreç aynı zamanda gecekondunun getto ve banliyöden tarihsel olarak farklı evrimleşmesine de işaret eder. Getto, banliyö ve gecekonduların her ne kadar kentsel tabakalaşmanın en altında bulunan toplumsal kümeler olmaları ve bu mekanların bir tür damgalanmış mekanlar olmaları sebebiyle ortak yanları bulunsa da ortaya çıkış süreçleri, temel nitelikleri ve toplumsal ve ekonomik yapıları açısından önemli farkları vardır. En önemli farklılık ise, neoliberal dönemin getto ve banliyöleri kentin ileri marjinallerine dönüştürürken bu dönem Türkiye’de kimi politik (imar affı) ve yapısal etkiler sonucunda gecekondulular açısından apartmanlaşma ve kentin orta sınıflarına dönüşme süreci olarak ortaya çıkmasıdır.

Bu araştırmada, gecekonduların bir yapısal dönüşümün sonucu olarak ortaya çıktıkları ve göçmenlerin belirsizlik ve kaos içerisinde zorunlu olarak kırdan kente doğru bir akış gösterdiklerinden hareketle gecekondular “umut mekanları” olarak nitelendirilmiştir. Umut mekanları kente kök salmanın ilk nüveleri olmuştur. Umut mekanlarının ortaya çıkmasındaki akrabalık ve hemşeriliğe bağlı olarak gelişen dayanışma, çalışmalarda (Sewell, 1964; Yasa, 1966; Gökçe 1971; Drakakis-Smith, 1976; Pınarcıoğlu ve Işık, 2013) sıklıkla vurgulanmıştır ve bu çalışmada da bu dayanışmanın izlerine rastlanmıştır. Ancak bununla birlikte ortak mekân kullanımının doğurduğu sosyolojik birlik mekâna dayalı bir tür toplumsal dayanışmanın ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Ekonomik alanda da benzer dayanışmanın sürmesi gecekonduların iş bulmalarına ve çalışma süreçlerine etkide bulunmuştur. Aynı zamanda gecekonduların aralarındaki bu dayanışma işsizlik ve kriz dönemlerini atlatmalarının anahtarı olmuştur. Ayrıca gecekonduların sahipliği, göçmenin kentte kendisini güvende hissetmesini ve kenti ve gecekonduyu evi olarak görmesini kolaylaştırmıştır.

Gecekondu çalışan, kentin imkanlarından faydalanıp tıpkı bir kentli gibi apartman yaşantısına geçmek istemektedir ve bunu başaracaklarına inanmışlardır. Gecekonduluların yoksulluk kültürünün izlerini taşımadıkları görülmekle birlikte bu yönüyle de Batı'daki yoksulluk mekanlarından keskin bir şekilde ayrılmaktadırlar. Gecekonduluların özgün niteliklerinden biri de kır ile irtibatın, kültürel ve ekonomik anlamda ilişkinin devam ettirilmesidir. Kentte meydana gelen işsizlik ve ekonomik yetersizlik durumlarında köy yardımcı bir unsur olarak işlev görmüştür. Ayrıca kır ile kent arasındaki ekonomik ve toplumsal alışveriş bir anlamda köyün modernleşme sürecinin de önemli bir ayağı olmuştur (Keyder ve Yenal, 2013). Karpat, (2003) göçmenin köy ile ilişkilerinin devamlılığı ve köye karşı besledikleri empatik duyguların önemine vurgu yapar. Belirli bir köyden gelenlerin kentlerde köy adına kurdukları dernekler göçmenin köy ile ilişkisinin yoğunluğunu yansıtır. İç göç ve kentleşme bu yönüyle dolaylı olarak köylerin de kalkınmasına etkiye bulunmuştur.

Gecekondulular çalışma konusunda çok isteklidirler ve kentte var olabilmenin, ailelerine bakabilmelerinin yolunun yoğun bir çalışma temposundan geçtiğinin farkındadırlar. Bu sebeple ne iş olsa yapmışlar, gündüz farklı işlerde gece farklı işlerde çalışmışlardır. Şenyapılı'ya göre (1981) gecekondu kentsel ekonomi içerisinde çok hareketlidir, bu hareketlilik gecekondulunun kentte barınmasının anahtarı olurken, gecekonduyu kentsel çevre içerisinde dinamik tutmuş ve ekonomik anlamda da beslemiştir. Gecekondu bu yönüyle emeğin bir tür mekânsal ifadesidir. Gecekonduluların daha çok iş merkezlerine yakın alanlara konumlanması onların çalışma ve iş hayatı merkezli olarak yapılandıklarını göstermektedir (Şenyapılı, 2004). Göçmenlerin yoğun işsizlik ve yetersizlik içerisinde kıldan kopup kente çalışmak amacıyla gelmeleri, yaşanan alanların da emek mekanları olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. İlk defa Rex ve Moore tarafından ortaya atılan "konut sınıfları" kavramı (Akt. Erder, 1996, s. 21) kent mekanını sınıfsal bir ilişki içerisinde ele almış ve toplumsal eşitsizliklerin kentlerdeki mekânsal yansımaya odaklanmışlardır. Castells de (1977), kent mekanını toplumsal yeniden üretim ve tüketim mekanları olarak ele almasıyla kapitalizmin mekânsal kurgusu üzerinde durmuştur. Bunun yanı sıra gecekonduluların değişen ekonomik sistem içerisinde, ithal ikameci ekonomik modelin ucuz emek ihtiyacını karşılayan en önemli toplumsal grup olarak kendilerine yer bulmaları Türkiye'de gecekonduluların işçi mekânı, ya da emek mekânı olarak ortaya çıkmalarına sebep olmuştur.

Gecekonducular kentsel dönüşüm sürecine her zaman olumlu bakmışlar ve apartmanlaşmayı istemişlerdir. Özellikle özel müteahhitler aracılığı ile gerçekleştirilen dönüşüm süreci, gecekondu yerine ortalama iki ya da üç dairenin gecekonduya kalması ve dönüşümden elde edilen dairelerin getireceği gelir düşünülerek gecekonducuların neredeyse tamamının istediği bir süreç haline gelmiştir. Ayrıca gecekondu açısından apartman her zaman imrenilen ve arzulanan bir yaşam mekânı olmuştur. Onlar için apartman; kentli olmanın, saygın olmanın, modern olmanın bir göstergesi haline gelmiştir. Gecekondulunun apartmana geçmesi hem gecekondu hem de toplumsal çevre açısından prestij ve statü kazanımı anlamı taşımaktadır. Bunun yanında gecekondu yaşantısının zorluğu ve hijyenik olmaması gibi sebeplerle apartmanlaşmanın istenen bir şey olduğu görülmüştür. “Gecekondu işi bitmez, elimizden çekiç düşmez” diyen gecekondu, apartman yaşantısıyla daha temiz ve ferah bir yaşamı hayal etmektedir, bunun yanı sıra özellikle kışın soba yakmanın yaşlandıkça en önemli problemlerden biri olduğu görülmektedir. Ergan ve Şahin’in çalışmalarında da gecekonducular; daha iyi bir çevrede yaşama, temiz evde oturma, soba derdinden kurtulma, parkı yolu olan bir mahallede yaşama gibi nedenlerle kentsel dönüşüm projelerini istediklerini belirtmişlerdir (Güngör ve Şahin, 2007).

Ancak dönüşüm sonrasında apartman yaşantısı gecekonducular için rahatlık ve temizlik gibi belirli türden beklentileri karşılamış olsa da mekânsal dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal ve kültürel çevre onlar için hayal kırıklığına neden olmuştur. Özellikle komşuluk ilişkilerinin sınırlı bir iletişim ve etkileşim seviyesine inmesi ve neredeyse sonlanması gecekonducular için en büyük problem alanını oluşturmaktadır. Gecekonducuların kent içerisinde sürdürmüş oldukları kırsal, birincil ilişkiler mekânsal dönüşüm ile birlikte kentsel, ikincil ilişkilere dönüşmüştür. Kentsel dönüşüm süreçlerinin, apartmanlaşmanın yerinde yapılması ve esasında çevresel faktörlerin değişmemesi toplumsal ve kültürel ilişkilerin dönüşmesine engel olamamıştır. Bu dönüşüm gecekondu için derin bir hüznün ve geçmişe dair özlem barındırır. Çünkü kentlerde gecekonducuların varlığının temel dayanaklarından biri olan yoğun dayanışma ağının sergilendiği cemaat ilişkileri dönüşüme uğramıştır.

Extended Abstract

'Re-thinking Squatter Houses with Wacquant; Social and Spatial Transformation in the Spaces of Hope

*

Ferhat Arık
Hatay Mustafa Kemal University

In this study, the economic and social transformation that took place in Turkey after 1950s is discussed. Squatter houses and squatters are placed in the center of the discussion. In the aftermath of the Second World War, as it is the situation in Turkish cities, there emerged poverty neighborhoods that are part of the modernization process in all over the world. Their names, social and spatial structures vary from country to country, and have the lowest level of urban space hierarchy. These places are called Jacale in Mexico, Macambo in Brazil, Favela in Argentina, Gourbeville in Tunisia and Bustee in India. These settlements are differentiated in parallel with their position in the modernization process of the country, their historical and social conditions, ethnic and class status, and the diversity of their political structures. Loic Wacquant has subjected the ghetto and suburban settlements to a comparison based on these historical and social conditions. In his study entitled "Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality", Loic Wacquant draws a detailed picture of the African-American ghettos in the US and the working-class suburbs of France. And he is pointing out the differences of the structures of these two city marginalities. He also refers to the regional and cultural autonomy of urban marginality. Therefore, he notes that in the analysis of urban marginality, class, state and space characteristics of societies should be considered within the historical context.

While Wacquant tries to form the ideal type of advanced marginality over the "ghetto" and "suburban" settlements in his study "Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality", this study intends to provide a contribution from the perspective of Turkey. Therefore, squatter houses were discussed based on the research that Wacquant uncovered the

similarities and differences of ghetto and suburbs with all aspects such as spatial, social, class, and ethnic. In the study, the migration story of the shanty houses, which became an important phenomenon of the country as a result of the social and economic transformation, were examined. In the study, the migration story of the squatters, which became an important phenomenon of the country as a result of the social and economic transformation, were examined. Moreover, the economic, social and cultural transformation process they experienced in the cities along with their economic activities, class relations, integration with the city in the social and spatial sense as well as the processes of urban transformation have been tried to be understood from the perspective of the migrant. This story of the squatter and its relationship with the ghetto and suburban settlements is revealed.

The research was conducted with qualitative research design. In this study, the universe of the research consists of squatter families which are formed as a result of the rural migration that took place partly in the 1940's, but reached to its peak with the social and economic transformation of the 1950's. In this context, the universe of research is the Akdere district of Mamak, where both the first wave of migration was received and the most intense squatting took place in Ankara. The research sample consists of 30 people (household heads) who settled in Akdere as a result of migration and lived there since. The research data consist of in-depth interviews, field notes and historical documents. Data are analyzed using MAXQDA-11 which is a software program that serves to store, edit, encode and interpret the data.

The research findings are handled by three main headings and sub-themes. Firstly, "general characteristics of the field and participants" are stated. Secondly, migration process and squatting process are dealt with within the framework of "journey of hope, first steps to cities and spaces of hope". Finally, the social, cultural and spatial transformation of the squatter, who moved from squatter houses to apartments, within the framework of "from the spaces of hope to the apartments: the transformation of socio-economic and cultural life of squatters".

As a result, Wacquant's study shows that the main distinction that constitutes exclusion in the US ghetto is ethno-racial, while in the French suburbs there is a class marginalization. These regions are reactionary to the other side of the city and are in violent clashes against others. They build their identities over the other party. That is so because the inhabitants of these areas were labeled and accused. Squatters can be evaluated based on neither ethnic nor class category alone. However, the squatter house is a spatial reflection of

some kind of labor, and therefore it exhibits a more class related view. At the same time, solidarity networks and the relations of *hemşehrilik* (favoring someone because of being from the same place) have also brought them into the spatial manifestation of a certain community and identity. Even though there are traces of accusation and labelling against the migrants living in the squatter houses, squatters are always at peace with the other side of the city. Both in spatial, and social and cultural senses, “urbanite” has been the one being sympathized and attire or even the speech of the urbanite has been emulated. The effort to resemble the urban one (wearing a shalwar at the bottom and wearing a tie at the top) has often been the subject of humor. In this respect, the squatter houses deviate from the ghettos and suburbs. The most important feature that differentiates Turkish squatter houses from other areas of poverty and outcasts is the struggle, hope and effort of the squatters in order to become urbanized. Although the ghetto, suburb and squatter houses, which are the social and spatial constructions in the lowest level of the city, have similar characteristics because of being labeled and being places of poverty, they include significant differences in the processes of emergence, basic qualities and social structures. The main point of this difference is that while neoliberal era is converting ghettos and suburbs to the city's advanced marginals, two main factors that provide squatter's urbanization in historical process, their economic and social integration with the city and prevent marginalization has emerged.

The first of these factors is “import substitution” economic model, which is related to the economic transformation of the country. Import substitution model means to provide protection for industrial activity in order to establish and develop industrial sector which has not yet developed in the country. The labor force potential that modern industry can use is constituted mostly by squatters. While the migrants became a part of the city through the squatter houses, the cheap labor-based functions of the residents of the squatter houses in the import-substitution economic system led them to gain an important position in the economic system and to hold onto the city.

Secondly, after the 1980s, the neoliberal rise and shrinkage in the size of the welfare state, zoning amnesty in the same period, and increasing construction of apartment blocks with the urban renewal in connection with the zoning amnesty prevented the unfavorable outcomes of the declining welfare state and the marginalization of the squatter houses. On the contrary, they opened the way for squatter population to become middle class. Neoliberal policies and the shrinking of the welfare state are not enough to transform

squatter houses into spatial units in which advanced marginality appear in Turkey. However, issues such as "neoliberal urbanization", influx of refugees, the emergence of places that are abandoned for urban renewal as centers of prostitution, theft, and crime should be reconsidered. These topics come out as the structures that ought to be reconsidered in the context of sociology of advanced marginality which is in line with the recommendation of the Wacquant.

Kaynakça/References

- Akşit, B. (1985). *Köy, kasaba ve kentlerde toplumsal değişme*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Akşit, B. (1998). İçgöçlerin nesnel ve öznel toplumsal tarihi üzerine gözlemler: Köy tarafından bir bakış. *Türkiye'de iç göç konferansı bildiriler kitabı* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Arlı, A. Göker, E. (2014). Kent sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant ile düşünmek. *Co-gito Dergisi*, 76: 121-138. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Castells, M. (1977). *The urban question; A Marxist Aproach*, London: Edward Arnold
- Creswell, J.W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün; S.B. Demir Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Drakakis-Smith, D.W. (1976). *Slums And Squatters in Ankara, 1976*, Liverpool: The Town Planning Review.
- Erder, S. (1996). *İstanbul'da bir kent kondu; Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Erder, S. (2006). *Refah toplumunda getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erman, T. (2016). *Mış gibi site; Ankara'da bir TOKİ-gecekondu dönüşüm sitesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökçe, B. (1971). *Gecekondu gençliği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gökçe, B. (1993). *Gecekonducularda aileler arası geleneksel dayanışmanın çağdaş organizasyonlara dönüşümü*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Güngör, N., Şahin, B. (2007). Kentsel dönüşüm projesi kapsamındaki hacılar mahallesinde yaşayanların bu projeye bakışları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24/1, 83-106.
- Hart, W.M.C. (1969). *Zeytinburnu gecekondu bölgesi* (N. Saran, Çev.). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Harvey, D. (2016). *Kent deneyimi* (E. Soğancılar, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M. (2013). *Nöbetleşe yoksulluk, Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi (1964). *13 Büyük şehirde gecekondu*. Ankara: Gecekondu ön çalışmaları 7.

- Karpat, H.K. (2003). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm* (A. Sönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kartal, S. K. (1978). *Kentleşme ve insan*. Ankara: Doğan Basımevi.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2013). *Bildiğimiz tarımın sonu; Küresel iktidar ve köylülük*. İstanbul, İletişim Yayınları
- Kongar, E. (1973). Altındağ gecekondu bölgesi: Ankara. *Amme İdaresi Dergisi*. 6/3, ss. 109-138.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Öğretmen, İ. (1957). *Ankara'da 158 gecekondu hakkında monografi*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sewell, G.H. (1964). *Squatter settlements in Turkey: Analysis of a Social, Political, and Economic Problem*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş kentli nüfus sorunu*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şenyapılı, T. (1981) *Gecekondu: Çevre işçilerin mekânı*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2004). *Barakadan gecekonduya; Ankara'da kentsel mekânın dönüşümü: 1923-1960*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de kentleşme yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Wacquant, L. (2012). *Ruh ve beden: Acemi bir boksörün defterleri* (N. Ökten, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Wacquant, L. (2014). Marginality, ethnicity and penalty in the neoliberal city: An analytic cartography. *Ethnic & Racial Studies* 37 (10): 1687-1711.
- Wacquant, L. (2015). *Kent paryaları: İleri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi* (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Yasa, İ. (1966). *Ankara'da gecekondu aileleri*. Ankara: Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yörükcan, T. (2006). *Gecekondu ve gecekondu bölgelerinin sosyo-kültürel özellikleri*. 3. Basm. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ferhat Arık Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden 2008 yılında mezun oldu. Yine aynı üniversite ve bölümde başladığı bütünleşik doktora eğitimini 2017 yılında tamamladı. Halen Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün akademik kadrosundadır.

Ferhat Arık graduated from Sociology Department of Hacettepe University. He accomplished the integrated PhD degree on Sociology from the same University in 2017. He is currently a faculty member at the Sociology department of Hatay Mustafa Kemal University.

E-mail: frhtark@gmail.com

Loïc Wacquant'a İlişkin Notlar Üzerinden Güncel Türkiye Okuması Denemesi

*

Meriç Kırmızı
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Öz

Bu makalede Wacquant'ın bir araştırmacı olarak kendine iki görev biçtiği ileri sürülmektedir. Bu görevlerden birincisi, araştırmacılara Bourdieu'yü anlatmak ve Bourdieu'nün kavramsal çerçevesinin akademik araştırmalarda, örneğin kent araştırmalarında, doğru bir biçimde kullanımını desteklemektir. Bu konuda Wacquant'a bir eleştiri, Wacquant Bourdieu'yle ilgili açıklayıcı bilgiler verir ve iyi örneklerin yanında, onun araştırmacılarca sıklıkla yanlış anlaşılıp, kullanıldığı durumları sergilerken, gerçekte kendi Bourdieu okumalarının da bir dolayım olduğu gerçeğini onun göz ardı etmesidir. Wacquant'ın ikinci görevi ise, cezalandırıcı devlet, ırk ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiler, beden ve kent etnografisi gibi konularda kendi kuramlarını geliştirirken, yöntembilimsel olarak Bourdieu'nün ayak izinden gitmektir. Bu görevi altında, Wacquant'ın 20. yüzyıl sonuna özgü, iki başlı devlet (Centaur state) izleği birçok çalışmasında önemli bir belirleyici olarak yer aldı. Bu devlet tepede özgürlüklü (liberal) ve altta cezalandırıcıydı (paternalist). Bu makale öncelikle, Wacquant'ın bu görevlerini en iyi temsil eden çalışmalarını özetler. Ardından, ABD ve Fransa'nın geçen yüzyılın sonlarındaki toplumsal koşullarının Türkiye'deki geçerliliğini tartışır. Son olarak, Bourdieu'nün bürokratik alan gibi kavramsallaştırmaların Türkiye'deki güncel toplumsal ve siyasal bağlamı anlamaya ne ölçüde rehberlik edebileceğini inceler. Makale, güncel merkezleşme eğilimini devletin cezalandırıcı yüzünün liberal yüzüne ağıt basması olarak yorumlar ve bu savı verilerle destekler.

Anahtar Kelimeler: Bürokratik alan, iki başlı devlet, cezalandırma, simgesel erk (iktidar), fiziksel mekân

Re-thinking Contemporary Turkey with Loïc Wacquant

*

Meric Kirmizi
Ondokuz Mayıs University

Abstract

This article argues that Wacquant undertakes two duties in his researches. One of these duties is to explain and promote in academic research, such as urban research the correct usage of Bourdieu's conceptual framework. A trivial criticism to Wacquant in this regard is that he neglects that his own Bourdieu readings are also mediations, even though Wacquant provides explanatory analysis of Bourdieu by showing good and bad examples of applying Bourdieuan concepts. Wacquant's second duty is to follow Bourdieu methodologically in developing his theories on the relationships among the penal state, race and social class, as well as body, and urban ethnography. Under this duty, Wacquant's Centaur state as a two-faced state of neoliberalism emerged as a significant determinant in most of his work. This state was liberal at the top, and paternalist at the bottom. This paper summarizes first, Wacquant's most representative works for these duties. Next, it discusses the applicability of the social conditions of the late twentieth century USA and France for Turkey. Finally, it investigates whether Bourdieuan concepts like bureaucratic field could guide an endeavour to understand the current sociopolitical context in Turkey. The paper interprets the recent power centralization as the domination of state's paternalism over its liberalism, and supports this argument with data.

Keywords: Bureaucratic field, centaur state, penalization, symbolic power, physical space

Giriş

Bu çalışma, başlıca çalışma konuları "karşılaştırmalı kentsel aykırılık (marjinallik), etnik ve ırksal egemenlik, bedenleşme (*incarnation*), cezalandırıcı devlet" (Wacquant, 2018b) olan Loïc Wacquant'la geç bir 'tanışıklığa' dayanır. Bu tanışıklık ilk olarak, Wacquant'ın soylulaştırma ile ilgili bir makalesi (Wacquant, 2008) ile başladı. Wacquant bu makalesinde kısaca, soylulaştırma araştırmalarının soylulaştırılmasını eleştiriyordu. Wacquant, Slater'ın (2006) eleştirel bakış açısının soylulaştırma araştırmalarından geri çekildiğini, çünkü bu araştırmalarda soylulaştırmanın "yerinden etme" gibi önemli sonuçlarının dikkate alınmayıp, bu kavramın bir bakıma tatlandırıldığını ileri sürdüğü, bol atıflı makalesine de gönderme yapıyordu. Kendisi Slater'ın eleştirisine, işçi sınıfının hem kamusal alanda, hem toplumsal araştırmalarda görünürlüğünü yitirdiği saptamasını ekliyor ve bu "sınıf körlüğü"ne (Wacquant, 2008, s. 200) karşın, soylulaştırma araştırmalarında eleştirel düşünümelliğin gerekliliğinin altını çiziyordu. Ayrıca, Wacquant devletin soylulaştırmadaki çok yönlü rolünün de dikkate alınmasını önemli buluyordu, çünkü mahalle yükseltmesinin (*neighbourhood upgrading*) siyasal çerçevesini "yukarıda ekonomik liberalizm, aşağıda cezalandırıcı paternalizm uygulayan, yüz yıl sonunun neo-Darwinci devleti" (Wacquant, 2008, s. 203) oluşturuyordu. Bu soylulaştırma yazınına sıradışı katkısı ile Wacquant, Neil Smith ve Tom Slater gibi bu kentsel olguya politik-ekonomik ve eleştirel yaklaşan araştırmacıların yanında yer almış oluyordu.

Wacquant'ın yazarın gündemine (yeniden) girmesine neden olan bir başka şey de, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü'nde verdiği Çağdaş Sosyoloji Teorileri dersinin öğrencileriyle birlikte izlediği Bourdieu belgeselinde (Frégosi, Gonzalez ve Carles, 2001) Bourdieu'nün sevgili öğrencisi Wacquant'ın da en az iki yerde gösterilmesi idi. İlki, Bourdieu ile birebir yaptıkları danışma toplantısı ki burada Bourdieu'nün karşısında henüz işin başındaki bir doktora öğrencisi varmışçasına, Wacquant'ın oturup, kitaplarını yazmak yerine, oradan oraya gezmesini doğrudan eleştirmesi aralarındaki sıcak usta-çırak ilişkisinin bir göstergesiydi. İkincisinde ise, Wacquant Fransa'daki bir panelde konuşma yaparken görülüyordu. Bu konuşması Wacquant'ın çalışmalarındaki neoliberal iki başlı devlet düşüncesini ve başka önemli düşüncelerini anlamayı sağladığı için, konuşmanın ilgili bölümü aşağıda alıntılanmıştır:

Eşitsizliklerin ve onların yarattığı güvensizliğin sosyal devletle iyileştirilmesinden polis ve ceza ile iyileştirilmesine bir geçiş, bu. Kabaca söylersek, işçi sınıfının güvencesizleştirilmiş kesimlerinin denetlenmesi, devletin sol elinden, Pierre Bourdieu'nün Dünyanın Sefaleti'ndeki terminolojisini alırsak, yardım eden ve eğiten elinden, konut sağlayan, eğitim ve sağlık hizmeti veren elinden, devletin sağ eline, ceza veren eline, polis, yargıç, gardiyan olan eline geçmiştir. Neoliberal ütopyanın gerçekleştirilmesi, "küçük hükümet" (ya da) devletin eriyip gitmesi anlamına gelmez. (...) Bu liberal-paternalist devletin yükselişi, üst sınıflar, işverenler için liberal, işçi sınıfları için paternalist, özellikle de yeni hizmet proletaryasının güvencesiz kesimleri için... "Yeni ekonomi"yi başlatan, bugün başımızda olan yeni devletin (gerçek) yüzü budur. (Frégosi, Gonzalez ve Carles, 2001)

Wacquant'ın yukarıda betimlediği, 20. yüzyıl sonuna özgü, iki başlı devlet izleği birçok çalışmada önemli bir belirleyici olarak yer alır. Birkaç makalesiyle sınırlı olan, bu gecikmiş tanışıklığa dayanarak, Wacquant'ın bir araştırmacı olarak kendine iki görev biçtiği ileri sürülebilir. Bu görevlerden birincisi, toplumbilimcilere Bourdieu'yü anlatmak ve Bourdieu'nün kavramsal çerçevesinin ya da araç gerecinin akademik araştırmalarda, örneğin, kent araştırmalarında doğru bir biçimde kullanımını desteklemektir. İkincisi de, cezalandırıcı devlet, ırk ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiler, beden ve kent etnografisi gibi uzmanlaştığı konularda kendi kuramlarını geliştirirken, yöntembilimsel olarak Bourdieu'nün ayak izinden gitmektir. Wacquant'la ilgili olumlu bir izlenim olarak, kendini akademik makalelerin klasik yapısı ve diliyle sınırlamayıp, yeri geldiğinde, bir görüşme biçiminde (Wacquant ve Akçaoğlu, 2017) ya da bir bildiri diliyle (Wacquant, 2014) de yayınlar yapmış olmasının altı çizilebilir. Öte yandan, yazılarında anadili İngilizce olmayanlar için sözlük yardımı olmadan okuması güç, oldukça karmaşık ve yetkin bir İngilizce kullandığı bir gerçektir. Wacquant'a önemsiz olabilecek bir eleştiri ise, Wacquant Bourdieu'yle ilgili açıklayıcı bilgiler verip, iyi örnekleri göstermesinin yanında, onun araştırmacılarca sıklıkla yanlış anlaşılıp, kullanıldığı durumları sergilerken, Bourdieu'ye çok yakın olmuş ve ondan çok etkilenmiş biri olsa da, gerçekte kendi Bourdieu okumalarının da bir dolayım olduğu gerçeğini göz ardı etmesidir.

Bu yazıda Wacquant'ın iki üstlenilmiş görevini iyi temsil ettiği düşünülen çalışmaları özetlendikten sonra, geçen yüzyılın sonrasından başlayarak, ABD ve Fransa'yı etkilediğini söylediği toplumsal koşulların,

Türkiye'deki geçerliliği ve Bourdieu ve Wacquant kavramsallaştırmalarının Türkiye'deki güncel durumu anlamak için ne ölçüde yol gösterebileceği veriler üzerinden, kısaca tartışılacaktır.

Wacquant'ın Öncülüğünde Bourdieu'yü İzlemek

York Üniversitesi'nden Mike Savage'ın düzenlediği bir çalışmaya dayanan "Müdahaleler" (*Interventions*) başlıklı bir özel sayıya giriş niteliğindeki bir yazısında, Wacquant, Bourdieu'nün çözümleme çerçevesi ile kent sosyolojisi yapmayı destekleme ve örneklendirme amacı gözetir. Öncesindeki çalıştayın gündemine göre, yüzyılın başında bir yanda hızlı teknolojik ve ekonomik yeniliklerin mekânı olan kentin, öte yanda toplumsal eşitsizliklerin, kemikleşmiş aykırılığın ve kültürel bölünmelerin de gözlemlendiği bir alan olarak incelenmesinde ve böylece, kent sosyolojisinin zenginleştirilmesinde Bourdieu keşfedilmemiş bir hazine gibidir (Wacquant, 2018a, s. 91).

Savage (2012) kent sosyolojisinin kuramsal ve görgül çalışmalar bölünmesiyle ilgili açmazını, Bourdieu'nün saha çözümleneleri geleneğini, güncel kentsel uzamın akışlarını ve hareketliliğini, yersizyurtsuzlaştırma ve yeniden mekânsallaştırma (*re-territorialization*) süreçlerini incelemek için benimseyerek, aşmayı önerir. Ustasının kent sosyolojisi açısından değerine inanan Wacquant da Bourdieu'nün çözümleme çerçevesinin değerinin altını çizer. Bourdieu'nün çerçevesi ilk olarak, büyük erk yapılarını, kurumların orta düzeyini ve günlük etkileşimlerin ufak ayrıntılarını ilişkilendirdiği, yani farklı çözümleme düzeylerinde çalışmaya olanak sağladığı için değerlidir. Bunun yanında, toplumsal yaşamın iki kurucu bileşeni olan maddi ve simgesel belirleyicileri kapsamı bakımından önemlidir. Son olarak, Bourdieu'nün çerçevesinin Wacquant'ın değişimiyle, "yöntembilimsel çoktanrıcılık" (Wacquant, 2018a, s. 92) niteliği vardır; niteliksel olarak tabandaki kentin toplumsallığının ve kültürünün incelemesine ve niceliksel olarak küresel ölçekte bir kentçilik anlayışına (*global urbanism*) izin verir. Wacquant'a göre, bunlardan ilkinine yönelik olan saha araştırması, "ötekinin ayrıntılı bilgisi (*intimate knowledge*) üzerinden kendini bilmenin etkili aracı" (Wacquant, 2004, s. 403) olarak Bourdieu'nün bilimsel uygulamaları için vazgeçilmezdir.

"Bourdieu Comes to Town" adlı makalesinde, Wacquant (2018a) ilk olarak, Bourdieu'nün Cezayir'in ve Fransa'da kendisinin doğduğu köy

olan Béarn'ın kentleşme ile birlikte gelen toplumsal dönüşümünü çözümlendiği, 1960'ların başındaki erken dönem çalışmalarının bir incelemesini yapar. Aynı çabayı, daha erken tarihli başka bir makalesinde de Bourdieu'nün antropolojisini, kavramsal araçlarını nasıl Kabiliye'nin ve Béarn'ın karşılaştırmalı saha çalışmalarından ürettiğini, fotoğrafın erken dönem etnografik çalışmalarındaki önemini öğretmek için gösterir (Wacquant, 2004). "Bourdieu Comes to Town" da Wacquant (2018a) ikinci olarak, Bourdieu'nün etkilendiği yazarlar üzerinden çalışmalarının başlıca yöntembilimsel ilkelerini paylaşır. Makalenin son bölümünde de, İsrail, Fransa, ABD ve Portekiz'den Bourdieu'yü örnek almış, iyi kent çalışması örneklerinin bir derlemesini ve değerlendirmesini yapar.

Bu örnekler üzerinde burada çok durulmasa da, Wacquant'ın kentbilimcilerin bugüne dek kent yöneticilerine az 'sorun' çıkararak, varlıklı, güçlü ve ayrıcalıklı mahalleleri, "alt toplumsal kategorilere ve alanlara olan romantik düşkünlükleri" (Wacquant, 2018a, s. 101) nedeniyle, görmezden gelmiş olmaları saptaması dikkate değerdir. Wacquant özellikle genç kent araştırmacılarına Bourdieu'nün kavramlarını kullanırken dikkat etmeleri, daha doğrusu yapmaktan kaçınmaları gereken şeyler konusunda birkaç önemli uyarıda da bulunur. Bunlar, "kavramların fetişleştirilmesi (çalışmayı daha başlamadan bitirir), moda (*langue du jour*) olduğu için, 'Bourdieu konuşmanın' çekiciliği ve kuramsal çerçevesinin zorlama bir biçimde blok olarak dayatılması"dır (Wacquant, 2018a, s. 98).

Wacquant Bourdieu'yü kent araştırmalarında kullanacaklara yönelik uyarılarını makalenin içinde biraz daha açar. İlk uyarısı, Bourdieu'yü yalnızca bir kuramcıya indirgeyip, kuramlarının arkasında yatan, derin saha araştırmalarını dikkate almamakla ilgilidir. Oysaki Bourdieu "'gösterişçi kuramlaştırma'nın şiddetli bir eleştirmeni"ydi (Wacquant, 2018a, s. 100). İkinci uyarı söylem tuzağına düşmemek için yapılmıştır, çünkü Bourdieu'nün kavramlarına başvuran birçok çalışmada "sözler vardır, ama kavramlar yoktur" (Wacquant, 2018a, s. 100). Böyle çalışmalarda Bourdieu'nün kavramlarının içleri boşaltılır ve söylem (retorik) çözümlemenin önüne geçer. Bunun sonucunda, Bourdieu'nün kavramları örneğin, "habitus" kavramında olduğu gibi sulandırılır ve Wacquant'ın biraz da alaycılıkla söylediği gibi her şeye habitus denilmeye başlanır: anakent habitusu, banliyö habitusu, soylulaştırma habitusu gibi. Wacquant'ın son uyarısı da Bourdieu'nün kavramlarını, yani "habitus, sermaye, toplumsal uzam, alan, *doxa*, simgesel erk ve düşünümSELLİK"i (Wacquant, 2018a, s. 104) blok olarak bir arada kullanmak yerine, daha etkili ve doğ-

ru bir yöntem olarak bir araştırmada yalnızca bir kavrama odaklanmaktadır. Hatta Wacquant Bourdieu'nün bütün kavramları içinde bir önem sıralaması olduğunu varsayarak, "toplumsal uzam" kavramının bir ana kategori olarak içerinden en güçlüsü ve en üretkeni olduğu değerlendirilmesini yapar (Wacquant, 2018a, s. 101).

Wacquant'a (2018a) göre, Bourdieu'nün araştırma ilkelerinden birincisi Bachelard'ın tarihsel bilgibilimine dayanarak, siyasal söylemleri örneğin, kent siyaseti ile ilgili olanları olduğu gibi kabul etmemeyi ve en başta doğru soruları sorabilmeyi içerir. İkinci ve Weber'in yaklaşımını andıran ilkesi, toplumsal yaşama sinen yalnızca ekonomik egemenlik olmadığı için, toplumsal araştırmada öznenin, öznenin dünyasının ve bunları inceleyen çözümleyicinin üçlü tarihselleştirilmesine ilişkindir. Bu yaklaşıma göre kentsel uygulamalar, "çoklu zamansallıklar üzerinden verilmiş savaşımın ürünleri, silahları ve çıkarları" (Wacquant, 2018a, s. 98-99) olarak ele alınmalıdır. Leibniz ve Durkheim'in ağırlığı olan üçüncü ilke simgesel uzam (*symbolic space*), toplumsal uzam (*social space*) ve fiziksel mekân (*physical space*) arasındaki karşılıklı ilişkileri topolojik (birbirlerine göre bağlı konumlarını gözeterek) bir akıl yürütme ile izlemek gerektiği vurgulanır. Toplumsal bölünme ve ayrımlar fiziksel mekâna somut ve simgesel olarak yansıdığı ölçüde fiziksel mekân somutlaştırılmış toplumsal uzamdır (Wacquant, 2018a, s. 99). Cassier'den esinlenmiş dördüncü ilke de simgesel yapıların toplumsal eğilimler ve konumları belirlemedeki önemine değinilir. Burada Wacquant Bourdieu'nün sıkça göz ardı edilen "simgesel erk"¹ kavramının altını çizer. Buna göre, öznelerin dünyayı anlamlandırmakta kullandıkları simgesel sınıflandırmalar birbirleriyle yarışma içindedirler ve bu yarışma kentin fiziksel ve simgesel mekânını örneğin, kentteki yapıları, etkinlikleri ve yer adlarını etkiler. Bu simgesel güçlerin kentsel alan üzerinden çatışması Türkiye'de de yaygın olarak gözlemlenen ve çalışılan bir durumdur.

Makalenin sonunda, Wacquant Bourdieu'nün "kentsel olanı açık sermaye biçimlerinin birikim, farklılaşma ve yarışma sahası olarak yeneden kavramsallaştırmasının" (Wacquant, 2018a, s. 104) kenti tarihsel savaşımın merkezi konumuna getirdiğini belirterek bitirir.

¹ Bourdieu ile ilgili Türkçe yazında sıklıkla "simgesel iktidar" olarak Türkçeleştirilmektedir.

Wacquant'ın Bourdieu Destekli Kent Kuramı: "Kentsel Prekaryanın Ölüm Üçgeni"²

Wacquant'ın kendi çalışmalarındaki vazgeçilmez bir izlek de "mülksüzleştirilmiş ve onursuzlaştırılmış nüfusları hedef alan, en başta da ceza ile ilgili kolu (polis, mahkemeler, tutukevi, çocuk cezaevi ve uzantıları) gibi değişik öğeleriyle devletin dönüşümü"dür (Wacquant, 2014, s. 1690). Wacquant'ın birçok çalışmasında ve konuşmasında dile getirdiği önemli savlarından biri 20. yüzyıl sonlarından başlayarak devletin kazandığı iki başlı niteliktedir. Bu iki başlı devlet tepede özgürlükçü ve altta cezalandırıcıdır; bu durum demokrasi ülküsüyle çelişir. Bu görüşün kalıtı büyük olasılıkla kendisine hocası Bourdieu'den geçmiştir. Bourdieu (2015) *Dünyanın Sefaleti*'nde devletin 'ikiyüzlülüğünü' ya da çifte standardını devletin eril ve dişil alanları olarak sınıflandırır. Devletin eril alanları neoliberal ekonomi ve politika yönetimi ile ilgili alanları içerirken, dişil alanları eğitim, sağlık gibi kadınların ağırlıkta olduğu ve kadınların kamusal yaşamın içinde sıklıkla görünebildiği alanlardır. Öyle ki kadınların çıkarları sosyal devletle örtüştüğü için, Bourdieu kadın hareketine "politik hat" olarak devleti savunmayı önerir (Frégosi, Gonzalez ve Carles, 2001).

Wacquant ise, liberalizmin bir ara farklı toplumsal alanlarda birçok alıcısı çıkan (ulus) devletin küçüldüğü, gerilediği, hatta yok olduğu varsayımını karşısına alıp, ustalıkla çürütür. Bu liberal varsayım yalnızca bir parça doğrudur, çünkü evet, sosyal devlet, yani çalışma yaşamında çalışanların haklarını koruyan devlet ya da "devletin sol eli" piyasa karşısında küçülmüş ve sorumluluklarını piyasaya devretmiştir. Öte yandan, liberal-paternalist devletin polis gücü büyümüş, "devletin sağ eli" güçlenmiş ve özellikle, güvencesiz çalışanların (prekaryanın) özgürlükleri artarak yok edilmiştir. Wacquant'a göre "yeni ekonomi" ya da yoksulluğu cezalandırıcı yönetimin suç ve güvenlikle ilgili yeni söylemleri devletin iki başlı olmasıyla ilgili dönüşümün önemli göstergeleridir (Frégosi, Gonzalez ve Carles, 2001).

Wacquant (2014) kendi kitapları olan Kent Paryaları ve henüz Türkçeye çevrilmemiş olan *Punishing the Poor* (Yoksulu Cezalandırmak?) ve

² Wacquant'ın makalesinin birinci şeklinin alt başlığı olan "The 'fatal triangle' of the urban precariat"ın (Wacquant, 2014, s. 1692) çevirisidir.

Deadly Symbiosis (Ölümcül Ortak Yaşam?) adlı eserlerinin bir üçlemenin parçası olduğunu belirtir. Bu kitapların “kentsel dönüşüm üçgenini, (üçgenin) köşelerini oluşturan sınıf, etnik köken ve devlete göre sorguladığını ve neoliberalizmin düzgün bir toplumbilimsel yeniden kavramsallaştırmasının yolunu döşediğini” (Wacquant, 2014, s. 1690) dile getirir. Bu hedefine yönelik olarak Bourdieu’nün toplumsal uzam, bürokratik alan ve simgesel erk kavramlarına anlamını netleştirmek istediği “getto” gibi tanımlamaları ekler ve neoliberalizm canavarının (*the neoliberal Leviathan*) cezalandırarak yönettiği “kent prekaryası”nın oluşumunu araştırmaya koyulur. Bu üçleme ile katkısının yoksulluğun düzenlenmesinin bozulmasının ve sanayi-sonrası dönemin güvencesiz çalışanlarının oluşumunun karşılaştırmalı bir toplumbilimini ve böylece, neoliberal canavarın tarihsel antropolojisini yapmak olduğunu söyler (Wacquant, 2014, s. 1691). Ona göre neoliberalizmin cezalandırıcı toplumsal politika (*workfare*) ve ceza sisteminin genişletilmesi (*prisonfare*) gibi belli başlı kurumsal araçları vardır. Bunlar arasında bir kültürel yapıştırıcı işlevini gören şeyse, liberalizmin kişisel sorumluluk öğretisidir.

Kent Paryaları kitabının konusu olan siyah Amerikan gettosunun birdenbire içe patlamasını Wacquant Harvey’nin (1989) 1970 sonrasında yönetimsel kentlerden girişimci kentlere doğru bir değişim olduğu düşüncesi ile ilişkilendirerek açıklar. ABD’deki yoksul mahallelerin “hipergettolaşması”nın İkinci Dünya Savaşı sonrasına dek uzanan, emek piyasasındaki³ ve kentsel alandaki bölünmeler, sosyal devlet anlayışındaki gerilemeler ve bunun sonucunda “kara kuşak”ta⁴ yoksulluğun artması ve desteksiz kalmasıyla ilgili olan siyasi ve ekonomik köklerine bakar (Wacquant, 2015, s. 84-85). Kentin yönetim anlayışındaki ve buna eşlik eden değişimler Wacquant’a göre, siyah Amerikan gettosunda da belirleyici bir dönüşüme, hatta çözülmeye yol açar. 1960’ların sonlarına dek toplumsal ya da ortaklaşa (*communal*) nitelikler taşıyan getto sanayisiz-

³ Emek piyasasındaki kötüleşme ve güvencesiz çalışanların oluşumu ne ABD’ye, ne Fransa’ya özgü bir durumdur. Diğer Avrupa devletlerindeki güvencesizleştirme, artan yoksulluk ve bunlara yönelik olan sosyal politikalarla ilgili İstanbul’daki yakın tarihli bir uluslararası toplantının yabancı katılımcılarıyla bir söyleşi için bkz. Şahin, 2019.

⁴ Wacquant “kara kuşak” deyişini ABD’deki “metropol merkezlerinde Afrika kökenli Amerikalıların yaşadığı yoksul semtleri” (Wacquant, 2015, s. 187) belirtmek için kullanır. Aynı sanayisizleşme süreçlerinden etkilenmiş olan “kızıl kuşak” ise, “Fransız işçi sınıfı banliyösü”nü (Wacquant, 2015, s. 188) tanımlar. Her iki alan da kendi ülkelerine özgü koşullar içinde kent paryalarını barındırır.

leşmenin de etkisiyle parçalanır ve hiper-gettoya ya da daha ötesine, “getto-karşıtı”na (*anti-ghetto*) dönüşür. Wacquant 1990 sonrası hipergettolarının iki belirgin özelliği olarak merkezsizleşmeleri ya da farklılaşp, bölünmeleri ve gettonun merkezindeki yoğun çürümeyi gösterir (Wacquant, 2015, s. 67). Sanayi sonrasının güvencesiz çalışanlarının oluşumu ve bunda devletin rolü ile ilişkili olan aynı süreç hem ABD’de, hem de Avrupa kentlerinde görülür ve yeni bir yoksulluğu yönetme biçiminin doğması ile sonuçlanır (Wacquant, 2014, s. 1692). Bu nedenle, Wacquant kent sosyolojisi çalışmalarına ivedilikle hükümetin ve politikalarının yeniden eklenmesi gerektiğini savunur.

Devletler kent paryaları ile başa çıkmak için yoksulları ya yalıtılmış ve etiketlenmiş mahallerinde ya da “cezaevlerinde cezai önlemlerle tutarak yoksulluğu suç haline getirmektedir,” (Wacquant, 2015, s. 303). Wacquant *Punishing the Poor*’da sınıfsal dönüşüm ve devletin yeniden yapılandırılması arasındaki iki yönlü ilişkiyi detaylı olarak ele alır. Örneğin, ABD’de yeni yoksulluk biçimini yönetmek için kentsel aykırılığı yeni yönetme politikasını ve kısıtlı toplumsal politikayı birleştirirler. Bu kitaptaki savlar üç kırılma ya da değişim üzerinden gerçekleşir: suç ve ceza arasındaki ayrılma; ceza politikası ve toplumsal politika arasındaki bütünleşme ya da aynılaşıma ve ceza adaletine yönelik ekonomik ve kültürel yaklaşımlar arasındaki buluşma. Wacquant bu türden gelişmelere dayanarak kentsel aykırılığı yönetmenin siyasal tekniği olarak cezalandırma modelini geliştirir. Disiplin, denetim ve neoliberalizmle ilgili kendisinininkine yakın çalışmalar yapan Foucault, Garland, Harvey gibi kişilerden Wacquant’ın ayrıldığı nokta, onun devletin ceza ile ilgili kolunu neoliberalizmin merkezi bir bileşeni olarak yorumlamasında yatar. Bütün bu gelişmelerin sonucunda haklı olmayan bir “yasa ve düzen pornografisi” (Wacquant, 2014, s. 1695) ortaya çıkar.

Wacquant’ın üçlemenin son kitabı olan *Deadly Symbiosis*’de yapmaya çalıştığı şey ise, ırk ve kamusal erk arasındaki çağdaş ilişkinin bir incelemesidir. Bu kitabın başlıca savı ırk ve etnik kökenin cezalandırmayı kolaylaştırıp, yoğunlaştırdığıdır. ABD’de ceza devletinin yükselmesiyle birlikte siyah olmak neredeyse tehlikeli bir sapkınlık olarak görülmeye başlanmıştır. Wacquant 1973’ten başlayarak alt sınıftan siyahların cezaevine kapatılmasında büyük bir artış olduğu saptar. Bunun gerisinde, bir “etnik kap olarak gettonun çöküşü ve bunu izleyen, gettonun kalıntıları içinde ve çevresinde ceza ağının yayılması” (Wacquant, 2014, s. 1696) olarak tanımladığı toplumsal gelişmeler yatar. ABD’de görülen bu ırkın

suçlulaştırılması ya da “gettonun cezaevileştirilmesi” ve suçun ırksallaştırılması ya da “cezaevinin gettolaşması” durumlarına karşılık Avrupa Birliği’nde göçmenlerin sıklıkla tutuklanması söz konusudur. ABD ve AB’deki birbirini andıran gelişmeleri Wacquant şöyle özetler: “ileri aykırılıkla⁵ ilişkilendirilen kentsel türbülansların cezalandırılması, ırksallaştırılması ve apolitikleştirilmesi” (Wacquant, 2014, s. 1696-1697). Artık bu türden gelişmeler, Güney Amerika’da örneğin, Brezilya’da da yoksulluğun askerileştirilmesi ya da yoksul mahalle yaşayanlarına “ulus düşmanları” (Wacquant, 2014, s. 1697) gözüyle bakılması olarak karşımıza çıkar. Burada önemli olan soru şudur: cezalandırma yöneyi (vektörü) kimleri vurmaktadır? İşte, cezalandırmanın yapısal bir ayrımcılık uyguladığı savı *Deadly Symbiosis*’in ana düşüncesini oluşturur.

Wacquant neoliberalizm çağında sınıfın yeniden yapılandırılması, etnik-ırksal bölünme ve devletin işleyişi (*state-crafting*) arasındaki bağlantılarla ilgili önemli kuramsal katkısını geliştirmek için ağırlıklı olarak Bourdieu’den ödünç aldığı simgesel erk, bürokratik alan, toplumsal uzam ve habitus gibi kavramlardan yararlanmıştı. Simgesel erk kavramını kamu politikalarının resmi sınıflandırmalar ve kategorileştirmeler yoluyla kentsel gerçekliği yaratmaya katkıda buldukları gerçeğini açığa çıkarmakta kullanır (Wacquant, 2014, s. 1697). Bürokratik alanı kamu mallarının dağıtımına odaklanıp, toplumsal politikaları ve ceza politikalarını ilişkilendirmek ve devletin içindeki koruyucu ve disipline edici kutupların çatışmasının bir ürünü olan bu politikaların bütünleştiğini göstermek için kullanır (Wacquant, 2014, s. 1698). Toplumsal uzam kültürel ve ekonomik sermaye gibi verimli kaynakların dağıtımın haritalandırılmasını sağlar ve kentsel hiyerarşinin farklı düzeylerindeki yaşam olanaklarını belirler.

Habitus ise, aykırılık, ırksallaştırma ve tutuklamanın getirdiği bedensel kısıtlamaları ve daha soyut olarak da “toplumsal yapıların nasıl yaşanmış gerçeklere yeniden çevrildiğini” (Wacquant, 2014, s. 1699) anlamaya yarar. Ancak, Wacquant’a göre işin içinde devlet olmadan kentsel etnik, ırksal ve sınıfsal hiyerarşileri anlamak olanaksızdır. Bu kavramlara göre yapılandırıldığı kuramsal üçgenini “bölgesel damgalama” (*territorial stigmatization*), ileri aykırılık, cezalandırıcı çevreleme (*punitive containment*), aşırı tutukla-

⁵ Mehmet Doğan bu terimi *Kent Paryaları*’nda “ileri marjinallik” olarak çevirmiştir. Bu eserin sekizinci bölümünde Wacquant “ileri marjinalliğin” altı ayırıcı özelliğini açıklar (Wacquant, 2015).

ma (*hyper-incarceration*), olumsuz toplumsal meşrulaştırma (*negative socio-dicy*) gibi kendi geliştirdiği kavramlarıyla derinleştirir.

Wacquant'a göre ceza adaleti ya da yargılaması toplumun alt katmanlarındaki güvensiz çalışanların şansızlığını haklı kılarken, toplumun üst katmanlarındaki egemenler ise, seçkin eğitim kurumlarının dağıttığı diploma gibi araçlarla değerlerine değer katmakta ve şanslılıkları toplumsal kabul görmektedir. Bu nedenle, "İrksal kategorileştirme ve yasal yaptırım devletin kovduklarını (*state outcasts*) üretir" (Wacquant, 2014, s. 1702), çünkü ırksal etiketleme (*racial branding*) ve yasal cezalandırma devlet kaynaklı bir onursuzlaştırmaya ya da karalamaya yol açar. Wacquant ABD'deki ve Fransa'daki ortamın tarihsel ve karşılaştırmalı bir çözümlemesi üzerinden devletin aykırılık üretimindeki önemli rolüyle ilgili saptamasını yinelerken, tarihte de yoksul yardımı ile ceza amaçlı kapatma arasında işlevsel bütünleyici bir ilişkinin olduğunu belirtir. *Prisons of Poverty* adlı başka bir çalışmasında yaptığı şey de "kutuplaşan kentte yoksulluğu cezalandırmaya önyak olan polis stratejisinin ve 'sıfır hoşgörü' değişmesinin bütün gezegene yayılmasını" (Wacquant, 2014, s. 1703) kayda geçmektir.

Geniş kapsamlı bir bildiriye ya da kamu dersini andıran bu konuşmasına Wacquant toplantıyı ilgilendiren üç izlek ile başlar: kentteki sınıfsal bölünmeler; etnik ayrımların dayanakları, biçimleri, olası sonuçları ve ceza yargılaması ya da ceza adaleti. Wacquant kendisinin de ilgilendiği bu konuları tek tek ele almanın eksiklikler doğuracağını düşünür. Bu nedenle, sınıfsal yeniden yapılandırmanın bir sonucu olarak kentsel sürgünü (*urban relegation*), etnik kökenin yansımalarını ve ceza devletini çalışanların bir diyalog içine girmesi gerektiğini ileri sürer. Aynı zamanda, disiplinler arası çalışmaları da önerir örneğin, kent sosyolojisi ve ekonomik çözümlemeler ya da suç bilimi ve toplumsal çalışma ve bunları çapraz kesen coğrafya gibi. Wacquant'ın bir diğer önerisi ise, sosyal devletin büyük ölçüde yeniden yapılandırılmasıdır (Wacquant, 2015, s. 306). Wacquant bütün bu etnisite, suç, vb. konuların diğer ucunda ise, "iki başlı devlet"in olduğunu söyler. Makalesini neoliberalizm ve cezacılık (*penalty*) arasındaki yakın ilişkiyi bir kere daha vurgulayarak ve araştırmacılara yaptığı şu, tanıdık çağrıyla bitirir: "kent aykırılığının, etnik kökenin ve cezacılığın araştırmacıları birleşin. Entelektüel zincirlerinizden başka yitirecek bir şeyiniz yok" (Wacquant, 2014, s. 1704).

Bourdieu'de ve Wacquant'ta Devlet Algısı

Wacquant Bourdieu ile ilgili bir söyleşisinde Bourdieu'nün devleti nasıl algıladığını simgesel erk ve bürokratik alan kavramlarına göndermeler yaparak açıklar. Devlet kavramını düşünürken insanların düştüğü genel yanılgılar devleti soyut ve öznesi belirsiz, ama aynı zamanda tek ve değişmez bir bütün olarak düşünmektir. Wacquant Bourdieu'nün devlet algısı ile ilgili şöyle der:

Bourdieu, devletin çapının, sınırlarının, görevlerinin, aldığı şeklin tarih boyunca değişime uğradığını söyler. (...) Yekpare devlet algısını değiştirmeliyiz, yerine tanımlamaları ve kamuya ait malların dağıtımını tekeline alan kurumlar olarak bürokratik saha kavramını koymalıyız. (...) Bu sayede, devletin çok heterojen ve parçalanmış olabileceğini de, ya da çok merkezî, birleşik ve tutarlı olabileceğini de görmüş oluruz. Kamusal malları tanımlayan ve dağıtımını gerçekleştiren bürokrasilerden oluşan bir mücadele sahasıdır devlet, ancak neyin kamusal mal, neyin kamu bürokrasisi olduğu konusunda da sürekli bir çatışma vardır (Bozçalı, Aydın, Özden ve Wacquant, 2007).

Wacquant ve Bourdieu devleti belirli tarihsel koşullarda maddi ve simgesel erki elinde bulunduran bir kurumlar bütünü ya da bürokratik alan olarak görürler. Maddi erk kamusal malların, kaynakların dağıtımıyla ilgiliyken, simgesel erk yönetimin insanların anlaksal kategorilerini biçimlendirme yetisinin bir sonucudur. Wacquant güç odaklarındaki çeşitlenmeyi moderniteye ve kapitalizme geçişle birlikte gelen kurumsallaşma ile ilişkilendirir: "(...) üniversiteler sembolik iktidarın özerk bir merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Hukuk ayrı bir kurum olarak belirmiştir. Ekonomi din, kan bağı ve devletle olan bağlarını koparıp özerkleşmiştir, modern bürokratik devletin kendisi ortaya çıkmıştır. (...) Bu farklı sermaye biçimlerinin hiyerarşisi nasıl belirlenir?" (Bozçalı, Aydın, Özden ve Wacquant, 2007) Bu kurumsallaşma nedeniyle modern bürokratik devlet aynı zamanda, farklı güç odaklarının kendi maddi ve simgesel çıkarları için bir savaşım alanıdır. Wacquant bu savaşımın Bourdieu'ye göre devlet ve ona bağımlı olanlar arasındaki bir çatışmadan çok, devletin egemenleri arasındaki bir çatışma olduğunu altını çizer.

Wacquant'la bir Güncel Türkiye Okuması Denemesi

Güncel Türkiye'deki siyasal ya da bürokratik alanı Bourdieu ve Wacquant'ın kavramlarına başvurarak okumak olanaklıdır. Söz konusu dönemin koşullarında elinde maddi ve simgesel erki toplamış, ama yine de iç çekişmeleri olan çoklu bir yapı olarak devletin Türkiye'deki güncel karşılığını kolaylıkla düşünebiliriz. Üst yönetim ve uzantıları kamusal kaynakların kullanımını, hangi kuruma ne kadar kullanılacağını, hangi alanları piyasaya bırakıp, özelleştireceğini, vb. yüksek oranda belirler. Ek olarak, Wacquant'ın ABD için saptadığı toplumsal politikalar ve ceza politikaları arasındaki örtüşmenin izi Orta Doğu coğrafyasında da sürülebilir. Yine, simgesel erk çekişmeleri de toplumsal olarak gitgide kutuplaştığı birçok kamuoyu araştırmasıyla (örneğin, bkz. Erdoğan, 2018) saptanmış olan Türkiye'de oldukça belirgin bir durumdur. Bu toplumsal bölünme toplumsal bütünleşmenin dayanağı olması beklenen başlıca kültürel sermaye ögesi olarak dile ve onun gündelik kullanımına bile örneğin, selamlaşma biçimlerine (Akçaoğlu, 2018, s. 96) yansır.

Güncel Türkiye'de de simgesel uzam, toplumsal kutuplaşmanın ya da "sembolik kutuplaşma"nın (Akçaoğlu, 2018, s. 158) ayırt edici bir yönünü oluşturduğu toplumsal uzam ve fiziksel mekân arasında güçlü ilişkiler söz konusudur. Simgesel erk toplumsal uzamı da etkileyerek fiziksel mekânı büyük ölçüde dönüştürür; dönüştüremediği yerleri etiketler (Kılıç ve Kaya, 2018) ya da çeşitli politikalarla kuşatır. Örneğin, İstanbul'da Taksim Meydanı'nda ayrı simgesel güçleri ve onların ideolojilerini temsil eden kamu yapıları olarak Atatürk Kültür Merkezi (AKM) yıkılırken, karşısına büyük bir cami yapılır (bkz. Şekil 1 ve 2); bu simgesel çatışma fiziksel mekânın dönüşümü öncesinde söylemsel tartışmalarda da görülür (Şahin, 2017). Kentteki bu simgesel çatışmayı toplumsal uzamın tarihsel bir ögesi olarak düşünülebilecek olan ortak bellek ve fiziksel mekân ilişkisi ile bağlantılı olarak değerlendiren farklı bakış açıları da vardır (Bayhan, 2013). Fiziksel mekân üzerinden yaşanan simgesel güç çatışmalarının Türkiye örnekleri "mega proje"lere konu olan yeni kamusal alanların adlarıyla ilgili tartışmalar ya da sonradan değiştirilen yeraltı treni durağı, meydan ve sokak adları, vb. olarak çoğaltılabilir.

Şekil 1. Yıkılmış AKM ve Yapımı Süren Cami ile Taksim Meydanı (Kaynak: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/986436/AKM_nin_yikimi_tamamlandi.html)

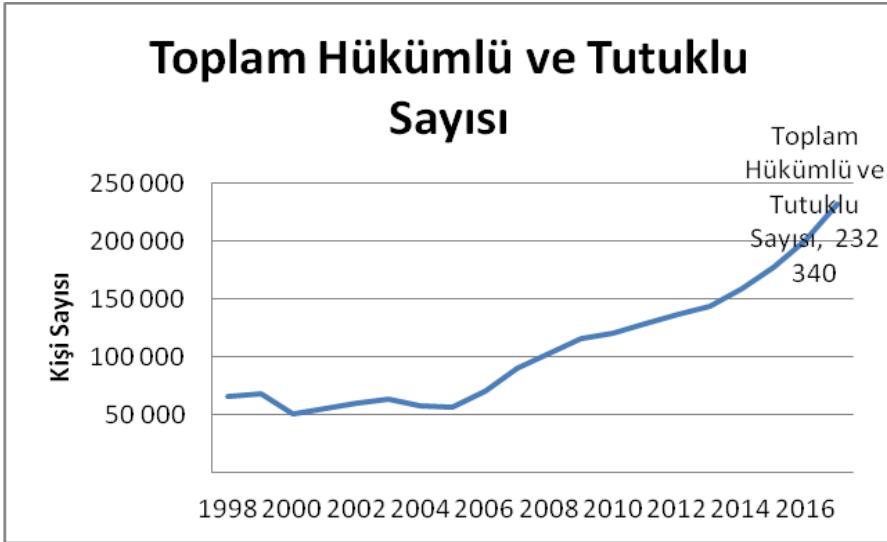
Şekil 2. Yapımı Süren Taksim Camisi ve Taksim Cumhuriyet Anıtı (Kaynak: kişisel arşiv)

Wacquant'ın neoliberalizmin iki başlı devlet düşüncesini, yani yukarıda liberal, aşağıda cezalandırıcı devletini Türkiye'deki güncel duruma uygulamak ise, biraz daha güç gerektiren bir çabadır. Bunun nedeni, günümüz siyasal konjonktüründe zaten herkese eşit davranan demokratik bir yönetim yapısı ülküsüne çoktan ulaşılması değil, ama günden güne güç odaklarının tek bir kurumda toplanmasıyla birlikte modern bürokratik alanın özerk kurumlardan oluşan çoklu yapısından uzaklaşılmasından kaynaklanır. Bu güncel merkezileşme eğilimi ki Wacquant söyleşinde bunun olasılığını yadsımaz (Bozçalı, Aydın, Özden ve Wacquant, 2007) Wacquant'ın kavramlarıyla söylenirse, devletin aşağıya gösterdiği cezalandırıcı yüzünün, yukarıya gösterdiği "bırakınız yapsınlar"cı yüzüne ağır basması olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda Türkiye'deki yönetsel paternalizm, toplumsal kutuplaşmadan beslense de kendi *simgesel erkini* ve gerisindeki *simgesel şiddeti* kabul etmeyen toplumun bütün kesimleri için eş derecede cezalandırıcı olması bakımından Wacquant'ın incelediği ABD'deki siyah ve Avrupa'daki göçmen gettolarındaki durumdan daha geniş kapsamlıdır.

Wacquant kendi çalışmalarında bu yeni devletin ve onun yeni ekonomisinin cezalandırma yönünün en çok kimleri vurduğuyla ilgili yapısal bir ayrımcılık olduğu savını geliştirir. Güncel Türkiye'deki cezalandırma yöneyi ise, ABD'deki ya da Fransa'daki gibi tek bir etnik, ırksal ya da toplumsal sınıfa odaklanmaz; kendisine karşı gelen herkese yöneliktir. Neredeyse kent değil, ülke ölçeğinde bir *hipergettolaşma* söz konusudur. Özetle, neoliberalizm ve cezalandırma ilişkisi bu coğrafi bağlamda da kalıcıdır, ama niteliği ve niceliği herhangi bir Batı ülkesinden farklıdır. Bunun bir göstergesi artan tutuklu sayısını karşılayabilmek için cezaevi yapımındaki artışlardır. İlk aşamada cezaevi yapımı yasal bir düzenleme ile kolaylaştırılmıştır (Toker, 2017). Bundan sonra 2017'de Türkiye'nin çeşitli yerlerinde 4.115.558 m²'lik cezaevi yapım işi ihalesi yapılmış, bunlardan 2.269.924 m²'sinin projesi 2017'de bitirilmiştir. Ayrıca toplamda 809.584 m²'lik cezaevinin yapımı da bitirilmiştir.

Resmi bir rapora göre "(...) 2017 yılında şehir yerleşim merkezi içinde kalan, gerekli eğitim ve iyileştirme çalışması yapılamayan ve fiziki olarak da ekonomik ömrünü dolduran 31 ilçe ceza infaz kurumunun kapatılması planlanmış ancak hükümlü ve tutuklu sayısındaki yoğunluk nedeniyle 10 kurum kapatılmıştır," (T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2018a, s. 60). Yatırım projeleri listelerinde 2017 yılından sonraya kalan 23 cezaevinin toplam proje tutarı 4.120.000.000TL iken,

2018’de bu tutar 46 (26+20) cezaevi için yaklaşık iki kat artışla 9.021.500.000TL olarak yenilenmiştir. 2016 yılının toplulaştırılmış yatırım projeleri listesinde aynı cezaevi kalemi görülmektedir (T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2016, 2017, 2018b). Cezalandırmanın bir diğer önemli göstergesi de tutuklu ve hükümlü sayılarındaki değişimdir; bu değişimdeki 1998-2017 arasındaki artış grafikte (bkz. Şekil 3) görülebilir. 2017’de Türkiye’de toplam 232.340 hükümlü ve tutuklu vardır; bu sayı 1998’e göre yaklaşık 3,5 kat artmıştır.

Şekil 3. 1998-2017 Yılları Arasında Hükümlü ve Tutuklu Sayısındaki Değişim (Kaynak: TÜİK’in “Hükümlü ve Tutuklu Sayısı” verisine göre hazırlanmıştır.)

Türkiye’de devletin özgürlükçü maskesini indirmesinin sonucunda dış göçler artmaktadır. Bu yalnızca gelecekleriyle ilgili umutsuzluğa düşen gençleri⁶ değil (TÜİK, 2018), ekonomik, kültürel ve toplumsal sermayelerini sürdürebilme endişesine kapılan üst sınıfları ve onların toplumsal örgütlenmelerini de kapsar (bkz. NYT: Varlıklı ve Yetenekli Türkler Sürüler Halinde Ülkeyi Terk Ediyor, 2019). Bu aşamada devlet ve seçkin sınıflar arasındaki liberal uzlaşma bozulmuştur. Devlet kendi egemenleri arasındaki iç çatışmayı sonuçlandırmış, kendini bütün maddi ve simgesel gücüyle aşağıdakilerin ve yukarıdakilerin kendi öngördüğü

⁶ Türkiye’yi etkileyen güncel bir sorun olan “beyin göçü” ile ilgili bir yazı dizisi için bkz. Aydoğan Çetin, 2019.

biçimde birleştirilmesine vermiştir. Türkiye'deki yeni ekonomi ise, ne tam olarak Wacquant'ın sözünü ettiği modern kapitalizm, ne de onun neoliberal ideolojisidir. Modern öncesi geleneksel toplumun ekonomisi değilse ki işleyiş olarak "ahbap çavuş kapitalizmi" (Aykut ve Yıldırım, 2018) deyişinde dile getirildiği gibi onu zaman zaman andırdığı söylenebilir, merkezileşme eğilimi ile birlikte kapitalizmin ilkel dönemlerindeki vahşi kapitalizme yakınsar (Yıldızoğlu, 2018). Toplumsal ve ekonomik gelişmedeki bu gerileme liberal üst sınıfların ülkeden daha çok uzaklaşma ve sermayelerini başka coğrafyalarda güvenceye alma eğilimlerini arttırır.

Sonuç

Bu kısa çözümlemeden görülebileceği gibi Wacquant ve Bourdieu Türkiye'deki siyasal, ekonomik ve toplumsal alanların ve kentsel mekânın dönüşümü ile ilgili geniş ve dar ölçekli incelemelere dayanak oluşturacak uygun kavramsal çerçeveleri sunar. Yine de, bunun gibi belirli bir zamanda belirli bir coğrafyadaki gelişmeleri anlamak için Bourdieu'nün ve Wacquant'ın kavramlarına başvurma ve bunun ötesinde farklı coğrafyalardaki eş ya da farklı zamanlardaki gelişmeleri karşılaştırma girişimleri değerli olduğu kadar risklidir. Wacquant'ın Bourdieu'nün kavramsal çerçevesini kullanmakla ilgili uyarılarında olduğu gibi doğru yöntemleri benimsemek, araştırılan yerin özel bağlamını (örneğin, belki bu coğrafya için Wacquant'ın kentsel dönüşüm üçgeninde etnik köken yerine din değişkeni gelebilir) ve aynı zamanda, kavramlarına başvuru- lan araştırmacının araştırma ilkelerini dikkate almak önemlidir. Böyle önlemler ABD'ye özgü getto kavramını Fransız banliyösü ya da Türk gecekondu için değiştirmeden kullanmak gibi hataları engeller. Diğer uçta ise, çokkültürlülük kuramında olduğu gibi bir akademik oryantalizm ya da akademinin aykırılık üretmesi yaklaşımı söz konusudur. Bununla birlikte Wacquant'ın Bourdieu'ye başvurarak sanayi-sonrası kent- nin güvencesiz çalışanlarının ve karşısındaki farklı güç odaklarının karşılaştırmalı bir toplumbilimini üretme amacı günümüzde anlamlı bir çaba olmayı sürdürür.

Extended Abstract

Re-thinking Contemporary Turkey with Loïc Wacquant

This article argues that Wacquant undertakes two duties in his researches. One of these duties is to explain and promote in academic research the correct usage of Bourdieu's conceptual framework. A trivial criticism to Wacquant in this regard is that he neglects that his own Bourdieu readings are also mediations, even though he provides explanatory analysis of Bourdieu by showing good and bad examples of applying Bourdieuan concepts. Wacquant's second duty is to follow Bourdieu methodologically in developing his own theories on the relationships among the penal state, race and social class, as well as on body, and urban ethnography. Under this duty, Wacquant's *Centaur state* as a two-faced state of neoliberalism emerged as a significant determinant in most of his work. This state was liberal at the top, and paternalist at the bottom. This paper summarizes first Wacquant's most representative work for these duties. Next, it discusses the applicability of the social conditions of the late twentieth century USA and France for Turkey. Finally, it investigates whether Bourdieu's concepts like bureaucratic field could guide an endeavour to understand the current sociopolitical context in Turkey. The paper interprets the recent power centralization as the domination of state's paternalism over its liberalism, and supports this argument with data.

Wacquant traced the political and economic roots of the hyperghettoization of poor U.S. neighbourhoods back to the developments after the World War II, such as labour market's divisions and spatial divisions, welfare state's erosions, and the resulting increase in the black belt's poverty and lack of support. According to Wacquant these changes in the urban regime brought about a decisive transformation, and even dissociation of the black American ghetto. The ghetto that had shown social and communal characteristics until the end of 1960s fragmented with the effect of deindustrialization, and it became a hyper-ghetto or an anti-ghetto. Wacquant underlined the two significant features of the

post-1990 hyper-ghetto to be its decentralization or fragmentation and its centre's intensive corrosion. The emergence of the post-industrial precariat and the state's role in this development were observed in both the U.S. and European cities, and they resulted in the birth of a new poverty regime. Therefore, Wacquant argued that the government and its politics should be reclaimed urgently by any urban inquiry. Based on this analysis he developed his ideas on urban marginality, penalty of the Centaur state, and ghettoization of prisons.

Wacquant also promoted the usage of Bourdieu's conceptual tools, and an understanding of the underlying research principles that he deemed invaluable for urban sociology. One of Bourdieu's research principles that had the influence of Leibniz and Durkheim emphasized the need to follow the reciprocal relationships among *symbolic space*, *social space* and *physical space* through a topological reasoning. The physical space equaled to a materialized social space, because social divisions and segregations reflected on it. Bourdieu's another research principle that was inspired by Cassier underlined the significance of symbolic structures in forming social dispositions and positions. In relation to that Wacquant referred to Bourdieu's often neglected concept of *symbolic power*. Accordingly, the symbolic categories that subjects used to comprehend the World were competing with each other. This competition influenced the city's physical and symbolic spaces, such as its buildings, activities, and place names.

Many examples of symbolic power conflicts over physical space could also be found in Turkey. It is possible to read the current sociopolitical context or the *bureaucratic field* in Turkey by applying Bourdieu's and Wacquant's concepts. The Bourdieu's *state* as a multiple structure, which gathers together material and symbolic power at a certain time in history, but which still has its internal conflicts is easily conceivable for the Turkish context. However, applying Wacquant's idea of the neoliberal *Centaur state* that is liberal at the top and punitive at the bottom to Turkey would be more troublesome. The reason is the growing power centralization at a single institution, causing a separation from the multiple structure of the modern bureaucratic field with autonomous institutions. This ongoing centralization tendency that Wacquant has not ignored in an interview could be interpreted as the paternalist (penal) state's domination over the (*laissez-faire*) liberal state in his words. Moreover, the Turkish governmental paternalism that usually benefits from social po-

larization has a wider scope than its U.S. and European counterparts, as it could be similarly penal for all societal sections that do not legitimize its symbolic power regardless of who they are.

In Turkey outmigration grows as the state took off its liberal mask. This people's flight does not only concern the youth that lost their future hopes, but also the upper classes and their organizations that began to worry about the sustainability of their economic, cultural, and social capital that is, their social class positions and life styles. The liberal agreement between the state and the elite classes has been broken at this stage in Turkey. The state has ended the internal conflicts among the sovereign that Bourdieu gave more importance and it has devoted its full power to a consolidation of the top and the bottom according to its vision. The new economy in Turkey on the other hand is considered to be neither the modern capitalism that Wacquant speaks of nor its neoliberal ideology. It begins to resemble the vulgarity of the primitive capitalism along with the power's centralization. This regression in social and economic evolution of the society continues to deter the liberal upper classes with their growing tendency to secure their capital in other geographies.

As exemplified by this short analysis Wacquant and Bourdieu provide the pertinent conceptual frameworks as a basis for both macro- and micro-level investigations of the political, economic, social, and physical transformations of contemporary Turkey.

Kaynakça/References

- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğan Çetin, D. (2019, 11 Ocak). Gidenler Anlatıyor [1]: Güvende Hissetmiyoruz. *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber-detay/gidenler-anlatiyor-guvende-hissetmiyoruz.html> adresinden erişildi.
- Aydoğan Çetin, D. (2019, 12 Ocak). Gidenler anlatıyor [2]: Sosyal ve Ekonomik Kaygı Duymadığımızda Dönmek İsteriz. *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber-detay/gidenler-anlatiyor-2-sosyal-ve-ekonomik-kaygi-duymadigimizda-donmek-isteriz.html> adresinden erişildi.
- Aydoğan Çetin, D. (2019, 13 Ocak). Gidenler anlatıyor [3]: Eğitim Sistemi Endişe Verici. *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber-detay/gidenler-anlatiyor-egitim-sistemi-endise-verici.html> adresinden erişildi.

- Ayktut, E. ve Yıldırım, K. (2018, 9 Eylül). Neoliberalizm, “Ahabap-Çavuş Kapitalizmi” ve Türkiye. *Birgün Pazar*. <https://www.birgun.net/haber-detay/neoliberalizm-ahabap-cavus-kapitalizmi-ve-turkiye-229835.html> adresinden erişildi.
- Bayhan, B. (2013, 13 Aralık). Hafıza mekânları. 8 Ocak 2019 tarihinde <http://www.arkitera.com/haber/18781/hafiza-mekanlari> adresinden erişildi.
- Bourdieu, P. (2015). *Dünyanın Sefaleti*. (A. Sümer, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık. (Özgün eserin yayın tarihi 1993).
- Bozçalı, V. F., Aydın, S., Özden, C. (Söyleşenler) ve Wacquant, L. (Söyleşilen). (2007). Loic Wacquant ile söyleşi: Bourdieu ile devleti düşünmek. (A. Şaşmaz, Çev.). *Birikim*, 219. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/6076/loic-wacquant-ile-soylesi-bourdieu-ile-devleti-dusunmek#.XDRI9FwzaUk> adresinden erişildi.
- Erdoğan, E. (2018). *Türkiye’de kutuplaşmanın boyutları araştırması* [PowerPoint sunusu]. 8 Ocak 2019 tarihinde <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/02/05/bilgi-goc-merkezi-kutuplasmanin-boyutlari-2017-sunum.pdf> adresinden erişildi.
- Frégosi, V. ve Gonzalez, A. M. (Yapımcılar) ve Carles, P. (Yönetmen). (2001). *La sociologie est un sport de combat* [Sinema Filmi]. Fransa: C.P. Productions, V.F. Films Productions.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler Series B-Human Geography*, 71(1), 3-17. doi: 10.2307/490503
- Kılıç, L. ve Kaya, İ. (2018, 1 Aralık). ‘Kaymağı Hükümet Yiyor’. *Cumhuriyet*. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1156757/_Kaymagi_hukumet_yiyor_.html adresinden erişildi.
- NYT: Varlıklı ve Yetenekli Türkler Sürüler Halinde Ülkeyi Terk Ediyor. (2019, 3 Ocak). *Cumhuriyet*. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/1189492/NYT__Varlikli_ve_yetenekli_Turkler_suruler_halinde_ulkeyi_terk_ediyor.html adresinden erişildi.
- Savage, M. (2012). The Lost Urban Sociology of Pierre Bourdieu. G. Bridge ve S. Watson (Der.), *The New Blackwell Companion to the City* içinde (ss. 511-520). West Sussex, İngiltere: Wiley-Blackwell.
- Slater, T. (2006). The Eviction of Critical Perspectives from Gentrification Research. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(4), 737-757. doi: 10.1111/j.1468-2427.2006.00689.x
- Şahin, U. (2017, 12 Kasım). AKM Elitlerin Değil, Halkındı! *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber-detay/akm-elitlerin-degil-halkindi-189770.html> adresinden erişildi.
- Şahin, U. (2019, 13 Ocak). Türkiye’deki Yardımlarda Politik İstismar Söz Konusu. *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber-detay/turkiyedeki-yardimlarda-politik-istismar-soz-konusu.html> adresinden erişildi.

- T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2016). *Yatırım projeleri listesi*. 14 Ocak 2019 tarihinde <http://www.sgb.adalet.gov.tr/ekler/butce/2016-yili-yatirim-toplulastirilmis-projeler-detay-listesi.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2017). *Yatırım projeleri listesi*. 14 Ocak 2019 tarihinde <http://www.sgb.adalet.gov.tr/ekler/butce/2017-yili-yatirim-toplulastirilmis-projelerin-detay-tablosu-tumu.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2018a). *2017 yılı bakanlık faaliyet raporu*. 14 Ocak 2019 tarihinde <https://www.adalet.gov.tr/Bakanlik/FaaliyetRaporu/pdf/rapor2017.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2018b). *Yatırım projeleri listesi*. 14 Ocak 2019 tarihinde <http://www.sgb.adalet.gov.tr/ekler/butce/2018-yili-yatirim-toplulastirilmis-projelerin-detay-tablosu-tumu.pdf> adresinden erişildi.
- Toker, Ç. (2017, 20 Eylül). Cezaevi yaptırmak kolaylaşırken. *Cumhuriyet*. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/827394/Cezaevi_yaptirmak_kolaylasirken.html adresinden erişildi.
- TÜİK. (2017). *Hükümlü ve tutuklu sayısı, 1998-2017*. 14 Ocak 2019 tarihinde <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2018). *Uluslararası göç istatistikleri, 2017* (Sayı: 30607). 14 Ocak 2019 tarihinde <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30607> adresinden erişildi.
- Wacquant, L. (2004). Following Pierre Bourdieu into The Field. *Ethnography*, 5(4), 387-414. doi: 10.1177/1466138104052259
- Wacquant, L. (2008). Relocation Gentrification: The Working Class, Science and the State in Recent Urban Research. *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(1), 198-205. doi: 10.1111/j.1468-2427.2008.00774.x
- Wacquant, L. (2014). Marginality, Ethnicity and Penalty in the Neo-liberal City: An Analytic Cartography. *Ethnic and Racial Studies*, 37(10), 1687-1711. doi: 10.1080/01419870.2014.931991
- Wacquant, L. (2015). *Kent paryaları: İleri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi* (2. bs.). (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (Özgün eserin yayın tarihi 2008).
- Wacquant, L. ve Akçaoğlu, A. (2017). Practice and Symbolic Power in Bourdieu: The View from Berkeley. *Journal of Classical Sociology*, 17(1), 55-69. doi: 10.1177/1468795X16682145
- Wacquant, L. (2018a). Bourdieu comes to town: Pertinence, principles, applications. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(1), 90-105. doi: 10.1111/1468-2427.12535
- Wacquant, L. (2018b, Mayıs). Bio. 5 Ocak 2019 tarihinde <https://loicwacquant.org/background/> adresinden erişildi.

Yıldızoğlu, E. (2018, 6 Ağustos). AKP ve Türkiye kapitalizmi. *Cumhuriyet*.
http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/1047092/AKP_ve_Turkiye_kapitalizmi.html adresinden erişildi.

Meriç Kırmızı 2017 Mart'ında Osaka Üniversitesi İnsan Bilimleri Fakültesi'nden doktora derecesini alıp, Osaka Kent Üniversitesi Kent Araştırmaları Merkezi'ndeki araştırma çalışmalarını bitirdi. 2012 Nisan'ında MEXT Araştırma Bursu ile Japonya'ya gitmeden önce Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden yüksek lisans derecesini aldı. 2018 Ocak ayından beri Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak ders vermekte ve kent sosyolojisi alanında araştırmalarını sürdürmektedir.

Meriç Kırmızı received her PhD degree in Human Sciences in the Graduate School of Human Sciences of Osaka University, and finished with her tasks as a research fellow at Urban Research Plaza in Osaka City University in March 2017. Before she arrived in Japan as a MEXT Research Student in April 2012, she received an M.S. degree in sociology from the Faculty of Arts and Sciences of Middle East Technical University. She has been teaching and doing research in the field of urban sociology as an assistant professor in sociology at the Faculty of Science and Letters of Ondokuz Mayıs University since January 2018.

E-mail: merickirmizi@gmail.com

Türkiye`de Neoliberal Devletin İnşa ve Muhafazasında Çanakkale Savaşı Söyleminin Rolü Üzerine Bir Tartışma

*

Elif Gezgin

Lund Üniversitesi / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Öz

Bu metinde Çanakkale Savaşı'yla ilgili tarihsel anlatıdaki değişim ve yoğunlaşma, konunun Türkiye'de neoliberal devletin inşa ediliş süreciyle olan ilişkisi çerçevesinde incelenmektedir. Konuyla ilgili tartışma Wacquant'ın sentor devlet (centaur state) kavramsallaştırması üzerinden yürütülmekte ve Çanakkale Savaşı vurgusunun günümüz Türkiye'sinin neoliberal ihtiyaçlarına nasıl hizmet ediyor olabileceği sorgulanmaktadır. Bu arka plan çerçevesinde metinde güncel Çanakkale Savaşı anlatısının; Batı karşıtı ideolojileri destekleme, düşman yaratma ve hakim rejime destek toplayıcı bir araç olarak kullanılma işlemleri ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, söz konusu eğilimin, savaşın yer aldığı kente, yani Çanakkale'ye olan toplumsal ve mekânsal etkilerine değinilmiştir. Çalışmada, Wacquant'ın kapatma (incarceration) vurgusundan hareketle, 'ideolojik kapatma' olarak adlandırabileceğimiz bir kontrol biçiminden daha söz edebileceğimiz öne sürülmekte ve Türkiye örneği üzerinden ele alınan bu tür bir ideolojik kapatmanın, tarihsel referansların ele alınma ve kitlelere yansıtılma biçimiyle olan olası ilişkisine dikkat çekilmektedir. Metnin genel amacı, tarihin kitlelere yansıtılışı ile iktidar ilişkileri arasındaki etkileşimleri yerel bir örnek üzerinden ve neoliberalizm tartışmaları çerçevesinde sorgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Wacquant, sentor devlet (centaur state), ideolojik kapatma, Çanakkale, Çanakkale Savaşı.

A Discussion on the Role of the Gallipoli War Narrative in Constructing and Protecting the Neoliberal Government in Turkey

*

Elif Gezgin

Lund University / Çanakkale Onsekiz Mart University

Abstract

In this paper, I examine why the Gallipoli War narrative has become increasingly important over the last two decades, and how this visible tendency is related to the construction and protection of the neoliberal government in Turkey. I frame the discussion by utilizing Loïc Wacquant's concept of the 'centaur state' and focus on how Gallipoli narratives meet the requirements of the neoliberal order in contemporary Turkey. Besides, I discuss the issue within the framework of its effect on the territory where the war took place; namely, Çanakkale. In this way, I seek to answer my research question by studying a local case and drawing on the scholarship on neoliberalism, as well as interrogating the relationship between the power relations and the way history is passed down from one generation to the next and from the state to the public. I argue that in the Turkish case, there is an 'ideological incarceration', in addition to incarceration, which helps the centaur state to obtain and protect its legitimacy. Thus, the Gallipoli War narrative acts as a significant historical reference to enable this current ideological incarceration of Turkish society, specifically by: i) supporting anti-Western ideologies; ii) creating enemies; and iii) providing political support for the dominant regime.

Key words: Neoliberalism, Wacquant, centaur state, ideological incarceration, Çanakkale, Gallipoli War.

Giriş

*“Grev denilen olayı ortadan kaldırdık”
30 Aralık 2018, Recep Tayyip Erdoğan¹*

2019 yılındayız. Katı olan her şeyin buharlaştığı bir dünyanın çok daha ötesindeyiz. Gözümüzün önünde ne olup bittiğini dahi görmekte zorlandığımız bir bulanıklık içerisinde, ardı arkası kesilmez dönüşümlerin takibinin neredeyse imkansızlaştığı bir çağa tanıklık ediyoruz. Dün kutsal addedilenin bugün ayaklar altına alınabildiği, bugünün değerlerinin ise aynı anda pek çok şey ifade edebildiği, yarını belirsiz ve son derece huzursuz bir çağ bu. Sosyal bilimlerin alanı da bu karmaşadan payını alıyor mutlaka. Pek çok şeyin aynı anda doğru kabul edilebildiği böylesi bir alanda, geçmişten aşına olduğumuz belirlilik hissine kavuşmak için çabalamanın anlamı da bir başka sorgulama konusuna dönüşmüş durumda.

Neoliberalizm, sosyal bilimlerin alanındaki temel tartışmalarda söz konusu karmaşanın hissedildiği uğrak kavramlardan biri. Neoliberalizmi bir türlü dikiş tutmayan kapitalist sistemin, kendini sermaye lehine yeniden düzenleme çabasının bir ürünü olarak değerlendirebiliriz. Gamble’ın ifadesiyle, global arenanın son kırk yılına yansıyan en önemli eğilimlerden biri “ekonomik liberalizmin hem bir politik ekonomi formu hem de bir politik ideoloji olarak yeniden kurgulanışı” olmuştur. “Sermayenin bir kez daha zaferini ilan edişiyle” şekillenen fikir ve politikaların toplamına ise kısaca neoliberalizm diyoruz (2006, s.20).

Neoliberalizm, bir yanıyla yaşamımıza muhakkak derinden nüfuz eden, ancak bunun nasıl ve neden gerçekleştiği konusunda disiplinler arası muhtelif tartışmaların sürdüğü bir çalışma alanı. Kavramın yukarıda sözü edilen güncel karmaşa halinin pek çok boyutuna aynı anda açıklama getirme amacıyla işe koşulması, bu alanda pek çok eleştirel yorumun gündeme gelmesine neden olmakta.² Yine de neoliberalizm, günümüz karmaşık düzenine, bu düzen üzerinde sahne alan iktidar ilişkilerine ve bu ilişkilerin gündelik yaşam üzerindeki etkilerine dair bir kaç söz söylemek isteyenlerin kaçınılmaz uğrak noktalarından biri. Bu öğeler arasında-

¹http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1186248/Erdogan_Grev_denilen_olayi_ortadan_kaldirdik.html (30 Aralık 2018)

² Kavramın analitik gücünü tartışın ve konuyu Türkiye bağlamını da gözeterek ele alan bir analiz için bkz. Yazıcı, 2013.

ki geçişliliğe ve her birinin ötekini karşılıklı olarak etkileyebilme haline yönelik tartışmalar ise neoliberalizme dikotomik bir bakış açısından arınarak yaklaşma gerekliliğinin, yani ilişkisel bir bakış açısına olan ihtiyacın altını çizmekte. Bu noktada neoliberalizmi, ‘neoliberalleşme’ olarak tanımlama eğilimi de aynı ihtiyacın bir ürünü olarak yorumlanabilir. Neoliberalleşme kavramını ön plana çıkaran eleştirel literatür, kavramı verili bir açıklama aracı olarak kullanmak yerine, neoliberalleşme sürecinin kendisini araştırmanın önemine işaret etmekte. Yazıcı’nın ifade ettiği gibi, burada vurgulanmak istenen şey “neoliberalleşmenin her zaman belli tarihsel-coğrafi bağlamlarda, spesifik sosyal-kültürel formasyonlar ve farklı siyasi öncelikler ve projeler ile etkileşim ve kesişim içinde, belli toplumsal aktörler tarafından üretilen bir siyasi proje olarak ele alınmasının gerekliliği” dir (2013, s.11).

Kavramın yaygın olarak bilinen temel boyutu; ekonomik sistemdeki ve emek piyasasındaki dönüşüm nedeniyle Keynesçi refah devleti modelinden neoliberal devlete geçişe karşılık gelmekte. Peki, farklı siyasal ya da kültürel dinamikler ile etkileşim içerisinde cereyan eden neoliberalleşme ile etki alanı arasında tek taraflı bir ilişki mi söz konusudur, yoksa süreç karşılıklı bir etkileşime mi dayalıdır? Ya da global arenada piyasanın ön plana çıkarıldığı ve devletin geri plana çekildiği bir tablodan bahsetmek gerçekten de mümkün müdür? Bu noktada neoliberalizmin (ya da neoliberalleşmenin) “genel/afaki tanımlarının ötesine” geçmenin ve kavramın “toplumsallaşma mekanizmalarını” ele almanın (Bora, 2007) önem taşıdığı görülüyor.

Tolstoy, “mutlu aileler birbirine benzer, her mutsuz ailenin ise kendine özgü bir mutsuzluğu vardır” der (1922, s.1). Denetimsizleştikçe, bireyleri aynılaştırıcı ve yatıştırıcı gücünü kaybeden bir emek piyasasının sonuçları göz önüne alındığında, bugün birbirine benzeyen mutlu toplumlardan ziyade; ortak noktanın bir tür kriz hali içerisinde olma durumu olduğu, ancak her bir toplumun farklılık gösteren sıkıntılarla boğuştuğu bir küresel konjonktür söz konusu. Sürecin tarihsel arka planına bakıldığında, 1970’lere dek, en azından sanayi toplumlarında, sosyal devlet anlayışının yarattığı iklimin topluma; iş güvencesi, belirli bir hukuki düzen çerçevesinde yaşamının yarattığı güvenlik hissi, birbiriyle benzerlik arz eden yakın çevre üyelerinden oluşan sosyal ortam ya da ücretsiz eğitim/sağlık gibi olanaklar sağlayarak, bugüne kıyasla çok daha ideal/kestirilebilir bir ortam sunduğu söylenebilir. Bugün ise belirsizlik ve dağılımlığın gündelikleştiği bir sosyo-ekonomik zemin söz konusu.

Bu noktada neoliberalleşmenin bağlamsal düzeyde, yani yerelde nelere yol açtığını incelemek önem taşıyor. Neoliberal dönüşümün etkisi, bugün global düzeyde yıkım yaratsa da, daha fazla sermaye gücüne sahip olan ülkelerin bu sarsıcı uygulamalardan görece azade kaldığını -ya da sürecin şiddetini daha az hissettiğini- hala söyleyebiliriz. Gamble'ın İngiltere örneğini ele alırken dikkat çektiği gibi, sermaye gücüne sahip bu gibi ülkeler, yıkıcı neoliberal uygulamaları “kendi sınırları içerisinde yürürlüğe koymaktansa, çevrelerindeki ‘başarısız devletlere’ dayatmayı daha kolay/elverişli bulurlar” (Gamble, 2006, s.27). Üstelik, bu gibi ülkelerin üretimlerini kıyı (offshore) sistemine kaydırmaları ve finansallaşma sürecinin toplumları tüketim ve kredi kullanımı odaklı bir gündelik yaşama sürüklemesi, en çok da bu ‘başarısız’ devletleri etkilemekte.

Ben bu noktada, söz konusu çevre devletlerden biri olan Türkiye örneğine odaklanacağım. Sistemin ortak çıkarlarından kaynaklanan bazı benzer örüntülere rağmen, bu süreçte ele alınan her bir coğrafyanın kendi sosyo-ekonomik dinamiklerinin ve direniş/adaptasyon biçimlerinin dünyanın her köşesinde farklı ‘mutsuzluklar’ yaratmış olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla Türkiye’yi, kendi bağlamında, yani kendine özgü mutsuzluğu içerisinde ele almak gerektiğini düşünüyorum. Bu nedenle, sürecin Türkiye’de nasıl şekillenmekte olduğunu ve ülkenin son 40 yılına damgasını vuran gelişmelerin neoliberalleşme süreçleriyle olan ilişkisini/iç içeliğini anlamak önem taşıyor.

Türkiye’de Neoliberalleşme

Türkiye’nin neoliberalleşme süreci, 80’li yıllar itibariyle ele alınmakta. 24 Ocak kararları olarak bilinen ve IMF güdümünde uygulamaya konan sürecin devamında -farklı ülkelerdeki emsallerine benzer şekilde kanlı bir darbeyi takiben- demokratik bir sistem içerisinde kabul görmesi mümkün olmayan uygulamaların sisteme dayatılmaya başlandığı bir süreçle karşılaşıyoruz. Darbe, “getirdiği yeni anayasal ve yasal düzenle birlikte yarattığı güçlü cumhurbaşkanı, yüzde on barajı, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi ve ikili bürokrasi eliyle, yürütmeyi yasama karşısında güçlendirmiştir” (Haspolat, 2016, s.404). Böylece yürürlüğe konması mümkün hale gelen temel dönüşümlerden / uygulamalardan bazıları; faiz kontrollerinin kaldırılması, döviz ticaretinin serbestleştirilmesi, 1989 yılı itibariyle sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ve 1996 yılı itibariyle AB ile

Gümrük Birliği anlaşmasıyla dış ticaretin serbest hale getirilmesi olarak sıralanabilir (Arın, 2007). Genel olarak bu dönem, çeşitli gerekçelerle “sermaye lehine ve emek aleyhine düzenlemelerin” meşruiyet kazanmasına yönelik büyük bir çabanın hâkim olduğu bir sürece işaret etmekte (Bedirhanoğlu ve Yalman, 2009, s.247). 2000’li yıllarda -2001 krizini takiben- Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidara gelişi ise “Türk siyasetinde Özal ile başlayan sürecin, neoliberal dönüşümün, 1990’lardaki aksamalardan sonra, tamamlanması” olarak kabul edilir (Uzgel, 2006, s.7). Bu süreçte Türkiye, “1980’de başlayan radikal piyasa odaklı reform stratejilerini ve Washington uzlaşmasının felsefesini takip etmeyi sürdürdü”³ (Herr ve Sonat, 2014, s.35). Bununla birlikte bu dönem, devletin yeniden yapılandırılmasının hız kazandığı, dolayısıyla neoliberal reformların çok daha hızlı ve sistemli bir biçimde uygulanmaya başladığı bir dönem oldu. Bu nedenle 2000’li yıllar, “kamu-özel dengesinin ikincisi lehine bozulduğu, borçların ancak ülkeye düzenli sıcak para çekilebilmesi ve finansal yatırımlar için kâr istikrarının sağlanabilmesiyle döndürülebildiği, dolayısıyla devlet, sermaye ve emek açısından ‘istikrar’ın tanımının giderek ortaklaştığı” bir süreç olarak karşımıza çıkmakta (Bedirhanoğlu, Çelik ve Mihci, 2017, s.14). Bu süreç, 82 Anayasası sonrası başlayan gücü tek elde toplama çabasının belirginleştiği ve bugün başkanlık sistemiyle birlikte zirveye ulaşan neoliberal -ve kaçınılmaz biçimde otoriter- bir dönüşümü ifade ediyor.

2010’lardan bu yana küresel politikalara paralel bir biçimde Türkiye’nin de finansallaşmanın yoğun etkisi altına girdiğini görüyoruz. Bu süreçte “tüketici kredilerindeki ve kredi kartı borçlarındaki artışın” çarpıcı bir düzeyde olduğunu ve “bu iki kalemdeki borçların toplamının GSYH’ye oranının 2002’de yüzde 1,8’den 2012’de yüzde 17,3’e fırladığını” görüyoruz (Güngen, 2007, s.29). Neoliberalizm “ücretler yükseltilmeden herkesin tüketici yaşam tarzını benimseyebileceği” kurgusuna dayandığından (Mason, 2016, s.49), bu süreç Türkiye’de de kendisini sıra dışı bir biçimde ortaya koyuyor: Tüketim olanaklarının fazlalaşması ve kredi imkânlarında ciddi bir artış. Böylece karşımıza çıkan bu ilginç ve bir o

³ Gelişme sürecinde devletin rolünün önemini tanıma konusunda belirgin girişimlerle anılan ve Post-Washington uzlaşması olarak adlandırılan tartışmalar da bu süreci ele alırken önem taşımaktadır. Konuyla ilgili daha detaylı bir analiz için bkz. Ziya Öniş, Fikret Şenses (2005) Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus. *Development and Change* 36(2):263–290.

kadar da ironik sahnede; yani emek karşıtı uygulamaların sürdüğü, ücretlerde herhangi bir gelişmeden söz etmenin mümkün olmadığı ve gelir eşitsizliğinin çığ gibi büyüdüğü bir Türkiye’de, korkunç bir kredi patlaması ve inanılmaz bir tüketim kültürü topluma hâkim olmuş durumda. Teknolojinin de gelişimiyle birleşerek her kesime ve bütçeye uygun hale gelen ürün hatları, topluma pompalanan tüketim çılgınlığını besledi ve bu ürünlere erişmenin yolu olarak kredi satışları ön plana çıkarıldı. Son 25 yılda neoliberalizm, bir yanıyla “dünyanın bugüne dek görmüş olduğu en geniş gelişim patlamasını” tetiklerken, diğer yandan “eşitsizliği 100 yıl öncekine yakın bir duruma yeniden getirdi [...]” (Mason, 2016, s.14).

Bu süreçte devletin, piyasaların mevcut gelişimine uyumlu bir yörengede hareket ettiğini görüyoruz. “Finansal sermayenin öncelikli projelerine uygun bir hat izleyerek” gelişen devlet uygulamaları; “finansal sektörün kayıplarının toplumsallaştırılması, neoliberal siyasal iktisadi politikaların alternatifsiz olarak savunusu, uluslararası siyasal iktisadi gündemlerin aktarımı ve uluslararası ‘en iyi uygulamalar’ın kısmen değiştirilerek uyarlanması, temel önem taşıyan konularda siyaset yapımı-geliştirme ve uygulamanın toplumun geniş kesimlerinin katılımı ve bilgilendirilmesinden sakınılarak yapılması vb.” olarak sıralanabilir (Güngen, 2017, s.40). Bugün yaşanan global kriz hali ise başlangıçta oldukça parlak gelişmelere işaret eden ve toplumda bir ‘bolluk’ algısı yaratan neoliberalleşme sürecinin, sistemde istenen sonuçları daha fazla sürdüremediğine işaret etmekte. Yaşanan ekonomik kriz, son yılların ısrarlı tüketim teşviklerinin yarattığı ‘gelişme’ ya da ‘büyüme’ illüzyonunu ortadan kaldıracak düzeyde. Peki, bu süreçte günümüz Türkiye’sinde güvencesiz koşulların ve tüketim/borç tuzağının pençesinde var olmaya çalışan ‘borçlu birey’in akıbeti nedir? Durumun yarattığı korkunç yaşam ve çalışma koşullarında var olmayı ve emek vermeyi sürdürmesi için alt sınıfların rızası nasıl kazanılır? Ve bu metin açısından daha da önemlisi; söz konusu koşullarda yaşamını sürdürme gayretindeki bireylerden oluşan bir toplumun idaresi nasıl sürdürülebilir? Kriz sürecinde, “toplumsal üretim ilişkilerindeki konumu nedeniyle değil, harcama ve yatırım kararlarının sonucu olarak borçlu gösterilen” bireyin bu konumu şüphesiz ki “piyasa şiddetine tepkinin yoğunlaşmasının zeminini hazırlamaktadır” (Güngen, 2017, s.41). Düşük gelir grubunda yer alan kesimleri, tüketimle ve düşük faizli kredilerle buluşturarak beslenen sistemin, artık bunu sürdüremediği bir çözülme noktasına gelmesi akıllara kaçınılmaz olarak sistemin kendisini boşluğa düşen bu kitle karşısında nasıl koruyacağına dair bu soruları getirmekte. Piyasa şiddetine

tepkinin yoğunlaşma riski gözetildiğinde, bu sorulara doğru yanıtlar bulabilmenin sermaye için elzem olduğunu iddia edebiliriz. Bu noktada otorite kavramının ne denli büyük bir önem taşıyacağını ise peşinen tahmin etmek mümkün.

Sosyolog Loic Wacquant, neoliberalleşme ile otoriterleşme arasındaki ilişkiyi ele alışıyla bu alandaki tartışmalara önemli bir katkı sağlıyor. Düşünürün, birazdan ele alacağımız, neoliberal devlet inşası üzerine yazdıklarına paralel biçimde; Türkiye’de de neoliberalleşme sürecinin hız kazandığı 2000’li yıllar itibarıyla, devletin görünürlüğünde ve otoritesinde hatırı sayılır bir yükselişe tanık olduk. Bu nedenle bu metinde konuyu Wacquant’ın neoliberal devlet kavramsallaştırmasından yola çıkarak, yine 2000’li yıllar itibarıyla gündeme taşınma sıklığı ciddi biçimde artan Çanakkale Savaşı örneği üzerinden irdelemeye çalışacağım. Amacım, Türkiye’de neoliberal otoriter devletin inşa sürecinde ve bu sürece yansıyan küresel krizin ve onun yarattığı acil rıza ihtiyacının yönetiminde Çanakkale Savaşı anlatısının ne gibi işlevselliklerinin olabileceğini sorgulamak. Aynı zamanda, son yıllarda bu tarihsel olaya eklenen yeni ideolojik vurguların kente nasıl yansıdığını ele alacağım. Bunun için önce Wacquant’ın neoliberalizm ve sentor devlet (centaur state) kavramını ele alışına kısaca değinelim.

Wacquant, Neoliberalizm ve Sentor Devlet

Wacquant neoliberalizmi ele alışında; ekonomi, devlet ve bürokrasi alanları arasındaki çetrefilli ilişkiyi ön plana çıkarışıyla, bu alandaki tartışmalara hak ettiği ilişkiselliği kazandıran önemli düşünürlerden. O neoliberalizmi, “piyasa, devlet ve vatandaşlık arasındaki ilişkiyi, yukarıdan aşağıya doğru olacak şekilde yeniden oluşturmayı amaçlayan ulusötesi siyasal bir proje” olarak tanımlar (Wacquant, 2010, s.213). Wacquant için neoliberalizm, devletin piyasa koşullarına uygun bir biçimde idare edilmesi anlamı taşır. Bu da “devletin, piyasanın ve vatandaşlığın eklenmesini içerir; ki bu, piyasanın vatandaş üzerindeki damgasını dayatması için devleti dizginleyen bir eklenmedir. Dolayısıyla bu üç alanın birden analitik çerçevemize dâhil edilmesi şarttır” (Wacquant, 2012, s.71). Bu analiziyle yaygın söylemin dışına çıkan düşünür, neoliberalleşmenin devletin küçülmesinden ziyade yeniden şekillenmesine neden olduğunu ortaya koyar

(Wacquant, 2012).⁴ Yani burada, güçlenen piyasa karşısında geri çekilen bir devlet değil, piyasa ile eklemlenerek “metalaşmayı teşvik eden, piyasayı destekleyen” güçlü bir devlet biçimi söz konusudur (Wacquant ve Akçaoğlu, 2014, s.68).

Güç ve zenginliğin derişiminin pekişmesine ve devlet gücü ile piyasa arasındaki ilişkiye odaklanan bu yaklaşım, bu metinde önemli bir yer tutmakta. Önceki yüzyılda, piyasa ile olan ilişkisinin kriz durumlarında gereken müdahalelerde bulunmayla sınırlı olduğu büyük oranda kabul edilen refah devleti modelinin, yerini piyasa ve metalaşma süreçleri ile alenen iç içe olan ve gücünü büyük oranda piyasanın selameti için kullanan ve pekiştiren yeni bir devlet yapılanmasına bıraktığı görülüyor. Bunun devamında ise Wacquant’ın sentor devlet olarak tabir ettiği yapı ortaya çıkıyor (Wacquant, 2010, s.217). Yunan mitolojisinde yarı insan yarı at görünümündeki bir yaratığa karşılık gelen sentor terimi, Wacquant’ın devlet kavramlaştırmasında birbirine karşıt iki özelliği bulunan bir yapı olarak tanımlanır. Neoliberal devlet kavramına karşılık gelen sentor devletin işleyişi, “tepedekiler ve aşağıdakiler için farklılık gösterir. O tepede liberal, aşağıda ise cezalandırıcıdır” (2014, s.1690). Yani, “yukarıda, ekonomik ve kültürel sermaye sahiplerinin kaynaklarını arttırmak ve yaşam olanaklarını genişletmek üzere hareket eden, motive edici ve ‘özgürleştirici’” bir yüze sahip olan bu devlet modeli; “aşağıda; konu derinleşen eşitsizlik ve yayılan iş güvencesizliği ve etnik kaygı yüzünden istikrarsızlaştırılmış toplulukları yönetmeye gelince, [...] cezalandırıcı ve sınırlayıcıdır” (Wacquant, 2012, s.74). Bu tür bir devlet yapılanması, iş güvencesi ve sosyal hakların ortadan kaldırılmasının yarattığı kargaşayı ve bu sorunlardan kaynaklanan toplumsal sorunları normalleştirici bir işleve sahiptir. Yani “neoliberal zamanlarda devlet konu dışı bırakılmak yerine, neoliberal toplumsal düzeni şekillendirmekte aktif bir rol sahibi olmuştur” (Woolford ve Nelund, 2013, s.298).

Sentor devlette ‘yoksulluğun cezalandırılışı’ süreci, “vatandaşlığı sınıf hatları boyunca parçalara böler, yurttaşlığa dair güveni temelinden yıkar ve cumhuriyet ilkelerinin yozlaştırılması sürecini keser. Nihayetinde kurulan yeni sosyal güvencesizlik devleti, neoliberalizmin temeldeki demokra-

⁴ David Harvey, devlet gücünün azalmadığı fakat global neoliberalizm süreci ile devletin yeniden düzenlendiği yönündeki çalışmaları ile bilinen bir diğer önemli düşünürdür. Daha detaylı bilgi için bkz. David Harvey (2007) A Brief History of Neoliberalism. Oxford: Oxford University Press.

siyi aşındırıcı etkisini ortaya çıkarır” (Wacquant, 2010, s.218). Her koyunun kendi bacağından asılacağı bu nizamda, kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkacak olan kaos gözetilerek, bunu dizginlemeye uygun yeni bir ideal vatandaş tipi yaratılması önem kazanır. “Neoliberalizmin yarattığı yoksulluk ve yoksunluktan muzdarip alt-sınıfların sisteme içerilmesi ya da düzene karşı tehdit olmalarının önlenmesi adına devlet yeni mekanizmalar yaratmakta; hatta bunun da ötesinde yeni bir toplum mühendisliğine soyunmaktadır” (Bedirhanoglu, Dölek ve Hülagü, 2016, s.17). Bu noktada Wacquant’ın iddiası; oluşan bu yeni düzen içerisinde devletin birey üzerindeki koruyucu rolünün yerini disipline edici, otoriter ve cezalandırıcı bir role bıraktığıdır. Bu anlamda küçülen ya da geri planda bırakılan bir devlet değil, gücünü arttıran, ancak bu gücü belirli bir kesim üzerinde ve sermaye çıkarlarını gözeterek kullanan bir devlet söz konusudur. Bu aynı zamanda manipülatif bir devlet olmayı da gerektirecektir çünkü bu yeni yapılanmanın bekası, vatandaşlarına maruz kaldıkları güvensiz ve eşitsiz koşulları kabul ettirmesine bağlıdır. Wacquant’ın ifade ettiği gibi:

Devlet toplumsal ve ekonomik bir güvence sağlamadığı koşullarda otoritesini yeniden sağlamlaştırmak zorundadır. Bu yeni koşullarda siyasi elitler meşruiyet açığı sıkıntısı çekiyor. Sermayenin hükümranlığını ilan ettiği koşullarda devlet iktidarını nasıl sahneler? Bütçenizi AB belirlerken, ekonomik sermaye akışı sizi gereksiz kılarlarken, vatandaşlarınıza iktidarda olduğunuzu nasıl anlatabilirsiniz? Devlet iktidar kapasitesini yeniden canlandırmak için ceza devletini etkin hale getirir (Wacquant ve Akçaoğlu, 2014, s.69).

Wacquant ceza kavramını bu şekilde öne çıkarırken; sistemin yarattığı toplumsal yıkımın sonuçlarının, yine bu koşulların mağdurlarına yönelerek onları mevcut alanlarına hapseden otoriter bir ideolojiye işaret etmekte. Bu minvalde Türkiye’de de, Wacquant’ın saptamasına paralel şekilde ve Bedirhanoglu’nun da ifade ettiği üzere; “başta emek olmak üzere, neoliberal politikaların kaybeden kesimleri üzerinde kurulan tahakküm biçimlerini koruyup yeniden üretilebilecek güçte bir devlet yapısı” oluşturulmaya çalışılmaktadır (2009, s.48). Daha önce değinildiği gibi, Türkiye’de neoliberalleşme sürecinde çalışma hayatına ve o güne dek kazanılmış haklara geri döndürülmesi güç düzeyde zarar veren uygulamaların, uluslararası rekabet gücü kazanma gerekçesiyle ücretleri ve diğer hak edişleri baskı altında tuttuğunu görüyoruz. AKP yönetimiyle birlikte “güvensiz istihdam koşulları, ataerkil ve İslamcı çalışma ilişkileri yoluyla, örgütsel sınıf kapasitesini yasaklayıcı etkisiyle desteklenmiş” olsa da

(Gürcan ve Mete, 2017, s.87), zaman içerisinde bu müdahalelerin yetersiz kalması, dolayısıyla devletin tüm alanlarda, bir bütün olarak ve hatta kendi yapısını da dönüşüme uğratabilecek düzeyde otoriterleşmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Türkiye tarihine baktığımızda, özellikle 1982 Anayasası'yla belirginleşen bir otoriter devlet yapısının halihazırda söz konusu olduğunu görüyoruz. Ancak, son döneme dek, parlamenter bir rejimin (koşulları tartışılrsa da) ülkedeki varlığı, süreci bugünkü koşullardan ayırıcı nitelikte. Dolayısıyla Türkiye'yi rejim değişikliğine doğru götüren son yirmi yıllık süreçte neoliberalleşmenin devlet yapısında bugün yarattığı etki, mevcut tarihsel otoriter altyapının sınırlarını aşmakta, onu hem daha görünür kılan, hem de sermaye lehine motivasyonlarının yoğunlaştığı ve belirginleştiği bir yapıyla tezahür etmekte. Burada mesele kimin iktidarda olacağı ya da hangi ideolojik görüşe asla zeval gelmeyeceği gibi kaygıların ötesine geçip, kimin sermayeyi koruyacağı ve dolayısıyla ideolojisi ne olursa olsun, hangi yapının mevcut piyasaların ülke içindeki bekasını sürdürüp pekiştirebileceği sorusuna dönüşüyor. Böylece zemin kayganlaşırken, geçmiş otoriter eğilimlerin görece tutarlılığı yerini her an yeniden pozisyon alınmasını gerektiren bir dönüşümler silsilesine ayak uydurabilme becerisine bırakıyor.⁵

Böylesi kaygan bir zeminin toplumda yarattığı kafa karışıklığı ise mevcut otoriteye idrak edilemezlik -ve böylece sorgulanamazlık- gibi avantajlar kazandırıyor. Süreci takip edebilecek ve kendi konum ve koşullarının kontrolünü sağlayabilecek bir vatandaşlıktan söz etmek ise imkansızlaşıyor. Bu süreçte neoliberal dönemin tipik bir özelliği olarak "polis, cezaevleri, hapishaneler gibi cezalandırma mekanizmalarının devletin merkezi bileşenleri haline geldiğini görüyoruz" (Wacquant, 2009, s.304). Aynı süreçte, yasanın dönüşümü ve gücün yürütme alanında toplanması ise hâlihazırda bu eğilimi sağlam temellere dönüştüren gelişmeler arasında. Yasal süreçler yoluyla ya da sermaye sahiplerinin gücüne dayalı diğer yaptırım türleri ile otorite kurma, korkutma ve yıldırma Türkiye'de karşılaşılan sıklığı her geçen gün daha da artan baskı mekanizmaları halini almış durumda. Bilhassa yargı alanının son yılların önemli dönüşümlerine sahne olduğunu görüyoruz. Bu alana özellikle, devletin cezalandırıcı, güç-

⁵ Popülizmle ilgili daha fazla bilgi için Türkiye örneğini de içeren güncel bir yayın örneği olarak bkz. Daniel Stockemer (Ed). Populism Around the World: A Comparative Perspective (2019). Cham: Springer.

lü yapısının olmazsa olmazlarından biri olarak yürütmenin güçlendirilmesi çabasının yarattığı gerilimler yansıyor. Aynı zamanda ‘Yeni Türkiye’ söylemiyle birleşen, devletin yeniden yapılandırılması sürecine dair belirsizlikler söz konusu. Başkanlığa geçişle birlikte kısmen netleşen ancak pek çok yönden belirsizliğini koruduğunu iddia edebileceğimiz bir tür ara rejimi andıran bu süreçte, otoriterleşme gündelik hayatın her alanına yayılarak, farklı tonlarda karşımıza çıkıyor. Neoliberalizm ve siyasal İslam bütünleşmesinin belirginleştiği bu dönemde, yeni Osmanlıcı söylemin zirve yapışı ise sürecin merkezi bir boyutu. Bununla birlikte bugünkü durumu tek bir eğilimle açıklamak yerine; bir kolaj gibi, koşullara göre farklı anlatı parçalarının devşirildiği dinamik bir süreç olarak değerlendirmek mümkün. Yani sistemin -muhafazakar ve yeni Osmanlıcı çizgide seyretmekle birlikte- çeşitli tarihsel referanslar ve bunlardan edinilen/dönüştürülen bilgi stokları yoluyla, sosyo-ekonomik koşullara uygun yeni anlatıların sahneye girip çıktığı hareketli bir var olma mücadelesi içerisinde olduğunu öne sürebiliriz.

Bu noktada yerele dönerek söylemek istediğim ise, son yıllarda Çanakkale üzerinde yaratılan özel vurgunun, neoliberalizm ve siyasal İslam bütünleşmesinde bugünün ihtiyaçlarına başarılı bir biçimde karşılık veren ideolojik bir temel sunuyor olabileceği. Yani Çanakkale Savaşı anlatısının, devletin bu yeni formuna kaynaklık eden kurucu bir referans olarak ele alınabileceğini öne sürüyorum. Bu minvalde yazının devamında, ‘Çanakkale ruhu’nun Türkiye’nin güncel siyasetinde bugün ne gibi işlevlere sahip olabileceğini tartışacağım.

Güncel Çanakkale Savaşı Anlatısının Neoliberal Düzen İnşasındaki Olası İşlevleri

*“Çanakkale başka... Çanakkale bizim ilham kaynağımız,
Çanakkale bizim istikamet kaynağımız”
18 Mart 2018, Recep Tayyip Erdoğan⁶*

Otorite inşa etmede ülke çoğunluğunu oluşturan kesimin kolektif duygularına hitap eden popülist söylemlerin önemli bir rolü bulunur. Türkiye bağlamında bu kesim şüphesiz ki muhafazakar kitledir. Muhafazakar

⁶ <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201803181032683283-erdogan-afrin-operasyonu/> (18 Mart 2018)

kitleye hitap edecek ideolojiyi şekillendirmede, en az güncel söylemler kadar tarihsel anlatılar da önem taşır. Bu bölümde bugünkü Çanakkale Savaşı anlatısının süreçteki olası işlevlerini; üç başlık altında tartışacağım. Birinci bölümde savaş anlatısının Batı karşıtı ideolojiyi destekleyen rolü, ikinci bölümde bu anlatının düşman yaratma işlevi ve son olarak ise hakim rejime destek toplayıcı bir propaganda aracı olarak kullanılmasına değineceğim.

Batı-Karşıtı İdeolojileri Besleme

İdeoloji; “bir umudu, bir istenci ya da özlemi” dile getirir (Hadjinicolaou,1998, s.15). Türkiye'nin güncel ideolojik konumlanışına baktığımızda, modernite ve Batı düşmanlığında hatırı sayılır düzeyde bir yükselişle karşılaşılıyor. Bunun ise son yılların popülist söylemlerinin etkisiyle daha da belirginleşen, eski ‘mutlu’ Osmanlı günlerine kavuşmaya yönelik bir istekle eklemlendiğini görüyoruz.

Türkiye’de Türklük ve Müslümanlık iç içe geçmiş kavramlar olmakla birlikte, bugünkü Yeni Osmanlıcı konjonktürde Türklük vurgusundaki Müslümanlığın çok daha yoğun bir biçimde yer aldığını görmekteyiz. Buna kaynaklık eden ümmet vurgusunun öne çıkışında ise Çanakkale Savaşı anlatısının önemli bir rolü bulunuyor. Toplumunu birleştirici tarihsel bir güç olarak Müslümanlığın, Ünlü’nün ifadesi ile ‘Müslümanlık sözleşmesi’nin (2018); yabancı (gayri-Müslim) düşmanlığıyla ve tehdit altında hissetme duygusuyla yoğrulmuş hınçlı bir tabana işaret ettiğini görüyoruz. Özellikle ulus devlet vurgusunun geri çekilmeye başladığı bir bağlamda bu kadim sözleşmenin daha fazla ön plana çıkması beklendik bir durum. Bu durum, Türkiye’de kitle kültürü üzerindeki etkisi gitgide belirginleşen öfke ve ‘ontolojik hınç’ meselelerine değinmeyi gerektiriyor. Tokdoğan Kartal’a göre “İslami muhafazakâr öznenin, hem seçkinler/halk ikiliğinde ezildiğini, bastırıldığını, hor görüldüğünü hisseden milletin, hem de kimliği bizatihi imparatorluğun kaybıyla açılan yaradan doğan Türk öznesinin duygusal serüvenine; Erdoğan’ın şahsında yakından baktığımızda, karşımıza çıkan hâkim halet-i ruhiye, apaçık biçimde ontolojikleşmiş bir hınç gibi görünür” (2018, s.129). Bir lider karizmasının gölgesinde cisimleşen bu tür bir çerçevede, AKP’nin izlediği popülist stratejinin bu tür bir hıncı yansıması olağan görünmekte.

Çanakkale destanının hiç olmadığı kadar yoğun bir biçimde Türkiye gündemine getirilmesinde; bir mazlumluk hikayesinin kitleleşmesi olarak da görebileceğimiz AKP tabanının bu tarife uyan yapısı bir etken olabilir.

Şüphesiz ki öfke, geçmişte müesses nizamın dışında birikirken bugün düzenin ta kendisi haline gelmiş bir yapının önemli tarihsel bileşenlerinden biridir. Batı karşıtı tutum ise bu anlamda söz konusu öfkenin başlıca hedeflerinden biri halini alır. Kısacası Batı karşıtı bir konumda yer almanın, Batı’yı bir öfke nesnesi olarak yeniden konumlandıran söylemle uyumlu ve dolayısıyla hakimiyeti (ve hükümetin bugün daha da fazla ihtiyaç duyduğu destek ve rızayı) sürdürmede işlevsel olabileceğini söyleyebiliriz.

Türkiye’nin son yıllarda geçirdiği dönüşüm ve bunun yarattığı gerilimlerin Türkiye ve Avrupa (ve ABD) arasındaki gerilimleri arttırdığı görülüyor. Bunda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin altın çağını yaşadığı 2000’li yılları takiben yaşanan olumsuz gelişmeler, ilerleyen yıllarda ise Arap Baharı sürecinin ortaya koyduğu yeni dinamikler ve devamında Türkiye’nin Orta Doğu politikasındaki dönüşümün etkili olduğunu görüyoruz. 2010 Anayasa Referandumu’nu takip eden süreçte; ‘komsularla sıfır sorun’ politikasının geride bırakılması, Türkiye’nin dış politikasına yansıyan, bölgede söz sahibi olma vurgusu gibi gelişmelerin, hem AKP’nin yeni Osmanlıcı ideolojik konumlanışını netleştirdiğini hem de genel olarak Batı ile olan ilişkileri daha gergin hale getirdiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte bu metinde, konunun iç siyasete nasıl yansıdığına ve iç siyasete hakim olan Batı karşıtı popülist eğilimdeki belirginleşmenin neoliberal devlet yapılanmasıyla ilişkisine odaklanılmakta. Dolayısıyla bu tartışma, Batı karşıtı politikaları, AKP’nin iç siyaset sınırları içerisindeki manevralarının bir parçası olarak (yani ülkenin dış siyasetinden ve dünya kapitalist sistemi içerisindeki ilişkilerinden ayrı) ve Çanakkale anlatısı ile olan ilişkisi çerçevesinde ele almakta.

Çanakkale Zaferi’nin bir yanıyla; Osmanlı’nın sonunu getiren ve 1. Dünya Savaşı’nı takiben Cumhuriyet’in kurulmasıyla sonuçlanan sürecin bir parçası olduğu düşünüldüğünde, Osmanlı sempatisini AKP yönetiminin bu zafer üzerindeki vurgusunun ardındaki motivasyonu anlamak zorlaşır. Hele ki Çanakkale Savaşı’nı Mustafa Kemal’in başarı öyküsü olarak tanıtan Cumhuriyet’in kuruluş dönemi resmi tarih anlatısına bakıldığında, bu durum daha da kafa karıştırıcıdır. “Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca Gelibolu anılarının izini sürmek; Gelibolu’nun anıldığı bağlamının muharip uluslardan herhangi birisi için uzak ara en karmaşık ve en zor bağlam olduğunu ortaya koymaktadır” (Macleod, 2015, s.155).

Bu savaş Türkiye’de, Kemalist ve İslamcı ideolojiler açısından farklı anlamlar ifade eder. Dolayısıyla İslamcılığın Kemalist ideolojiden daha baskın bir konumda yer aldığı bugünkü Türkiye’de, Çanakkale Savaşı’nın, ‘gerçek’ kahramanlarının kim olduğuna yönelik muhtelif tartışmaların gündeme gelmesi beklendik bir sonuçtur. Nitekim, Mustafa Kemal’in savaşın sadece bir alanında, sınırlı bir görevle yer aldığı, tarih kitaplarında aksettirilenden farklı bir destan yazıldığı vurgusu son yılların özellikle hükümet yanlısı ve/veya İslamcı tarihçileri tarafından oldukça sık dile getirilir. Örneğin, Ergun Göze, 2003 tarihli *Çanakkale’de Kumandanlar Savaşı* adlı kitabında Mustafa Kemal’in savaşdaki rolünün ne denli küçük olduğu ve üstelik savaş sırasında o güne dek üstü örtülen ciddi hatalar yaptığını vurgular (Uyar, 2016, s.178). Yavuz Bahadıroğlu ya da Mustafa Armağan gibi isimlerin Çanakkale Savaşı’nı ele alan çalışmalarında da; geçmiş tarih anlatısı kurgusunun değişmesi gerektiğine dönük bir vurgu görürüz. Bu kişilerin yaygın söylemlerine, Kemalist ideolojinin bilinçli olarak çarpıttığı gerçeklerin, bu gibi çalışmalar neticesinde gün ışığına kavuşturulduğu vurgusu hakim. ‘İsimsiz kahramanlar’a hak ettikleri rütbeyi iade ediyor olma iddiasındaki bu yayınlarda; geçmiş tarih anlatısının yerine bugünkü ideolojiye uygun yeni bir tarih anlatısının yerleştirilmeye çalışıldığı görülüyor. Bunun en temel işlevlerinden biri; Yavuz Bahadıroğlu’nun 2018 tarihinde yayınlanan *İnancın Zaferi* adlı kitabının isminde açıkça tezahür etmekte: Savaşı anlamaya dair Kemalist milliyetçi tutum yerini İslamcı, Osmanlıcı bir yaklaşıma bırakırken, yaşanan bir savaşın tarihinin güncel ideolojik hatta hizalanma amacıyla yok edilmesi, düzenlenmesi ya da yeniden yazılması. Çanakkale bu anlamda siyasal İslam’ın Türkiye siyasetini ele geçirişiyile birlikte ortaya çıkan güncel kültür savaşlarının son derece önemli bir alanı. Milliyetçi bir ruhu hayatta tutmaya yarayan bir mekânizma olan Çanakkale Savaşı’nın anılma biçimi, bir zamanlar seküler bir eğilime sahipken, bugün daha dinsel bir moda bürünmüş durumda (Güler, 2016; West ve Aktar, 2018; West, 2015).

Dolayısıyla Çanakkale Savaşı; yok edilmesi değil tam aksine ön plana çıkarılması son derece işlevsel bir arka plana sahip olan tarihsel bir olay olarak öne çıkıyor. Cumhuriyet’in kuruluşundan çok kısa süre önce gerçekleşmesi ve kuruluş ideolojisini besleyen tarihsel anlatılarla bağlantısı nedeniyle güncel siyasetle iç içe ve gündeme taşınması kolay, halen Osmanlı döneminde iken yaşanmış olması nedeniyle ise Kemalist ideolojiden arındırılabilir ve İslamcı ideolojiye yakın. Dolayısıyla 30 Ağustos ya da 29 Ekim tarihlerini anma törenlerinin coşkusu son yirmi yılda gitgide sönük-

leşirken, 18 Mart Çanakkale Zaferi kutlamalarının çok daha yoğun bir biçimde ve Osmanlıcı görseller eşliğinde gerçekleştirildiğini görüyoruz. Çanakkale Zaferi’nin, Osmanlı’nın son zaferlerinden biri olarak kabul edildiğini düşünecek olursak,⁷ bu anlatının, AKP’nin Osmanlıcı ideolojiyi bugünkü yeni Osmanlıcı hatla birleştirme gayretiyle paralel olduğunu öne sürebiliriz. Bu bir anlamda mevcut toplumsal hafızanın başlangıç noktasını Cumhuriyet’in kuruluşundan daha geriye, Osmanlı’ya ve hatta Selçuklu’ya dayandırma çabasına da hizmet eden bir anlatı. Kısacası Çanakkale Savaşı’nın, yeni Osmanlıcı ve ümmetçi vurgular içeren Batı karşıtı yapısı ile, ‘Yeni Türkiye’ projesinin kurucu siyasi anlatılarına uyum gösteren bir tarihsel referans olduğu görülüyor.

Düşman Yaratma ve Hedef Şaşırtma

Meselenin bir diğer yanı ise olgunun, -özellikle kriz durumlarında- önemli bir hedef şaşırtıcısı olarak işlev gören düşman yaratma olgusuyla olan muhtemel ilişkisidir. Neoliberal devletin ya da Wacquant’ın tabiriyle ceza devletinin temel özelliklerinden biri, düşman yaratmaktır. Wacquant bunu “düşman tarif ederek yeniden toplumsal birlik yaratmak” olarak tanımlar (Wacquant ve Akçaoğlu, 2014, s.70). Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de farklı dönem ve koşullarda farklı düşmanlarla karşılaşmak sık rastlanan bir durumdur. Belli dönemlerde bir takım farklılıkların altı özenle çizilirken, bazen de daha öncesinde altı çizilen farklılıkların silikleşmesine tanık olunur.

Türkiye örneğinde, özellikle 2010 sonrası itibariyle AKP iktidarının popülist söylemleriyle yaratılan ‘öteki’lerin, “halka karşı elitler” tanımı çerçevesinde birleştiği ve okların “CHP, akademisyenler, entelektüeller, hükümet karşıtı gazeteciler, Batılı güçler ve Türkiye’ye komplo düzenleyen bazı belirsiz aktörler”e yöneldiğini görüyoruz (Aytaç ve Elçi, 2019, s.99). Çanakkale Savaşı anlatısında ise; bu gruplara yönelen öfkenin ve suçlama-

⁷ Osmanlı’nın Çanakkale Savaşı sonrasında sonuçlanan ve son zaferi olarak kabul edilen diğer savaş, Kutul-ü Ammare olarak adlandırılır (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017). Hükümetin bu savaşı da ön plana çıkarma gayretinde olduğu 2016’da gündeme gelen ‘kutlama’ tartışmalarıyla kendisini göstermiştir (T24, 2016; Atay, 2016). Bu savaş Türkiye gündeminde tutma konusundaki başarısızlığın; savaşın bugünkü Irak topraklarında yer alması nedeniyle yeterli ilgiyi yaratamamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Uyar (2016), son yıllarda Türkiye’de görülen bu ve benzeri ideoloji kurma projelerinin, uzman tarihçilerin bu konudaki ilgisizliği ve Orta Doğu’da yaşanan politik karmaşa nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandığını ifade etmekte (179-180).

ların merkezi bir konumunda yer aldığını iddia edebileceğimiz 'Batı'nın' ön planda olduğunu biliyoruz. Batı, bu grupları algılama ve onları kitlelere bir öteki olarak tanıtmaya amacıyla sıklıkla referans gösterilen bir tanımlayıcıdır. 'Batı uşakları', 'monşerler', 'ajanlar' ve benzeri tanımlamalar yoluyla Müslüman olmayan Batı ülkeleriyle sıklıkla ilişkilendirilen bu gruplar; AKP'nin karşısında konumlandığı Batı yanlısı, eski seküler müesses nizamın temsilcilerine yönelik tarihsel öfkenin aktarıldığı hedeflerdir. Burada dış ve iç düşman kavramlarının da bir tür eklemleme içerisine girdiğini söyleyebiliriz. Devlet için; yalnızca dış düşmanlar değil, onların ajanlığını yapan, devleti eleştirirken aslında onların değerlerini/çıkarlarını savunan iç düşmanlar da hedeftedir. Vatandaş, her an ve her yerde karşılaşabileceği pek çok düşmanın bulunduğu tekinsiz bir ortamda varlığını sürdürmektedir- ki bu da otoriter bir devlet yapılanması için hem yönetebilirlik/yönlendirebilirlik hem de meşruiyetinin korunması anlamında ideal bir toplumsal zemin yaratmaktadır.

Yaratılan düşmanlara, yani ötekilere yöneltilen öfkeyi, güncel popülist politikanın işlevsel bir ürünü olarak yorumlayabiliriz. Mevcut Çanakkale anlatısının bu anlamda, dolaylı olarak ülkenin bugünkü ötekilerine yüklenen suçlamaları beslediği iddia edilebilir. Üstelik bu bazen daha doğrudan bir biçimde de gerçekleşebilmektedir. Örneğin mekana atfedilen kutsallık vurgusunun İslamcı kesimdeki karşılığı olarak Çanakkale'de şehitlik bölgelerinde alkol tüketimi üzerinden yürütülen tartışmalar, siyasi arenada da bu gruplara karşı muhalefet yapmanın önemli bir aracı olmuştur. Bunu, Çanakkale'ye atfedilen kutsallığı siyasi tartışmaların odağı haline getiren biri 1962 öteki 2017 yılından iki temel örnekte görmek mümkündür. Bunlardan ilki 1962 yılında gündeme yansıyan ve CHP'ye yönelik eleştirilerin yoğunlaşmasına neden olan Kadeş olayıdır. Çanakkale Şehitliği'ni ziyaret amacıyla İstanbul'dan yola çıkan Kadeş adlı vapurda yaşandığı iddia edilen alkol tüketimi ve zina gibi olaylar nedeniyle 'Kadeş rezaleti' olarak basına yansıyan olayları Armağan (2017) şu sözlerle anlatır:

Gençliği Çanakkale'yle buluşturma gezisi adıyla yapılan turda, Kadeş vapuruna sayıları 900'ü aşkın kızlı erkekli grup katıldı. Vapurda gençler karma olarak seyahat ettirildi. Yani kızlı-erkekli bin kadar genç, sözüm ona çağdaş gençlik dernekleri tarafından özel olarak seçilmişti. İşin tuhafı, gemiye yalnız genç kızlar ve erkekler değil, aşırı miktarda içki de doldurulmuştu. Düşünün, Çanakkale şehitlerini ziyarete gidiyorsunuz, anneleri babaları yanlarında olmayan bir gemi dolusu genç ve kasalarla içki alarak yola çıkıyorsunuz. Buradaki niyeti herkes gayet iyi anlayabilir.

Bu olayın Çanakkale ruhuna sahip çıkmamakla suçlanan Cumhuriyet ideolojisiyle ve özellikle CHP ile ilişkilendirilerek aktarımına yoğun bir biçimde benzeyen bir başka olayın, 2017 yılında CHP’nin Gelibolu’da düzenlediği Adalet Kurultayı’nda yine karşımıza çıktığını ve Çanakkale Savaşı’nın İslamcı yorumlanışının bir kez daha, fakat bu kez muhalefet olarak değil hâkim ideolojinin kurucuları haline gelen iktidar üzerinden, karşıt görüşü suçlama amacıyla gündeme geldiğini görüyoruz.⁸ İki olayda da Çanakkale’ye atfedilen kutsallığın boyutlarını ve bu kutsallığın, Türkiye siyasetinde Batı değerleri ile ilişkilendirilen, seküler kesime yönelik öfkeye aracılık ettiğini görmek mümkün. Bu olayları aynı zamanda, Lefebvreci (1991) anlamda, kentsel mekanın siyasallığının ve ekonomi politığının boyutlarını gözler önüne seren örnekler olarak değerlendirebiliriz.

Batı’nın Türkiye üzerindeki emellerini vurgulama üzerinden, dış düşmanlara –ve aslında dış tehdit algısına- yapılan vurgunun, mevcut tarihsel korkuları pekiştiren ve dolayısıyla toplumun güvenlik algısını tetikleyen bir yanı da söz konusu. Tehdit algısının politik olarak inşa edilmesi ile toplumsal kontrol arasındaki ilişkiye odaklandığımızda ise günümüz korku kültürünü sorgulamanın önemi ortaya çıkıyor. Altheide’nin ifadesiyle korku, “öylece olan bir şey değildir; toplumsal olarak üretilir ve bundan fayda sağlayanlar tarafından manipüle edilir” (2002, s.24). Dolayısıyla korkuyu en az bireysel boyutu kadar, toplumsal boyutu çerçevesinde ele almak önemlidir. Konuya söz konusu inşacı çerçeveden bakan Neocleous, güvenliğin metalaşmasını ele alırken; korku kültüründen beslenen bir güvenlik takıntısından, ‘hem sermaye ve hem de devletin fayda sağladığını’ öne sürer. Güvenliği bir fetiş olarak değerlendiren düşünür, onun “hem devlet hem de sermaye için ideolojik olarak nasıl üretildiği ve geliştirildiğini yeniden değerlendirmemiz gerektiğine” dikkat çeker (2008, s.349). Yani güvenlik hem bir meta haline gelmekte -kapitalizmin sonsuz/sınırsız metalaştırma itkisinin yeni bir kurbanına dönüşmekte- hem de “devlet otoritesine toplumsal hayatı daha fazla kontrol etme imkânı vermektedir” (Şanver, 2014, s.38). Bu görüşe göre devlet, güvenlik olgusunu ve dolayısıyla tehdit algısını toplumun her alanına daha da fazla yaymaktadır. Toplumda tehdit algısının canlı tutulmasının ve güvenliğe dair kay-

⁸ Konuyla ilgili bir haber örneği için bkz. Sabah (2017, 27 Ağustos). CHP’liler Adalet Kurultayında İçki İçti.

guların beslenmesinin ise; “hükümetlerin siyasal rıza üretim stratejilerinde küçümsenmeyecek bir rol oynadığını” biliyoruz (Bora, 2006, s.229).⁹

Bu durum toplumda, birazdan bahsi geçecek olan militarizm yorumuyla da paralellik gösteren bir duruma; yani “savaş ve barış, sivil ve askeri kavramları arasındaki farkların” bulanıklaştığı ve zaman zaman silindiği militarist bir kültüre neden olur (Sjoberg ve Via, 2010, s.7). Toplumun tamamına yayılan tehdit algısı ve korkunun, militarist bir kültürü besleyerek tüm sosyal hayata yayıldığı ve devlet otoritesinin, kontrol gücüne güç katarak gündelik hayatın bir parçası haline geldiğini görüyoruz. Güç; asker ve polisin varlığına ilaveten özel güvenlikçilerin, günümüzde bekçilerin ve hatta muhtarların denetimine yayılarak, gündelik yaşantının en ince, en küçük noktasına kadar sızmakta. Gambetti’nin ifadesiyle “devlet düzeni tanımının neoliberal düzen anlamını kazanarak pekişmesi” süreci, güç dağılımının bununla da sınırlı kalmayarak “içimizdeki hainlere” karşı sorumluluk sahibi vatandaşların müdahalelerine kadar uzandığını, Türk milliyetçiliğinin hâlihazırdaki ötekileştirici ve tahammülsüz yapısının da sınırlarını aşan bir linç kültürüne dönüştüğünü ortaya koymakta (2007, s.33). Burada genellikle ‘milli refleks’ olarak karşımıza çıkan kavramın 90 sonrası “bir yönelim aleti, bir ‘halkla ilişkiler’ politikası aracı olarak yerleşikleştirildiğini” görüyoruz (Bora, 2006, s.198). Bunu Wacquant’ın sentor devlet olarak tabir ettiği devlet yapısını yansıtan, devletin neoliberal dönüşümünün bir özelliği olarak yorumlamak mümkün. Otoriterleşmenin bireyler arası ilişkilere kadar nüfuz ettiği ve cezalandırmanın yalnızca resmi kurumlar tarafından değil, bu kurumlar tarafından desteğe çağrılan ‘sorumlu’ vatandaşlar tarafından da üstlenildiği bir yönetim biçimi. Burada hâkim söylem; terör, savaş ve dış tehdit algısının yanı sıra içimizdeki düşmanların varlığına da işaret etmektedir.

Düşman yaratmanın rıza elde etme sürecinde fayda sağlayan bu gibi özelliklerinin yanı sıra, bu düşmanın ‘Batı’ olmasının günümüz Türkiye’inde bir başka işlevi daha olduğunu görmekteyiz ki bu da, yaşanan ekonomik krizlerin -çoğunlukla Batı ile özdeşleştirilen- bir dış müdahale olarak yansıtılmasının getirileridir. ‘Türkiye üzerinde oynanan oyunlar’,

⁹ Bu aynı zamanda sosyal devlet yükümlülüklerinden geri çekilmiş bir devletin, kendi zor kuvvetlerini daha ‘önemli’ işler için görevlendireceği anlamına da gelecektir. Gündelik alandaki güvenlik sorunları özel güvenlik şirketlerinden satın alınırken, devletin güvenlik hizmetleri bu alandan ziyade, devletin kendisinin korunması göreviyle meşgul olur.

‘dış güçlere karşı milli birlik ve beraberlik içinde olma çağrısı’ gibi söylemsel pozisyonlar, vatandaşın yaşanan problemlerde devletin rolüne odaklanmak yerine; bir dış tehdit algısı karşısında bir arada pozisyon almasına aracılık edebilecektir. Birbiri ardına gelen krizleri çözme konusunda eli oldukça zayıflayan yönetim için, toplumun en azından bir kesiminde oluşturabileceği bu tür bir algı, ekonomik krizin olumsuz toplumsal sonuçlarına karşı bir kalkan işlevi görebilir. Bu anlamda, söz konusu örüntüye, yani; Batılı ve Müslüman olmayan düşmanlar karşısında gösterilen direniş tarihsel anlamda benzetilebilecek Çanakkale Savaşı kadar iyi bir başka örneğe ve tarihsel bilgi stoğuna rastlamak güçtür. Bu anlatı, yaratılan ‘öteki’ kitleleri karşısında ve neoliberalizmin yarattığı tekinsiz ortamda, çok daha güvenilir bir atmosfer sunan ideal bir ‘biz’ kimliğine dâhil olabilmenin araçlarından biridir.

Hakim Rejime Destek Toplayıcı bir Araç Olarak Kullanılma ve Sadakati Pekiştirme

Devletin vatandaşı ikna etme koşullarının zorlaşmasıyla artan otoriterleşme eğilimine; Bonefeld’in bir sözüyle bir başka boyut daha ekleyelim. Bonefeld’e göre, günümüzde “hukuka, düzene ve kurumlara yalnızca itaat etmek yeterli değildir. Aynı zamanda onları sevmek de gerekir” (2006, s.252). Paralel biçimde Türkiye’de sıklıkla duyduğumuz ‘ya sev ya terk et’ söyleminin milliyetçi cephe ile AKP arasındaki uzlaşmayı takiben resmi söylemde daha da yoğunlaştığını görüyoruz. Devletin neoliberal dönüşümü, bu anlamda yalnızca itaatkar değil, aynı zamanda muhafazakâr milliyetçi ideolojiyi tamamen ve gönülden benimsemiş vatandaşlara ihtiyaç duyar. Bu da, Türkiye’nin son otuz yılına damgasını vuran ‘yürütmeyi güçlendirme’ sürecinin en temel gerekçelerinden biri olan ‘siyasi istikrar’ vurgusu ile iç içedir. Bu süreçte topluma siyasal istikrar zorunluluğunu hissettirmek ise bir tehdit algısı ve güvenliğin bir değer olarak ön plana çıkarılışı ile mümkün olabilir. “Güvenliği bir değer olarak içselleştiren neoliberal özne, yaşamını resmi çevrelerin belirlediği milli güvenlik hedeflerine göre yeniden düzenler” (Gambetti, 2007, s.29). Savaş anlatılarının bu anlamda, dış ülkelerle halihazırda yaşanmakta olan krizlerle paralellik kurularak ele alınması ve bugünkü algıyı bu anlatılardan destek alarak sertleştirilmesi ve militerleştirilmesi de yine sürece Çanakkale’nin ideolojik katkısını ortaya koyabilir. Siyasi istikrar söylemi, devlete neoliberal dönüşümün gerekliliklerini karşılayacak altyapıyı kazandırırken, va-

tandaşlık kavramını itaate indirgeyen ve 'düşman'lara karşı bir arada kalma odaklı tektipleştirici bir vizyona işaret eder.

Son dönem AKP propaganda araçlarında, Çanakkale vurgusunun ön plana çıkarılışı dikkate alındığında, Çanakkale ruhunun önemli bir bağlılık aracı olarak kullanıldığını ve bunun İslamiyet üzerinden netleştiğini iddia edebiliriz. Örneğin, 2015 tarihli bir videoda¹⁰ Erdoğan bizzat yer almakta ve Çanakkale Şehitliği'nde dua ederken görüntülenmektedir. Erdoğan bu videoda Müslümanlık, fedakarlık ve bağlılık duygularına hitap eden Arif Nihat Asya'ya ait *Dua* adlı şiiri okumaktadır. Şiirde minareler, dualar ve cihat gibi unsurların yer alması, savaşı anmada İslami unsurların ve ümmetçi anlayışın ne denli ciddi bir düzeyde ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Videonun yarattığı duygusal atmosfer içerisinde Türklük ve Müslümanlık vurgularının Müslümanlığı önceleyen bir tonda sunulduğu görülmektedir.

Bu söylemler ile bireylere empoze edilen şey; yalnızca vatanına bağlı, muhafazakar ve milliyetçi vatandaşlar olmaları değil; aynı zamanda devleti (ve dinlerini) korumada aktif katılımcılar konumuna gelmeleridir. Bu tür bir toplum mühendisliği sürecinde; tıpkı Çanakkale Savaşı sırasında olduğu gibi bugün de vatanın selameti için kendisini feda etmeye hazır bireylerin topyekûn bir seferberlik içerisine girmesi beklenir. Aynı fedakarlıklarla, kendi koşullarını hiçe sayan bireyler, dış tehditlerin gölgesindeki vatanlarının koruyucularıdır. Böylesi bir kriz sürecinde ve siyasi istikrarın bu denli önemli olduğu bir dönemde vatan daha da kutsallaşmaktadır ve kutsal olan bir şeyi sorgulamak son derece güçleşir. Dolayısıyla mevcut yönetimi sorgulamak ya da eleştirmek, birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulan bu gibi zamanlarda vatan hainliği damgasını yemenin en kısa yollarından biri haline gelir.

Savaşın Gölgesindeki Kent: Çanakkale

Türkiye'de güncel Çanakkale Savaşı anlatısının yukarıda ele alınan üç farklı işleve doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağladığını öne sürdükten sonra, savaşın yer aldığı kente yani Çanakkale'ye bakalım. Yukarıda söz edilen bu zeminde; Çanakkale vurgusunun; altını çizdiği iç ve dış tehdit duygularına paralel olarak, kentte halihazırdaki militarist kültürü daha

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=e3it9NshuPc> (25 Ocak 2016)

da yoğun bir biçimde beslediği görülmektedir. Militarizmi basitçe, askerliğe ilişkin değerlerin yüceltilmesi olarak tanımlayabiliriz. Bununla birlikte “militarizmi, askeri pratiklerin sivil hayatı kapsaması olarak görmek yerine, onu savaş ve barış, sivil ve askeri kavramları arasındaki farkların bulanıklaşması ya da silikleşmesi olarak da görmek mümkündür.” Bu yanıyla “militarizm ve savaş, bugün ortalama insan hayatı haline gelen şeyin bir parçasıdır. Militarizm dünyanın her yerinde; devletin siyasi operasyonlarına ve insanların gündelik hayatlarına nüfuz etmiş durumdadır” (Sjoberg ve Via, 2010, s.7).

Çanakkale, gündelik hayata yansıyan bu militarist etkiyi hissetmenin en kolay olduğu kentlerden biridir. 1462 yılında Osmanlı himayesinde bir savunma kenti olarak askeri amaçlarla kurulan bu kent, 16. yüzyıl itibarıyla başlayan Ermeni ve Rum göçlerine dek asker ve bürokratların yaşadığı bir garnizon görünümündedir. 18. yüzyıldan 1910’a kadar olan süreçte ise kent büyümeyi sürdürmüş ve “savunma fonksiyonundan ziyade ticari fonksiyonuyla anılmaya başlanmıştır” (Sakarya, 2016, s.93). Sonrasında yaşanan savaş süreci ise mekanın askeri tarihsel arka planını yeniden pekiştirmiş, kent savaş ile iç içe bir görünüm kazanmıştır. Militarist yapıyı yaşatan anıların ve sonrasında da yapıların kentte yarattığı etki, kent sakinlerinin savaşı her an hatırlamasını sağlar. CHP Genel Sekreterliği’ne 1945 tarihinde sunulmuş raporda, Çanakkale halkının tüm yaşananlardan sonra kentin yeni bir savaş olasılığında yeniden hedef haline gelebilecek olmasından duydukları tedirginlik şu sözlerle ifade edilmektedir: “Halkta kötü bir zihniyet var. Çanakkale askeri bir şehir, müstahkem bir mevkidir. Bir gün ne de olsa yanacak, yıkılacak gibi menhus, baykuş düşünceler hüküm sürüyor” (Aktaran Sakarya, 2016, s.95). Günümüzde de savaşa dair bu haletiruhiyenin kent sakinlerinin Çanakkale’yi algılama biçimlerini hala etkilemekte olduğu, savaş anlatısının savaş dışındaki konuların ele alındığı konuşmalarda dahi halen sıklıkla yer aldığı görülmektedir.¹¹

Şehrin en merkezi noktasında bulunan toprakların, heykellerin ve savaşla ilgili sözlerin yer aldığı anıtların yanı sıra; son yıllarda kente Çanakkale Savaşı ile ilgili pek çok yeni yapı eklenmiş; bu yapılar hakim söylem bombardımanının da etkisiyle kentin silüetinin savaşla daha da iç içe geçmesi-

¹¹ Bu bölümde yer verilen ifadeler, 2014-2018 yılları arasında Çanakkale’de yaşamış olan şahsımın kişisel gözlemleri ve bu süreçte gerçekleştirilmiş olan -kent sakinlerinin, kimlik oluşumlarını Çanakkale’nin tarihsel arka planıyla ilişkilendirme biçimlerine odaklanan alan araştırmalarından elde edilen, henüz yayınlanmamış nitel verilere dayanmaktadır.

ni sağlamıştır.¹² Kente gelen ziyaretçi sayısı, 1990'lar itibariyle -özellikle AKP hükümetleri sonrasında basılan yayınlar (edebi eserler, turizm broşürleri, çizgi romanlar¹³) ve düzenlenen etkinliklerdeki artışların etkisiyle ciddi bir yükseliş yaşamış, son yıllarda özellikle Gelibolu Yarımadası bir tür "hac merkezi" haline gelmiştir (Güler, 2016, s.308). "2005'ten bu yana bölgeye 11 yeni şehitlik inşa edilmiş; bunlar her yıl bir milyondan fazla insanın dua etmek amacıyla ziyaret ettiği popüler alanlara dönüşmüştür (bu ziyaretler büyük oranda valilikler tarafından finanse edilmektedir)". Bunun yanı sıra "bölgeye eşlik edecek açık hava camileri planları ile birlikte 15 yeni şehitlik önerisinde bulunulmuştur" (West ve Aktar, 2018). Bu da bölgeye yönelik ilginin önümüzdeki yıllarda daha da artacağını göstermektedir.¹⁴

Kentte gündelik söylemlerin söz konusu dokudan son derece etkilenildiği, özellikle şehit vurgusunun bunda önemli bir yer tuttuğu görülür. "Bastığımız her yerde şehit kanı var" söylemi, kent sakinlerinin Çanakkale'yle olan bağını ifade ederken en sık kullandıkları ifadelerdendir ve kent sakinlerinin kimlik oluşumlarında bu söylemin etkisi rahatlıkla görülebilmektedir. Dolayısıyla ölüm bu söylem içerisinde önem kazanmakta; vatan için canını vermek dahil olmak üzere her türlü fedakarlıkta bulunma erdeminin yüceltilişi netleşmektedir. Çanakkale Zaferi anma törenlerinden

¹² Bölgede inşa edilen yeni anma merkezleri ve Gelibolu'da tartışma yaratan yol çalışmalarını gibi yapısal dönüşümlerle ilgili olarak bkz. Uyar, 2016.

¹³ Güler'in işaret ettiği gibi; Çanakkale'de "2000'lerde edebi eserler ve turizm broşürlerinde bir patlama yaşandı. Tarihsel verilere dayanma iddiası taşıırken aynı zamanda bölgenin büyüyen turizm potansiyeline hitap etmeye ve bu yolla oluşan ruha ve ranta ortak olmaya çalışan yayınlar arasında uzman olmayanlar, gazeteciler ya da amatör rehberler tarafından yazılmış, içinde bölge ve savaş haritaları da içeren ucuz turizm rehberi kitapları büyük bir yer tutmaktaydı" (2016, s.331).

¹⁴ Sentör devlet yapılanmasının, kentin kendisini bir meta haline getiren sermaye süreçleriyle olan ilişkisi de bu noktada incelenmeyi bekleyen önemli konulardan biridir. Türkiye genelinde olduğu gibi Çanakkale'de de, bu gibi anma merkezlerinin inşasına ilaveten, diğer pek çok alanda inşaat sektörünün etkisi gitgide daha belirgin bir hale gelmektedir. Bu yapılaşma, inşaat sektörüyle ilişkili üst sınıf çıkarlarının ve bunu destekleyen devlet politikalarının domine ettiği ve kaçınılmaz olarak kent hakkı tartışmalarını yoğunlaştıran bir yörüngede seyretmektedir. Neoliberal şehircilik ve rant kavramlarının güncel ilişkilerine değinen bir çalışma için bkz. Mayer, M. (2017) Whose city? From Ray Pahl's critique of the Keynesian city to the contestations around neoliberal urbanism. *The Sociological Review*. 62(2). 168-183.

birinde konuşma yapan yüksek rütbeli bir komutanın ifadesiyle “Çanakkale ölmesini bildikleri için yaşamaya hak kazanan insanların haysiyet mücadelesidir” (Gürler, Özer ve Yetişkin, 2016, s.76). Ve bu mücadelenin anısı, bugünün vatandaşlarından beklenen yeni fedakârlıklar için bir referans kaynağıdır.

Sonuç Yerine

Sosyal bilimler, hakim söylemlerin dokusunu oluşturan kategori ve konuların sistematik eleştirisi yoluyla, bugünkü gidişatı ve ona için eğilimleri doğallaştıran yeni neoliberal ortak aklı çözücü bir rol üstlenebilir. Bu, mümkün olan en yüksek sayıda insana toplumsal dünya hakkında kendi düşüncelerini geri alabilmeleri için gereken tefekküre sahip olmalarında gerekli araçları verebilme meselesidir. Böylece (onlar) önceden üretilmiş fikirlerle işgal edilmiş kitle iletişim araçları yoluyla düşünmemiş olurlar[...](Wacquant, 2009b, s.129).

Neoliberalizmin bugünkü paradokslarının yeni olmadığını, kapitalist sistemin 19. yüzyıldan bu yana yarattığı çelişkilerle benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, üretimin ve tüketimin değişen doğası, sürece devletin daha da fazla eklenmesi, uluslararası sermayenin serbestçe dolaşımı ve gelişen teknoloji gibi faktörler düşünülduğünde, bugünkü paradoksların yapısının çok daha karmaşık olduğu ortadadır. Bu aynı zamanda, devletin sermayeyi ve piyasanın hareket alanını koruma misyonunu üstlenen bir yapıya dönüşmesi nedeniyle çok daha saldırganlaştığı ve otoriterleştiği bir süreci ifade etmektedir. 2008 krizinden bu yana daha da çok tartışıldığı üzere, mevcut sistem içerisinde artık tutarlı bir yönetim anlayışı, hayat/iş güvencesi ve kestirebilir bir sosyal hayata erişmek mümkün görünmemektedir. Bu koşullar, farklı ülkelerde farklı otoriter popülizmlere alan açan, kitlelerin karizmatik liderlerin güdümünde kaybettikleri güvenlik hissini ve ‘biz’ algısını yakalamaya çalıştıkları, karmaşık ve şiddete meyilli bir toplumsal arena yaratır.

Piyasa koşullarının etkisi altında var olan bir iktidarın gücü, toplumu hizada tutabileceği mekanizmaları bulabilmesi ve bu anlamda işe yarar anlatılar yaratabilmesine bağlı görünmektedir. Mevcut koşullardan etkilenen kitlenin kalabalıklığı düşünülduğünde (ve aynı zamanda bu kitlenin mevcut sistemin potansiyel emekçileri ve tüketicileri olarak kalması gerektiğinden) bunu yalnızca zor kullanarak yürütmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla zor kullanmaya alternatif oluşturabilecek ve devletin

otoriterleşen yapısına uyum gösterecek kitleler inşa etmeye yarayacak cazibede ve bağlayıcılıkta ideolojiler yaratmak önem kazanır.

Zorlu ekonomik koşullar altında bir toplumu yönetebilmek ve piyasa koşullarına göre her an değişebilecek olan uygulamaların sorgulanmadan kabullenilmesini sağlamak, topluma korku ve biat kültürünü mümkün olduğunca yoğun bir biçimde aşılabilme becerisi gerektirir. Wacquant'ın, devletin neoliberalleşme sürecinde küçülmediği fakat şekil değiştirdiği ve daha da otoriterleşen bir ceza devletine dönüştüğünü ifade eden kuramsal tartışması bu eğilimle paralel bir görünüm sergiler. Devletin güçlenmesi, hakim ideolojiyi (ya da popülist söylemleri) besleyen, kitleyi tektipleştirici ve dışarıda kalan kesimi dışlayıcı anlatıların başarısıyla yakından ilişkilidir. Bu süreçte, yani yeni anlatılar yaratılırken, her dönem olduğu gibi, yine tarihsel referanslardan yararlanmak olmazsa olmazdır.

Global düzeyde, muhafazakar partilerin bugünün neoliberal ihtiyaçlarına en iyi karşılık verebilen aktörlere dönüştüğünü görüyoruz. Mevcut karmaşaya; milliyetçilik, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve muhafazakarlığın eşlik ettiğini ve bu ideolojilerin toplumu böylesi eşitsiz ve tekinsiz bir sistem içerisinde yönetmeyi sürdürebilme anlamında cazibesini koruduğunu iddia edebiliriz. Dolayısıyla bu metinde, mevcut koşulların muhafazakarlaşmayı doğurduğu iddiasından ziyade; muhafazakarlaşmada yükselişin, mevcut koşullara son derece uygun ve koşulların doğurduğu ikna ihtiyacını karşılamada etkin bir yönelim olduğu ve bunun büyük oranda tepeden aşağıya doğru pompalanan ideolojiler/popülist söylemlerle gerçekleştiği öne sürülmüştür. Bununla birlikte, söz konusu süreci ilişkiyel bir biçimde değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla yalnızca tepeden gelen bir muhafazakarlaşmadan değil, halihazırda mevcut bağlamın tarihsel arka planından da beslenen; yukarıdan gelenle aşağıda potansiyel olarak korunan arasındaki tarihsel ilişkiyi canlandıran ve restore eden bir eğilimden bahsedebiliriz. Bu da hakim söylemlerin, dün ve bugün arasında mekik dokuması ve yenilenen/güncellenen tarihsel anlatılar yoluyla farklı formlarda gündeme taşınması anlamına geliyor.

Wacquant külliyatının da aksettirdiği gibi, neoliberalleşmenin şekil verdiği devlet yapılanmasının, bu karmaşık tahakküm ve meşrulaştırma biçimleriyle ilişkisi ancak sembolik, fiziksel ve toplumsal uzam arasındaki dinamik ilişkiyi gözeterek anlaşılacaktır. Bu çerçevede metinde, neoliberal iktidar pratiklerinin günümüz Türkiye'si bağlamına yansımaları Çanakkale örneği üzerinden incelenmiştir. Neoliberal uygulamaların, or-

tak motivasyonları nedeniyle dünya genelinde görülen otoriterleşme ve şiddetin yaygınlaşması gibi sonuçları, Türkiye’de de benzer örüntülerle karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte metinde Türkiye’ye, neoliberal uygulamaların bu coğrafyaya özgü siyasi geleneklerle ilişkisinden doğan karmaşa gözetilerek bakılmıştır. Wacquant’ın otoriterleşen devlet kavram-sallaştırmasında ele alınan ceza ve kapatma (incarceration) vurgusu Amerika örneğinin etkisiyle çok daha yoğun bir yer tutarken, Türkiye’de cezalandırma alt sınıflardan ziyade, hükümete muhalefet eden -çoğunlukla orta sınıf- gazeteci, akademisyen, entelektüel ya da sivil toplum örgütü üyeleri gibi gruplar için daha yoğun bir artış göstermiştir. Türkiye’de alt sınıfların hizada tutulması yüksek düzeyde kapatmaya gerek kalmadan, büyük oranda bu metinde örneklendirilen ideolojik kapatma biçimleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu kesimlerin hakim ideolojiye uyum sağlamalarına söylemleri ya da eylemleri yoluyla engel oluşturabilecek gruplara yönelik cezalandırma biçimleri, alt sınıfları bu ideolojik kapatma içerisinde tutmaya şimdilik yeterli görünmektedir.

Elbette neoliberalleşmenin Türkiye’yi tamamen yeni bir toplumsal yapıya dönüştürdüğünü söylemek mümkün değildir. “Neoliberal hükümetler, geçmiş hükümetlerin program ve stratejilerini yeniden dolaşıma sokmaya ve onların eski parçalarını yeniden kullanmaya meyillidir” (Woolford ve Nelund, 2013, s.298). Dolayısıyla bugünün yapılanması ile geçmiş yapılar arasında pek çok paralellik bulunabilir. Bununla birlikte bu metinde, bugünün Türkiye’sine özgü olduğunu öne sürebileğimiz eğilimlerden söz ettim. Wacquant’ın sentor devlet olarak tarif ettiği neoliberal devlet yapısının Türkiye’deki görünümüne göz atarak, kente yönelik tarihsel ideolojik atıfların; güncel durumun/yeni müesses nizamın kurulmasına, şekillenmesine ve korunmasına nasıl katkı sağlıyor olabileceğini sorguladım. Böylece Çanakkale örneği üzerinden, kentte yaşanan savaşa atfedilen güncel değerleri ve bu değerlerin son yıllarda eskisinden çok daha yoğun bir biçimde öne çıkarılışını anlamaya çalıştım. Bunun yukarıda anlatılan neoliberal koşulların yarattığı ihtiyaçları karşılama amacıyla vurgulanan; toplumu hizaya sokucu normatif bir projenin işlevsel bir unsuru olarak yorumlanabileceğini öne sürdüm. Bu analiz ışığında, Çanakkale örneğinden yola çıkarak, Türkiye’de kent ile neoliberal devlet inşası arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik yeni ve daha kapsamlı araştırmalara duyulan ihtiyacın altını çizmek gerekir.

Savaşı hatırlamanın, pek çok farklı yolu ve işlevi bulunur. Kitlelere sunulan/empoze edilen kaynaklara ve hakim ideolojik söylemin savaşı ele

alma biçimine göre toplumlar, savaşa karşı ne hissedeceğini öğrenir. Savaşın yer aldığı kentlerin bu söylemlerden çok daha yoğun bir biçimde etkilendiği ve bu söylemlerin söz konusu kentlerin kimliğinde cisimleştiği görülmekte. Bu yolla mekan kutsallaşmakta ve siyasallaşmakta, aynı zamanda toplumdan beklenen tutum ve davranışlar bu söylemler aracılığıyla şekillenmekte ve dillendirilmektedir.

Savaşın hatırlanma biçimi hakim ideolojinin yapısını ortaya serer. Savaş, bir daha asla yaşanmaması gereken, insan hayatının ve barışın tüm çıkarların üzerinde bir anlam taşıdığını ifade eden evrensel barış söylemi çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Oysa dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de savaş, yaşanan tüm acılara ve kayıplara rağmen hala milli kimlik yaratıcı, ayrıştırıcı ve dolayısıyla hem iç hem de dış siyasette yeni gerginliklere neden olma riski taşıyan bir hat üzerinden ele alınır. Bu ise savaşta yaşamını kaybeden insanların canlarını feda ederken hissettikleri muhtemel ideallerin çok uzağına düşen, toplumu kutuplaştıran ve yeni ölümlere yol açacak gerginlikleri besleyen son derece tehlikeli bir stratejidir. Çanakkale Savaşı özelinde ilgi çekici görünen bir diğer nokta ise, bu savaşın Batı karşıtı güncel siyasi söylemi beslerken; aynı zamanda küresel güçlerin ekonomik çıkarlarına hizmet eden neoliberal otoriter bir devlet yapılanmasının meşrulaştırılmasına hizmet ediyor olmasıdır.

Extended Abstract

A Discussion on the Role of the Gallipoli War Narrative in Constructing and Protecting the Neoliberal Government in Turkey

*

Elif Gezgin

Lund University / Çanakkale Onsekiz Mart University

In this paper, I examine why the Gallipoli War narrative has become increasingly important in the discourse of the JDP (Justice and Development Party) governments over the last two decades, and how this visible tendency is related to the construction and protection of the neoliberal government in Turkey. I frame the discussion by utilizing Loïc Wacquant’s concept of the “centaur state” and focus on how Gallipoli narratives meet the requirements of the neoliberal order in contemporary Turkey. I argue that in the Turkish case, there is an *ideological incarceration*, in addition to incarceration, which helps the centaur state to obtain and protect its legitimacy. The Gallipoli War narrative acts as a significant historical reference to enable this current ideological incarceration of Turkish society, specifically by: i) supporting anti-Western ideologies; ii) creating enemies; and iii) providing political support for the dominant regime.

Like many other countries, Turkey since the 1980s has suffered the devastating effects of neoliberalism, especially in respect of labor rights and working conditions. This process served to gradually diminish the living conditions of lower- and working-class citizens. Over the course of the last two decades in Turkey, this trajectory has been exacerbated by more aggressive privatizations and harsher deregulations. Currently, these developments have resulted in a deeply unequal distribution of resources alongside a shift in the political regime and an economic crisis. In such an atmosphere, where the centaur state has been ‘fatherly’ pampering the upper classes and ill-treating the lower classes, one of the government’s priorities has been to control the lower-class masses and to

keep them under constant surveillance. Against this background, I analyze the functions of the Gallipoli War narrative. I seek to answer my research question by studying a local case and drawing on the scholarship on neoliberalism, as well as interrogating the relationship between the power relations and the way history is passed down from one generation to the next and from the state to the public.

Populist discourses, which appeal to the emotions of the majority or mainstream, play a significant role in the construction and protection of neoliberal governments. Historical narratives are vital elements in this respect and they always come to the rescue while shaping these populist discourses in accordance with the expectations and requirements of the dominant regimes. The Gallipoli War narrative is significant in a variety of ways in the context of contemporary Turkey. First of all, the narrative forms a very fruitful ground on which to build up anti-Western sentiment. Considering the growing power of the Turkish-Islamic synthesis in recent decades, we see that this ideological perspective is intertwined with and gaining strength from the historical feeling of being under threat from Western powers. The Gallipoli narrative perfectly taps into these feelings as clear proof of the historical existence of this threat. It simultaneously reinforces the sense of being under threat and evokes pan-Islamist sentiments. Like all authoritarian regimes, the current government in Turkey seeks to govern in a way that creates a climate of fear, which sends ripples through society. Creating enemies is also important in this respect – especially in times of crisis. The nationalist and Islamist spirit – empowered by ‘Çanakkale spirit’ – does not just target the West *per se*;¹⁵ it also attacks opposition groups/political parties, academics, journalists, and intellectuals who are frequently labeled as ‘servants of the West’, ‘spies of the West’, or ‘mon chers’.¹⁶ Such anger and rage – that is reinforced by the invocation of the Gallipoli narrative – is politically useful on three counts. First, it helps to criticize and repel opponents while legitimizing the practices of the state of emergency (at the same time targeting academics, journalists, etc.). Second, it creates an atmos-

¹⁵ If it were only targeting the West, it would be appropriate and necessary to refer to the justifiable reasons behind anti-Westernism in this territory here, rather than focusing on how the neoliberal state uses this threat to manipulate the masses.

¹⁶ A French word (meaning “my dear”) frequently and sarcastically used by President Erdoğan in referring to a group of elitist, Westernized people who neither care about nor understand the “real” Turkish society.

phere of imminent threat, which puts citizens on the lookout for an attack by external powers or the latter’s co-conspirators within (who constitute the regime’s internal scapegoats). As a result of this typical paranoid style of politics – which permeates society with the conditions of a police state – frightened masses seek out powerful leaders – those who are willing to defend them against all these enemies. As a result, the masses unequivocally support such figures and regimes for the sake of stability. Third, this discourse is useful for creating and strengthening alternative discourses that serve to absolve the government of any responsibility for the country’s economic crisis. Stressing that all these economic problems are merely part of a game that the West plays with our country both relieves the government of taking responsibility for its neoliberal policies and deceives the masses about the structural problems related to the economic crisis.

Another role of the Gallipoli War narrative is to act as a tool to provide political support to the dominant regime. There has been a kind of discursive battle over the Gallipoli War, which has emerged between supporters of the Turkish secular/Kemalist groups and those of the current conservative government. The war was presented to society as a chiefly secular struggle and as a complementary part of today’s Republican ideology; today, it is presented as a religious struggle and as a complementary part of an unfinished story of the great Ottoman power in a pan-Islamist mode. In the contemporary context, the war is served as a kind of jihad of Muslims instead of one of the first victories of Mustafa Kemal, which opened the way to a secular Turkish Republic. This kind of religious narration of the Gallipoli War clearly supports the image of the president and the JDP’s conservative regime (similarly to how the same war’s secular narrative was used to support the image of the Kemalist regime in the past). A careful analysis of news, promotional online videos, and the electoral speeches of Erdoğan (which were used for the JDP’s electioneering campaigns and campaigns during the presidential elections) clearly demonstrates that the Gallipoli War narrative features prominently in such campaigns.

All in all, this paper argues that the way in which the neoliberal government achieves domination in Turkey is not just limited to the extension of the penal state and incarceration. It also happens through a kind of *ideological incarceration* of the society, by constructing discourses with the help of historical narratives – like the Gallipoli War. This war narra-

tive –which reinforces nationalist, conservative, and militarist states of mind – is an inevitable part of this ideological incarceration as religion and nationalism – as the country’s main building blocks – are easily fused together under the umbrella of this narrative. Thus, they garner consent and support from society up to the required standard, despite the extremely volatile conditions that would otherwise have the potential to create civil disorder. As such, the Gallipoli War narrative becomes one of the most important sources for the government in order to meet the requirements of building both religious and nationalist citizens who are ready to sacrifice themselves for the sake of the continuity of the state (and of capital) and ignore the state’s role in the daily economic and social challenges they face. Fueling rage and fear in these populist discourses misleads society and distracts the public’s attention, and as a result, society continues to give consent to the authoritarian regime which works hand in hand with the market economy and serves the interests of particular lobbying groups (most of which have connections with members of the government). In this atmosphere, whereby the masses are kept under ideological and authoritarian control, the only “trouble-making” groups left are journalists, academics, and other intellectuals who have the potential to break the silence, unveil the illusions, and force the government to fix the problems rather than creating and targeting enemies. In response to this threat, the neoliberal penal state in Turkey mostly targets these groups instead of directly imprisoning the poor. It severs Turkish society’s connection to the outer world by preventing people from accessing alternative news and information sources, thereby ensuring the sustainability of the ideological incarceration of the society.

What is ironic in this scene is how conservatism, nationalism, and anti-Western strategies are utilized as mechanisms to protect a cruel, neoliberal order, which derives from the West and merely serves global – that is, international – powers.

Kaynakça/References

- Akçaoğlu, A. ve Wacquant L. (2014). Loïc Wacquant ile söyleşi: Kentsel marjinallik, devletin sağ eli, *Birikim*, 298, 67-72.
- Aktar, A. (2017, 25 Temmuz). Rewriting the history of Gallipoli: A Turkish perspective. *Honest History*.

- Altheide, D. L. (2002). *Creating fear: News and the construction of crisis*. New York: Aldine De Gruyter.
- Arın, T. (2007). Türkiye’de mali küreselleşme ve mali birikim ile reel birikimin birbirinden kopması. A. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan, (Der.). *Küresel düzen: Birikim, devlet ve sınıflar içinde* (ss. 569-610). İstanbul: İletişim.
- Armağan, M. (2017, 29 Ağustos). CHP’nin Çanakkale rezaleti ilk değil. *Yeni Akit*.
- Atay, T. (2016, 22 Nisan). Bir ‘Yeni Türkiye’ icadı: Kut’ül Ammare. *Cumhuriyet*.
- Aytaç S. E. ve Elçi E. (2019). *Populism in Turkey*. D. Stockemer (Der.) *Populism Around the World*. Cham: Springer.
- Bedirhanoğlu, P., Dölek, Ç. ve Hülügü, F. (2016). Eleştirel güvenlik çalışmalarının Marksist eleştirisine katkı: Devlet, zor ve sınıf mücadelesi bağlamında “güvenliği” yeniden düşünmek. *Praksis*, 40, 9-40.
- Bedirhanoğlu, P. (2009). Türkiye’de neoliberal devletin AKP’li yüzü. İ. Uzgel ve B. Duru. (Der.) *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu içinde* (ss. 39-64). Ankara: Phoenix.
- Bedirhanoğlu, P. ve Yalman, G. L. (2009). Neoliberal küreselleşme sürecinde Türkiye’de ‘yerel’ sermaye: Gaziantep, Denizli ve Eskişehir’den izlenimler. *Praksis* 19, 241-266.
- Bedirhanoğlu, P., Çelik, Ö. ve Mıhçı, H. (2017: 14). Giriş. P. Bedirhanoğlu, Ö. Çelik, H. Mıhçı (Der.) *Finansallaşma kışkırcısında Türkiye’de devlet, sermaye birikimi ve emek* içinde (ss. 11-23). İstanbul: Notabene.
- Bonefeld, W. (2006). Democracy and dictatorship: Means and ends of the state, *Critique*, 34 (3), 237-252.
- Bora, T. (2006). *Medeniyet kaybı: Milliyetçilik ve faşizm üzerine yazılar*. İstanbul: Birikim.
- Bora, T. (2007). Bu sayıda. *Toplum ve Bilim*, 109, 3-7.
- Ertaş, M. Y. ve Kılıçaslan, H. (2017). *Kutül Amare 1916: Olaylar, hatıralar, raporlar*. İstanbul: Kronik.
- Gambetti, Z. (2007). Linç girişimleri, neoliberalizm ve güvenlik devleti. *Toplum ve Bilim*, 109, 7-34.
- Gamble, A. (2006) Two faces of neo-liberalism. (Der.) R. Robison. *The neo-liberal revolution: Forging the market state* içinde (ss. 20-35). London: Palgrave.
- Güler, Z. E. (2016). Bir ulusal hafıza mekanı olarak Gelibolu yarımadası. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Özvatan (Der.), *Türk sağı: Mitler, fetişler, düşman imgeleri* içinde (ss. 307-345). İstanbul: İletişim.
- Güngen, A. R. (2017). Finansal tabana yayılma siyaseti ve Türkiye’de devletin finansallaşması. P. Bedirhanoğlu, Ö. Çelik, H. Mıhçı (Der.) *Finansallaşma kışkırcısında Türkiye’de devlet, sermaye birikimi ve emek* içinde (ss. 23-45). İstanbul: Notabene.
- Gürcan, E. C. ve Mete, B. (2017). *Neoliberalism and the changing face of unionism: The combined and uneven development of class capacities in Turkey*. Palgrave Macmillan.

- Gürler, E. E., Özer, B. ve Yetişkin, E. (2016). Hafızanın arayüzü olarak anma ve anma mekanları: Gelibolu yarımadası örneği. *Mimar.İst*, 56.
- Haspolat, E. (2016). Yasamadan yürütmeye iktidar devri olarak torba yasama. *Alternatif Politika*, 8(2), 404-449.
- Herr, H. ve Sonat Z. M. (2014). The fragile growth regime of Turkey in the post-2001 Period. *New Perspectives on Turkey*, 51, 35-68.
- Kılıç, S. (2014). Liman von Sanders'in Çanakkale Savaşları ile ilgili bazı iddiaları, *Akademik Bakış*, 7(14).
- Hadjinicolaou, N. (1998). *Sanat tarihi ve sınıf mücadelesi* (M. H. Spatar, Çev.). İstanbul: Kaynak.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Macleod, J. (2015). *Great battles: Gallipoli*. Oxford: Oxford University Press.
- Mason, P. (2016). *Kapitalizm sonrası geleceğimiz için bir kılavuz*. (Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Yordam.
- Neocleous, M. (2007). Security, commodity, fetishism. *Critique: Journal of Socialist Theory*, 35 (3): 339-355.
- Sakarya, İ. (2016). *Katılımcı demokrasi ve kent hakkı çerçevesinde Çanakkale'de yerel siyaset*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Sjoberg, L. ve Via, S. (2010). Introduction. L. Sjoberg ve V. Sandra Der. *Gender, war and militarism, Feminist perspectives* içinde (ss.1-17). Oxford: Praeger.
- Şanver, A. (2014). *Turkish state as a "neoliberal leviathan" under the AKP rule: The case of private security companies*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul.
- Tokdoğan Kartal, N. (2018). *Türkiye'de sembolik siyasetin duygusal tezahürleri: Yeni Osmanlı anlatının duygu hazinesi* (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tolstoy, L. N. (1922). *Anna Karenina*. New York: Charles Scribner's Sons.
- T24 (2016, 17 Nisan). Sözcü: MEB, Osmanlı'nın kazandığı Kut'ül Ammare savaşının yıldönümünde kutlama talimatı verdi.
- Uyar, M. (2016). Remembering the Gallipoli Campaign: Turkish official military historiography, war memorials and contested ground. *First World War Studies*, 7(2), 165-191.
- Uzgel, I. (2006). AKP: Neoliberal dönüşümün yeni aktörü. *Mülkiye Dergisi*, 30(252), 7-18.
- Ünlü, B. (2018). *Türklük sözleşmesi*. Ankara: Dipnot.
- Wacquant, L. (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. *Thesis Eleven*, 91 (1), 66-77.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. ABD: Duke University Press.
- Wacquant, L. (2009b). The body, the ghetto and the penal state. *Qual Sociol*, 32, 101-129.

- Wacquant, L. (2010). Crafting the neoliberal state: Workfare, prisonfare, and social insecurity. *Sociological Forum*, 25 (2),197–220.
- Wacquant, L. (2012). Three steps to historical anthropology of actually existing neoliberalism. *Social Anthropology*, 20, 66-79.
- Wacquant, L. (2014). Marginality, ethnicity and penalty in the neo-liberal city: An analytic cartography. *Ethnic and Racial Studies*, 37(10),1687–1711.
- West, B. (2015) *Re-enchanting: Nationalisms, rituals and remembrances in a postmodern age*. New York: Springer.
- West, B. ve Aktar, A. (2018, 24 Nisan). Gallipoli commemorations of Turkish youth tell us much about politics in Turkey. *The Conversation*.
- Woolford, A., ve Nelund, A. (2013). The responsibilities of the poor: Performing neoliberal citizenship within the bureaucratic field. *Social Service Review*, 87(2),292-318.
- Yazıcı, B. (2013). Güncel sosyal bilim analizinin sihirli anahtarı: `Neoliberalizm`? *Toplum ve Bilim*, 128,7-31.
- Zedner, L. (2009). *Security*. Oxon: Routledge.

Elif Gezgın Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü'nden 2007, Sosyoloji Bölümü'nden (Yandal) ise 2006 yılında mezun oldu. Doktora derecesini Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü'nden 2015 yılında aldı. Gezgın, doktora sonrası araştırmacı olarak Lund Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü'nde çalışmakta; aynı zamanda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün akademik kadrosunda yer almaktadır.

Elif Gezgın graduated from Anadolu University, the Department of Foreign Language Education and the Department of Sociology (Minor) in 2007 and 2006, respectively. She obtained her PhD degree in Sociology from Anadolu University in 2015. She is currently a post-doctoral researcher at Lund University and also a faculty member of the Department of Sociology at Çanakkale Onsekiz Mart University.

E-mail: egezgın@comu.edu.tr

Mekân, Kimlik, Sınıf: Farklar Neden Bir Arada Barınmazlar?

*

Polat S. Alpman
Yalova Üniversitesi

Öz

Eşitsizlik ve ayrımcılık modern kapitalist toplumsal yapının bir parçasıdır. Eşitsizlik farklılaşmanın bir türüdür. Farkları eşitsizlik ve ayrımcılık nedenine dönüştüren koşullar, kapitalizmin tarihsel gelişiminin bir sonucudur. Mekân, bütün farklılaşmaların somut hale gelip cisimleştiği; farkların eşitsizlik ve ayrımcılık haline dönüştüğü ilk yerdir. Farklılaşmanın birçok nedeni vardır. Mekânsal farklılaşma, kaynakların eşitsiz dağılımıyla başlayan bir sürecin ürünüdür. Bu durum onu eşitsizlik olarak tanımlamanın ilk adımını oluşturur. Ancak mekânsal farklılaşmanın sürdürülmesine neden olan birçok eşitsizlik biçimi bulunmaktadır. Mekânsal farklılaşma sınıfsal, kültürel, etnik, dinsel, cinsel kimliklerin kente yerleşmelerinde, yer bulma davranışlarında ve yerleşim stratejilerinde belirleyicidir. Ayrıca mekânsal farklılaşma toplumsal farklılaşmanın ve işgücü piyasasının yeniden düzenlenmesinin ön koşuludur. Mekânsal farklılaşma, kentteki yerleşimle ilgili bir farklılaşma olarak ortaya çıksa da farklılaşmanın nedeni toplumsal alanlardaki eşitsizliklerin örgütlenme biçimidir. Mekânsal farklılaşma ve kimlikler arasındaki ilişki dikey ve yatay hatta inşa edilir. Egemen kimliğin dışında kalan kimlikler üzerindeki tahakküm, mekânsal farklılaşma yoluyla yeniden üretilmektedir. Kimlik ve mekânsal farklılaşmanın iç içe girmesinin sonuçlarından biri işgücü piyasasının kimliklerle yeniden düzenlenmesidir. Ayrıca yeni elitlerin, kendilerine benzemeyen diğer sosyal gruplardan ve kimliklerden ayrışmalarını sağlamaktadır. Bu çalışma mekân, kimlik, sınıf kavramlarından hareketle farklılaşmanın mekânsal dinamiklerini ve farkların neden bir arada barınmadıklarını anlamayı ve açıklamayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekân, kimlik, sınıf, fark, kent.

Space, Identity, Class: Why Cannot the Differences Coexist?

*

Polat S. Alpman
Yalova University

Abstract

Inequality and discrimination are part of the modern capitalist social structure. Inequality is a kind of differentiation. The conditions that transform differences into the cause of inequality and discrimination are the result of the historical development of capitalism. Space is where all differentiations become concrete and embodied and the first place where differences turn into inequality and discrimination. There are many reasons for differentiation. Spatial differentiation is the product of a process that begins with an unequal distribution of resources. This is the first step in defining it as inequality. However, there are many forms of inequality that cause spatial differentiation to continue. Spatial differentiation acts as a determinant in urban settlements, locating behaviors and settlement strategies of class, cultural, ethnic, religious and gender identities. It causes the reproduction of social differentiation and the reorganization of the labor market through spatial differentiation. Although spatial differentiation has emerged as the differentiation of settlement in the city, the reason for the differentiation is the way of organizing inequalities in the social fields. The relationship between spatial differentiation and identities is constructed on vertical and horizontal lines. The dominance over the identities positioned outside the dominant identity is reproduced through spatial differentiation. One of the consequences of the nesting of identity and spatial differentiation is the reorganization of the labor market with identities. It also leads to the separation of the new elites from other social groups and identities that bear no resemblance to them. This study aims to understand and explain the spatial dynamics of differentiation and the reasons why differences cannot coexist together.

Keywords: Space, identity, class, difference, city.

Giriş

Bildiğimiz kentin sonuna geldik. Bildiğimiz, yani bir planlama ve çevre politikasının gözettiği faydalar ekseninde kurulan kentlerin sonuna geldik. XXI. yüzyıl kentleri yeni mücadelelerin mekânları olarak kurulurken içerisinde bütün toplumsal çelişkilerin gerçekleştiği eşitsizlik mekânları olarak var olacaklar. Kentlerin "...savaş meydanı olmaya devam edeceği kesin gibi görünmektedir. Örneğin, erişilebilir konut, yaşanabilir ücret ve çevresel adalet için sürdürülen yerel mücadeleler" (Theodore vd. 2012) neoliberalizmin yıkıcılığına karşı yeni mücadelelerin bir parçası olmakla birlikte onun ortadan kalkması için yeterli değildir.

Bunun nedenlerinden biri neoliberal üretim politikalarının ve ideolojisinin toplumsal alanlar ve ilişkiler içerisinde eşitsizlik ve ayrımcılık üretme enerjisinin henüz tükenmemesidir. Bunun çok yönlü eşitsizlikler ürettiği, ayrışma dinamiklerinin toplumsal alanların tümünde örgütlenen düzenlemelerle gerçekleştiği öne sürülebilir. Bunun kentteki görünümü de sadece soylulaştırılmış ya da çöküntüleşmiş yerleşim yerleriyle değil, bundan çok daha yaygın ve geniş mekânsal farklılaşmaların kent ölçeğinde gerçekleştiği varsayımına dayanmaktadır. Planlı kentleşmenin ortadan kalktığı bir düzlemde -kelimenin tam anlamıyla- özel yerleşim yerlerinin sosyo-mekânsal ayrışmanın bir göstereci olarak ortaya çıkması; yüksek gelir gruplarının kendi yaşam stillerine, kimlik ve kültür değerlerine ve kendilerini kentin ötekileştirilen ya da marjinalleştirilen kesimlerinden farklı hissetmelerine neden olan yerler inşa ederek oralarda barınmalarındaki motivasyonlar sadece mekânsal farklılaşmanın bir sonucu değildir. Bu sosyo-ekonomik fraksiyonun mekânsal farklılaşma sayesinde kurduğu sınıfsal dayanışma ağları, eşitsizlik ve ayrımcılık pratiklerini yeniden üretmeyi ve onu gerektiğinde inceltmeyi mümkün hale getiren habitusun mekânıdır. Kendi ekosisteminde inşa ettiği güvenlik, bu mekânın dışında kalanları olası tehdit nesnesine dönüştürmesi, onları kentsel korkunun yeni öznesi olarak işaret etmesi ve onlara şüpheyle bakmayı olağanlaştırması bu farklılaşmayı barınma ihtiyacı olarak sunmasını kolaylaştırır (Geniş, 2007; Wacquant 2014).

XXI. yüzyıldaki eşitsizlik ve ayrımcılıkların işgücünü, ücretli çalışan kesimleri hem dikey hem de yatay ekseninde bölen mekanizmalarla gerçekleşmesinin, kimliklerin ve göçmenlerin eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların nesnesine dönüşmesinin mekândaki karşılığı yerleşim ya da barınma farklılaşmasından çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu kapsam enformelleşmeden milliyetçiliğe, tecritten güvencesizliğe kadar uzanan ve gündelik yaşa-

mı kuşatan bir ilişkisellekle örülmektedir. Bu nedenle modern kapitalist üretim koşulları altında farklılaşmadan -spesifik olarak- mekânsal farklılaşmadan söz etmek, toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılıktan söz etmek anlamına gelmektedir. Ayrışmanın ve farklılaşmanın mekânsal niteliğini üreten neden mekânın kendisi olamayacağına göre onu farklılaşmanın bir göstere-ni haline getiren ilişkilerin nasıl kurulduğu, nasıl örgütlendiği ve sürdürüldüğü eşitsizlik ve ayrımcılık konusunun anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Mekân sınıfsal eşitsizliklerin cisimleştiği yer olduğu kadar içirme – dışlama mekanizmaları sayesinde tahakkümün de gerçekleştiği yerdir. Bu nedenle mekânsal farklılaşma, siyasal-iktisadi işleyişin eleştirisinin önemli bir parçası olarak kabul edilebilir.

Bu çalışmada yer alan üç bölümün ilki mekânsal farklılaşmayı toplumsal farklılaşmanın yansımalarından biri olarak ele alabilmek için mekân, kimlik ve sınıf kavramlarının eşitsizlik ve ayrımcılık ile içsel ilişkisini anlamayı hedeflemektedir. Metnin ikinci bölümü farklılaşma olgusunu eşitsizlik kavramıyla ilişkisi üzerinden tartışmakta, üçüncü bölüm ise mekânsal farklılaşmayı üç düzlemde ele alarak boyutlarını, yeniden üretilme dinamiklerini ve ekonomi-politik eleştirisinin işlevine odaklanmaktadır. Çalışmanın nihai hedefi, mekânsal farklılaşmanın ne-î şahsına münhasır bir niteliğe sahip olmadığını, sınıfsal dinamikler, egemen birikim rejimi ve stratejisiyle gerçekleşen bir oluş hali olduğunu ve bu farklılaşmanın toplumsal eşitsizlik-ayrımcılık mekanizmalarıyla ilişkisini anlamak ve açıklamak olarak ifade edilebilir.

Farklılaşmanın Kavramlarını Haritalamak

Kavramlar boşlukta oluşmazlar. Sosyal bilimler içerisinde kullanılan kavramlar hem sürekliliğe sahiptir hem de bir bağlam çevresinde örülür. Kavramlar süreklilik ve bağlam içerisinde gelişir, açılır ve idrak edilir. Eşitsizlik ve ayrımcılık çalışmalarında kavramların içeriğine ve niteliğine ilişkin tartışmalar özel bir yer tutar. Bunun başlıca nedeni kullanılan kavramların belli bir soyutlama işlemini gerektirmesi ve kullanım çeşitliliğine ilişkin sınırlamalar içermesidir. Her tanımlama girişimi gerçekliğin bir boyutunu dışarda bıraktığı için bu sınırlamalar işe yaradıkları sürece eleştirinin de konusu olmaya devam ederler.

Kavramlara ilişkin bu epistemolojik önerme, farklılıkları açıklamak için kullanılan kavramlarla eşitsizlik ve ayrımcılığı açıklamak için kullanılan kavramların örtüşmek ya da kesişmek zorunda olmadıklarını ima edebilir.

Örtüşmeleri ve kesişmeleri mümkün hale getiren şey kavramların olgusal içerikleri, bunların sosyal gerçeklik içinden seçilip inşa edilme prosedürleridir. Fizik alanında evrensel çekim yasasından söz edilemeyeceği gibi bütün farklılıkların nedeni olan evrensel bir yasadan da söz edilemez. Ancak farklılıkları eşitsizlik ve ayrımcılık ilişkilerinin bir parçasına dönüştüren yapılaşmalardan, süreçlerden, ilişkilerden söz etmek mümkündür. Bunun nedeni ise egemen toplumsal formasyonun küresel niteliğidir. Bu nedenle mekân, kimlik, sınıf ve farklılaşma ilişkisini ve bunların diyalektik bağını anlamak ve açıklamak için kavramların bağlamını yeniden kurmak gerekir.

Mekân

Mekân kavramının içeriği ve kapsamı geniş bir soyutlama imkanı sunduğu için kavramı sınırlamak kolay değil. Terim olarak mekânın tanımlanmaya ihtiyacı yok. Ancak kavram olarak sadece tanımlanmaya değil, kavramın ne işe yaradığının da gösterilmesi gerek. Lefebvre'den başlayıp günümüze kadar uzanan dar literatür içerisinde mekân kavramına ilişkin birçok farklı tanımın yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada kullanılan mekân kavramı, bir yönüyle sosyoloji literatürünün perspektifini içerir ve buna göre mekân kavramı, sabit, değişmez, tarihsiz -özetle metafizik- ve formel değil, sosyal ilişkilerin, üretim ilişkilerinin ve ideolojinin yeniden üretildiği yer olarak tanımlanabilir.

Sabitlenemeyen mekân kavrayışı sosyalliğin, üretimin ve ideolojinin inşa edildiği ya da kurulup söküldüğü ve yeniden kurulduğu yeri işaret etmektedir. Bu nedenle binlerce yıl aynı formu koruyan (ve farklı işlevleri yerine getiren) anıtlar kadar havaalanları arasında mekik dokuyan uçaklar, hatta bazı internet teknolojisinin imkanlarıyla ortaya çıkmış olan ve adına 'sosyal medya' denilen¹ ortamlar da mekân kavramının içerisinde yer alır.

¹ Bu galat-ı meşhurun, yaygın yanlış kullanımın işaret ettiği gerçeklik, Gerçek Zamanlı Elektronik İletişimin (GZEİ) sunduğu olanakların bu ilişkiye katılanlar için -hatta kimi zaman katılmayanlar için de- işlevinin ne olduğu sorusuyla ilgilidir. Mevcut haliyle "...bireylerin gündelik hayatlarını belirlemek için kullanabilecekleri küresel boyutta ve çok sayıda enformasyon akışı" günümüzdeki egemen iletişim kültürünü oluşturmaktadır. "Bunu 'toplumsal düşünümSELLİK' olarak" kavramsallaştırdığımızda, bu teknolojilerin üretimden sosyal ilişkilere, ideolojiden yerleşim düzenlemelerine kadar birçok alanda verilen kararları belirleyen bir etkiye sahip olduğu öne sürülebilir. Bu nedenle "siyasal olanın ne olduğu, siyasal kurumların işlevleri üzerine geliştirilen yeni fikirler, şehirleşme ve bireyselleşme, yerelleşme, GZEİ araçlarının etkisiyle bireysel olanın ... daha da politik olduğu düşüncesi gibi düşünceler ve pratikler artık devlet ve partiler gibi örgütlü yapılar başta olma üzere geleneksel siyasal sistemlerin anlamını ve hatta varlığını tartışılır hale" getirmekle birlikte kendilerini yeni mekânlar olarak inşa etmektedirler (Yarcı, 2017). Başka

Yukarıda yapılan ve mekânı sosyal ilişkilerin, üretim ilişkilerinin ve ideolojinin yeniden üretildiği yer olarak ele alan tanım, mekânın bir mücadele yeri olduğunu, değişim ve dönüşüm için zorunlu olan dinamiklerin burada ve burası aracılığıyla oluşturulduğunu öne sürmektedir. Mekân kavramına ilişkin bu çerçeve kentin nasıl organize edildiği sorusuna yönelik bir perspektif de içermektedir. Yine bu tanımlanmanın gösterdiği bir diğer husus, mekânın egemen birikim stratejisiyle olan ilişkisidir. Özetle toplumsal alanlarda var olan her şeyin mekânda bir karşılığının bulunduğu ve mekânın, ilişiksiz görünen şeylerin ilişkilendiği yer olarak değerlendirilmesi gerektiği öne sürülebilir.

Kimlik

Çalışmanın problematliğini oluşturan ve farklılaşma olgusunu açıklamak için kullanılan bir diğer kavram olan kimlik, bireysel deneyimlerin kolektif inşası olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu kavramsallaştırmayı tartışmadan önce sosyoloji içerisindeki bazı yaklaşımların kimlik konusuyla ilgili temas ettikleri bazı hususlardan bahsetmek gerekir. Çünkü kimlik kavramının sosyal bilimlerdeki analitik işlevi halen tartışma konusudur. Kavramın içerdiği farklı, çoklu ve kesişimselliğe olanak sağlayan anlamların yoğunluğu, kavramın açıklayıcılık potansiyelini arttırmakta (Sökefeld, 2001), istismarını ve bağsız kullanımını kolaylaştırmaktadır.

Bazı sosyal bilimciler kimlik kavramını sosyal bilimler için neredeyse sabit/mutlak bir kavram olarak değerlendirirken kavrama kendi başına bir özgüllük ve açıklama gücü atfederler. Onlara göre sosyal değişimlerin ve dönüşümlerin hızına ve yoğunluğuna rağmen kimlikler bir referans noktası olarak sabit durmaktadır. Bu nedenle sosyal bilimlerin kimliği göz ardı ederek sosyallığe ilişkin analiz ve eleştiri yapması mümkün değildir (Hall, 1997; 2003). Bazı sosyal bilimciler ise kimlik kavramının birçok anlamda ve bağlamda kullanıldığını, bu nedenle açıklayıcılık gücünün bulunmadığını öne sürmektedir. Sosyal bilimlerde literatürü içinde kimlik kavramı, analiz içerisinde farklı yerler işgal ettiği için farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Kimlik kavramıyla karşılanan bu farklılıkların, başka kavramlar geliştirilerek ele alınması gerektiğini ifade eden bu yaklaşım, toplumsal alanların analizinin “kimliğin ötesine” geçmesi gerektiğini öne sürmektedir (Brubaker ve Frederick, 2000).

bir çalışmada “dijital mekânlar” olarak ifade edilen bu yaklaşım, sosyallığın mekânı olarak GZEİ'nin sunduğu imkanlara gönderme yapmaktan daha çok, bu mekânın ürettiği yeni ilişki ağlarına ve örüntülerine odaklanmaktadır (Göker, 2017).

Klasik sosyoloji içerisinde kimlik, Durkheim'in "kolektif bilinç", Marks'ın "sınıf bilinci", Weber'in "idrak" (Verstehen), Tönnies'in "cemaat" (Gemeinschaft) şeklinde ifade ettiği kolektif kategoriler içerisinde tanımlanmaktadır (Cerulo, 1997). Bu yaklaşımlar kolektif kimliği bir kök ya da kökenle ilişkilendiren ve "biz" kurgusunu ortaya çıkaran dinamiklere odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlara göre gündelik yaşamın ve maddi pratiklerin içerisinde gerçekleşen bireysel davranışların soyutlanmasıyla elde edilen ilişkilerin (Jenkins, 2004) kimlik olarak deneyimlenmesi, sembolik, simgesel ve zihinsel inşalar sayesinde görünür hale gelmektedir.

Sosyal bilimler içerisinde kimliği bir etkileşim biçimi olarak ele alan sembolik etkileşim yaklaşımı ise benlik kavramından hareket ederek, psikolojinin konusu olan bireyi sosyolojinin konusu haline getirir. Birey, sosyal gruplar içinde yer alan bir özne olmaktan çok, kendisi ve kendisi dışında yer alan grup üyeleriyle ilişkisi yoluyla tanınır, tanımlanır ve böylece bireyin kendisiyle ve çevresiyle kurduğu ilişki açıklanabilir hale gelir. Mead bireyin ilişki içerisinde olduğu diğerlerini tanıyarak kendi farkındalığına erişebileceğini, kendini tanımlayabileceğini öne sürer. Bu nedenle *öteki* kavramının kökleri burada, bu aşamada aranabilir. Çünkü *öteki*, bireyin bir benlik olarak kendisini fark etmesiyle birlikte ortaya çıkmaktadır (Santas, 2002; Taylor ve Spencer, 2004). Mead, Blumer, Goffman ile temsil edilen bu yaklaşım, kimliği bireyin kendini ve çevresini -dolayısıyla dış çevreyi- tanımlama bilinci olarak açıklayarak kişilerarasındaki uyum ve çatışmayı bu analiz çerçevesine yerleştirirler.

Kimliği sosyal inşa olarak değerlendiren yaklaşım ise sosyal gerçekliğin *şimdi* ve *burada* gerçekleşen bir düzenleme olduğunu öne sürer. Yaklaşımın göre gündelik gerçeklik, mekânsal ve zamansal olarak farklı düzeylerde deneyimlenen gerçekliğin analiz edilmesiyle elde edilebilir (Berger ve Luckmann, 1991). Sosyal gerçekliğin öznel olarak inşa edilmesinde kimlik başlıca belirleyicidir. "Kimlik sosyal süreçler tarafından biçimlendirilir" ve bir kez ortaya çıktıktan sonra "sosyal ilişkiler tarafından süreklileştirilir, değiştirilir ve yeniden şekillendirilir." Kimliğin bu diyalektik karakteri, bireyler arasında niteliksel ayrımlar yapılmasına olanak veren *kimlik tiplerine* neden olur. Kimlik tipleri sayesinde bireyler içerisinde buldukları koşullara uyumlu ya da onlarla çatışan tutum ve davranışlar sergiler; bu süreç, gerçekliğin sosyal olarak yeniden inşa edilmesini sağlar.

Bu yaklaşımlar bireyi bir çevre içerisinde üretilen kolektif kimlik ürününün taşıyıcısı olarak konumlandırmaktadır. Kimliğin kolektif bir niteliği olmakla birlikte, onun bir deneyim olarak tanımlanması, bireyin kişisel deneyimlerinin bir sonucu olduğu anlamına gelmez. Kuşkusuz kimliğin

oluşmasında bireyin deneyimi önemlidir, ancak kimlik, bireysel deneyimlerin soyutlanmasıyla elde edilen kolektif bir inşa olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle 'kimlik bir deneyimdir' önermesi, kişinin bireyselliğini aşan ve onu içinde yer aldığı sosyal çevrenin deneyimlerine bağlayan sürecin içerisinde anlam kazanmaktadır. Öyleyse, farklılaşmayı açıklamak için kimlik ya da kültür gibi soyut, açıklama gücü tartışmalı ve tarifi zor kavramlardan daha çok gündelik yaşam içerisinde yer alan, maddi yapılaşmaların içerisinde oluşan ve ortaya çıkan sınıf, iktidar, aile, göç ve mekân gibi olguların bileşkesinde inşa edilen kimliklerin niteliklerini ve işlevlerini anlamak gereklidir.

Sınıf

Farklılaşmanın bir eşitsizlik ve ayrımcılık rejimi haline gelmesini açıklamak için kullanılan başlıca kavramlardan biri sınıftır. Üretim ilişkilerinin, başta ekonomi olmak üzere toplumsal alanların küreselleşmeyle ilişkisinin, işgücünün yeniden örgütlenmesinin mekân-zaman sıkışması sonucu hızlı ve etkili bir dönüşüm geçirdiği; iktidar ve tahakküm mekanizmalarının toplumla ilişkisinin devletlerle sınırlandırılmayacak bir aşamaya geldiği birçok sosyal bilimci tarafından ifade edilmektedir (Carnoy ve Castells, 2001). Bütün bu tartışmalar içerisinde nesnel ya da sosyal sınıf konseptine ilişkin yeni bir bakış açısının gerekli olduğu, geçmişteki sınıfsal kategorilerin ileri kapitalist toplumları açıklamakta yetersiz kaldığı, burjuvazi ve proletarya kavramlarının açıklama olanaklarının daraldığıyla ilgili birçok açıklama geliştirildi (Laclau ve Mouffe, 2008; Wood, 2006).

Ancak XXI. yüzyıla girildiğinde sosyal bilimlerin içerisinde sınıf konseptinin yeniden gündeme geldiği, neoliberal ekonomi-politik, enformelleşme, güvencesizleşme ve toplumsal alanların tümünde egemen hale gelen prekarizasyon olgusuyla birlikte sınıf tartışmalarının yeniden yükseldiği görülmektedir. Bu yükselişin nedenlerinden biri ekonomi alanında yaşanan çoklu gerilimler olmakla birlikte, otoriterleşme tartışmalarında görüldüğü üzere, çözülmekte olan siyasal-kültürel modeller, göçmenler üzerinden dile getiren yeni sosyal-ekonomik nedenler, siyasal-iktisadi rejimin içsel çelişkilerinin neden olduğu gerilimlerin küresel yansımaları bulunmaktadır. Bu nedenle sınıf, küreselleşmenin neden olduğu sorunları da içerecek şekilde yeniden gündeme gelmektedir (Standing, 1999; 2011).

Ücretli çalışanların *proleter*, yani "iktisadi anlamda, 'sermaye'yi üreten ve değerlendiren ve ...[sermayenin] değerlenme ihtiyaçları bakımından gereksiz hale gelir gelmez sokağa atılan ücretli işçi" (Marx, 2011) ya da *-precarious* (güvencesiz, istikrarsız, tehlikeli) ve *proletariat* (proletarya) kavramlarının

birleştirilmesiyle elde edilen- *prekarya* olarak tanımlanması, niteliksel olarak farklı olsa da sınıfsal konumları göstermesi bakımından, belirleyici değildir. Bunun nedeni esnek emek piyasasının halihazırda kurulmuş olması ve işçi sınıfının, küresel ölçekte parçalanmasının tamamlanmış olmasıdır. Günümüzde ücretlilerin hemen hepsi benzer koşullar altında çalışmakta ve güvencesizlik bütün yakaları ve iş kollarını birleştirebilecek düzeye erişmeyi başarmıştır. Ancak sınıfsal konum ve aidiyet bakımından benzer koşulların ortaya çıkması kişiler ya da topluluklar arasında eşitsizlik ve ayrımcılık motivasyonuna neden olan farklılıkların ortadan kalkmasını sağlamadı.

Sınıfı bir 'yapı' ya da 'kategori' olmaktan çok kişinin sahip olduğu sosyal rolü ve işlevi "nasıl edindiği ve belirli bir toplumsal örgütlenmenin (mülkiyet hakları ve otorite yapısıyla) nasıl oluştuğu" sorusuna (Thompson, 2004) verilen cevaplarda arayan yaklaşımlar, sınıfı gündelik yaşamın içerisinde inşa edilen sosyo-politik süreçlerde ve ilişkiler kümesinde aramaktadır. Sınıflar toplumsal eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların temeli ve nedeni olmakla birlikte; bu eşitsizlikler ve ayrımcılıklar üzerine inşa edilen sınıfsal farklılıklar, sosyal süreçler içerisinde yeniden üretilen ilişkinin kendisidir. Nesnel ya da maddi yapılar içerisinde yer alan failin bütün pratikleri, içinde yer aldığı ve bu alanlarda gerçekleşen fiillerle sınırlı değildir. Aynı zamanda failin, faillere ve yapılarla müdahalesi ve onlarla ilişkisi ile birlikte oluşan diyalektik bir süreçtir (Thompson, 2006) ve bu nedenle sınıf bir ilişkidir.

Sınıfı bir ilişki olarak tanımlamak, bu ilişkinin kapsamının ve sınırlarının belirlenmesiyle bağlam kazanır. Sınıfın, sınıfsal ilişkilerin tarihsel ve kendini yeniden üretme dinamiklerine bağlı olduğu düşünüldüğünde, Hirsch'in klasik sorusunu sınıf üzerinden sorarak tartışmaya devam edilebilir: Sınıfın "hem mekân, hem de zaman bağlamında özel bir tarihsel biçim almasına yol açan değişimler neden meydana geliyor?" (Hirsch, 2011). Bu soru cevaplanması kolay bir soru değil, ancak sınıfı sabit ve mutlak olarak kavramak yerine onu sürekli aksiyon halinde, kendisi dışındaki dinamiklerin etkilerine açık ve siyasal, sosyal, ekonomik ve benzeri alanlarla mücadele içerisinde hareket eden, yapılaşma eğilimindeki nitelikleri üzerinden değerlendirmeyi sağlar. Bu yaklaşım sınıfın kendini nerede ve nasıl gösterdiğini, mekân ve kimlik üzerinde nasıl bir etkiye ve işleve sahip olduğunu anlamak için başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

Eşitsizlik ve Farkların Fıtratı

Eşitsizlik konusunu sosyolojinin araçlarıyla anlamak ve açıklamak için öncelikle sosyolojinin bir bilimsel alan olarak özerk olması gerekir. Sosyoloji farklılıkları ve bunlar arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerin oluşmasına ve değişmesine neden olan koşulları anlamak ve açıklamak gibi bir girişim içerisinde olsa da (Blau, 1977), bunu iktidar ilişkilerinden bağımsız gerçekleştiremez.

Sosyal bilimciler için eşitsizlik konusu sadece akademik değil, aynı zamanda siyasal ve ahlaki bir ilgi alanı olarak değerlendirilebilir. Eşitsizliğin siyasal boyutu ekonomi-politik nedenlerden kaynaklanan ve eşitsizliklerin temelini oluşturan sistemli yapıların ya da yapılaşma eğilimindeki hareketin ve işleyişin bir sonucu olarak kabul edilebilir. Ahlaki boyutu ise eşitsizliğin ve ayrımcılığın neden olduğu acıların, kederlerin ve sorunların ortadan kalkmasıyla ilgili tarihsel mücadeleyle ilgilidir. Eşitsizlik sorunu, diğer birçok sosyal olgudan farklı olarak, toplumsal alanların tümünü dikey ve yatay olarak kesmektedir. Bununla birlikte eşitsizliklerin içselleştirilmesini sağlayacak mekanizmaları üreten egemen ideoloji de eşitsizlik ve ayrımcılık konusu içerisinde değerlendirilmektedir.

Eşitsizlik modern kapitalist toplumların gündelik yaşam tecrübelerine ilişkin deneyim setlerinin bir parçasıdır. Bu nedenle eşitsizlikten söz etmek, toplumsal alanların içinde gerçekleşen ilişki örüntülerinden söz etmek anlamına gelir. Buna rağmen eşitsizlik konusu hem siyasetçiler hem de sosyal bilimciler tarafından sıklıkla ekonomi alanına ilişkin bir problem olarak tanımlanmaktadır. Bauman (2011) eşitsizliğin ekonomi alanına indirgeyerek açıklanmanın, onu bir asayiş ve düzen sorunu olarak ifade etmenin bir başka biçimine ve “bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını, günlük yaşam kalitesini, siyasal yaşama katılımın gidişatını ve toplumu birleştiren bağların gücünü ne boyutta tehdit ettiğini görmezden” gelmeye neden olduğunu söyler. Bu nedenle eşitsizlik “siyasi sınıf” tarafından, toplum olma halini etkileyen ya da engelleyen bir tehdit olarak değil, alt sınıfların geçimlerine ilişkin bir mesele olarak değerlendirilmektedir.

Gelir eşitsizliğinin egemen üretim biçimi rejiminden kaynaklanan bir norm olması, kapitalist üretim biçimi içinde bunu çözmeye yönelik girişimlerin sonuç vermemesi ve özel mülkiyet rejiminin aynı zamanda bir imtiyaz rejimi olması, eşitsizlik konusunu ekonomik alanın başlıca konusu haline getirir. Ekonomik eşitsizlikler, sosyal sınıflarla ilgili bir eşitsizlik biçimidir. Sınıf, toplumun üyesi olan kişileri toplumsal alanlarla bağlayan bir ilişki

biçimi olduğu için, ekonomik eşitsizlikler diğer toplumsal alanlarda deneyimlenen bir ilişki biçimine dönüşmektedir. Bu nedenle liberal ekonomi diliyle ifade edilen gelir düzeyindeki eşitsizlikler, etnik, cinsel, dinsel-mezhebi, ırksal, bedensel ve yaş farkından kaynaklanan eşitsizliklere neden olmaktadır.

Eşitsizlik farklılaşmanın bir türüdür. Toplumsal eşitsizlik, sınıfsal konumlara, statü mevkilerine, tahakküm gücünün sınırlarına, toplumsal grupların çıkarlarını dayatabilme olanaklarına göre farklılıklar içerebileceği gibi her farklılık eşitsizliklere neden olmak zorunda değildir. Buna rağmen egemen toplumsal formasyonun düzenlenme biçimi, farklılıkları eşitsizliğin bir formu haline getirdiği için eşitsizlik sosyolojinin ilgi konularından biri olagelmıştır. Turner (1997), sıklıkla referans gösterilen, *Eşitlik* isimli eserinde yapısal-işlevselci metodolojinin eşitlik konusuyla ilgili yaklaşımlarını değerlendirirken günümüzde yoğunlaşan eşitsizliği, toplumun işlevinin değişimine bağlamaktadır. Eşitsizliği toplumsallığın doğasıyla ilişkilendirme iması taşıyan bu analitik çerçeve, nihai olarak eşitsizliği toplumsal farklılaşmanın bir türü olarak tasvir etmektedir. Toplumsal farklılaşmanın eşitsizlik formuna dönüşmesinin nedenini işlevlerdeki farklılaşmayla açıklamak, farklılaşmanın kendisine bir öz atfetmek anlamına gelir. Oysa farklar kendilerini var eden ilişkiler içerisinde inşa edilirler, kendinde şeyler olarak var olmazlar. Farkların eşitsizlik olarak ortaya çıkması, bu farkları bir eşitsizlik-ayrımcılık nedeni olarak işlevsel hale getiren koşulların neler olduğunun açıklanmasıyla anlaşılabilir.

Farklılıkların kendi içlerinde taşıdıkları bir öz, cevher ya da sabit, mutlak, tarihsiz nitelikler nedeniyle var oldukları yönündeki bütün yaklaşımların idealist perspektife bağlı zihinsel inşalar olduğu, gerçekliğin olduğu halde ortaya çıkmasına neden olan kendi iç dinamiklerini, motivasyonlarını ve bunları ortaya çıkaran ilişkiselliği ters yüz eden bir analiz çerçevesi sunduğu öne sürülebilir. Fark 'kendinde şey' değildir. İçinde yer aldığı koşulların ve ilişkilerin bileşkesinde inşa edilen, sökülen ve yeniden inşa edilen bir süreçtir. Bunu, fenomen haline gelen sosyal gerçekliğin tekrarları içerisinde izlemek mümkündür. Bu fenomenlerden hiçbiri bu işleyişi, süreci ve bütünlüğü yekpare olarak izlemeye olanak vermez. Yine de bu sosyal gerçekliğin hareketini ve işleyişini bir bütün halinde izlemeye en fazla yaklaşılan yer mekândır. Çünkü mekân, bütün farklılaşmaların somut hale gelip cisimleştiği; farkların eşitsizlik ve ayrımcılık haline dönüştüğü ilk yerdir.

Farkları Mekânlaştırmak, Mekânda Farklılaşmak

Kentler üretim, tüketim, dağıtım, bölüşüm ve mübadele süreçlerinin ve ilişkilerinin gerçekleştiği mekânlardır. Bu süreçlerin ve ilişkilerin düzenlenmesi geri kalan toplumsal alanların düzenlenmesine neden olur. Ekonomik sermayenin birikimini devam ettirebilmesi için küresel, bölgesel ve yerel düzlemde hareket edebilmesinin sürekliliğini sağlamak gerekir. Bu düzenlemeler ekonomiyi olduğu kadar aileden hukuka, eğitimden siyasete toplumun geri kalan bütün alanlarını kapsamaktadır. Ayrıca üretim ilişkilerinin (Lipietz, 1988), üretim rejiminin (Nielsen, 1991), devletin (Jessop ve Sum, 2006; Pierson, 2004) ve gündelik yaşamın bir arada düzenlenmesini içerir. İşgücünün sadece üretim karşısında değil, aynı zamanda gündelik yaşamın içerisinde, sermaye birikiminin ve hareketinin güncel stratejilerine uyumlu hale gelebilmesi (Burawoy, 1983) için toplumsal alanların düzenlenmesi gereklidir.

Farklılaşmanın nedenlerinden biri kaynakların eşitsiz dağılımıdır. Bu önerme mekânsal farklılaşmayı bir eşitsizlik olarak tanımlanın ilk adımını oluşturur ve mekânsal farklılaşmayı bir adalet sorunu olarak gündeme getirmeyi sağlar. Mekânsal farklılaşmanın bir adalet sorunu olarak gündeme getirilmesi yerleşim-barınma-ikamet ayrımcılığına vurgu yapmayı amaçlar. Bu tür bir ayrımcılık, toplumdaki sosyal adaletin var olmadığını gösteren somut örneklerden biridir. Mekânsal farklılaşmanın yoğunluğu toplumdaki sosyal adaletsizliğin gösterenlerinden biridir (Marcuse, 2009; Soja, 2009). Bu nedenle mekânsal farklılaşma toplumda var olan çelişkilerin ve gerilimlerin somutlaştığı ve itaat kadar itirazın, rıza kadar isyanın da örgütlendiği ve gerçekleştiği yerdir.

Soja (2009), mekân üzerine eleştirel düşünmenin üç ilkeye dayandığını ifade eder. Bunlardan ilki ontolojik olarak mekânsal varlıklar olduğumuzu hatırlamak, ikincisi mekânın sosyal olarak üretildiği ve bu nedenle sosyal imkanlarla değişebileceği, üçüncüsü ise sosyo-mekânsal diyalektiktir; mekân sosyal olanı şekillendirirken sosyallik mekânsal olanı şekillendirmektedir. Mekânsal farklılaşmayı tümel bir fenomen olarak sosyalliğin kendisine bağlamak, sosyalliği kuran çoklu ilişkilerin dışında düşünmemek kaydıyla anlamlı kabul edilebilir. Bu nedenle mekânın 'sosyal ürün' olması, farklılığın kaynağını ve nedenini anlamak için aranan yollardan biri olmanın daha çok farklılıkların kendini gösterme ve içselleştirilme ya da gizlenme ve direnme biçimlerine ilişkin çoğul ve dinamik taktik setleri içermesi olarak kabul edilebilir. Farklılaşmanın sosyallikle açıklanması, farkların

mekânlaşması ve mekânların farklılaşması arasındaki diyalektik ilişkiyi sosyalliğe, sosyal ilişkilerin belirsizliklerle malul akışına bağlama eğilimindedir. Oysa mekânsal farklılaşma, soyut haldeki sosyalliğin değil, gündelik yaşamın ve toplumsal alanların içerisinde yer alan bütün ilişkilere mündemiç toplumsal farklılaşmanın tezahürlerinden biri olarak ortaya çıkar ve yeniden üretilir.

Farklılaşmanın Boyutları

Mekânsal farklılaşmanın gerçekleşmesine neden olan birçok eşitsizlik biçimi bulunmaktadır. Ekonomik alandaki eşitsizliklerin mekâna yansıma biçimlerinden biri işgücü piyasasına ve enformelleşmeye ilişkin düzenlemelerdir. Ekonomik alanın ve üretim ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, kentlerin düzenlenme biçimlerinin ve mekândaki örgütlenme örüntülerinin yeniden düzenlenmesini içerir. Bu düzenlemeler sınıfsal, kültürel, etnik, dinsel, cinsel kimliklerin kente yerleşmelerinde, yer bulma davranışlarında ve yerleşim stratejilerinde belirleyici hale gelir. Kentteki farklılaşmanın yeniden üretilmesine ve mekânsal farklılaşma yoluyla işgücü piyasasının yeniden düzenlenmesine neden olur.

Yerleşim sürecindeki ayrımcılık, mekânın ekonomik düzenlemelerin yürüngesinde örgütlenmesi ve mekânsal farklılaşma nedeniyle kentte ortaya çıkan faydanın/zararın eşitsiz dağılımı mekânsal farklılaşmanın bir sonucudur. Mekânsal farklılaşma, kaynakların eşitsiz dağılımı, ekonomik olduğu kadar sosyal, kültürel ve siyasal koşullarla ilişkilidir. Mekânsal farklılaşma, benzerlikleri ve farklılıkları belirler, ayrıştırır ve bütünleştirir. Böylece ayrıştırılanlar kendi içlerinde bütünleştirilir. Bunun yeni gettolaşmalara neden olduğu ve farkların geçirgenliğini ortadan kaldırdığı öne sürülebilir. Çünkü mekânsal farklılaşma yoluyla bir grubun üyeleri kentin belli bir yerinde yoğunlaşmakta ve bu gruplar soyo-ekonomik konumların belirleyiciliği altında olduğu kadar dini ve etnik kimlikleri, statüleri ve gelir düzeyleri ve türleri üzerinden de gettolaşmaktadır (Massey vd., 2009).

Mekânsal farklılaşma, kentteki yerleşimle ilgili bir farklılaşma olarak ortaya çıksa da farklılaşmanın nedeni toplumsal alanlardaki eşitsizliklerin örgütlenme biçimidir. Bu nedenle mekândaki farklılaşma toplumsal farklılaşmanın tezahürlerinden biridir. Bu farklılaşma biçimi mekânın politik olarak örgütlenmesinden kentleşmenin sermaye eksenli düzenlenmesindeki eşitsiz dağılıma kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir. Burada, daha önce farklı bağlamlarda tartıştığımız bir meseleyi, bu bağlamda yeniden

değerlendirebiliriz.² Kentin ihtiyaç duyduğu kimlikler, mekândan, mekânsal farklılaşmasına bağımsız düşünülebilir mi? Bir başka ifadeyle, kimlikler kentteki varlıklarını kentten bağımsız ya da boşlukta mı inşa ederler?

Bu soru, mekânın sosyal bir ürün olmasının anlamlarından birinin mekânın mübadele değeri taşımasıyla ilgili bir sorudur. Lefebvre'nin (2000) kentleri, kullanım değerinden daha çok mübadele değeriyle değerlendirir. Bunun anlamı ekonomik alandaki gelişmeler ile kentlerin işlevi arasında zorunlu bağlar ve ilişkiler bulunduğudur. Bu nedenle bir sosyal mekân olarak kent ile bir meta olarak kent arasındaki gerilimler, mekânsal farklılaşmaya neden olur. Eğer sosyal ilişkiler, toplumdaki egemenlik ilişkilerinden bağımsız değilse, bu egemenlik ilişkilerinin türevlerinden biri olarak düzenlendiğini ifade etmek gerekir.

Lefebvre (1991) mekân, tıpkı diğer ürünler gibi ürün olduğunu ifade ettikten sonra onun bir mübadele nesnesi ve konusu olduğunu söyler. Mekânın sosyal ürün olarak kavranması, beraberinde üretim kavramını ve buna bağlı olarak gelişen sosyal ilişkileri getirir; çünkü üretim ilişkileri toplumun en küçük birimi olan aileden, en büyük birimi olan devlete kadar uzanan ve toplumsal alanlarda gerçekleşen ilişkileri belirleyenlerinden biridir; bu nedenle sosyal ilişkilerin içerisinde yer almaktadır. Sonuç olarak ekonomik ve toplumsal alanlardaki düzenlemeler mekândan bağımsız olmadıkları gibi mekânsal düzenlemelerle gerçekleşir. Ekonomik alandaki düzenlemeler, işgücünün piyasaya giriş süreçlerini değiştirmekle kalmaz, yeni sosyal ilişkiler üretir. Kent, bu değişimden doğrudan etkilenir ve mekânın yeniden düzenlenmesini sağlar ve böylelikle kenti, yeni düzenlemenin amaçlarına göre yeniden organize eder. Bu düzenleme kimliklerden inançlara, bedenden dile, ahlaktan estetiğe kadar toplumsal alanların tümünü kapsar.

Kimlik ve mekânsal farklılaşma sarmal bir ilişkiyle kurulur. Ezilen kimlikler ya da göçmenler, etnik, cinsel, dinsel azınlıklar, yoksullar, damgalananlar, kentin içinde tecrit edilenler ile kentin dışına sürülenler ve kentsel dönüşüm yoluyla mülksüzleştirilenler üzerindeki tahakküm, kimlikler yo-

² Söz edilen çalışmada kimlik kavramına içkin olduğu öne sürülen tarihsel ve kültürel özün, kimliğin kentsel görünümde herhangi bir açıklayıcı etkisi bulunmadığı varsayımından hareketle, kimliğin inşasında rol oynayan süreçlerin izini sürmeye; sınıfsal sömürü ilişkileri ve tahakküm mekanizmaları yoluyla mekânda sınıfsal nitelik kazanan kimliğin nasıl enformelleştiğini anlamaya ve tartışmaya çalışmıştık. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alpmann, Polat S. (2015) "Kent'in Tereddüdü, Kürt'ün Cazibesi: Sınıf Konusunda Susanlar, Kimlik Hakkında Konuşabilir mi?" *Modus Operandi*, 3, 45-74.

luyla meşrulaştırılır. Bu kesimler, kimliklerine gömülmeleri, atfedilen kimliklerinden dışarı çıkmamaları istenen kesimlerdir. Bu kesimlerin bir kısmı egemenlerle ittifak içerisinde olabildiği gibi onlarla ihtilaf halinde de olabilir. Bu geniş kesimler kendi içerisinde çatışma içerisindedir ve çatışmanın taşıyıcısı kimliklerdir. Kimlikler arasında gerçekleşen çatışmalar egemen birikim rejimi için herhangi bir tehdit içermediği sürece yeniden üretilir ve sermaye-emek arasındaki çatışmanın üzerini örtmeyi sağlar (Harvey, 2002).

Kimlik ve mekânsal farklılaşmanın iç içe girmesinin sonuçlarından biri işgücü piyasasının etnik, cinsel, dinsel, ırksal ve benzeri kimliklerle yeniden düzenlenmesidir. Bu düzenlemelerin neden olduğu eşitsizliklerin etkisini yoğun olarak tecrübe eden kesimlerden biri de göçmenlerdir. Göçmenler düşük ücretlerle ve güvencesiz olarak istihdam edilmekle birlikte göçmenlikten kurtulmalarının önüne geçen mekanizmalarla karşı karşıya bırakılırlar. Bu, göçmenleri kent içerisinde gettolara sürmek anlamına gelir ve gettolaşma işgücü piyasasında da kendini gösterir (Piore ve Safford 2007). İşgücü piyasası içerisinde göçmenlere ya da egemen kimlik dışında kalanlara yönelik eşitsizlik ve ayrımcılık, egemen kimliğin imtiyazlarını sürdürdürebilmesinin aracına dönüşürken yoksulluk sarmalı onları da içerek genişler. Egemen kimlik olan işgücü, ayrımcı tutum ve davranışlarla eşitsizliği meşrulaştıran ideolojik ve politik angajmanları, bir tür “ahlaki panik” (Wacquant, 2003: 48) içerisinde dile getirir. Ayrımcılığın bu şekilde maskelenmesiyle eşitsizlikler süreklilik kazanır ve egemen kimlik, ekonomik ve sosyal avantajlarının önündeki olası rekabet alanlarını ayrımcılıklar yoluyla ortadan düzenlemeyi hedefler. Oysa bu ayrımcılık pratikleri herhangi bir çözüm üretmediği gibi ortaya çıkan sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikler, kendini egemen kimlik içerisinde tanımlayan işgücünü de içerecek şekilde genişlemektedir.³

³ Bu konuyla ilgili birçok örnek verilebilir. Örneğin istihdamın güvencesiz ya da etnik işbölümüyle gerçekleştirildiği piyasada, kendini egemen kimlik olarak gören kesimlerin ücretleri süreç içerisinde düşme eğilimindedir. Ücretler düşerken ve aradaki fark kapanırken kendini egemen kimlik nedeniyle imtiyazlı sayan kesimlerin imtiyazları muhayyel hale gelmekte, söylemsel şiddet aracına dönüşmekte ve iş güvencesi sağlama imkanı ortadan kalkmaktadır. Benzer bir durum konut politikaları için de geçerlidir. Ev kiralalarının yükselmesinin nedenini bu alandaki denetimsizlik ve rant geliri, konut sahipliği ve konut-kent politikalarında değil, göçmenlerin ya da mültecilerin varlığıyla açıklayan kişiler, kısa süre içerisinde yükselen kira giderleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle ücretlerin düşmesinin ya da kiralaların yükselmesinin nedenlerini kimliklerle değil, sermaye – emek arasındaki ilişkilerin siyasal-iktisadi niteliğinde aramak, çözümü buradan hareketle düşünmek gerekir.

Farklılaşmanın Yeniden Üretimi

Farklılaşma yalın, tekdüze ve istikrarlı değildir. Farklılaşmanın sürekliliğinin sağlanması eşitsizlik biçimlerinin, eşitsizlik üreten mekanizmaların yeniden üretilmesiyle sağlanır. Kentlerin üretim ve tüketim sürecindeki işlevi, farklılaşmanın izlerini göstermeyi kolaylaştırır. Kent sosyal yapının tümleyenlerinden biri olduğu için mekân ile sosyal yapı arasında özdeşliğe yakın bir benzerlik vardır. Başka bir ifadeyle, sosyal olan ile kentsel olan birbirinin farklı görüntüleridir ve tekil bir yapı olarak değerlendirilebilir. Sosyal yapının içerisindeki ekonomik, politik ve ideolojik ilişkiler somut/fiziksel mekân üzerinde cisimleşirken, aynı zamanda mekân bu ilişkiler yoluyla yeniden üretilir.

Castells (1977) bir eşitsizlik mekânı olarak kentleri “kolektif tüketim” (collective consumption) kavramıyla açıklar. Bunun başlıca nedeni, üretim ilişkilerinin kenti de aşan niteliğidir. Üretim ilişkileri kentte örgütlenir, tüketim süreçleri ise kent ile ilişkilidir. Kolektif tüketimin gerçekleştiği kent, aynı zamanda işgücünün yeniden üretildiği alandır. Kent, işgücü piyasası ve onun yeniden üretimi için gerekli olan ihtiyaçları sağlamakla yükümlüdür. Eğitimden sağlığa, barınmadan ulaşım ve eğlenceye/boş zamanın organize edilmesine kadar kolektif tüketime yönelik ihtiyaçlar kentte sağlanır (Castells, 1975). Devlet kolektif tüketimin sağlayıcısı olan başlıca faildir. İşgücünün yeniden üretilmesi için gerekli olan ulaşım, barınma, sağlık gibi kolektif tüketime yönelik hizmetleri devlet sağlar ve işgücünün yeniden üretilmesi için gerekli düzenlemeler aracılığıyla mekânın yeniden organize edilmesine dahil olur.

İşgücünün yeniden üretilmesi toplumsal alanların yeniden üretilmesinin zeminini oluşturur. İşgücüyle başlayan bu süreç, Simmelci anlamda, zihniyetin yeniden üretilmesiyle çevrimini tamamlar. Bu sürecin gerçekleşmesi için tüketimin örgütlenmesi gereklidir. Kentteki mal ve hizmetler eşitsiz dağıtıldığında kentsel alan, yeni türden eşitsizliklerin ortaya çıktığı bir alana dönüşür. İleri kapitalist ülkelerdeki sınıfsal eşitsizlik tüketim üzerinden de örgütlendiği için sosyal gruplar içerisindeki eşitsizlikler, sınıfsal konumlarından tümüyle bağımsız değildir; ancak, sınıfsal konumlarla birebir uyumlu olmak zorunda da değildir. Bu nedenle ekonomik, politik, ideolojik sistem tarafından üretilen kentsel sistem, yeni sosyal eşitsizlikleri üreten bir sistemdir. Yeni eşitsizlikler, işgücü piyasasına giriş sürecinde kent ve mekânsal farklılaşma yoluyla, ötekileştirilen kimliklere yönelik bir dışlama aracına dönüşmektedir.

Devletin kolektif tüketimi düzenleyici rolündeki eşitsiz işleyişin küresel ölçekte gerçekleşmesi, küreselleşen tüketim ağlarının varlığı, hatta küresel

kentler olarak tanımlanan kentlerin ortaya çıkmış olması bu ilişkiyi değiştirmedeği gibi küreselleşmenin sonucu olarak çıkan gelişmeler kentlerdeki toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılığın derinleşmesine (Geniş, 2007) ve mekânsal farklılık yoluyla yeni ayrımcılıkların ortaya çıkmasına neden olur. Kimlikler, sadece sınıfsal eşitsizlik nedeniyle değil, mekânın bir tüketim ürünü olmasından kaynaklanan düzenlemeler nedeniyle de bu ayrımcılığın bir gösterenine dönüşür. Böylece mekânsal farklılaşma, yeni sosyal hareketler adı verilen politik itirazların örgütlenmesini sağlar. Eğitim, sağlık, güvenlik gibi kolektif tüketimin mekânsal olarak eşitsiz dağılımından ortaya çıkan ayrımcılıklar, kentleri itiraz mekânlarına dönüştürmektedir. “Üretim araçlarının toplumsallaşması tüketim araçlarının artan toplumsallaşmasıyla birleşince, diğer bir deyişle, ortak hizmetler günlük yaşamın yapısında ve ritminde stratejik bir rol oynamaya başlayınca, ‘kentsel sorunlar’ giderek siyasi bir mesele haline” (Castells, 1997) gelir. Nihayetinde kamusal hizmetler siyasi bir konudur ve kentteki siyasi mücadele, mekânsal farklılaşma nedeniyle ortaya çıkan kolektif tüketimdeki farklılaşmaların bir sonucudur (Gottdiener, 1985). Mekânsal farklılaşma işgücünün yeniden üretimini sağlayan niteliği nedeniyle ekonomik düzenlemelerin bir gereği olarak sunulurken; kamusal imkanlardan ve haklardan faydalanmak söz konusu olduğunda siyasi taleplerin dile getirildiği yere dönüşür. Devletin düzenleyici işlevinin ortadan kalkması ya da eşitsizliğin devlet eliyle yeniden üretilmesi, toplumda yer alan her kesimi; yurttaşları, göçmenleri, azınlıkları ve benzeri toplulukları, yeni toplumsal hareketlerin ve mücadelelerin öznesi haline getirir (Urry, 1999).

Bu eşitsizliklerin sürdürülebilmesinin yollarından biri siyasi alanın küresel ölçekte gittikçe otoriterleşmesi ve daralması, işgücü piyasasının enformelleşmesinin norm haline gelmesi, prekarizasyonun egemen istihdam biçimine dönüşmesi ve mekânsal örgütlenmenin çok yönlü parçalanmasıdır. Bununla birlikte, Harvey’in (1982; 1993; 2002; 2010) birçok çalışmasında ve farklı bağlamlarda ifade ettiği üzere, neoliberal ekonominin toplumsal alanları düzenleme pratiğinin mekândaki somut karşılığı toplumun üyelerinin mekânsal farklılaşma yoluyla içinde buldukları koşullara bağımlı hale getirilmesi ve böylece eşitsizliklerin sürdürülmesidir.

Farklılaşmanın Ekonomi-Politigi

Eşitsizlik mekânlarının ortaya çıkmasına neden olan, onun mübadele değerini belirleyen her şey, üretim ilişkileri içerisinde gerçekleşir. Genel anlamıyla kent ve mekân, sosyalizasyon süreçlerinin tümünü kapsayan, işgücü piyasasını, üretim ilişkilerini ve sermayenin birikim sürecini içeren yer olarak

ele alındığında, kentleri neoliberal ekonominin gelişimi, hareketi ve üretim ilişkileri düzeyinde değerlendirilebilir. Toplum – kent ilişkisi ise üretim biçiminin sosyal organizasyonu ve birikim rejiminin ihtiyaçlarıyla ilişkilidir. Mekânsal farklılaşmanın oluşma biçimi, sermaye birikiminin stratejilerinden bağımsız değildir. Bu nedenle kent, tıpkı diğer metalar gibi bir metadır (Harvey, 2002). Örneğin küreselleşme ile ortaya çıkan uluslararası sermayenin dolaşım hızı ve etkisi, endüstriyel sermayenin akışkanlığı ve yatırım biçimi sürekli değişmekte; sermaye kademeli olarak endüstriyel üretimden çekilmekte; finans sermayesi küresel ölçekte gelişmekte ve nihayetinde hizmet sektörü işgücü piyasasındaki istihdamın yoğunlaştığı alan haline gelmektedir. Bu yeni duruma uyum sağlayabilmek için işgücünün enformel istihdamı kadar kentlerin de dönüştürülmesi gerekmektedir; mekânsal farklılaşma kentlerin yeniden üretilme biçimlerinden biri olarak oluşmaktadır (Harvey, 1982).

Kentlerin egemen birikim rejimi ekseninde düzenlenmesi mekânsal farklılaşma bağlamında göçmenlerin, dini ve etnik azınlıkların ya da dışlananların maruz kaldığı tecritle sınırlı değildir; gelir dağılımından işgücü istihdamına kadar bütün toplumsal alanlarda ortaya çıkan çelişkileri ve gerilimleri içerir. İş olanaklarının ve işgücü istihdam rejiminin değişmesi, yerleşim alanlarında yaşanan değişim ve dönüşüm, erişimden ulaşım kadar bütün gündelik yaşam akışını belirler. Ulaşımın başlı başına bir maliyet haline gelmesi, işgücü istihdamının önündeki yapısal engellerden biri haline gelir. Düşük gelir sahiplerinin konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere kent merkezlerinde ve çöküntü mahallelerinde (slum) yoğunlaşmaları, hem ulaşım krizini aşmaya yönelik bir girişim haline gelir, hem de 'barınma ekonomisi' olarak tanımlanan yerleşim zorunluluklarını ortaya çıkarır. Kent merkezlerindeki yetersiz konut sayısı talep artışına neden olduğu için konut ve kira fiyatları yükselir. Yaşam kalitesinin düşük olmasına rağmen konut fiyatlarının yüksek olduğu mahallerde yaşayan yoksul işgücü, yeni iş imkanlarından mahrum hale gelir, vasıfsız ve düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalır. Kentlerin yeniden düzenlenmesi, sermayenin daha fazla kaynağa erişimini sağlarken, bu durum faal işgücü açısından gelir dağılımında "gerileyen yeniden dağıtım" neden olur (Harvey, 1993; 1992; 1985).

Nüfusun gittikçe artan bir biçimde kentlerde ve kent merkezlerinde yoğunlaşması, toplumun sadece yatay olarak değil dikey olarak da bölünmesiyle bir arada gelişir. Kent içerisindeki farklı mekânlar birbirlerinden sadece mekânsal olarak değil, ekonomik, sosyal, kültürel, hukuki ve siyasal nitelikler bakımından da ayrışır. Bu nedenle mekânsal farklılaşma, konutların, yerleşim yerlerinin, işliklerin ve işgücünün ayrışmasından daha çok top-

lumsal farklılaşmanın, kimliklerin, statülerin farklılaşması olarak değerlendirilmelidir (Harvey, 2010). Bu nedenle mekânsal farklılaşmayı, “toplumsal ilişkiler temelinde oluşan yeğleme dizgesinin edilgen ürünü olarak görmek yerine, sınıfsal ilişkilerin ve toplumsal farklılaşmaların üretildiği ve sürdürüldüğü süreçler içinde tamamlayıcı bir aracı etki olarak” değerlendirmek (Harvey, 2002) ve sadece işgücünün değil, işgücü piyasasının ve istihdam olanaklarının ya da egemen kimliklerin ve toplumsal cinsiyet rejiminin de mekânsal farklılaşma yoluyla bölündüğünü ifade etmek gerekir. Bu nedenle göçmen işgücü ile lokal/yerel işgücünün, egemen kimlik ile azınlık kimliğinin, egemen siyaset ile alternatif siyasetlerin de mekânsal farklılaşma yoluyla gerçekleştiği ve farklı denetim-kontrol mekanizmaları içerdikleri öne sürülebilir.

Sonuç

Bu çalışma ele alınan mekân, kimlik, sınıf kavramlarının farklılaşma olgusuyla ilişkilendirilmesi ve farklılaşmanın mekânsal niteliğinin üç düzeyde analizi, modern kapitalist toplumlarda farklılıkların neden bir arada barınmadıklarını açıklamaların yollarından biri olarak kabul edilebilir. Farklılaşma, her zaman ayrımcılık ve ayrışma nedeni olmaz. Ancak kapitalist üretim koşulları altında gerçekleşen farklılaşmalar eşitsizlik ve ayrımcılık üreten mekanizmalarla gerçekleşmektedir ve egemen birikim stratejisinin bir parçasıdır. Bu nedenle farklılaşmalar genellikle çeşitli hiyerarşilerin gösterenlerine dönüşmekte, farklılıklar arasında hegemonik ilişkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kent ve mekân kavramları, toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılık içeren pratiklerin anlaşılması ve açıklanmasında başlıca kavramlar haline gelmektedir.

Küresel bir olgu olarak gerçekleşen ve mekânsal farklılaşmaya neden olan ekonomik, siyasal ve sosyal düzenlemeler, yine küresel ölçekte yoksulluğun nedenlerinden birine dönüşmektedir. Çeşitli kimlik mekânlarının, azınlık ve göçmen mekânlarının kentsel kompozisyonun bir parçası olarak ortaya çıkması ve bu mekânlar sayesinde sergilenen ayrımcı pratiklerin oluşması modern kapitalizmin gereksinimlerinin bir parçasıdır. Getto, çözümlenmiş alanlar, varoş ve benzeri kavramlarla ifade edilen ve metropol kentlerinin bir özelliği haline gelen bu yerlerin, yerleşim “hiyerarşisinde en altta yer alan, adı kötüye çıkmış” (Wacquant, 2011) yerler olmasının nedeni, başta ekonomi olmak üzere, toplumsal alanlar içerisinde gerçekleşen eşitsizlik ve ayrımcılık pratiklerine maruz kalanların mekânları olmasıdır.

Mekânsal farklılaşma, görece ayrıcalıklı kesimlerin, kendilerine benzemeyen diğer sosyal gruplardan ve kimliklerden uzaklaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Mekânsal farklılaşmanın diğer köşesine sıkıştırılanlar ise kent merkezine yerleşmiş olsalar bile yalıtılmışlıkla sarmalanmış ve işsizlik, suç, damgalanma ve benzeri ayrımcılıklarla mücadele etmek, sağlıksız ve köhne yerleşimlerde barınmak zorundadır. Burada yaşayan kişiler eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım gibi temel kolektif tüketim haklarından görece mahrum kalmaktadır. Bu mahrumiyet hali mekânla sınırlı değildir. Mekânda düzeyinde deneyimlenen tecrit, toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılığın çok boyutlu yansıdığı yerlerden biri olduğu için dikkate değerdir.

Mekânsal farklılaşma, toplumsal alanlardaki eşitsizlik ve ayrımcılıkları “yansıtır ve somutlaştırır; bunları yaratan ve sürdüren süreçler, ... kararsızlık ve çatışma mekânları” olarak karşımıza çıkar. Örneğin, beyaz yakalılarının barınma ihtiyaçlarını karşılamak için banliyölerdeki mekânsal farklılaşmanın sürdürülmesi gerekir ve bunun bireycilik teşvik edilir. Medyanın, reklam endüstrisinin, yeni yaşam stillerinin ve çok çeşitli propagandaların ürettiği bu mit “toplumsal ve ekonomik değişimi kuşatan bir engel” haline gelir. Toplumsal alanların neoliberal düzenlemeler tarafından belirlendiği bir düzlemde inşa edilen zihinsel formasyonun sosyal ve kültürel ayrımları kullanarak dile getirdiği ayrımcılık, költürcülük, ırkçılık, ayrımcılık ve sayısız ötekileştirme de buna dahil edilebilir. Farklı etnik, cinsel, dinsel, kültürel ve benzeri toplulukların, topluluk bilinci içerisinde hareket etmeleri ve kolektif çıkarlarını bu bilinçle elde etmeye çalışmaları, aslında benzer koşullar altında yaşayanların ortak çıkarlarını tahrip eder ve eşitsizlik-ayrımcılık pratiklerinin yeniden üretilmesine neden olur (Harvey, 2002). Mekânsal farklılaşma ve işgücü piyasasına giriş süreci önündeki engeller, özellikle işgücü piyasasında eşit olarak yer alma talebi söz konusu olduğunda, bütünlüklü bir yapı olarak hareket eder. Bugün küresel ölçekte “yükselen bir göçmen karşıtı dalga”nın ortaya çıkması ve işgücünün farklı kesimleri içerisinde “ırkçılığın ve etnik ayrımcılığın kabarması”nın (Harvey, 2010) nedenlerinden biri de budur.

Neoliberal dönemle birlikte enformelleşmenin normlaşması, işgücü piyasasının kimlikler ekseninde yeniden düzenlenmesi, sermayenin işgücü fazlasının olduğu yerlere kaymak istemesi gibi gelişmeler sonucunda, işgücü oranı niceliksel olarak artmış, ancak oransal olarak azalmış ve çalışma koşulları gittikçe kötüleşmiş; geçimlik ekonomiye dayalı köylülük ve onun üretim sistemi yok edilmiş; kadın işgücü oranı artmış, ancak “kadın yoksulluğu” olgusu ortaya çıkmış; iki milyardan fazla kişi gettolara, favelalara ya da gecekonduya sıkışmış; günde iki dolardan daha az ücrete çalışmayı

göze alan geniş bir yoksul kesim oluşmuş; kadınları “ev hizmeti köleliğine ve fuhşa sürükleyen uluslararası kadın ticareti” yükselmiştir. 1990’lı yıllarda bu gelişmelere yönelik itirazlar, protestolar ve toplumsal muhalefet hareketleri yükselmeye başlamış, ancak bu hareketler, 11 Eylül 2001’den sonra yaşılamış ve etkisini kaybetmiştir (Harvey, 2010).

Bugün yoksullar, ezilenler, göçmenler, azınlık kimlikler mekânsal farklılaşma nedeniyle damgalanmakta ya da bu riskle karşı karşıya kalmaktadır. Mekânsal damgalanma, egemen kimlik dışında kalanları marjinal hale getirmenin mekânsal boyutunu oluşturur (Wacquant 2014). Sınıfsal olarak alta itildikçe kimliklerinin baskısını daha fazla hisseden bu kesimlerin bedensel ya da dış görünümünün, sapkınlık olarak işaretlenen inançlarının, ahlaksızlık olarak sunulan sosyalliklerinin arkasında eşitsizlik ve ayrımcılık mekanizmalarının ürettiği tahakkümler yer alır. Kentteki yoksulları kimlikleri üzerinden damgalamak, onları bu ayrımcı kanaatleri içselleştirmeye zorlamak, kentin içindeki gettolara itmek/sürmek, mekânın bir ayrımcılık aracı olarak kullanılmasıdır. Kent içindeki bazı mekânların etnik damgalama mekânları olması (Goffman, 2014) ya da damganın mekânsallaşması, kimlikleri mekâna sıkıştıran başlıca nedenlerden biridir.

Mekânsal farklılaşmanın kimlikler üzerinden gerçekleşmesi gettonun sınıfsal nitelikleriyle birebir uyum içindedir. Sınıfsal olarak yaşanan çelişkiler mekânda yeniden üretilmektedir. Mekânda barınan “içerdekiler” dışardakiler tarafından damgalanırken yaşadıkları yer, bir sosyal mahrumiyet alanına dönüşür. Dışardakilerin yaşamayı tercih etmeyeceği, barınmaya değer bulmadığı, yaşamak istediğinde yıkıp yeniden yaratacağı, topluma dahil olamayan ve toplumdan hariç tutulamayan bir yerleşim yeri olan bu mekânlar, kentin içinde bile olsa ondan yalıtılmış bir yeridir (Wacquant, 2013). Burası -egemen söylemde- kavganın, huzursuzluğun, terörizmin, hırsızlığın, uyuşturucunun, cinayetin... özetle her türden suçun ve suçluluğun gerçekleştiği yerdir (Wacquant, 2011). Bu nedenle ezilenler için başarının göstereni egemen söylemin sürekli bir korku ve pislik imgesi olarak işaret edilen bu yerden kurtulmaktır (Wacquant, 2003).

Extended Abstract

Space, Identity, Class: Why Cannot the Differences Coexist?

*

Polat S. Alpman
Yalova University

The first of the three sections in this study aims to understand spatial differentiation as one of the reflections of social differentiation and to understand the relations between space, identity and class concepts of inequality and discrimination. The second part of the study discusses the phenomenon of differentiation and its relationship with the concept of inequality, and the third part focuses on the dimensions, reproduction, and function of spatial differentiation. The ultimate goal of this study is to understand and explain that spatial differentiation does not have an exclusive characteristic, it is a state of dynamics, a state of dominant production regime, and its relationships with social inequality-discrimination mechanisms.

We have come to the end of the cities, which were established on the basis of the benefits of a planning and environmental policy. One of the reasons for this is that neoliberal production policies and ideology have not yet exhausted the energy of producing inequality and discrimination within social fields and relations. Today's cities have regulations in which they produce versatile inequalities and where the dynamics of separation are organized in all social fields. For this reason, social segregation takes place through space. The reason for the spatial quality of segregation is not space itself. It is important to understand how inequality and discrimination can be established, how these relations are organized and maintained, how they are organized, and how relations transform them into a sign of differentiation in the space. Space is the place where class inequalities incarnate, as well as domination by means of inclusion and exclusion mechanisms.

We can follow the differentiation through some concepts. The concepts used in social sciences have continuity and are contextual. There is no universal law that explains all the differences, like the law of universal gravi-

tation. However, it is possible to talk about the structures, processes, and relations that transform differences into a part of inequality and discrimination relations. What makes this possible is the global structure of the dominant social formation. For this reason, it is necessary to discuss the context of the concepts in order to understand and explain the relations between space, identity, class and differentiation and their dialectical connection.

The first of these concepts is space. The concept of space is not fixed; it is, unchanging, and dateless -in brief, metaphysics. Thus, it can be defined as a place where social relations, production relations, and ideology are reproduced. At the same time, space is a place of struggle. The dynamics that are necessary for change and transformation are created there and through there. In terms of this study, space is considered as the place where seemingly unrelated things relate to each other.

Another concept is identity. Identity is conceptualized as an experience. The analytical function of the concept of identity within the social sciences is still a matter of debate. The concept of identity is used in different, multiple and intersectional meanings. This polysemy of the concept leads to an increase in the explanatory potential of the concept but facilitates its exploitation and non-contextual use. Some social scientists regard the concept of identity as an almost constant and absolute concept for the social sciences, and they attribute a specificity and explanation power to the concept itself. However, some social scientists argue that the concept of identity is used in many ways and contexts, and therefore it does not have any explanatory power. In this study, the concept of identity is defined as an experience. Experience gains meaning in a process that transcends the individuality of the person and connects them to the experiences of the social environment in which they belong. Therefore, concepts such as class, power, family, and space can be placed instead of abstract and unclear concepts such as identity and culture because these concepts are formed and emerged within the structures, processes, and relations that take place in daily life.

Another concept that shows differentiation is class. The re-emergence of the concept of class within the social sciences is a factual result of neoliberal economic-political, informalization, and precarization. It is necessary to look for the class, not as a structure or a category, but as the answer to the question of how the person acquired her/his social role and function and how it is the relationship with the property rights and authority structure. Looking for the class in the socio-political processes and relationships

set up in daily life suggests that the class differences built on social inequalities and discrimination are reproduced in social processes. Therefore, the class is a relationship. Defining the class as a relationship establishes the context by determining the scope and limits of this relationship.

The relationship of these concepts with spatial differentiation can be examined at three levels. The first of these levels is related to the dimensions of differentiation, the second to the reproduction of differentiation, and the third is related to the economic-political critique of differentiation.

Cities are the space where production, consumption, distribution and exchange processes and relations take place. The regulation of these processes and relations leads to the regulation of the remaining social fields. In order to sustain the accumulation of economic capital, it is necessary to ensure continuity on the global, regional and local levels. These regulations cover the rest of the society as well as the rest of the society from family to law, from education to politics. It also includes a combination of the relations of production, the production regime, the state, and daily life.

There are many forms of inequality that cause spatial differentiation to occur. The dimensions of differentiation cover all the social fields from economy to culture. Social regulations become the determinants of class, cultural, ethnic, religious, sexual identities in urban settlements, locating behaviors and settlement strategies. It causes the reproduction of differentiation in the city and the reorganization of the labor market through spatial differentiation. The founding element here is identity. Oppressed identities or immigrants, ethnic, sexual, religious minorities, the poor, the stigmatized, those who are isolated in the city and those driven out of the city and those who are dispossessed by urban transformation are legitimized through their identities. One of the consequences of the nesting of identity and spatial differentiation is the reorganization of the labor market with ethnic, sexual, religious, racial and similar identities.

In order to maintain inequality and discrimination, differentiation needs to be reproduced. The continuity of differentiation is ensured by the reproduction of the forms of inequality and the mechanisms that produce inequality. While the economic, political and ideological relations within the social structure are embodied on a concrete / physical space, space is reproduced through these relations. Thus, the concrete provision of the social regulations of the neoliberal economy in the space is to make the people dependent on the conditions under which they exist through spatial differentiation, thus reproducing inequalities.

Everything that causes the emergence of inequality spaces, which determines the value of its exchange, takes place within the relations of production. The relationship between society and the city is related to the social organization of the mode of production and the needs of the accumulation regime. The form of spatial differentiation is not independent of the strategies of capital accumulation. For this reason, the city is just like other commodities. In order to adapt to this situation, cities should be transformed as much as the informal employment of the labor force. For this reason, spatial differentiation is formed as one of the ways in which cities are reproduced. Persons are affected by this process according to their class positions. Despite the low quality of life, the poor labor force living in places with high housing prices is deprived of new jobs and has to work low paying jobs. While reorganization of cities provides capital to access more resources, this situation causes regression in the distribution of income in terms of active labor force. The class contradictions in the space become part of the economic-political conflict in the society.

Kaynakça/References

- Bauman, Z. (2013). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm: Küresel çağda sosyal eşitsizlik*. (F. D. Ergun, Çev.). İstanbul: Say.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. New York: Penguin.
- Blau, P. M. (1977). *Inequality and heterogeneity: A primitive theory of social structure*. New York: Free Press.
- Brubaker, R. ve Cooper, F. (2000). Beyond identity. *Theory and Society*, 29, 1-47.
- Burawoy, M. (1983). Between the labor process and the state. *American Sociological Review*, 48 (5), 587-605.
- Carnoy, M. ve Castells, M. (2001). Globalization, the knowledge society, and the network state: Poulantzas at the millennium. *Global Networks*, 1 (1), 1-18.
- Castells, M. (1975). Advanced capitalism, collective consumption and urban contradictions. L. N. Lindberg, R. Alford, C. Crouch, C. Offe (Der.), *Stress and Contradictions in Modern Capitalism* içinde, Massachusetts: Lexington Books.
- Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach*. (A. Sheridan, Çev.). London: Edward Arnold.
- Castells, M. (1997). *Kent, sınıf, iktidar*. (A. Erendil, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Cerulo, K. A. (1997). Identity construction: New issues, new directions. *Annual Review of Sociology*, 23 (1), 385-409.
- Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme, toplumsal eşitsizlik ve mekânsal ayrışma. *Sivil Toplum*, (17-18), 69-84.

- Geniş, Ş. (2007). Producing elite localities: The rise of gated communities in Istanbul. *Urban Studies*, 44 (4), 771–798.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnash, Çev.). Ankara: Heretik.
- Gottdiener, M. (1985). *The social production of urban space*. Austin: University of Texas.
- Göker, G. (2017). Dijital heterotopyalar: 'Başka' bir bağlamda yeni medya. *Selçuk İletişim*, 9 (4), 164-188.
- Hall, S. (1997). The local and the global: Globalization and ethnicity. A. D. King (Der.), *Culture, globalization and the world-system: Contemporary conditions for the representation of identity* içinde, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hall, S. (2003). Who needs identity. S. Hall ve P. du Gay (Der.), *Questions of cultural identity* içinde, London: Sage.
- Harvey, D. (1982). *The limits to capital*, Oxford: Basil Blackwell.
- Harvey, D. (1993). *Social justice and the city*, Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. B. Duru ve A. Alkan (Der.), *20. yüzyıl kenti* içinde, Ankara: İmge.
- Harvey, D. (2010). *Sermaye muamması: Kapitalizmin krizleri*. (S. Savran, Çev.). İstanbul: Sel.
- Hirsch, J. (2011). *Materyalist devlet teorisi: Kapitalist devletler sisteminin dönüşüm süreçleri*. (L. Bakaç, Çev.). İstanbul: Alan.
- Jenkins, R. (2004). *Social identity*, New York: Routledge.
- Jessop, B. ve Sum, N. L. (2006). *Beyond the regulation approach: Putting capitalist economies in their place*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Laclau, E. ve Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve sosyalist strateji*. (A. Kardam, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. (D. N. Smith, Çev.). Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, H. (2000). Right to the city. E. Kofman, E. Lebas (Der.), *Writings on cities* içinde, Oxford: Blackwell.
- Lipietz, A. (1988). Accumulation, crises and the ways out: Some methodological reflections on the concept of regulation. *International Journal of Political Economy*, 18 (2), 10–43.
- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13 (2), 185-197.
- Marx, K. (2011). *Kapital, Cilt:1*. (M. Selik ve N. Satlıgan, Çev.). İstanbul: Yordam.
- Massey, D. S.; Rothwell, J. ve Domina, T. (2009). The changing bases of segregation in the united states. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 626, 74-90.
- Nielsen, K. (1991). Towards a flexible future: Theories and politics. B. Jessop, H. Kastendiek, K. Nielsen, O. Pedersen (Der.), *The politics of flexibility: Restructuring, state and industry in Britain, Germany and scandinavia* içinde, London: Edward Elgar.

- Pierson, C. (2004). Continuity and discontinuity in the emergence of the 'Post-Fordist' Welfare State. R. Burrows ve B. Loader (Der.), *Towards a Post-Fordist welfare state* içinde, New York: Taylor & Francis.
- Piore, M. J. ve Safford, S. (2007). Preliminary thoughts on identity and segmentation in primary sector labor markets. *Socio-Economie Du Travail*, 41 (6), 925-940.
- Santas, A. (2002). Some consequences of mead's institutional theory of the Self. P. C. Bube, J. L. Geller (Der.), *Conversations with pragmatism: A multidisciplinary study* içinde, New York: Rodopi.
- Soja, E. (2009). The city and spatial justice. *Justice Spatiale*, 1, 1-5. 20 Ocak 2019 tarihinde <https://goo.gl/zwLRnr> adresinden erişildi.
- Sökefeld, M. (2001). Reconsidering identity. *Anthropos*, 96 (2), 527-544.
- Standing, G. (1999). *Global labour flexibility: Seeking, distributive, justice*, London: MacMillan.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. New York: Bloomsbury.
- Taylor, G. ve Spencer, S. (2004). *Social identities: Multidisciplinary approaches*, New York: Routledge.
- Theodore, N.; Peck, J. ve Brenner, N. (2012). Neoliberal kentçilik: Kentler ve piyasaların egemenliği. (Ş. Geniş, Çev.). *İdeal Kent*, 7, 21-37.
- Thompson, E. P. (2004). *İngiliz işçi sınıfının oluşumu*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: Birikim.
- Thompson, E. P. (2006). *Avam ve görenek*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: Birikim.
- Turner, B. (1997). *Eşitlik*. (B. S. Şener, Çev.). Ankara: Dost.
- Wacquant, L. (2003). Fransız banliyöleri ve amerikan zenci gettosu: Karıştırma yerine karşılaştırma. *Toplum Bilim*, 17, 45-55.
- Wacquant, L. (2013). İleri marjinalite çağında bölgesel damgalama. Ö. Aytaç ve S. İlhan (Der.), *Kentsel yoksulluğu yeniden düşünmek* içinde, Ankara: Birleşik.
- Wacquant, L. (2014). Neoliberal şehirde marjinalite, etnisite ve cezalandırma: Analitik bir kartografya. S. Torlak ve Ö. Kulak (Der.), *Mekân Meselesi* içinde, Ankara: Tekin.
- Wacquant, L. (2011). *Kent paryaları: İleri marjinalitenin karşılaştırmalı sosyolojisi*. (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Wood, E.M. (2006). *Sınıftan kaçış: Yeni 'hakiki' sosyalizm*. (Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Yordam.
- Yarçı, S. (2017). *Toplumsal bir iletişim şekli olarak yeni toplumsal hareketler: Gezi Parkı örnekleminin Luhmanncı analizi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Polat S. Alpman İlk, orta, lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 2005 yılında Sosyoloji lisans, 2007 yılında Eğitim Bilimleri, 2009 yılında ise Sosyoloji bölümünden Yüksek Lisans derecesi alan Alpman, 2015 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Sosyoloji doktorasını tamamladı. Akademik ilgi alanı göç, kent, devlet, sınıf, kimlik ve ideoloji olan Alpman'ın başta *Politik SosyalBilim*, *Top-*

lum ve Bilim, Praksis ve Birikim dergileri olmak üzere yayınlanmış makaleleri, çeşitli konularda yayınlanmış kitap bölümleri ve İletişim Yayınları tarafından yayımlanan *Esmer Yakalılar: Kent, Sınıf, Kimlik ve Kürt Emeği* isimli bir kitabı bulunmaktadır. Yalova Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Polat S. Alpman is graduated from the Department of Sociology of Selcuk University in 2005. He completed his MSc on Educational Sciences and Sociology. He accomplished PhD degrees on Sociology from Ankara University, the Department of Sociology. He is currently an academic staff member of Yalova University, Social Services, and Consultancy Department.

E-mail: polat_alpman@yahoo.com